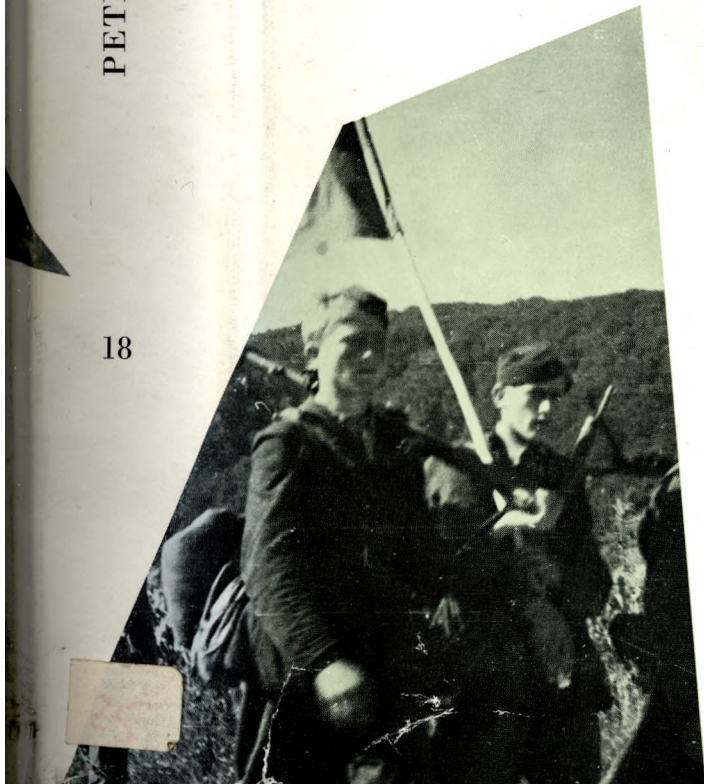

MILE PAVLIN

PETNAJSTA BRIGADA

**KNJIŽNICA
NOV IN POS**

KNJIŽNICA NOV IN POS 18

MILE PAVLIN

**PETNAJSTA
BRIGADA**

LJUBLJANA 1969

*Z ukazom predsednika republike številka 176
z dne 22. decembra 1961 je bila 15. slovenska
narodnoosvobodilna udarna brigada odlikovana
z redom zaslug za narod z zlato zvezdo in
z redom bratstva in enotnosti z zlatim vencem*

UVODNA BESEDA

Dobra dva tedna potem ko je prenehal organizirani odpor nacistične Nemčije in njenih zaveznikov v Evropi in ko se je za Evropo torej končala II. svetovna vojna, konec maja 1945, je bila v Kamniku razpuščena 15. slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada. Njen razpust je pomenil za Jugoslovansko armado enega izmed prvih korakov pri prehodu iz vojnega v obdobje miru. Precej borcev, predvsem starejših in nepolnoletnih, invalidov in bolehnih, je takrat odšlo domov. Druge so razdelili po raznih enotah ali poslali v ustrezne oficirske ter podoficirske šole.

Razpust vojaške enote je tako v mirnem, še bolj pa v vojnem času dogodek, ki njene pripadnike več ali manj prizadene. Razpust pomeni zanje slovo od starih znancev, tovarišev in prijateljev, v partizanskih razmerah pa tudi od sorodnikov in rojakov. Pripadniki razpuščene enote se razidejo na vse vetrove in morda minejo desetletja, preden se stari tovariši spet srečajo. Morda pa se nikoli več, saj smrt kosi tudi v mirnem času, posebno med ljudmi, ki so med vojno veliko pretrpeli. Ljudje se znajdejo pred neznano prihodnostjo, ugibajo, kaj jim bo prinesla, in se je zato nekako nagonsko boje.

Za partizanske tovariše je bilo slovo posebno težko. Mnogi so bili skupaj dolge mesece, leto ali dve, doma so bili iz istih ali sosednjih vasi, nešteto krat so skupaj zrlili smrti v oči, si pomagali v nevarnosti, nosili drug drugega, ko je bil kdo ranjen ali bolan, si delili zadnje grizljaje ali cigarete. Zato je počasi med njimi izginilo vsakršno nezaupanje, postali so člani velike partizanske družine, brigade...

Tudi borci, podoficirji in oficirji 15. brigade, so najbrž čutili tesnobo v srcu, ko so se v Kamniku poslavljali. Tisti, ki so se vrnili

takrat ali prva povojna leta na svoja posestva, so zdaj nase in na svoje življenje gledali precej drugače kot prej, ko so bili še otroci ali ko njihovo obzorje ni seglo dlje kot do farne cerkve. V vojni so si ogledali veliko sveta, marsikaj slišali ali brali. Ko jih je minulo prvo veselje, da so končno le doma in da so ostali živi, so mnogi šele spoznali, kako trdo delo jih čaka, če bodo hoteli živeti in gospodariti tako kot prej.

Zato so mnogi začeli iskati službo po tovarnah in uradih. Nekaterim je uspelo, da so se česa izučili in v svojem poklicu kaj dosegli. Kar precej, vse preveč pa jih je ostalo nekvalificiranih delavcev ali pomožnih uslužbencev. Mlajši, bolj zdravi in redno šolani, so jih počasi spodirivali in nazadnje so se mnogi s skromnimi pokojninami spet vrnili v domače vasi.

Precej jih je ostalo v vojski, kjer so končali razne šole. Nato so služili po vsej državi, da bi se kasneje, na stara leta, kot upokojenci vrnili v domače kraje ali vsaj v njihovo bližino.

Večini so povojna leta minila zelo hitro, vse prehitro. Zato, ker so mnogo delali in se obenem učili. Saj je življenje potekalo vse hitreje kot prej, v divjem ritmu, kakršnega pri nas nihče ni poznal niti ga ni mogel slutiti. Služba, šola, sestanki, udarniške akcije, skrb za družino, na stotine večjih in manjših težav, politične napetosti in nevarnost nove vojne . . .

V takem življenju so začeli pri vseh bledeti spomini na vojne čase, na njihovo brigado. Povsem pozabiti je niso mogli in je tudi ne bodo, spomini jih bodo spremljali do smrti. Pa še potem bodo o doživetjih svojih staršev govorili otroci in vnuki, saj živi spomin na takšno revolucijo, kakršna je bila naša, iz roda v rod.

Spomini pa so povezani tudi z imenom enote, v kateri so se bojevali. Vsaka je imela svoje ime ali vsaj zaporedno številko, ki pomeni znak pripadnosti k skupini ljudi, večji ali manjši, pa naj gre za desetino ali za korpus, armado. V skupini živi tudi spomin na tiste, ki so v boju padli ali kasneje umrli.

Ceprav smo se razšli na vse vetrove, ime Petnajste v nas še vedno živi. Kadar smo se srečali doma ali kje na tujem, smo se je spominjali, ugibali, kje so zdaj drugi naši tovariši in kako se jim godi. Toda začeli smo se motiti pri datumih in krajih, pozabljali smo, kje smo hodili in se bojevali, mešali številke bataljonov in čet, zamenjevali imena političnih komisarjev in komandirjev.

Kdo ve, kje in kdaj in komu je vzknila misel, da bi bilo dobro, če bi se spet nekje zbrala vsa brigada. Drugi so to misel

Spomenik pred Vranešičevo hišo, kjer je bila ustanovljena 15. brigada

z veseljem sprejeli. In tako smo septembra 1953 praznovali desetletnico ustanovitve naše brigade, ene izmed prvih, ki je praznovala obletnico. Pripravljalni odbor za proslavo je že takrat veliko naredil, zbralo se nas je mnogo in marsikdo je prišel od daleč ...

Ta pripravljalni odbor nam je pomenil nekakšen brigadni štab in je deloval naprej, čeprav je desetletnica že minila. Počasi je postajal tudi nekakšno telo, podobno sedanjim odborom naših vojnih enot.

Drugič smo se zbrali za dvajsetletnico, spet v Metliki. To pot je bilo delo odbora lažje, imel je že nekaj izkušenj. Spet smo obujali spomine. Rudi Pušenjak-Uragan je takrat že napisal svojo knjigo »Med proletarci«. Njegovi spomini so bili v glavnem navezani na 15. brigado, v kateri se je bojeval celih 14 mesecev.

Približno takrat smo začeli misliti tudi na to, da bi napisali obširnejšo brigadno kroniko, ki bi vsestransko zajela celotno dogajanje.

* * *

Od 28. septembra 1943 pa do 23. maja 1945, od dneva, ko je bila brigada ustanovljena, pa do dneva, ki je kot zadnji vpisan v brigadni operativni dnevnik, je preteklo 597 dni bojov in pohodov. Vmes se je zgodilo marsikaj, kar je vredno, da ostane zapisano. Skozi brigado je šlo vsaj dva, morda tudi tri tisoč ljudi, izmed katerih je vsak doživel svojo usodo. Zdaj te številke praktično ni mogoče ugotoviti. Po prav tako približnih podatkih je iz brigade padlo okoli 600 borcev.

Prvič je brigadna kronika izšla leta 1952 v reviji »Borec«. Napisal sem jo delno po spominu, delno pa po svojem dnevniku. Zato je razumljivo, da je bilo v njej precej netočnosti. Leta 1956 sem napisal že nekoliko izpopolnjeno in razširjeno kroniko za takratni Muzej narodne osvoboditve v Ljubljani. Takrat sem svoje spomine in podatke iz dnevnika že primerjal z arhivskimi podatki in pripombami tovarišev.

Leta 1966 sem se lotil pisanja kronike 15. brigade v okviru akcije za pisanje zgodovine vseh naših vojnih enot, ki jo je vodila in jo še vodi komisija za zgodovino pri svetu za razvijanje tradicij narodnoosvobodilne vojne republiškega odbora Zveze združenj borcev NOV.

Podobno kot drugim piscem je tudi meni komisija pomagala z nasveti, da sem lahko napisal, kar sem, in me bodrila, da sem

vztrajal pri včasih skoraj nepremagljivih težavah. Podobno mi je pomagal tudi odbor brigade in njen prvi komandant tovariš Tone Zgonc-Vasja, upokojeni generalmajor.

V arhivu inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani sem našel obilico gradiva o naši brigadi, toda vse to je malo v primerjavi s tistim, kar je bilo napisanega med vojno. Veliko se je porazgubilo, marsičesa ni nihče niti zapisoval, ker je menil, da ni važno za zgodovino, ker ni imel časa, papirja... Včasih so zapiski tudi pomenili kršitev tajnosti. Marsikaj, kar sem našel, je zapisano v obliki sila skopih poročil in nizanja dogodkov, kar ne pove skoraj nič, najmanj pa je zanimivo kot branje. Podobno velja za gradivo, ki ga hrani arhiv centralnega komiteja ZKS in ki se nanaša na delo Partije in Zveze komunistične mladine v brigadi.

Zato sem moral iskati žive priče, ljudi, ki so se posameznih bojev osebno udeležili. Če sem koga našel, sem spet moral brskati po njegovem spominu in ločevati resnico od domišljije, ugibanja od hotenih in nehotenih potvorb. Velikokrat sem moral iz popolnoma nasprotujočih si izjav izbrati tisto, ki se mi je zdela najbolj blizu resnici. Koliko sem pri tem uspel, bo pokazala vaša sodba, dragi soborci.

Prepričan sem, da je v gradivo zašlo nekaj napak, upam pa, da niso bistvene. Morda bi jih z dolgoletnim delom lahko tudi našel in izpopolnil to, kar še manjka, tako pa sem se odločil, da kroniko izoblikujem v takšni obliki, kot jo imate pred seboj, in jo prepuščam vaši sodbi. Zbal sem se namreč, da kasneje ne bi bilo več toliko živih prič, kot jih je zdaj.

Še en cilj sem skušal doseči pri pisanju kronike naše brigade. Rad bi jo napisal tako, da bi jo brali kot napeto zgodbo, ne pa kot suhoparno naštevanje bojev, izgub, pohodov in sprememb položajev. Kljub takemu hotenju marsikdaj nisem mogel teh svojih želja uresničiti, ker nisem imel drugih podatkov kot arhivske. To velja posebno za razdobja, ko ni bilo večjih bojev in dogodkov, ki bi si jih zapomnili, ali za razdobja, ki so si bila ravno zaradi pogostih bojev in pohodov zelo podobna.

Naj omenim še to, da sem zbral veliko več gradiva, kot sem ga vključil v to knjigo. Iz vsega sem moral izbrati predvsem po lastni presoji le tisto, kar se mi je zdelo važno za celoto. Zato naj ne bo razočaran tisti, ki bo opazil, da ga nisem omenil. Na voljo sem pač imel omejen prostor.

Tistega bralca, ki je sodeloval v bojih brigade, kot tudi tistega, ki ni, naj seznanim še z nekaterimi posebnostmi brigade, ki so imele svoj vpliv na število, zajetnost in vsebino pisanih virov za njeno zgodovino, s tem pa tudi na obseg in vsebino te knjige.

Večina borcev brigade je izšla iz kmečkih in delavskih vrst, toda iz gospodarsko najmanj razvitih in revnih krajev. To velja tako za Dolenjsko in Belo krajino kot za Istro, od koder je leta 1944 prišlo v brigado več sto novih borcev. V Istri lahko k revščini prištejemo še hudo narodnostno zatiranje italijanske fašistične oblasti. Dijakov, študentov in sploh izobražencev je bilo v krajih, od koder so prišli v brigado njeni borci, zelo malo. Večina jih je končalo le po štiri razrede osnovne šole. V Istri je slovenski fant še te končal v italijanski šoli, kjer ni razumel učitelja, učitelj pa ne njega. Zato se učenec ni naučil skoraj nič. Nekaj dijakov je v brigado prišlo iz drugih krajev, navadno pa so jo tudi kmalu zapustili, da bi šli v razne štabe ali zaledne ustanove. Ker nismo imeli zadosti izobraženih ljudi, je bilo v brigadi dopisništvo skoraj ves čas njenega obstoja, razen krajših razdobj skromno in pomanjkljivo; tudi naših uspehov nismo znali tako razglasiti, kot so to delali drugi.

V prvem razdobju je imela brigada v svojih vrstah največ Belokranjcev, precej manj pa Podgorcev. Večina borcev je vstopila v našo vojsko po italijanski kapitulaciji in ob mobilizaciji avgusta 1943. Jedro brigade so bili borci Vzhodno-dolenjskega odreda, teh pa je bilo v množici novincev zelo malo, komaj vsak deseti. Zato je bilo v brigadi starih borcev zelo malo, veliko manj kot v drugih brigadah 15. divizije. To se je še dolgo poznalo na ravni vojaške in politične usposobljenosti brigade, ki se zato še dolgo ni mogla primerjati s Cankarjevo in Gubčevo brigado. Ti dve sta imeli še skoraj vse leto 1944 večino odgovornih položajev zasedenih z borci iz let 1941 in 1942. Tudi 12. brigada, ki je bila poleg že omenjenih dveh v 15. diviziji, je bila glede starih borcev na boljšem, saj je imela v svojih vrstah precej nekdanjih štajerskih partizanov in bivših borcev II. grupe odredov. Šele spomladi 1945 je postala zato 15. brigada kot zadnja v diviziji udarna ...

Ves čas obstoja 15. brigade so višji štabi z raznimi posegi skušali pospešiti njeno zorenje, da bi bila enakovredna starim brigadam. Pri tem so ji največkrat pomagali, včasih pa so tudi s pretiravanjem škodovali. Pri prebiranju arhivskih podatkov sem nemalokrat naletel na sledove teh posegov v številnih odstavitvah vodilnih ljudi. Še zdaj

pa sem včasih v pogovorih s pripadniki drugih enot opazil rahlo podcenjevanje naše brigade.

Nihče pa, ne more zanikati, da ni 15. brigada, čeprav kasneje kot druge, nazadnje le ujela korak s starimi brigadami. Iz množice v uniforme oblečenih civilistov je zrasla v udarno in disciplinirano enoto redne jugoslovanske vojske. Iz njenih vrst je zraslo mnogo skromnih in tihih junakov, ki pa bi o njih veliko več vedeli, če bi bili v kakšni drugi enoti.

Rast 15. brigade v tako enoto ni izjemna v zgodovini revolucij.

V odvisnosti od vojaških tradicij, izobrazbe in gmotnih možnosti postane iz skupine civilistov prej ali pozneje urejena vojaška enota. Slovenci že več sto let nismo imeli lastne vojaške organizacije, zato je bila pot pri nas morda malo bolj težka. Polpismeni kmetje in delavci, dijaki z nekaj razredi gimnazije in tisti res maloštevilni vojaški strokovnjaki bivše jugoslovanske vojske, so ob razmeroma maloštevilnih borbah, ki so prej služili vojsko, pokazali, kaj zmorejo.

V kratkem času so si pridobili osnovno znanje iz vojaške vede, začeli voditi druge in se obenem učiti. Mnoge izmed njih je kljub pomanjkljivi izobrazbi strogi naravni izbor dvignil zelo visoko...

Vse to se je zgodilo predvsem zato, ker je revolucija sprostila ustvarjalno silo stotisočev, ki so se ravnali po marksističnih načelih. Vse to gibanje pa je vodila Komunistična partija.

PRED USTANOVITVIJO BRIGADE

VZHODNO-DOLENJSKI ODRED

Da bi bralec laže razumel, v kakšnih razmerah je nastala 15. brigada in kakšne vojaške ter politične izkušnje si je pred njeno ustanovitvijo nabralo jedro njenih kasnejših političnih in vojaških voditeljev, je treba poseči v prvi dve leti osvobodilne vojne. Tudi ti ljudje so namreč preživeli vsa razdobja ustanavljanja naše vojske. Ko se je ta številčno razmahnila, so od borcev napredovali v deseterje, vodnike in više, obenem pa so si nabirali med vsakdanjimi boji praktične izkušnje v partizanskem bojevanju.

Po italijanski kapitulaciji je naša vojska na Dolenjskem, Notranjskem in v Primorju v zelo kratkem času številčno močno narasla, ponekod tudi desetkratno. V njene vrste so prišli prostovoljci in mobiliziranci, ki jih je naša oblast novačila na osvobojenem ozemlju. Ker je grozil nemški vpad, je vojaško vodstvo za organizacijo te množice v kar najkrajšem času iz razumljivih razlogov uporabilo že do takrat preizkušene ljudi, stare borce in aktiviste. Na Dolenjskem so pri tem širjenju uporabili dva načina. Iz odredov, ki sta imela pred kapitulacijo Italije dva ali tri bataljone, sta nastali dve brigadi. Tak je bil primer s 15. brigado, ki je nastala iz Vzhodno-dolenjskega odreda, ter z 9. brigado, ki je nastala iz Zapadno-dolenjskega odreda. 10. brigada, »Ljubljanska«, je kot jedro dobila bataljon Šerčerjeve brigade, 8. brigada pa »Levstikov bataljon«, ki je od začetka poletja 1943 varoval Kočevski Rog pred sovražnikovimi vpadi iz Novega mesta. V obeh primerih sta se bataljona razvila v brigadi, njune čete v bataljone, vodi v čete in desetine v vode, borci pa so bili v veliki večini novinci. Stare brigade (Tomšičeva,

Gubčeva, Cankarjeva in Šercerjeva) so razen tega dale številne ljudi za vojaške in politične voditelje, toda kljub temu so ostale več ali manj kadrovsko še dolgo precej nedotaknjene. To se jim je tudi poznalo pri vojaški usposobljenosti. Še dolgo so bile namreč udarne enote, ki so se bojevale mnogo bolj uspešno kot nove, komaj ustanovljene brigade.

Vzhodno-dolenjski odred, predhodnik 15. brigade in njeno jedro, je bil uradno ustanovljen z ukazom glavnega štaba NOV in PO Slovenije 16. septembra 1942. Za komandanta je bil tedaj postavljen Jože Prijatelj-Slobodan, za političnega komisarja Nace Majcen - Taras Tržan, za namestnika političnega komisarja Ivan Galič-Jovo Gorjanc, za obveščevalca Franc Krese-Čoban in za intendanta Tone Drašler.¹

Ustanovitev Vzhodno-dolenjskega odreda spada v vrsto ukrepov slovenskega vojaškega in političnega vodstva za razvoj osvobodilne vojne v popolnejšo obliko. Po tri in polmesečni okupatorski ofenzivi poleti in jeseni 1942 ter po nastanku oboroženih enot reakcije, vaških straž in podobnih, se je pokazala potreba po reorganizaciji partizanske vojske. Veliko osvobojeno ozemlje, ki je nastalo spomladi in zgodaj poleti na Dolenjskem in Notranjskem, je bilo potrebno varovati z večjim številom manjših partizanskih enot, saj je pomenilo veliko moralno spodbudo. V ofenzivi je sovražnik nastopil proti naši vojski z veliko številčno premočjo, kasneje pa je skušal osvojeno ozemlje nadzirati z večjim številom manjših belogardističnih postojank. Uničevanje le-teh, obenem pa organizacija večjih, gibljivih, na nobeno območje vezanih enot, kot so bile brigade, je postalo najvažnejša naloga, ker so bile edino večje enote sposobne doseči na enem območju premoč, z gibljivostjo pa to premoč prenašati v razne kraje ter tako vzeti sovražniku spodbudo iz rok.

Že 16. julija 1942 je bila zato ustanovljena v vasi Cesta na Kočevskem Prva proletarska udarna brigada »Tone Tomšič«. Dne 4. septembra 1942 je bila ustanovljena v gozdu pri Trebelnem brigada »Matija Gubec«, dne 23. septembra 1942 na Lapinjah na Kočevskem brigada »Ivan Cankar« ter 6. oktobra 1942 na Mokrcu brigada »Ljubo Šercer«.²

¹ Zbornik dokumentov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov (slovenska izdaja), VI. del, 4. knjiga, dokument 27 (nadalje samo Zbornik).

² Zbornik, VI. del, 3. knjiga, dokument 127 ter 4. knjiga, dokumenta 44 in 58; Zbornik »Fotografski dokumenti o boju Komunistične partije Slovenije«, II. del, 2. knjiga, stran 40.

Zaradi nalog, za katere so bile previdene brigade, so vodstva vanje iz odredov vključila najboljše bataljone, skupine in posameznike z najboljšim orožjem, telesno odporne, zdrave in mlajše, medtem ko so v odredih ostali starejši, bolehnější ter slabše oboroženi in manj izurjeni. Izjema so bili partizani, ki so jih v odredih nujno potrebovali za politično delo, oskrbo in mobilizacijo ter za urjenje novincev.

Za razliko od brigad so imeli odredi namreč druge naloge. Varovali naj bi posamezna območja pred vpadi manjših sovražniških skupin, zbirali hrano, opremo in orožje, varovali bolnišnice, uničevali železnice in ceste, pomagali terenskim političnim aktivistom pri političnem delu med ljudmi, novačili nove ljudi in jih urili, obenem pa sprejemali iz brigad onemogle, bolne in okrevajoče ranjence.

Vzhodno-dolenjski odred je bil ustanovljen iz delov Krškega in Belokranjskega odreda, ki se jiiso vključili v brigade, zato naj bo njun razvoj deležen bolj podrobnega opisa.

Že poleti 1941 je nastala iz več skupin ilegalcev 1. belokranjska četa. Konec oktobra 1941 je 29 borcev te čete odšlo iz Bele krajine proti Posavju, da bi se udeležili akcij za preprečevanje množičnih izgonov Slovencev v Šlezijo. Nekaj borcev te čete je takrat ostalo v Beli krajini.

Glavnina čete je prišla že do Otočca ob Krki, od tam pa se je morala vrniti, ker je zapadlo precej snega in ker ni bilo mogoče priti čez Krko. Med povratkom je prenočevala v Gorenjih Lazah pri Semiču. Obkolili so jo deli 24. polka iz divizije »Isonzo«, padlo je 17 partizanov, četnega političnega komisarja Jožeta Mihelčiča pa so ujeli, kasneje obsodili na smrt in ustrelili.

Novomeški okrožni komite KPS in okrožni odbor OF sta začela zbirati prostovoljce za partizanske čete že januarja 1942, da bi z njimi okrepila Novomeško četo, ustanovljeno oktobra 1941. Odziv je bil tolikšen da so lahko iz Novomeške čete in novincev že 11. marca 1942 ustanovili 5. slovenski partizanski bataljon, imenovan tudi Dolenjski. Iz tega bataljona je odšla 23. marca 1942 na Gorjance skupina enajstih borcev. Tam se jim je pridružilo toliko novincev, da so lahko na lastno pobudo ustanovili novo, Gorjansko četo, kar se je zgodilo 28. marca 1942.

Število partizanov pa je še naprej naraščalo. Dne 24. aprila 1942 je iz 5. bataljona nastal Dolenjski odred, ki je sprva imel le

dva bataljona, enega na desnem in drugega na levem bregu Krke, 9. maja pa sta bila ustanovljena še dva.

Štab 4. bataljona Dolenjskega odreda je dobil nujno nalogo: pospešiti razvoj partizanstva v Beli krajini. Zato je konec maja poslal tja 22 borcev, med njimi bataljonskega političnega komisarja Antona Sušteršiča-Tineta Železnika, Dušana Pirjevca-Ahaca ter Ivana Majnika-Džemsa.

Ko je ta skupina prišla v Belo krajino, je tam našla skupino osmih partizanov in se z njimi združila v novo Belokranjsko četo.

V začetku junija 1942 je iz nje nastal bataljon, v drugi polovici junija, ko se je III. grupa odredov razdelila v III. in V. grupo, pa odred, ki se je imenoval Belokranjski.

V novi, V. grupi odredov, so bili Belokranjski, Zapadno-dolenjski in Krški odred.³

Ob splošni reorganizaciji je bil torej Vzhodno-dolenjski odred ustanovljen iz delov Belokranjskega in Krškega odreda, medtem ko je Zapadno-dolenjski ostal še dalje, seveda močno zmanjšan.

Obema odredoma je sprva poveljeval neposredno glavni štab NOV in POS, potem pa je bila ustanovljena Dolenjska operativna cona, ki je bila nadrejena obema odredoma in brigadam.

Naslednji korak v reorganizaciji in ureditvi razmer je bil po ustanovitvi Vzhodno-dolenjskega odreda ukaz glavnega štaba o razmejitvi med Vzhodno-dolenjskim in Zapadno-dolenjskim odredom. Glavni štab NOV in POS je ta ukaz izdal 24. septembra 1942. Vzhodno-dolenjski odred je dobil v svojo pristojnost vso Belo krajino ter Dolenjsko od slovensko-hrvaške meje po vrhu Gorjancev do nemško-italijanske razmejitvene črte od Kostanjevice do Šentjanža, od železnice Šentjanž—Trebnje in Trebnje—Novo mesto, reke Krke od Novega mesta do Soteske ter ceste Soteska—Črmošnice.⁴

Razdobje reorganizacij pa ni bilo brez bojov, pa tudi ne brez premikov. Potem ko je iz 1. bataljona Belokranjskega odreda odšlo 40 borcev v Cankarjevo brigado, se je temu bataljonu pridružil tudi ostanek 2. bataljona, ki je tudi poslal večino borcev v to brigado. Iz obeh je bil 29. septembra ustanovljen 1. bataljon Vzhodno-dolenjskega odreda. Med tem so se posamezne čete udeležile razoroževanja bele garde v Suhi krajini ter sodelovale v akcijah pri Koprivniku in Planini. Zaradi sovražnikove ofenzive se je bataljon takoj po usta-

³ Zbornik, VI. del, 1. knjiga, dokument 63, nadalje 2. knjiga, dokumenta 60 in 78, prav tako 3. knjiga, dokument 117 in 4. knjiga, dokument 136.

⁴ Zbornik, VI. del, 4. knjiga, dokument 38.

novitvi moral za nekaj časa umakniti iz Bele krajine, s seboj je odpeljal tudi sanitetno postajo bivšega Belokranjskega odreda.⁵

Dne 7. oktobra se je 2. bataljon ali Gorjanski udeležil bojev pri Radoviči, kamor so pridrli ustaši in hrvaški domobranci. Bataljon je vstopil v boj s 106 borci, ki jih je komandant Ilija Badovinac pripeljal čez Gorjance. Pod njegovim poveljstvom je bataljon skupaj z Zumberačkim odredom po dveurni bitki pognal sovražnika v beg, za kar se mu je zahvalil komandant II. operativne cone Hrvaške. Borci bataljona so zaplenili 13 pušk in precej opreme ter zajeli 6 ustašev. Padla sta dva borca iz 1. čete.

Tudi 9. oktobra je ta bataljon izvedel uspešno akcijo, ko je napadel belogardiste v cerkvi na Slinovcih. Napad je izvedlo dvanajst borcev. Sovražnik je imel petnajst mrtvih ali ranjenih. Dne 11. oktobra sta padla dva belogardista, dva pa sta bila ranjena pri napadu dela tega bataljona na Guntih pri Kostanjevici. Dne 14. oktobra je imel bataljon spopad pri Prekopi. Padlo je devetnajst belogardistov, sedemindvajset je bilo ranjenih. Zaplenili so eno puško, bataljon je imel enega mrtvega in enega ranjenega.

Pri Rosalnicah sta v boju z deli 1. in 3. bataljona padla dva italijanska vojaka, dva pa sta bila ranjena.

Vsi trije bataljoni so sodelovali s terenskimi aktivisti. Varovali so jih, ko so hodili po vaseh, ter organizirali mitinge. Razen tega je odred začel ustanavljati tudi skladišča. Tako je imel 3. bataljon manjše skladišče živil, podobna so začeli organizirati tudi v prvem in drugem. V 2. bataljonu so organizirali mesnico, ki je izdelovala salamo in sušila meso. Pri bataljonu je delovala tudi usnjarna.

V prvem, ki je deloval na območju med železnicama Novo mesto—Trebnje in Trebnje—Šentjanž, nemško-italijansko razmejitevno črto ter reko Krko med Novim mestom in Kostanjevico, je bilo v treh četah devetdeset borcev in bork. Oboroženi so bili s 74 puškami, enim mitraljezom in eno nemško polavtomatsko puško.

Drugi bataljon je imel svoje območje na Gorjancih. V treh četah je bilo v njem 184 borcev in bork, oboroženih s 139 puškami, enim mitraljezom in enim težkim mitraljezom tipa »maksim«.

Tretji bataljon je deloval v Beli krajini. V njem je bilo v štirih četah 198 borcev in bork. Oboroženi so bili s 110 puškami, dvema mitraljezoma in enim težkim mitraljezom.⁶

⁵ Zbornik, VI. del, 4. knjiga, dokument 54. Kasneje je bil ta bataljon 3. bataljon Vzhodno-dolenjskega odreda.

⁶ Zbornik, VI. del, 4. knjiga, dokumenta 61 in 63

Dne 20. oktobra se je začela na Gorjance splošna ofenziva italijanskih, nemških in ustaško-domobranskih čet kot enajsta faza III. sovražne ofenzive proti naši vojski v italijanski okupacijski coni v Sloveniji.⁷ Ofenziva ni prizadela 1. bataljona, ki je bil izven obroča, severozahodno od Krke, in se je ves čas uspešno bojeval. Dne 19. oktobra je požgal grad Klevevž, ker je pretila nevarnost, da se vanj naseli bela garda. Dne 23. oktobra se je patrulja bataljona spopadla z belogardisti pri Šmarjeti. Padli so trije belogardisti. Dne 26. oktobra je bataljon iz istih razlogov kot Klevevž požgal tudi grad Hmeljnik in šolo na Trebelnem, 31. oktobra pa Stari grad pri Šentpetru. Dne 2. novembra je ta bataljon skupaj z bataljonom Zapadno-dolenjskega odreda med postajama Mirna in Trebnje ob desetih dopoldne napadel vlak, ga iztiril in prizadejal posadki najmanj deset mrtvih in ranjenih. Orožja in opreme zaradi sovražnikovega odpora ni zaplenil. Ta bataljon je takrat štel 147 borcev in bork, oboroženih z enim mitraljezom in 109 puškami.⁸

Huje je ofenziva prizadela 2. bataljon, »Gorjanski«, ki se je zadrževal razdeljen po četah na zahodnih pobočjih Gorjancev, med Dolžem in Kostanjevico. Zaradi sovražnikove premoči so se čete razpršile na manjše skupine, ki so se ali poskrile ali pa prebijale, kakor so vedele in znale. Še sredi novembra je v bataljonu manjkalo okoli petdeset borcev in bork s petindvajset puškami. Nekaj borcev so okupatorji polovili, nekaj pa se jih je na pritisk in prigovarjanje svojcev prijavilo italijanskim vojaškim oblastem. Razen dveh komandirjev in enega političnega komisarja je jedro bataljona ostalo neokrnjeno. Italijani so zaplenili tudi težki mitraljez, ki ga je bataljon pred ofenzivo zakopal, pa je nekdo izdal skrivališče. Usnjarno in mesarijo so okupatorji odkrili ter požgali.

Tretji bataljon (Belokranjski) je ofenzivo prestal skoraj brez izgub, pogrešanih je bilo samo pet borcev. Kakih petdeset borcev iz bataljona se je umaknilo skupaj z Žumberačkim odredom na Hrvaško in so se vrnili kasneje, tako da jih sredi novembra še ni bilo v sestavi bataljona.⁹

»Gorjanska ofenziva«, čeprav ni bila tako silovita kot »roška«, je pomenila za odred hudo preizkušnjo. Od 20. oktobra do 4. novembra so Italijani in belogardisti sistematično preiskovali vasi in gozdove, Nemci ter ustaši in domobranci pa so zaprli meje. Zitali-

⁷ Zbornik, VI. del, 4. knjiga, dokument 181.

⁸ Zbornik, VI. del, 4. knjiga, dokumenta 80 in 82.

⁹ Zbornik, VI. del, 4. knjiga, dokument 87.

janske strani se je ofenzive udeležila divizija »Lombardia« z dvema bataljonoma bersaljerov in bataljonom sardinskih grenadirjev z juga, z zahoda pa divizija »Cacciatori delle Alpi« z bataljonom sardinskih grenadirjev. Pri zaporih meja je poleg Nemcev ter ustašev in domobrancev sodeloval tudi 105. bataljon črnih srajc.

Takoj po ofenzivi so Gorjanski bataljon (tedaj 2.) reorganizirali. Nato je skupaj z dvema četama Cankarjeve brigade podnevi odšel k Šentjerneju. V krajšem spopadu je bil en belogardist ubit, dva ujeta in razorožena, zaplenjene so bile tri puške, nekaj streliva in bomb ter eno kolo. Tudi 3. bataljon ni miroval; četa, ki je bila pri Vinici, je zaplenila hrvaškim financarjem nekaj opreme in streliva, orožja pa niso imeli. Najbolj se je po ofenzivi izkazal spet

1. bataljon, ki je imel najprej pri Beli cerkvi spopad z belogardistično patruljo. Dva belogardista sta bila ubita, trije ranjeni. Bataljon je prirejal propagandistične pohode po vaseh, katerih prebivalci so podpirali belo gardo. Nato je bataljon ujel in usmrtil dva izdajalca. 17. novembra je patrulja sedmih borcev pri Mirni napadla italijansko patruljo, ki je šla po železnici, nato pa začela obstreljevati vlak na postaji. 23. novembra je ta bataljon imel štiri čete, ena »bolniška« se mu je priključila iz Gubčeve brigade že v začetku meseca. Skupno je štel 122 borcev in 14 bork, oboroženih s 112 puškami, osmimi pištolami in polavtomatsko puško ter enim mitraljezom.¹¹

Dne 24. novembra je Gorjanski bataljon skupaj s Cankarjevo brigado napadel belogardistično postojanko pri Sv. Križu nad Kostanjevico. Po triurnem spopadu so se morali napadalci umakniti, ker so napadeni dobili pomoč iz italijanske postojanke v Kostanjevici in nemške na Brodu. To se je zgodilo tik pred padcem postojanke, ko je bila cerkev že zavzeta, župnišče in prosvetni dom pa tik pred tem. Partizani so zajeli pet belogardistov in zaplenili težki mitraljez. Izgub niso imeli.²¹

Dva dni kasneje, 26. novembra, se je začel napad na belogardistično postojanko na Suhorju pri Metliki, ki so ga izvedli deli 13. proletarske brigade z eno četo Cankarjeve brigade. Druge enote Cankarjeve in deli 13. brigade so bili v zasedi proti Metliki in drugim postojankam, iz katerih bi lahko napadeni dobili pomoč. Ena četa Belokranjskega bataljona je demonstrativno napadla Metliko,

¹¹ Zbornik, VI. del, 4. knjiga, dokument 182.

²¹ Zbornik, VI. del, 4. knjiga, dokumenti 83, 97 in 102.

²² Zbornik, VI. del, 4. knjiga, dokument 109.

Gorjanski bataljon pa je bil v rezervi pri slovensko-hrvaškem operativnem štabu.¹³

Takoj pa napadu na Suhor je prišel v Slovenijo takratni načelnik vrhovnega štaba NOV in PO Jugoslavije Arsa Jovanovič. Takoj je ukazal izvesti reorganizacijo, katere bistvo je bilo v povečanju brigad in zmanjšanju odredov.

Reorganizacija je občutno zmanjšala Vzhodno-dolenjski odred. Namesto treh bataljonov s skoraj 400 borci in borkami je imel po reorganizaciji v začetku decembra 1942 le še štiri čete. V prvih treh je bilo po štirideset borcev in bork v vsaki, za četrto pa štab ni imel podatkov skoraj do konca meseca. Sprva je bil komandant odreda Nace Majcen, namestnik političnega komisarja pa Ivan Galič-Jovo Gorjanc. Konec meseca je postal komandant odreda Jože Prijatelj-Slobodan, politični komisar je bil še vedno Galič, njegov namestnik pa Alojz Založnik-Nikola.

V decembru, po reorganizaciji, je bil odred razdeljen takole:

Gorjanska četa (1.) je s štiridesetimi borci in enim mitraljezom nadzirala Gorjance od Kostanjevice do železnice Novo mesto—Birčna vas. Semiška četa (brez mitraljeza) s štiridesetimi borci ozemlje od črte Metlika—Semič do Črmošnjic. Četa je imela zaporedno številko 2. Črnomaljska četa (3.) s štiridesetimi borci in mitraljezom je imela območje od Črnomlja proti Mavrlenu in Kolpi. Roška četa (4.) s petintridesetimi borci, brez mitraljeza, je nadzirala levi breg Krke med Novim mestom in Sotesko ter severne predele Roga. S štabom odreda je imela samo simbolične zveze in komandir dolgo niti ni vedel, da spada četa pod pristojnost Vzhodno-dolenjskega odreda. Izpod pristojnosti Vzhodno-dolenjskega odreda je prišlo celotno ozemlje med italijansko-nemško razmejitevno črto, železnico Šentjanž—Trebnje—Novo mesto ter reko Krko med Novim mestom in Kostanjevico.¹⁴

V decembru so vse štiri čete izvedle več manjših akcij. Gorjanska je aretirala štiri partizane, ki so se po ofenzivi skrivali doma, poslala v brigado štiri prostovoljce in aretirala dezerterja ter ga us-

¹³ Zbornik, VI. del, 4. knjiga, dokumenta 105 in 106.

¹⁴ Zbornik, VI. del, 4. knjiga, dokumenti 109, 122, 132 in 142; izjava komandirja Roške čete Avgusta Vouka-Jur četa. Tudi kronika odreda v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja (nadalje samo IZDG) v Ljubljani, fascikel 190 a/l, omenja reorganizacijo odreda takoj po napadu na Suhor, ko naj bi odred dobil organizacijsko obliko, kakršno je imel tik pred italijansko kapitulacijo, oziroma pred ustanovitvijo 15. brigade. Ker je bila kronika napisana kasneje, najbrž prvo polovico oktobra 1943, gre za očitno zmoto. Pač pa je dobil odred tako organizacijsko obliko po reorganizaciji maja 1943, ko sta iz štirih čet nastala dva bataljona.

milila. Semiška je v Čurilah pri Metliki skupaj s Hrvati napravila večjo rekvizicijo živil, prirejala po vaseh skupaj s terenskimi aktivisti mitinge, patroljirala in preprečevala dostop v postojanke in se spopadla z belogardisti iz Semiča. Črnomaljska četa se je spopadla z belogardistično patroljo iz Črnomlja, prirejala mitinge, vzdrževala zveze s Hrvaško in plenila pošiljke za italijansko posadko v Vinici. Roška se je 18. decembra spopadla z Italijani in izgubila enega borca. Prekopala je tudi cesto Poljane—Črmošnjice. V decembru je odred poslal v brigado trideset prostovoljcev, zato pa je prejel iz Cankarjeve prigade precej bolnikov in onemoglih.

Številčno slab in pomanjkljivo oborožen odred, razpršen na zelo razsežnem območju, je čez zimo opravljal le pomožne vojaške naloge in mobiliziral, kar mu je glavni štab zastavil kot glavno nalogo. Razen tega je po vaseh skupaj z aktivisti tudi politično deloval. Nekoliko bolj so se uveljavljali minerji, ki so pogosto rušili železnice.

Tudi sovražnik sprva ni kazal posebne dejavnosti. Ko pa se je januarja 1943 začela od železnice Zagreb—Karlovac—Ogulin IV. sovražnikova ofenziva proti NOV in POJ na Hrvaškem in v Bosni, so Gorjanci z Žumberkom in Belo krajino dobili veliko večji vojaški pomen, kot pa so ga imeli dotlej. Od tam bi lahko NOV in PO Slovenije sovražnika, ki je prodiral proti Bosni, napadla v hrbet.

Ko se je ofenziva začela, je glavni štab NOV in PO Slovenije od vrhovnega štaba NOV in PO Jugoslavije prejel ukaz, naj s svojimi enotami začne sovražnika napadati na črti Zagreb—Karlovac.

V naglem pohodu so Tomšičeva, Gubčeva in Cankarjeva brigada od Ljubljane odšle na območje vzhodno od Metlike in se tam spopadle z večjo italijansko kolono, ki je tja prodrla, da bi zaščitila zaledje v ofenzivi sodelujočih enot. Ta kolona je doživela hud poraz.

V bojih je sodelovala tudi 13. proletarska brigada. Sledil je skoraj mesec zagrizenih bojov, v katerih so slovenske brigade prodrle daleč na Hrvaško in dosegle lepe uspehe. Dne 18. februarja 1943 so skupaj s 13. proletarsko napadle belogardistično postojanko v Pletarih. Brigade so ostale v Beli krajini in Zumberku tja do srede marca.

Čete Vzhodno-dolenjskega odreda so brigadam pri vseh teh akcijah dale vodnike, skrbele so za ranjence in varovale zaledja.¹⁵

¹⁵ Zbornik, VI. del, 5. knjiga, dokumenti 25, 32, 36, 37, 54, 57, 61, 67 in 102.

V tem času je odred doživel v poveljstvu nekaj sprememb. Dne

12. januarja 1943 je bil namesto Jožeta Prijatelja-Slobodana, ki je bil pred tem imenovan za komandanta, pa svoje dolžnosti sploh ni sprejel, imenovan za komandanta Jože Malnarič-Križevski. Politični komisar pa je ostal še dalje Galič.¹⁶

Križevskega je zamenjal na položaju komandanta odreda Anton Kambič-Dušan.¹⁷

Dne 4. marca 1943 so Cankarjeva, Gubčeva, Tomšičeva in

13. proletarska brigada napadle Metliko. Napad ni uspel, sodeloval pa je tudi Vzhodno-dolenjski odred.¹⁸

Dne 19. aprila se je začela proti Gorjancem manjša italijanska ofenziva. Tega dne so proti Gorjancem začeli prodirati Italijani in belogardisti od novomeške strani, 20. aprila od semiške in 21. aprila od metliške. Osvobojeno ozemlje sta branili Šercerjeva in 13. proletarska brigada ter Vzhodno-dolenjski in Primorsko-goranski odred. Del Vzhodno-dolenjskega odreda je sodeloval tudi pri prevozu ranjencev iz Zumberka preko semiškega predora na Rog. Kot mnoge

¹⁶ Zbornik, VI. del, 5. knjiga, dokument 16. Primerjaj Zbornik, VI. del, 4. knjiga, dokument 142. Poročilo Vzhodno-dolenjskega odreda je 30. decembra 1942 podpisal Nace Majcen.

¹⁷ Anton Kambič-Dušan je bil rojen 9. decembra 1900 v Črešnjevcu pri Semiču. Kot sedemnajst let starega fanta so ga mobilizirali v avstroogrsko vojsko in se je udeležil zadnjih bojev v I. svetovni vojni. Po vojni se je udeležil bojev na Koroškem, leta 1924 pa je vstopil v orožniško službo. Več let je služboval po raznih krajih v Srbiji in medtem tudi končal podoficirsko orožniško šolo. Leta 1931 so ga premestili v Slovenijo. Sprva je služboval v Krški vasi pri Brežicah, nato v Radni pri Sevnici, tik pred vojno pa je postal komandir orožniške postaje v Kostanjevici, že pred vojno je bil med ljudmi zelo priljubljen zaradi svoje pravičnosti in poštenja, veljal je tudi za prijatelja komunistov. Takoj po okupaciji se je povezal z OF. Prvim partizanom na Gorjancih je pomagal z orožjem in strelivom iz okupatorskih skladišč vojnega plena ter jih obveščal o gibanju sovražnikov. Februarja 1942 so ga karabinerji, pod katerih pristojnost je spadal kot orožnik, razkrinkali kot sodelavca partizanov. Uspešno mu je pobegniti pred aratcijo k partizanom. Do julija 1942 je za njim prišlo v Gorjance osem njegovih orožnikov, med njimi Lazo Božič in Salči Ahmič.

Zaradi vojaškega znanja in hrabrosti je Kambič pri partizanih hitro napredoval ter postal po enem letu komandant odreda. Med obiskovanjem čet Gorjanskega bataljona je njegova skupina zašla pri Velikih Vodenicah nad Kostanjevico v belogardistično zasedo na poti, za katero so belogardisti že dolgo vedeli, da jo uporabljajo partizani. Nekaterim spremljevalcem je uspelo pobegniti, padli pa so Kambič, Anton Tomšič-Kostja, Janez Brdik in Janez Remus. Ranjenega Janeza čuka so belogardisti ujeli in nato ustrelili pri cerkvi v Šmarju pri Brezovici, kjer so tudi pokopali vse padle in ustreljenega.

Po Kambičevem odhodu k partizanom je ostala njegova žena v Kostanjevici z dvema mladoletnima hčerkama še do poletja 1942, nakar se je zaradi pomanjkanja in preganjanja zatekla k svojim staršem v Gradnik pri Semiču. Spomladi 1943 so jo tam belogardisti zaradi zvez z možem aretirali in odoeljali v Črnomelj, od tam pa so jo Italijani poslali v sodne zapore v Ljubljani. Tam je tudi od neke sojetnice v škatlici za vžigalice dobila sporočilo, da ji je padel mož. Malo pred italijansko kapitulacijo so jo zaradi pomanjkanja dokazov izpustili. Vrnila se je v Gradnik in tam živela do konca vojne.

Viri: Dopis ZB Krško 9/19—1965; izjave Laza Božiča v TV 15, št. 15/1964; Marija Kambič, Franc Slak in Anton Hudoklin — ustni viri.

¹⁸ Zbornik, VI. del, 5: knjiga, dokumenti 75, 76 in 78.

prejšnje ofenzive tudi ta ni imela posebnega uspeha. Po nekaj dnevih so se partizani ali umaknili ali poskrili, po umiku Italijanov in belogardistov v izhodiščne postojanke pa so se vrnili oziroma zbrali. Razen namena, da bi očistili Gorjance partizanov, pa je italijanski sunek imel za cilj tudi zavarovati začetek gradnje utrjenega pasu, ki bi potekal ob meji med Italijo in »Neodvisno državo Hrvatsko.« Ze v svoji novoletni poslanici je komandant XI. italijanskega armadnega zbora Gastone Gambara sporočil svojim enotam, kako je ukazal komandi svojih inžinerijskih enot začetek gradnje takega pasu. Verjetno je pobudo zanj dobil v podobnem pasu, ki je potekal vzdolž italijansko-nemške razmejne črte in ki so ga zgradili Nemci. Toda predvsem zaradi partizanskih akcij, mraza in snega, se je začetek gradnje zavlekel v pomlad.

Anton Kambič-Dušan

Zamisel, da bi tak pas, ki bi preprečeval prehajanje večjih partizanskih enot s hrvaške strani v Slovenijo, potekal točno po meji, se je očitno samim italijanskim štabom zdela nemogoča, saj bi moral med drugim zajeti tudi vrhove Gorjancev. Zato so se odločili za drugo črto, ki bi se dala lažje braniti in oskrbovati.

Tako naj bi utrjeni pas potekal od Metlike, zahodno od Suhorja do prelaza Vahta na Gorjancih, severno od Dolža, čez hrib Jurjeviča pri Brusnicah, mimo Tolstega vrha proti Šentjerneju, nato pa ob vznožju Gorjancev do Kostanjevice, kjer bi se naslonil na nemški pas.¹⁹

Važnost Gorjancev in Bele krajine za našo vojsko je terjala močnejšo enoto kot posadko, ne pa odred s štirimi slabotnimi četami, razpršen na tako velikem območju. V Zumberku se je tudi že čez zimo ustalila bolnišnica, ki so se je posluževale poleg hrvaških tudi slovenske enote. Zato je bil Vzhodno-dolenjski odred takoj po ofenzivi znova reorganiziran. Roška četa je bila dokončno izločena iz njegovega sestava, namesto Semiške, Črnomalske in Gorjanske čete pa sta bila ustanovljena dva bataljona. V vsakem so bile tri čete.

1. bataljon se je zdaj imenoval Gorjanski, 2. pa Belokranjski.²⁰

Drugi večji poskus, da bi obvladali Gorjance in Zumberk, se je z italijanske strani začel 25. julija 1943. Udeležili so se ga deli divizij »Isonzo«, »Lombardia« in »Cacciatori delle Alpi«, obmejne enote, ustaši, domobranci in Nemci pa so zaprli meje. Po načrtih naj bi akcija trajala dva dni. Proti osvobojenemu ozemlju so prodirale italijansko-belogardistične kolone iz Krašiča, Ozlja, Metlike, Novega mesta, Šentjerneja in Kostanjevice. Toda ofenziva se je nehala prej in drugače, kot so si zamislili njeni načrtovalci. Večina italijanskih čet je namreč morala pred koncem akcije oditi na pomoč posadki v Žužemberku, ki sta jo napadli 14. in 15. divizija.²¹

Tudi to, predčasno končano sovražnikovo ofenzivo, je Vzhodno-dolenjski odred preстал brez posebnih izgub in težav. Ponoči 26. julija je del Gorjanskega bataljona celo napadel italijansko postojanko v Orehovici; ta je služila za varstvo utrjenega pasu. Diverzantska skupina odreda je 25. julija ponoči na štirih mestih razstrelila železnico Novo mesto—Metlika, naslednjo noč pa na enem. Več min ni eksplodiralo in so jih našle ter odstranile enote divizije »Isonzo«. Hkrati je odred tudi napadel vrsto stražnih postojank ob železnici.²²

Avgusta je začel odred množično mobilizirati po vaseh okoli Novega mesta, po Beli krajini in v Podgorju. Koncem avgusta je štel že 480 borcev in bork. Zaradi italijanskega utrjenega pasu, ki so ga medtem zgradili od Metlike že do Lokvic, od Kostanjevice in

¹⁹ Zbornik, VI. del, 5. knjiga, dokumenti 102, 104, 218, 219, 221, 222.

²⁰ Arhiv IZDG, fascikel 190 a/l; kronika odreda. Anton Zgonc-Vasja pa trdi, da so reorganizacijo izvedli že aprila.

²¹ Zbornik, VI. del, 6. knjiga, dokumenti 150, 153 in 154.

²² Zbornik, VI. del, 6. knjiga, dokument 152.

Šentjerneja pa do Dolža, odred ni mogel mobilizirati po vsej šentjernejski dolini.²³

Gorjanci in del Bele krajine ter Žumberk so bili v tem času najbolj ustaljeno osvobojeno ozemlje zahodno od železnice Zagreb—Reka. Zato je glavni štab Slovenije s sodelovanjem z angleškim vojaškim odposlanstvom na košenicah vrh Gorjancev organiziral prvo spuščališče vojnega materiala iz zavezniških letal, ki so takrat morala vzletavati, da bi odvrгла tovor slovenskim partizanom, še iz severne Afrike. V noči med 22. in 23. avgustom 1943 so zavezniška letala na Gorjancih prvič odvrгла padala z vojnim materialom. Moštvo za kurjenje signalnih ognjev, stražo, zbiranje tovara in prevoze je dal Vzhodno-dolenjski odred, pomagali so tudi kmetje iz vasi v okolici Drag. V Dragah pa je bil član angleškega vojaškega odposlanstva z radijskim oddajnikom za zvezo s severno Afriko in letali v zraku.²⁴

Po Kambičevi smrti je postal komandant odreda dotedanji namestnik komandanta Anton Zgonc-Vasja.²⁵

Suhoparno naštevaje bojev, ki se jih je udeležil odred, je vsekakov premalo, da bi si bralec pridobil popolno predstavo o dogodkih tistih dni in o stanju na odredovem območju. Od dokumentov se je treba zateči po pomoč k spominom preživelih borcev.

Do avgustovske mobilizacije je štel odred največ kakih 150 borcev. Gorjanski je taboril razdeljen po četah na zahodnih pobočjih Gorjancev navadno v gozdu, redkeje po vaseh ali zidanicah. Najraje se je zadrževal v okolici vasi Gabrje, iz katere je bilo doma mnogo borcev, medtem ko je bila večina drugih vasi glede prepričanja razdeljena ali celo naklonjena beli gardi. Ta bataljon je že od Gorjanske čete podedoval kuhinjo, medtem ko so se belokranjski partizani hranili tako kot Hrvatje kar po hišah. Le avgusta meseca je bil ta bataljon zbran cele tri tedne v belokranjski vasi Jugorje.

Štab Belokranjskega bataljona je bil največ na Suhorju, čete pa v metliški okolici, na hrvaški meji ali v okolici Črnomlja.

Štab odreda je bil skoraj stalno v vasi Drage.

Možnosti za prehrano so bile najboljše v Beli krajini, čeprav je bila že precej izčrpana zaradi stalnih obiskov brigad. Huje je bilo na Gorjancih, ker je utrjeni pas odrezal od Gorjancev bogate dolinske vasi, pustil pa tostran žice nekaj revnejših, že močno izčr-

²³ Zbornik, VI. del, 6. knjiga, dokument 62 in piščevi spomini.

²⁴ Arhiv IZDG, fascikel 190 a/f; dnevnik Mileta Pavlina, piščevi spomini.

²⁵ Izjava Antona Zgonca-Vasje.

panih. Sam Gorjanski bataljon je bil preslaboten, da bi tvegala proboj tega pasu, kar so lahko naredile brigade, da so si preskrbele hrano.

Oba bataljona sta skoraj vsak dan obstreljevala italijanske posadke v bunkerjih utrjenega pasu, pa tudi graditelje. Tudi minerske ekipe so skoraj brez prestanka rušile železnico ali nabirale bombe ob italijansko-nemški razmejitveni črti. Razen tega so patrolje obeh bataljonov skoraj vse noči mobilizirale po vaseh fante in može, jih vodile v Belo krajino in dalje v brigade. Precej jih je po poti tudi ušlo. Delno so bili fantje, posebno v podgorskih vaseh, kjer je bil vpliv bele garde močan, s partizani dogovorjeni, da jih pridejo iskat. Tako so se njihovi starši izognili preganjanju.

Poleg domačinov z območja odreda so bili v njem tudi mnogi borci iz dragih predelov Slovenije in Jugoslavije ter celo tujci. Po razpustu begunskega taborišča na Snežniku na Notranjskem je prišla v odred skupina borcev, ki so ga tam oskrbovali in varovali. To so bili starejši in bolehnější ljudje, prišli pa so v Vzhodno-dolenjski odred, ker je imel ta najbolj ustaljeno osvobodeno ozemlje. Tik pred italijansko kapitulacijo so prišli v odred trije Metličani, drugače Žumberčani, ki so študirali v Zagrebu in od tam odšli k partizanom v Slavonijo. V Slovenijo so jih poslali na podlagi sporazuma s Hrvati, da se pripadnik ene ali druge narodnosti lahko bojuje v svoji ožji domovini. Tudi drugače je bilo v odred precej Žumberčanov, ki so bili pred vojno naseljeni po slovenskih vaseh ali ob meji. Nadalje je bilo v odred nekaj Slovencev iz Štajerske; te so Nemci izgnali na Hrvaško, od tam pa so se vrnili v Slovenijo že kot partizani. Nekaj jih je tudi že prej živelo na Hrvaškem ali pa so se že med vojno sami umaknili tja. Bilo je tudi nekaj Srbov iz treh pravoslavnih vasi na levem bregu Kolpe. Prej so bili v hrvaških enotah. Lazo Božič je bil doma iz Korduna, v Kostanjevici je služil kot orožnik in ostal v Sloveniji kot partizan. Dva bivša jugoslovanska, nato pa domobranska oficirja sta se s svojo enoto vdala partizanom v Bosni, nato pa prišla v Slovenijo in ostala v odred. Nekaj Belokranjcev je bilo tudi v 13. proletarski brigadi in so se nato vrnili v odred.

Razmeroma močna skupina v odred so bili tudi Gorenjci. Spomladi 1943 bi morali v nemško vojsko, pa so se dogovorili s partizani, da so jih prišli iskat, da ne bi trpeli domači. Množico novincev so prek Dolomitov poslali na Dolenjsko v razredčene brigade. Mladoletne, izčrpane in bolehne je dobil Vzhodno-dolenjski odred.

Skupaj z Gorenjci so prišli v odred štirje sovjetski državljani, prvi med dolenjskimi partizani. V noči med 17. in 18. majem 1943

je namreč Gorenjski odred iz taborišča za delavce z Vzhoda pri tovarni akumulatorjev v Bistrici v Rožu na Koroškem rešil šestinpetdeset sovjetskih državljanov, samih mladih fantov. Na dolgem pohodu prek Karavank, Mežaklje, Pokljuke, Jelovice, Dolomitov, Notranjske in Kočevske se jih je mnogo porazgubilo, tako da so v Belo krajino prišli samo štirje, stari po 16 let, ki prej še niso bili vojaki.²⁶

To so bili: Ivan Sažnjev, Leonid Sidorov in Nikolaj Semjonovič Horužij, medtem ko ime in priimek četrtega nista znana.²⁷

Razmeroma veliko število starejših, mladoletnikov, izčrpanih in bolehnih borcev je odred seveda precej oviralo pri akcijah. Toda ob dobri negi, izdatni hrani in življenju po vaseh so si mnogi mladoletniki, izčrpani in bolehní, kmalu opomogli in kasneje postali enakovredni ostalim obrcem.

Zasluga, da je bila Bela krajina z naslonitvijo na Žumberk od spomladi 1942 pa do konca vojne skoraj brez presledka osvobojeno ozemlje, pa ne gre pripisovati samo partizanskim akcijam, pač pa tudi njenim prebivalcem, ki so bili razen redkih izjem vsi na partizanski strani in so sodelovali v raznih organizacijah, če ne drugače, pa so dajali zadnji grizljaj za našo vojsko. Vrsta vasi je zadnjič videla sovražnika poleti 1943 ali oktobra istega leta. Najdlje pa je bila osvobojena majhna vasica Doljane nad Dragami, naseljena z Žumberčani, ki pa je zdaj v metliški občini. Zadnjič so vanjo vdrlí Italijani in belogardisti 2. decembra 1942.²⁸

Velik številčni porast odreda avgusta 1943 je zaostрил vprašanje oborožitve in opreme. Mavzerice in celo italijanske puške so bile sila redke, večina pušk je bilo še vedno francoskih. Gorjanski ba-

²⁶ Dnevnik Mileta Pavlina; piščevi spomini; Zbornik, VI. del, 6. knjiga, dokument 62.

²⁷ Ivan Sažnjev, rojen 25. januarja 1928 v Krasnem Sulinu pri Rostovu na Donu, je bil sin železničarja. Sprva je bil v Vzhodno-dolenjskem odredu v Belokranjskem bataljonu, po ustanovitvi Belokranjskega odreda pa v njem. Dne 6. novembra 1944 je bil pri Zakanjskem selu na Hrvaškem ujet. Zdaj živi v domačem mestu. Tovariši iz odreda so menili, da je padel in da je pokopan v Zakanjskem selu. Viri: Arhiv IZDG, seznam tujih državljanov, pismo Nikolaja Semjonoviča Horužega.

Leonid Sidorov, rojen v Kursku 10. junija 1925, dijak, padel kot vodnik voda v 2. četi 3. bataljona 15. brigade pri Zdenski vasi 27. junija 1944.

Vir: kartoteka padlih v arhivu IZDG.

Nikolaj Semjonovič Horužij, rojen v Volokanovsku, oblast Voronež, dne, 27. junija 1925, dijak. Sprva je bil v Vzhodno-dolenjskem odredu, nato v 3. bataljonu 15. brigade, kjer je bil ranjen in poslan v bolnišnico. Nato je bil v »ruskem bataljonu« in v 3. bataljonu Levstikove brigade, dokler ni bil pri Dvoru znova ranjen, to pot huje. Leta 1945 odpuščen iz vojske zaradi nesposobnosti, zadržan med bolniškim osebjem, po vojni repatriiran. Zdaj živi v Krasnem Sulinu v SZ.

Vir: Pismo Horužega avtorju, kartoteka ranjenih v arhivu IZDG.

²⁸ Gradivo za topografijo NOB — 1. snopič — Bela krajina, stran 80. Belokranjski muzej, Metlika.

taljon je imel samo dva mitraljeza, jugoslovansko »zbrojevko« in nemškega »Šarca«, prvega na Dolenjskem. Zaplenila ga je patrolja v neki gostilni pri mestu čez Krko blizu Kostanjevice. Tja so hodili Nemci pit vino, ki ni bilo na italijanski strani racionirano kot pri njih. Za to so zvedeli partizani in nekega meglenega zimskega dne 1942 napadli te Nemce kot strela z jasnega, pobrali orožje ter izginili. Žal je »Šarec« zaradi velike hitrosti streljanja potreboval za takratne razmere nedosegljive količine streliva. Šele avgusta je bataljon dobil iz zavezniških letalskih pošiljk mitraljez iz I. svetovne vojne, ameriške izdelave-tipa »hotschiss«, z naboji v disku, podobno kot so jih imeli sovjetski v zadnji svetovni vojni. Cev je ohlajeval zrak, bila je debela kot topovska in ljudje so kmalu začeli govoriti, da so partizani dobili ročne topove. Zaradi posebnih nabojev, ki jih zavezniki niso veliko poslali in jih je zato kmalu zmanjkalo, je tudi ta mitraljez moral kmalu v skladišče. Zaradi nabojev teh mitraljevov niso vzele brigade, pa tudi »Šarec« je iz enakih razlogov ostal v odredu.

Poleti 1943 je tudi močno primanjkovalo obleke. Novinci so prihajali v civilni obleki, stari partizani pa so si pomagali z deli različnih uniform. Odred ni mogel napadati močnih postojank ali kolon, manjših pa ni bilo, kajti sovražnik se je gibal samo v večjih skupinah. Nekaj oblek in perila iz zavezniških pošiljk je bilo toliko kot kaplja v morje. Zato je bilo poleti že mnogo partizanov v zelo raztrganih in ponošenih oblekah. Kako hudo je bilo glede obleke, nam pove primer 16 ujetih italijanskih vojakov, ki jih je stražil Gorjanski bataljon, ujela pa jih je Cankarjeva brigada 13. avgusta blizu Mirne v oklopnem vlaku. Preden so prišli do Bele krajine in v roke Gorjanskemu bataljonu, so obredli vse brigade in odrede na Dolenjskem. Tam jim je vsakdo, ki se mu je zdelo, da ima kak ujetnik boljšo obleko ali čevlje kot on, ukazal, naj se sleče in mu jo da, sam pa mu je dal svojo. Torej so ujetniki ob prihodu v bataljon imeli na sebi vse najslabše, kar je bilo po brigadah. Kljub temu so borci Gorjanskega bataljona znova slekli vse ujetnike, ko so na njih videli dosti boljšega, kot so imeli sami.

Še večja dragocenost so bili čevlji. V Gorjanskem bataljonu je bilo bosih skoraj polovico borcev. Bose in neoborožene so sploh enakomerno razdeljevali po četah. V vsaki četi je bilo nekaj skupnih čevljev. Posojali so jih tistim, ki so odhajali v akcije, patrolje ali zasede. Stražarji so bili skoraj vedno bosí.

V začetku septembra je bil ustanovljen 3. bataljon odreda, ki so ga začeli imenovati Semiški. Takoj po ustanovitvi je odšel prek železnice Novo mesto—Metlika in se nastanil na Tanči gori.

V tem času je tudi Gorjanski bataljon zapustil Jugorje in se razdelil po četah. Prva se je nastanila nad Kostanjevico, druga nad Mihovim, tretja pa na Gabrski gori. 6. septembra se je bataljon spet zbral na Gabrski gori ter 8. septembra zjutraj z eno četo napadel italijanski bunker na Tolstem vrhu, ki je bil v sklopu utrjenega pasu. Posadka je odgovorila z močnim ognjem iz avtomatskega orožja in minometov.

Takrat so se že vztrajno širile govorice o veliki italijanski ofenzivi, ki da se pripravlja in se bo začela septembra. Slišati je bilo o velikih količinah streliva, zlasti topovskega, ki da so ga pripeljali v večje postojanke. Marsikdo, ki se je spominjal »roške« in »gorjanske« ofenzive, se je bal, da bo ta ofenziva ponovitev obeh.

Ponoči med 8. in 9. septembrom je bilo slišati iz vseh postojank od Novega mesta do Kostanjevice silovito streljanje. Zato je štab Gorjanskega bataljona po krajšem sestanku sklenil, naj se bataljon premakne globlje v Gorjance, k ruševinam žage. Bataljon se je premaknil tja ob zori. Zato ga kurir, ki je hitel k bataljonu iz odrednega štaba v Dragah, ni našel v starem taborišču takoj zjutraj, ampak šele sredi dopoldneva pri žagi. Medtem so bataljon obvestili že aktivisti šentjernejskega rajona, da je Italija kapitulirala, da njena vojska odhaja in da so vojaki ponoči streljali od veselja nad koncem vojne. Takoj je ena četa skupaj z aktivisti odšla v Kostanjevico in jo zasedla, toda le za dve uri. Potem so čez Krko pridrli Nemci in zasedli Kostanjevico, četa pa se je morala umakniti. Druga četa je sodelovala pri razoroževanju Italjanov na Vahti, tretja pa je vkorakala v Šentjernej in razoroževala posadke v utrjenem pasu.²⁹

Semiški bataljon je za kapitulacijo zvedel takoj ter hitro razorožil več manjših postojank ob železnici, vkorakal v Semič in se udeležil osvoboditve Črnomlja.

Štab odreda je za kapitulacijo zvedel že ponoči med 8. in 9. septembrom. Komandant Zgonc ter eden izmed članov okrožnega komiteja KP Hrvaške za Zumberk in Pokuplje sta odšla še ponoči v Metliko na pogajanja z italijanskimi oficirji. Po dogovoru so ju pri bunkerjih odposlanci že čakali. Videla sta, kako se od hrvaške

¹⁹ Dnevnik Mileta Pavlina; piščeve spomini; izjava Antona Zgonca-Vasje, Ivana JakiCa-Jerina kot tudi Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokument 27.

strani vale v mesto množice vojaštva. Zahtevala sta od oficirjev brezpogojno vdajo, v kar pa ti niso privolili. Zato jim je Zgonc zatrjeval, kako je okoli Metlike množica partizanov. Italijani iz metliške posadke in tisti, ki so prihajali s hrvaške strani, so nameravali nadaljevati pot proti Italiji prek Semiča in Kočevja, Notranske, Snežnika in Ilirske Bistrice. Zgonc jih je prepričal, kako slabe so ceste v tisto smer in da je bolje, če gredo čez Vahto proti Novemu mestu ter naprej po dolini Krke proti Ljubljani, ker je vedel, da so tam močnejše naše enote. Morda je njegova zvijača res pripomogla, da so oficirji sklenili obrniti svojo vojsko v to smer. Ze na Vahti so večini pobrali orožje in opremo. Pogajanja o oddaji orožja v Metliki so ostala brez uspeha in sta se zato Zgonc ter tovariš iz okrožnega komiteja vrnila.³⁰

Čez noč so Italijani Metliko v glavnem že izpraznili. Dopoldne

9. septembra so vanjo prišli pripadniki varnostno-obveščevalne službe, nekako ob 15,30 pa je vanjo vkorakal Belokranjski bataljon — 2 bataljon Vzhodno-dolenjskega odreda.³¹

Gibanje italijanskih čet s hrvaške strani skozi Metliko in dalje proti Italiji je bilo del obsežnega načrta italijanskega generalnega štaba za obrambo pred Nemci, zaporo starih italijanskih meja in kapitulacijo. V sklopu teh načrtov naj bi divizija »Isonzo« odšla iz okolice Novega mesta k Postojni, »Lombardia« pa iz Karlovca in Bele krajine v Novo mesto in Trebnje. Tako je »Lombardio« kapitulacija presenetila tik pred pohodom na nove položaje.³²

Potem ko so končali z zbiranjem orožja in opreme ter se izpopolnili z novinci, so bataljoni Vzhodno-dolenjskega odreda ostali nekaj časa vsak na svojem območju. 16. septembra je bila ustanovljena za obrambo Bele krajine in Kočevske pred napadi s hrvaške strani Južna grupa odredov. V njej je bil Vzhodno-dolenjski odred, ki je moral izdvojiti en bataljon in ga poslati h Kočevju, tam pa bi iz njega nastal Kočevski odred, ki naj bi tudi spadal v Južno grupo odredov. Gorjanski bataljon bi se moral vključiti v Gubčevo brigado, kar se ni zgodilo, pač pa je bil poklican v Belo krajino. Njegove položaje je prevzela Gubčeva brigada. Bataljon, ki je bil poslan za ustanovitev Kočevskega odreda, je bil ustanovljen v Tribučah 16. septembra, večino moštva so tvorili novinci. Poz-

³⁰ Izjava Antona Zgonca-Vasje.

³¹ Izjava Ivana Ferleža ter »Kronika mestne godbe metliške« v Belokranjskem muzeju v Metliki.

³² Zbornik, VI. del, 6. knjiga, dokument 198.

neje so ti Belokranjci, potem ko je bil odred razpuščen, prišli v brigade 18. divizije. Vsi trije bataljoni Vzhodno-dolenjskega odreda so zasedli položaje v skladu z ukazom glavnega štaba štabu odreda z dne 15. septembra ob prehodih s Hrvaške v Belo krajino pri Vinici in Metliki oziroma vzdolž Kolpe. Štab Južne grupe odredov se je nastanil v Črnomlju.³³

Že 11. septembra sta glavni štab in izvršni odbor Osvobodilne fronte razglasila na vsem osvobojenem ozemlju splošno mobilizacijo vseh za orožje sposobnih moških. Tudi Vzhodno-dolenjski odred je mobiliziral na svojem območju in številčno naglo naraščal, kljub pošiljanju borcev v druge enote. Tako je 25. septembra štel 934 borcev in bork. Tedaj je bil 1. bataljon z dvema četama v Dragatušu in eno v Vinici, 2. bataljon z dvema četama na Božakovem in eno na Suhorju, 3. bataljon pa z dvema četama na Krasincu in eno na Brodu.³⁴

Kako naglo je tudi kasneje naraščalo število borcev, izpričuje tudi podatek o številčnem stanju odreda samo dva dni kasneje, 26. septembra. Takrat je odred štel že 1030 borcev in bork. Vsekakor je takšnemu večanju precej pomagalo vračanje internirancev iz Italije in pa težnja Belokranjcev, da bi bili v svojem domačem kraju.

Uspeh mobilizacije je bil v precejšnji meri sad dobre organiziranosti Bele krajine v razdobju pred italijansko kapitulacijo. Spomladi 1943 je bila Bela krajina eno izmed desetih okrožij v Ljubljanski pokrajini. Delila se je na črnomaljsko in metliško podokrožje. Črnomaljsko je imelo rajone: Črnomelj-mesto, Črnomelj-okolica, Dragatuš, Gradac in Semič. Metliško se je delilo na tri rajone: Metlika-mesto, Suhor in vzhodnometliško. V obeh podokrožjih je bilo razen v obeh mestnih rajonih še 85 terenskih odborov OF. Tik pred italijansko kapitulacijo, avgusta 1943, je imelo belokranjsko okrožje sedem rajonskih komitejev KPS s 24 celicami, v njih pa je bilo 125 članov in 33 kandidatov. Pri tem je treba računati, da je bila večina za boj sposobnih moških tedaj že v NOV ali v internaciji in je torej terensko politično delo slonelo predvsem na starejših moških in na ženskah.

Dokaz zavednosti belokranjskega ljudstva je tudi to, da je imela bela garda v Beli krajini samo štiri postojanke, v katerih je bilo le 234 belogardistov. Med njimi jih večina ni bila doma iz Bele krajine.

³³ Zbornik, VI. del, 6. knjiga, dokumenti 51, 63, 65 in 66; izjava Antona Zgonca Vasje in Ivana Jakiča-Jerina.

³⁴ Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokumenta 92 in 142.

Prevzem oblasti po italijanski kapitulaciji ni pomenil nobenih težav. Po vaseh, ki so bile že prej osvobojene, sploh ne, po mestih pa so začeli že prej izvoljeni ali postavljeni odbori samo javno delati. Pri okrožnem odboru so ustanovili le nekatere odseke, kot na primer za zdravstvo, gospodarstvo, prosveto, industrijo, za splošno upravo, za zaščito pred letalskimi napadi in za promet.

Odbori so tudi prve dni po prevzemu oblasti organizirali velike mitinge, ki se jih je udeležilo na stotine ljudi.³⁵

September je bil v Beli krajini miren. To so štabi in komande izkoristili za politično delo med novinci in za vojaško urjenje. Mobiliziranih je bilo 28 letnikov v starosti od 17 do 45 let. V bivši jugoslovanski vojski je zadnji služil letnik 1920, zdaj so bili mobilizirani med drugimi tudi vsi letniki med 1920 in vključno 1926. Torej je bilo kar šest letnikov vojaško popolnoma neizurjenih. Pred avgustovsko mobilizacijo je bilo v odredu nekako 150 partizanov, ki so imeli vsaj enoletne izkušnje v bojih. Po kapitulaciji jih je najmanj petdeset odšlo na druge dolžnosti izven odreda. Torej je prišel povprečno le en star partizan-prostovoljec na devet novincev-mobilizirancev. Razen tega je bilo med novinci prav najmlajših letnikov največ, ker so drugi že prej odšli k partizanom ali pa so jih Italijani odpeljali v internacijo.³⁶

Poleg vsakdanjega urjenja in političnega dela je odred pošiljal ob Kolpo patrolje, po bližnjem zaledju pa preganjal skrivače in dezertarje. Teh je bilo razen v okolici Vinice in ob hrvaški meji v Zumberku po Beli krajini zelo malo.³⁷

Na izrecno zahtevo glavnega štaba je moral odred tudi temeljito rušiti vse prometne zveze, zlasti železnico in mostove čez Kolpo, semiški predor in železniški viadukt pri Otovcu.³⁸

S pomočjo izurjenih minerjev, ki so bili že prej v odredu, in zadostnih zalog streliva iz plena po italijanski vojski, je odred to nalogo že septembra uspešno opravil. Viadukt v Otovcu so minerji najprej razstrelili, nato pa od Semiča sem, od koder ima proga precejšen padec, spustili več lokomotiv in cistern za gorivo. V semiški predor so z vsake strani spustili po en vlak. Nekje v sredini sta trčila in z ruševinami zabila predor. Nato so na obeh koncih predor še minirali. Pri Metliki sta zletela v zrak cestni in železniški

³⁵ Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokument 153 in piščevi spomini, Tone Ferenc: Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, stran 211.
³⁶ Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokument 22; piščeve ocene in spomini.
³⁷ Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokumenta 142 in 153.
³⁸ Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokumenta 18 in 131.

most čez Kolpo, v Črnomlju most čez Lahinjo in podobno. Železniška proga je bila tako poškodovana, da bi po približnih cenitvah popraviljanje trajalo najmanj dve leti. Tako je vsaj ocenilo sovražnikovo poveljstvo in črtalo železnico Novo mesto—Karlovac iz programa obnove. Prav temu se Bela krajina lahko v precejšnji meri zahvali, da je ostala do konca vojne svobodna.

Železnico so popravili šele po vojni in je prvi vlak pripeljal v Metliko 19. januarja 1947.

Proti koncu septembra, po komaj treh tednih vztrajnega urjenja in vojaške službe, so se začele priprave za ustanovitev brigade.³⁹

Med politično najbolj pomembne dogodke v Vzhodno-dolenjskem odredu po italijanski kapitulaciji spadajo volitve odposlancev za zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju. V vseh treh bataljonih so jih izvedli 22. septembra 1943, glasovanje je bilo javno na zboru moštva. V 1. bataljonu sta bila izvoljena bataljonski politični komisar Matija Bahor-Oskar in borec Janko Jordan-Pilat. V

2. bataljonu so izvolili namestnika političnega komisarja Južne grupe odredov Franca Kocjančiča-Starega in deseterja Rudija Pušenjaka-Uragana iz 1. bataljona. Tretji bataljon pa je izvolil bataljonskega političnega komisarja Jožeta Pirca-Sosota ter borca Ivana Abrama, ki je bil star 46 let, kar je bila v primerjavi z drugimi borci, večinomla mladine, že precejšnja starost. Tudi mobilizirani so bili možje le do 45. leta starosti.

Zaradi ustanovitve 15. brigade iz enot Vzhodno-dolenjskega odreda so vsi izvoljeni veljali kot delegati 15. brigade. To so bile prve volitve v naši narodnoosvobodilni vojski.⁴⁰

*• Piščevci spomini; »Slovenski poročevalec«, letnik 1947/1.

⁴⁰ Arhiv IZDG, poročilo štaba VDO glavnemu štabu, »Dakijev arhiv«. Vendar se izvoljeni delegati niso udeležili zbora odposlancev, ker je zaradi bližajoče se nemške ofenzive dobila brigada nalogo, da gre čez Kolpo in izvrši pritisk proti Karlovcu. Kot se zdi, se je zbora odposlancev udeležil edinole Franc Kocjančič-Stari, ki je po ustanovitvi 15. brigade odšel v glavni štab zaradi razporeditve na novo dolžnost. V »Fotografskih dokumentih o boju Komunistične partije Slovenije«, II. del, 3. knjiga, Ljubljana 1963, je na straneh 125—130 med podpisi delegatov tudi eden, kjer piše samo »Stari«. Takih partizanskih imen pa je bilo več, sam Franc Kocjančič pa svoje udeležbe na Zboru odposlancev ne more več pojasniti, ker je že umrl. Nobenega drugega delegata, izvoljenega v Vzhodno-dolenjskem odredu, med podpisi delegatov ni mogoče zaslediti. Tam je vpisan delegat dobrniškega rajona Jože Pirc, vendar gre za drugega, ne za Jožeta Pirca-Sosota. Prav tako nikogar ni v seznamu v knjigi »Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju«, ki jo je napisal Borut Megušar, izšla pa je v Ljubljani leta 1953. Delegatov 15. brigade tudi ni v dopolnjenem seznamu ob 25. obletnici Zbora.

Zdi se, da brigadni štab ni bil podrobno obveščen o važnosti zbora odposlancev in ga je zato bolj štel za nekakšno »terensko« zadevo. Drugače si ne moremo razlagati, zakaj se Zbora izmed petih odposlancev, kolikor jih je bilo tedaj v brigadi, ni nihče udeležil. Za oba politična komisarja bataljonov, Bahorja in Pirca, je še nekako razumljivo, da sta odšla z bataljonom v akcijo, ki ni bila posebno pomembna, drugače pa je za druge tri, ki so bili ali nižji funkcionarji ali borci.

PO BELI KRAJINI IN HRVAŠKEM

USTANOVITEV BRIGADE

Dne 26. septembra 1943 je glavni štab NOV in PO Slovenije izdal štabu Južne grupe odredov ukaz, naj grupo razpusti. Kočevski odred naj dodeli 18. diviziji kot okrepitev brigadam, iz Vzhodno-dolenjskega odreda pa naj ustanovi brigado, ki naj bi dobila zaporedno številko 15.

Z istim ukazom je bil imenovan tudi štab nove brigade.¹ Komandant naj bi postal Anton Zgonc-Vasja², do tedaj komandant

¹ Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokument 143.

Po italijanski kapitulaciji so bile na Dolenjskem ustanovljene naslednje brigade: 10. septembra v Dolenjskih Toplicah 8. brigada »France Levstik«, 12. septembra na Polomu na Kočevskem 9. brigada, 10. septembra na Golem 10. brigada (»Ljubljanska«), 17. septembra na Mašunu 11., »Snežniška«, ki je bila kasneje razdeljena med šcercejevo, Loško in Tomšičevo. To številko je dobila brigada »Miloš Zidanšek« ali »Pohorska«, ustanovljena leta 1944 na Pohorju. Dne 24. septembra je bila v Mokronogu ustanovljena 12. brigada, 23. septembra v Knežjih njivah v Loški dolini 13. brigada, »Loška« (kasneje je dobila ime po Mirku Bračiču, komandantu 14. divizije, padlem v Kočevju). Dne 25. septembra je bila v Novem mestu ustanovljena 14. brigada »železničarska«, ki je bila novembra razpuščena, leta 1944 pa je dobila številko 14 zaščitna brigada glavnega štaba. 16. brigada je bila »Rabska«, pa tudi »Tržaška«.

Kot je bilo takrat v navadi, je 15. brigada kmalu dobila razen uradnega tudi kar dve neuradni imeni. Nekateri so jo imenovali po kraju ustanovitve »metliška«, drugi pa »belokranjska«, ker je bilo v njenih vrstah vsaj dve tretjini Belokranjcev. Kasneje, leta 1944, ko je v brigado prišlo mnogo Istranov in za njimi Štajercev, se je to ime nekako izgubilo. Nekaj časa ga je uporabljal v svojih dopisih in propagandi sovražnik. Po vojni se je naziv »belokranjska brigada« spet udomačil v nekaterih člankih ali daljših spisih.

V začetku je imela brigada tudi uradni naziv »15. slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada«. Ta naziv je prišel tudi v nekatere dokumente iz tega časa (glej Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokumenti 165, 177, 187, 199). Iz njih je izginil šele v začetku leta 1944. štab je ukazal izdelati tudi žige za brigadni in bataljonske štabe in na vseh je imela brigada naziv »udarna«. Očitno je bil temu vzrok nesporazum, ker je štab sklepal, da je tako, kot je bilo prej, ko so bile brigade ali proletarske ali udarne. Višji štab je nato brigadnemu verjetno pojasnil, da si brigada naziv »udarna« mora zdaj z uspešnimi akcijami šele priboriti.

² Anton Zgonc-Vasja je bil rojen 26. decembra 1914 v Šentrupertu na Dolenjskem v družini upokojenega železničarja, delovnega invalida. Poleg njega je bilo v

Južne grupe odredov, politični komisar pa Niko Šilih-Nikič³, politični komisar Južne grupe odredov. Obeh namestnikov v tem ukazu niso imenovali, pač pa je po tem ukazu dotedanji namestnik političnega komisarja Vzhodno-dolenjskega odreda Franc Kocjančič-Stari moral zaradi razporeditve na novo dolžnost v organizacijski oddelek glavnega štaba.

Namestnik komandanta je postal Ivan Jakič-Jerin,⁴ do tedaj komandant Vzhodno-dolenjskega odreda. Kasneje, nekako 10. ok-

družini še osem otrok, od katerih so bili kasneje štirje partizani, eden izmed njih je tudi padel. Anton je končal osem razredov osnovne šole v domačem kraju, nato se je preživljal kot priložnostni delavec. Vojsko je služil kot najstarejši sin v Prizrenu samo devet mesecev. Leta 1941 se je vključil v Osvobodilno fronto in je nosilec »Spomenice 1941«. Dne 15. februarja 1942 je postal partizan skupaj s šestimi tovariši. Takoj je postal kandidat za člana KPS. Najprej je bil mitraljezec, nato vodnik, junija 1942 je postal četni komandir. Maja so ga sprejeli v KPS. Avgusta je postal komandant 1. bataljona Zapadno-dolenjskega odreda, ki se je nato vključil v Gubčevo brigado. Nekaj časa je bil Zgonc komandant te brigade, januarja 1943 pa je prišel v Vzhodno-dolenjski odred za namestnika komandanta. Po Kambičevi smrti je postal komandant odreda, po italijanski kapitulaciji komandant Južne grupe odredov, nato je bil komandant 15. brigade od ustanovitve do prvih dni aprila 1944⁵, ko je bil premeščen v oddelek zaščite naroda glavnega štaba NOV in PO Slovenije. Po vojni je bil komandant milice za Slovenijo, nato pa je služil v JLA na raznih visokih položajih. Končal je višjo vojno akademijo, leta 1965 je bil upokojen v činu generalnega majorja. Zdaj živi v Ljubljani (Anton Zgonc-Vasja, ustni vir).

⁸ Niko Šilih-Boris Nikič je bil rojen 8. decembra 1919 v Trebnjem na Dolenjskem. Kmalu se je s starši preselil v Novo mesto, kjer je končal gimnazijo in se nato vpisal v Beogradu na ekonomsko fakulteto. Med šolanjem se je preživljal kot pomožni knjigovodja, marca 1941 pa se je vrnil v Novo mesto. Kot član okrožnega komiteja KPS za Novo mesto je sodeloval v pripravah na vstajo, bil je tudi član vojne komisije pri CK KP Slovenije. V KP so ga sprejeli že leta 1940 v Novem mestu, prej je deloval med člani Sokola. Velik vpliv nanj je imel njegov oče, nekdanji veljski rudar in socialist.

Septembra 1941 je Niko Šilih postal komandir novomeške partizanske čete na Frati. Ranjen ob napadu na Bučko se je nekaj časa zdravil doma, da bi se marca 1942 vrnil k partizanom. Najprej je bil bataljonski politični komisar, nato politični komisar Zapadno-dolenjskega odreda, namestnik političnega komisarja Tomšičeve brigade, politični komisar Južne grupe odredov, 15. in nato 12. brigade, leta 1944 pa je bil premeščen v oddelek zaščite naroda pri glavnem štabu. Po vojni je bil pomočnik ministra za notranje zadeve Slovenije, član republiškega izvršnega sveta ter republiški in zvezni ljudski poslanec. Več let je bil poslanik naše države v Tunisu. Vir: Življenjepis v arhivu IZDG.

^{*} Ivan Jakič-Jerin je bil rojen 4. junija 1913 v Zelimljah pri Ljubljani. Pred vojno je bil nekvalificirani delavec, leta 1934 je služil vojsko v topništvu devet mesecev. Leta 1937 je postal kandidat za člana KPS, leta 1938 pa član. Leta 1941 je bil član okrožnega komiteja KPS za Ljubljano in član vojne komisije za Slovenijo pri CK. Po ustanovitvi glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet je pri njem odgovarjal za zveze. Marca 1942 je odšel na osvobojeno ozemlje in takoj postal namestnik komandanta pokrajinskega štaba za Notranjsko, nato pa namestnik komandanta V. grupe odredov. Po ustanovitvi Tomšičeve brigade je bil njen komandant. Kasneje je bil nekaj časa na bolezenskem dopustu, nato pa politični komisar 1. bataljona Vzhodno-dolenjskega odreda. Avgusta 1943 je postal komandant tega bataljona, po ustanovitvi Južne grupe odredov komandant Vzhodno-dolenjskega odreda, po ustanovitvi 15. brigade pa namestnik komandanta. Januarja 1944 je bil premeščen v štab 7. korpusa za načelnika oddelka za zvezo, sredi leta pa v glavni štab za načelnika oddelka za zvezo. Po vojni je služboval v JLA, leta 1964 so ga upokojili kot generalnega majorja. Zdaj živi v Ljubljani (Ivan Jakič-Jerin, ustni vir).

tobra, je prišel tudi namestnik političnega komisarja brigade Alojz Gabrovec.⁵

Štabi bataljonov so ostali v glavnem nespremenjeni. Komandant

1. bataljona je bil Slavko Ograjenšek-Iztok, politični komisar Matija Bahor-Oskar, namestnik komandanta je bil Jože Sivec-Maslivec, namestnik političnega komisarja pa Franc Levec.

V 2. bataljonu je bil komandant Lazo Božič-Vuk, njegov namestnik pa Alojz Mavsar. Politični komisar je bil Ivan Groznik-Vane, njegov namestnik Boris Berce-Vanjko.

V 3. bataljonu je bil komandant Anton Hudoklin-Borut, njegov namestnik Janez Jeras-Džule. Politični komisar je bil Jože Pirc-Soso, njegov namestnik pa Jure Levičnik.

Ko je bil ustanovljen še 4. bataljon, je njegov komandant postal Drago Gorjup, njegov namestnik pa Josip Strah-Osip. Politični komisar je postal Franc Plos-Lado, njegov namestnik pa Franc Žibert-Lev.⁸

V ukazu o imenovanju štaba in ustanovitvi brigade glavni štab zahteva, naj se brigadni štab poveže s štabom 13. proletarske brigade zaradi skupnega pritiska proti nemško-ustaški postojanki v Ozlju na Hrvaškem.

⁵ Alojz Gabrovec se je rodil 20. maja 1923 na Vrhniki pri Ljubljani. Pred odhodom k partizanom je bil kovaški vajenec in šoferski pomočnik. 10. maja 1942 je vstopil v Kočevsko četo Notranjskega odreda. Do marca 1943 je bil kurir, nato mitraljezec, najprej v Notranjskem odredu, potem pa v Cankarjevi brigadi, katere 2. bataljon se je razvil iz Kočevske čete. Marca 1943 je postal namestnik četnega političnega komisarja, julija 1943 namestnik bataljonskega, 10. oktobra tega leta pa je prišel v 15. brigado za namestnika brigadnega. Dne 15. marca 1944 je postal politični komisar podoficirske šole 7. korpusa, 10. oktobra 1944 referent za motorizacijo pri štabu 7. korpusa, 1. januarja 1945 pa oficir oddelka zaščite naroda v Gubčevi brigadi. Od aprila do septembra 1945 je bil načelnik Ozne ljubljanskega vojnega področja, nato pa je služboval na raznih vodilnih položajih v JLA. Po vojni je končal nižjo gimnazijo, dvoletno šolo pri sekretariatu za notranje zadeve SFRJ, višjo vojno akademijo in vojno šolo pri generalnem štabu JLA. Leta 1958 je napredoval v čin polkovnika (Alojz Gabrovec, ustni vir).

Podatek o Francu Kocjančiču, prej namestniku političnega komisarja Vzhodnodolenjskega odreda, je v Zborniku, VI. del, 7. knjiga, dokument 143.

⁶ Zaradi tega, ker ni ohranjen o ustanovitvi brigade in o razdobju okoli njega prav noben pisani vir, so bili sezname članov bataljonskih štabov ob pisanju knjige napisani po ustnih virih.

Za 1. bataljon je dal podatke Franc Levec, seznam je narejen tudi po piščevih spominih. Za 2. bataljon je dal podatke Lazo Božič, za 3. bataljon Anton Hudoklin in Jure Levičnik kot tudi Jože Pirc. Za 4. bataljon pa sta dala podatke Drago Gorjup, edini še živeči član tega štaba, ter Vida Nevečny.

Priprave za ustanovitev brigade so obenem s pripravami za akcijo proti Ozlju in navezovanjem stikov med štaboma 15. in 13. proletarske brigade trajale nekako dva dni.⁷

Zbor ob ustanovitvi brigade je bil kratkotrajen, enote so se med pohodom proti Ozlju 28. septembra ustavile pri Metliki, v zaselku Bočka. Tam je bil v Vranešičevi hiši štab nove brigade. Tja pa

Prvi od leve proti desni brigadni politični komisar Niko Šilih-Boris Nikič, drugi komandant Tone Zgonc-Vasja, fotografirana novembra 1943 v Metliki

je prispela polovica borcev. Njene enote, razkropljene po vsej Beli krajini od Vinice do Semiča in Metlike, je bilo namreč kaj težko zbrati in sklicati. Mobiliziranci so se težko ločili od doma, zvez pa razen kurirskih skorajda ni bilo. Ko pa so se enote začele pomikati proti Hrvaški, so nekatere krenile čez Kolpo tudi s čolni in brodom pri Krasincu, ker je bilo malo upanja, da bi tako množico borcev lahko spravili na Hrvaško čez porušeni metliški cestni most. Precej borcev je bilo tudi na straži pri raznih skladiščih in drugih vojaških

⁷ Izjava Antona Zgonca-Vasje, Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokumenta 143 in 163.

objektih, saj takrat ni bilo odreda, ki bi opravljal take dolžnosti, komande mest pa so bile prešibke in maloštevilne.⁸

Jesen 1943 je bila topla in sončna. Z vseh strani so prihajale k Vranešiču kolone in skupine. Po kratkem posvetu so začeli komandirji urejati čete, komandanti bataljone, preštevati borce in orožje. Nato je brigadni komandant sprejel končno poročilo o številu navzočih. Bilo jih je komaj nekaj več kot polovica.

Najprej je spregovoril brigadni politični komisar Niko Šilih o razliki med odredom in brigado, o potrebi po večji disciplini in borbenosti, o pomenu tega dogodka za Belo krajino, ki bo tako dobila prvo svojo redno vojaško enoto, čeprav so se Belokranjci že prej bojevali v vseh prvih štirih brigadah. Zato naj nova brigada ponese slavo Bele krajine in njenih borcev po vsej domovini.

Za njim je govoril namestnik komandanta Ivan Jakič-Jerin. V brigadi namreč še ni bilo namestnika političnega komisarja, ki bi kot sekretar Komunistične partije v brigadi moral govoriti pred borci o njeni vlogi v osvobodilni vojni. Jakič ga je moral nadomestiti, ker je bil v brigadi najdlje član Partije. Jakič je pripovedoval o zaslugah Partije in komunistov za začetek in potek boja, o žrtvah ter o dolžnostih komunistov in vseh poštenih Slovencev.

⁸ Piščevi spomini; izjave Jošta Rolca, Vinka Kepica in Antona Zgonca-Vasje. Datum ustanovitve 15. brigade, 28. september 1943, je zapisan na spomeniku pred Vranešičevo hišo, kjer je bila brigada ustanovljena. Prav tako ga navaja tudi Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokument 143, potrjuje pa »Kronika mestne godbe metliške«, ki jo hrani Belokranjski muzej v Metliki. V dnevniku Mileta Pavlina (fascikel 190 ayl, arhiv IZDG) piše za 28. september 1944 »Uspešna proslava obletnice ustanovitve brigade«. Pisec dnevnika se zbora ob ustanovitvi brigade ni udeležil, ker je bil takrat v bolnišnici. Podatek o ustanovitvi, ki ga je vnesel v dnevnik po uspešni borbi pri Trebelnem, mu je povedal Ivo Marinšek. V potrdilo ugotovitvi, da je bila brigada ustanovljena res 28. septembra, so tudi nekateri dokumenti. Tako glavni štab ukazuje štabu Južne grupe odredov, naj ustanovi 15. brigado iz Vzhodno-dolenjskega odreda (Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokument 143). Malo je verjetno, da je štab prejel ukaz še isti dan in takoj ukrenil vse potrebno za ustanovitev brigade. Dne 29. septembra pa že štab 15. brigade sporoča glavnemu štabu, kaj je ukrenil glede napada na Ozalj, ter se pri tem sklicuje na dopis glavnega štaba brigade z dne 28. septembra (Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokument 165). Prav tako kot 26. septembra, ko je glavni štab izdal ukaz o ustanovitvi 15. brigade, izmed možnih datumov ustanovitve lahko izbrisemo 29. september. Torej ostaneta samo še 27. in 28. september, izmed katerih pa zaradi virov, ki govorijo bolj v prid 28. septembru kot datumu ustanovitve, sprejmemo ta datum kot pravi. Poročila o ustanovitvi brigade, če je bilo sploh kdaj napisano, namreč do zdaj še ni uspelo nikjer najti.

Nekateri ugovarjajo 28. septembru kot datumu ustanovitve zaradi domneve, da je bila »Kronika mestne godbe metliške« napisana šele po vojni po spominu. Tudi v »Jugoslovanski enciklopediji« (2. knjiga, stran 214, poglavje »Brigade«) piše, da je bila 15. brigada ustanovljena pred 28. septembrom, namreč 15. septembra, kar pa očitno ne ustreza resnici in ni znano niti navedeno, kje so avtorji dobili ta podatek. Na spominski plošči na šoli v Tribučinah je vklesan napis, da so tamkaj ustanavljali bataljon 15. brigade 16. septembra 1943 (Kartoteka spomenikov pri republiškem odboru ZZB NOV Slovenije). Ta podatek sam po sebi ne pove dosti in je po izjavi Ivana Jakiča-Jerina ter Antona Zgonca-Vasje pravičen. Gre le za bataljon Vzhodno-dolenjskega odreda, ki je bil odrejen za jedro Kočevskemu odredu, kasneje pa je bil ta odred razdeljen v brigade 18. divizije.

Sledil je mimohod zbranih čet po takratni deželni cesti Novo mesto—Metlika—Karlovac. Kolona je korakala proti Metliki, igrali so harmonikarji in posamezniki so prešerno vriskali.

Razumljivo je, da je bil korak mnogih precej neubran in nevojaški, kar ni nič čudnega, saj so bili komaj deset ali dvajset dni vojaki. V tem času so se morali učiti veliko drugega, kot pa je ko-

Odtisi žigov brigadnega in bataljonskih štabov ob ustanovitvi 15. brigade v spominski knjigi Olge Jurajevčič

rakanje, saj se niso pripravljali na parado, ampak na vojno, ko je straža, patroljiranje, maskiranje, streljanje in utrjevanje mnogo važnejše.⁶

Proti večeru je sredi Metlike igrala metliška mestna godba, začel se je tudi miting. Večina borcev pa je bila že onkraj Kolpe.¹⁰

⁶ Izjavi Ivana JakiČa-Jerina in Antona Zgonca-Vasje.

¹⁰ Izjava Ivana JakiČa Jerina; podatek iz »Kronike mestne godbe metliške« v Belokranjskem muzeju.

OGNJENI KRST

Po italijanski kapitulaciji se je nemškimi četami, ki so že prej prišle v Ljubljano in nadzorovale tržaško železnico, posrečilo razorožiti le manjši del italijanske vojske. Večino enot so razorožile enote narodnoosvobodilne vojske in se tako temeljito oborožile in opremile. Belogardistične enote, ki so skušale ponekod zadržati nadzorstvo nad večjimi kraji, ali posamezne močno utrjene postojanke kot Turjak oziroma Grčarice, kjer so bili četniki, je naša vojska zelo hitro razpršila in zasedla njihova oporišča. Tako so bile te enote, v kolikor jim je uspelo izogniti se zajetju ali uničenju, prisiljene zbežati v nemško okupacijsko območje oziroma v Ljubljano in k tržaški železnici, iz Novega Mesta pa so belogardisti odšli k Nemcem pri Kostanjevici.

Tako je bila vsa italijanska okupacijska cona na Dolenjskem in Notranjskem osvobojena, razen Ljubljane, krajev ob tržaški železnici in Kostanjevice. Meja osvobojenega ozemlja je potekala ob razmejitveni črti med Nemčijo in Italijo v Posavju, tik ob Ljubljani in vzdolž tržaške železnice do predmestij Trsta. Onkraj tržaške železnice je nastalo osvobojeno ozemlje v Dolomitih, svoboden je bil skoraj ves Kras in Vipavska dolina. Partizani so se nekaj dni bojevali pri Gorici. Tudi vsa Istra je bila osvobojena razen Pulja, cesto Postojna—Reka so Nemci zasedli 14. septembra, toda osvobojeno ozemlje se je začeljenalo na prvih obronkih Javornikov in Snežnika.

Na osvobojenem ozemlju je nastalo več novih enot, stare so številčno narasle, delovala je ljudska oblast. Seveda so se višji štabi ves čas zavedali nevarnosti nemške ofenzive in so neprestano opozarjali nižje, naj bodo pripravljeni za vsak primer, zlasti pa naj uničijo vse prometne zveze in spravijo vojni plen na varne kraje v gozdove. Enote naše vojske so bile razporejene ob mejah ozemlja, da bi ga branile pred nemškimi vpadi, toda očitno Nemci niso imeli dovolj moči, da bi poskušali s kakšnimi večjimi akcijami. Šele proti koncu meseca so začeli z vznemirjevalnimi in ogledniškimi akcijami. Tako so 22. septembra po bombardiranju vdrli v Višnjo goro, že prej pa so bili boji pri Zameškem, Šentjerneju in pri Krmelju.

Konec meseca je odšla na Štajersko Šlandrova brigada, na Dolenjskem pa je pustila večino moštva. Ti borci so tvorili novoustanovljeno 12. brigado. Prešernova brigada je odšla na Gorenjsko, od koder je prišla pred italijansko kapitulacijo, Gradnikova pa se je vrnila na Primorsko. Te tri enote naj bi s svojimi izkušnjami in

oborožitvijo branile tudi osvobojeno ozemlje na Dolenjskem in Notranjskem tako, da bi nase vezale čimvečje sovražnikove sile.

Na Notranjskem se je bojevala 14. divizija z Nemci ob železnici in 19. septembra pri Cerknici. Šerčerjeva brigada je vdrla prek stare italijanske meje proti Ilirski Bistrici.

Konec meseca je novoustanovljena 18. divizija zasedla položaje med 14. in 15. divizijo, južno in vzhodno od Ljubljane. Začeli so se boji, ki so trajali s presledki vse do začetka splošne nemške ofenzive.

Zadnje dni meseca septembra pa so vse enote naše vojske prešle v ofenzivo. Tomšičeva in Loška brigada sta se bojevali okoli Rakeka.

V začetku oktobra je 18. divizija začela z napadi na postojanke ob tržaški železnici. Zvečer 1. oktobra je 12. brigada napadla Bučko in Kostanjevico, Cankarjeva Bogenšperk in Javorje. Dne 2. oktobra je vsa brigada spet napadla Javorje. Nemci so se čutili ogrožene in zato je devet čet vermanšafta moralo na mejo. V naslednjih dneh sta Cankarjeva in 12. brigada vdrli čez mejo in uničili oziroma pregnali več obmejnih posadk.

Enote NOV Hrvaške so konec septembra začele obsežne akcije v trikotniku Zagreb—Karlovac—Ogulin. Dne 29. septembra so ustaško-domobranksko postojanko v Stojdragi pri Samoboru napadli Gubčeva brigada, dva bataljona 13. proletarske brigade, Žumberčko-pokupski odred in 1. divizion artilerije 15. divizije ter jo po močnem topovskem ognju v naskoku osvojile. Topništvo je nato brez uspeha obstreljevalo nemško letališče v Cerkljah. Dne 2. oktobra je 13. proletarska z divizionom topništva napadla Plešivico. Naslednjo noč se je sovražnik, potem ko je dobil pomoč, umaknil v Jastrebarsko.¹

V sklopu vseh teh bojev je dobila tudi 15. brigada svojo nalogo — pritisk proti ustaško-domobranski postojanki Ozalj, v kateri pa sta bili tudi dve četi Nemcev. Brigada je za napad na samo postojanko, ki naj bi imel za cilj njeno zavzetje, dobila tudi havbico. Štab ni bil obveščen, da naj bi bil napad samo demonstracija.²

Zaradi sodelovanja s 13. proletarsko, ki naj bi sodelovala pri napadu na Stojdrago, se je komandant 15. brigade odpeljal z avtomobilom proti Krašiču iskat štab 13. proletarske. Spotoma so pripadniki neke hrvaške enote na avto streljali, misleč da se peljejo

¹ Tone Ferenc: Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, stran 248—314; Zbornik, VI. del, 7. zvezek, dokumenti 65, 66, 72, 75, 79, 80, 81, 83, 92, 99, 106, 107, 109, 115, 121, 127, 128, 139, 152, 157, 158, 159 in 164.

* Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokumenta 143 in 165; izjava Antona Zgonca-Vasje. Zgonc ni verjel, da je mogoče s pravkar ustanovljeno brigado kar tako zavzeti Ozalj.

Nemci. Na srečo ni bil nihče zadet. V štabu 13. proletarske so snubili komandanta 15., naj bi se brigada udeležila napada na Stojdrago, v kar pa ta ni hotel privoliti, ker je imel drugačen ukaz. Pač so se dogovorili, da bo med napadom na Ozalj imelo levo krilo 15. brigade prek 3. bataljona Žumberčko-pokupskega odreda, ki naj bi imel dve četi na Vrhovcih, eno pa na Loviču Prekriškem, zvezo s 13. proletarsko brigado. Razen tega je komandant 15. brigade v štabu 13. proletarske zvedel tudi za razmere v Ozlju, v katerem so bile poleg dveh čet Nemcev še dve četi ustašev in ena četa domobrancev, vsega skupaj okoli 700 mož. 13. proletarska je že večkrat napadala Ozalj, v njenih vrstah je bilo precej domačinov iz tega kraja in bližnje okolice, zato je štab lahko postregel komandantu 15. brigade s podatki glede utrdb, razmestitve čet in njihovih navad.

Štab 15. brigade se je povezal tudi s štabom Karlovačkega odreda, ki naj bi deloval na desnem krilu brigade. Štab odreda je brigadnemu štabu posredoval podatke o stanju v postojankah na svojem območju. Tako je bilo po teh podatkih v Karlovcu 600 Nemcev, 800 ustašev in 800 domobrancev, garnizija je imela dva oklopna avtomobila in osem tankov. V Dugi Resi je bilo 78 ustašev in 150 domobrancev. Odred je nameraval zvečer 29. septembra napasti ustaško-domobransko postojanko v Donjih Stativah. Med napadom 15. brigade na Ozalj naj bi imel odred en bataljon v vasi Urašče, enega v Netretiču, z enim pa naj bi napadel sovražnikove postojanke ob železnici Karlovac—Reka.

Napad 15. brigade na Ozalj se je začel zvečer 30. septembra z majhno zakasnitvijo, ker se brigada ni utegnila še popolnoma zbrati in pripraviti za akcijo. Večina borcev je bila še nevajena dolgih pohodov, malokdo je tudi poznal pota in sovražnikove navade. Tudi havbica je prispela prepozno in si je štab ni upal izpostavljati nevarnosti. Kasneje je to svoje ravnanje pred višjimi štabi, ki so mu to zamerili, zagovarjal s tem, da so imeli sovražniki svoje utrdbे tudi izven Ozlja in se torej havbica ni mogla približati na strelno razdaljo. 3. bataljon je imel nalogo pred napadom minirati cesto Karlovac—Ozalj, pa je prišel prepozno in je po cesti v Ozalj nekaj tankov in tovornjakov neovirano pripeljalo pomoč. Da se ne bi začetek napada v zvezi z akcijami drugih enot le preveč zakasnil, so prve začele napadati manjše udarne skupine, sestavljene iz starih

³ Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokument 165; izjava Antona Zgonca-Vasje.

in izkušenih borcev. Kasneje, ko so prihajale na položaj ostale čete, so se postopoma vključevale v boje.⁴

Proti jutru 1. oktobra so se bataljoni umaknili iz neposredne bližine Ozlja. 1. bataljon je zasedel položaje okoli Cerja in Obreža, 2. in 3. pa sta branila črto Novaki—Oštri vrh—Svetice—Vuksani. Prišlo je do manjših prask s sovražnikovimi patruljami, ki so prihajale iz Ozlja.

Zvečer 1. oktobra je brigada ponovno napadla Ozalj in ga obstreljevala s topom in minometi. 3. bataljon je dobil nalogo zasesti položaje ob cesti Karlovac-Ozalj. Preden je začel razporejati čete, je komandant Anton Hudoklin skušal vzeti iz žepa listino, pri tem pa mu je padla na tla brzostrelka, se sprožila in ga hudo ranila.⁵

Po celonočnem brezuspešnem napadu so se proti jutru 2. oktobra bataljoni 15. brigade spet odmaknili od postojanke. Borci so bili zaradi dolgotrajnega pohoda, dveh prebedenih noči in enega dneva na položajih že hudo utrujeni, zaspani in lačni.

1. bataljon je zasedel položaje od reke Kamenice prek Obreža do Vrhovcev, 2. in 3. bataljon sta bila na črti Martinski vrh—Novaki. Ves dan so bili na celotnem območju manjši patruljni spopadi, sovražnik je obstreljeval položaje 1. bataljona v okolici Svetic s topovskim ognjem in bataljon je imel štiri mrtve. Okoli 10. ure pa je sovražnik v Ozlju ob podpori sedmih tankov napravil izpad. Boji so trajali do 16,30, ko se je sovražnik umaknil v svoje postojanke. Brigada je z ognjem iz minometov zadala neki sovražnikovi koloni, ki je šla po cesti, nekaj izgub.

2. oktobra zvečer je brigada že tretjič zapovrstjo napadla Ozalj. Dve četi 1. bataljona, ki sta bili prej na Božakovem v Beli krajini, sta zasedli položaje na Vrhovcih, kjer je bil prej bataljon Zumberčko-pokupskega odreda. Ozalj so obstreljevali s topom in minometi, sledilo je obstreljevanje bunkerjev s strelnim orožjem. Tudi ta tretji napad ni prinesel brigadi uspeha in se je zato proti jutru 3. oktobra odmaknila od postojanke. Bataljoni so se zbrali ob Kolpi, da bi se čez noč med 3. in 4. oktobrom prepeljali na slovensko stran s čolni oziroma prekoračili reko čez ostanke porušениh mostov. Štab ni tvegala prekoračitve reke podnevi zaradi nevarnosti sovražnikovih napadov iz zraka, saj sta bili v bližini dve letališči, Cerklje in letališče v Zagrebu.

⁴ Izjava Antona Zgonca-Vasje; Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokumenti 176, 177, 187 in 199.

⁵ Izjava Antona Hudoklina.

Dne 3. oktobra je bila v Ozlju tudi zamenjava posadke. Stara je odšla proti Karlovcu, nova pa se je pripeljala z dvema vlakoma, nakar sta prišli po cesti še dve koloni.⁶

Tega dne je štela 15. brigada 1006 borcev, od tega števila jih je bilo osem odsotnih. Takoj po vrnitvi, verjetno 4. oktobra, je bil v Bujnarcih, na hrvaški strani, ustanovljen še 4. bataljon brigade ali »težki«. Poleg drugega orožja je imel tudi več minometov kalibra 81 mm, kakršne je imela italijanska vojska. Komandant bataljona je postal Drago Gorjup.⁷

Po akciji na Ozalju je brigada nekaj dni počivala.

⁶ Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokumenta 187 in 199; izjava Antona Zgonca-Vasje, Jerneja Cerkovnika; piščevi spomini; brigadna kronika (arhiv IZDG, fascikel 190 a/1); spomini-kronika Milovana Lundra (arhiv IZDG, fascikel 88/111, napisani 13. avgusta 1944.) Lunder piše, da je med temi boji granata zadela protitankovsko puško ter merilca in pomočnika ubila in so nato ustaši puško zaplenili.

Tone Ferenc v svoji že omenjeni knjigi »Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943« piše na strani 285, kako so posadke v Karlovcu in okolici zamenjale sile SS tankovske grenadirske divizije »Nordland«, sile III. SS tankovskega korpusa pa so odšle proti, Ogulinu, da bi razbremenile tamkajšnje garnizije v bojih s 4. korpusom.

⁷ Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokument 199; Kronika, arhiv IZDG, fascikel 190 a/1 izjava Draga Gorjupa in Antona Zgonca-Vasje.

Drago Gorjup je bil rojen 24. avgusta 1913 v Gorici v Italiji. Oče je bil za časa avstroogrske uprave finančni komisar. Drago je končal gimnazijo in kemični oddelek tehnične visoke šole v Milanu ter se za nekaj mesecev zaposlil v neki milanski kemični tovarni. Leta 1936 bi moral v italijansko vojsko služiti kadrovske rok. Ker je bila nevarnost, da ga pošljejo v vojno v Abesinijo, bil pa je tudi nacionalno usmerjen, je pobegnil v Jugoslavijo in se naselil pri materi, ki je že od 1932 živela v Mariboru. Zaposlil se je v tovarni Reich kot inženir čez nekaj mesecev pa odšel služiti v bivšo jugoslovansko vojsko, kjer je končal šolo pehotnih oficirjev v Sarajevu. Kasneje so ga večkrat klicali na orožne vaje, leta 1939 pa je postal aktivni pehotni podporočnik. V aprilski vojni 1941 se je njegov polk umikal od Šentilja proti Laškemu in se tam razšel. Gorjup se je skrivaj vrnil v Maribor, kjer so ga Nemci kmalu zaprli in ga odpeljali v Stari pisker v Celju. Ko so ga čez štiri mesece vračali v Maribor, je skočil iz vlaka blizu Hoč in se zatekel na Pohorje, kjer je našel nekaj skrivačev, večinoma bivših aktivnih oficirjev in podoficirjev. Napravili so tudi nekaj akcij, pred zimo pa so se skušali prebiti v Srbijo. V hrvaškem Zagorju so se razšli, Gorjup je odšel v Zagreb in začel iskati mater. Zvedel je, da je v taborišču Jasenovac. Zato se je prijavil policiji, j da bi izpustili mater. Znašel se je tudi sam v Jasenovcu, od tam pa je zaprosil za sprejem v hrvaško domobranstvo. Sprejeli so ga in postavili za komandirja čete na nekem zelo izpostavljenem položaju blizu Velike Kladuše. Brž se je povezal s partizani. Ko je NOV napadla Kladuše, se je vdal s celo enoto brez vsakega odpora. S tem je omogočil napad NOV na Veliko Kladuše, kjer je bil ujet 24. aprila ves 11. domobranski polk. Hrvaški partizani so ugodili njegovi želji in ga poslali v Slovenijo. Javil se je v Vzhodno-dolenjski odred in postal vodnik, nato namestnik četrtega komandirja, četni komandir in namestnik bataljonskega komandanta, nazadnje pa komandant 4. bataljona. Po nemški ofenzivi, ko je bil 3. bataljon razpuščen, nato pa znova ustanovljen, je postal komandant tega bataljona. Februarja 1944 je bil zaradi neizvršenega povelja odstavljen s tega položaja skupaj s celotnim štabom. Nato je bil nekaj časa, potem ko vojaško sodišče ni moglo ugotoviti, da je bil kriv, vojaški inštruktor v 12. brigadi. Dlje časa je bil bolan, nakar so ga spomladi leta 1944 poslali v Dalmacijo in prek Visa v Italijo, da bi prevzel kot inženir kemije dolžnost v tankovskih enotah. Iz Barija so ga prepeljali skupaj z drugimi v SZ. kjer je bil dodeljen 2. tankovski brigadi kot komandir tehnične čete. Vrnil se je z brigado v Jugoslavijo in se udeležil zadnjih bojev v Sremu in Slavoniji. Decembra 1945 je bil demobiliziran kot podporočnik. Kasneje je napredoval v poročnika in kapetana. Zdaj živi v Ljubljani kot upokojenec, pred tem pa je bil več let po raznih službah v raznih krajih (Drago Gorjup, ustni vir).

Boji okoli Ozlja so bili za mlado brigado prva resnejša preizkušnja, saj je brigada odšla s svojega domačega okolja in se spopadla z nadmočnim, dobro izurjenim in utrjenim sovražnikom. Zato ni nič čudnega, če ni dosegla med napadom posebnih uspehov, razen da je vezala nase sovražnikove sile in jim zadala nekaj izgub. Pač pa so si štabi in borci nabrali nekaj izkušenj za poznejše boje.

Pred skoraj nerešljivimi težavami se je znašla intendantura. Hraniti nad tisoč ljudi več kot 30 km daleč od skladišč v Beli krajini, ko ni bilo drugih prevoznih sredstev kot slabi vozovi z volovsko vprego, ceste pa slabe in mostovi porušeni, praktično ni bilo mogoče. V okolici Ozlja dobiti večje količine hrane od domačinov pa brigada zaradi političnih ozirrov ni mogla, ker bi potem to izkoristila sovražnikova propaganda, češ da Slovenci jemljejo hrano Hrvatom.

Zato je brigada vse dni okoli Ozlja precej stradala. Borci so se hranili predvsem s tistim, kar so prinesli s seboj v torbah in nahrbtnikih in kar so jim dali na pot domači. Na srečo je bilo tudi grozdja dovolj, saj je Ozalj sredi vinogradov, letina pa je bila obilna. Domačini niso bili preveč hudi, če je lačen partizan utrgal grozd ali jabolko.⁸

Med počivanjem po akciji je v brigado prek štaba 15. divizije prišlo tudi povelje glavnega štaba o tem, da je 15. brigada vključena v 15. divizijo kot njena četrta brigada. Poleg 15. brigade so bile tako torej v 15. diviziji 4. brigada »Matija Gubec«, 5. brigada »Ivan Cankar« in 12. brigada

ZNOVA ČEZ KOLPO

Dne 7. oktobra je štab 7. korpusa, pod katerega je spadala 15. divizija in z njo vred tudi 15. brigada, ukazal svojim enotam, naj nadaljujejo z ofenzivo proti nemškim položajem vzdolž razmejitvene črte v Posavju od Litije do Kostanjevice. Obenem pa je odredil naloge tudi 15. brigadi, ki naj bi sodelovala s hrvaškimi enotami pri pritisku proti Karlovcu in uničenju postojanke v Ozlju. Zaradi uskladitve delovanja naj bi ustanovili skupni operativni štab, ki bi vodil akcije 15. brigade, 13. proletarske in Gubčeve. Namestnik

⁸ Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokument 187, piščevi spomini.

• Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokument 184.

komandanta 15. divizije Alojz Kolman-Marok je obiskal štab 1. korpusa in se tam dogovoril za skupne akcije vseh treh brigad. Operativni štab so ustanovili, sestavljali so ga: Ivan Jakič-Jerin, namestnik komandanta 15. brigade, Milan Zeželj, komandant 13. proletarske ter Janez Vipotnik, komisar Gubčeve. Bataljon 15. brigade, bataljon 13. proletarske ter divizion naj bi napadli 7. oktobra Ozalj, Gubčeva in drugi bataljoni 13. proletarske pa naj bi prav tako sodelovali z napadi na druge postojanke. Vendar do te akcije ni prišlo, ker je Gubčeva morala 8. oktobra čez Gorjance k Šentjerneju in Kostanjevici.¹

Pač pa je 15. brigada poslala prek Kolpe svoj drugi bataljon z delom četrtega. Skupaj s Karlovačkim odredom je 2. bataljon

10. oktobra ob 20,45 napadel ustaško-domobransko postojanko v Donjih Stativah pri Karlovcu. Najprej so napadajoče enote zasule postojanko z močnim ognjem iz minometov, zadale posadki občutne izgube in zmedle obrambo, da so branilci začeli omahovati. Sledil je juriš, ki pa so ga prekinili, ker je štab bataljona Karlovaškega odreda izstrelil raketo napačne barve. Namesto da bi izstrelil raketo, ki je pomenila splošni napad, je izstrelil tako, ki je pomenila umik. Zmešnjava je sovražniku zelo koristila, saj je uredil svoje vrste in se znova začel upirati. Takrat pa so prišli posadki na pomoč še s tanki iz Karlovca. Tako je sledila dejanska prekinitev napada, napadajoče enote se se odmaknile iz okolice Donjih Stativ. Po podatkih iz domobranskih virov so imeli domobranci med napadom tri mrtve in dva ranjena, podnevi pa so našli pred bunkerji trupli dveh padlih partizanov.²

Prvi, 3. in del 4. bataljona so bili medtem v Beli krajini, kjer so se urili in urejevali, obenem pa so bili nekakšna rezerva za primer večjih poskusov sovražnika, da bi vdrl čez Kolpo. Pri sovražniku je bilo namreč opaziti vedno večjo dejavnost, prihajale so vedno nove okrepitve.

Dne 12. oktobra je prišla iz Ozlja proti Karlovcu skupina Nemcev z enim tankom in oklopnim avtomobilom, spremljalo jih je kakih sto domobrancev. Pri Žugljevi gorici je udarila nanje zaseda 15. brigade in so se morali vrniti v Ozalj. Istega dne je sovražnik ponovno napadel, toda z druge strani, ob cesti Karlovac—Gornje Pokupje.

V bojih je bil en nemški tank poškodovan in so ga morali od vleči,

¹ Tone Ferenc: Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, stran 414—450.

* Zbornik, V. del, 20. knjiga, dokumenta 164 in 213.

sovražnik je utrpel izgube od obstreljevanja z minometi, medtem ko 15. brigada ni imela izgub. Razen tega so minerji 15. brigade razstrelili devet stebrov daljnovoda Ozalj—Karlovac in zato v Karlovcu nekaj časa niso imeli elektrike. Prav tako so minerji razstrelili železnico Karlovac—Ozalj.

Boji so se nadaljevali naslednjega dne, ko je sovražnik prodiral ob podpori petih tankov s 500 do 600 možmi iz smeri Mahično—Gornje Pokupje proti Malemu Erjavcu in Jaškovu. Toda bil je odbit, imel je precejšnje žrtve, ki so jih odpeljali na treh tovornjakih. Iz Ozlja je k naši vojski tega dne pobegnilo pet domobrancev.

Tudi 2. bataljon je utrpel izgube. Po domobranskih poročilih so domobranci tri borce 15. brigade ubili, dva pa ujeli ter pri tem zaplenili dve puški in eno angleško brzostrelko.³

Medtem je bila na črti Kostanjevica—Litija v teku uspešna ofenziva Gubčeve, Cankarjeve, 12. in 14. brigade. Gubčeva je napadla Kostanjevico, vendar ni dosegla večjih uspehov. Pač pa sta Cankarjeva in 12. brigada, ki sta prodirali proti Litiji, Radečam in Sevnici, dosegli lepe uspehe, uničili več manjših postojank in se močno približali Savi pri Radečah in Sevnici. Sovražnik je moral pripeljati močne okrepitve, ki so šele 18. oktobra dosegle razmejitevno črto. Ponoči 8. oktobra je 9. brigada zasedla postajo Preserje na tržaški železnici. Levstikova je zavzela postojanko Teličar, katere posadka je zbežala, dve noči kasneje pa obmejno postojanko pri Pečarju. 14. divizija pa je 14. oktobra porušila Štampetov most.

* Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokument 267, V. del, 20. knjiga, dokument 214.

Eden izmed dveh borcev NOV, ki so ju po domobranskih poročilih ujeli hrvaški domobranci, je bil Ciril Glavan, rojen 1926 na Škrilju pri Ljubljani, leta 1967 sodnik za prekrške v občini Ljubljana-Vič. Glavan je bil pred zajetjem borec 2. bataljona 15. brigade. Nekaj dni pred zajetjem sta prišla z nekim Mariborčanom iz glavnega štaba v 15. brigado. Od tam je Glavan prinesel tudi angleško brzostrelko tipa »steen« (pumpa) ter angleško uniformo, ki so bile v tistem času v NOV še sila redke. Nekaj dni po odhodu bataljona na Hrvaško sta Glavan in še en tovariš odšla v patroljo po neki stezi med vinogradi. Ura je bila okoli poldne. Tedaj se je njegov tovariš nenadoma ustavil, se obrnil in začel bežati, ne da bi kaj rekel. Na Glavana pa so *trra* trtja skočili domobranci in ustaši, ga potegnili v bližnji peskolom in začeli pretepati. Spraševali so ga tudi, kateri enoti pripada. Nato so ga odgnali v Ozalj, kjer je bil v zaporih več dni. Neke noči so ga skupaj s tremi zajetimi hrvaškimi partizani naložili na kamion, pokrit s plahto ter ga nekam odpeljali. Glavan je slišal govoriti stražarje, da jih peljejo v Jasenovac. Grozilo so mu tudi, da bo plačal za vse tiste njihove vojake, ki so padli v bojih z njegovo brigado. Videl je tudi ujetе hrvaške partizane, kako so hudo pretepeni. Ujetniki niso bili zvezani, le vsakogar je stražil po en stražar. Ves čas je Glavan premišljeval, kako bi se rešil, saj je slutil kaj ga čaka v ustaškem taborišču. Prežal je na priložnost. Ponudila se mu je nekako tri ali štiri kilometre od Ozlja proti Karlovcu. Kamion se je ustavil, Glavan pa je skočil skozi odprtino na zadnjem delu kamiona, kjer se plahita ni dotikala stranic. Takoj je skočil s ceste in se skril, nato je nekaj časa hodil ob Kolpi in iskal kraj, kjer bi jo prebredel. Nazadnje je prišel do nekega jezua in po njem odšel na drugo stran. Naslednjega dne je naletel na partizane. (Ciril Glavan, ustni vir.)

V vseh teh bojih so enote 7. korpusa uničile dvanajst sovražnikovih postojank.⁴

Medtem so nemške čete končale ofenzivo v Istri in vedno bolj je postajalo očitno, da se pripravlja večji napad na osvobojeno ozemlje prek Kolpe, od Reke, Ogulina, Karlovca in Zagreba. Zato so na to črto začele prihajati nove enote naše vojske. Tako je prišel 9. oktobra 2. bataljon 10. brigade v Petrino. Iz 12. brigade sta odšla 2. in 5. bataljon ter zasedla Grandič brijeg in Sv. Križ, kar se je zgodilo približno 15. oktobra. Dne 16. oktobra je v Nova Sela nad Kolpo prispela 9. brigada. Po napadu na Štampetov most sta se z avtomobili odpeljali proti Kolpi tudi Šerčerjeva in Tomšičeva brigada, le Tomšičeva je zavila proti Mašunu. Kot zadnja je 21. oktobra prišla k Brodu na Kolpi še 14. brigada. Deli 15. divizije, 15. brigada in oba bataljona 12. brigade so bili podrejeni Alojzu Kolmanu-Maroku, namestniku divizijskega komandanta. Toda pri Karlovcu zaenkrat še ni bilo opaziti večjega zbiranja nemških čet, takšnega kot je bilo v Gorskem kotaru, od Ogulina in Delnic, kjer se je pojavila 44. nemška grenadirska divizija z očitnimi nameni, prodirati proti Sloveniji. Za vodstvo vseh enot v gornjem toku Kolpe je štab 7. korpusa ustanovil tudi operativni štab, ki mu je načeloval namestnik komandanta 18. divizije Alojz Hostnik.⁵

V sklopu obrambnih ukrepov proti nemškemu prodiranju je 16. oktobra v največji naglici odšel prek Kolpe na pomoč 2. bataljonu 15. brigade tudi 1. bataljon. V noči med 16. in 17. oktobrom je zasedel položaje ob cesti Karlovac—Ribnik—Metlika pri Donjih Stranicah in Novakih, štab je bil na Martinskem vrhu.⁶

Tudi 3. bataljon, ki je bil pri brigadnem štabu na Božakovem, je odšel bliže k železnici Zagreb—Karlovac, da bi sodeloval v akcijah 13. proletarske in Zumberačkega odreda. 17. oktobra ob 17. uri je napadel postojanki Carski brijeg in Guce. V obeh postojankah so bili že Nemci, imeli so tudi topništvo in so napad z zapornim ognjem zlahka odbili. Bataljon ni zdržal, začel se je umikati, pri tem pa je imel nekaj mrtvih in ranjenih. Vrnil se je k Metliki.⁷

⁴ Tone Ferenc: Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, strani 414—437.

⁵ Tone Ferenc: Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, strani 438—450.

⁶ Dnevnik Mileta Pavlina, piščavi spomini, arhiv IZDG, fascikel 190 a/I — brigadna kronika.

⁷ Arhiv IZDG, fascikel 190 a/I — poročilo štaba 15. brigade; izjava Jožeta Pirca-Sosota; Zbornik, V. del, 20. knjiga, dokument 99.

Četrty bataljon je s svojim težkim orožjem odšel v tem času k Vinici in zasedel položaje ob Kolpi.⁸

Okoli Ozlja je bilo naslednje dni, to je med 16. in 19. oktobrom, vse mirno. 1. in 2. bataljon 15. brigade sta patroljirala in držala zasedene položaje. Za hrbtom sta imela zaradi jesenskega deževja precej naraslo Kolpo, pred seboj pa močne garnizije v Ozlju, Karlovcu in drugod ter železnico Zagreb—Reka, ki je bila prav tako utrjena. Na tem območju tudi ni bilo večjih gozdov, križalo ga je več cest. V sovražnih dokumentih so ga imenovali »koleno Kolpe« in je veljal za nekakšno past, v kateri bi bilo mogoče obkoliti enote NOV. Zato je povsem verjetna možnost, da sovražnik ni napadel iz Karlovca in Ozlja proti Metliki prav zaradi tega, da bi tako uspaval 15. brigado, medtem pa bi prodrle nemške kolone iz Delnic in Novega mesta ter zasedle Belo krajino, s tem pa brigadi odrezale umik.⁹

Že 7. oktobra so namreč Nemci zlomili odpor enot NOV Hrvaške pri Kamenjaku v Gorskem kotarju. Enote so zapirale smer Sušak—Gerovo in Sušak—Delnice. Še istega dne opoldne so zasedli Gerovo in Delnice, naslednjega dne pa so začeli prodirati proti Vrbovškemu. 14. oktobra so se v Delnicah zbrale nove nemške čete. To so bili deli II. SS tankovskega korpusa, in sicer 901. tankovski grenadirski ter 194. grenadirski polk iz 71. divizije, po 15. oktobru pa se je bojev udeležil tudi 132. grenadirski polk s 44. izvidniškim oddelkom iz 44. grenadirske divizije.

Prvi nemški tank je pripeljal do Broda na Kolpi že 15. oktobra zvečer, pripadal je 44. izvidniškemu oddelku. Ta tank se je takoj vrnil. 16. oktobra so do Broda pripeljali že trije tanki in en oklepni avto. Prišlo je do prvega spopada. 17. oktobra pa je zgodaj zjutraj pod zaščito megle prišlo na Brod okrog 600 nemških vojakov z dvema baterijama topov kalibra 75, z baterijo brzostrelnih topov in osmimi tanki. V noči med 17. in 18. oktobrom je okoli sto Nemcev prekoráčilo Kolpo, se utrdilo na slovenski strani, pionirji so začeli popravljati tudi most. V noči med 18. in 19. oktobrom pa so se po popravljenem mostu na slovensko stran vsule nemške čete.¹⁰

* Izjava Draga Gorjupa.

* Sklepanje pisca; piščevi spomini.

Tone Ferenc: Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, strani 440—450; Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokumenta 287 in 279.

Okoli 2. ure dne 19. oktobra je 1. bataljon 15. brigade zasedel položaje ob cesti Karlovac—Ribnik—Metlika, s pomočjo mobiliziranih domačinov pa je tudi na več krajih prekopal cesto. Ob zori, ko so se zaslišali odmevi kanonade okoli Vinice, je tudi 1. bataljon prejel povelje za takojšen umik v Belo krajino. Tudi 2. bataljon je zapustil svoje položaje pri Ozlju in se začel umikati proti Kolpi. Sovražnikove patrulje so obema bataljonoma sledile v primerni razdalji, vendar ju niso napadale. Tudi domobransko vojno letalstvo je z neprestanim preletavanjem kolon obeh bataljonov skušalo zavlačevati umik, saj so morali borci skoraj vsakih nekaj minut v kritja, manjše skupine pa so se razpršile po redkih gozdovih in po vinogradih. Letala pa niso bataljonov ne bombardirala ne obstreljevala. Tudi to daje sklepati, da je hotel sovražnik oba bataljona zadržati kar se da dlje na hrvaški strani Kolpe in ju nato uničiti.

Kljub temu sta se oba bataljona zbrala ob Kolpi in se z brodom pri Krasincu prepeljala podnevi 19. oktobra in v prvih večernih urah čez naraslo Kolpo. Nato sta nadaljevala pot mimo Metlike proti Vivodini, kamor sta prispela proti jutru 20. oktobra. Borci so bili močno utrujeni, saj so bili na pohodu in v neprestani bojni pripravljenosti najmanj 26 ur, povrh tega pa so imeli za seboj še nekaj ur pospešenega umika, ko so večkrat morali tudi teči. Samo 1. bataljon je bil na pohodu več kot 26 ur in je v tem času prehodil pot Martinski vrh—Donje Stranice—Ribnik—Krasinc—Metlika—Gornji Lovič.¹¹

Tako se je 20. oktobra proti jutru zbrala vsa brigada, razen 4. bataljona, vzhodno od Metlike. 4. bataljon pa je prišel pri Vinici v stik s sovražnikom že 18. oktobra. Tam so Nemci skušali vdreti preko Kolpe. Ob podpori štirih tankov so skušali čez Kolpo zgraditi pontonski most. Z ognjem iz minometov jih je pri tem 4. bataljon zadrževal cele tri dni, vse do 21. oktobra. Ena izmed min je celo zadela nemški tank v kupolo in ga zažgala. Bataljon je prav tako poškodoval več motornih vozil in pontonskih čolnov.¹²

V tem času so se med borci že začele širiti vesti o bližnji veliki nemški ofenzivi, ki se bo zgrnila nad osvobojeno ozemlje. Posebno nekdanji belogardisti, ki so bili ob kapitulaciji Italije zajeti ali pa so se vdali in ki jih je bilo precej, posebno v 1. bataljonu,

¹¹ Dnevnik Mileta Pavlina; piščevi spomini.

¹² Izjava Draga Gorjupa.

so skrivaj širili panične in demoralizatorske vesti. S pomočjo svojcev iz podgorskih vasi so vzdrževali tudi zveze s svojimi nekdajnimi soborci, ki so se zatekli pod poveljstvom Vuka Rupnika po italijanski kapitulaciji iz Novega mesta v nemško zasedbeno območje, pred ofenzivo pa so bili v Kostanjevici.

Že 13. oktobra je izdal glavni štab podrejenim enotam na Dolenskem in Notranjskem ukaz o pripravljenosti zaradi možnosti nemškega vdora. Od vsepovsod so namreč v glavni štab prihajale vesti o zbiranju nemških čet na mejah osvobojenega ozemlja. 20. oktobra, potem ko se je brigada razen 4. bataljona zbrala, je bil v Prekrižju pri brigadnem štabu sestanek vseh četnih in bataljonskih sekretarjev Partije in Zveze komunistične mladine. Vodil ga je namestnik političnega komisarja 15. divizije Aleksandar Marjanovič-Leko. Kljub ukazu glavnega štaba pa na sestanku nihče ni spregovoril o bližnji ofenzivi, pač pa je izzvenel bolj v potrebo pobijanja paničnih vesti in alarmantnih govoric. Tako je bil ves politični aktiv brigade pred začetkom ofenzive brez jasne orientacije glede sovražnikovih nakan.

V praksi je bilo takole: če je kdo omenil, da je slišal o bližnji ofenzivi, jih je še slišal, vsi odgovorni ljudje pa so zatrjevali, da ofenzive ne bo, da Nemci nimajo toliko moči in da gre le za njihove manjše vznemirjevalne akcije. Bivši belogardisti in razni omahljivci pa so na skrivaj širili vesti o nemški moči in o neizogibnem razsulu partizanske vojske. Nagli umik s Hrvaške, bobnenje topov pri Vinici ter glasovi o zbiranju nemških čet v okolici Brežic so dajali njihovi skrivni dejavnosti prizvok resnice. Zatrjevanje političnih funkcionarjev o nemški slabosti in njihovo pogosto zelo nestrpno obravnavanje raznih vprašanj o ofenzivi je njim samim počasi spodkopavalo ugled.¹³

Tako se je brigada politično skoraj povsem nepripravljena znašla na pragu najhujše preizkušnje v svoji zgodovini. Potem ko so borci po manjših uspehih pri napadih na Ozalj in Donje Stative ter napadih na kolone in v obrambnih bojih že spoznali, da lahko kljubujejo sovražniku, so glasovi o bližnji nemški ofenzivi začeli krhati njihovo samozavest. Pri tem iz ust svojih političnih voditeljev niso slišali bodrilnih besed resnice, ampak prej olepšane in izkrivljene trditve. To se je kasneje bridko maščevalo in vplivalo na številno dezertirjev.

¹³ Zbornik, VI. del, 7. knjiga, dokumenta 262 in 257; piščevi spomini.

HUDA PREIZKUŠNJA

Obsežno osvobojeno ozemlje v Sloveniji, zlasti na Dolenjskem in Notranjskem, osvobojeno ozemlje ob mejah Nemčiji priključenih področij in ob strateško važnih železnicah Dunaj—Trst in Beograd—Zagreb—Ljubljana je silno vznemirjalo nacistično vodstvo. Sam Hitler je 4. oktobra izdal ukaz za čiščenje v Istri in Sloveniji komandantu armadne skupine »Jug« ter odredil, katere čete naj bi se ga udeležile. To naj bi bile 162. divizija, »Turkestanska«, sestavljena iz sovjetskih državljanov kavkaških in azijskih republik ter nemškega poveljniškega osebja, 44. ter 71. pehotna divizija. Razen tega naj bi pomagali 1. SS tankovski grenadirski polk, 19. SS policijski polk, 122. topniški polk, 14. SS policijski polk, 901. tankovski polk in razne druge enote, med njimi tudi slovenski domobranci. Ofenzivna akcija naj bi trajala 16 dni.

Štab II. SS tankovskega korpusa, ki je vodil akcije, se je preselil z Opčin pri Trstu na Mirje v Ljubljani. Razpolagal je s tremi divizijami in dvanajstimi okrepljenimi polki ter več samostojnimi bataljoni, med njimi tremi bataljoni slovenskih domobrancev. Če je vsak polk štel 4000 mož, potem je število sovražnih vojakov znašalo okoli 48 000. Imeli so tudi 110 tankov, nad 10 samohodnih topov in nad 140 motoriziranih protitankovskih topov.

Nemškim enotam so domobranci dali na razpolago potrebno število vodnikov.

Nemškim četam je stal nasproti 7. korpus z enajstimi brigadami ter tremi divizionimi in raznimi manjšimi enotami, ki so vse skupaj šteje nemara nekaj več kot 12 000—13 000 ljudi. Torej je imel sovražnik vsaj štirikratno premoč, razen tega pa veliko premoč v težkem orožju in motorizaciji, da ne štejemo vojaške izurjenosti. Ta je bila pri Nemcih in domobranci na neprimerno višji stopnji kot pa pri NOV, ker so Nemci svoje vojake več mesecev urili, preden so jih poslali v boj, domobranci so bili vojaki vsaj že nekaj mesecev, medtem ko je bila v NOV večina borcev mobiliziranih komaj pred poldrugim mesecem.

Nemci bi lahko celotno bivšo »Ljubljansko pokrajino« obkolili in začeli stiskati. Toda verjetno so upoštevali izkušnje Italijanov. NOV bi namreč lahko v začetku šibke obroče prebijala in se umikala drugam. Zato so celotno območje razdelili na štiri predele, izmed katerih je vsak imel večjo gozdnato in hribovito naravno trdnjavo, kamor bi se lahko zatekle enote NOV. Te štiri dele naj

bi čistili drugega za drugim, vse tri divizije vsako območje naenkrat. Italijanska ofenziva 1942 je potekala od Ljubljane proti hrvatski meji, nemška pa v obratno smer. Napad naj bi potekal s severa, vzhoda in juga, medtem ko naj bi na zahodu zaprli prehode.

Prva akcija na Dolenjskem je imela izhodišče v Kostanjevici. Dne 21. oktobra sta od tam začela prodirati proti Novemu mestu 1. SS grenadirski tankovski in 314. grenadirski polk. Dele Gubčeve brigade so hitro odrinili in prodrli okoli poldne v Novo mesto. 1. SS tankovski grenadirski polk je nadaljeval s prodiranjem proti Beli krajini čez Vahto. Na Suhorju je bil že ob 12,30. Nadaljeval je prodiranje proti Metliki, vendar je ni zasedel, pač pa se je ustavil nekaj sto metrov pred mestom. V mesto se je odpeljala samo izvidnica na motornem kolesu, se peljala skozenj in se takoj vrnila. Nato je vsa kolona odpeljala proti Semiču. V Semiču pa je prodrla tudi pobočnica tega polka, ki je prišla prek Jugorja. Pri Semiču je presenetila oficirsko šolo glavnega štaba. Toda gojenci so se brž znašli in se bojevali do večera. Tudi na Suhorju so Nemci presenetili rajonski odbor ter dva partizana ubili. Ena izmed predhodnic pa je pozno popoldne dosegla Črnomelj ter pobila precej ljudi. Nemci so prodrli tudi do Gradaca in prek Uršnih sel.

V Belo krajino so se Nemci prek Vahte pripeljali s šestimi tanki, 24 kamioni in oklopnimi avtomobili ter nekaj motornimi kolesi.¹

Nemški prodor prek Gorjancev v Belo krajino, zasedba Semiča in vdor v Črnomelj je razbil fronto pri Vinici. 4. bataljon, ki je tamkaj branil prehode čez Kolpo, se je zaradi nevarnosti iz zaledja še 21. oktobra umaknil prek ceste Vinica—Črnomelj in okoli Semiča in čez Gorjance odšel v noči med 21. in 22. oktobrom k brigadnemu štabu v Prekrižju.²

Dne 21. oktobra je bil 1. bataljon v vasi Gornji Lovič, kjer je počival. Popoldne, ko so Nemci pridrli prek Vahte, je odšel na položaje okoli vasi. Od tam so borci opazovali velike požare skladišč na Mavrlenu in Tanči gori, ko so zaledne enote uničevale zaloge, da jih ne bi zaplenili Nemci.³

¹ Tone Ferenc: Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, strani 456—465 in 466—479. Izjave Franca Jakljeviča-Cigule, Jožeta Mihelčiča ter Tončka Vergota, vseh treh iz Metlike. Pismo Franca Derganca iz Semiča, izjava Ivana Ferleža iz Ljubljane ter Zbornik VI. del, 8. knjiga, dokument 12.

Tone Ferenc cení v svoji že omenjeni knjigi število borcev na območju 7. korpusa na 12.000. V tem številu niso zajeti aktivisti, zaledne vojaške enote, enote VOS, osebje tiskarn in delavnic ter prištabne enote treh divizijskih, korpusnega in glavnega štaba.

² Izjava Draga Gorjupa.

³ Dnevnik Mileta Pavlina, piščevi spomini.

Tega dne je 2. bataljon na cesti med Metliko in Suhorjem uničil prvi nemški kamion, pobil več Nemcev ter zaplenil nekaj orožja in streliva.⁴

Ponoči je štab brigade odredil bataljonom posamezne naloge. Prvi bataljon naj bi odšel h Krasincu in tam onеспособil brod, ki ga prej minerji zaradi raznih vzrokov kljub ukazom niso razstrelili. Zvečer se je bataljon pomaknil iz Gornjega Loviča za nekaj ur počivat v Brašljevico, kmalu po polnoči pa je skozi Metliko krenil k vasi Prilozje, kamor je prišel dopoldne in se utaboril v gozdu.⁵

Drugi bataljon se je razporedil v zasede na severni strani ceste Novo mesto—Metlika, da bi prestregel nove nemške poskuse prodora s te strani.

Tretji bataljon pa se je še ponoči vkopal pred Metliko, obrnjen proti Kolpi, da bi branil Nemcem prehod čez reko. Opaziti je bilo namreč zbiranje Nemcev na hrvaški strani. To so bili deli 303. grenadirskega polka. 3. bataljonu so bili dodeljeni tudi deli 4. bataljona, del 4. bataljona pa je odšel v Gorjance zakopavat odvečno težko orožje.

Kmalu potem, ko se je zdanilo, so Nemci s hrvaške strani zasuli položaje 3. bataljona pred Metliko s točo granat. To je bataljon zmedlo, razen tega pa je grozila nevarnost, da Nemci prodro v Metliko tudi od semiške ali novomeške strani.

Komandant brigade je zjutraj obiskal položaje 3. bataljona, nato pa sta s kurirjem jezdila sama skozi Metliko, da bi obiskala še položaje 2. bataljona. Toda sredi Metlike, ko sta pravkar zavila okoli nekega hišnega vogala, sta se znašla pred Nemci, ki so se pripeljali od Semiča z oklopnim avtomobilom, ker bi padli v zasedo 2. bataljona, če bi se pripeljali po glavni cesti, ki je vodila iz Novega mesta. Nemci so takoj začeli streljati in so ubili kurirja, komandantu pa konja. Potem so za hip prenehali streljati, kar je komandant izkoristil in skočil za neko hišo. Najbrž so sklepali, da konjenika nista sama in da gre za njima večja enota.⁶

Potem so Nemci vdrli v Metliko še s hrvaške strani. Štab brigade je cenil, da jih je 800 do 1000, pripadali so 303. grenadirskemu polku.⁷

* Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokument 12.

⁵ Dnevnik Mileta Pavlina; piščevi spomini; spomini Rudija Pušenjaka-Uragana »Spomini proletarca«.

⁶ Izjava Antona Zgonca-Vasje.

⁷ Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokument 23; Tone Ferenc: Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, stran 471.

Del tega polka je prekoračil Kolpo tudi pri Krasincu in ob brodu pustil manjšo posadko. Medtem je prek Vinice prodrli do Črnomlja 901. tankovski polk ter se spojil s 1. SS tankovskim grenadirskim, ki je prodrli od Semiča. Tako je nemška vojska zaprla obroč okoli Bele krajine, razen predelov vzhodno od Metlike, Žumberka in Gorjancev.⁸

Kljub veliki nemški premoči pa je tega dne 2. bataljon na cesti Novo mesto—Metlika uničil tri nemške kamione in eno motorno kolo ter pobil nekaj sovražnikov in zaplenil strelivo ter orožje.⁹

Od 22. oktobra, ko je izgubil zvezo s štabom brigade, pa do

30. oktobra zvečer, ko so se njegovi ostanki vrnili v vas Popoviči, je potrebno 1. bataljon obravnavati ločeno. Njegov razkroj je bil posledica tragičnih nesporazumov v štabu in neugodnih slučajnih okoliščin, je pa zelo poučen, ker je kljub napakam pokazal, kako v revoluciji eni odpadajo, medtem ko drugi, od katerih ni nihče tega pričakoval, pokažejo naravnost čudovito junaštvo in sposobnost.

Kot že rečeno, se je znašel 1. bataljon dne 22. oktobra v gozdu pri vasi Prilozje. Njegova naloga je bila onesposobiti brod. Toda tam je bila vkopana že nemška posadka, v Metliki in Črnomlju so bili Nemci, vse ceste so jih bile polne. Prav v taborišče je bilo slišati hrup motornih vozil z bližnjih cest. Toda kljub temu je zvečer ena četa pod poveljstvom bataljonskega komandanta Slavka Ograjenška-Iztoka¹⁰ napadla Nemce v eni izmed bližnjih vasi, seveda samo de-

⁸ Tone Ferenc: Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, stran 470; piščevi spomini.

⁹ Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokument 23.

¹⁰ Slavko Ograjenšek-Iztok je bil rojen 13. marca 1919 v Ljubljani, kasneje pa je živel skupaj s starši v Šoštanju. Bil je osebni prijatelj Karla Destovnika-Kajuha. Po končani gimnaziji v Celju je študiral rudarstvo v Zagrebu. K partizanom je odšel spomladi 1942 iz Zagreba. Po ustanovitvi 13. proletarske brigade je bil v njej, dokler ga spomladi 1943 niso na lastno željo pustili, da je odšel v Slovenijo v Vzhodno-dolenjski odred. Po italijanski kapitulaciji je postal iz komandirja 3. čete 1. bataljona, namestnik bataljonskega komandanta v 1. bataljonu, nato pa komandant 1. bataljona 15. brigade. Osebo je bil zelo pogumen in tudi sposoben za poveljevanje, le do podrejenih je bil preveč popusljiv in premalo odločen. Zato meni Pušenjak v svoji knjigi »Spomini proletarac« in v podlistku »Belokranjska brigada«, da je Babor glavni krivec za razsulo 1. bataljona, torej bataljonski politični komisar, ki je napravil iz komandanta Ograjenška nekakšnega kurirja, ker se je skliceval na ugled Partije in na svoje dolgoletno članstvo v njej.

Potem ko je bil odstavljen s položaja komandanta 1. bataljona v 15. brigadi, je bil Ograjenšek nekaj časa na razpoloženju, nato pa so ga poslali v novoustanovljeni Belokranjski odred za komandanta 1. bataljona. Prvotno so ga nameravali postaviti za komandanta 4. bataljona 15. brigade, ki je bil znova ustanovljen v začetku decembra 1943, pa ni maral nazaj v 15. brigado. Ograjenšek je kot bataljonski komandant v Belokranjskem odredu padel spomladi 1944 v okolici Dolenjskih Toplic. Najprej je bil hudo ranjen v obe nogi, nakar se je sam ustrelil, da ne bi padel sovražniku v roke.

Viri: Življenjepis padlih borcev pri občinskem odboru ZZB Velenje, Rudi Pušenjak: »Spomini proletarac« in »Belokranjska brigada« (Dolenjski list, letnik 1964/2), izjava Draga Gorjupa, Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokument 10.

monstrativno. Četa je izstrelila več deset min iz italijanskih minometov kalibra 45. Nemci so odgovorili z močnim ognjem.

Medtem so začeli v bataljonu rovariti belogardistični elementi, pa tudi malodušneži so začeli v skupinah dezertirati. Kot prvi je pobegnil desetar Potočar, mlajši dežurni 1. čete, in odnesel s seboj tudi komandirjevo uro, izposojeno za zamenjavo stražarjev.

V bataljonu so bili v strahu, da ne bi dezerterji izdali Nemcem taborišča, ki je bilo v redkem ravninskem gozdu, obkoljenem od cest. Razen tega pa so bili Nemci opozorjeni o navzočnosti partizanov tudi zaradi nočnega napada. Po krajšem posvetu se je štab odločil za umik proti zahodu, proti Vinici, predvsem na pobudo političnega komisarja Matije Bahorja-Oskarja. Ta je bil tam doma in je zato dobro poznal tako kraje kot ljudi, razen tega pa je preživel vse ofenzive na Gorjance, ko so Italijani obkolili hribovje ter ga preiskovali. Zato se mu je zdelo, da je najbolje, če se bataljon prebija po svoje, proč od nevarnih Gorjancev. Toda izkazalo se je, da je bil sklep nepravilen. Predvsem se je bataljon ravno tako moral prebijati čez cesto, ki so jo nadzirali Nemci, kot če bi krenil nazaj proti Gorjancem. Razen tega pa je zabredel ravno v II. fazo nemške ofenzive, ki je veljala območju Roga.

Zjutraj 23. oktobra je bataljon prekoračil cesto Krasinc—Črnomelj med dvema nemškima kolonama. Takoj zatem so Nemci obkolili nekdanje taborišče, bataljon pa se je medtem pomikal skozi gozdove proti zahodu ter o mraku prekoračil cesto Vinica—Črnomelj. Nastanil se je v vasi Obrh in kuharji so začeli kuhati. Tedaj pa so belogardisti v bataljonu vrgli več bomb in začeli streljati, da bi s tem opozorili Nemce na cesti. V naglici je moral bataljon v hosto, izginila pa je cela skupina njegovih pripadnikov z bivšimi belogardisti na čelu.

Vso noč se je bataljon pomikal skozi hosto in se ob zori ustavil nad zaselkom Miklarji ob cesti Črnomelj—Kočevje. Pri studencu je naletel na civilne begunce, na 2. in 5. bataljon 12. brigade, ki ju je ofenziva presenetila med premikom od Kolpe h Kostanjevici, ter na 3. bataljon Karlovačkega odreda. Nemci so imeli pri Miklarjih zasedo, in so po cesti vozili skoraj brez presledkov. Medtem je še vedno trajal odpor enot NOV ob gornji Kolpi, zlasti 9., 14. brigade in 3. bataljona Tomšičeve. 24. oktobra zvečer je prvi nemški tank iz 44. izvidniške skupine prodrł v Kočevje, za njim pa še eden. Sredi mesta sta se obrnila, ponoči pa je tja prispela glavnina tega oddelka.

Noč med 24. in 25. oktobrom je 1. bataljon prespal v gozdu, zjutraj 25. oktobra pa je štab sklenil poskusiti srečo nekje drugje in se prebiti čez cesto proti Rogu ali pa se vrniti v Belo krajino. Toda komaj se bataljon oddaljil nekaj sto metrov od ceste, je že naletel na patroljo dveh Nemcev, ki sta takoj začela streljati z brzostrelkami. Ubila sta konja pod kurirjem bataljonskega štaba ter povzročila hud preplah. Že prej so lačni in utrujeni novinci odhajali posamič ali v skupinah, pa tudi stari partizani, ki so mislili bliže doma preživeti ofenzivo, povrh pa niso imeli zaupanja v novince, so se razhajali. Zdaj, po tem preplahu, pa je bataljon splahnel s koraj za polovico. Ostanek se je zvečer zbral na nekem visokem hribu v gošči in tam prenočil, da bi se zjutraj 26. oktobra vrnil k cesti. Ves dan so po cesti vozile kolone, zaseda pri Miklarjih še ni odšla. Zvečer je nastopilo na cesti kratkotrajno zatišje in bataljon ga je izkoristil ter se prebil čez cesto, takoj nato pa je zašel v skoraj neprehodno skalovje in goščo. Po tem terenu je vso noč prišel le za 2–3 km daleč, pri tem pa izgubil skoraj vse mule, težko orožje in kuhinjo. Zjutraj 27. oktobra je prišel v porušeno vas Bistrico in tam od terenskih aktivistov zvedel za skladišče hrane. Po več dnevih stradanja so se borci za silo najedli.

Popoldne je prišla za bataljonom večja nemška patrolja iz 14. SS policijskega polka. Malo je manjkalo, pa bi spet prišlo do preplaha. Preprečil ga je namestnik političnega komisarja 1. čete Rudi Pušenjak-Uragan. Nemci so šli mimo, ne da bi koga opazili. Zvečer je bataljon nadaljeval pot proti Semiču, kjer bi prekoračili po stari partizanski poti nad železniškim predorom dolino. Mnogim borcem se je od naporov in utrujenosti že bledlo. Na neki cesti so zagledali luči žarometov, ki so se premikale proti bataljonu, in ves bataljon je poskakal v cestni jarek ter se razpršil po hosti. Tedaj so luči ugasnile. Čez nekaj časa so funkcionarji bataljon zbrali in ga popeljali po cesti dalje, rekoč, da so bile luči kakega nemškega vozila, ki vozi po drugi, vzporedni cesti. Toda kmalu so se luči spet prikazale in spet se je bataljon razpršil po gozdu. Čez nekaj časa so ga spet zbrali na cesti in šli dalje, ko so se luči spet izgubile. Ko so se tretjič prižgale, se ni nihče več umaknil, tedaj pa je zapeljal v kolono velik nemški oklopni avto in jo prepolovil. Del borcev se je razbežal po neki strmini, ostanek pa ni več našel stikov z glavnino in je krenil po svoji poti. Tako je spet bataljon izgubil vsaj petino borcev. Na srečo posadka oklopnjaka ni ničesar opazila in tako ni prišlo do spopada, ki bi se utegnil za bataljon usodno končati. Kot se je

izkazalo, je bil oklopnjak predhodnica večje nemške kolone, ki je šla proti Kočevju.

Proti jutru 28. oktobra se je bataljon spustil v dolino Starih žag in jo prekoračil, nato pa se je začel vzpenjati proti Brezovi rebri. Tam je bataljon predanil in skuhal en obrok. Zvečer je odšel bataljon dalje proti Vahti. Nihče ni poznal poti, zato je bataljon podel po neki poti in zaspal brez straž. Najprej je šel komandant, nato pa njegov namestnik Jože Sivec-Maslivec iskat pot, pa niti enega niti drugega ni bilo nazaj, ker sta zašla in nista več našla poti nazaj. Zjutraj se je bataljon zbudil brez komandanta in njegovega namestnika. V vzdušju stalnih dezertiranj in omajanega zaupanja je to pomenilo dokončni udarec za moralo borcev. Ostanek bataljona sta nato vodila politični komisar in njegov namestnik Franc Levec. V gozdu nad Uršnimi seli je predhodnica opazila večjo kolono, ki se je pomikala v nasprotni smeri, to je od Novega mesta proti Gorjancem. Nastal je preplah, saj je štab menil, da je kolona nemška. Po krajšem posvetu je politični komisar svetoval borcem, naj se razidejo, ker se ni mogoče več gibati skupaj. Po ofenzivi, potem ko naj bi se vsak skrival, kjer bo vedel in znal, naj bi se bataljon spet sestel na starem zbornem mestu gorjanskih partizanov, na Gosposki. Ta ukaz pa ni ugajal Rudiju Pušenjaku-Uraganu, ki je takoj zbral skupino članov Zveze komunistične mladine ter sklenil dozdevne Nemce na svojo pest napasti. Ta skupina se je razporedila v zasedo in čakala, da bi kolona prišla bliže. Ko se je to zgodilo, je Pušenjak ugotovil, da v koloni niso Nemci, ampak neka enota NOV. Vzpostavil je z njo stike in ugotovil, da je to oficirska šola glavnega štaba. To je bila tudi prva enota, s katero je bataljon imel po odhodu iz Zumberka stike. Od štaba je Pušenjak zvedel, da je Žumberak svoboden in da je nemška ofenziva v glavnem že pri kraju.

Takoj je preklical ukaz političnega komisarja in začel zbirati preostale borce, ki so se že začeli razhajati. Od 350 borcev, kolikor jih je bilo prvotno v bataljonu, jih je ostalo s štabom vred le še 56. Tega dne je začelo snežiti, večina borcev je bila slabo obutih in oblečenih, precej popolnoma bosih, vsi pa so bili močno izstradani.

Pušenjak je bataljonskemu političnemu komisarju Bahorju predlagal, naj bi se bataljon takoj, še istega dne proti večeru, prebil čez Vahto, kjer imajo Nemci manjše zasede, in poiskal zvezo z brigadnim štabom. Toda ta predlog Bahorju ni ugajal, ker se ne bi rad vrnil k brigadi s tako maloštevilnimi ostanki bataljona. Predlagal je celo, da bi se ostanek bataljona vrnil na Kočevsko po poti, po kateri

je prišel, ter spotoma zbiral orožje in zaostale ter izgubljene borce. Zmagal je zaenkrat še Babor in tako je ostanek bataljona noč med 29. in 30. oktobrom še prespal v hosti. Zjutraj 30. oktobra ni bilo še nobene odločitve, zato je med borci okoli Pušenjaka začelo vreti, saj so vsi, ki so bili še v bataljonu, zaradi lakote in mraza hudo trpeli, obenem pa so vedeli, da je čisto blizu osvobojeno ozemlje. Zato je dopoldne po posvetu s člani KP in Zveze komunistične mladine Pušenjak odpovedal Baborju pokorščino in prevzel nase odgovornost za bataljon. Prišlo je do ostrih medsebojnih obtožb. Pušenjak je Baborju očital nesposobnost in bojazljivost. V strahu, da ne pride do obračunavanja, je nazadnje Babor popustil in dal Pušenjaku konja, s katerim je ta mimo Nemcev na Vahti odjezdil sredi dopoldneva v Žumberk. Tam je poiskal brigadni štab in mu poročal o stanju.

Popoldne se je Pušenjak vrnil k ostanku bataljona in ga zvečer popeljal na Popoviče, kjer so ga nahranili. Po dolgem času so borci spet spali pod streho.¹¹

Drugi, tretji in četrti bataljon so bili proti večeru 22. oktobra zbrani na črti Radatoviči-Radovica. Tam naj bi branili Nemcem prodor v Gorjance, ki jih je obkoljevala okrepljena nemška 162. pehotna divizija. Poleg teh treh bataljonov sta bili znotraj obroča 13. proletarska, Gubčeva brigada, Zumberačko-pokupski odred in

1. artilerijski divizion 15. divizije. Poveljeval jim je še vedno operativni štab pod vodstvom Alojza Kolmana-Maroka, zvez z divizijskim štabom ni bilo. Razen tega je bila v vasi Kuljaji tudi slovensko-; hrvaška vojna partizanska bolnišnica Žumberk z nad 200 ranjenci, ki se niso mogli gibati. Ti so pomenili največjo skrb. Toda zaenkrat Nemci niso napadali na sektorju 15. brigade, pač pa na zahodnih pobočjih Gorjancev, kjer se je z njimi bojevala Gubčeva brigada. Deli polka planinskih lovcev »Admont« so prodrli že visoko v Gorjance, toda nazadnje so se po več kot štiriindvajseturnem boju morali 23. oktobra umakniti.¹²

¹¹ Dogodki v 1. bataljonu in njegova pot so rekonstruirani po naslednjih virih: Rudi Pušenjak: Spomini proletarca; Rudi Pušenjak: Belokranjska brigada (Dolenjski list 1964/2), dnevnik Mileta Pavlina, piščevi spomini ter kronika Milovana Lundra v arhivih IZDG, fascikel 88/111, Tone Ferenc: Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, strani 476—477.

¹² Tone Ferenc: Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, strani 466—473; spomini Antona Zgonca-Vasje. Divizion je imel v Loviču Prekriškem zaplenjen italijanski top kalibra 280. Zaplenili so ga v Črnomlju ob kapitulaciji, ko so dobili še en tak top. Oba so Italjani zaplenili Avstrijcem ob koncu I. svetovne vojne. Drugi top so naši topničarji odpeljali na Mavrlen. Iz topa na Loviču so topničarji pred ofenzivo izstrelili vse granate na Ozalj, potem pa top razstrelili. Podobna usoda je doletela tudi top na Mavrlenu.

Trinajsta proletarska ter deli Žumberačko-pokupskega odreda so branili črto od Jastrebarskega do Krašiča.¹³

Dopoldne 23. oktobra je bil poslan 3. bataljon 15. brigade pod poveljstvom komandanta Janeza Jerasa, njegovega namestnika Alojza Božiča, političnega komisarja Jožeta Pirca-Sosota ter njegovega namestnika Jurija Levičnika-Jurčeta na položaje k Radoviči, da bi preprečil Nemcem iz Metlike prodor po cesti, hrvaškim enotam v hrbet. Najprej je bataljon prekopal cesto in postavil ob njej zasedo, nato pa se je začel razporejati po bližnjih položajih. Razmestitev še ni bila končana, ko je pripeljala iz Metlike nemška kolona s tanki. Nemci so takoj čez ne preveč širok in globok prekop položili zasilni most, ki so ga pripeljali s seboj, ter nadaljevali s prodiranjem. Okoli 16. ure so se morali umakniti deli Žumberačko-pokupskega odreda in 13. proletarska, ker so jih Nemci napadli z zaledja in s čelne strani.¹⁴

Nemška kolona je 3. bataljon 15. brigade presekala na pol. Komandant in namestnik s celo 1. in delom 2. čete sta ostala vzhodno od ceste Radoviča—Metlika, politični komisar in njegov namestnik pa z delom 2. in celo 3. četo na zahodni strani. Toda komandir 3. čete Ivan Volf je del svoje čete in še nekatere druge borce samovoljno odpeljal s seboj. Prekoračili so cesto Novo mesto—Metlika in se začeli skrivati v okolici Črnomlja. Tudi namestnik komandanta Alojz Božič je pozval borce, naj mu sledijo, ter odšel na Gaj h Gubčevi brigadi. Tako se je večina borcev 3. bataljona proti večeru 23. oktobra razpršila, bataljon pa nemške kolone sploh ni napadel. Del 2. in 3. čete sta politični komisar in njegov namestnik nato odpeljala k brigadenemu štabu.¹⁶

Dne 23. oktobra je prejel štab 15. brigade ukaz operativnega štaba, naj brigada sodeluje pri evakuaciji ranjencev iz Zumberka prek železnice Zagreb-Karlovac v Banijo. 13. proletarska brigada pa je dobila povelje za odhod v Bosno, kjer naj bi se vključila v 1. proletarsko divizijo. Obenem naj bi spremljala ranjence in begunce.¹⁶

Trinajsta proletarska brigada je odšla naprej, da bi zavarovala pot. Žumberačko-pokupski odred je dal za kolono ranjencev in beguncev predhodnico in nosače oziroma voznike, 15. brigada pa je bila

¹³ Zbornik, V. del, 21. knjiga, dokument 9.

¹⁴ Izjave Vide Nevečny, rojene Nemanič, Jureta Levičnika-Jurčeta, Jake Rovška, Janeza Jerasa, in Jožeta Pirca-Sosota; Zbornik, V. del, 21. knjiga, dokument 9.

¹⁵ Arhiv IZDG, fascikel 188/11; izjave Jake Rovška, Janeza Jerasa, Vide Nevečny.

¹⁶ Izjava Antona Zgonca-Vasje; Tone Ferenc: Kapitulacija Italije in narodno-osvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, strani 471—472.

za neposredno zaščito. Kolona se je organizirala podnevi 24. oktobra.

V njej sta bila celotni 4. bataljon, ki je zakopal še preostalo težko orožje, 2. bataljon ter deli 2. in 3. čete 3. bataljona.

Več kilometrov dolga kolona je krenila na pot proti vzhodu zvečer 24. oktobra. Prva nevarna točka je bil prehod čez cesto Metlika—Sošice. 15. brigada je postavila na obeh straneh zasedo. 25. oktobra proti jutru je kolona ranjencev in beguncev srečno prišla čez, le ko so bili na cesti zadnji, je iz Metlike spet pridrvela nemška kolona in začela obstreljevati rep kolone. Nekaj nosačev je zapustilo nosila z ranjenci, tudi nekaj voznikov je pobegnilo. Ranjenci so se plazili v gozd, kakor je kdo vedel in znal. Toda borci 15. brigade so vse do zadnjega izvlekli iz ognja, enega je odnesel celo brigadni komandant. Zaseda pa je Nemce zadrževala, dokler ni bil zadnji ranjenec na varnem. Le del 4. bataljona zaradi te nemške kolone ni več mogel čez cesto in je ostal v Zumberku.

Podnevi 25. oktobra je 15. brigada spremljala ranjence mimo vasi Sveta Jana, Plješivica, Okič in Pavučnjak. Pohod se je nadaljeval tudi ponoči med 25. in 26. oktobrom. Proti jutru 26. oktobra so zadnji ranjenci prekoračili cesto Zagreb—Karlovac, prehod je varovala 15. brigada, medtem ko je 13. proletarska odšla naprej k železnici. Med cesto in železnico Karlovac—Zagreb je tri do pet kilometrov širok pas nižinskega gozda. Prvotno je hotelo vodstvo kolone še isto noč prekoračiti tudi železnico, potem pa je od svojega načrta odstopilo, ker je bilo preveč tvegano, da kolone ne bi ujel prej dan. Zato je vodstvo — operativni štab — sklenilo, naj kolona predani med cesto in železnico. Spet je bila 15. brigada v zaščitnici. Počivala je v neki globeli ob cesti Karlovac—Zagreb, po kateri so stalno vozili nemški avtomobili in tanki.

Pohod proti železnici se je nadaljeval zvečer 26. oktobra. 13. proletarska je zavarovala prehod čez močno utrjeno železnico, 15. brigada pa je bila spet zaščitnica. Vodstvo je hotelo, naj bi brigada spremljala kolono tudi čez železnico, toda brigadni štab se je čutil dolžnega vrniti se z brigado v sestav 15. divizije, to je v Slovenijo. Drugače pa je bila misel, da bi se umaknili čez železnico, kjer je bilo še vedno obsežno osvobojeno ozemlje, medtem ko je v Sloveniji divjala sovražnikova ofenziva in je bilo stanje nejasno, kaj vabljava. Člani štaba si niso bili enotni, kaj naj naredijo, zato so se sestali. Zmagala je struja, ki je bila za vrnitev v Slovenijo.

Ob 24. uri dne 26. oktobra je zadnji ranjenec prekoračil železnico in 15. brigada se je lahko vrnila. Še pred zoro 27. oktobra je

srečno prekoračila cesto Karlovac—Zagreb ter se začela vzpenjati v hribe. Medtem je sovražnik že zvedel, da je bila ponoči in čez dan v gozdu med cesto in železnico kolona ranjencev, zato je celotno območje začel zjutraj 27. oktobra z večjimi silami obkoljevati ter ga je nato preiskal. Tudi 15. brigada se je v hribu nad vasjo Plješivica spopadla z večjo sovražnikovo patruljo, ki je pripadala silam za obkoljevanje, ter jo pregnala.

Ko je bila brigada dlje od ceste, je nekaj časa počivala, še pred večerom pa je odšla proti Sloveniji. Hodila je vso noč med 27. in 28. oktobrom in naredila zelo dolgo pot. Spotoma so patrulje poizvedovale, kako je v Žumberku. 28. oktobra zjutraj je bila gosta megla, brigada se je ustavila v majhnem gozdiču pri vasi Dvorište. Nad njo so preletavala letala, toda zaradi megle niso letalci ničesar opazili. Čez dan je brigada delno počivala, delno pa patroljirala in iskala zveze z drugimi enotami. Uspelo jim je navezati stike z Gubčevo brigado, divizionom ter skupinami razkropljenih borcev iz svoje brigade. Štab je zvedel, da Nemci niso prodirali v Žumberk od 23. oktobra dalje, razen v obrobne predele. Zato je brigada zvečer 28. oktobra nadaljevala pohod proti zahodu. Zjutraj 29. oktobra se je štab nastanil v Radatovičih, oba bataljona pa sta ostala v bližini in počivala. Borci so bili silno izmučeni in prestrašeni, saj med dolgotrajnimi pohodi ni bilo mogoče kuhati. Brigada je potrebovala vsaj nekaj dni počitka, da bi se borci odpočili in nahranili ter uredili. Štab pa je potreboval prav tako nekaj dni, da bi zbral razkropi j enee, ugotovil krivdo posameznikov za razsulo ter reorganiziral brigado.¹⁷

Tako je brigada prebrodila največjo preizkušnjo v svoji zgodovini. Če upoštevamo, kako malo časa je bila večina njenih borcev v vojski, kako maloštevilni so bili v njej stari partizani in kako majhne izkušnje so imeli glede vodenja večjih akcij iz odredovih časov, lahko rečemo, da je brigada nemško ofenzivo srečno prestala.

Razsulo 1. bataljona je treba pripisati napakam pri političnem delu ter nepravilni kadrovski politiki, katere posledica je bil spor v štabu glede vodenja bataljona. Ko se je znašel bataljon odrezan od glavnine, je v štabu zmagalo načelo, ki sta ga izoblikovale izkušnje iz prejšnjega leta in pa nezaupanje v lastne sile. Nikjer tako kot v 1. bataljonu ni prišel do izraza odpor proti mobilizaciji. Medtem ko ob sami mobilizaciji nihče ni upal ugovarjati, češ da je nepotrebna, precej starih partizanov ni bilo prepričanih v njeno ko-

¹⁷ Izjava Antona Zgonca-Vasje; Zbornik, V. del., 21. knjiga, dokument 9.

ristnost. Nekateri so v množici novincev videli samo breme, ki bo oviralo borbeno jedro pri izpolnjevanju nalog. Zato so ob ofenzivi, ki je pomenila za vse hudo preizkušnjo, premalo odločno vztrajali, da bi novince obdržali skupaj. Posamezniki pa so celo sami zapustili svoje enote, da bi se posamič ali v manjših skupinah prebili iz nemških obročev. Po njihovem naj bi se po ofenzivi nadaljevalo takšno partizanstvo, kot je bilo pred mobilizacijo. Taki posamezniki tudi niso zaupali množici in niso verjeli, da se je pripravljena bojevati. Pogosto so tudi svoje uspehe merili samo z vojaškimi akcijami, prezrli pa so politični pomen osvobodilne vojne.

Posledice razsula 1. bataljona so bile, da je najmanj 150 borcev odšlo na svoje domove, od tam pa so se prijavili v domobranstvo ali v delovne enote. Če bataljon ne bi razpadel, če bi ostal, kjer je bil, ali če bi se vrnil v sestav brigade, bi bilo število dezertarjev vsekakor mnogo manjše. Borci tega bataljona so po svojem prepričanju še omahovali, ko pa so se znašli odtrgani od bataljona, so padli pod vpliv domobranskih agitatorjev in dokončno obrnili hrbet osvobodilnemu gibanju.

Nekaj podobnega je bilo pri 3. bataljonu, le da je tam nastalo razsulo šele ob srečanju z nemško kolono. Kdor je imel le malo vojaških izkušenj, bi moral vedeti, da 300 do 350 komaj mobiliziranih borcev, oboroženih samo s puškami, mitraljezi, bombami ter morda eno ali dvema protitankovskima puškama, ne more zadržati nemške tankovske kolone. Posebno še, ker niso imeli nobenih utrd, ne preširok in preglobok jarek, skopan čez cesto, pa za tanke ni bil posebna ovira.

Razsulo je nastalo predvsem zato, ker so bili borci moralno pripravljeni na obrambo osvobojenega ozemlja in na položajno vojskovanje, to pa zaradi utvar vodstva o nemški slabosti in podcenjevanja silovitosti ofenzive. V prodoru nemških kolon v Belo krajino in v izgubi osvobojenega ozemlja so mnogi videli hud poraz naše vojske in celo vzrok na vrnitev na partizansko bojevanje, kakršno je bilo pred italijansko kapitulacijo ali celo v letu 1941 in 1942, torej podobno kot v 1. bataljonu. Nihče borcem tudi ni pojasnil, da izguba osvobojenega ozemlja ni posebna tragedija in da je lahko boj nadaljevati tudi v spremenjenih razmerah.

Na začetku ofenzive se je posebno izkazal 2. bataljon, ki je prvi začel uničevati sovražnikovo živo silo in tehniko, ne da bi kdo posebno žaloval za osvobojenim ozemljem. Tudi 4. bataljon se je

odlikoval pri obrambi Kolpe, potem pa se je umaknil brez posebnih pretresov.

Brigadni štab je deloval dobro, ko je poslal 1. bataljon, da bi onеспособil brod pri Krasincu, 2. bataljon zadržal ob metliški cesti za obrambo pred vdori iz Novega mesta, 3. pa razporedil pred Metliko. Tudi kasneje, ko je sovražnik že zavzel Belo krajino, je bilo dobro, da je štab držal preostale tri bataljone skupaj. Vodstvu pohoda z ranjenci do železnice ni kaj očitati, saj je bil to dotlej najdaljši pohod, kar so jih naredili borci brigade. Prav tako je bila pravilna tudi odločitev štaba, da se brigada vrne v Slovenijo, ker bi drugače trajalo najbrž več tednov, preden bi se pojavila na domačih tleh, reorganizirala in začela s protinapadom.

REORGANIZACIJA IN PROTIOFENZIVA

Popoldne 30. oktobra je s pomočjo Pušenjaka brigadni štab dobil zvezo s 1. bataljonom, ki je zvečer prišel na Popoviče, tam prenočil, naslednjega dne pa po ukazu brigadnega štaba odšel v bližnjo vas Doljane. Tam so se v bataljon vrnili mnogi borci, ki so se bili med potjo porazgubili. Z njimi sta prišla tudi komandant in njegov namestnik. 1. novembra, ko je del tega bataljona odšel v засedo na hrib za vasjo, se je zbralo vsega skupaj okoli sto borcev. Naslednjega dne je bataljon odšel znova na Popoviče, kjer so ga reorganizirali. Za okrepitev je dobil zaščitno četo komande mesta Metlika, kakih sto borcev, največ starejših letnikov. Odstavljena so bila vsa četna poveljstva in bataljonski štab. Večino političnih in vojaških voditeljev je dal 2. bataljon. Le namestnik političnega komisarja bataljona je bil iz bataljona, in sicer Rudi Pušenjak-Uragan. To povišanje je pomenilo zanj priznanje za odločnost in sposobnost. Tudi Ivan Mrak iz Gabrja je napredoval iz vodnika v namestnika četnega komandirja. Zaradi razsula je bil kaznovan tudi ves bataljon. Brigadni štab ga je preimenoval v 2. bataljon, medtem ko je dotedanji 2. (bivši Belokranjski) postal 1. bataljon.¹

* Rudi Pušenjak: Spomini proletarca; Rudi Pušenjak: Belokranjska brigada (Dolenjski list, letnik 1964/2); dnevnik Mileta Pavlina in piščevi spomini; Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokument 130.

Priprli so ves štab 3. bataljona in začeli zasliševati njegove člane zaradi razsula pri Radoviči 23. oktobra. O njihovi krivdi je razpravljalo vojno sodišče. Kaznovalo jih je z odstavitvijo s položaja.

Ivana Volfa, ki je spravil s seboj precej borcev, da so odšli po svoje in se začeli skrivati, in ki je spotoma širil vesti, da je partizanstva zdaj konec, je doletela hujša usoda. Najprej so ga obveščevalci zvalili na sestanek blizu Črnomlja in ga aretirali, nato pa mu je sodilo brigadno sodišče. Obsojen je bil na smrt in takoj zatem ustreljen. Mnogi mladi borci so to strogo kazen sprejeli z grozo in negodovanjem, saj je bil Volf star partizan in kot tak precej znan med prebivalstvom. Tako so spoznali krutost vojne, ki je terjala za utrditev discipline žrtev kot svarilni zgled drugim.

Iz ostankov 3. bataljona, razkropljenec, ki so se vrnil in delov 4. bataljona, je bil ustanovljen nov 3. bataljon. Njegov štab je bil prejšnji štab 4. bataljona. Brigadni štab je namreč spoznal, da po nemškem vdoru taka enota, kot je bil prej 4. bataljon, oborožena s tako količino težkega orožja, ne more več obstajati, ker bi njegova zaščita zahtevala prevelike sile, razen tega pa bi bil v razmerah manevrskega bojevanja tudi premalo gibljiv. Pač pa je vsak bataljon iz bivšega 4. bataljona dobil po en minomet kalibra 81 mm s posadko. Odslej je imel vsak bataljon poleg treh strelskih čet tudi minometalski oddelek. Temu so kmalu dodali zaščitni vod in iz obeh ustanovili v vsakem bataljonu še 4. četo.²

Reorganizacija je potekala razmeroma zelo hitro in kmalu je bila brigada nared za nove boje. Zato je štab sklenil začeti z napadi na nemška vozila, ki so se vse od 22. oktobra gibala po cesti Novo mesto—Metlika—Karlovac brez vsakih ovir. Nemci so postali sila brezskrbni. Poleg tega so bili verjetno tudi prepričani, da v Zumberku ni več večjih enot naše vojske.

Že 1. novembra je zaseda 1. bataljona pri Bušnji vasi napadla nemški vojaški osebni avto, ubila enega oficirja in dva vojaka ter zaplenila puško, pištolo in brzostrelko, vozilo pa uničila.³

Napadi so se vrstili vsak dan, Nemci pa so še vedno vozili sila brezskrbno in celo posamič. Skoraj vedno so borci 15. brigade pobili posadko, pobrali orožje, strelivo in opremo, vozilo pa zažgali. Med uničenimi je bil tudi nemški osebni avto z blagajno za neko nemško

* Izjave Jožeta Pirca-Sosota, Jureta Levičnika-Jurčeta, Janeza Jerasa, Jake Rovška, Vide Nevečny, Antona Zgonca-Vasje in Draga Gorjupa; Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokument 130.

² Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokument 81.

enoto na Hrvaškem. V njej so borci 15. brigade našli okoli 10 milijonov »kun«, denarja »Neodvisne države Hrvatske«. Poznali so njegovo nizko vrednost, zato so v šali kvartali kar za milijone in se ponašali, češ, pa sem le enkrat milijonar. Šele kasneje so morali na strog ukaz denar oddati štabu, ki ga je poslal glavnemu štabu, saj je bilo zanj moč vseeno kaj kupiti za skupne potrebe NOV.⁴

Dne 5. novembra je zaseda 1. bataljona napadla na metliški cesti avtobus, ki je razen vojaškega spremstva peljal v Metliko tudi osem uradnikov iz Ljubljane. Poslala jih je Rupnikova pokrajinska uprava, da bi v Metliki organizirali civilno oblast. Eden izmed ujetnikov je na zaslišanju izjavil, da so prišli ustanavljat oblast. Ta njegova izjava je postala takoj predmet mnogih šal. Razen uradnikov so bili v avtobusu trije domobranci, med njimi šofer in dezerter iz 12. brigade. Sodišče je vse obsodilo na smrt in so jih postrelili.⁵

Dne 6. novembra sta pripeljala v zasedo 15. brigade spet dva polna kamiona. Padlo je štirinajst Nemcev in domobrancev, šest jih je ušlo. Poleg pušk, streliva in opreme je brigada zaplenila protiletalski mitraljez.⁶

Na delu metliške ceste med Bušinjno vasjo in Suhorjem je tako nastalo pravo pokopališče nemških vozil, čeprav so jih borci 15. brigade zlasti v začetku spravljali s ceste. Od neprestanega streljanja je bilo razcefrano vse drevje ob cesti.⁷

Dne 7. novembra je na Vahti 3. bataljon napadel dva nemška kamiona ter pobil in ranil štirideset sovražnikov, strelivo in orožje pa zaplenil. Še istega dne je ta bataljon uničil osebni avto in motorno kolo.⁸

V teh napadih je sovražnik izgubil vsega skupaj 16 motornih vozil. Število mrtvih in ranjenih ter zajetih je znašalo skoraj sto mož. Brigada je zaplenila precej orožja in opreme, predvsem pa so postali njeni borci in voditelji zelo samozavestni. Zlasti se je odlikoval 1. bataljon, ki je postal najboljši in kot tak glavna udarna sila ter vir novih voditeljev v brigadi. Sledil mu je 3. bataljon, katerega uspehi so bili le nekoliko manjši, medtem ko je 2. bataljon še vedno preboleval krizo in so ga uporabljali le za pomožne naloge in kot rezervo. Nekajkrat je bil v zasedi na Gorjancih, da je branil brigadi zaledje.

4. novembra je bila 1. četa 2. bataljona v zasedi ob cesti blizu Drag,

⁴ Piščevi spomini.

⁵ Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokument 81.

⁶ Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokumenta 81 in 84.

⁷ Piščevi spomini.

⁸ Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokumenta 84 in 98.

Lazo Božić-Vuk

toda ko je iz Novega mesta pripeljala sovražnikova kolona s 26 kamioni in tanki, zaseda sploh ni streljala nanjo.⁹

V teh dneh je večina nemških čet že odšla iz Bele krajine. Prav v začetku novembra je bilo težišče sovražnikove ofenzive v trikotniku Velike Lašče—Ljubljana—Borovnica.¹⁰ V Beli krajini so ostale samo manjše posadke. Medtem ko je bilo v Metliki vse od 22. oktobra dalje stalno po več sto Nemcev, jih je bilo v dneh pred 8. novembrom le še dvajset. Razen tega je bilo tam še kakih sedemdeset domobrancev, ki so še nosili stare belogardistične temno rjave uniforme, na glavah pa baretke. Oboroženi so bili z dvema ali tremi težkimi mitraljezi, 30 brzostrelkami in neugotovljenim številom mitraljezov. V Črnomlju je bilo približno enako število Nemcev ter kakih devetdeset domobrancev. Obe posadki sta bili zelo demoralizirani, saj je le redko vozilo prišlo do njih skozi blokado enot naše vojske. Zato so stalno prosili svoje vodstvo, naj jim pošlje okrepitev.¹¹

Zato je štab 7. korpusa ukazal 15. in Gubčevi brigadi, naj v noči med 9. in 10. novembrom vsaka z enim bataljonom napadeta sovražnika v Metliki in ga uničita oziroma preženeta. Za napad je bil iz 15. brigade odrejen njen 2. bataljon, medtem ko naj bi 1. in 3. varovala prehode iz novomeške strani in hrvaške smeri ter Črnomlja.¹²

Zvečer 9. novembra je 2. bataljon 15. brigade res krenil v napad, toda udaril je v prazno. Ze 8. novembra so Metliko zapustili zadnji Nemci in pustili domobrance same. Ti so se počutili zapuščene in prepuščene svoji usodi. Ko je vodstvo posadke moledovalo pri nemškem štabu za pomoč, jim je ta odgovoril, naj se znajdejo, kot vedo in znajo, ker oni nimajo vojakov, da bi še njih varovali. Dejansko pa so Belo krajino predvsem zaradi porušenih železniških objektov zaenkrat izbrisali iz svojih operativnih načrtov.

Zato so domobranci v noči med 8. in 9. novembrom v naj večji naglici skrivaj zapustili Metliko, nato pa nekako ob 4. uri 9. novembra še Črnomelj. Obe posadki sta se odpeljali v Kočevje, tako v

⁹ Piščevi spomini. Milovan Lunder v svoji »Kroniki« (arhiv IZDG, fascikel 190 a/1) poroča o petnajstih uničenih sovražnikovih vozilih. Vsa poročila o uspehih se niso ohranila, vendar že po podatkih iz ohranjenih poročil, navedenih v tem delu, sledi, da je bilo uničenih šestnajst vozil. Kamionov je bilo uničenih deset (21. 10., trije, 22. 10., dva 6. 11., dva 7. 11. in dva 12. 11.), avtobus eden (5. 11.), motorna kolesa tri (22. 10., 7. 11. in 12. 11.) ter dva osebna avtomobila (1. 11. in 7. 11.).

¹⁰ Tone Ferenc: Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, strani 534—553.

¹¹ Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokument 84.

¹² Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokumenta 81

in 84.

Metliki kot v Črnomlju pa pustili po en neuporaben kamion, ki so ju kasneje v delavnicah naše vojske popravili.¹³

Varnostno-obveščevalna služba in nekatere druge enote so za domobranski umik zvedele takoj, le štab 15. brigade ni bil obveščen. Po domobranskem umiku so se po celi Beli krajini širile govorice, kako je potekal. Po teh govoricah naj bi se Nemci peljali z avtomobili, domobranci pa tekli za njimi.¹⁴

Takoj potem, ko sta postala Črnomelj in Metlika svobodna, je

3. bataljon 15. brigade odšel k cesti Črnomelj-Kočevje, da bi tam gradil barikade iz drevja in skal ter prežal na sovražnikova vozila. 2e 12. novembra je ta bataljon na cesti Koprivnik-Mavrlen odbil sovražnikovo kolono ter uničil dva kamiona in motorno kolo.¹⁵

Z osvoboditvijo Metlike in Črnomlja je bila vsa Bela krajina svobodna. S tem se je za 15. brigado končala sovražnikova ofenziva, pa tudi vse njene posledice glede na vojaški položaj. Pač pa sta ostali dve večji sovražnikovi postojanki, ki sta posredno ogrožali tudi Belo krajino. To sta bili postojanki v Kočevju in Novem mestu. Novomeška se je oskrbovala po cesti proti Kostanjevici po levem bregu Krke, kočevska pa po cesti skozi Ribnico, Velike Lašče in Škofljico. Glede na to, da niti v Kočevju niti v Novem mestu ni bilo skoraj nobene industrije, ali pa je ni bilo mogoče izkoriščati zaradi porušenih prometnih zvez, in glede na to, da obe mesti ležita sredi za prehrano malo pomembnih območij, lahko sklepamo, kakšen je bil namen Nemcev z obema postojankama. Z njima so hoteli predvsem vezati enote NOV daleč od strateških železnic Dunaj-Trst in Ljubljana-Beograd, pa tudi daleč od meja Nemčiji priključene Štajerske.

Vrsta uspešnih napadov na nemška vozila na metliški cesti je pomenila za 15. brigado za tiste čase zelo velik vojaški uspeh. Bojaželjnost njenih borcev je naglo naraščala. Spoznali so, da je nemško vojsko prav tako mogoče napadati kot italijansko. Med civilnim prebivalstvom se je prav tako krepila morala in upanje v zmago.

Tudi v tem razdobju je brigadni štab z izjemo udarca v prazno na Metliko dobro delal. Naglo in uspešno je reorganiziral brigado in odločno ukrepal proti dvema bataljonskima štaboma, ki sta se izkazala kot nedorasla, potem pa poslal bataljone ne v obrambo osvobojenega ozemlja, ampak v napad na sovražnikove prevoze. Pokazalo

¹³ Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokument 84; piščevi spomini.

¹⁴ Piščevi spomini.

¹⁵ Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokumenti 84, 89 in 104.

se je, da so prevozi najbolj ranljiva točka v sovražnikovem vojaškem ustroju, kjer je mogoče z najmanjšimi žrtvami doseči največje uspehe. Z uničevanjem sovražnikovih vozil je brigada zlomila sovražnikovo odpornost bolj, kot pa z napadom na postojanke ali celo s pasivnim držanjem položajev in čakanjem na sovražnikove izpade.

Zato je divizijski štab kljub razsulu v dveh bataljonih ocenil 15. brigado kot hrabro in izurjeno enoto. To se je zgodilo na posvetu članov štabov vseh brigad 15. divizije, ki je bil po osvoboditvi Bele krajine na Mihovem. Pohvalo je izrekel korpusni komandant Rajko Tanaskovič, ki se je udeležil tega posveta. 15. brigada pa je dobila priznanje tudi v poročilih, poslanih štabu 7. korpusa in glavnemu štabu.¹⁶

NAPAD NA NOVO MESTO IN POT V KORDUN

Potem ko je bila Bela krajina spet svobodna, se je vsa 15. brigada po ukazu divizijskega štaba vrgla na rušenje cest in mostov, v kolikor jih niso porušili že pred ofenzivo. V ofenzivi se je namreč pokazalo, da sovražnik prodira z motoriziranimi kolonami predvsem po cestah, da so ti prodori razmeroma zelo hitri in da zato sovražniku uspevajo presenečenja. Za sistematično rušenje prometnih zvez se je zanimal predvsem glavni štab, ki je tudi nadziral izvajanje ukazov za rušenje.

V Beli krajini so mostove in predore porušili že pred nemško ofenzivo, zato so enote NOV po ofenzivi začeto delo lahko le nadaljevale in se vrgle na temeljitejše rušenje. Največkrat so posamezne enote same in s pomočjo mobiliziranih domačinov kopale po cestah, zlasti v ožinah, večje prekope, nekakšne protitankovske rove. Ponekod so minirale useke ali nasipe, tako da se je kamenje vsulo na cesto ali pa se je cesta podsula. Manj uspešne so bile poseke, ko so podrli drevje ob cestah, da je padlo na cestišče. Večkrat so na cestah naredili tudi barikade iz kamenja in drevja ter jih minirali. Prav tako je bilo na vseh glavnih cestah po nekaj minskih polj, ves promet z vozovi pa so posebne enote za zavarovanje usmerjale na kolovoze.¹

¹⁶ Piščevi spomini, izjava Antona Zgonca-Vasje, Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokumenta 81 in 89. Po izjavi Olge Jurajevčič je bilo skoraj pol 1. bataljona oblečenega v nemške uniforme, zaplenjene pri napadih na kamione.

¹ Piščevi spomini.

Kako je 15. brigada porušila ceste na svojem območju, sta nadzorovala korpusni komandant Rajko Tanasković in operativni oficir Vinko Bon. Ugotovila sta, da sta cesti Metlika—Novo mesto in Črnomelj—Kočevje temeljito onespособljeni in se po njima ne da več voziti, da pa kljub temu z rušenjem nadaljujejo. Pač pa so slabše onespособljene ceste proti Hrvaški. Zato sta oba oficirja ukazala brigadi, naj jih onespособi.²

Skupina borcev 2. bataljona novembra 1943

Prvi poskus enot 7. korpusa, da bi uničile sovražnikovi postojanki v globini operativnega prostora, je bil napad 15. divizije na Novo mesto v noči med 12. in 13. novembrom. Na levem bregu Krke naj bi napadla Cankarjeva, na desnem bregu pa Gubčeva brigada, 12. brigada bi bila divizijska rezerva, 15. pa naj bi zavarovala kočevsko in karlovško smer.

Ker prvi napad ni uspel, so ga ponovili 14. novembra ob 15. uri. Naslednjega dne, to je 15. novembra, se je v Novo mesto prebila iz smeri Kostanjevice sovražnikova kolona s tridesetimi kamioni vojaštva. Nato so se še nekaj dni nadaljevali boji v okolici Novega mesta. Med napadi je sovražnik svojo posadko, ki je štela pred

¹ Zbon.ik, VI. del, 8. knjiga, dokument 89.

prihodom pomoči približno 300 Nemcev in 50 domobrancev, oskrboval tudi s pomočjo letal.³

Petnajsta brigada je zavarovala prehode tako, da je 2. bataljon zasedel hrib Plešivica ob cesti Metlika—Novo mesto in tam ostal ves čas napada, 3. bataljon pa je zasedel cesto Črnomelj—Kočevje, medtem ko je 1. patroljiral po Gorjancih. Vendar sovražnik ni poskušal prodreti niti s hrvaške niti s kočevske smeri.

Potem ko je bil napad na Novo mesto ustavljen, se je 15. brigada zbrala vzhodno od Metlike, da bi tam počakala na novo nalogo.⁴

Že leta 1942, takoj ko so partizani osvobodili prve vasi po Dolenjski, Notranjski in Beli krajini, je sovražnik začel preprečevati dovoz blaga vanje. Ob italijanski kapitulaciji so naše enote zaplenile med drugim tudi precejšnje zaloge hrane, zlasti v skladiščih večjih postojank. Tudi v Beli krajini so Italijani nakopičili precejšnje zaloge. Bilo je tudi precej soli, pomembnega živila. Ob nemškem vdoru so enote NOV pri Črnomlju zažgale nekaj skladišč, nekaj pa so jih dobili Nemci in so jih pozneje ali uničili ali odpeljali. Med drugim je zgorelo v enem izmed skladišč tudi precej ton soli. Zato je kmalu po ofenzivi nastopilo po vsem osvobojenem ozemlju, odrezanem od starih virov oskrbe s soljo, hudo pomanjkanje tega živila. Zlasti so to pomanjkanje občutili ranjenci in bolniki. V Bosni, kjer je bil rudnik soli v Tuzli, in ob morju pa je bilo soli na pretek. Enote NOV so zaplenile precej soli ob napadu na Tuzlo. Zato je glavni štab NOV in PO Slovenije prosil, naj bi nekaj te soli poslali v Slovenijo. Ponjo naj bi odšla cela brigada z zadostnim številom tovornih živali. Kot najbližja hrvaški meji je to nalogo dobila 15. brigada.⁵

Dne 16. novembra zvečer sta 2. in 3. bataljon 15. brigade, ki je bila še vedno zbrana vzhodno od Metlike, odšla proti Vinici. Pri brigadnem štabu sta pustila težko orožje, odvečni pratež ter bolehnnejše in izčrpane borce. 1. bataljon je ostal v Beli krajini, da bi jo branil pred sovražnikovimi napadi.

Drugi in 3. bataljon sta proti jutru 17. novembra prišla v vas Učakovci. Tam sta dobila 80—100 mul z mulovodci iz vseh brigad v bližini. Z obema bataljonoma sta odšla brigadni politični komisar Niko Šilih in namestnik komandanta Ivan Jakič-Jerin.

³ Zbornik, VI. del,

⁴ Piščevi spomini;

⁵ Piščevi spomini;

8. knjiga, dokumenti 89,
dnevnik Mileta Pavlina.
izjava Milana Ferleža,

91, 93, 100, 101, 102, 103 in 104.

Antona Zgonca-Vasje in drugih.

V noči med 17. in 18. novembrom sta bataljona z mulami pri Učakovcih s pomočjo broda prekoračila Kolpo. V naslednjih dneh sta nadaljevala pohod proti Slunju. Prekoračiti sta morala cesto »Luzizijano« in pa železnico Karlovac—Reka, ki ju je nadziral sovražnik, drugače pa sta se gibala po osvobojenem ali polosvobojenem ozemlju. Zadnja ovira za bataljona je bila reka Mrežnica. Nato se je 2. bataljon nastanil v ostankih porušene vasi Sveta Nedelja. Mulovodci so odšli v spremstvu manjših patrolj sami po cesti proti Slunju, kamor so jim s kamioni pripeljali sol in tobak. Po dolgotrajnem in precej napornem pohodu sta oba bataljona nekaj časa počivala ter urejala obleko, obutev, opremo in orožje.

Dne 22. novembra pa je v območje, ki ga je zasedala 15. brigada z 2. in 3. bataljonom, čez reko Mrežnico vdrla približno 300 esesovcev 3. SS tankovskega korpusa. Njihov namen je bil priskrbeti živež zase in za druge njihove enote. Očitno pa njihovo poveljstvo ni vedelo, da bo naletelo na bataljona 15. brigade, ampak je računalo samo na manjše enote NOV Hrvaške, ki bi jih zlahka razpršili in pregnali. Nemci so že vdrli v Mateško selo in Oreščansko selo ter začeli ropati.

Po vesti o nemškem vdoru je 2. bataljon 15. brigade takoj zasedel položaje v smeri nemškega prodiranja, dve četi 3. bataljona pa sta zavzeli položaje vzhodno od Oreščanskega sela, na desnem krilu obrambe. Skupina borcev 3. bataljona pa je obšla nemško krilo in napadla iz zaledja. Nemci so takoj poslali za to skupino precejšen del svojih sil in tako oslabili napad v glavni smeri. To je takoj ugotovil 2. bataljon in napadel pri vaseh Točak in Gačansko selo.

V začetku so se Nemci odločno branili, nato pa so se začeli umikati, dokler jih nazadnje ni zajela panika iz strahu pred popolno obkolitvijo. Večini je uspelo doseči most na Mrežnici in se prek njega umakniti v Generalski Stol ob železnici. Borci 15. brigade, ki so Nemce zasledovali, namreč niso poznali ozemlja. Dohiteli so le zadnji del kolone in ga takoj napadli. Nemci so morali skakati v naraslo reko in precej jih je v njej utonilo. Nadaljnje zasledovanje bežečega sovražnika je preprečil mrak.

V tem spopadu je 15. brigada zaplenila nemški »hitri Šarec« (tip MG 42), brzostrelko, več pušk in pištol, precej opreme, stojalo za težki mitraljez in dele radijskega oddajnika. Enega namškega vojaka je ujela živega. Med begom so Nemci pustili tudi večino že naropanega blaga kot ovce, kokoši, govedo in drugo. Brigadni štab je sovražnikove izgube ocenil na petdeset do šestdeset mož. Med

padlimi je bil tudi nemški podporočnik. Iz obeh bataljonov 15. brigade je en borec padel, trije pa so bili ranjeni.

Uspeh obeh bataljonov je med domačini zelo dvignil ugled slovenske partizanske vojske. V tem boju je 15. brigada prvič uporabila manever, ki je kasneje postal sestavni del skoraj vsakega boja: glavnina se brani na določenih položajih, medtem pa skuša manjši del prodreti sovražniku v bok ali zaledje, ga zмести in tako omogočiti glavnini, da napade čelno in prisili sovražnika k umiku.

Po spopadu pri Mrežnici so se vrnili iz Slunja mulovodci s soljo in tobakom. Bataljona in mulovodci so nato odšli proti Sloveniji. Vreme je bilo zelo slabo, deževalo je in snežilo, pota so se spremenila v blatne drčce. Neke noči je vsa kolona hodila v krogu, ker je vodnik zgrešil pot. To so ugotovili šele potem, ko je predhodnica kolone v nekem gozdu naletela na zaščitnico.

V noči med 26. in 27. novembrom je 2. bataljon z mulovodci pri Učakovcih spet prekoračil Kolpo, 3. bataljon pa je ostal na Hrvaškem.⁶

ZNOVA NA HRVAŠKEM

Medtem ko sta bila 2. in 3. bataljon na Hrvaškem kot spremstvo transporta soli in tobaka, so štabi brigad in divizij 7. korpusa prejeli ukaz za prehod v pripravno stanje v primeru nove nemške ofenzive, ki naj bi bila hujša kot tista, ki se je začela 21. oktobra. Po podatkih obveščevalne službe so Nemci okoli Slovenije, zlasti okoli območja 7. korpusa in III. operativne cone (alpske), začeli zbirati čete. Predvsem so se te čete zbirale v Vidmu (Udine), Gorici, Trstu, na Reki, v Delnicah, Ogulinu, v zagrebški okolici, v Krapini in Celju. Zato naj bi 15. in 18. divizija, če bi bil sovražnikov pritisk le prehud, prebili zaporo ob železnici in cesti Karlovac—Reka ter se začasno umaknili v Liko in Kordun.

Štab 15. divizije je izdal odgovarjajoče ukaze svojim brigadam in artileriji. 15. brigada naj bi takoj poslala čez Kolpo razpoložljive sile, to je 1. bataljon. Ta naj bi zasedel položaje nasproti Vinice ter tako zavaroval prehod čez Kolpo. Oba bataljona, ki sta odšla po sol in tobak, naj bi se nemudoma vrnila h Kolpi, nakar naj bi ostal

⁶ Rudi Pušenjak: Spomini proletarca; Rudi Pušenjak: Belokranjska brigada (Dolenjski list 1964/2); izjava Antona Zgonca-Vasje; Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokument 149.

onkraj reke še en bataljon. Drugi naj bi služil kot zavarovanje na slovenski strani. Razen tega bi bataljona na hrvaški strani varovala prehod Vinica—Bosiljevo ter prehode prek železnice Karlovac — Reka. 15. brigada naj bi se tudi tesno povezala s hrvaškimi enotami ter začela takoj sistematično rušiti vse ceste na tem območju. Obveščevalna služba 15. brigade naj bi skrbno nadzirala sovražnikove postojanke Ogulin, Karlovac in Ozalj ter se zanimala za položaj v Žumberku. Med pripravnim stanjem naj bi štab 15. brigade najmanj enkrat dnevno prek štaba Gubčeve brigade vzdrževal zvezo z divizijskim štabom.

Dvanajsta brigada naj bi ostala na sektorju Trebelno—Radulja, se zanimala za stanje ob nemško-italijanski razmejitveni črti, obveščevalno službo pa naj bi predvsem zanimala Štajerska. Cankarjeva brigada je imela podobne naloge na sektorju Čatež—Trebanjski vrh, njena obveščevalna služba pa naj bi usmerila pozornost k Ljubljani. Gubčeva naj bi nadzirala Vahto in Gorjance ter vzdrževala zvezo s 15. brigado in hrvaškimi enotami. Pri Gubčevi brigadi naj bi se nastanil tudi divizijski štab.¹

Po sprejemu tega povelja je 1. bataljon takoj odšel iz Bele krajine čez Kolpo ter se nastanil v vasi Mali Jadrch. Zasede je imel ob cesti Vinica—Delnice pri vaseh Severin, Močila, Drage in Bosanci, kjer je bila ta cesta kmalu prekopana in zarušena.

Po vrnitvi iz Korduna se je 3. bataljon nastanil v vasi Veliki Jadrch, le 1. četa je bila v Osojniku. Zasede iz tega bataljona so bile okoli vasi Dražiči, kjer je bilo tudi minsko polje na cesti Trošmarija—Zdihovo. Bataljon je pošiljal patrulje proti Bosiljevu in Ogulinu in porušil manjši most pri Trošmariji.

Drugi bataljon se je po prehodu čez Kolpo nastanil v vasi Velika Lipa, patroljiral je ob Kolpi med Vinico in Otokom.

Brigadna obveščevalna služba je do 29. novembra zbrala obilo podatkov o stanju v sovražnikovih postojankah od Ogulina do Jastrebarskega.

Takoj po prihodu na Mali Jadrch, še pred prihodom 2. in 3. bataljona iz Korduna, je 1. bataljon napadel ustaško-domobransko postojanko v Vrbovškem, vendar brez uspeha, ker je bil sam za to akcijo preslab.²

¹ Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokument 117, 119 in 133.

² Zbornik, VI. del, 8. knjiga* dokument 149; dnevnik Mileta Pavlina, piščevi spomini ter izjava Martina Radoša.

Med ukrepi za nemoten umik enot 15. in 18. divizije v Liko in Kordun, če bi se nemška ofenziva ponovila, spada tudi odhod 18. divizije v Gorski kotar. 9. brigada je prispela 22. novembra z dvema bataljonoma in štabom na Gerovo, z dvema pa v vas Kaj. Za njo je prišla še 10. brigada, medtem ko je 8. brigada ostala pri Ljubljani.³

Ko sta se vrnila iz Korduna še 2. in 3. bataljon, je 1. bataljon z deli 3. in 3. brigado 13. divizije (hrvaške) napad ponovil v noči med 27. in 28. novembrom. Sodelovanje med deli 15. brigade in Hrvati pa je povzročilo manjšo zmešnjavo, zaradi katere so ustaši ujeli tri borce. Kasneje je sovražnik zaradi teh napadov Vrbovško izpraznil.⁴

V teh dneh se je izkazalo, da so vesti o sovražnikovi ponovni ofenzivi brez osnov, da je šlo samo za zbiranje čet zaradi premestitev. Zato je tudi 15. divizija spremenila svoj razpored, medtem ko sta 9. in 10. brigada 18. divizije še nadalje ostali v Gorskem kotarju. 14. divizija je s Tomšičevo brigado 23. novembra napadla in uničila domobransko posadko na Grahovem pri Cerknici, naslednjo noč pa

³ Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokumenti 122, 131, 134; 9. knjiga, dokument 45.

⁴ Zbornik, VI. del, 8. knjiga, dokument 154; izjava Martina Radoša.

Martin Radoš, doma s Cerovca pri Semiču, pripoveduje o napadu na Vrbovško in bojih v okolici naslednje:

Nad Luizijano med Jadrčem in Vrbovškim je hrib Lovnik, gol in brez drevja. Na njem so bile naše zasede. Tudi med Lovnikom in Vrbovškim je bila čistina. Na Jadrču je bila 2. četa 1. bataljona, ki ji je poveljeval Samo, politični komisar pa je bil Stane Klemenčič s Sel pri Jugorju. Namestnik komandirja je bil Ivan Nadu iz Gotne vasi pri Novem mestu, bivši jugoslovanski orožnik, ki je 8. septembra pobegnil od karabinerjev, kjer je služil, na Suhor k Belokranjskemu bataljonu.

Na Lovniku je bilo v zasedi deset do petnajst borcev z lahkim minometom in »Šarcem«. Jaz sem bil vodnik voda. V 15. brigado sem prišel po enoletnem partizanjenju, prej sem bil v Cankarjevi brigadi, nazadnje sem bil v njej deseter. Naloga naše zasede je bila paziti na cesto in vznemirjati sovražnika pri utrjevalnih delih. Stalno smo streljali v postojanko in spominjam se, kako sem ranil nekega sovražnikovega oficirja v levo nadlaket. To smo videli z daljnogledom.

Hrvaška brigada je bila onstran Vrbovškega. Potem ko ni mogla zavzeti Vrbovškega, je prepusila svoje položaje našima dvema bataljonoma in zasedla nove, kj jih je imela tudi zasedene te noči. Hrvaški terenci so nam povedali, kako so prestregli dva para deklet, tretji par pa se je prebil v Ogulin. Vsi trije pari so nosili enako sporočilo poveljstvu v Ogulinu: Prosimo za nujno pomoč, ker nimamo več streliva. Da je bilo to resnično, sem se prepričal, ko so me ujeli. Imel sem mavzerico in nekaj streliva, ki so si ga takoj razdelili, na vsakega vojaka sta prišla po dva naboja.

V mraku smo videli rakete, takoj nato pa smo zaslišali korake neke okoli Jadrča, tam kjer je bila naša 2. četa. Le to se mi je zdelo čudno, ko sem zaslišal klice. Nekdo je nekoga ustavljal: »Domobrani, ko je tamo?« Oni je odgovoril: »Domobrani.« Nato pa: »Domobrani napred«. Potem je nekdo povedal tudi geslo, ki sem ga slišal.

Mi smo staknili glave in začeli ugrabiti, kaj naj bi vse to pomenilo. Nazadnje smo sklenili, naj bi jaz šel na Jadrč k četnemu poveljstvu, če je tam kaj novega, pa tudi povedati, kaj sem slišal. Pred vasjo sem naletel na stražarja Jožeta Marinčiča, ki je kuril in se grel, ker je bilo že malo snega in pošteno mraz. V vasi je četa počivala. Vprašal sem ga po komandirju, nakar mi je pokazal hišo, kjer je bilo

je sovražnik zapustil Begunje in Cerknico. Zvečer 3. decembra je Šercerjeva brigada z bataljonom Tomšičeve napadla Velike Lašče in jih zavzela.

Za zavarovanje akcij 14. divizije so tudi brigade 15. divizije in Levstikova brigada 18. divizije dobile svoje naloge. 15. brigada naj bi se premestila na območje Semič—Jugorje—Vahta—Suhor, da bi zavarovala smer Ozaljš—Vivodina, da ne bi od tam prišle sovražni-kove enote, en bataljon pa naj bi odšel h Kočevju, kjer bi zamenjal bataljon Tomšičeve brigade.⁵

Le 2. bataljon je utegnil pravočasno na nove položaje. 1. decembra je krenil iz Nove Lipe pri Vinici prek Črnomlja in Krupe na Škempljavec. 1. in 3. bataljon sta imela težave pri prehodu čez Kolpo, ki je zaradi deževja močno narasla. Zato sta prispela čez Kolpo šele 2. decembra.

V tem razdobju sta imela samo 1. in 3. bataljon stik s sovraž-nikom, medtem ko je bil 2. bataljon za zavarovanje zaledja. Toda tudi spopadi, ki sta se jih udeležila 1. in 3. bataljon, niso bili po-membni, saj sta bila preslaba za kakšen večji uspeh.

četno poveljstvo. Ta hiša ni bila niti dober korak od poti, po kateri je šla neznana vojska malo pred tem.

Povedal sem komandirju in političnemu komisarju, kaj sem slišal, tudi geslo. Oštela sta me, češ da sem paničar in zatrjevala, kako je mimo hiše šla hrvaška brigada. Nazadnje sta mi rekla, naj vendar stopim k njej in upostavim z njimi zvezo, ko že take zganjam zaradi tega. Komandant Samo mi je zaradi tega, ker sem bil vodnik, odredil tri spremljevalce. Ivan Nadu se je ponudil sam, da me bo spremljal. Druga dva sta bila vodnika Jože Vrtačič in borec Polde Jelenič z Gornje Lokvice. Že prej so proti neznani koloni poslali patruljo, ki se še ni vrnila. Mi štirje smo odšli za kolono po poti proti Vrbovškemu. Prvi je hodil Nadu, za njim sem bil jaz, nato Vrtačič, zadnji je bil Jelenič. Kolono smo dohiteli, ko je stala, in posamezniki, ki so nosili zaboje s strelivom, počivali. Med kolono sem videl tudi civiliste s klobuki na glavah. Zato smo bili še bolj prepričani, da so to hrvaški partizani. Začeli smo spraševati, kje je komandir, oni pa so nam odgovarjali, da je spredaj. Pogumno smo se prerivali proti čelu kolone, saj smo bili zdaj že prepričani, da je to 3. brigada 13. divizije.

Ko smo bili nekako v sredini kolone, je nekdo kresnil vžgalico. Tedaj so opazili na naših pokrivalih zvezde. Nekaj hipov so stali in zijali, najbrž osupli od presenečenja. Tedaj pa je nekdo zakričal: »Trije partizani so tukaj!«

Tisti, ki so sedeli, so skočili na noge, nas obstopili in zgrabili za roke. Takoj smo bili prvi trije v njihovih rokah. Zadnjega, Jeleniča, pa je rešila čepica s senč-nikom, kakršne nosijo Ličani, podobna domobranskim. Zamenjali so ga z enim izmed svojih in se je neopazno izmuznil.

Nas tri so gnali v Vrbovsko, od tam pa v Karlovac, kjer so nam sodili pred vojaškim sodiščem. V dvorani je bilo tudi nekaj civilistov, ki so poslušali. Sodil je domobranski general dr. Tomašević, pred vojno okrajni načelnik na Rabu. Vse tri nas je sodišče obsodilo na smrt. Nadu se je obnašal zelo junaško in odločno. Med drugim je dejal, da ga lahko ubijejo, vojne pa kljub temu ne bodo dobili, čez nekaj dni so ga skupaj z dvema hrvaškima partizanoma, ki sta bila ujeta, obesili na mostu čez Kolpo pri Karlovcu. Mene in Vrtačiča so zaradi najine mladosti pomiloštili in naju izročili Nemcem, ti pa so naju kot vojna ujetnika odpeljali v taborišče. Tam sva dočakala konec vojne.

⁵ Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokumenti 15, 31 ter 45.

⁶ Dnevnik Mileta Pavlina; piščevi spomini; Zbornik, VI. del, 9. knjiga, doku-menta 10 in 23.

VES MESEC SAMO EN SPOPAD

Ko so se torej vsi trije bataljoni spet zbrali v Beli krajini, so najprej iz njih izločili predvsem starejše in bolehnnejše borce in jih poslali v novoustanovljeni Belokranjski odred. Ustanovitev tega odreda že sodi v priprave za premestitev 15. brigade na Dolenjsko, ker Bela krajina ni mogla ostati brez zavarovanja.¹

Potem ko se je 3. bataljon za silo odpočil, je moral po ukazu glavnega štaba h Kočevju, kjer mu je glavni štab tudi neposredno poveljeval. V sestav brigade se je vrnil šele sredi januarja, zato je prav, če ga obravnavamo posebej.²

Prvi bataljon je takoj zatem, ko so se borci za silo odpočili, krenil mimo Semiča, da bi se nastanil vzhodno od Metlike ter nadziral Vahto in cesto Vivodina—Ozalj. 2. bataljon je bil od 6. do 11. decembra v Semiču, nadziral je cesto Uršna sela—Semič in Podturn—Semič. 8. decembra je bil na položajih pri Rožnem dolu, ko se je v brigado pripeljal divizijski komandant Pero Popivoda. Razen razgovorov v štabu in splošnega nadzorstva je brigadno sodišče pod vplivom Popivode obsodilo na smrt tri borce in so jih takoj pred zborom ustrelili. Dva sta bila ustreljena zaradi večkratnega dezerterstva in vdaje sovražniku, zato njuni obsodbi ni nihče nasprotoval. Drugače pa je bilo s Francem Kuretom-Kosom, namestnikom političnega komisarja 3. čete 2. bataljona. Zaradi naporov partizanskega življenja je imel hudo razrvane živce in ga je tudi manjša količina pijače spravila s tira. Ko je zagledal Pera Popivoda v spremstvu več lepo oblečenih partizank v osebni avtomobilu, je bil že nekoliko vinjen. Zato je javno začel udrihati čez razkošje štabov in čez osebno življenje Pera Popivode, o katerem se je marsikaj slišalo. Pero Popivoda ga je slišal in takoj ukazal, naj ga aretirajo. Njegova obsodba je vzbudila pri borcih hudo zgražanje in prav malo je manjkalo, pa bi izbruhnil upor.³

¹ Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokument 10; piščevi spomini. Divizijski štab že 6. decembra poroča glavnemu štabu, da ima namen poslati 15. brigado iz Bele krajine (Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokument 23).

² Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokument 15.

³ Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokument 32; piščevi spomini; dnevnik Mileta Pavlina; Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokument 41. Po seznamu članov KP in Zveze komunistične mladine, ki ga hrani Franc Levec, je bil Franc Kuret-Kos rojen 8. avgusta 1919 v Grižah pri Celju, po poklicu je bil zidar, nazadnje je stanoval na Starem trgu 10 v Ljubljani, v NOV pa je vstopil 7. maja 1942.

V tem času je bil znova ustanovljen 4. bataljon. Moštvo zanj so vzeli iz drugih bataljonov, iz priključenih zalednih enot in mobilizirancev.⁴

Dne 11. decembra je tudi 2. bataljon odšel za prvim. Tako se je brigada zbrala vzhodno od Metlike okoli Drašičev. Tja naj bi prišel tudi 3. bataljon, ki je bil pri Kočevju. Komandant tega bataljona ni vedel, koga naj posluša: brigadni ali glavni štab. Zato je raje poslušal brigadnega in tako je bataljon odšel k Vivodini, potem ko komandant ni prejel od glavnega štaba pravočasno ukaza, naj ostane pri Kočevju. Šele pri Vivodini ga je dohitel ukaz, naj se nemudoma vrne.⁵

Pohod 15. brigade k Vivodini spada v sklop priprav za pohod

14. divizije na Štajersko, obenem pa je brigada varovala to smer med napadom 14. divizije na Kočevje in 15. divizije na Novo mesto.

14. divizija je napadla Kočevje v noči med 9. in 10. decembrom. Ob istem času je tudi 18. divizija z 9. in 10. brigado napadala postojanke v Gorskem kotarju.

Ob tem času se je korpusni štab tudi ukvarjal z zamislijo, da bi celotno 15. brigado vključil v 14. divizijo. Medtem ko je vsa 14. divizija štela le kakih 800 borcev, jih je sama 15. imela nad tisoč. Korpusni štab je že prosil glavni štab za privolitev v premostitev

15. brigade v 14. divizijo, toda zaradi načrtov za pohod na Štajersko je ni dočakal.⁶

Dne 12. decembra je 15. brigada pri Vivodini stopila na hrvaška tla, tokrat že četrtič. Počasi se je premikala k Ozlju. Tako je bil 2. bataljon 14. decembra v Lovicu Prekriškem, 15. decembra pa v Marinčičih in Novakih pri Ozlju. 1. in 4. bataljon sta bila eden na levem, drugi pa na desnem boku. Dne 16. decembra se je 2. bataljon nastanil v vasi Grandič brijeg.

Sovražnik ni silil iz Ozlja, prišlo je le do nekaj manjših prask med patruljami. Šele 22. decembra v zgodnjih jutranjih urah je okoli

⁴ Poročilo o ustanovitvi bataljona ni ohranjeno. 4. bataljon je prvič omenjen v poročilu namestnika političnega komisarja brigade divizijskemu partijskemu komiteju za prvo polovico decembra. Brigadni štab ni zatrdno vedel, ali se bo 3. bataljon še vrnil v sestav brigade ali ne, zato ga v nekaterih dokumentih niti ne omenja. Na dveh mestih pa kljub temu tudi v decembru brigadna poročila govorijo o bataljonih, ne pa o dveh bataljonih, torej v množini in ne v dvojini. Prvič je v vojaških poročilih omenjen 4. bataljon v poročilu štaba 15. divizije glavnemu štabu 1. januarja 1944, to poročilo pa se sklicuje na poročilo štaba 15. brigade z dne 29. decembra, ki pa ni ohranjeno.

⁵ Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokument 61; izjava Draga Gorjupa.

⁶ Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokumenti 40, 43, 53, 55 in 102.

300 hrvaških domobrancev in ustašev naredilo iz Ozlja izpad, medtem ko so iz Krašica streljali na položaje 15. brigade s topovi. Po prvem napadu se je 2. bataljon pomaknil nekoliko v ozadje na rezervne položaje, druga dva pa sta začela siliti napadalcem v bok. Popoldne je brigada naredila nasprotni napad in prisilila sovražnika k umiku. V tem spopadu 15. brigada ni imela izgub, sovražnikove pa so ostale neugotovljene. En hrvaški domobranec je bil ujet.⁷

Zatišje pri Ozlju je vznemirjalo korpusni štab, ki je zaradi dozdevne neaktivnosti 15. brigade poslal divizijskemu štabu več kritičnih pripomb. V njih očitajo 15. brigadi, da že trideset dni ni naredila nobene akcije, česar ne morejo trpeti, in omenjajo, da je potrebno napraviti načrt za akcije brigade skupaj s Hrvati. Seveda niti štab korpusa, še manj pa štab divizije nista vedela, kakšne namene ima glavni štab s 14. divizijo in kakšne so v zvezi s tem poahodom naloge 15. brigade. Dne 24. decembra je glavni štab zavrnil predlog za priključitev 15. brigade k 14. diviziji. Nekaj dni prej je raziskoval operativni oficir Edo Mihevc - Dore Trdina možnosti za prehod 14. divizije prek Zumberka na Hrvaško. V Zumberku naj bi 14. divizija zamenjala 15. brigado na njenih položajih. Ta zamenjava naj bi bila kot redna zamenjava enot na položajih, dejansko pa naj bi 14. divizija prav od tod krenila dalje.

Medtem ko je korpusni štab vztrajno zahteval, naj bi 15. brigada zamenjala 14. divizijo na njenih položajih pri Kočevju in Velikih Laščah, je glavni štab zahteval, naj bo zamenjava pri Ozlju.

Petnajsta brigada je zapustila položaje pri Ozlju 24. decembra in odšla proti Vivodini, kamor je prispela še isti dan. Divizijski in korpusni štab sta še vedno zahtevala, naj brigada takoj odide k Ribnici, toda glavni štab se je neposredno vmešal in zadržal brigado na Vivodini vse do 1. januarja, ko je odšla napadat Netretic. 14. divizija je prišla na Suhor 31. decembra zjutraj. Ukaz za napad na Netretic je prejel brigadni štab že 29. decembra.

Tega dne je bil 1. bataljon 15. brigade v Loviču Prekriškem, 2. na Vivodini in Petruš vrhu, 4. pa pri Drašičih. Brigado je obiskal namestnik komandanta glavnega štaba Jaka Avšič. Po posvetih v štabu je govoril borcem prištabnih enot in 2. bataljona.⁸

⁷ Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokument 121; dnevnik Mileta Pavlina; piščevi spomini.

⁸ Dnevnik Mileta Pavlina; piščevi spomini; Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokumenti 99, 116, 119, 126, 144 in 149.

NAPAD NA NETRETIC

Netretic je manjše naselje ob cesti Karlovac—Ribnik—Metlika.

V njem je bila posadka, ki je štela 93 ustašev, 25 hrvaških domobrancev in sedem orožnikov. Oboroženi so bili s puškami in brzostrelkami, razen tega pa so imeli po en težki in en lahki minomet, dva težka mitraljeza in osem mitraljezov. Postojanka je bila namenjena nadzorstvu dostopov h Karlovcu in železnici, bila je torej nekakšna predstraža.

V Karlovcu je bil polk 371. nemške divizije s kakimi 1200 vojaki, neke manjše nemške enote z neugotovljenim številčnim stanjem,

5. in 10. ustaški bataljon s po 400 vojaki v vsakem, tri ustaške šolske čete v skupni moči 360 ustaških novincev. Domobrancev je bilo kakih 1800, od tega 400 neoboroženih. Garnizija je imela osem tankov in več kamionov.

V Dugi Resi je bilo 150 domobrancev in 120 ustašev, medtem ko so Nemci odšli. V Lešću sta bili četa domobrancev in četa ustašev, skupno sta šteli kakih 250 vojakov. V ozlju so bile tri čete domobrancev s 400 vojaki in kakih 80 ustašev. V Zorkovcu je bilo 30 domobrancev, v Gornjem Pokuplju 25 ustašev in deset domobrancev.

V Donjih Stativah je bilo 40 ustašev in 20 domobrancev. Razen pušk in brzostrelk je imela posadka lahki minomet, dva težka mitraljeza in tri mitraljeze.

Po načrtih naj bi 15. brigada napadla Netretic s tremi bataljoni. Bataljon Belokranjskega odreda naj bi blokiral Ozaljški z zahodne strani, Karlovački odred, ki bi istočasno napadel Donje Stative, pa bi postavil tudi zavarovanje proti Karlovcu.

V 15. brigado je prišel že 26. decembra načelnik štaba 15. divizije Savo Konvalinka, aktivni oficir v bivši jugoslovanski vojski, da bi pomagal pri pripravah za napad in med samim napadom. Savo Konvalinka je tudi odšel v štab Karlovačkega odreda, da bi se tam dogovoril glede akcije. Toda tam je zvedel, da pridejo v prihodnjih dneh na območje Ogulin—Karlovac—Kolpa enote 4. korpusa v moči ene divizije. Ta divizija bo napadala železnice in postojanke kakih deset dni. Štab 4. korpusa je zanimalo, če bodo v akcijah sodelovale tudi slovenske enote.

Odposlanec 4. korpusa pri štabu Karlovačkega odreda je menil, da bi napada na Netretic in Donje Stative škodovala akcijam divizije

4. korpusa. Zato je tudi brzojavil štabu svojega korpusa, ali 15. brigada in Karlovački odred napadeta. Tudi Savo Konvalinka je brzojavil štabu 7. korpusa, naj posreduje pri štabu 4. korpusa, da se ne bo protivil napadoma.

Po prvotnem načrtu naj bi 15. brigada napadla Netretič, Karlovački odred pa Donje Stative zvečer, 2. januarja 1944. Brigada bi morala na pot že 31. decembra 1943, tako pa je krenila šele 1. januarja 1944. Vsi trije bataljoni so prenočili v vaseh ob Kolpi, podnevi 2. januarja počivali, zvečer pa so začeli pri Krasincu z manjšim čolnom voziti čez Kolpo. Zato se je prevoz zavlekel tja do zore, ko so se bataljoni zbrali na hrvaškem bregu Kolpe in šli počivat v bližnje vasi. 2. bataljon je počival podnevi 3. januarja v vasi Sraček.

Proti večeru so vsi trije bataljoni krenili proti Netretiču.¹

Po ukazu štaba 15. brigade je bil načrt za napad na Netretič naslednji:

Prvi bataljon naj bi napadel Netretič iz smeri Ribnika z dvema četama, eno pa naj bi imel v rezervi pri graščini Mondekar.

Drugi bataljon naj bi napadel iz smeri Vinskega vrha z vsemi tremi četami. Če bi sovražnik skušal pobegniti iz Netretiča proti Donjim Stativam, naj bi ga ta bataljon zadržal.

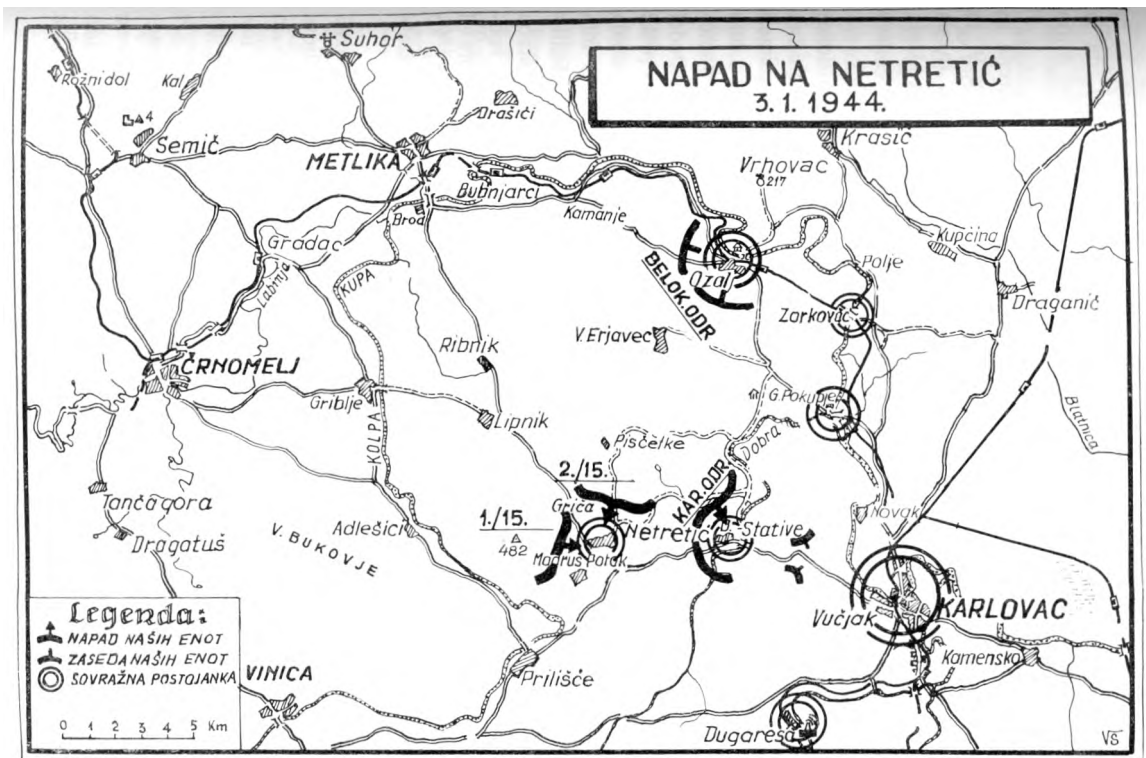
Četrti bataljon naj bi do začetka napada poslal eno četo v zasedo proti Lešču in eno k Majurju, ena četa pa naj bi bila v rezervi pri Gornji Kučevici.

16. hrvaška mladinska brigada je 15. brigadi za napad posodila italijanski gorski top. Top in posadka naj bi bila pri graščini Mondekar, nato pa naj bi ga poklicali tja, kjer bi bil potreben. Zlasti naj bi top streljal na dvorišče občinske hiše, kjer je stal sovražnikov težki minomet. Isto nalogo naj bi opravljali tudi četrti četi 1. in 2. bataljona, oboroženi vsaka z enim težkim minometom.

En član brigadnega štaba naj bi bil ves čas v Malem Modruš potoku, brigadna ambulanta pa naj bi bila v graščini Mondekar.

Napad naj bi se začel 3. januarja ob 21. uri. Ukaz brigadnega štaba je podrejene enote še posebno opozarjal, da je treba napasti točno po načrtu. Napad naj bi bil odločen in nagel, potrebno bi bilo doseči, da bi postojanka padla po prvem naletu. Pod nobenim po-

¹ Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokument 149 ter 10. knjiga, dokumenti 3, 5 in 10; dnevnik Mileta Pavlina; piščevi spomini. Iz Zbornika, V. del, knjige 20—25, po več dokumentih lahko ugotovimo, da je imela 371. nemška divizija štiri polke, 669., 670. in 671. pehotnega ter 371. topniškega. Divizija je napadala enote NOV Hrvatske v okolici Karlovca, proti Kordunu in Baniji. Polki so bili nastanjeni v okolici Karlovca in so se stalno menjavali v garnizijah.

gojem pa ne bi smel sovražnik med bojem priti do premora, ki bi ga izkoristil za reorganizacijo obrambe. Ukaz tudi omenja, da je napad na Netretič prva tako velika akcija 15. brigade, ki si bo z njo pridobila izkušnje za nove, večje in težje akcije.

Naknadno je bilo sklenjeno, da poleg Karlovaškega odreda in bataljona Belokranjskega odreda sodeluje tudi 18. divizija z 9. in

10. brigado, ki bo napadala postojanke v okolici Ogulina, in pa

16. hrvaška mladinska brigada, ki bo demonstrativno napadla Ozalj. Karlovački odred pa naj bi razen tega, da bo napadel Donje Stative in uničil posadko, porušil tudi most čez reko Dobro.

Podrobnosti načrta govore tudi o tem, da je brigada imela dokaj natančne skice postojanke Netretič. Tako naj bi 1. bataljon z dvema četama napadel in uničil bunkerja št. 1 in 2. V bunkerju št. 1 so imeli včasih težki, včasih pa samo lahki mitraljez. 2. bataljon naj bi z eno četo napadel bunker št. 4, z eno četo pa hišo s posadko 25 domobrancev, ki je v načrtu bila označena s št. 6. Nato pa naj bi napadel mitralješko gnezdo, označeno s št. 5. Toda načrti postojanke so prišli le do bataljonskih štabov, medtem ko četna poveljstva niso imela nitf pojma, kje leže objekti, ki jih je treba napasti. Zlasti je bila težka orientacija zaradi teme, snega in hiš, med seboj zelo podobnih.²

Pred napadom so si šli člani brigadnega in bataljonskega štaba ogledovat postojanko na neko višino v bližini Netretiča. Toda vodnik, ki ga je poslal Karlovački odred, je svojo nalogo slabo opravil in pripeljal funkcionarje na ogledovalno točko šele ob 17,45, ko je bila že tema in se ni nič več videlo. Tako tudi bataljonski štabi niso imeli od skic nobene večje koristi.

Prva zamuda je za seboj vlekla drugo. Ker so se funkcionarji pozno vrnili in ker tudi oni niso vedeli, kje je kaj, so se bataljoni

15. brigade približali izhodiščnim položajem za napad celo uro in pet minut kasneje, kot bi se morali. Karlovački odred je začel napadati že ob 21,35, potem ko je več kot pol ure čakal, kdaj bo napadla 15. brigada. Četa 16. brigade pa je napadla Ozalj točno ob 21. uri. Zaradi teh napadov je sovražnik že vedel, da se okoli postojanke v Netretiču nekaj dogaja, in uvedel pripravno stanje. Prva se je spopadla s-sovražnikorh 1. četa 2. bataljona in prvi rafal je hudo ranil četnega političnega komisarja Milana Vrezca. Druga četa iz

² Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokument 10.

tega bataljona pa je naletela na ustaško četo, ki je stala v zboru, pripravljena za pohod.³

Takoj potem, ko se je s sovražnikom udaril 2. bataljon, je naletel na odpor tudi 1. bataljon, ki je prodiral proti Netretiču iz smeri Mali Modruš potok.

Ustaška četa, ki je stala v zboru, se je kljub poskusom, da bi jo ločili od postojanke in ji onemogočili vrnitev, prebila nazaj v vas. Nato je 1. bataljon dvakrat jurišal na bunker, na katerega je naletel. Drugi juriš je uspel, sovražnik se je iz prvega bunkerja umaknil. Nato je bataljon štirikrat jurišal na drugi bunker, nakar se je sovražnik umaknil v okope za bunkerjem. 2. bataljon je pregnal sovražnika iz bunkerja ob cesti v Donje Stative in iz bunkerja ob »Luizijani«. Nadaljnje prodiranje je 2. bataljonu onemogočil hud ogenj iz bunkerjev pri vasi Vinski vrh nad Netretičem ter bunkerja pri cestnem križišču Ladešič Draga—Mali Modruš potok—Donje Stative.

Nato je začel streljati top 16. brigade, ki je v noči izstrelil 27 granat. Samo sedem jih je eksplodiralo! Zaradi teme in sovražnikovega odpora se topničarji niso mogli dovolj približati ciljem, ko pa so streljali, so bili zadetki slabi. Če pa je bilo nekaj dobrih, granate niso eksplodirale. Tako topničarji niso uničili prav nobenega bunkerja. Od topniškega in minometalskega ognja, pa tudi od streljanja s svetlečimi in zažigalnimi naboji se je vnelo nekaj hiš in skednjev. Požari pa so koristili branilcem, ker so osvetlili vso okolico in jim tako omogočili točnejše streljanje. Že tako je bila okolica vasi skoraj gola, povrh pa je bilo kakih deset centimetrov snega, na katerem

³ O tem, da je 2. četa 2. bataljona 15. brigade ob začetku napada na Netretič naletela na ustaško četo v zboru, pripravljeno za odhod, poroča dne 5. januarja načelnik divizijskega štaba 15. divizije Savo Konvalinka. Po njegovem je bila četa namenjena na pomoč posadki v Donjih Stativah, ki jih je že napadel Karlovački odred nekako ob 21,35. uri, potem ko je 35 minut čakal, da bo napadla 15. brigada, ta pa je napadla šele ob 22,05. uri. Potemtakem naj bi ta ustaška četa pripadala posadki v Netretiču.

Po podatkih obveščevalne službe je bilo pred napadomv postojanki 93 ustašev. 25 hrvaških domobrancev in sedem orožnikov, torej vsega skupaj 125 mož. Iz mnogih virov, predvsem pa iz pripovedovanja Milana Bračike, ki se je za potek napada zanimal prva povojna leta, pa je znano, da so ustaši in domobranci v Netretiču že dan pred napadom vedeli, da jih bo napadla 15. brigada. Verjetno so ustaški obveščevalci opazili zbiranje 15. brigade pri Kolpi, nato pa zasledovali njen prehod čez reko.

V tistih krajih je bilo namreč precej domačnov njihovih pristašev. Zatorej je malo verjetno, da so ob napadu na Donje Stative poslali večino posadke na pomoč.

Takoj po napadu so se med borci 15. brigade širile govorice, kako so ustaši in domobranci že pričakovali napad in kako so jim zaradi tega poslali iz Karlovca na pomoč ustaški bataljon, ki pa ni bil številčno močan zaradi izgub v prejšnjih bojih. Ta bataljon naj bi prispel v Netretič tik pred napadom, tako da je še stal v zboru.

Tudi iz gostote ognja in sovražnikovega odpora lahko sklepamo, da je bilo ob napadu na Netretič v njem več kot 125 sovražnikov.

so se posamezniki jasno videli. Tudi noč je bila mesečna. Zaradi mraza so borci zelo trpeli.

Sovražnik se je krčevito upiral in streljal izza vsakega vogala, plota in iz oken, njegovi zadetki so bili zelo točni in videlo se je, da so to izkušeni vojaki. Neposredno za bojno črto je brigado hrabrilo nekaj godcev, ki so kljub hudemu mrazu in streljanju igrali poskočnice. Tako ustaši kot borci 15. brigade so bili blizu drug drugega in so se med bojem zmerjali. Vsak topovski strel je naletel na posmehovanje ali na odobravanje ene ali druge strani. Ustaši so preklinjali »preklete Kranjce«, obljubljali partizanom strelivo in nove čevlje ter tobak. Med drugim so kričali: »Ravno danes je prišla oskrba.«

Ustaški minomet je streljal zelo pogosto, toda njegovi zadetki so bili slabši, razen tega pa je sneg dušil eksplozije.

Zaradi mraza so slabo delali italijanski mitraljezi, ki jih je imela brigada. Zato so posamezniki budili ljudi po hišah in jih prosili za slanino. Z njo so potem mazali zapirake.

Ko je tako brigada naletela na ogorčen odpor, se je preuredila in znova poskušala vdreti v vas. Toda spet nihče ni poznal položaja. Tako je komandir postavil 2. vod 1. čete 2. bataljona na neki grič s hrbtom obrnjenega proti bunkerju. Šele ko so iz bunkerja začeli streljati, so borci ugotovili, da je tamkaj bunker.

2. in 3. četa 2. bataljona sta se držali na robu gozda, pred njima je ležala plitva dolinica, pokrita s snegom in gola. Razsvetljevala jo je tudi goreča hiša. Brigadni politični komisar je političnemu komisarju 3. čete Milanu Bračiki⁴ ukazal, naj zbere skupino bombašev in juriša čez dolinico. Bračika jih je zbral in popeljal v napad. Plazili so se po snegu in iskali kritja. Ko so bili že blizu bunkerja, so ustaši vrgli v zrak svetilno raketo in jih opazili. Takoj so jih zasuli s strahovitim ognjem iz avtomatskega orožja in z ročnimi bombami. Na srečo so bili že v mrtvem kotu in je bil samo eden ranjen v roko. Obležali so in čakali, kdaj bodo iz bunkerja nehali streljati.

* Milan Bračika, rojen 1923, je pred vstopom v NOV obiskoval gimnazijo v Zagrebu. Od tam sta z bratrancem Miletom Milčiničevim odšla poleti 1943 k partizanom v Slavonijo, potem ko jima je pretila zaradi delovanja za NOB s strani ustašev aretacija, čeprav sta bila Hrvata, sta bila pristojna v Metliki, kjer so živeli njuni starši. Zato sta dobila dovoljenje za odhod v Slovenijo in tik pred italijansko kapitulacijo sta prišla v Vzhodnodolenjski odred. Po vojni je Bračika končal gimnazijo, nato pa agronomsko fakulteto v Zagrebu. Leta 1967 je bil inženir agronomije, direktor kmetijskega posestva v Kočevski Reki, živel pa je v Kočevju.

Oče Milana Bračike je imel v Metliki gostilno in tehtnico za tehtanje živine, zato so v gostilno zahajali kmetje, ki so hodili v Metliko prodajati na sejme živino. Pri njih se je zanimal, kako je bilo med napadom.

Tedaj je krenila v ponovni napad tudi 2. četa. Njeni borci so jurišali čez dolinico med vpitjem »hura« in »juriš«. Ustaši in domobranci so odgovorili s hudim ognjem. To streljanje je izkoristi! Bračika in se z bombaši brez težav umaknil nazaj na rob gozda. Tam je zvedel, da je imela 2. četa hude izgube. Tako je tudi drugi napad ostal brez uspeha.

Karlovački odred je napadal Donje Stative z dvema bataljonoma, vendar ni dosegel nobenega uspeha, ker je bil odpor iz bunkerjev premočan. Napadala sta 1. in 3. bataljon, medtem ko sta bila 2. in 4. v zasedi proti Karlovcu okoli Kalvarije. Nekako opolnoči je iz Karlovca proti Donjim Stativam pripeljala kolona motornih vozil, da bi razbila blokado. Pred kolono sta peljala dva triinpoltonska tanka, ki ju je spremljala patrolja. Ta je na cesti opazila mesta, kjer so bile mine, ker jih minerji zaradi zmrznjene zemlje niso mogli temeljito vkopati in maskirati. Patrolja je hotela mine odstraniti, toda tedaj je 4. bataljon začel streljati in zaradi tega patrolja ni mogla odstraniti min. Pri tem je bil en tank tako poškodovan, da so ga morali odpeljati nazaj privezanega na oklepni avto. Takoj po tem dogodku je sovražnik začel napadati položaje obeh bataljonov in nazadnje se mu je posrečilo prodreti obrambo na stičišču med obema bataljonoma. Zato se je 2. bataljon umaknil, za njim pa še 4. Ob 3,45 se je umaknil ves odred in je imela tako

15. brigada nezavarovano zaledje. Tudi most, ki naj bi ga porušil Karlovački odred, je ostal cel. Odred je imel v teh bojih tri laže in enega huje ranjenega borca, sam pa je po pripovedovanju civilistov zadal sovražniku izgube, ki so znašale okoli trideset mrtvih.

Potem ko se je umaknil Karlovački odred, se je okoli 4,30

4. januarja umaknila tudi 15. brigada. S seboj je nosila tri mrtve, med njimi komandirja 2. čete 1. bataljona Antona Težaka ter štiri najst ranjenih. Sovražnik je imel po izjavah civilistov v Netretiču petnajst mrtvih in večje število ranjenih.

Po akciji je 1. bataljon, tako kot je bilo ukazano že v povelju za napad, odšel v vasi Gornje in Donje Stranice, 2. v Breznik nad Ribnikom, 4. pa v Breznik nad Sveticami ter z eno četo v Belinsko

⁵ Po izjavah udeležencev napada na Netretic je bilo število mrtvih osem ali devet, lahko pa tudi več, ker ni bilo točnih seznamov borcev in so lahko za koga, ki je padel in ostal, domnevali, da je samovoljno odšel v Belo krajino. Hrvaški domobranci priznavajo, da so imeli štiri mrtve in štiri ranjene, kar so hude izgube, če vemo, da jih je bilo v postojanki po podatkih naše obveščevalne službe samo 25. (Vir: Zbornik, V. del, 23. knjiga, dokument 149.)

Poročilo o izgubah ustašev in orožnikov niso ohranjena ali pa jih zaenkrat še nihče ni našel.

selo. Tak razpored je imela brigada, da bi lahko nadzorovala premike iz Ozlja.

Zvečer 4. januarja so bataljoni začeli s preходом čez Kolpo, da bi se zjutraj zbrali pri Krasincu. Nato je vsa brigada dva dni počivala, da bi se 7. januarja dopoldne zbrala nad Semičem. Od tam je krenila proti novemu sektorju. 6. januarja pa je krenila s Suhorja proti Vivodini 14. divizija, da bi nato nadaljevala svoj pohod prek Hrvaške na Štajersko.⁸

Dne 4. januarja zjutraj je prišla v Netretič pomoč iz Karlovca. Sovražnik je začel pospravljati svoje imetje in odvažati mrtve ter ranjene. Okoli poldne se je posadka umaknila proti Donjim Stativam. Odtlej do konca vojne ni bilo v Netretiču sovražnikove postojanke. Tudi to dokazuje, da je ustaško-domobranski posadki v Netretiču med napadom 15. brigade predla trda in da je imela hude izgube.⁷

Med že naštete slabosti okoli začetka napada, priprav in zveze, jih lahko prištejemo še nekaj.

Petnajsta brigada sploh še ni imela izkušenj pri napadih na naselja in tudi borcev pred napadom nihče ni uril v tem smislu. Tako mitraljezci niso znali ščititi napadajočih s svojim ognjem. Nihče tudi ni vedel, kje je sovražnik, čeprav je imela brigada načrt utrd. Z načrti so bili seznanjeni samo bataljonski štabi, ne pa četna poveljstva in vodi.

Brez težav bi brigada dobila za izposojeni top več streliva in boljše kakovosti, saj so bila skladišča polna zaplenjenih italijanskih granat. Ogenj minometov in topa bi lahko štab združil in usmeril naenkrat na en cilj, ne pa dopustil, da je vsak štab poveljeval svojemu minometu, kakor je hotel, topničarji pa so tudi iskali slučajne cilje.

Dva bataljona Karlovačkega odreda sta bila vsekakor prešibka, da bi kljubovala sovražnikovim poskusom, priti v Donje Stative posadki na pomoč. To bi lahko operativni štab, ki ni imel s podrejenimi enotami zveze organizirane tako, kot bi jo moral imeti, vedel že prej, saj je bilo znano, da je v Karlovcu skoraj štiri tisoč sovražnikovih vojakov. Ta dva bataljona bi lahko kljubovala samo kratek čas, potem pa bi se morala umakniti, kar sta tudi naredila. Razen tega odred tudi ni porušil mostu čez reko Dobro, kar bi z malo večjo prizadevnostjo lahko storil.

⁶ Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokument 51; dnevnik Mileta Pavlina; piščevi spomini.

⁷ Izjave Milana Bračiike, Jake Rovška, Antona Zgonca-Vasje in drugih.

Petnajsta brigada bi lahko vsaj še nekaj časa nadaljevala z napadi tudi sama in se umaknila šele tedaj, ko bi bil sovražnik v bližini. V tem primeru bi lahko zavzela postojanko, saj je ustašem in domobrancem že skoraj popolnoma zmanjkalo streliva. Take manjše postojanke, kot je bila v Netretiču, namreč niso imele večjih zalog streliva, ker jim ga niso dali. Če bi jih namreč naša vojska napadla in zavzela postojanko, bi prišla tako do večjih zalog streliva. Posadke so imele nalogo vzdržati, dokler se da, v primeru večjega napada pa naj bi se prebile v matično postojanko.

Če upoštevamo, da se je sovražnik s hudimi izgubami zjutraj po napadu umaknil iz Netretiča in tam potem ni bilo več postojanke, potem lahko smatramo, da je 15. brigada vseeno dosegla svoj cilj. Razen tega pa si je pridobila prve dragocene izkušnje pri napadih na sovražnikove postojanke, kar se je pokazalo kasneje.⁸

OCENA RAZDOBJA

Od ustanovitve 28. septembra 1943 pa do odhoda iz Bele krajine k Ribnici 7. januarja 1944 je 15. brigada več ali manj opravljala pomožne naloge za druge enote. V tem razdobju tudi še ni izgubila značilnosti odreda, ki je branil predvsem vzhodno mejo Bele krajine ob Kolpi na njeni hrvaški strani. V tem času je v večini njenih borcev, zlasti Belokranjcev, živela zavest, da branijo svoje domove in družine. Bližina domačij pa je tudi slabo vplivala na utrjevanje discipline, saj so bili samovoljni odhodi domov na krajše dopuste kaj pogosti.

⁸ Podatki o poteku napada na Netretič so iz poročila Save Konvalinka štabu 7. korpusa (Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokument 20) ter iz izjav Antona Zgonca-Vasje, Vinka Kepica in Karla Pirša, takrat operativnega oficirja brigade, kakor tudi po piščevih spominih.

V vseh ohranjenih dokumentih pa nikjer ni zapisan globlji razlog, zakaj je morala 15. brigada v Beli krajini počakati 14. divizijo in zakaj jo je glavni štab že potem, ko je 14. divizija prišla, poslal napadat Netretič, medtem ko sta korpusni in divizijski štab zahtevala, naj brigada kar najhitreje odide k Ljubljani. V poročilih lahko celo zasledimo, kako so podrejeni Štabi poročali nadrejenim, da je brigada že na poti na novi sektor.

Iz izkušenj partizanskega bojevanja lahko samo sklepamo, da je imel napad 15. brigade na Netretič z demonstrativnim napadom 16. brigade na Ozaljš in napadom Karlovaškega odreda na Donje Stative nalogo znesti sovražnika, če bi ta zaznal zbiranje 14. divizije in njen pohod proti Vivodini. Medtem ko je imela 14. divizija namen prekoračiti železnico Zagreb—Reka vzhodno od Karlovca, bi sovražnik obrnil vso pozornost na območje zahodno od Karlovca prav zaradi akcij 15. brigade in Karlovaškega odreda. To domnevo potrjuje tudi vztrajnost pri načrtovanju akcije na Netretič kljub začetnemu odporu 4. korpusa.

Domnevo o slepilnem namenu akcije na Netretič potrjuje tudi Jaka Avšič, ki je v času zbiranja podatkov za zgodovino 15. brigade izjavil, da je bilo najbrž tako, toda da se podrobnosti ne spominja.

V dobrih treh mesecih, ko razen posameznih krajših razdobij brigada ni imela daljših pohodov ali večjih bojev, so njeni voditelji lahko moštvo vojaško izpopolnjevali in politično izobraževali. Daljši pohodi in večje akcije so služile brigadi kot praktične vaje.

Lahko domnevamo, da bi bilo v brigadi glede na odnos 1 : 9 med starimi borci in novinci med nemško ofenzivo veliko večje razsulo, kot je bilo, če bi bila brigada nekje izven Bele krajine.

Pritisk na okolico Ozlja takoj po ustanovitvi brigade, drugi pohod na Hrvaško prek Kolpe za obrambo pred nemško ofenzivo, boji med ofenzivo kot tudi pohod 1. bataljona, spremstvo bolnišnice do železnice Zagreb—Karlovac in šestnajst uničenih motornih vozil na metliški cesti, pohod v Kordun in sijajni manever, zaradi katerega je sovražnik moral bežati, nato pa pritisk proti Vrbovškemu, nazadnje pa manever pri Ozlju in napad na Netretič so bila dejanja, ki so za mlado brigado pomenila ne samo pridobivanje izkušenj, ampak tudi porast borbenega duha. Zato lahko rečemo, da je v teh prvih treh mesecih iz komaj ustanovljene brigade, sestavljene iz množice ljudi, ki so prvič prijeli orožje v roke, nastala izurjena in vsaj za silo usposobljena borbeno enota z določeno tradicijo, borbeno moralo in izkušnjami.

Kadar je prej brigada odhajala iz Bele krajine, se je vedelo, da se bo kmalu vrnila. Toda ko je odhajala k Ribnici, je to upanje usahnilo. Marsikdo je pričakoval, da bodo Belokranjci množično uhajali domov. Toda taka pričakovanja so bila preveč črnogleda. Izkazalo se je, da je samovoljnih dopustnikov in dezerterjev komaj nekaj desetina. Pa še od teh jih je mnogo že čez nekaj dni dohitelo brigado. Taka zavestna disciplina je pomenila lepo priznanje vsemu političnemu aktivu, ki je v prvih treh mesecih v premorih med boji in pohodi seznanjal borce, zlasti pa novince, s cilji osvobodilne vojne in revolucije.

Zato lahko menimo, da so ti prvi trije meseci pomenili za brigado pravo politično šolanje, iz katerega so izšli mnogi novinci, ki prej še slišali niso za KP in Zvezo komunistične mladine, kot njeni člani, drugi pa so začeli dojemati cilje, za katere se je bojevala naša vojska.

V vsem tem času so bile vezi med brigadnim in divizijskim štabom še dokaj rahle in neustaljene. Kaj pogosto sta brigadi poveljevala korpusni in glavni štab, zato je večkrat prišlo do nesporazumov, ko štab ni vedel, koga naj posluša, ali neposredno ali posredno nadrejene.

V TRIKOTNIKU GROSUPLJE—RIBNICA—STIČNA

POHOD PROTI NOVEMU SEKTORIU

Brigada se je zbrala v mrzlem zimskem dopoldnevu pod cesto, ki pelje od Semiča mimo »Tajčbirta« proti Starim žagam in dalje proti Žužemberku. Tam so se postrojili vsi trije bataljoni, medtem ko je bil 3. bataljon že prej na Hinjah. Funkcionarji so preštevali borce, da bi ugotovili, koliko jih manjka. Potem je govoril brigadni

Skupina borcev 15. brigade januarja 1944 na poti proti Suhi krajini. Skrajni desni je Polde Bratanič

politični komisar, ki je borcem pojasnjeval potrebo, da gre brigada iz Bele krajine. Nato je brigada krenila po cesti proti Novemu mestu. Vsi trije bataljoni so se nastanili pred Dolenjskimi Toplicami in tam prenočili. Noč med 7. in 8. januarjem je 2. bataljon prebil v Dolenjih Sušicah.¹

Pred pohodom je odšel namestnik brigadnega komandanta Ivan Jakič-Jerin na novo dolžnost. Zamenjal ga je Albin Majeršič-Robi.²

Dne 8. januarja je brigada nadaljevala pohod po cesti skozi Dolenjske Toplice. Skozi to naselje, ki je bilo globoko na osvobojenem ozemlju je korakala s paradnim korakom. Pot je nadaljevala skozi Meniško vas na Suhor, nato pa skozi Podhosto in mimo Jame na Lašče nad Dvorom, nato pa k Lopati in Ratju, kjer je prebila noč med 8. in 9. januarjem.

Dne 9. januarja zjutraj je brigada nadaljevala pohod mimo vasi Prevole, skozi Žvirče k Strugi in Kumpulju. Pred Žvirčami je naletela na minsko polje, ki ga je še jeseni postavila kdove katera enota. Zaradi zmrznjene zemlje je šla čez mine srečno vsa brigada. Ko pa so pripeljali kuharji z vozom nekaj svoje opreme, je zaradi teže popustila tudi zmrznjena zemlja in ena izmed min je eksplodirala. Dva borca, ki sta sedela na vozu, sta bila ubita, brigadnega kulturnika in humorista Ivana Pavlina-Ruklja ki je sedel zadaj na sori, pa je vrglo v zrak. Od padca je imel lažji pretres možganov.

Pri Kumpuljah se je brigada povzpela v hribe in hodila vso noč, da bi prišla pred zoro v Dolenjo vas pri Ribnici, nakar je prekorčila železnico in cesto Ljubljana—Grosuplje—Kočevje, ki ju je nadziral sovražnik.

Nekje v temi, onkraj ceste, je gorela vas. Prejšnje popoldne je bil okoli vasi spopad Cankarjeve brigade z Nemci. Od težkih min

¹ Dnevnik Mileta Pavlina; piščevi spomini.

² Albin Majeršič-Robi je bil rojen 9. decembra 1918 v Spodnjem Kašlju pri Ljubljani. Pred vojno je končal pet razredov osnovne in tri razrede obrtne šole ter se izučil za ključavničarja. Leta 1941 je postal član Zveze komunistične mladine, k partizanom pa je odšel 19. maja 1942 v šolsko taborišče na Podlipoglavu. Najprej je bil borec, nato v Gubčevi brigadi vodnik, marca 1943 četni politični komisar, nato pa vse do odhoda v 15. brigado namestnik bataljonskega komandanta, član KP je postal decembra 1942. Junija 1944 je iz 15. brigade odšel na višji oficirski tečaj pri glavnem štabu Slovenije. Ranjen je bil pri napadu na Zdensko vas in je bil zato nekaj časa, ko je bil v 15. brigadi, tudi v bolnišnici.

Potem ko je v dveh mesecih končal višji oficirski tečaj, je postal komandant Kosovelove brigade, nato oficir OZN-e 30. divizije in oficir OŽN-e 7. korpusa. Po vojni je služboval v zveznem ministrstvu oziroma sekretariatu za notranje zadeve. Leta 1952 so ga kot podpolkovnika prevedli v rezervo, leta 1963 pa upokojili kot svetnika. Odlikovan je z dvema redoma hrabrosti, dvema redoma partizanske zvezde s puškami in meči, redom zasluge za narod s srebrnim vencem, redom zasluge za narod z zlatim vencem ter redom bratstva in enotnosti s srebrnim vencem. Je tudi nosilec spomenice 1941.

se je vnelo osem hiš, ki so dogorevale vso noč in še zjutraj 10. januarja se je kadilo iz pogorišč. Ta vas je bila Rakitnica.

Onkraj ceste je brigada zavila znova v hribe, da bi zjutraj, ko se je zdanilo, prišla k Svetemu Gregorju. Zaradi zadnjega pohoda, ki je trajal skoraj 24 ur, je bila brigada zelo utrujena, pa tudi pred tem je imela za seboj dva daljša pohoda po osem do deset ur. Zato so bataljoni ves dan 10. januarja počivali okoli Svetega Gregorja, budne so bile le straže, zasede in patrulje, ki naj bi preprečile kako presenečenje.³

BOJI OB CESTI LJUBLJANA—ŠKOFLJICA—KOČEVJE

V času, ko je prišla 15. brigada k Svetemu Gregorju, je sovražnik nekajkrat na teden pošiljal kolone kamionov v spremstvu oklepnih vozil iz Ljubljane v Kočevje in od tam nazaj.

V Kočevju sta bili dve nemški policijski četi, ki sta pripadali

3. bataljonu 19. SS policijskega polka, vsaka je štela po 220 mož. Razen tega je bilo v mestu deset bolničarjev in petdeset pionirjev. Med njimi je bilo razen Nemcev tudi precej Rusov, Hrvatov in Poljakov, stari so bili poprečno po štirideset let. Razen tega je bilo v Kočevju tudi kakih štiristo domobrancev. Garnizija je bila oborožena z osmimi lahкими in tremi protiletalskimi topovi, štirimi težkimi in 12 mitraljezi, petimi težkimi in petimi lahкими minometi, 50 brzo-strelkami in tremi srednjetežkimi ter enim 35-tonskim tankom. Domobranska posadka je bila oborožena z italijanskim orožjem. Okoli Kočevja je bila ograja iz bodeče žice, na več krajih minirana, posadka pa je imela 26 bunkerjev.

Tedaj v Ribnici še ni bilo sovražnikove postojanke. V Velikih Laščah je bila domobransko-nemška postojanka, ki je štela dvesto Nemcev in dvesto domobrancev. Na Rašici, med Velikimi Laščami in Grosupljem, je bilo sto Nemcev in sto domobrancev.¹

Enote 15. divizije bi morale napasti Kočevje 11. januarja, toda do napada ni prišlo zaradi premikov nemških enot iz Ljubljane proti Kočevju. S temi se je 9. januarja spopadla pri Ribnici Cankarjeva brigada.²

³ Dnevnik Mileta Pavlina; pišTevi spomini; Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokumenti 40, 43, 46 in 47.

¹ Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokument 53.

² Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokument 40.

Takoj ko se je 15. brigada za silo odpočila, je krenila v akcijo. Njena naloga je bila podobna nalogi na metliški cesti po 1. novembru. S stalnimi napadi na sovražnikova motorna vozila in kolone ter uničevanjem manjših postojank naj bi onemogočila zveze Kočevja z Ljubljano ter tako ustvarila pogoje za splošen napad na Kočevje. Štab 7. korpusa in glavni štab sta se namreč v tem času še vedno ukvarjala z zamislijo, da bi uničili to veliko postojanko globoko sredi osvobojenega ozemlja in v neposrednem zaledju Reke, zlasti še po napadu 14. divizije na Kočevje, ko je le malo manjkalo, pa bi popolnoma uspel.³

V noči med 10. in 11. januarjem so deli bataljonov 15. brigade odšli v okolico Svetega Gregorja zbirat hrano za brigado. Noč je bila mrzla, snega ni bilo. Poleg skupin, ki so šle po hrano, je šel na pot tudi minerski vod brigade. Ta je dobil ukaz, naj nekje med Ortnekom in Žlebičem, kjer vodita cesta in železnica zraven potoka po ozki soteski, vkoplje na pripravnem kraju več min. Čez noč so minerji pripravili mine, šest topovskih granat kalibra 155. Vžigalnikov jim niso vstavili, pač pa so s svedrom, ki so ga dobili pri nekem kovaču, zvrtili v vsako granato od strani luknjico. Vanje so potem vstavili angleške vžigalnike na pritisk. Priskrbeli so si tudi orodje, vzmeti in kose desk.

Precej časa so hodili po cesti in iskali pripraven kraj. Nazadnje so ga našli nedaleč od cestarske hiše, v smeri proti Žlebiču. Tam se jim je zdela soteska najožja, samo toliko široka, da je prostor za železnico, cesto in potok. Poleg tega je bil na cesti tam precej oster ovinek. Pri cestarski hiši so si sposodili kramp in lopato ter začeli kopati. Na vsaki strani ceste jih je varoval po en stražar. Vseh šest granat so vkopali v vrsti, toda tako, da so po diagonali sekale ovinek. Ležale so na bokih, vžigalniki so štrleli kvišku. Na boke granat so položili vzmeti, nanje pa kose desk, tako so se vzmeti preprečevale deskam, da bi se dotikale vžigalnikov. Nato so deske zasuli, steptali zemljo ter cesto pometli s smrekovimi vejicami.

Potem so se odmaknili nad cesto v smrečje in čakali, kaj bo. Če bi prišel po cesti pešec, bi lahko brez skrbi šel čez minsko polje, ker se vzmeti pod njegovo težo ne bi vdale in deska ne bi pritisnila na vžigalnik. Pač pa bi se to zgodilo pod težo motornega vozila.

Ko se je daniło, so že zaslišali v daljavi brnenje, ki se je bližalo od Velikih Lašč. Na robu gozda je bila zaseda, ravno prav daleč

³ Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokumenta 40 in 53.

od ceste. Pobočja soteske so namreč že Italijani 1. 1942 izsekali zaradi stalnih partizanskih napadov. Nato je pripeljala kolona: dva tanka, dva kamiona in osebni avto. Tanka sta zapeljala čez minsko polje brez nezgode, toda pod kolesi prvega kamiona je zagrmelo. Kolona se je hipoma ustavila, nastala je panika, vojaki na celem kamionu so kričali, šoferji pa so v naglici obračali svoja vozila. Zaseda je začela streljati. Ko se je kolona umaknila nazaj proti Velikim Laščam, so minerji in borci planili k cesti, da bi pobrali plen.

Našli so dve mavzerici in dve italijanski puški, nemško pištolo, šest okvirov nabojev za mitraljez ter nekaj opreme. Uničen kamion je bil znamke »Opel«, na njem je bilo nekaj škafov in precej verig za priklepanje živine. Kasneje so minerji zvedeli, da so bila vozila namenjena v okolico Ribnice, kjer naj bi vojaki zasegli živino za potrebe nemške vojske. Iz dokumentov, ki so jih našli pri mrtvem šoferju, se je dalo razbrati, da je pripadal enoti ki je bila prej v Škofji Loki. Granata je eksplodirala pod prvimi kolesi, eksplozija je vrgla šoferjevo truplo skozi prednje steklo in našli so ga precej daleč v potoku.

Po krvavih sledovih na cesti, plenu in razburjenju so minerji sklepali, da je imel sovražnik najmanj deset mrtvih in ranjenih.⁴

Z dnem je brigada zasedla položaje ob cesti in v bližnji okolici. Tako je bil 1. bataljon v zasedi z eno četo pri vasi Močile, od koder je bilo moč napadati vozila na cesti. Ena četa je bila pri Veliki Slevici, ki jo je sovražnik zapustil preteklo noč. Od tam je ta četa vzdrževala zveze z Dolenjskim in Notranjskim odredom.

Drugi bataljon je bil pri Svetem Gregorju, kjer je bil tudi brigadni štab, 1. četa pa je bila v zasedi pri cesti blizu gradu Ortnek.

Četrti bataljon je bil pri Svetem Gregorju.

⁴ Izjava Tineta Bratina-Tinčka; piščevi spomini; dnevnik Mileta Pavlina; Zbornik, VI. del, 10. knjga, dokument 56.

Tine Bratina-Tinček je bil dolgo časa najmlajši borec 15. brigade. Rojen je bil 2. junija 1929 v Ljubljani. Dne 15. aprila 1943 je od doma pobegnil k partizanom na Gorjance ter postal borec Gorjanskega bataljona. Nato je bil nekaj časa kurir odrednega štaba in borec Belokranjskega bataljona, nakar se je izučil za minerja. Po italijanski kapitulaciji je bil politični delegat minerskega voda, decembra 1943 je končal z odličnim uspehom minerski tečaj pri glavnem štabu ter se vrnil v brigado pred odhodom iz Bele krajine. Marca 1944 je odšel v podoficirsko šolo 7. korpusa za inštruktorja ministerstva. Decembra 1944 je na lastno željo odšel v tečaj za radio-telegrafiste. Se istega leta je spet na lastno željo odšel v Sovjetsko zvezo v letalsko šolo. Bil je v skupini, ki je potovala prek Pisarovine v Slavonijo in nato prek Banata v Beograd. Aprila 1945 je njegova skupina odšla v šolo za pilote lovce v Krasnodaru. Toda kmalu so od tam Bratino zaradi slabega zdravja odpustili. Po vrnitvi v Jugoslavijo je bil odpuščen iz vojske, zaposlil se je v sekretariatu za notranje zadeve. Leta 1967 je bil strokovni svetovalec na zavodu za zdravstveno in tehnično varnost v Ljubljani. (Tine Bratina-Tinček — ustni vir.)

Potem ko je zjutraj naletel na mine nemški kamion in se je kolona, kateri je pripadal, vrnila v Velike Lašče, je bil nekaj časa mir. Toda pričakovati je bilo treba, da bo sovražnik z večjo silo skušal prodreti proti Kočevju. In res je okoli 13. ure pripeljala od Velikih Lašč kolona petnajstih motornih vozil. Pri Ortneku jih je napadla 1. četa 2. bataljona in prizadejala spremstvu na odprtih kamionih nekaj izgub. Toda to kolone ni preveč oviralo in je pod zaščito tankovskih topov odpeljala dalje proti Ribnici, kamor je prispela okoli 16. ure. Od tam so trije avtomobili odpeljali naprej proti Kočevju, druga vozila pa so ostala do večera v Ribnici.

Ob 17. uri je krenil 4. bataljon 15. brigade od Svetega Gregorja čez cesto in mimo Čušperka na Ilovo goro.⁵

Naslednjega dne, to je 12. januarja, so se boji ob cesti nadaljevali. Okoli 8. ure zjutraj je krenila namreč iz Kočevja proti Ljubljani kolona s 36 kamioni in petimi tanki, ki jo je spremljalo 150 sovražnikovih vojakov. Najprej je kolono napadla Cankarjeva brigada in ji zažgala en kamion. Okoli 12. ure je kolona prispela v Ribnico in se nato odpeljala dalje proti položajem 15. brigade med Žlebičem in Ortnekom. Toda tam je bila od cele brigade samo pol-druge četa, ki ni mogla zadržati takšne sile kljub temu, da je imela za obrambo in napad zelo ugodne položaje. Najprej je predhodnica sovražnikove kolone pod zaščito oklepnikov odstranila s ceste bari-kade in zasula prekope, ki jih je ponoči naredila 15. brigada, potem pa je vsa kolona krenila dalje proti Velikim Laščam. Takoj ko se je začel boj, je brigadni štab zasedi poslal razen nujnega zavarovanja vse razpoložljive sile, toda ta pomoč je prispela prepozno, ko je kolona že odpeljala dalje in so se na cesti bojevale samo še pehotne zaščitnice. Kljub temu je brigadi uspelo en kamion uničiti, dva pa verjetno poškodovati.

V tem boju se je spet odlikovala 1. četa 2. bataljona, ki ji je poveljeval Karel Zupančič iz Črnomlja. Napadla je sovražnikovo pehoto na kamionih in ji zadala precejšnje izgube. Namestnik četnega političnega komisarja Mile Milčinovič iz Metlike je s puško ustrelil nemškega oficirja, ko je z daljnogledom opazoval okolico.

Še ponoči ob enih je 4. bataljon prispel na Ilovo goro. Njegova naloga je bila zavarovati se proti Grosupljemu in držati zasede pri Račni, ki jo je zasedel sovražnik.⁶

⁵ Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokument 59.

⁶ Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokumenta 68 in 76; piščevi spomini; izjava Milana Bračike.

Naslednjega dne, to je 13. januarja, je brigadni štab pri postavljanju zased že upošteval izkušnje prejšnjih dni, ko so se sovražnikove kolone ob spremstvu oklepnikov po krajših spopadih s slabotnimi zasedami prebile do cilja.

V noči med 12. in 13. januarjem je bil 2. bataljon v zasedi pri starem ortneškem gradu. Ena četa pa je bila na severni strani ceste zaradi zvez s Cankarjevo brigado. 1. bataljon je bil pri Svetem Gregorju z nalogo, da brani celotno območje pred poskusi, da bi sovražnik vdrl zasedam pri cesti za hrbet.

Okoli 10. ure je iz Velikih Lašč proti Ribnici pripeljala kolona dveh tankov in desetih kamionov. Po krajšem spopadu ji je uspelo odpeljati dalje. Prav tako je ni mogla zadržati Cankarjeva brigada. Opaziti je bilo, da sovražnik že ve za kraje, kjer bi utegnile biti zasede, in se jih izogiba oziroma predhodno obstreljuje.⁷

V noči med 13. in 14. januarjem se je prebila iz Velikih Lašč proti Ribnici kolona motornih vozil in tankov neugotovljene moči. Ob cesti je po grebenih vzhodno od nje prodirala kot pobočnica pehota. Zaseda 15. brigade v moči ene čete je kolono napadla, toda takoj ji je udarila v bok in hrbet sovražnikova pobočnica, tako da se je četa morala umakniti. V boju je padlo in bilo ranjenih nekaj sovražnikovih vojakov, koliko pa štab ni mogel zvedeti.⁸

Podnevi 14. januarja je bil na vsem območju od Grosupljega do Rašice, Velikih Lašč in Ribnice na cesti popoln mir. To zatišje so izkoristili v brigadi za prekopavanje ceste in postavljanje zaprek. Toda zaradi pomanjkanja orodja in razstreliv, pa tudi zaradi zmrzle zemlje in skalnatega zemljišča, je bil uspeh malenkosten.

Podnevi 15. januarja spet ni bilo po cesti sovražnikovih premikov. 2. bataljon je bil čez dan na položajih pri starem ortneškem gradu, 1. bataljon pa je bil okoli Svetega Gregorja.

Tega dne je korpusni štab ukazal, naj se Cankarjeva brigada pomakne na položaje 15. brigade. Ta brigada pa naj odide na območje Zapotok—Visoko. Zato je zvečer 2. bataljon odšel v vas Hudi klanec pri Svetem Gregorju. Od tam je po krajšem počitku skupaj s 1. bataljonom mimo Karlovice, kjer je ravno gorela šola, ki so jo zažgali, da se ne bi vanjo naselil sovražnik, odšla na Veliki in Mali Osolnik.

Tam je bila njena naloga podobna prejšnji: napadati sovražnikova vozila na cesti Škofljica—Velike Lašče, rušiti ceste, jih preko-

⁷ Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokumenta 75 in

⁸ Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokument 82.

pavati in postavljati ovire. 4. bataljon naj bi rušil cesti Grosuplje—Zdenska vas—Velike Lašče in Krka—Zdenska vas.

Korpusni štab je Cankarjevo in 15. brigado razporedil na nove položaje zato, ker je prišla 8. brigada s položajev Dolenji Lazi—Štalcerji—Rogati hrib na položaje Polom—Vrbovec. Tam je zamenjala 2. bataljon Cankarjeve in 3. bataljon 15. brigade, ki sta odšla v sestav svojih brigad. Tako bi bili obe brigadi popolni in bi lahko začeli napadati sovražnikove postojanke ob cesti Ljubljana—Kočevje, jih drugo za drugo uničevati in tako ustvariti pogoje za napad na Kočevje.⁹

Zaradi premika, ki se je zavlekel pozno v noč in tja proti jutru, je odšla k cesti v zasedo samo ena četa. 16. januarja zjutraj pa je od Ljubljane proti Velikim Laščam pripeljala kolona kakih 50 vozil, kamionov in oklepnikov. Proti taki sili četa seveda ni mogla dosti opraviti, kolona je odpeljala dalje, s četo pa so se tolkle njene zaščitnice. Po eni uri se je morala četa umakniti.¹⁰

Dne 17. januarja se je kolona vozil, ki je prejšnjega dne pripeljala iz Ljubljane, vračala iz Kočevja. V Velikih Laščah je ostalo dvajset vozil, trideset pa jih je nadaljevalo pot proti Ljubljani. Zaseda, ves 2. bataljon, jo je napadla blizu Rašice, vendar se je prebila po krajšem spopadu proti Ljubljani. Podnevi so patrulje obstreljevale Rašico in ubile dva, ranile pa nekaj sovražnikovih vojakov, ki so gradili bunkerje. Tega dne se je v brigado vrnil 3. bataljon.

Čez dan so potekale tudi politične in vojaške priprave za napad na Rašico.¹¹

SAMOSTOJNA DEJAVNOST 3. BATALJONA

Pri sklepanju, katerega izmed bataljonov naj štab 15. brigade pošlje za dlje časa izven brigade in h Kočevju, je na štab vplivalo več razlogov. Komandant 3. bataljona Drago Gorjup je bil aktivni oficir bivše jugoslovanske vojske, pa tudi inženir, razen tega pa je bil bataljon zahodno od Črnomlja takoj po končani ofenzivi. Zato je štab izbral za samostojno nalogo 3. bataljon.

⁹ Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokumenta 80 in 100; dnevnik Mileta Pavlina; piščevi spomini.

¹⁰ Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokument 100.

¹¹ Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokument 102; piščevi spomini.

Po odhodu 9. in 10. brigade v Gorski kotar je bila blokada postojanke v Kočevju močno oslABLJena. Od tam bi sovražnik lahko prodrL zlasti proti vzhodu, proti Rogu, kjer so bili sedeži političnega vodstva, bolnišnice, tiskarne in delavnice. Že od oktobra 1943 je bil pri Kočevju 3. bataljon Tomšičeve brigade, zdaj pa naj bi ga zamenjal bataljon 15. brigade, ki bi opravljal stražarsko in patroljno službo.

V začetku je bil s 3. bataljonom namestnik političnega komisarja brigade, toda kasneje se je moral vrniti k ostalim trem bataljonom, da bi vodil partijsko delo.

Dejavnost 3. bataljona v času med 6. decembrom 1943 in 17. januarjem 1944 lahko razdelimo v tri razdobja.

Dne 6. decembra je bataljon odšel iz Bele krajine ter zasedel položaje od Klinje vasi prek Male gore do Starega brega, kar pomeni začetek prvega razdobja. Tedaj je bataljon vzdrževal zveze z 18. divizijo, zasede je imel ob cestah Rog—Željne in Kočevje—Koprivnik. Tam je ostal do 11. decembra, ko so ga poslali na Svinjski hrib ob železnici in cesti med Kočevjem in Ribnico.

Zvečer 9. decembra je namreč 14. divizija napadla postojanko Kočevje. Med trdovratnimi boji od hiše do hiše je potisnila ostanke posadke 2. čete 19. SS policijskega polka in slovenskih domobrancev v grad. Zaradi nevarnosti vdora iz Ljubljane je operativni štab poslal vse razpoložljive enote, med njimi tudi 3. bataljon 15. brigade, proti Ribnici. Grad sta oblegala le dva bataljona Šerčerjeve in bataljon 13. brigade.

Toda sovražniku, 314. grenadirskemu polku iz 162. nemške divizije, je uspelo prodreti iz Postojne čez Loško dolino v Kočevje 12. decembra zjutraj, nakar so se morali oblegovalci umakniti. Malo za tem pa so začeli pritiskati od Ribnice deli 19. SS policijskega polka.¹

Na Svinjskem hribu je 1. četa držala položaje ob železnici, 2. vrh hriba, 3. pa je bila ob cestnem ovinku. Zraven je bil na položajih tudi 4. bataljon Tomšičeve brigade s protitankovskim topom. Oba bataljona je napadlo po cenitvah kakih petsto mož s štirimi tanki in ob podpori letalstva. Spopad se je začel ob 7,30, končal pa okoli 12. ure 12. decembra, ko je sovražnik kljub streljanju iz protitankovskega topa in ogorčenem odporu začel obkoljevati vrh hriba

¹ Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokumenti 32, 15, 41, 43, 51 in 190.

in sta se bataljona morala umakniti. Po cinitvah so bile sovražnikove izgube precejšnje. 3. bataljon se je po boju umaknil v Stari log.²

Sledil je oster ukaz glavnega štaba, da je treba napad na Kočevje nemudoma ponoviti. Toda tak ukaz je bil neumesten, ker so bile napadajoče enote izmučene in razredčene, v Kočevju pa so bile močne nemške sile.³

Zaradi nesporazuma, kdo komu poveljuje, oziroma v dvomu, ali naj posluša brigadni štab, ki ostro zahteva od bataljona, naj se vrne v sestav brigade v Beli krajini, ali pa že zastarel ukaz glavnega štaba, potem ko se je položaj zaradi neuspelega napada na Kočevje temeljito spremenil, si je štab 3. bataljona izbral vabljivejšo možnost. Bataljon je namreč odšel v Belo krajino, došel do Vivodine, od koder so ga vrnili, toda ne več h Kočevju.

Nekako od 14. do 21. decembra bi bilo drugo razdobje samostojnega delovanja 3. bataljona.

Po vrnitvi z Vivodine se je bataljon nastanil v Semiču na železniški postaji ter patroljiral proti vasi Semič, Planini, Vahti in Rožnemu dolu.

Dne 21. decembra je štab prejel dopis, naj se bataljon javi štabu 14. divizije, ni pa bilo navedeno, kje je ta štab. Zato se je odhod iz Semiča zavlekel še za en dan.

Tretje razdobje je trajalo od 22. decembra do 17. januarja.

Ponoči 22. decembra je 3. bataljon krenil iz Semiča po cesti proti Starim žagam in 23. decembra ob 4,30 prispel v vas Zarigelj nad Poljanami pri Dolenjskih Toplicah. Tam je nekaj časa počival, patrolje pa so odšle poizvedovat za sovražnikom. Ob 10,30 se je štab nastanil v Podturnu, 1. in 2. četa sta zasedli položaje proti Soteski, 3. četa in minometalski oddelek pa sta zasedli Gornje Gradišče. Patrolje so došle proti Soteski, Dvoru, Vavti vasi in Toplicam, ena pa se je s čolnom prepeljala čez Krko, da bi poizvedela, kako je okoli Straže, Ajdovca in Lipovca.

Dne 21. decembra, nekako ob 2,30, je namreč okoli tri tisoč sovražnikovih vojakov z okoli sto vozili začelo prodirati iz Kočevja po cesti proti Dvoru. To je bil že omenjeni 314. grenadirski polk iz 162. nemške divizije (»Turkestanske«), ki se je udeležil akcije za rešitev kočevske posadke, zdaj pa se je po drugi, daljši poti vračal v svoje garnizije. Najprej je to sovražnikovo kolono napadla Tomšičeva brigada, nato se je boj udeležila tudi 13. brigada. Kolona je

² Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokument 61.

³ Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokument 55.

sicer prodrla do Dvora, ni pa mogla z vozili čez Krko, ker je bil most porušen, prav tako pa tudi vsi mostovi v soseščini. Nato je motorizacija krenila po desnem bregu Krke proti Žužemberku, del pehote pa po levem prav tako proti Žužemberku. Tam so gradili most in med gradnjo branili okolico. Ko je bil most narejen, so odšle kolone proti Dobrniču in dalje proti Mirni peči, spotoma pa jih je napadala Cankarjeva brigada. 25. decembra so enote 14. divizije spet zasedle Žužemberk ter porušile vse zasilne mostove, ki jih je napravil sovražnik.⁴

Zvečer 23. decembra se je patrolja 3. bataljona, ki je odšla proti Dvoru, tam udarila s sovražnikovo patroljo kakih tridesetih mož. Po krajšem spopadu se je patrolja umaknila proti Soteski. V njej so bili večinoma Rusi in Poljaki.

Naslednjega dne, to je 24. decembra, so patrolje bataljona ugotovile, da je na žagi v Soteski precej obdelanega lesa, ki bi ga sovražnik lahko izkoristil za gradnjo in popravilo mostov. Zato je štab vprašal glavni štab, če lahko ta les zažgejo. Odgovor je prišel že naslednji dan. Les je nato bataljon zažgal, nekaj pa ga je razdelil domačinom. Medtem so Nemci z Dvora že odšli in pustili za seboj zasilni most.

V tem času se štab korpusa še vedno ni odrekel svojih namer glede vključitve 15. brigade v 14. divizijo. Ker se glede brigade to ni posrečilo, je skušal dobiti vsaj njen 3. bataljon. To, da je bil bataljon začasno podrejen štabu 14. divizije, so skušali v korpusnem štabu razumeti, kot da je bataljon dejansko vključen v 14. divizijo. Sledil je oster ukaz o tem, da ima 3. bataljon 15. brigade svoje naloge — predvsem varovati dohode na Rog od Suhe krajine in Kočevja.

Med 26. in 28. decembrom, potem ko je nemška vojska odšla, se je 3. bataljon z območja Podturn—Soteska—Gornje Gradišče premaknil v Veliko Lipje ter predvsem nadziral cesto Kočevje—Dvor in jo rušil. Patrolje so hodile proti Kočevju, Dvoru, Zvirčam, Vrbovcu in Soteski ter ugotovile, da je sovražnik na Vidmu, v Zdenski vasi in Kompoljah.

31. decembra se je bataljon preselil na Hinje ter pošiljal patrolje proti Zvirčam, Soteski in Vrbovcu. Naslednjega dne je ena četa odšla v zasedo k Staremu logu, ena pa na Lašče, patrolje pa so hodile proti Kočevju, Ribnici in Soteski. Sovražnik se je umaknil

⁴ Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokument 61; izjava Draga Gorjupa.

iz Ribnice in dobrepoljskih vasi, pač pa je večja nemška enota vdrla v Dolenjske Toplice iz Novega mesta.

Iz Hinj je bataljon naslednje dni odšel na Polom. Zasedo je imel na Stari gori, patrolje je pošiljal proti Kočevju, Jami, Dvoru in Soteski. Dne 6. januarja je brigadno sodišče Cankarjeve brigade, pod katere poveljstvo je začasno spadal bataljon, obsodilo na smrt z ustrelitvijo Franca Klepca, borca 3. bataljona 15. brigade, zaradi tatvine živil. Obsodbo so izvršili takoj.

Na Polomu je bataljon ostal vse do odhoda v brigado, kar se je zgodilo ponoči med 16. in 17. januarjem.⁵

NAPAD NA RAŠICO

Velike Lašče in Rašica sta bili sovražnikovi postojanki ob cesti Kočevje—Škofljica—Ljubljana. Po tej cesti so Nemci in domobranci vzdrževali zveze in oskrbovali Kočevje kot glavno postojanko v zahodni polovici Dolenjske. Velike Lašče je že enkrat zavzela 14. divizija in pri tem zadala sovražniku hude izgube, toda kmalu po umiku njenih enot se je v vasi znova naselil svoražnik. To pomeni, da se je za vsako ceno sovražnikovo poveljstvo odločilo držati Velike Lašče kot važno postojanko za nadzorstvo nad cesto in okolico. Kasneje, v letu 1944, je sovražnik Velike Lašče sistematično utrjeval in je bila vas ena izmed najbolj utrjenih postojank v bivši Ljubljanski pokrajini, za posadko pa je vedno imela domobranski bataljon. Kasneje se je sovražnik naselil tudi v Ribnici.

Podobno nalogo kot Velike Lašče je imela tudi postojanka v Rašici, komaj dobra dva kilometra od Velikih Lašč. Njena naloga je bila nadzirati okolico Turjaka in cesto, ki pelje od Škofljice po ravnini skozi vas Pijava gorica, kjer se začne vzpenjati, mimo Turjaka in se nato spusti v Rašico. Kasneje so Nemci in domobranci postojanko v Rašici opustili, da bi ustanovili novo v Pijavi gorici.

⁵ Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokumenti 102, 104, 116, 117, 119, 121, 126, 127 in 128 ter arhiv IZDG, fascikli 190 a/I, 9/I/1 in 9/I/11.

⁸ Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokumenta 118 in 126; arhiv IZDG, fascikli 190 a/I, 9/II in 9/III; izjava Draga Gorjupa.

Nekaj časa je 3. bataljona spadal tudi pod poveljstvo štaba 14. divizije, nato pod poveljstvo štaba Cankarjeve brigade. Korpusni štab se je tudi ukvarjal z zamisljo, da bi 3. bataljon 15. brigade in 2. bataljon Cankarjeve, ki sta opravljala podobne naloge pri zavarovanju Roga, izločili iz korpusa in ustanovili nekakšen odred. (Zbornik, VI. del, 9. knjiga, dokument 132.)

Razen varovanja ceste je imela postojanka v Rašici tudi nalogo predstraže Velikih Lašč.

Štab 7. korpusa je imel načrt, da bi najprej z uničenjem teh dveh postojank pretrgali zveze med Ljubljano in Kočevjem, nato pa se znova lotiti Kočevja.

Za napad na Velike Lašče je bila odrejena Cankarjeva brigada, za napad na Rašico pa 15.. Obe brigadi naj bi dobili za okrepitev tudi topništvo. Toda 15. brigada in divizion 15. divizije nista vzpostavila zveze. Že ob 19,30 je 15. brigada poslala v vas Ponikve, kjer naj bi jih čakala baterija, cel vod. Patrulja za zvezo iz baterije in vod 15. brigade se nista našla.

Zato se je napad na Rašico začel s štirurno zamudo, in sicer šele ob 22,30. 17. januarja.

V postojanki je bilo po podatkih obveščevalne službe kakih 180 domobrancev ter trideset do štirideset Nemcev. Sovražnik se je zadrževal v hišah in bunkerjih, skopanih v zemljo ter pokritih s hlodi in prstjo. Iz 15. brigade je napadal celoten 2. bataljon pod poveljstvom Josipa Straha-Osipa iz Žalne, bataljonskega komandanta, ter Rudija Pušenjaka-Uragana, namestnika političnega komisarja bataljona. Razen tega je napadala tudi 1. četa 1. bataljona, s katero je bil bataljonski politični komisar Ivan Groznik-Vane¹ iz Višnje gore. Pri napadu sta sodelovala tudi minometa kalibra 81 mm iz 1. in 2. bataljona. Ves 3. bataljon in dve četi 1. bataljona so varovali okolico, da ne bi sovražniku prišla pomoč.

Kakor hitro se je začel napad, je sovražnik takoj začel svetiti po okolici z žarometi in izstreljevati svetilne rakete. Očitno je bil na napad že pripravljen, kar ni nič čudnega, saj je Cankarjeva brigada ob času, ko je napadla 15. brigada, že zdavnaj napadala Velike Lašče. Sovražnik pa je iz izkušenj vedel, da naša vojska nikoli ne napade samo ene postojanke, ampak vedno istočasno več, posebno tistih, ki so blizu.

¹ Ivan Groznik-Vane je bil rojen 20. maja 1923 v Višnji gori, v NOV je vstopil 28. junija 1942. Najprej je bil politični komisar 2. bataljona Vzhodnodolenjskega odreda in 15. brigade, nato pa 1. bataljona, potem pa je odšel na partijski tečaj pri štabu 15. divizije. Po vrnitvi je bil kmalu odrejen za političnega komisarja 12., nato pa Gubčeve brigade. Na tej dolžnosti je bil pri obrambi Bele krajine pri Drašičih hudo ranjen. Umrli je za posledicami rane 15. julija 1944. Ivan Groznik-Vane se je nešteto krat izkazal v bojih, bataljon, kjer je bil politični komisar, je bil vedno najboljši v brigadi. Kot človek je bil med borci zelo priljubljen, kot dijak pa je bil tudi izobražen, da je svojo dolžnost dobro opravljal. Po vojni so borci 15. brigade predlagali Groznika za narodnega heroja.

(Viri: Kartoteka padlih v arhivu IZDG; piščevi spomini.)

Sovražnik se je odločno branil in ni varčeval s strelivom. Kljub temu so borci 15. brigade počasi, toda vztrajno napredovali proti središču vasi ob križišču cest Škofljica—Velike Lašče in Dobrepolje—Rob. V boju so sodelovali tudi minerji. Tine Bratina-Tinček je dobil nalogo, da minira neko hišo, iz katere se je sovražnik obupno branil in kosil po golem travniku z več mitraljezi. Zaradi silovitega ognja in krogel, ki so mu sikale okoli ušes, se je ustrašil in ni upal izza velikega kupa gnoja, ki je stal sredi travnika, nedaleč od hiše. Tedaj pa je za njim pridrvel Rudi Pušenjak-Uragan, ga zgrabil čez pas in stekel z njim proti hiši. Čeprav je zemlja brizgala okoli njiju od številnih krogel, ju ni nič zadelo. Nato je Bratina pod silnim vtisom tega dejanja skoraj podzavestno, ne da bi vedel kaj dela, miniral poslopje. Mina je eksplodirala, hiša se je zrušila in Nemci so nato iz nje pobegnili. V hiši je Bratina zaplenil aktovko, iz katere si je kasneje dal narediti torbico.²

Prvi vod 1. čete 2. bataljona je od Pušenjaka pred bojem dobil nalogo, da prekorači potok Rašico po neki brvi med Rašico in Ponikvami ter doseže rob gozda jugozahodno od Rašice. Od tam naj bi vod udaril sovražniku v hrbet. Precej časa je trajalo, preden je vod našel brv in prekoračil potok, nato pa preden je prišel skozi gosto smrekovo hosto in grmovje blizu postojanke. Toda pokazalo se je, da se ne more približati na strelno razdaljo, povrh pa bi moral še bresti potok in prekoračiti močvirje. Zato se je vod proti jutru vrnil, ne da bi prišel v stik s sovražnikom. Udeležil se je samo zadnjih poskusov, da bi sovražnika uničili, ali pregnali.³

Ves čas se je vodstvo napada balo, da ne bi sovražnik s tanki prodril iz Ljubljane Rašici na pomoč, zato se je tudi 15. brigada umaknila iz že zavzetih hiš, in ko se je bližalo jutro, v gozd. Umik je bil po sedemurnem spopadu nekako med 6. do 6,30. Tudi Cankarjeva brigada ni pri napadu na Velike Lašče dosegla pomembnejših uspehov. Zaradi neuspeha obeh brigad, ki bi se ob večji vztrajnosti lahko spremenil v pomembno zmago, je divizijski štab sklical dne 19. januarja sestanek obeh brigadnih in divizijskega štaba. Na njem so razpravljali o neuspehu pri Rašici in Velikih Laščah. Sklep sestanka je bil, da morajo v brigadah krepiti politično delo in vzgojiti zavestno disciplino, pa tudi bolj nadzirati podrejene.⁴

² Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokumenti 56, 68, 76, 80, 82, 91, 96, 102, 107 in 112; arhiv IZDG, fascikel 190 a/I; piščevi spomini; izjava Tineta Bratine-Tinčka.

³ Piščevi spomini.

⁴ Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokumenta 107 in 118.

Ivo Groznik-Vane

Za neuspeh in prezgodnjo prekinitev spopada oziroma odhod brigade iz Rašice pa najmanj lahko krivimo brigadni štab in borce, ki so pokazali zgledno junaštvo, saj so bili med napadajoči kar štirje ranjeni, od tega eden huje. Ranjen je bil tudi brigadni politični komisar Niko Šilih. Značilna je tudi stalna bojazen borcev in štabov pred nenadnim prodorom sovražnikovih kolon, sestavljenih iz oklepnikov in tovarnjakov, v hrbet napadajočim enotam, kot se je to zgodilo s 14. divizijo v Kočevju. V bojih s sovražnikovimi kolonami, ki se jih je na cesti Škofljica—Kočevje udeležila 15. brigada, si je nabrala nekaj izkušenj, predvsem pa ugotovila, da ni mogoče brez protitankovskega orožja in večjih količin razstreliva preprečiti prodorov večjih kolon v spremstvu oklepnikov, pa tudi, da so lopate, krampi in sekire kaj malo uspešno orodje za graditev barikad in kopanje jarkov na cestah.

Zato tudi lahko ocenimo zamisli korpusnega štaba v tem času glede uničenja postojank Velike Lašče, Kočevje in Rašica kot ne-realne, izvirale pa so iz podcenjevanja sovražnikove moči in precenjevanja lastnih sil. Četudi bi zaradi presenečenja osvojile naše enote kakšno postojanko, bi jo sovražnik že naslednji dan ali vsaj drugi dan zaradi svoje gibčnosti znova zasedel. To gibčnost so sovražniku omogočali razmeroma številni avtomobili, tanki in oklepniki, s katerimi je lahko v najkrajšem času premeščal svoje enote na ogrožene sektorje.

V nočnih napadih pa naša vojska tudi ni mogla izkoriščati topov, ki jih je imela, ker topničarji niso videli ciljev in je bil zato njihov ogenj največkrat malo uspešen.

NADALJNI BOJI OB CESTI LJUBLJANA—ŠKOFLJICA—KOČEVJE

Po napadu na Rašico so se enote, ki so napadale, umaknile na počitek, ob cesti pa so ostale močnejše zasede. Ni bilo treba dolgo čakati, pa je že prišlo do spopada. Nekako ob 8. uri je 18. januarja pripeljala do položajev 3. bataljona 15. brigade pri Turjaku kolona 35 kamionov, dveh oklopnih avtomobilov in enega tanka. Bataljon se je brez boja umaknil. Tudi četi 1. bataljona sta se po kratkem spopadu umaknili. Sovražnik je oba bataljona obstreljeval iz tankovskih topičev s šrapneli.

Divizijski štab je še vedno imel v načrtih ponovitev napada na Rašico in Velike Lašče zvečer 18. januarja. Toda sovražnikova kolona je pripeljala med drugim tudi okrepitve, ki so se izkrcale v obeh postojankah. Zato so se morale umakniti enote, ki so bile blizu postojank, da bi držale izhodiščne položaje za ponovni napad. Popoldne je nemška kolona nadaljevala pot proti Velikim Laščam in Kočevju.

Skupina borcev in funkcionarjev 1. bataljona januarja 1944. Prvi od leve proti desni bataljonski komandant Tone Kramarič, tretji kulturnik Hinko Vilfan, četrti četni politični komisar Ivo Marinšek, peti bataljonski politični komisar Ivo Groznik-Vane

Po proboju kolone se je 15. brigada razporedila takole:

Prvi bataljon je ostal pri Turjaku, pazil je na cesto. 2. bataljon je bil na Velikem Osolniku, nadzoroval je Rašico in branil brigadni bok proti Velikim Laščam. 3. bataljon je bil na gričih nad Rašico zasedo ob cesti. 4. bataljon je bil pri Čušperku ob železnici Grosuplje—Kočevje.

Ze zjutraj 19. januarja je sovražnik napadel zasedo — eno desetino iz 1. bataljona, ki je bila na vzpetini nad cesto, ter jo pregnal.

bransko skupino, ki je prodirala z iste vzpetine. Ta skupina je imela močne pobočnice, medtem ko je šla glavnina v koloni med cesto in robom gozda. 1. bataljon je nemudoma napadel tako glavnino kot pobočnico. Po dvajsetminutnem boju so se morali Nemci in domobranci umakniti, čeprav jih je z ognjem podpiralo več težkih minometov. Sovražnik se je moral tako naglo umakniti, da je pustil na bojišču dva mitraljeza, deset ročnih bomb, dva zaboja streliva in pet pušk, s seboj pa je odnesel enega mrtvega in več ranjenih.

Istega dne je ob 15. uri sovražnik znova začel prodirati od Turjaka proti Rašici. Kolona motornih vozil je imela močno predhodnico, po gozdu pa je prodirala pobočnica. To pobočnico je 15. brigada po kratkem spopadu razpršila, v koloni pa uničila, ne da bi imela izgube, en kamion. Toda kljub temu se je kolona prebila proti Kočevju.

Ista kolona se je vračala iz Kočevja nazaj proti Ljubljani zjutraj 20. januarja. Zahodno od ceste Ljubljana—Kočevje, med Rašico in Turjakom, so bili v pričakovanju te kolone razporejeni vsi trije navzoči bataljoni 15. brigade. Desnokrilni je bil 2. bataljon, ki je bil tik Rašice, na položaju sta bili samo dve njegovi četi, in sicer na griču severozahodno od Rašice. Na levem krilu je bil 3. bataljon, v sredi pa prvi.

Istčasno ko je krenila kolona iz Rašice, je iz postojanke odšla proti griču severovzhodno od vasi močna pobočnica, ki je takoj udarila 2. bataljonu v hrbet in ga pregnala. Obenem pa so se iz kamionov v koloni izkrcali vojaki ter napadli zasede na robu gozda.

V koloni je bilo trideset avtomobilov, en tank in trije oklopni avtomobili. Medtem ko se je razvil v gozdu spopad s pehoto, se je kolona pomikala počasi dalje proti Ljubljani, dokler je nista napadla 1. in 3. bataljon. Četni komandir Jože Sivec-Maslivec je zbral šest mitraljezcev in z njimi iz neposredne bližine napadel sovražnikovo predhodnico, ki je štela kakih trideset vojakov. Razbil jo je in ji zadal hude izgube. Kolona vozil na cesti je prišla v ogenj obeh bataljonov in se je ustavila, vojaki so poskakali iz avtomobilov in začeli napadati. Med spopadi sta bila uničena dva kamiona. Obe četi 2. bataljona sta se po umiku razporedili na nove položaje, bočno ob 1. bataljonu. Kmalu sta se četi znova spopadli s sovražnikovo pobočnico, sestavljeno izključno iz samih Nemcev, ki jim je po izjavah civilistov poveljeval neki major. Kljub ogorčenemu odporu pa sta se morali četi umikati vedno dalje in više v hribe, da bi nazadnje

zasedli položaje pod vasjo Veliki Osolnik. Tudi od tam ju je sovražnik skušal pregnati, pa mu ni uspelo. Ob 14,45 je skupina borcev iz vseh treh čet 2. bataljona naredila protinapad in pognala sovražnika v dolino, nakar so se sovražnikovi vojaki začeli vkrcavati na kamione, da bi nadaljevali vožnjo proti Ljubljani. Tedaj jih je znova napadel Jože Sivec-Maslivec s svojo četo ter jim zadel nove izgube, tako da se je daleč po gozdu slišalo kričanje ranjencev.

V spopadih 20. januarja je brigadni štab ocenil sovražnikove izgube na šestdeset mož, kar je morda nekoliko pretirano. Cenitev so naredili na podlagi krvavih sledov na cesti.

Drugi bataljon je zaplenil tri italijanske puške, nekaj streliva, bomb in opreme. Pod Malim Osolnikom je težka mina iz minometa kalibra 81 mm vrh nekega strmega grička padla točno v gručo domobrancev. Trije domobranci so bili takoj mrtvi, med njimi tudi kaplar. Četa 3. bataljona pa je zaplenila tri puške, tri pištole, strelivo in nekaj opreme.

Drugi bataljon je v bojih izgubil tri borce, med njimi mitraljezca Karla Kotarja iz Velikega Bana pri Šentjerneju, sekretarja ZKM v 3. četi, brata narodnega heroja Martina Kotarja.¹

Dne 21. januarja na cesti Ljubljana—Kočevje ni bilo nobenega spopada, ker je sovražnik miroval v postojankah. Zato so vsi trije bataljoni 15. brigade prekopavali cesto na več krajih. Zvečer pa so tudi 1., 2. in 3. bataljon odšli čez cesto v okolico Šentjurja, med cesto Ljubljana—Kočevje in železnico Grosuplje—Kočevje.

¹ Piščevci spomini; Rudi Pušenjak-Uragan: »Spomini proletarca«; Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokumenti 118, 121, 127 in 131; izjavi Tineta Bratine-Tinčka in Milana Bračike.

Karel Kotar je bil mobiliziran po sporazumu s partizani, da ne bi belogardisti izvajali represalij, avgusta 1943. Kljub temu so mu domobranci decembra 1943 zaklali sestro, ki je bila terenska politična aktivistka.

Po boju pri Rašici je dobil politični komisar 3. čete 2. bataljona Milan Bračika nalogo, naj z enim vodom poišče vse mrličje in jih pokoplje. Bračika je našel štiri mrličje, ne pa tri, kot navaja poročilo. Poleg Kotarja je padel neki borec, doma na Gorenjskem, eden iz Uršnih sel ter neki vodnik, doma iz Malih Lešč v Beli krajini. Pokopali so jih pri kapelici pri Malem Osolniku. Samo iz 2. bataljona je bilo 5 ranjenih. Bračika se spominja tudi pripovedovanja vaščanov, ki so po boju govorili s posameznimi nemškimi vojaki, še posebno pa z nemškim poveljnikom, po činu majorjem. Ta se je med bojem nastanil s svojim štabom v samotni hiši pod Malim Osolnikom. Njen gospodar je precej dolgo delal v Nemčiji in je zato dobro znal nemško ter se je z majorjem lahko pogovarjal. Major mu je pripovedoval tudi to, kako je padel Kotar. Majorjevi vojaki so Kotarju prišli za hrbet in ga popolnoma obkolili. Kljub temu je streljal nanje in se ni zmenil za pozive, naj se vda, ker se mu ne bo nič zgodilo. Končno je bil hudo ranjen, nakar so ga s pištolo ustrelili v glavo. Major je rekel: »če bi bili naši vojaki tako hrabri, kot je bil ta partizan, bi Nemčija že zdavnaj zmagala.« Razen tega se je pritoževal, kako je partizanom lahko, saj so svobodni kot ptice in gredo kamor hočejo, medtem ko na Nemce vsepovsod streljajo, kjer se zganajo. Za vsak korak, ki ga naredijo, se morajo bojovati.

Kasneje so se po brigadi raznesle govorice, da so Nemci Kotarja z vojaškimi častni pokopali v Rašici. Toda to ne ustreza resnici.

V tem času je med napadom na Rašico ranjenega brigadnega političnega komisarja brigade Nika Šiliha zamenjal Franc Turner-Kostja.²

Dne 22. januarja je bil 1. bataljon okoli Sv. Ahaca, 2. okoli Malih Lipljen, 3. pri Vrbičju in 4. pri Rožniku. Brigadni štab je bil v Malih Lipljenah. Dela 1. in 2. bataljona sta ostala pri cesti v zasedi, le da na njeni vzhodni strani. Podnevi je pripeljala iz Ljubljane proti Kočevju večja kolona motornih vozil. Zaseda 1. bataljona je en kamion, poln vojaštva, uničila, potem pa se je umaknila. Zaseda 2. bataljona pa se je morala umakniti, ker njeni mitraljezi zaradi mraza niso delovali. Medtem je tudi kolona že prodrla do Rašice.

Deli 4. bataljona pa so pri železniški postaji Predole napadli močnejšo sovražnikovo patroljo in jo pognali v beg proti Grosupljemu. Število padlih sovražnikov ni bilo ugotovljeno.

Dne 23. januarja je cesto Ljubljana—Kočevje nadzirala zaseda

1. bataljona, ki je bila med Pijavo gorico in Turjakom pri Sv. Petru.
2. bataljon je bil nad železniško postajo Predole, 3. pri Vrbičju, 4. pa na Rožniku in z eno četo pri Turjaku. Ob cesti je imel zasedo tudi
3. bataljon. Okoli 11,30. ure je od Kočevja sem pripeljala kolona, ki je prejšnjega dne peljala tja. Ščitila sta jo dva tanka in pehota.

V boju, ki je trajal do 15. ure, je brigada uničila dva avtomobila, enega pa zažgala. Pri tem je imel sovražnik večje izgube. Toda kljub temu se je kolona prebila proti Ljubljani.

Del 2. bataljona je napadel sovražnikovo zasedo. Ta je varovala nad Predolami delavce, ki so popravljali železnico. Zaseda se je raz-

¹ Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokumenta 132 in 135.

Franc Turner-Kostja je bil rojen v Ljubljani 15. marca 1916. Končal je stiri razrede gimnazije, nato pa se je izučil za torbarja. Leta 1941 je postal aktivist Osvobodilne fronte v Ljubljani. Kot torbar je izdeloval razne kovčke in torbice z dvojnimi dnom in drugimi skrivališči za prenašanje tajnih sporočil in dokumentov. Dne 28. junija 1942 je odšel k partizanom. Do 17. avgusta je delal v delavnicah na Rogu v svoji stroki, tedaj pa je postal intendant Zapadno-dolenjskega odreda. Marca 1943 so ga premestili v Cankarjevo brigado za političnega delegata voda. Kmalu je postal namestnik četrtega političnega komisarja, nato pa namestnik bataljonskega. Dne 8. avgusta 1943 je bil blizu Radohove vasi ranjen, nakar se je zdravil v bolnišnici »Vinica«. Po italijanski kapitulaciji je bil politični komisar 1. bataljona Cankarjeve brigade, nato politični komisar 2. bataljona 12. brigade, od 12. decembra 1943 pa do prihoda v 15. brigado pa politični komisar 12. brigade. Po napadu na Zdensko vas je bil postavljen za političnega komisarja topništva 7. korpusa, po 4. juliju 1944? pa je bil oficir Ozne 18. divizije. Marca 1945 je bil premeščen v bazo glavnega štaba Slovenije v Biogradu na moru za oficirja Ozne.

Po vojni je končal še tri razrede gimnazije in višjo vojno akademijo. Kandidat za člana KP je postal še v Zapadno-dolenjskem odredu novembra 1942, član KP pa v Cankarjevi junija 1943.

Leta 1969 je bil generalni major v JLA.

(Franc Turner-Kostja, ustni vir.)

bežala, vojaki so se zatekli na postajo, kjer je stal oklopni vlak. Za tisti dan je bilo popraviljanja železnice konec.

Brigada je ponovno prekopala cesto Ljubljana—Kočevje med Pijavo Gorico in Rašico, pa tudi cesto Turjak—Grosuplje.³

S tem so se za 15. brigado boji ob cesti končali, ker je dobila nalogo rušiti železnico Grosuplje—Kočevje, ki jo je sovražnik skušal obnoviti.

Če seštejemo sovražnikove izgube v vozilih od prihoda brigade na novi sektor, od 10. januarja pa do zadnjih akcij na cestah dne

23. januarja, lahko ugotovimo, da njen uspeh ni bil tak, kot je bil na metliški cesti, saj je zagotovo uničila le devet kamionov, dva pa le verjetno.⁴

To lahko pripišemo sovražnikovim obrambnim ukrepom za varstvo svojih prevozov. Če so po metliški cesti vozila sovražnikova vozila posamič in so zato postajala lahek plen naših enot, so po kočevski cesti od samega začetka vozile kolone v spremstvu oklopnih vozil. Res je bila prva kolona, ki je zapeljala na mine, razmehoma maloštevilna, saj je štela samo dva tanka, dva kamiona in osebni avto. Kasneje so štele kolone tudi nad trideset vozil v spremstvu treh ali več oklopnih vozil. Kmalu zatem, ko se je izkazalo, da sicer brigada s svojimi zasedami kolon ne more ne zaustaviti in ne uničiti, lahko pa jim povzroči škodo ter izgube, je začel sovražnik kolone ščititi tudi s pehoto. Na ogroženih, nevarnih krajih se je pehota izkrcala iz kamionov in nato spremljala kolone kot pobočnica. Ob napadu je skušala zasedi udariti v hrbet in jo potisniti proti cesti pod tankovske topove in mitraljeze. Večkrat pa so kot pobočnice nastopali tudi deli posadk iz postojank ob cesti. Pehota, ki je spremljala kolone, je tudi poskušala z večjimi enotami naše vojske navezati dolgotrajen spopad ter jih tako zaposliti, da je medtem kolona lahko nadaljevala vožnjo.

³ Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokumenta 140 in 148. V poročilu štabu 15. divizije glavnemu štabu je napačno navedeno, da je zasedo nad Predolami napadel

3. bataljon. Iz poročila sledi, da se je 3. bataljon ta dan bojeval ob cesti 'Škofljica' Turjak—Kočevje. Zasedo nad Predolami je napadla skupina prostovoljcev iz vseh čet

2. bataljona pod poveljstvom Rudija Pušenjaka-Uragana. Ta je po gozdu obšla druge zasede, nato pa je z nekega grička vžgala z vsem orožjem po delavcih in stražarjih, ki so bili na progi. (Piščevi spomini.)

⁴ 15. brigada je kamione takole uničevala: 11. januarja — enega, dne 12. januarja — enega, dva je verjetno poškodovala oziroma uničila, 19. januarja — enega, 20. januarja — dva, 22. januarja — enega in 23. januarja — tri. Razen 11. januarja je sovražnik vsa poškodovana vozila odvelkel, če ne takoj po napadu, pa kmalu zatem, število ubitih in ranjenih sovražnikovih vojakov se zdi nekoliko pretirano, vsi podatki o tem so le približna cenitev, ker je mrtve in ranjene razen nekaj izjem sovražnik takoj odpeljal.

Štab 15. brigade pa je zlasti v prvih bojih pogrešil v tem, da je dopuščal preveliko drobljenje sil. Bataljonske zasede so bile namreč prešibke, da bi napravile kolonom večjo škodo ali jim prizadejale večje izgube. Brigada se je tudi vse preveč ukvarjala z obrambo celotnega območja, kjer je bila, zato se je manj ukvarjala z napadi na kolone na cesti.

Nadaljnja slabost je bilo pomanjkanje protitankovskega orožja in razstreliva.

BOJI OB ŽELEZNICI GROSUPLJE—KOČEVJE

Od italijanske kapitulacije oziroma osvoboditve Kočevja pa do nemške zasedbe 24. oktobra 1943 je preteklo razmeroma malo časa, tako da enote NOV niso utegnile temeljito porušiti vseh železnic na osvobojenem ozemlju. Zadovoljile so se z rušenjem večjih mostov in predorov, medtem ko so tiri razen ponekod razstreljenih kretnic ostali skoraj nedotaknjeni. Razstreliva je primanjkovalo še za rušenje večjih objektov, kaj šele za razstreljevanje tirov.

Železnica Grosuplje—Kočevje je ena izmed tistih, ki nimajo ne večjih mostov in ne predorov. Od Grosupljega poteka nekaj časa po ravnini in se nato povzpne na hribe ter se spet spusti v Dobropoljsko dolino. Od tam se spet povzpne mimo Velikih Lašč do sooteske pri Ortneku, nato pa teče skoraj do Kočevja po Ribniški dolini in Kočevskem polju.

Zato jo je sovražnik že januarja 1944 začel popravljati. Prve dni januarja je upostavil v Grosupljem postojanko, ki je prej ni bilo, čeprav je sovražnik večkrat za krajši čas prodril do tam. Razen tega, da je Grosuplje večje naselje in upravno središče, je tudi križišče železnice Ljubljana—Novo mesto in Ljubljana—Kočevje. Železnico med Grosupljem in Ljubljano je sovražnik hitro popravil, nato se je lotil del na železnici proti Kočevju. Med drugim se je nastanila sovražnikova posadka 10. januarja tudi v Račni.

Na podlagi raznih poročil o premikih in akcijah sovražnika je zato glavni štab 25. januarja ukazal štabu 7. korpusa, ta pa podrejenim enotam, potem ko je spoznal, da skušajo Nemci ponovno upostaviti železniški promet med Ljubljano in Kočevjem, naj usmerijo pozornost na rušenje te železnice. Glavni štab opozarja kor-

pusnega, da bi se z upostavitvijo te železniške zveze položaj NOV na Dolenjskem in Notranjskem precej poslabšal, ker bi sovražnik zgradil vzdolž železnice bunkerje ter laže oskrboval postojanko v Kočevju. Od tam in od Ribnice bi s pomočjo domačinov — domobrancev — lahko napadal proti Notranjski in Dolenjski.¹

Kasnejši dogodki, zlasti pa vztrajno prizadevanje sovražnika, da za vsako ceno obnovi železnico Ljubljana—Grosuplje—Kočevje, kar se mu je posrečilo šele v začetku leta 1945, nam dajejo podlago za različne domneve o ciljih te sovražnikove akcije.

Po vsej verjetnosti je bil glavni cilj obnovitve kočevske železnice olajšanje oskrbovanja Kočevja in odvoz premoga iz tamkajšnjega rudnika, lahko pa tudi Kočevja kot oporišča za oskrbo, če bi se Angleži in Američani izkrcali v Hrvaškem primorju ali Istri. Tega so se nacisti stalno bali, Angleži in Američani pa teh načrtov nikoli niso zanikali.

Nadalje je bila okolica Reke za Nemce zelo važna zaradi pomorskega prometa vzdolž jadranske obale. Zato se niso mogli omejiti na neposredno obrambo mesta. S svojimi akcijami v okolici sta jim 13. in 18. divizija NOV povzročili veliko težav.

Sicer bi Nemci Reko in Istro lahko oskrbovali tudi po železnicah Ljubljana—Postojna—Ilirska Bistrica ali Zagreb—Karlovac—Reka, toda obe sta bili izpostavljeni bombardiranju in sabotazam, železnico Postojna—Reka pa bi lahko izkrcevalne čete presekale, ker je ležala vzdolž možne bojne črte.

Obnova železnice pa je imela razen vseh naštetih razlogov tudi namen nevarne demonstracije sredi ozemlja, ki ga je nadziral

7. korpus. Kot taka naj bi nase obvezno pritegnila močne sile NOV. Vsekakor je namreč nacistom bolj ustrezalo, če so te enote vezali ob razmeroma malo važni železnici, kakršna je bila Ljubljana—Kočevje, kot pa če bi napadle železnico Ljubljana—Trst ali Ljubljana—Zagreb, prav tako pa tudi, če bi povečale pritisk proti Reki.

Medtem ko je bilo 23. januarja težišče delovanja 15. brigade še vedno na cesti Ljubljana—Škofljica—Kočevje, se je to težišče naslednjega dne, to je 24. januarja, premaknilo že na železnico. Ob cesti sta sicer še vedno bila 3. in 4. bataljon, ki sta jo prekopavala, 'bojev pa ni bilo, ker sovražnik ni poskušal voziti po njej. Tudi 25. januarja ob cesti zaradi teh razlogov ni bilo bojev.

¹ Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokumenta 68 in 147; piščevi spomini.

Pač pa je 24. januarja zaseda 2. bataljona spet napadla skupino domobrancev, ki so varovali delavce pri obnavljanju železnice blizu Predol. Medsebojno obstreljevanje je trajalo celo dopoldne, nakar je 2. bataljonu prišel na pomoč še del prvega. Tedaj se je sovražnik moral umakniti, čeprav je med spopadi dobil nekaj okrepitev iz Grosupljega. Seveda delavci ves dan niso mogli delati.

Tega dne je brigadni štab obiskal divizijski komandant. Brigada je dobila jasna in trdna navodila za rušenje železnice. Njen sektor je bil med Predolami in Zdensko vasjo, sektor Dolenjskega odreda pa med Predolami in Grosupljem.

Dne 25. in 26. januarja sta bila 3. in 4. bataljon še vedno pri cesti, toda bojev ni bilo, ker se sovražnik ni pojavil. Oba dneva so trajali od jutra do popoldne boji pri Predolah. Domobrancem so prišli na pomoč Nemci, ki so skušali vreči 2. bataljon in 1. četo 1. bataljona s položajev, vendar jim to ni uspelo in so se morali z izgubami umakniti.

Dne 26. januarja sta se premaknila k železnici tudi 3. in 4. bataljon.

Dne 27. januarja je že zjutraj pripeljal iz Grosupljega do Predol vlak z delavci, materialom in vojaštvom. Brigada je čez noč rušila železnico, tako da so borci s krampi in velikimi kladivi razbili spojke med tračnicami in izvlekli iz pragov žeblje za pritrdjevanje tračnic. Nato so prage zložili na kupe, nanje pa naložili tračnice ter prage zažgali. Zaradi vročine so se tračnice razkalile in postale neuporabne, pragi pa so zgoreli.

Okoli Predol se je kmalu po prihodu vlaka vnel ogorčen spopad, hujši kot prejšnje dni. 1. bataljon, ki je ponoči ščitil rušenje, je bil v zasedi ob železnici do Kremenice pri Predolah. Ena izmed njegovih čet je bila na hribu na severni strani železnice ter je razen drugih nalog imela ukaz, da vzdržuje zvezo z Dolenjskim odredom. 2. bataljon je rušil železnico okoli postaje v Čušperku. Tretji je bil na Mali Ilovi gori. Imel je nalogo, da poseže v boj, če bi sovražniku uspelo prodreti skozi položaje Dolenjskega odreda pri Križki vasi in v njeni okolici, poleg tega pa je sodeloval pri rušenju železnice. Četrty bataljon je bil na položaju okoli Sv. Antona nad Zdensko vasjo. Njegova naloga je bila braniti sovražniku prodor od Rašice in Velikih Lašč, razen tega pa je tudi rušil železnico.

Razumljivo je, da je zaradi razmestitve bataljonov v takšnem razporedu sovražnik najprej naletel na zasedo 1. bataljona. Takoj v začetku spopada je 1. bataljon s protitankovsko puško poškodoval

lokomotivo vlaka, ki je pripeljal delavce in vojake. Takoj nato je poškodovani lokomotivi pripeljal na pomoč pomožni vlak, kmalu nato pa še drugi. Oba pomožna vlaka sta med stalnimi spopadi odpeljala glavni vlak nazaj v Grosuplje. Okoli 15. ure se je umaknila tudi sovražnikova pehota. Tudi med bojem so deli vseh treh bataljonov rušili železnico ter so uničili 550 metrov tirov in kilometer telefonske oziroma telegrafske napeljave. Brigada je tudi preprečila prodor sovražnikovi koloni, ki je štela kakih tristo mož in je hotela prek Šentjurja vdreti brigadi v zaledje. Popoldne je 3. bataljon odšel na pomoč Dolenjskemu odredu. Okoli 19. ure je zasedel položaje okoli Polževega.

Dne 28. januarja so se boji nadaljevali. 1. bataljon je imel enake položaje kot prejšnji dan, njegove patrulje so nadzorovale okolico Grosupljega, Šentjurja in Pijave Gorice. 2. bataljon je rušil železnico med Čušperkom in Zdensko vasjo, 3. je bil na položajih pri Dolenjskem odredu okoli Polževega, 4. pa je bil še vedno tam, kjer je bil prejšnji dan, in je imel enake naloge.

Tega dne je sovražnik napadel šele okoli 13. ure, ko je pripeljal od Grosupljega vlak, sestavljen iz šestih oklopnih in 26 navadnih vagonov. Vlak se je ustavil pol kilometra pred postajo Predole, nakar se je iz njega izkrcalo vojaštvo ter napadlo položaje

1. bataljona. Toda ta bataljon se je odločno uprl ter z ognjem iz mitraljezov in minometalcev sovražnika odbil. Razen tega je bataljon s protitankovsko puško poškodoval lokomotivo na čelu vlaka, tako da je vlak morala odvleči druga lokomotiva, pripeta zadaj. Sovražnikove izgube niso bile znane, brigada ni imela ne mrtvih in ne ranjenih. 2. bataljon je porušil 700 metrov tira.

Dne 29. januarja zjutraj je bil 1. bataljon na Zaplani nad Zdensko vasjo in na Šentrumarju z nalogo, da zavaruje smer proti Grosupljemu. 2. bataljon je bil na vzpetinah zahodno od vasi Račna, ena četa in bataljonski minometalec z zaščitnim vodom (4. četa) pa sta bila na Mali Ilovi gori. 3. bataljon je bil tega dne v vaseh Male in Velike Vrhe pri Polževem. 4. bataljon je bil za Zaplani nad Zdensko vasjo, da bi varoval smer proti Rašici in Velikim Laščam.

Že zjutraj je sovražnik napadel položaje 1. bataljona iz zaledja od vasi Male in Velike Lipljene ter Rožnik, hkrati pa položaje

2. bataljona v smeri od Račne ter 4. bataljon od Velikih Lašč.

2. bataljon se je moral zaradi nevarnosti, da bi ga obkolili, brez boja naglo umakniti. Iz Velikih Lašč je sovražnik skušal prodirati

skozi Zdensko vas in dalje po cesti proti vasi Hočevje. Ko mu ni uspelo, se je vrnil do vasi Cesta in nato prodiral ob železnici proti Čušperku. Tam sta se koloni iz Velikih Lašč in iz Grosupljega združili ter zasledovali 2. bataljon proti Ilovi gori, kjer je bil brigadni štab. Ta se je moral med bojem umakniti, nakar je sovražnik prodiral proti Krki, kamor je došel kmalu po 12. uri, in se nastanil v vasi Videm. Pri tem je nemška predhodnica naletela na dva intendanta, ki sta prišla v mlin po moko. Krka je bila v globokem zaledju in sta jo zato smatrala za popolnoma varno in nista pazila na svojo varnost. Neprevidnost sta oba plačala z življenjem.²

Zaradi sovražnikovega vdora, udeležil se ga je 3. bataljon

14. SS policijskega polka, 5. četa policijskega stražarskega bataljona XVIII, deli 19. SS policijskega polka in slovenski domobranci, se je še popoldne 29. januarja menjal razpored 15. brigade. Do tedaj je bila na obeh straneh železnice Grosuplje—Kočevje med Zdensko vasjo in Predolami, zdaj pa se je začela zbirati na črti Laze—Korinj, medtem ko se je 3. bataljon po hudem spopadu umaknil s Polževega v območje vzhodno od Krke.³

Za boje med 22. januarjem, ko je 4. bataljon pri Predolah pogнал v beg sovražnikove patrulje, in med 29. januarjem, ko je sovražnik prodrł od Grosupljega proti Račni, od Velikih Lašč proti Čušperku in iz smeri Velike Lipljene—Male Lipljene—Rožnik z več kot dva tisoč možmi in motorizacijo, je spet značilno dvojje razdobje.

Prvo bi bilo do 27. januarja, ko je brigada z lahkoto pregnala manjše sovražnikove zasede, ki so imele nalogo varovati delavce pri obnovitvenih delih, ter nato razpršila tudi delavce.

Naslednje razdobje, ki je trajalo samo dva dni, 27. in 28. januarja, je značilno po tem, da je sovražnik začel uporabljati za boj improvizirane oklopne vlake in večje število vojakov. Poleg domobrancev so se pojavili v boju tudi Nemci. Toda vlak in posebno lokomotive so bile za maloštevilne protitankovske puške brigade odličen cilj, zemljišče, zlasti strma pobočja nad Predolami in Čušperkom, pa odličen obrambni položaj. Zato boji niso pomenili za sovražnika nobenega posebnega uspeha.

Ko se je tako izkazalo, da brigada skoraj neovirano lahko ruši železnico, se je sovražnik odločil za manjšo ofenzivno akcijo. Razen enot, ki jih je že imel v postojankah Velike Lašče, Rašica in Grosuplje, je prišel še 3. bataljon 14. SS policijskega polka, ki je po

² Piščevi spomini.

³ Zbornik, VI. del, 11. knjiga, dokument 137; piščevi spomini.

končanih bojih okoli Krke zasedel tudi novo postojanko v Zdenski vasi, v Velikih Laščah in Kočevju ter tam zamenjal 19. SS policijski polk.

Dne 29. januarja je sovražnik napadel 15. brigado iz treh smeri in sicer samo s pehoto, skušal je ločiti bataljone in jih napasti v hrbet.⁴

V tem času je brigada hudo trpela zaradi mraza, slabe obutve in obleke ter pomanjkanja ustrezne hrane. Borci so morali skoraj z golimi rokami ali z zelo preprostim orodjem uničevati železnico. Tako je bilo mraz, da se je ljudem koža lepila na železje. S katranom prepojeni železniški pragi so goreli z močnim, sajastim plamenom in so bili zato borci črni kot dimnikarji. Zaradi mraza in pomanjkanja vode se tudi umivati niso mogli. Spali so zelo zelo malo, saj so navadno ponoči delali, podnevi pa so se bojevali. Hrano so jim nosili od daleč na mulah, zato je bila postana in skromna.⁵

V vsem tem razdobju je brigada s svojo vztrajno obrambo povsem izvrševala svoje naloge, razen tega pa se je odlikovala tudi pri delu v zelo hudih razmerah, saj so bili napor pri uničevanju tirov najhujša preizkušnja telesne in duševne zmogljivosti.

Ko pa se je s treh strani naenkrat pojavil premočni sovražnik, je morala zapustiti izpostavljene položaje, da bi se v zelo kratkem času ponovno zbrala in preusmerila za nove naloge.⁶

NAPAD NA VIDEM NA KRKI

Očitni namen sovražnikovega napada na enote naše vojske med Velikimi Laščami in Grosupljem ter njegovega vdora na Krko je bil, da jih veže daleč proč od železnice, jim z ogrožanjem zaledja onemogoči približevanje železnici, s tem pa omogoči obnovo. Iz ostankov zasilnih bunkerjev iz lesa in zemlje ter žičnih ovir, ki so jih našli borci po napadu na Videm dne 1. februarja zjutraj, lahko sklepamo, da je sovražnik nameraval tam zgraditi postojanko.¹

* Zbornik, VI. del, 11. knjiga, dokument 123; piščevi spomini.

⁵ Piščevi spomini.

⁸ Prikaz bojev 15. brigade med 24. in 29. januarjem 1944 je napisan na podlagi dokumentov 153, 163, 166, 170, 175, 178, 179, 186 — Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dnevnika Mileta Pavlina in piščevih spominov.

¹ Izjava Vinka Kepica-Pavleta ob napadu političnega komisarja 2. čete 1. bataljona.

Takoj po vdoru na Krko je začel delovati mehanizem poveljevanja in poročanja od brigade, pa prek divizije in korpusa do glavnega štaba ter v obratni smeri. 15. brigada je takoj prejela povelje, naj sovražnika na Vidmu nemudoma napade ter uniči novo postojanko. Čez noč med 29. in 30. januarjem se je brigada zbrala in se začela pripravljati na napad, ki naj bi se začel naslednjega dne. V ta namen je odšel namestnik brigadnega političnega komisarja k 3. bataljonu, ki naj bi napadal Videm iz smeri Ilove gore.

Zjutraj so bataljoni že zasedli izhodiščne položaje za napad.

1. bataljon je med Lesami in Marinčo vasjo prekoračil Krko ter zasedel položaje nad cesto Žužemberk—Krka pri vasi Breg. Takoj je prekopal cesto. Njegova naloga je bila ubraniti sovražniku prodor s Krke proti Žužemberku.

Drugi bataljon se je zbral ob cesti Zdenska vas—Hočevje, jo miniral, zarušil z drevjem in jo prekopal. Njegova naloga je bila ubraniti sovražniku prodor iz Zdenske vasi, kjer je nastala nova postojanka, proti Krki in s Krke proti Zdenski vasi. Bataljon je tudi moral s patruljami in izvidnicami nadzirati cesto Dobropolje—Zvirče ter pot iz Zagorice na Korinj.

Tretji bataljon naj bi takoj napadel sovražnika v Krški vasi in na Vidmu. Proti Grosupljemu naj bi ga varoval Dolenjski odred, ki bi mu kril desni bok pri vasi Gradiček.

Četrti bataljon je zasedel šiški vrh in vzpetine južno od Gmajne z nalogo, da napade sovražnika, če bi skušal prodrati iz Vidma in Krške vasi proti Zdenski vasi ali proti Žužemberku.

Brigadni štab je po podatkih obveščevalne službe cenil, da je na Vidmu in v Krški vasi 250 do 300 Nemcev (kar je nekaj več kot nemška policijska četa) z dvema gorskima topovoma ter nekaj domobranskimi vodniki.

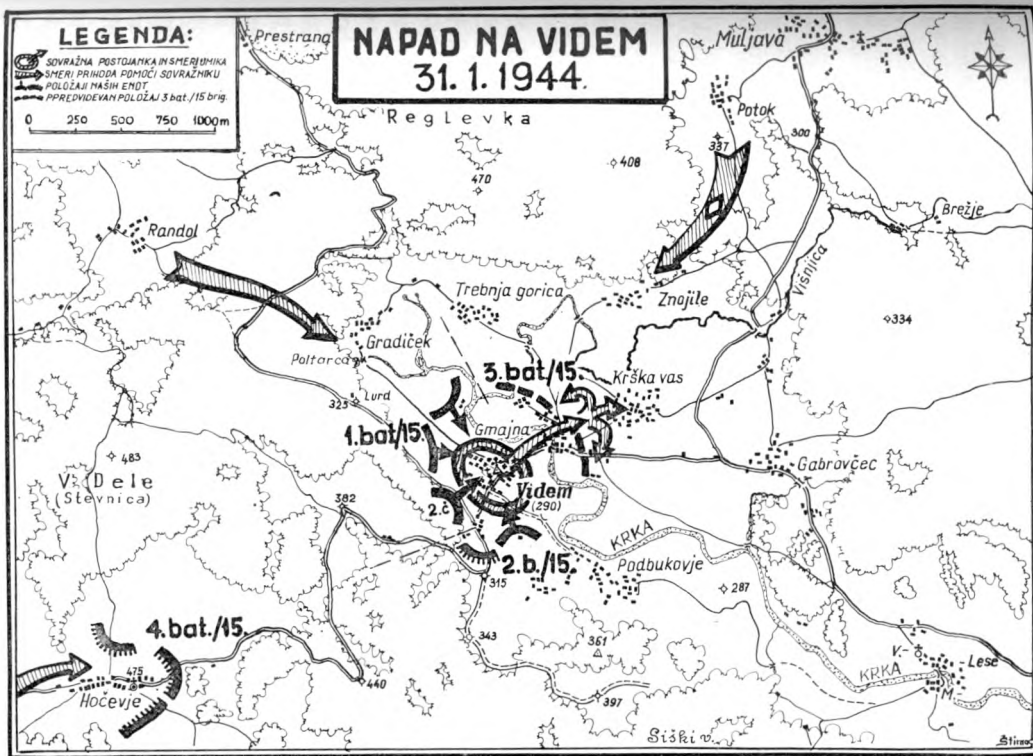
Sovražnik je opazil zbiranje 15. brigade za napad, zato se je začel okoli 12. ure dne 30. januarja umikati po cesti proti Lučam in Grosupljemu. Glavno kolono so ščitile močne pobočnice, zaščitnica in predhodnica. Takoj ko je brigadni štab zvedel za ta umik, je poslal v napad 3. in 4. bataljon iz smeri Laze in Mali vrh. 3. bataljon je sovražnikovo kolono napadel iz smeri Mali vrh z ognjem iz mitraljezov, težkih mitraljezov in minometov, medtem ko 4. bataljon kolone ni več mogel dohiteti. Tudi bataljona Dolenjskega odreda, ki bi moral zasesti Gradiček, ni bilo tam. Če bi bil, bi se kolona morala umikati med 3. bataljonom 15. brigade in bataljonom Dolenjskega odreda in bi verjetno utrpela hude izgube.

LEGENDA:

SOVRAŽNA POSTOJANKA IN SMERJENIKA
SMERJ PRINOSA POMOČI SOVRAŽNIKU
POLOŽAJ NAŠIH ENOT
PREDVIDEVAN POLOŽAJ 3. bat./15 brig.

0 250 500 750 1000m

NAPAD NA VIDEM 31. 1. 1944.

Dne 30. januarja je samo 3. bataljon imel pet ranjenih.

Tega dne so Nemci in domobranci pripeljali v Videm—Dobrepolje in Zdensko vas, ki so ju zasedli sredi druge polovice januarja, nove okrepitve. Na Videm so pripeljali trije ali štirje tanki ter štirinajst kamionov, v Zdensko vas pa trije tanki in deset kamionov. Kasneje je v obe vasi pripeljalo v krajših časovnih presledkih še nekaj tankov in kamionov.

Potem ko sta 3. in 4. bataljon prenehala zasledovati sovražnikovo kolono, ki se je umikala proti Grosupljemu, se je nastanil

3. bataljon na Veliki Ilovi gori, 4. nad Zdensko vasjo, medtem ko je bil 1. v vasi Hrib, 2. pa v rezervi na Velikem Korinju.

Toda sovražnikova kolona, ki se je umaknila iz Vidma in Krške vasi, se ni vrnila v Grosuplje, kot je bilo pričakovati. Potem ko se je stemnilo in ko je 3. bataljon izgubil z njo stik, je zavila s ceste v desno proti severu in začela prodirati proti Polževemu. Ob 21. uri je v vasi Velike Vrhe naletela na pratež Dolenjskega odreda, ga takoj napadla ter razkropila, pobila ali zajela. Pri tem so Nemci zaplenili nekaj hrane, opreme in tovornih živali. Po napadu so Nemci v vasi legli k počitku. Toda ob 0,15 31. januarja jih je napadel Dolenjski odred, katerega borci so zaslišali pokanje pri pratežu in zvedeli za nemški vdor od pratežnikov, ki so se rešili. Toda v kratkem in ostrem spopadu so Nemci napad odbili, odred je utrpel dva mrtva in imel štiri hudo ranjene. Nemci so ostali v vasi do jutra 31. januarja, ko so znova začeli prodirati proti Krki. S seboj so vzeli tudi ves plen, kar so ga dobili pri pratežu Dolenjskega odreda. Kljub odporu 15. brigade in Dolenjskega odreda se jim je iz smeri Male Vrhe uspelo prebiti nazaj na Videm in v Krško vas, kar se je zgodilo 31. januarja okoli 17. ure.

V štab 15. brigade je takoj odšel namestnik divizijskega komandanta Radomir Božovič-Raco. Takoj je bil sestavljen načrt za ponovni napad na Videm in na Krško vas. Za neposredni napad na Videm z južne strani, kjer je najlažji dostop do vasi, je bil odrejen 1. bataljon. Glavno vlogo je imela njegova 2. četa, ki je napadala v središču bataljonskega razporeda in ki je imela to ugodnost, da bi se lahko približala cerkvi in pokopališču kot glavni točki odpora po nekem globoko vsekanem kolovozu. Poleg 1. bataljona naj bi se napada udeležila tudi četa 2. bataljona, ki je imel drugače nalogo zavarovati smer proti Hočevju in Zdenski vasi. 3. bataljon naj bi napadal Krško vas od severa in zahoda, 4. pa naj bi

bil v zasedi med Hočevjem in Zdensko vasjo. Za napad je bila začasno ustanovljena tudi baterija minometalcev, ki so jih pobrali iz bataljonov, poveljeval pa ji je Valentin Artjomijev,² takrat komandir 4. čete 2. bataljona.

Napad se je začel ob 18. uri s hudim obstreljevanjem iz minometov, ki so to pot prvič delovali skupinsko. Nemci so se zagrizeno branili in niso varčevali s strelivom in ročnimi bombami. Vmes so izstreljevali svetilne in signalne rakete, da bi priklicali pomoč. Kmalu so se Nemci umaknili v cerkev in na pokopališče, ki gospoduje nad okolico. 2. četa 1. bataljona, ki jo je vodil bataljonski politični komisar Ivan Groznik-Vane, se jim je močno približala. Toda okoli polnoči je bataljonski komandant ukazal Artjomijevu, naj baterija minometalcev prenese ogenj bliže. Salva min je nato padla na napadajočo četo, ki je imela šest mrtvih in več ranjenih. Ena mina je padla na težki mitraljez, druga pa na lahki. Ta salva je pobila ali ranila vrh klina prodirajoče čete in v marsičem zakrivila, da ni postojanka takoj padla.³

Proti jutru pa so borci 1. bataljona le vdrli k cerkvi in na pokopališče. V jutranjem mraku so borci gledali Nemce, kako bežijo čez polje onstran Krke, kjer bi moral biti 3. bataljon. Niso jih mogli zasledovati, ker se je že slišalo streljanje za njihovimi hrbti, ob cesti Zdenska vas—Videm, razen tega pa je za njimi vozil tudi manjši oklopni avto ter jih ščitil s streljanjem iz mitraljezov.

¹ Valentin Artjomijev, poročnik rdeče armade, je bil rojen 30. avgusta 1921 v Rostovu na Donu. Nemci so ga ujeli leta 1941 nekje v Ukrajini hudo ranjenega v noge in ga odgnali v ujetniško taborišče. Od tam je prišel v taborišče za civilne delavce pri Beljaku, kjer se je povezal s partizani prek gestapovskega agenta Kristana. Dne 13. junija 1943 je ušlo iz taborišča devet moških in dve ženski, sovjetski državljani, vodil pa jih je Kristan. Spotoma so ga razkrinkali, aretirali in ustrelili. Artjomijev je prišel še poleti v Belo krajino, v Vzhodno-dolenjski odred, od tam pa v 15. brigado. Kmalu je bil komandir 4. čete v 2. bataljonu. Spomladi 1944 so ga s tega položaja odstavili, ker je prišel ukaz, da sovjetski državljani, če so bili zajeti ali v nemški vojski, ne morejo biti na višjih položajih niti člani KP ali SKOJ. Artjomijeva, ki je bil sprejet v KPS 5. oktobra 1943, so tedaj tudi izključili iz KP z navedbo, da bo vprašanje njegovega članstva rešeno po vrnitvi v SZ. Artjomijev je bil nato v tankovskem odredu pri glavnem štabu, tik pred koncem vojne pa je bil ubit v tanku. (Viri: Spomini avtorja, arhiv CK ZKS, fascikel K/7-1943/44/III.)

³ Izjava Vinka Kepica-Pavleta. Kepic se spominja napada takole: Njegova četa, s katero je bil tudi Groznik, se je skoraj neovirano približala nemškim položajem. Del 2. bataljona, ki se je udeležil napada, je zamudil skoraj eno uro, prišel pa je od Laz, torej z jugovzhoda. Med napadom je Groznik ustrelil nemškega stražarja pri nekem bunkerju za cerkvijo. Nato sta skupaj s Kepicem v nekem hlevu zasačila nemškega konjarja in ga ustrelila. Na balkonu neke hiše je Kepic zagledal dva mrtva Nemca, eden je imel za pasom še torbico za pištolo. Ko je Kepic pogledal vanjo, da bi si vzel pištolo, je opazil, da je to naredil nekdo že pred njim. Po cesti in med hišami je videl ležati še kakih deset do petnajst mrtvih Nemcev, v neki hiši pa so našli še nemškega ranjenca. Vseposvoda je ležala odvržena nemška oprema, posebno nahrbtniki so bili pogosti. Med drugim je bataljon v vasi zaplenil kakih 500 kg masti in precej druge hrane, ki so jo nato odpeljali proti Lazam.

V vasi Videm je 1. bataljon zaplenil štirinajst pušk, štiri nemške uniforme, 350 nabojev za mavzerice, pisalni stroj, nekaj ročnih bomb, dva kotla za kuhanje, 50 kg moke, dve tovorni sedli, nekaj odej ter precej nahrbtnikov in šotork, nadalje osem mul in dva jahalna konja, štiri pare čevljev, dele radijskega oddajnika, nekaj riža in drugih malenkosti. Po izjavah civilistov so imeli Nemci kakih dvajset mrtvih in približno trideset ranjenih, 15. brigada pa šest mrtvih, štiri huje in štiri laže ranjene.

Med plenom, ki ga je dobila 15. brigada, je bila tudi oprema in tovrne živali iz prateža Dolenjskega odreda, ki so ga Nemci zajeli na Velikih Vrheh 30. januarja zvečer.

Sovražnik je priskočil obkoljeni in napadeni postojanki na pomoč iz treh strani, vsega skupaj s približno šeststo vojaki. Prva je prispela kolona iz Zdenske vasi po cesti prek Hočevja. V koloni so bili trije ali štirje tanki, pet kamionov in motorno kolo. Z njo se je udaril 4. bataljon, toda takoj mu je udarila v hrbet pobočnica, ki se je priplazila po gozdu. Zato se je moral bataljon umakniti. Toda ko se je popoldne kolona vračala, jo je na istem kraju bataljon znova napadel.

Razen tega je do Vidma na Krki prodrla tudi sovražnikova skupina 250 do 300 mož, ki je prišla iz Račne prek Ilove gore. Z njo se je spopadel del 2. bataljona. Po poldrugo uro trajajočem boju se je bataljon umaknil, potem ko je prejel obvestilo, da je sovražnikova pomoč že prodrla na Videm skozi položaje 4. bataljona.

2. bataljon se je nato premaknil čez cesto Zdenska vas—Hočevje proti Korinju.

Tretja kolona je prodrla po cesti Peščenik—Križka vas—Velike Vrhe—Krška vas. V njej so bili celo štirje tanki »Panther«, štirje kamioni, osebni avto in motorno kolo. Nemške čete so pripadale že omenjenemu 3. bataljonu 14. SS policijskega polka in 5. četi policijskega stražarskega bataljona XVIII. Sovražnik se v Vidmu ni dolgo zadržal. Pobral je mrličje in ranjence in se kmalu umaknil. Dne 1. februarja okoli 11. ure so se zadnje sovražnikove čete umaknile. Tako je bila Krka svobodna.

Po končanih bojih dne 1. februarja se je 1. bataljon z dvema četama in zaščitnim vodom težkega minometa (del 4. čete) premaknil na Laze, ena četa pa je ostala v zasedi na vzpetinah južno od Gmajne in Malega Globokega. 2. bataljon je branil območje Gradiček—Hrib. 3. bataljon je bil čez dan v vasi Hrastov dol, ka-

mor se je zatekel pred pritiskom nadmočnega sovražnika, 4. bataljon pa je ostal na položajih ob cesti Zdenska vas—Hočevje.⁴

Tako so se končali tridnevni boji okoli Krke. V glavnem je po zaslugi 15. brigade, ki je skoraj uničila postojanko na Vidmu, sovražnikov poskus, da bi ustvaril globinsko zaščitno oviro ob kočevski železnici, pretrpel neuspeh. Čeprav brigada posadke ni uničila, ji je vseeno zadala hude izgube in jo demoralizirala. V teh bojih je brigada pokazala že precejšnjo udarnost in usposobljenost za napad, obrambo in manevriranje, pa tudi bojaželnost, saj je dvakrat napadla po zelo kratki organizacijski in politični pripravi. Kot posebno uspešno se je izkazalo zbiranje minometalcev v baterijo in njihovo koncentrično streljanje. Uspeh je bil v velikih sovražnikovih izgubah.

Po drugi strani pa je bila slabost brigade v slabi povezavi med bataljoni, slabi zvezi in nepovezanosti brigadnega ter bataljonskih štabov. Posledice so bile hude: baterija minometalcev je streljala na lastne ljudi in onesposobila elito tik pred odločilnim uspehom,

3. bataljon se sploh ni udeležil napada in so Nemci skozi vrzel lahko pobegnili, vso težo napada pa je v glavnem nosila samo

2. četa 1. bataljona.

Zaradi teh napak je tudi napadajoči 1. bataljon izgubil stik s sovražnikom, ki se je umaknil iz postojanke ter se skril, da bi dočakal jutro in pomoč.⁵

⁴ Opis napada na Videm in bojov v okolici je narejen na podlagi piščevih spominov, izjave Vinka Kepica ter Antona Vasje-Zgonca kot tudi Zbornika, VI. del, 10. knjiga, dokumenti 179, 186, 187, 188, 189, 192 in 193 ter 11. knjiga, dokumenti 1, 4, 9, 10 in 11.

⁵ Med drugim je o obnašanju Nemcev med napadom oziroma o tem, kako so se Nemci skrili, povedala marsikaj zanimivega takratna učiteljica Julijana Winkler, ki zdaj živi kot upokojenka v Ljubljani.

Takrat je Winklerjeva stanovala z otroki v precej veliki hiši tik pod cerkvijo. Mož Venceslav, učitelj in pisatelj, je bil v NOV. Hiša, v kateri je stanovala, je bila prostorna in velika, zato so bili v njej že prej italijanski in partizanski štabi, ko pa so prišli na Videm Nemci, so pa tudi prišli v hišo. Komandant Nemcev je odšel v posebno sobo, vojaki pa so po njegovem ukazu začeli v kuhinji kuhati kavo. To je bilo 31. januarja popoldne, ko se je že začejalo mračiti. Komaj je voda za kavo zavrela, je pred hišo silovito tresčilo. Med vojaki je nastala huda zmeda, niso se takoj znašli in so začeli begati na vse strani. Pozneje je Winklerjeva zvedela, da je mina eksplodirala na strehi sosedne hiše. Tudi komandant je bil precej zmeden, ko je skočil v sobo, toda brž se znašel in začel poditi vojake na položaje. Drobec prve mine, ki je eksplodirala na strehi sosedne hiše, je priletel skozi okno v sobo, kjer je bil komandant, in mu posnel epoleto z ramena. Nato se je Winklerjeva z otroki zatekla v obokano klet ter se stisnila k zidu. Napad se je po njenem spominu začel točno ob 19. uri (po »okupacijskem času«, torej ob 18. uri, kot zatrjujejo tudi dokumenti NOV).

Spopad je s presledki trajal skoraj vso noč, strahovito je grmelo. Nekako ob 2. uri po polnoči je slišala, kako Nemci iz hiše, kjer je stanovala in se skrivala v kleti, tečejo nekam navzdol proti Krki. Približno ob 5. uri pa je zaslišala korake v

Po napadu na Videm je bil zaradi treh zaporednih prekrškov odstavljen celotni štab 3. bataljona. Zdi se, da je večtedensko samostojno delovanje tega bataljona, ki je bil podrejen različnim štabom, slabo vplivalo na disciplino štaba. Že 18. januarja, dan po prihodu bataljona v brigado, je bataljon brez strela zapustil položaje pri Turjaku. 30. januarja, ko je napadel nemško kolono, ki se je umikala s Krke proti Grosupljemu, ga je štab Dolenjskega odreda obtožil, da je spustil Nemce skozi Znojile, iz katerih se je umaknil, ne da bi o tem obvestil štab odreda. To obtožbo je sicer divizijski štab ocenil kot nepravilno, toda naslednji dan je štab zagrešil novo, hudo napako, ko je spustil Nemce iz Vidma. Zato je nameraval divizijski štab tudi štab 3. bataljona 15. brigade izročiti vojnemu sodišču. Vendar člani štaba pred sodišče niso prišli, ampak so jih samo premestili na manj važne dolžnosti.⁶

Medtem ko ločitev od Bele krajine za borce—Belokranjce ni imela večjih posledic na njihovo disciplino, moralno-politično zavest

hiši nad seboj. Vprašala je, kdo je, oni pa ji je odgovoril, da so partizani. Torej so se Nemci umaknili že skoraj pred tremi urami, partizani so streljali v prazno.

Nato so Winklerjevo prosili, naj gre poklicat Zmčeve. Ko je šla proti njihovi hiši, se je na balkonu spodtaknila ob trupli dveh mrtvih nemških vojakov.

Pozneje je od vaščanov zvedela, da so se Nemci od cerkve in s pokopališča umaknili čez porušeni most na Gmajno, ker jim je zmanjkalo streliva. Nekaj jih je pobegnilo iz vasi čez polje, precejšnje število pa se jih je skrilo v Zabukovčevo hišo. Tam so tiho čakali, kaj bo. Ta hiša je precej velika in bi jih lahko sprejela tudi sto. Partizani so hodili okoli hiše, notri pa ni šel nihče.

Eden izmed Nemcev se je med napadom skril v Zrnčev skedenj. Ko je proti jutru Zrnec prišel v skedenj, da bi vzel seno za jutranje krmljenje živine, je Nemec najbrž pomislil, da gredo ponj partizani, zato se je obesil. Zrnec pa je vrv prerezal, tako da je obešenec padel na tla. Ko so prišli Nemci na Videm, da bi rešili posadko, so tega vojaka našli in ga razorožili. Winklerjeva je tudi slišala še med bojem, kako je neki nemški ranjenec strahovito kričal.

Ko se je zdanilo, so se Nemci skupaj s pomočjo vrnili na Videm in začeli pospravljati, kar je ostalo za njimi, ter zbirati mrljice in ranjence. Med napadom je večina min padla na cerkev in okoli nje, zato je bilo vsepovsod polno zdrobljenega stekla. Med Nemci jih je bilo le malo, ki niso bili ranjeni. Celo komandant je imel polno drobcev v obrazu. To je videla Winklerjeva, ko so odhajali.

Z Nemci, ki so prišli posadki na Vidmu na pomoč, so bili tudi domobranci in gestapovci. Winklerjeva, ki je razumela nemško, jih je slišala, kako so razpravljali, ali naj vas zažgo ali ne. Komandant enote, ki je prišla na pomoč, je spraševal komandanta posadke, ki je bil zvečer v hiši, kjer je živela Winklerjeva, če so tista dva vojaka, ki sta ležala na balkonu, ubili domačini ali kdo drug. Komandant, po činu nadporočnik, je odgovoril, da sta padla med bojem, da domačini niso imeli nobenih zvez s partizani in da zatorej ne bi bilo prav, če bi zažgali vas. Med napadom se je vnela samo ena hiša, ko je signalna raketa padla na slamnato streho.

Najbolj osorni in divji so bili domobranci, ki so skupaj z Nemci stikali po hišah in kradli. Eden izmed domobrancev je hotel Winklerjevi pobrati knjige, pa tudi grozil ji je. Tedaj je Winklerjeva zagrozila, da se bo pritožila Nemcem, kar je tudi naredila. Nemški poveljnik je domobranca ozmerjal in zapodil. Tik pred umikom se je eden izmed domobrancev po nesreči z ročno bombo ranil v roko.

• Zbornik, VI. del, 10. knjiga, dokumenta 118, 193 ter 11. knjiga, dokumenti 10,

11 in 22; arhiv CK ZKS, fascikel K/7-1943-44-III; izjavi Antona Zgonca-Vasje in Draga Gorjupa.

ter borbenost, so se počasi le začele kazati posledice hudih naporov, lakote, mraza in bojev s številčno močnejšim, bolje izurjenim in opremljenim sovražnikom. Del borcev je začel omahovati, posamezniki ali tudi cele skupine so odšle samovoljno proti Beli krajini na krajši dopust. Nekateri so se tam tudi vključili v razne zaledne enote ali v administrativni aparat, čeprav jih funkcionarji niso smeli sprejemati. Toda vsak je rad videl, če je imel v svoji enoti več ljudi, posebno če so bili izkušeni v bojih in izurjeni. Ko je divizijski politični komisar takoj po napadu na Videm obiskal 15. brigado, so mu povedali, da je od odhoda iz Bele krajine samovoljno odšlo iz brigade 105 borcev—Belokranjcev.⁷

Medtem ko sta se 15. brigada in Dolenjski odred bojevala okoli Krke, je sovražnik hitel popravljati železnico. V nekaj dneh mu je pod zaščito nove postojanke v Zdenski vasi in tankov, ki so patrolirali ob cesti Zdenska vas—Grosuplje, ta pa teče tik ob železnici, uspelo usposobiti za promet železnico do Velikih Lašč. To in pa okrepitve, ki so prišle na Videm—Dobrepolje, v Zdensko vas in druge postojanke proti Kočevju, je vzbudilo pozornost glavnega štaba. Na sektor Velike Lašče—Grosuplje je moral divizijski štab poslati 12. brigado, medtem ko naj bi Dolenjski odred odšel v okolico Trebelnega. 3. februarja pa je glavni štab NOV in PO Slovenije z radijsko brzojavko prosil vrhovni štab, naj mu dovoli premestiti 9. in 10. brigado 18. divizije iz Gorskega Kotarja na sektor Grosuplje—Kočevje.

Po odhodu 14. divizije na Štajersko ter 9. in 10. brigade na Hrvaško so ostale na Dolenjskem in Notranjskem le štiri brigade 15. divizije in 8. brigada 18. divizije. Ena izmed brigad je morala biti stalno na položajih med Novim mestom in Metliko.

Namen vrnitve 9. in 10. brigade je bil okrepiti NOV na območju med Grosupljem in Kočevjem, onemogočiti popravljanje železnice in odvrniti nevarnost od osvobojenega ozemlja, ki mu je pretela zaradi večje sovražnikove dejavnosti.⁸

⁷ Zbornik, VI. del, 11. knjiga, dokumenta 14 in 18. V poročilu političnega komisarja glavnega štaba Centralnemu komiteju KPS o položaju na Dolenjskem dne 3. februarja piše, da sta ob železnici Grosuplje—Kočevje dve brigadi, od katerih ena šteje 500, druga pa 700 borcev. Ta druga je 15. brigada, prva pa Cankarjeva, ki je bila ob tem času v okolici Ribnice. Torej je 15. brigada, ki je imela decembra 1943 okoli tisoč borcev, upadla zaradi izgub v bojih, bolezni in samovoljnih odhodov za tristo borcev.

⁸ Zbornik VI. del, 11. knjiga, dokumenti 1, 9, 10, 14 in 15.

NADALJEVANJE BOJEV OB ŽELEZNICI GROSUPLJE—KOČEVJE

Potem ko je 15. brigada pregnala sovražnika iz Vidma, je ostala na njenem območju kot najbolj nevarna postojanka v Zdenski vasi. V njej je bila 9. četa 3. bataljona 14. SS policijskega polka. Štela je tri oficirje, 28 podoficirjev in 141 vojakov. Začasno ji je poveljeval namestnik komandirja poročnik Heinig. Podrejena ji je bila 26. domobranska četa, ki je štela enega oficirja in 160 vojakov. Iz Zdenske vasi je sovražnik nadziral vso dobrepoljsko kotlino in s tem tudi železnico. Medtem ko prej med Velikimi Laščami in Grosupljem ob železnici ni bilo nobene sovražnikove postojanke, je bila zdaj nekje na sredini Zdenska vas.¹

Po napadu na Videm in bojih okoli njega je 15. brigada razen nujnega, običajnega zavarovanja počivala, saj je bila po tridnevnih bojih počitka tudi močno potrebna. Zjutraj 2. januarja pa so bili njeni bataljoni razporejeni na naslednjih položajih:

Prvi bataljon je bil na gričih vzhodno od Hočevja, patrulje je pošiljal proti Velikemu in Malemu vrhu. S pomočjo civilistov, ki jih je mobiliziral, je prekopaval cesto Hočevje—Krka. 2. bataljon je počival v Velikem Korinju, patrulje in zasede je pošiljal proti Zagorici in Krški vasi, razen tega pa je vzdrževal zvezo z bataljonom 8. brigade pri Zvirčah. 3. bataljon je bil na položajih nad cesto Zdenska vas—Hočevje, zasede je imel proti Veliki in Mali Ilovi gori.

4. bataljon je bil v zasedi nad Zdensko vasjo.

Tega dne bojev ni bilo, borci so razen stražarske službe in patroljiranja čistili orožje, urejali obleko in opremo ter podobno, štabi pa so razpravljali s podrejenimi funkcionarji o pomanjkljivostih med zadnjimi boji. Sovražnik pa je še vedno patroljiral s tanki po cesti Grosuplje—Račna—Zdenska vas—Ponikve—Rašica.

Podobne naloge in razpored je imela brigada vse do večera

4. februarja, ko se je odpravila skupaj z 12. brigado, ki je prišla na sektor Zdenska vas—Grosuplje od Novega mesta v noči med 3. in

4. februarjem, rušiti železnico med Zdensko vasjo in Čušperkom.

Zvečer ob 20. uri, ko se je akcija začela, je 1. bataljon zasedel položaje na gričih okoli Predol in Čušperka, da bi branil sovražniku vdor iz smeri Grosupljega. 2. bataljon je začel rušiti železnico med Čušperkom in Zdensko vasjo. 3. bataljon je bil v zasedi nad vasjo

¹ Zbornik, VI. del, 11. knjiga, dokument 123.

Velika Ilova gora, eno četo je imel v zasedi pri Ilovi gori, tako da je lahko vzdrževal zvezo s 1. bataljonom. 4. bataljon je rušil železnico med 2. bataljonom in Zdensko vasjo. Brigadni pratež je bil na Lazah nad Krko.

Dvanajsta brigada je imela nalogo zapreti smer proti dobre-poljski kotlini.

Do 2. ure 5. februarja je brigada na že ustaljen način s sežiganjem pragov in razkaljevanjem tračnic uničila 300 metrov tirov, nato pa so minerji z miniranjem stikov med tračnicami uničili nadaljnjih 300 metrov. Iz Zdenske vasi je sovražnik skušal preprečiti rušenje tako, da je poslal po cesti proti 12. brigadi oklopni avto. Toda ta brigada ga je zavrnila z ognjem iz minometov. Nato iz postojanke v Zdenski vasi niso več skušali poseči v boj.

Po akciji naj bi 15. brigada prešla prek železnice in se nastanila na območju med železnico in cesto Škofljica—Rašica, medtem ko naj bi 12. brigada zasedla njen dotedanji sektor, to je območje v trikotniku Ilova gora—Hočevje—Zdenska vas.

Okoli 3. ure 5. februarja pa je sovražnik napadel iz smeri Grosupljega. Do postaje v Čušperku sta pripeljala dva vlaka vojaštvo, ki je tam izstopilo in krenilo v napad proti 1. bataljonu. Ta se je branil in preprečil sovražniku nadaljnje prodiranje, dokler se ni čez železnico iz Laz nad Krko mimo Hočevja prebil brigadni pratež pod zaščito čete iz 3. bataljona. Na vzhodni strani železnice pa je ostala četa 1. bataljona, kakor tudi četa 3. bataljona, ki ji je odšla na pomoč. Nista se mogli več prebiti na zahodno stran železnice za brigado, ker se je že zdanilo in ker je pripeljal po železnici nov vlak. Obe četi sta se začasno priključili 12. brigadi, zvečer pa sta odšli za brigado čez železnico.

Zjutraj 6. februarja je 15. brigada zasedla naslednje položaje:

Prvi bataljon je bil nastanjen v vasi Velike Lipljene, zasede je imel proti Račni, Grosupljemu in Slivnici. Na cesti Grosuplje—Šentjurje je napravil več barikad. 2. bataljon je bil v vasi Veliki Ločnik, patrolje je pošiljal proti Turjaku in Rašici, zasedi pa je imel pri Sv. Ahacu in Sv. Petru. 3. bataljon je bil v vasi Vrbičje, patrolje je pošiljal proti Pijavi gorici in Grosupljemu, zasede je imel ob cesti Vrbičje—Šentjurje. 4. bataljon je bil v vasi Rožnik, patrolje je pošiljal proti Račni, Zdenski vasi in Turjaku, zasedo pa je imel na severovzhodni strani vasi.

Podnevi ni bilo bojev. Zvečer bi brigada morala znova rušiti železnico, toda zaradi prevelike utrujenosti za to ni bila sposobna.

Zato je ponoči med 5. in 6. januarjem počivala, 12. brigada pa je demonstrativno napadla Zdensko vas, jo blokirala ter rušila železnico med Zdensko vasjo in Predolami.

Dne 6. februarja ob 15,30 pa je sovražnik nenadoma s kakimi 200 vojaki, ki so imeli s seboj tudi srednje težki tank, en kamion in motorni tricikel, napadel 1. bataljon v vasi Velike Lipljene. Stražar, ki bi moral nadzirati okolico vasi, je takoj, ko je opazil bližanje kolone, pobegnil, ne da bi obvestil bataljon na nevarnost. Kasneje so ga zaradi tega prekrška aretirali. Iz vasi se je bataljon umaknil v precejšnjem neredu v gozd za vasjo, odkoder je začel spopad. Sovražnik je zaplenil dva konja, dve muli, eno »težko bredo«, 19 težkih min za minomet, tri nahrbtnike streliva in šest kotlov. Dva borca sta se vdala, bataljonski komandant Anton Kramarič pa je bil ranjen. Iz vasi se je sovražnik kmalu umaknil.

V istem času je sovražnik napadel med Malim Ločnikom in pri Sloki gori tudi 2. bataljon. Toda ta bataljon je napad odbil in prizadejal sovražniku izgube, ki so znašale tri mrtve in več ranjenih.

Sovražnik je napadel tudi pratež 3. bataljona, ko je nesel svojemu bataljonu na položaje hrano. Napada se je udeležilo kakih 120 vojakov, ki so prišli mimo zased in patrolj po skrivnih gozdnih poteh.

Prav tako se je s sovražnikom, ki je prišel za hrbet zasedam po skrivnih poteh, spopadel tudi 4. bataljon. Toda zasede so sovražnika pravočasno opazile, se pripravile za obrambo in ga odbile.

Način napada in tudi način približevanja, predvsem po skrivnih poteh skozi gozd, kažeta, da je sovražnik dobro poznal razpored 15. brigade in tudi vso okolico. Razumljivo je, da je za to izkoristil precejšnje število pristašev domobranstva po vaseh. Ti so ga stalno in podrobno obveščali o vseh spremembah v razporedu naših enot. Razen tega pa je bilo med domobranci precej domačinov, ki so dobro poznali okolico.

Napad na brigado 6. februarja je prvi napad take vrste. Brigada jih je kasneje doživela še več, pa tudi druge enote. Glavni cilj teh napadov je bil zadati našim enotam kar se da več izgub. Sovražnik je izkoristil svojo dobro razvejano obveščevalno omrežje in poznavanje krajev ter napadal naše enote, ko so počivale v vaseh, po napadu pa se je naglo umaknil v postojanke.

Čeprav 15. brigada ni imela izkušenj v boju proti taki sovražnikovi taktiki, 6. februarja ni imela večjih izgub, kar je pripisati budnosti in vztrajnosti v odporu.

Olga Jurajevčič iz Metlike kot brigadna bolničarka zgodaj spomladi 1944

Zvečer 6. februarja se je brigada po ukazu divizijskega štaba premaknila nazaj čez železnico. Mimo Ilove gore je odšla na območje Polževega. Pohod je bil brez spopadov, zjutraj 7. februarja pa so se bataljoni nastanili v naslednjem razporedu:

Prvi bataljon je bil v vasi Zavrtache, 2. bataljon je bil v Križki vasi, zavaroval se je proti Grosupljemu, Višnji gori in Račni, 3. je bil v Novi vasi, zavaroval se je proti Čušperku, Račni in Grosupljemu, 4. bataljon pa je bil na Malih in Velikih Vrheh. Brigadni štab je bil na Nalih Vrheh.

Podnevi 7. februarja je brigada po pohodu, ki je trajal celo noč, počivala, sovražnik je ni vznemirjal. Le sovražnikov osebni avto je Popeljal iz Grosupljega do prekopa na cesti proti Višnji gori. Tam se je ustavil, naglo obrnil in odpeljal nazaj, preden je zaseda utegnila nanj streljati. Tudi noč med 7. in 8. februarjem je bila mirna, 8. februarja podnevi ni bilo akcij ne spopadov.

Dne 8. februarja zvečer je odšel 1. bataljon nazaj k železnici. Med Čušperkom in Zdensko vasjo so minerji, ki so bili dodeljeni bataljonu, minirali kakih 150 metrov tira na stikališčih tračnic. 9. februarja zjutraj je bataljon zasedel položaje ob železnici, da bi sovražniku preprečil popraviljanje. Sovražnik ga je napadel z desnega boka pri Čušperku. Skoraj istočasno se je srednji del bojne črte bataljona spopadel s sovražnikovo zasedo, ki je krenila na položaj, da bi varovala delavce. Kmalu zatem je sovražnik napadel bataljon tudi od Zdenke vasi. Tako se je bataljon znašel v nekakšnih kleščah. Da se je izmotal iz nevarnega položaja, mu je pomagala megla. Nato je zasedel hrib nad vasjo Velika Ilova gora. Toda takoj po zasedbi se je bataljon spopadel s kolono, ki je za njim prodirala od Račne. Druga kolona je prodirala od Male proti Veliki Ilovi gori. 12. brigada se je bojevala s sovražnikom, ki je prodiral proti Hočevju in ga nazadnje zavzel. 1. bataljonu je odšel na pomoč del 3., da bi preprečil napad v njegove boke. Ta del 3. bataljona se je s sovražnikom spopadel pri Ravnem dolu. Drugi del 3. bataljona je bil medtem položaju ob cesti Krka—Luče. Oba dela sta sovražnika zavrnila in tako omogočila 1. bataljonu, da je zdržal do konca.

Boj je trajal od jutra do večera, nakar se je sovražnik umaknil proti Zdenski vasi in Čušperku. Poleg vojaštva iz Zdenske vasi in Grosupljega se je na sovražnikovi strani udeležilo bojov tudi nekaj svežih čet, ki so prispele iz Ljubljane. Brigadni štab je cenil sovražnikovo moč na petsto vojakov. Sovražnikovih izgub ni bilo mogoče

ugotoviti, sklepal pa je, da je imel nekaj mrtvih in več ranjenih. 15. brigada je imela dva ranjena in nekaj pogrešanih.

Med bojem je imel 2. bataljon nalogo zavarovati zaledje brigade iz smeri Grosupljega in od nemško-italijanske razmejitvene črte s patruljami in zasedami. Zvečer 9. februarja se je 1. bataljon nastanil v Novi vasi, 3. pa na Velikih in Malih Vrheh.

V tem času brigada ni imela več štirih bataljonov, ampak samo tri. Četrti bataljon je bil po prihodu brigade čez železnico v noči med 6. in 7. februarjem ukinjen, moštvo pa razdeljeno med prve tri bataljone. Vzrok za to reorganizacijo je bilo nenehno zmanjševanje števila borcev zaradi izgub v bojih, bolezni, izčrpanosti, pa tudi zaradi nadaljnjih samovoljnih odhodov domov. Tako je dne 4. februarja med pohodom proti železnici samovoljno zapustilo brigado sedem borcev, ki so odnesli s seboj tudi mitraljez. Tudi 9. februarja je imela nekaj pogrešanih, ki so v večini odšli v Belo krajino. Majhne čete in bataljoni pa so povzročali razdrobljenost sil in s tem manjšo učinkovitost.

Po celodnevem boju 9. februarja nista mogla 1. in 3. bataljon poslati k železnici v novo rušilno akcijo kak svoj del. Zato je to nalogo dobil 2. bataljon, ki je bil podnevi na zavarovanju. Toda tudi ta bataljon ni mogel najti izmed treh strelskih čet niti ene cele, da bi jo poslal v akcijo. Štab je iz vseh čet izbral najbolj močne in spočite ter zdrave, iz 1. in 3. bataljona so jim priključili vse tiste, ki so jih nabrali okoli kuhinj, štabov in prateža in ki se niso udeležili bojev podnevi, ter začasno ustanovil posebno skupino. Štela je kakih štirideset borcev, poveljeval pa ji je operativni oficir 2. bataljona Branko Harb. Skupina je imela od orodja samo nekaj krampov, lopat in kladiv. Minerjev ni bilo zraven. Vsem je bilo jasno, da tako šibka skupina s takim orodjem in brez razstreliva ne bo opravila nič, ker jo bo sovražnik takoj napadel, komaj bo začela razbijati. Razen tega je snežna odeja ovirala hojo ter povečala vidljivost. Svetil je mesec.

Ne samo borcem, tudi Harbu je bilo več kot jasno, da pomeni pohod k železnici samo nepotrebno izpostavljanje nevarnosti in mučenje že tako na smrt utrujenih ljudi. Zato se je dogovoril z nekaterimi borci, da bi uprizorili navidezen spopad s sovražnikovo zasedo ali patruljo nekje v bližini ter se nato vrnili. Pred Ravnim dolom je predhodnica začela streljati naprej, nekaj rafalov pa je spustila tudi nazaj, tako da so krogle letele proti brigadnemu štabu. Čez nekaj časa se je skupina vrnila, Harb je poročal, da so padli v zasedo.

Štab je uvedel preiskavo, toda ni bil niti preveč natančen niti vztrajen, saj so njegovi člani čutili z borci in zato vedeli, da je bilo pošiljanje te skupine k železnici jalovo početje. Lotili so se ga, ker je tako zahteval divizijski štab, nanj pa je pritiskal korpusni. Nedvomno je imel štab 15. divizije, ki je poslal štaboma 12. in 15. brigade

10. februarja ukaz o rušenju železnice, pred očmi ravno primer Harbove skupine, ko je očital brigadama, kako pošiljata k železnici manjše enote, te pa se vračajo z izgovorom, da so jih napadle sovražnikove zasede, ki so bile ob progi, ter da zato niso mogle opraviti svojih nalog.²

Dne 10. februarja brigada ni imela bojev, bataljoni so bili na starih položajih. Zvečer ob 17. uri je krenil k železnici 2. bataljon. Pričel se je tečaj za minerje, ki ga je vodil član inženirsko-tehnične sekcije pri divizijskem štabu inženir Koželj. Čez noč je 2. bataljon uspel porušiti nekaj sto metrov železnice, zjutraj pa se je spopadel s sovražnikom, nakar so mu prišli na pomoč deli 3. bataljona. Zvečer

11. februarja sta se 2. bataljon in deli 3. vrnila vsak v svojo vas, odkoder sta odšla v akcijo.³

Ponoči med 11. in 12. februarjem je brigada počivala, ker je bila v naslednji noči predvidena večja akcija.

Dva bataljona 12. brigade naj bi rušila železnico, eden pa naj bi blokiral Zdensko vas. Tudi 15. naj bi z dvema bataljonom rušila železnico, eden pa naj bi bil v zasedi proti Grosupljemu. Podnevi

13. februarja naj bi ostali obe brigadi v zasedi pri železnici.

Z izhodiščnih položajev v vaseh, kjer so bili bataljoni nastanjeni, je 15. brigada krenila proti železnici že ob 16. uri 12. februarja, rušiti pa je začela ob 19,15. V zasedi proti Grosupljemu je bil spet njen

1. bataljon, medtem ko sta druga dva razbijala tire, kurila prage in prenašala tračnice in prage. Ob 2. uri 13. februarja je pripeljal od Grosupljega oklopni vlak, zato je moral 2. bataljon na položaje.

3. bataljon je rušil železnico do 3,30. Brigada je popolnoma porušila samo 100 metrov tirov, poškodovala pa nadaljnjih 40 metrov. Po umiku od železnice sta 1. in 2. bataljon zasedla položaje okoli vasi Velika Ilova gora in nad njo, 3. bataljon pa je bil v rezervi na Mali Ilovi gori. Okoli 10,30 je kakih tristo sovražnikovih vojakov jurišalo na položaje 1. bataljona, vendar so bili odbiti. Drugič je sovražnik poskušal prodreti od Račne proti Mali Ilovi

² Zbornik, VI. del, 11. knjiga, dokument 42; piščevi spomini; dnevnik Mileta Pavlina.

³ Piščevi spomini.

gori, pa ga je zavrnil 2. bataljon. Proti večeru se je sovražnik umaknil v Grosuplje, bataljoni 15. brigade pa so se vrnili na stare položaje v Novi vasi, Križki vasi in na Velikih Vrheh.

V noči med 13. in 14. februarjem je brigada spet počivala po .yeč kot 24 ur trajajočih pohodih in bojih. Divizijski štab pa je dopoldne izdal ukaz o napadu 15. brigade na sovražnikove postojanke v Veliki in Mali Račni ter pri cerkvi na Kopanju. Napad naj bi se začel 15. februarja ob 20. uri.

Takoj ko se je brigada spočila, so se začele temeljite vojaške in politične priprave za to veliko akcijo, ki naj bi zadala sovražniku odločilni udarec na območju Grosuplje—Zdenska vas kot najbolj občutljivem delu železniške zveze Ljubljana—Kočevje, okoli katere je bilo težišče akcij 7. korpusa.

Po podatkih obveščevalne službe štaba 15. divizije je v tem času razpolagal sovražnik v postojankah vzdolž železnice Ljubljana—Grosuplje—Kočevje z naslednjimi silami:

Ljubljana — okrog 3000 domobrancev in 600 Nemcev, Škofljica — 150 domobrancev ter deset do dvajset Nemcev, Grosuplje — okrog 300 domobrancev ali Nemcev, njihovo število in enote so se pogosto menjale, Rašica — 140 domobrancev, Velike Lašče — 300 Nemcev in domobrancev (24. in 25. domobranksa četa ter baterija havbic 3. bataljona 14. SS policijskega polka kot tudi 11. četa 3. bataljona 14. SS policijskega polka), Zdenska vas — 300 do 400 domobrancev in Nemcev (9. četa 3. bataljona 14. SS policijskega polka ter 26. domobranksa četa), Kočevje — 600 do 800 domobrancev in Nemcev (štab 3. bataljona 14. SS policijskega polka, 10. in 12. četa tega bataljona, 61. in 62. domobranksa četa ter vod domobrankske policije).

Kot vidimo, je obveščevalna služba v glavnem še kar točno ugotovila število sovražnikov, le v Velikih Laščah in v Kočevju je bilo sovražnikovih vojakov precej več.

V Veliki in Mali Račni je bilo po podatkih obveščevalne službe od 180 do 200 domobrancev ter petnajst do dvajset Nemcev. Oboroženi so bili z dvema minometoma kalibra 81 mm, 5—6 lahкими minometi, dvema težkima mitraljezoma, osmimi mitraljezi ter puškami in brzostrelkami. Pri cerkvi na Kopanju je bilo dvajset do trideset mož z lahkim minometom ter tremi mitraljezi. Posadka ni imela topov in tankov, toda ponoči je patroljiral po železnici Grosuplje—Zdenska vas oklopni vlak. Bunkerjev ali žičnih ovir okoli postojank ni bilo.

En bataljon 15. brigade naj bi po načrtih divizijskega štaba napadel postojanko v Mali Račni iz smeri vasi Gabrje, eden postojanko v Veliki Račni iz smeri Limberka. Deli obeh bataljonov naj bi istočasno obračunali s posadko pri cerkvi na Kopanju, en bataljon pa naj bi ostal v rezervi nekje v bližini. Napadajoča bataljona naj bi podpiralo topništvo: stomilimetrska havbica ter protitankovski in gorski top Gubčeve brigade. Havbico naj bi pripeljali do Gabrja, kjer bi jo prevzela 15. brigada. Brigadni štab naj bi napravil do podrobnosti točen načrt napada za vsako enoto posebej in za razmestitev težkega orožja. Predvsem pa naj bi brigada preprečila pobeg sovražnikovih vojakov iz ene postojanke v drugo ali iz vseh treh.

Divizijski štab tudi izrecno opozarja brigadnega, da je odgovoren, da bodo borci imeli dovolj streliva, minerskega materiala, drogov s slamo za zažiganje hiš, klešč za ščipanje bodeče žice in belih plaščev. Te naj bi odstopila 12. brigada. Havbici naj bi poveljeval brigadni štab.

Ta naj bi poveljeval tudi bataljonu Gubčeve brigade, ki bi se moral javiti najkasneje do 12. ure 15. februarja. Naloga tega bataljona naj bi bila zavarovanje proti Grosupljemu. Miniral bi cesto in železnico ter postavil zasedo pri gradu Boštanj in nadziral Plešivico, da ne bi sovražnik prodrł čez Jelovec ali Mali vrh. Že zvečer naj bi bataljon razdrł tudi železnico med Slivnico in Grosupljem, na cesti Grosuplje—Predole pa naj bi napravil več barikad.

Dvanajsta brigada naj bi z dvema bataljonom napadla Zdensko vas, napad naj bi bil demonstrativen, toda če bi se ugodno razvijal, naj bi resnično napadli. En bataljon naj bi bil v rezervi, na Zaplani pa naj bi postavili top. Na cesti proti Grosupljemu naj bi brigada postavila barikade ter jo prekopala.

Ena četa naj bi nadzirala območje okoli vasi Rožnik, da ne bi sovražnik prodrł od Turjaka ali Rašice. Dolenjski odred naj bi z enim bataljonom demonstrativno napadel Grosuplje ter vpadel vanj, en bataljon naj bi zavaroval območje Šentjurja, z delom sil pa naj bi porušil železnico med Škofljico in Grosupljem na več krajih. 8. brigada iz 18. divizije naj bi odredila en bataljon, ki bo s Hinj na Krko spremljal havbico, Gubčeva brigada pa naj bi s tremi bataljoni demonstrativno napadla Novo mesto ter uničila postojanko na Trški gori. Divizijski štab naj bi bil med napadom na Mali Ilovi gori.

Vse enote, določene za napad, so pravočasno zasedle izhodiščne položaje, le havbica je imela zamudo zaradi visokega snega, ki ga je

bilo ponekod tudi tričetr metra. Zato so jo v Hočevje pripeljali šele 15. februarja ob 16. uri.

Nalogo, da uniči postojanko na Kopanju, kjer je bila župna cerkev z vzvišenim, za obrambo pripravnim pokopališčem, mrtvašnico, mežnarijo in napol porušeno šolo, je dobil 3. bataljon s skupino bombašev, zbranih iz vseh treh bataljonov. Kopanj je bil namreč ključni položaj tudi glede Velike in Male Račne.

Svetil je mesec, snega je bilo veliko, zemljišče pod njim pa je bilo močvirnato, saj je bil nekoč Kopanj otok. Cerkev in poslopja okoli nje stoje vrh griča z zelo strmimi pobočji, poraščenimi s smrečjem, medtem ko je okolica popolnoma ravna in gola.

Ko je bataljon z bombaši prodiral čez polje, se je borcem večkrat udrlo pod nogami in so tudi do pasu padli v blato pod snegom. Belega plašča ni imel skoraj nihče, zato se je kolona videla že od daleč, toda nihče ni nanjo ustrelil. Ko so bombaši prišli do griča, so morali plezati po njegovih poledenelih in kot streha strmih pobočjih, dokler se niso približali cerkvi in poslopjem. Tam je bilo vse tiho in kmalu je nekdo prišel do cerkve. Sovražnika ni bilo nikjer, cerkvena vrata so bila na stežaj odprta, pod pa še moker od čevljev. Očitno je posadka, ki je v bojih prejšnjih dni uporabljala zlasti zvonik kot bunker za težke mitraljeze, pravkar pobegnila.

Komaj je bataljon zasedel cerkev in okolico, je iz Predol odpeljal vlak. Bataljon je za njim poslal nekaj min. Nato se je 3. bataljon spustil v Veliko in Malo Račno, ki sta bili prazni. Tedaj sta prispela tudi 1. in 2. bataljon. Štabi so lahko ugotovili, da postojanki v Veliki in Mali Račni kot tudi zaseda na Kopanju nista bili stalni, ampak občasni, za dan ali dva, ko je njuna posadka varovala delavce ob železnici.

Pozno ponoči je brigada prejela povelje, naj zažge cerkev in do konca poruši šolo. Iz vasi so borci prinesli drva in slamo, v cerkev pa so jo znosili šele na izrecno povelje, saj so mislili, da bodo čez noč v snegu in da zato potrebujejo slamo in drva. Zlasti med starejšimi je bilo dosti vernih, ki niso mogli razumeti, da je treba cerkev kot sovražnikovo utrdbo zažgati. Duhovnika je o požigu cerkve obvestil štab in mu omogočil, da je odnesel iz nje važnejše predmete.

Takoj ko je cerkev zagorela, je po ukazu divizijskega štaba, ki je vodil akcijo pod neposrednim nadzorstvom komandanta in političnega komisarja korpusa, 2. bataljon odšel proti Spodnji Slivnici. Tam se je bojeval bataljon Gubčeve brigade s posadko oklopnega

vlaka, ki je odpeljal posadko s Kopanja in Velike ter Male Račne ter tam naletel na mino in iztiril.⁴

Prvi in 3. bataljon 15. brigade pa sta odšla proti Zdenski vasi, kjer je uspelo 12. brigadi vdreti v postojanko ter stisniti posadko v sredo vasi. V boju so imeli po lastnih poročilih Nemci tri mrtve in deset ranjenih, od katerih je eden kasneje umrl, dva domobranca pa sta bila ranjena. Najprej je prišla Zdenski vasi na pomoč sovražnikova pehota, ki je prodrla po jarku med cesto in železnico od železniške postaje Dobrepolje. Proti jutru pa je pripeljala tudi pomoč od Rašice in Velikih Lašč z oklopniki in kamioni.

Dolenjskemu odredu je uspelo vdreti v Grosuplje, skupina bombašev je zmetala več bomb v sokolski dom, kjer so stanovali sovražnikovi vojaki. Takoj zatem je pripeljalo iz Ljubljane deset kamionov, polnih vojakov, in odred se je moral umakniti. Kasneje je prišlo v Grosuplje še več okrepitev.

Čeprav sta 1. in 3. bataljon zelo hitela, da bi prišla pravočasno na odrejene položaje med Zdensko vasjo in Rašico, sta bila prepozna. Medtem ko sta bila na poti, je prišla v Zdensko vas pomoč. Kljub temu je še ponoči 1. bataljon zasedel Golo brdo in postavil zasedo ob cesti Rašica—Zdenska vas. Nato je ves dan 16. februarja z bojnimi patruljami demonstrativno napadal Rašico. Patrulje je pošiljal proti Zdenski vasi in Rožniku ter vzdrževal zveze z 12. brigado, ki je celo dopoldne napadala Zdensko vas ter po nemških poročilih ubila dva domobranca, dva pa ranila. 3. bataljon je zasedel Mali hrib ter postavil zasedo ob cesti Zdenska vas—Rašica. Z močnimi patruljami je demonstrativno napadal Velike Lašče ter nadziral okoli Rašice, Velikih Lašč in Zdenske vasi.

Takoj potem, ko so zasedli položaje na Golem brdu, so borci

1. bataljona opazili sovražnikovo kolono, ki je štela kakih sto mož. To je bil del 11. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka iz Velikih Lašč, ki je prodiral od Rašice proti Zdenski vasi. Kolono je takoj napadel, ta pa se je začela umikati proti zasedi 3. bataljona in proti Rašici. Ta je zasedel položaj zelo strnjen, toda prepozno. Zato je uspelo sovražniku uteči proti vasi Ponikve in na višine nad njo. Od tam je streljal na odkrito zemljišče, po katerem so skušali borci

⁴ Dnevnik Mileta Pavlina, piščevi spomni. V poročilu štaba 7. korpusa glavnemu štabu o napadu 15. divizije in Dolenjskega odreda na Račno, Zdensko vas in Grosuplje dne 16. februarja (Zbornik, VI. del, 11. knjiga, dokument 62) pa piše, da je sovražnik verjetno "pobegnil proti Sentjurju, medtem pa se je pri Slivnici prevrnil vlak, s katerim je sovražnik poskušal iz Grosuplja poseči v boj. Očitno je bil korpusni štab v zmoti, morda pa se je vlak res prebil v Grosuplje in se prevrnil, šele ko se je vračal proti Račni.

1. in 3. bataljona priti sovražnikom, ki jim ni uspelo pobegniti, za hrbet. Ker ni bilo več mogoče napredovati, sta bataljona dobila ukaz, da do noči zadržita sovražnika v obroču in ga nato uničita. Najbrž bi se to posrečilo, toda približno ob 16. uri je priletelo sovražnikovo letalo ter pričelo bombardirati in mitraljirati levo krilo bojnega razporeda obeh bataljonov. Krilo se je moralo umakniti, kar je sovražnik izkoristil in pobegnil proti Rašici. Na bojišču je ostalo šest mrtvih, bataljona sta zaplenila mitraljez »breda«, šest pušk ter nekaj streliva in opreme. Po pripovedovanju civilistov je imel sovražnik petindvajset do trideset mrtvih ter ranjenih, iz 1. bataljona pa sta bila dva borca ranjena. Toda delu 11. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka je vseeno uspelo priti v Zdensko vas, potem ko so se združili z njeno posadko pri Ponikvah.

Drugi bataljon je zasedel položaje po grebenu med Spodnjo Slivnico in Predolami. Patulje je poslal proti Grosupljemu, Šmarju in Šentjurju ter vzdrževal zveze z Dolenjskim odredom in bataljonom Gubčeve brigade pri gradu Boštanj.

Iz Grosupljega je sovražnik prišel na pomoč posadki iztirjenega oklopnega vlaka z vlakom, sestavljenim iz približno dvajsetih vagonov. Izkrcal se je pri Spodnji Slivnici, nakar mu je uspelo priti v vas, od koder je jurišal na položaj 2. bataljona. Ta se je moral umakniti in je zavzel nove položaje bliže Predolam. Tam se je ves dan 16. februarja bojeval. Izgub ni imel, sovražnikove pa je štab ocenil na petnajst mrtvih in večje število ranjenih.

Proti večeru je korpusni štab, potem ko je ugotovil, da se je sovražnik prebil do Zdenske vasi in da prihajajo v Grosuplje nove in nove okrepitve, sklenil začasno prekiniti napade na postojanke ter se omejiti na rušenje železnice. Potem ko bi prišli iz Gorskega Kotarja 9. in 10. brigada, pa bi se lotili uničevanja vseh postojank ter dokončne rušitve železnice. Spoznal je tudi, da ni mogoče z 12. in 15. brigado, Dolenjskim odredom in enim bataljonom Gubčeve brigade doseči odločilnega uspeha, ker so te enote prešibke, njihovi borci slabo obuti in oblečeni, utrujeni in premraženi, da manjka prav vsega, tako orožja kot opreme in hrane. Zato je dovolil umik tudi 15. brigadi.

Tako je zvečer 16. februarja prišel 1. bataljon v vas Mali vrh, 3. pa na hrib Ilova gora. Ta se je zavaroval v smeri proti Grosupljemu. Bataljon Gubčeve se je nastanil v Križki vasi. 2. bataljon bi moral priti na Malo Ilovo goro, toda kurir ga ni našel, zato je ostal na zahodni strani železnice ter je prenočil v nekdanji pristavi gradu

Boštanj nad Predolami. Šele zjutraj 17. februarja, ko je štab opazil, da je ostal popolnoma sam in da je vsepovsod okoli polno sovražnikov, se je bataljon umaknil čez polje proti Ilovi gori, kjer bi 3. bataljon kmalu začel nanj streljati, misleč da prodira sovražnik.⁵

Prvi bataljon bi moral ponoči med 16. in 17. februarjem rušiti železnico med Zdensko vasjo in Čušperkom, toda tega ni naredil, ker ni dobil od bataljona Gubčeve brigade potrebnega orodja. 2. bataljona ni bilo v brigadi. Dolenjski odred je rušil železnico med Šmarjem in Grosupljem, 3. bataljon pa je prenočeval na Mali Ilovi gori in varoval smer proti Čušperku. Le 3. bataljon 12. brigade je rušil železnico pri Zdenski vasi.

Podnevi 17. februarja se je s sovražnikom bojevala le 12. brigada okoli Zdenske vasi, kamor je okoli 11. ure pripeljalo štirideset kamionov, deset avtobusov ter dva mala in dva velika tanka. 12. brigada je sovražnikove napade odbila.

Pač pa je 15. brigada rušila železnico v noči med 17. in 18. februarjem z dvema bataljonoma med Čušperkom in Zdensko vasjo.

2. bataljon je bil na zavarovanju proti Grosupljemu z dvema četama med Čušperkom in Malo Račno, z eno četo pa nad Malo Račno.⁶

Tako sta 1. in 3. bataljon to noč porušila 250 metrov tira, minerji pa so na dveh krajih razstrelili tire, med drugim tudi na postaji Čušperk, kjer so uničili srca kretnic. Okoli 6. ure 18. februarja sta odšla 1. in 2. bataljon počivat, 3. pa je ostal v zasedi ob železnici, da bi preprečil sovražniku popravljanje.

Prvi bataljon je odšel na Velike Vrhe, 2. pa na Malo Ilovo goro, medtem ko je bil bataljon Gubčeve brigade v Novi vasi. Toda tega dne s počitkom ni bilo nič. Dopoldne okoli 10. ure so začeli voziti proti Čušperku drug za drugim kar štirje vlaki, v vsakem je bilo od štiri do osem vagonov. Eden se je vrnil proti Predolam, kmalu nato pa se je začel napad. Sovražnik je z minometi, mitraljezi in brzostrelnim topom začel obstreljevati položaje 3. in 2. bataljona, nato je začel jurišati, toda bataljona sta ga odbila. Med bojem je pripeljal do Čušperka nov vlak, zvečer pa še eden, tako da je bilo vseh skupaj šest.

Sovražnikove izgube niso bile ugotovljene, iz 15. brigade pa je bil ubit od drobca mine operativni oficir 2. bataljona Branko Harb.

V noči med 18. in 19. februarjem se je rušenje železnice nadaljevalo, rušila sta 2. in 3. bataljon, medtem ko je bil 1. bataljon v

⁵ Piščevi spomini; dnevnik Mileta Pavlina.

⁶ Dnevnik Mileta Pavlina; piščevi spomini.

vasi Velike Vrhe, da bi zavaroval smeri od Krke, Luč, Račne in Stične.

Tudi 19. februarja je bil 1. bataljon še vedno na istih položajih, 2. je bil kot rezerva pod Malo Ilovo goro, 3. pa v zasedi ob železnici Čušperk—Zdenska vas z minometom na vzpetini. Patrulje je pošiljal proti Zdenski vasi, Čušperku in Lučam.

Tega dne bojev ni bilo, razen da sta dva sovražnikova vlaka, ki sta pripeljala do kraja, kjer je bila železnica porušena, začela obstreljevati položaje 2. in 3. bataljona. Sovražnik proge ni skušal popraviti. Zvečer sta 2. in 3. bataljon odšla počivat, 2. bataljon se je nastanil v Križki vasi, 3. pa na Velikih Vrheh. K železnici sta odšla

1. in 4. bataljon Gubčeve brigade. Minerski vod je razstrelil tri kretnice na postaji v Čušperku. Sovražnik spet ni popravljal železnice. Podnevi 20. februarja je bil 1. bataljon v zasedi nad železnico med griči in Čušperkom. Patrulje je pošiljal proti Grosupljemu in Zdenski vasi ter za zvezo z 12. brigado na Zaplano nad Zdensko vasjo. 4. bataljon Gubčeve, začasno pod poveljstvom štaba 15. brigade, pa je bil na Mali Ilovi gori v rezervi.

Popoldne 20. februarja je odšel k železnici še 2. bataljon, jo vso noč rušil in se zjutraj 21. februarja vrnil v Križko vas.⁷

Tako so izmenoma hodili rušit železnico bataljoni kar drug za drugim, le v noči med 23. in 24. februarjem je odšla cela brigada, da bi napadla in uničila oklopni vlak, ki je vsak dan pripeljal do Čušperka. 1. bataljon je zasedel položaje ob železnici pri Zdenski vasi, da bi onemogočil izpade v pomoč posadki oklopnega vlaka.

2. bataljon je zavaroval smer proti Predolam in Šentjurju, Spodnji Slivnici in Rožniku, 3. bataljon pa naj bi napadel vlak. Bataljon Gubčeve je imel na Mali Ilovi gori dve četi kot brigadno rezervo, ena četa pa je bila nad vasjo Gabrje, da bi preprečila sovražniku pobeg iz vlaka.

Dne 24. februarja sta ob 7,30 od Grosupljega pripeljala proti Čušperku dva vlaka. Prvi je zapeljal na mino, ki je eksplodirala in prevrnila lokomotivo, dva oklopna in dva navadna vagona. V enem je bilo osem mož posadke, ki so se prevrnili z vagonom vred. Ves dan so trajali boji okoli prevrnjene lokomotive in vagonov, ker posadke ni bilo mogoče uničiti zaradi zaščite, ki ji jo je dajala posadka drugega vlaka. Toda okoli 20. ure je 1. bataljon uspel. Pomožni vlak je rešil dva oklopna in dva navadna vagona. Minerji bataljona so

⁷ Dnevnik Mileta Pavlina; piščevi spomini.

nato lokomotivo in preostale štiri vagone razstrelili, 2. bataljon pa je pri Predolah razpršil sovražnikove pobočnice, ki so ščitile umik proti Grosupljemu. Pri tem je osem sovražnikov padlo, več pa je bilo ranjenih.

Skupaj z osmimi vojaki, ki so bili v prevrnjenem vagonu, in osmimi padlimi iz pobočnice, je torej tega dne padlo najmanj šestnajst sovražnikovih vojakov, večje število pa je bilo ranjenih. Koliko je bilo ranjenih in mrtvih v vagonih, ki jih je odpeljal drugi vlak, in koliko v tem vlaku, pa nihče ni mogel ugotoviti.

V noči med 24. in 25. februarjem se je brigada vrnila na stare položaje Križka vas—Nova vas—Velike in Male Vrhe, kjer je nato počivala, se urejala in oskrbovala s strelivom.

V dogovoru z glavnim štabom je namreč štab 7. korpusa izdal 25. februarja ukaz za ofenzivo svojih enot proti postojankam ob železnici Grosuplje—Kočevje, katere cilj je bil uničenje postojank v Velikih Laščah, na Rašici in v Zdenski vasi, zatem pa popolno uničenje železnice. Ofenziva naj bi se začela 27. februarja ob 20. uri, udeležile naj bi se je vse brigade 7. korpusa, če ne z neposrednimi napadi, pa z demonstrativnimi udari na postojanke, iz katerih bi utegnil sovražnik poseči v boj ter poslati ogroženim pomoč. Nekatere brigade bi zavarovale glavne smeri.

Zaradi teh nalog so se začele zbirati okoli glavnih ciljev napada vse brigade. Medtem sta tudi 9. in 10. brigada 18. divizije prišli iz Gorskega Kotarja v ribniško okolico. K Višnji gori sta prišli tudi

1. in 3. bataljon Gubčeve brigade, medtem ko je bil 4. že prej tam. Pri Novem mestu sta ostala le Cankarjeva brigada in 2. bataljon Gubčeve.

Priprave na tako odgovorno nalogo, kot je bila ofenziva takih razmer, so terjale precej časa, razen tega pa so se morale brigade tudi temeljito odpočiti. Zato tudi 15. brigada ni imela 25., 26. in 27. februarja nobenih večjih akcij.⁸

Razdobje od 22. januarja, ko se je 4. bataljon prvič spopadel s sovražnikovo patruljo pri Predolah, pa do napada na Zdensko vas

27. februarja zvečer, spada med najhujša razdobja v brigadni zgodovini. Če že januarja ni bilo snega ali pa je obležal le na osonjnih krajih, je februarja zapadlo precej snega in pritisnil je mraz. Težave zaradi slabe obleke in obutve so se stopnjevale z vsakim dnem,

⁸ Opis bojev 15. brigade med 1. februarjem in 27. februarjem je narejen po Zborniku, VI, del. 11. knjiga, dokumenti 1, 4, 9, 10, 14, 15, 18, 22, 26, 29, 30, 33, 37, 42, 43, 415, 47, 50, 57, 58, 62, 65, 67, 69, 70, 74, 82, 84, 88, 89, 91, 123, 124 in 131 po piščevih spominih in dnevniku Mileta Pavlina.

mного je bilo tudi povsem bosih, ker so počasi izrabili čevlje. Ni bilo maščob za mazanje čevljev, ki so prepuščali vlago, zaradi stalnih pohodov in bojev se je silno razpasel mrčes. Borci in funkcionarji niso morali biti na nogah in budni samo skoraj noč in dan, ampak so morali tudi z najbolj preprostim orodjem razbijati tire. Hud mraz je povečal težave tudi glede prehrane. Hrano so morali kuharji prenašati na položaj včasih tudi po tri ure daleč. Razumljivo je, da je bila mrzla, če ne sploh popolnoma zmrznjena. Pa še to so prejeli pogosto samo enkrat ali največ dvakrat v 24 urah. Večkrat so morali tudi po tri do peturnem pohodu po globokem snegu vso noč naporno delati, nato pa so se ves dan do noči bojevali, da bi se pozno v noč ali proti jutru vrnili na izhodiščne položaje, to je v vasi. Zaradi takih težav ni nič čudnega, če je bilo mnogo obolelih in če je marsikdo obupal ter si samovoljno poiskal lažjo službo kje v zaledju. Prebegov k sovražniku pa je bilo kljub vsem težavam v tem razdobju zelo malo. Zaradi navedenih razlogov je brigada postajala vedno bolj maloštevilna.

Glede sovražnikove taktike pa opažamo več različnih načinov obrambe železnice in delavcev, ki so jo obnavljali. V prvem razdobju je sovražnik s slabimi zasedami in patruljami varoval delavce pri Predolah, kasneje pa je moč zased in število patrulj povečal, nakar so domobranci prišli na pomoč še Nemci. Tudi 15. brigada je v začetku imela pri železnici samo svoj 4. bataljon, zatem je prišel še

2. in nato ostala dva.

V naslednjem razdobju so se sovražnikovi vojaki vsako jutro ali tudi čez dan pripeljali z vlakom, ki je imel posamezne vagone prirejene za obrambo. Neredko je sovražnik šibke zasede 15. brigade pregnal in začel z deli na železnici, toda ponoči je navadno 15. brigada spet vse to uničila.

Ko je sovražnik spoznal, da ne more 15. brigadi do živega s čelnimi napadi, ji je poskušal vdreti v zaledje (27. januarja pri Šentjurju).

Sledil je močan protinapad svežih čet, v glavnem Nemcev iz elitnega 14. SS policijskega polka. Sovražnik je iz treh strani napadel položaje 15. brigade in jo pregnal v dolino Krke. Nemci pa niso vztrajali v utrjeni vasi, ampak so manevrirali po osvobojenem ozemlju ter vsako noč prenočevali drugje. S tem so hoteli razbiti organizacijo obrambe, pritegniti nase večje enote naše vojske, obenem pa jim niso hoteli dati priložnosti za napad. Kljub temu je 15. brigada dohitela Nemce na Vidmu na Krki in jih po celonočnem boju pri-

silila k umiku. Medtem ko se je 15. brigada bojevala v dolini Krke, je sovražnik skoraj neovirano obnavljal železnico, pri tem pa se je opiral na novo postojanko v Zdenski vasi.

Prihod 12. brigade je okrepil sile naše vojske na tem delu bojišča. 12. in 15. brigada sta družno rušili, čez dan pa sta se bojevali. Včasih je sovražnik skušal poseči v boj tudi ponoči z motorizacijo po cesti, ki poteka vzporedno z železnico. 15. brigado so tudi poslali čez železnico, toda tam jo je sovražnik napadel, ko je počivala. Da bi bile sile naše vojske bolj strnjene, je brigada spet odšla čez železnico na območje Polževega. Od tam so bataljoni izmenično hodili na železnico, včasih po eden, včasih po dva, nekajkrat pa tudi trije naenkrat. Sovražnik jih je poskušal odbiti, kot prej z napadi ob železnici, podprtimi z ognjem iz oklopnega vlaka, pa tudi s protinapadi v več smereh (9. februarja).

V naslednjih dneh je bila brigada tako izčrpana, da ni bila skoraj več sposobna za boj, toda nadrejeni štabi tega niso upoštevali in so jo kar naprej in naprej pošiljali v ogenj. Zato se je pojavil odpor, ki se je kazal v neizpolnjevanju povelj, kar pa nista smatrala za hujši prekršek niti brigadni niti divizijski štab, ampak sta molče šla mimo tega.

Napad na Kopanj, Veliko in Malo Račno je bil značilen primer sovražnikove taktike v tem razdobju: ne dopustiti premočnim enotam naše vojske, da ga obkolinjo, ampak se iz obroča izmakniti. Glede posadke iz teh treh postojank je značilno, da je divizijski štab smatral za mogoče, da se je umaknila skozi gozdove proti Šentjurju, ne pa z vlakom proti Grosupljemu. Še bolj je prišla taka sovražnikova taktika do izraza med boji 1. in 3. bataljona 16. februarja okoli Ponikev. Sovražnikova skupina, ki je prodirala od Rašice proti Zdenski vasi, se je razpršila po gozdu in od tam z manevri zadrževala oba bataljona. Sovražnik je spet izkoriščal domačine-domobrnce, dobre poznavalce območja, nepregledno, gričevnato in gozdnato ozemlje, dobre zveze in signalizacijo ter druge prednosti. Esesovski policisti so imeli po vsej verjetnosti velike izkušnje v takšni manevrski obrambi, pa tudi v gverilskem vojskovanju.

Šele tik pred napadom na Zdensko vas so se naše enote lotile ofenzivne obrambe s tem, da so naredile načrt za iztiranje oklopnega vlaka, kar bi lahko poskušale že prej. Zadnje dni pred napadom pa je sovražnikova dejavnost precej popustila in železnice ni več skušal popravljati. Ta njegova pasivnost je odraz zbiranja naših enot, ki so sovražnikove številčno precej prekašale.

NAPAD NA ZDENSKO VAS

Kot vedno je tudi pred začetkom ofenzive 7. korpusa na sovražnikove postojanke na črti Kočevje—Grosuplje obveščevalna služba zbrala podatke o številčni moči in oborožitvi nemško-domobranskih sil.

V Ljubljani je bilo okoli 5000 Nemcev in domobrancev, v Grosupljem kakih 300, Zdenski vasi 400, Velikih Laščah 400 in v Kočevju 600. Vsaka postojanka razen Ljubljane, kjer je bilo več topov in motorizacije, je imela en ali dva topa ter enega ali dva tanka. Vseposvoda so bile posadke mešane, nemško-domobranske, toda vseposvoda so poveljevali Nemci. Postojanke v Rašici ob tem času ni bilo več, ker je njeno nalogo izpolnjevala postojanka v Zdenski vasi.

V Zdenski vasi, cilju napada 15. brigade, je bilo stanje še vedno neizpremenjeno. Še vedno sta bili v njej 9. četa 3. bataljona 14. SS policijskega polka ter 26. domobranska četa. 15. februarja sta obe četi šteli 333 vojakov, podoficirjev in oficirjev. Od tega je imela 9. četa (14. SS policijski polk) tri oficirje, 28 podoficirjev in 141 mož, 26. domobranska četa pa enega oficirja in 160 mož. Med napadom 12. brigade na to postojanko v noči med 15. in 16. februarjem ter dopoldne 16. februarja je imela posadka šest mrtvih in trinajst ranjenih, verjetno pa je imela posadka izgube tudi med raznimi manjšimi spopadi v okolici.

Posadki je poveljeval namestnik komandirja 9. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka poročnik Heinig. Ta je po napadih 13. in 15. ter 16. februarja neprestano prosil nadrejeni štab, naj dodelijo postojanki nekaj minometov kalibra 81 mm. Pred napadom jih je res dobil, razen tega pa je bilo pred napadom v postojanki tudi nekaj žarometov za osvetljevanje okolice, protitankovski top, devettonski tank ter trije kamioni. Če prištejemo moštvo obeh čet, 9. nemške in 26. domobranske, še strežno osebje minometov, topa, kamionov, tanka in žarometov, potem lahko ugotovimo, da se obveščevalci, ko so ocenili število posadke na 400 mož, niso dosti zmotili.

Razen s svojim orožjem bi sovražnikova posadka v Zdenski vasi lahko odbijala napade naših enot s pomočjo havbične baterije iz Velikih Lašč. Ta je imela že vnaprej izračunane vse elemente za obstreljevanje okolice Zdenske vasi, zlasti pa višin, tako na vzhodu in zahodu. Za pomoč je lahko posadka zaprosila z radijskim oddajnikom, prav tako pa je na enak način lahko usmerjala streljanje. Na

svetlobne znake in na to, da bi lahko v Velikih Laščah slišali streljanje, se posadka v Zdenski vasi ni dosti zanašala, ker so bili vmes hribi in je bila razdalja le precejšnja.

Poveljstvo posadke v Zdenski vasi se je stalno balo napada naše vojske. Tudi za napad, ki naj bi se začel 27. februarja, je vedelo že precej prej. O zbiranju enot NOV so ga obvestili številni domobranski pristaši, pa tudi begunci, ki so prihajali z osvobojenega ozemlja. 13. februarja pa so Nemci pri nekem padlem borcu našli dnevnik, iz katerega so sklepali, da NOV pripravlja večji napad na Zdensko vas. To so lahko tudi sklepali iz vztrajnosti napadov NOV na železnico in na večkratne manjše napade.

Zato je poročnik Heinig izdal dokaj podrobno navodilo za obrambo, seveda po temeljitem posvetovanju z nadrejenimi in podrejenimi. V tem navodilu, ki določa tudi namen upostavitve postojanke, namreč zaradi zavarovanja železnice in transportnih kolon, piše, kako je okolica Zdenske vasi zaradi gozdov in razčlenjenega zemljišča za partizane zelo pripravna.

Zaradi stalne nevarnosti pred napadi je morala biti posadka skoraj vedno na nogah, na straži po bunkerjih ali v patroljah in zasedah. Posadka je morala tudi skrbno nadzorovati gibanje civilnega prebivalstva, med katerimi bi bili lahko partizanski ogledniki. Vse civilne osebe, ki bi se približale stražam, je bilo treba aretirati.

Nemška četa naj bi branila vzhodno polovico Zdenske vasi, domobranska pa zahodno. Zaradi zavarovanja postojanke s severne strani, kjer se gozdovi in hribi najbolj približajo Zdenski vasi, so postavili pomožno postojanko pri cerkvi Sv. Antona. V njej so bile tri domobranske in ena nemška desetina.

Vojaki so stanovali po hišah, strelivo, hrano in radijske postaje pa so spravili v dobro zavarovane kleti.

V navodilu za obrambo najdemo tudi opis postojanke, ki se razteza približno 500 metrov od zahoda proti vzhodu. Oporišče Sv. Anton je bilo ob glavni postojanki. Na zahodni, jugozahodni in južni strani je okolica ravna in brez rastlinstva. Zahodno od Male vasi pa se razteza gozdnati greben vse do Vidma. Prav tako je brez rastlinstva zemljišče, ki sega kakih 500 metrov od Zdenske vasi do vzpetin proti Hočevju.

Postojanka je bila utrjena z vrsto bunkerjev, kakih 50 metrov pred njimi pa so bile žične ovire. Posamezni bunkerji so bili povezani med seboj z zveznimi jarki. Z bunkerji in žičnimi ovirami je bila utrjena tudi postojanka pri Sv. Antonu.

Podnevi je bil v vsakem bunkerju po en opazovalec pri mitraljezu, ki je bil na strelnem položaju, prehode pa so varovale straže. Ponoči sta bila pri vsakem bunkerju po dva stražarja, izmed katerih je moral biti eden stalno zunaj in prisluškovati. V mesečnih nočeh je bila na položajih ena tretjina vojakov. V temnih nočeh sta razsvetljevala okolico dva na primernih krajih postavljena žarometa. Po vasi sta krožili dve patrulji, v rezervi je bila ena desetina, razen tega pa je poveljstvo kot rezervo lahko izkoristilo lažje bolnike iz ambulant in nekatere, posebej za to odrejene posameznike.

V Zdenski vasi je imela posadka razen lahkega pehotnega orožja še dva minometa kalibra 81 mm ter protitankovski top, pri Sv. Antonu pa en minomet in en žaromet.

Ob partizanskem napadu naj bi stražar ali izvidnik, ki prvi opazi napadalce, vrgel ročno bombo, nato pa zakričal: »Alarm!« Patrulji, ki krožita po vasi, takoj zbudita vojake po hišah, ki se nato zberejo na določenih krajih ter odidejo na položaje. Na določenih mestih se zberejo tudi rezervne skupine. Posadka pri Sv. Antonu pa je stalno na položaju.

Petnajsta brigada, ki je bila odrejena za neposredni napad na Zdensko vas, je imela tri bataljone, v vsakem so bile tri strelske čete in minomet s posadko ter zaščitnim vodom. Vsa brigada s štabom vred ni štela dosti več kot 500 borcev, slabo oblečenih in obutih, oboroženih predvsem z lahkim pehotnim orožjem.¹

Napad 15. brigade naj bi podpirali trije lahki topovi in dve stomilimetrski havbici.

Po načrtih divizijskega štaba naj bi brigada napadala v naslednjem razporedu:

1. bataljon naj bi prodiral proti Zdenski vasi od železniške postaje Dobropolje, težišče njegovega napada naj bi bil jugozahodni del vasi. 2. bataljon naj bi z eno četo napadal ob cesti Zdenska vas—Hočevje od Zaplane, z eno od Vidma, z eno pa od Male vasi.

3. bataljon naj bi z eno četo pregledal vas Cesta, z dvema pa naj bi iz smeri Stari grad napadel postojanko pri Sv. Antonu. Potem ko bi

¹ Piščevi spomini. Domobransko obveščevalno poročilo v arhivu IZDG, fascikel 275/15. 2. 1944 za 13. februar 1944 poroča, da je štab 15. brigade v Križki vasi, da so v brigadi od štirih bataljonov ostali le še trije, ker so vsi drugi borci pobegnili domov. Nadalje, da je v brigadi nad polovico mobilizirancev. Zaradi izgub v zadnjih bojih in pobegov naj bi ostalo v brigadi le še kakih tristo borcev.

To poročilo je propagandistično napihnjeno, dokazuje pa, da so vseeno domobranci imeli dobro organizirano obveščevalno službo, ki je zabeležila kritično stanje v brigadi, štab brigade takrat zagotovo ni bil v Križki vasi.

uspešno opravil obe nalogi, naj bi iz smeri Sv. Antona napadel Zdensko vas ter se vklinil v središče sovražnikove obrambe.

Ena havbica naj bi z Zaplane streljala na Sv. Anton, druga s položajev vzhodno od prve. Dva lahka topova naj bi streljala s pobočja severozahodno od Planine na Sv. Anton, tretji top pa naj bi podpiral 3. bataljon pri prodiranju.

Deseta brigada naj bi obkolila, napadla in uničila postojanko v Velikih Laščah, pri tem pa naj bi jo podpirala dva lahka topa in stomilimeterska havbica. Bataljon Notranjskega odreda naj bi bil med napadom za neposredno rezervo.

Osma brigada naj bi demonstrativno napadala Kočevje ter postavila ob železnici in cesti med Kočevjem in Ribnico več globinskih zased, da bi z njimi onemogočila prodor iz Kočevja proti Velikim Laščam.

Bataljon Notranjskega odreda naj bi demonstrativno napadel Rakek.

Gubčeva brigada s tremi bataljoni in 9. brigada pod poveljstvom skupnega operativnega štaba naj bi zavarovali smer proti Ljubljani, od koder je bilo pričakovati najmočnejši sovražnikov poskus, da bi prišel napadenim postojankam na pomoč. Obe brigadi naj bi trdno držali in branili območje okoli Škofljice, Šmarja, Grosupljega, Pijave gorice in Turjaka.

Dolenjski odred naj bi demonstrativno napadel Grosuplje.

Cankarjeva brigada naj bi napadla Novo mesto in Kostanjevico, okrepljena z divizionom topništva iz 15. divizije in bataljonom Gubčeve.

Dvanajsta brigada naj bi bila rezerva korpusnega štaba.

Istrski odred naj bi napadel sovražnikovo postojanko Št. Peter na Krasu in jo uničil, nato pa začel napadati železnico Ljubljana—Trst.²

Težišče ofenzive je bilo na uničenju postojank Zdenska vas in Velike Lašče kot glavnih ovir za popolno uničenje železnice Grosuplje—Kočevje.

Napad 10. in 15. brigade se je začel 27. februarja ob 18,30. Najprej je topništvo zasulo Zdensko vas in oporišče Sv. Anton z granatami, sodelovali so tudi težki minometi.

Na Zdensko vas je topništvo izstrelilo okoli 90 granat, vendar brez posebnega učinka, ker zaradi goste megle in teme topničarji

* Zbornik, VI. del, 11. knjiga, dokumenti 82, 84, 88, 89, 92, 95, 100, 121, 123, 124, 131, 132 in 134.

niso mogli usmerjati streljanja in popravljati zadetkov. Povrh pa je bilo tudi topništvo brez enotnega poveljstva.

Medtem so se bataljoni približevali bunkerjem. Ob 19. uri, ko je komandant 15. brigade izstrelil signalno raketo, znak za začetek juriša, so bili že vsi bataljoni na izhodiščnih položajih.

Postojanko pri Sv. Antonu je napadla skupina bombašev, toda naletela je na hud odpor. Posadka se je branila z ognjem iz mitraljezov in minometa, razen tega pa ji je pomagal tudi tank, ki je krožil po vasi in okolici ter zasipal vsa ogrožena mesta s hudim ognjem iz mitraljeza in topiča. Nemški in domobranski strelci so bili v cerkvi, zlasti na njenem stolpu in na pokopališču, veliko na boljšem kot napadalci, saj so imeli vzvišen in dobro pregleden položaj. Zato so se bombaši morali kmalu umakniti, ne da bi kaj opravili.

Prvi bataljon je prodiral od železniške postaje Dobropolje in kmalu zasedel vas Cesta, nato pa je moral čez popolnoma golo zasneženo polje kakih 1500 metrov daleč. Ko je prispel do žičnih ovir, ga je ustavil hud ogenj mitraljezov iz bunkerjev in iz tanka.

Drugi bataljon je prav tako prodril do žičnih ovir, toda od tam se je ob odločnem sovražnikovem odporu umaknil na izhodiščne položaje. Njegova 2. četa se je razbežala in se zbrala šele na Zaplani pri topniških položajih.

Potem ko je štab spoznal, da se je prvi napad ponesrečil, se je znova začela topniška in minometalska priprava. Ta spet ni imela posebnega uspeha. Zato je bil ponovni juriš brigade znova brez uspeha. Tako se je potem ponavljalo vse do jutra, seveda brez uspeha. Le ranjencev je bilo vedno več. Do jutra se jih je nabralo že šestindvajset.

Komandant brigade je bil med napadom skupaj z napadajočimi enotami, medtem ko so bili ostali člani štaba na brigadnem poveljniškem mestu v Mali vasi. Zaradi tega se je napad razvijal brez trdnega nadzorstva in organiziranosti. To je povzročilo mlačnost in oklevanje bataljonskih štabov. To se je preneslo še na čete in vode.

Proti jutru so se bataljoni umaknili izpred bunkerjev, z golega polja na robove gozda in na griče v okolici.

Med vzroke neuspeha v prvi noči napada lahko v prvi vrsti prištejemo nepravilno uporabo topništva in minometov. Njihovo streljanje je bilo premalo osredotočeno, bilo je preveč razdrobljeno med različne cilje. Znova se je tudi pokazalo, da ponoči od topništva ni dosti koristi, če niso že podnevi odredili elementov. Sovražnikovi

bunkerji so bili razporejeni zelo smotrno, posadke pa so imele točne načrte za ogenj, tako da so bunkerji podpirali drug drugega. Posadke so imele mitraljeze naravnane tako, da so kosili tik nad zemljo in zadevali predvsem ležeče napadalce. Vse nevarne točke so iz postojanke stalno osvetljevali z žarometi, kakor hitro pa je kakšna skupina napadalcev le prekoračila žično oviro, je takoj tja odpeljal tank in jo pregnal s svojim ognjem.

Podnevi 28. februarja so bataljoni 15. brigade z manjšimi napadi in neprestanim obstreljevanjem iz strelnega orožja ter minometov držali posadko v Zdenski vasi v šahu. Štabi pa so mrzlično razpravljali o napakah pretekle noči in iskali način, da bi jih odpravili.

Predvsem je bilo treba zbrati topništvo in minomete. Na Zaplano so poslali še eno havbico, obe naj bi streljali proti Sv. Antonu. Razen tega naj bi tja tolkel tudi lahki top.

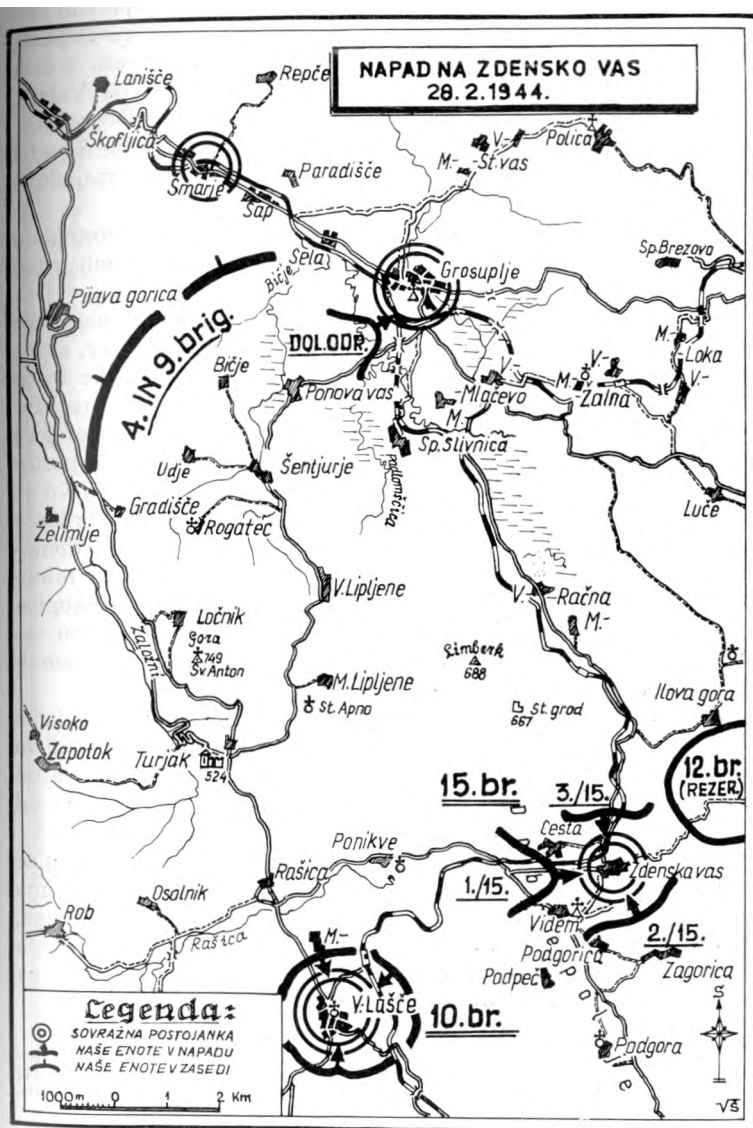
Pokazalo se je tudi, da je 15. brigada preveč maloštevilna, da bi lahko obkolila tako razsežno postojanko kot je Zdenska vas. Njeni močno razredčeni bataljoni so v prvi noči napada izgubili nadaljnjih šestindvajset mož, ki so bili ranjeni. Te pa je moralo spremljati v zaledje spet najmanj dvakrat toliko borcev. Zato je divizijski štab izločil iz korpusne rezerve, to je iz 12. brigade, njen 1. bataljon in ga poslal 15. brigadi na pomoč.

Dne 28. februarja, drugi dan napada, se je začela topniška in minometalska priprava že ob 16,30, torej dve uri prej kot prejšnji dan. Tedaj je bil še dan in so topničarji lahko videli zadetke, saj so streljali le kakih 1800 metrov daleč. Zadetke so lahko tudi takoj popravljali. Po nekaj poskusnih strelih so začele granate zato zadevati v polno. Pri Sv. Antonu sta se zrušila glavni bunker in cerkev, podrl se je tudi zvonik. Dva sovražnikova merilca pri težkih mitraljezih sta bila ubita.

Ob 18,15 je Sv. Antona napadel celotni 3. bataljon z 2. in 3. četo 1. bataljona. Po tričetrtturnem boju je posadka zbežala proti Gro-supljemu, v cerkvi pa je pustila tri mrtve, en težki mitraljez, en mitraljez, žaromet in nekaj opreme. Število ranjencev se ni dalo ugotoviti, ker jih je sovražnik odnesel s seboj. Posadki je zmanjkalo streliva, smatrala je, da se zaradi prehudega pritiska ne more več braniti.

Že med napadom na Sv. Anton je poročnik Heinig prosil Velike Lašče, naj s topovi začnejo obstreljevati Zaplano, od koder so treskale granate. Toda od tam so mu sporočili, da mu ne morejo pomagati, ker tudi njih napadajo in ker nimajo zadosti streliva.

NAPAD NA ZDENSKO VAS
28. 2. 1944.

Po zavzetju Sv. Antona je brigadni štab ponovno razporedil brigado in okrepitev. 1. bataljon 12. brigade naj bi napadel od Zaplane ob cesti, 2. četa 2. bataljona naj bi napadala od Male vasi, 3. četa 2. bataljona vzhodno od Male vasi, 1. četa 2. bataljona od Vidma, 1. četa 1. bataljona vzdolž železnice od železniške postaje Dobrepolje, 2. in 3. četa 1. bataljona pa od vasi Cesta. 3. bataljon naj bi napadel od Sv. Antona in se vklinil v sovražnikov razpored ter razpolovil posadko.

Poročnik Heinig je takoj ugotovil nevarnost, ki preti postojanki iz smeri Sv. Antona. Bunker, eden izmed največjih in najbolj trdno zgrajenih, ki je stal tamkaj, je prestajal najhujše napade.

Ko so se znova začeli vrstiti juriši in topniško-minometalske priprave, zlasti pa potem, ko je prišel iz Velikih Lašč odgovor, da ne morejo pomagati, se je Heinig sklenil prebiti iz postojanke in jo zapustiti. Ukaz je izdal ob 19,30. Potem ko sta tank in protitankovski top na kraju, določenem za proboj, razpršila napadajoče borce 15. brigade, je posadka ob 20,10 začela zapuščati postojanko.³ Pred tem so pokvarili tank, topu pa odvzeli zapirac. Ko je bila posadka izven obročja, se je razdelila. Nemci in del domobrancev so se prebili skozi gozdove mimo Turjaka v Grosuplje, 84 domobrancev z enim težkim mitraljezom, mitraljezom in lahkim minometom pa je krenilo v Velike Lašče. V vasi Ponikve je ta skupina naletela na telefoniste NOV in se z njimi spopadla. V vodni rezervoar sredi vasi je skrila tudi težki minomet. Ponj so prišli domobranci čez nekaj dni, ko se je končala ofenziva NOV.⁴

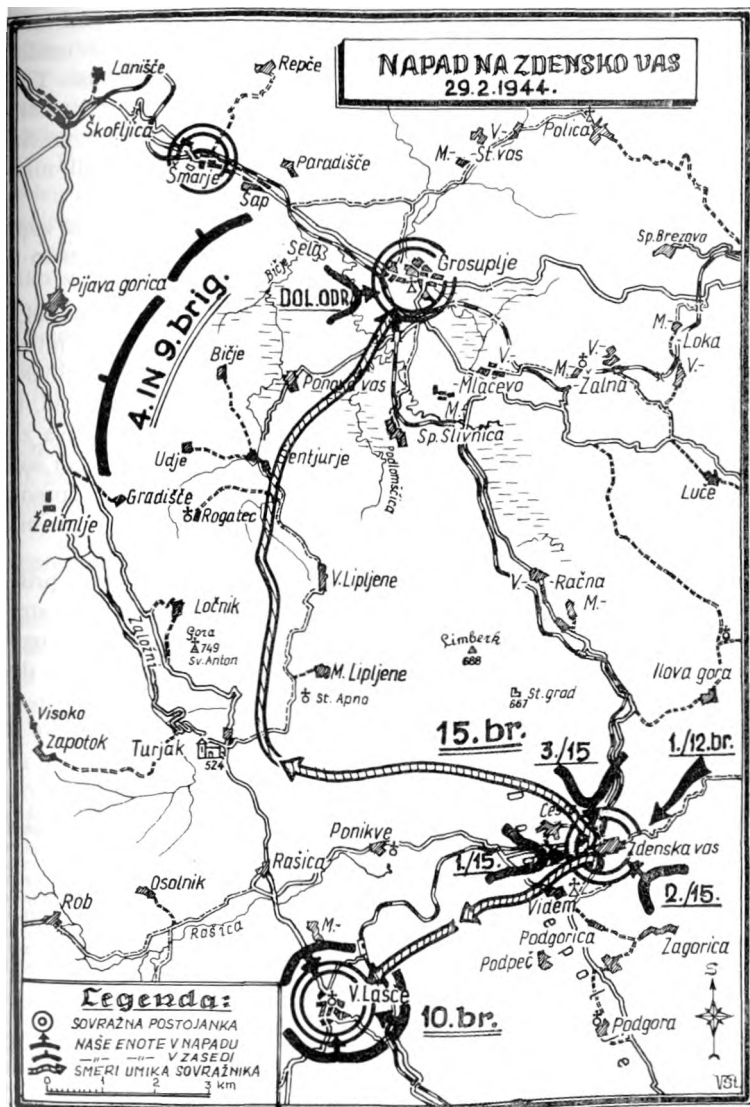
Petnajsta brigada in 1. bataljon 12. brigade nista opazila, da se je sovražnik umaknil. Izkoristil je veliko praznino med Vidmom in železniško postajo Dobrepolje, saj se je četa, ki naj bi napadala od železniške postaje, držala roba gozda, do čete, ki je napadala od Vidma, pa je bilo najmanj 1500 metrov. Noč je bila meglena.

Nekaj pred 23. uro so prvi napadalci vdrli čez žične ovire in se mimo bunkerjev prebili v vas. V temi in megli je nastala precejšnja zmešnjava, ko so tudi posamezniki in enote streljali drug na drugega, misleč da so domobranci ali Nemci. Možno pa je tudi, da je ostala v vasi kakšna zaščitnica, ki je skušala povečati zmedo. Vsekakor pa so napadalci nekaj časa streljali v prazno.

³ Po srednjeevropskem času. Nemci in domobranci so imeli tako imenovani »okupacijski čas«, po katerem so premaknili ur.e kazalce za eno uro naprej. Zatorej je v njihovih poročilih zapisano, da je bil sprejet sklep o proboju ob 20,30. uri, posadka pa je začela zapuščati Zdensko vas ob 21,10.

* Piščevi spomini.

NAPAD NA ZDENSKO VAS 29.2.1944.

Legenda:

SOVRAŽNA POSTOJANKA
NAŠE ENOTE V NAPADU
V ZASEDI
SMERI UMKA SOVRAŽNIKA

Plen, ki so ga zasegle enote NOV v Zdenski vasi, je bil razmerna obilen. Največje veselje med borci je povzročil zaplenjeni tank, toda na žalost je bil neuporaben in so ga morali kasneje uničiti. Njegova lupina je do konca vojne stala sredi Zdenske vasi. Tudi trije kamioni, ki jih je posadka pustila, niso nikomur več koristili. Iz vasi so jih pripeljali pod Zaplano, tam pa so jih morali uničiti, ker zaradi visokega snega in neizpluženih cest niso mogli nikamor več.

Protitankovski top, ki ga je brigada zaplenila, je bil brez zapi-rača, toda po daljšem iskanju so vendarle našli drugega in tako je bil top sposoben za uporabo.

Napadalci so zaplenili tudi dva radijska oddajnika in nekaj radiotehnične opreme, žaromet, sedem težkih mitraljezov, pet mitraljezov, okoli 30 pušk, več brzostrelk, osem vojaških dvokoles, 30 000 nabojev za mavzerice, 200 min za lahki minomet in 90 za težki, tri zaboje ribjih konzerv, osem zabojev konzervirane govedine, dva zaboja konzerviranega sira, sedem zabojev prepečenca, dve vreči soli, devet vreč moke, 10 kg sladkorja, 2000 cigaret ter celotno opremo vse posadke. Marsikaj so tudi posamezniki zadržali in ni bilo zapisano.

Petnajsta brigada je ujela kaplana Franceta Fekonjo, ki je prišel z domobranci. Bil je znan kot domobranski agitator. Kasneje je stražarju pobegnil. Domobranske in nemške izgube niso bile točno ugotovljene. Borci 15. brigade so v neki hiši našli nekaj ranjenih domobrancev.⁵

Petnajsta brigada je imela pri napadu drugo noč štiri mrtve in sedem ranjenih.

⁵ V svojih poročilih (arhiv IZDG, domobranski fond, fascikel 281/11 in 283 — vesti za marec 1944) domobranci priznavajo, da so imeli tri mrtve in nekaj ranjenih. Toda ta podatek je po vsej verjetnosti netočen, ker so domobranci svoje izgube prikrivali. Navadno so višjim štabom poročali o smrti ali ranitvi samo za tiste domobrante, ki so bili uradno registrirani kot taki in so imeli vse potrebne dokumente. Razen teh pa so več ali manj v vsaki domobranski enoti imeli tudi neprijavljene vojake. Vsaka četa je namreč imela po formaciji točno določeno število oficirjev, podoficirjev in vojakov, četni poveljniki so zato viške moštva skrbno prikrivali, da bi bile njihove čete številno močnejše in da bi kot take dosegale večje uspehe. Ti viški moštva so nastajali na različne načne. Predvsem so poveljniki sprejemali v svoje enote dezerterje iz drugih čet, kateri so hoteli služiti v bližini svojega domačega kraja. Nadalje so vključevali tudi partizanske dezerterje, ki bi jih drugače morda Nemci poslali v taborišče itd.

Zato je povsem verjetno, da so imeli domobranci v Zdenski vasi veliko večje izgube, kot pa so o njih poročali.

V boju so bili zaposleni v glavnem Nemci, na nemške položaje je padlo tudi največ min in granat, toda poročila o izgubah 9. čete 14. SS policijskega polka se niso ohranila.

Tako se je napad na Zdensko vas uspešno končal, čeprav bi bila lahko zmaga še večja. 1. bataljon 12. brigade je odšel počivat v vas Vodice, 15. brigada pa je morala oditi k Turjaku, kjer naj bi bila neposredna rezerva operativnega štaba 4. in 9. brigade, ki sta tamkaj varovali smer od Ljubljane ter ščitili hrbet napadajoči 10. brigadi.

Dva bataljona sta odšla k Turjaku, eden pa v vas Zapotok. Poleg tega je še ves dan 29. februarja pospravljala plen in odvažala ranjence.

V noči med 29. februarjem in 1. marcem se je brigada pri Turjaku spopadla s sovražnikovo kolono, ki je podnevi skušala prodreti položaje 9. brigade in se prebiti v Velike Lašče, pa jo je ta odbila. Kolona se je nato ponovno zbrala pri Pijavi gorici, domobranci kot njeno zaščito so zamenjali Nemci, za okrepitev je dobila tanke, nakar je ponovno napadla, tokrat 15. brigado.

Brigada sovražnika ni mogla zadržati in kolona se je proti jutru 1. marca prebila proti Velikim Laščam. Tako je propadel napad 10. brigade na Velike Lašče in ofenziva 7. korpusa je imela samo polovičen uspeh.

Podnevi 1. marca je brigada počivala, saj je bila v bojih skoraj nepretrgoma od 27. februarja, torej tri dni in tri noči.

Dne 2. marca sta se 3. bataljon Gubčeve in bataljon 15. brigade med Sv. Ahacom in Brezjim spopadla s kolono, ki se je vračala iz Velikih Lašč proti Turjaku in dalje proti Pijavi gorici. Za nekaj časa sta jo zadržala, potem pa je dobila pomoč iz Velikih Lašč in se prebila proti Ljubljani.

To je bil zadnji boj 15. brigade v ofenzivi 7. korpusa. Napad na Zdensko vas je bil največja akcija v zgodovini 15. brigade, saj je prvič in tudi zadnjič sodelovala v akciji s podporo tolikšnega števila topov in bataljona druge brigade. Prav tako je sodelovala v korpusni ofenzivi kot ena izmed dveh glavnih enot. Svojo nalogo je opravila in tako je korpus dosegel vsaj polovico zastavljenega cilja.

Pozneje se je veliko razpravljalo o tem, kdo naj bi bil kriv, da uspeh ni bil še večji, da se je sovražniku uspelo izvleči iz obkoljene postojanke. V zvezi s tem je bilo izrečenih in zapisanih tudi nekaj zelo ostrih in pristranskih sodb o 15. brigadi, ki naj bi bila kriva, da so Nemci in domobranci ušli. Prav tako je bilo nekaj poskusov, da bi njeno vlogo in delež sploh zamolčali.

Kakor je bilo dobro, da so bataljoni 15. brigade napadali strnjeno, je bilo tudi napačno, ker so nastale med njimi velike praznine

in je sovražnik eno izmed njih izkoristil. Razen tega je bila brigada tudi preveč razredčena, da bi lahko opravila naloge, ki so jih ji zastavili v korpusnem štabu. Tudi načrt za akcijo je naredil korpusni štab in ta načrt je bil precej nesmotrn, saj je puščal najmanj sil prav v smeri, kamor je bilo pričakovati sovražnikov proboj, proti Velikim Laščam. Prav na nasprotni strani pa je bil na postojanko zaradi prihoda bataljona 12. brigade tudi največji pritisk.

Tako omalovaževanje prispevka 15. brigade pa zasledimo le v dokumentih, ki so jih napisali posamezniki neposredno po akciji. Kasneje so se take ocene umaknile treznim presojam, toda kljub temu je ostal na imenu 15. brigade madež in ni dobila nobenega priznanja, čeprav je edina izpolnila svojo nalogo. Zaradi tega tudi brigada takrat ni dobila naslova »udarna«, čeprav se s tem pri-lastkom pojavlja ves mesec v vseh poročilih divizijskega in korpusnega štaba.⁶

Med napadom so borci 15. brigade pokazali mnogo primerov junaštva in požrtvovanja, ko so kljub razmeroma hudim izgubam (štirje mrtvi in triinideset ranjenih, verjetno pa je bilo to število večje) vztrajali pred bunkerji v globokem snegu in hudem mrazu.

Če pa niso mogli zadržati nemško-domobranske kolone, ki je prodirala proti Velikim Laščam v noči med 29. februarjem in 1. marcem, tega brigada ni kriva, saj je bila prešibka in preveč izmučena.

Sovražnik je med napadom na Zdensko vas znova uporabil taktiko manevrske obrambe. Potem ko je več kot 24 ur zaposlil 15. brigado in ko mu je začel groziti poraz, se je po skritih poteh umaknil iz postojanke.

Ofenziva 7. korpusa pa je imela tudi druge posledice. Nemci so morali uporabiti sveže enote. To so bili deli 16. tankovske divizije, ki je bila tedaj nastanjena med Ljubljano in Vrhniko in katere okrep-ljena četa se je pravkar vrnila z akcije proti 14. diviziji. Nemci so bili prisiljeni uporabiti celo letalstvo, ki je napadalo predvsem kolone NOV po cestah ali ščitilo nemško-domobranske kolone na pohodu. V nekaj primerih je nemško letalstvo napadlo tudi svoje ali domo-branske čete.

Korpus je imel v ofenzivi skupno sedemindvajset mrtvih in sedemdeset ranjenih, medtem ko je korpusni štab ocenil sovražnikove izgube na 400 mrtvih in 600 ranjenih, kar je vsekakor močno preti-

• Piščevi spomini. Glej Zbornik, VI. del, 12. knjiga, dokumenta 20 in 29.

rano. Plen je bil precejšen, zlasti v Zdenski vasi, pri Kompoljah pa je NOV izgubila havbico. Zaradi vsega tega je tudi korpusni štab ofenzivo na splošno ocenil kot uspešno, zlasti glede na sovražnikovo premoč in na neizkušenosť brigad v manevrskem bojevanju in sodelovanju s topništvo⁷.

OKOLI GROSUPLJEGA

Potem ko ni bilo več v Zdenski vasi postojanke, je lahko naša vojska skoraj brez ovir rušila železnico od Grosupljega do Velikih Lašč, zlasti pa odsek med Predolami in Zdensko vasjo. Takoj ko se je moštvo za silo odpočilo, so se 12. brigada, 15. brigada in Dolenjski odred vrgli na rušenje železnice.

Dne 4. marca je 15. brigada prek Spodnje Slivnice in Ponove vasi prišla na Plešivico pri Grosupljem. Zasedla je položaje proti Grosupljemu ter nadaljevala z rušenjem.

V tem času je prišel za brigadnega političnega komisarja na mesto Franca Turnerja-Kostje Jože Jakomin-Crni.¹

⁷ Opis napada na Zdensko vas in akcij 7. korpusa je narejen po dokumentih 100, 101, 102, 105 v 11. knjigi, VI. delu Zbornika, ter dokumentih 1, 4, 5 v 12. knjigi, VI. delu Zbornika, arhiv IZDG, fascikel 21/II-7, arhiv IZDG — domobranski fond, fascikel 281/11 ter 283 — vesti za marec 1944.

V vseh teh dokumentih je tudi nekaj protislovij. Tako vsa poročila kot tudi skica napada v fasciklu 21/II-7 omenjajo, da je Zdensko vas napadel 2. bataljon 12. brigade, medtem ko brigadno poročilo sporoča, da je napadel 1. bataljon. V isti skici je tudi pomotoma označeno, da je od Vidma napadla 3. četa 3. bataljona, dejansko pa je bila tam 3. četa 2. bataljona. 3. četa 3. bataljona pa je na skici vrisana tudi v smeri proti Staremu gradu. Nadalje se večkrat za koto 511 (Zaplana), zlasti v domobranskih dokumentih, pojavlja naziv »kota 512«. Ta razlika je nastala, ker so sestavljalci vojaške dokumentacije uporabljali različne zemljevide, na katerih so bili topografski podatki iz različnih merjenj in različnih sistemov okrajev.

¹ Jože Jakomin-Crni je bil rojen 4. februarja 1918 v Vnanjih Goricah pri Ljubljani kot sedmi otrok v družini malega kmeta. Potem ko je končal osnovno šolo na Brezovici, se je šel Jože učiti za dimnikarja. Ko je postal pomočnik, so ga 1939 poklicali služiti redni vojaški rok v Banji Luki. Leta 1940 se je vrnil v Ljubljano.

Avgusta 1941 se je v domači vasi vključil v OF in sodeloval je v raznih akcijah, največkrat propagandnih. 10. decembra 1941 je vstopil v »kožleško grupo«, iz katere je kasneje nastal bataljon »Ljubo Šercer«. Jakomin je aprila 1942 postal v Kočevskem bataljonu vodnik, maja pa četni komandir. S četo se je po roški ofenzivi vključil v Cankarjevo brigado in tam decembra 1942 postal namestnik komandanta bataljona. Dne 25. marca 1943 je bil pri Ribnici ranjen in se je do julija istega leta zdravil v bolnišnici. Takrat so ga postavili za političnega komisarja zaščitne čete topništva 15. divizije. Po italijanski kapitulaciji je postal politični komisar 1. bataljona Gubčeve.

V 15. brigadi je bil politični komisar brigade do začetka januarja 1945, nato pa do konca marca član političnega oddelka 7. korpusa. Tedaj pa je postal politični komisar 15. divizije.

Po vojni je ostal v JLA, opravljal je različne funkcije. Bil je politični komisar divizije, inštruktor politične uprave JLA, pomočnik komandanta za politično⁶ in moralno vzgojo v diviziji in vojnem področju. Leta 1967 je bil sekretar poverjenstva CK ZKJ za armadno oblast in član poverjenstva CK za JLA v činu generalnega majorja (Jože Jakomin-Crni, ustni vir).

Naslednje dni in noči je brigada imela zasede na Zaplani in pri Sv. Antonu nad Zdensko vasjo, patrolje so odhajale proti Velikim Laščam, Rožniku, Predolam in Slivnici. 3. bataljon je nekaj časa stanoval na Mali Ilovi gori, 2. pa je bil nekaj časa v Mali Račni. Brigada je imela zvezo z 12. brigado na območju Plešivica—Zavrtače.

Delo je zdaj hitro napredovalo, brigada je v eni noči uničila tudi po 500 metrov tira. V Čušperku je pionirski vod uničil žične ovire in preostale bunkerje ter miniral kretnice.

V noči med 10. in 11. marcem naj bi Gubčeva brigada uničila sovražnikovo postojanko pri cerkvi na Trški gori. Ta je imela nalogo globinskega zavarovanja Novega mesta in zveze Novo mesto—Brežice.

V zvezi s to akcijo je dobila svojo nalogo tudi 15. brigada.

V noči med 8. in 9. marcem se je brigada zbrala. 2. in 3. bataljon sta odšla na območje Nova vas—Male Vrhe, 1. bataljon pa je ostal na Ilovi gori.

Dvanajsta brigada je imela nalogo, v akciji varovati smer od Grosupljega proti Ljubljani, zato ji je morala 15. brigada odstopiti vse protitankovsko orožje. Cankarjeva brigada naj bi skupaj z deli Gubčeve demonstrativno napadla Novo mesto, z enim bataljonom pa Kostanjevico.

Petnajsta brigada naj bi z enim bataljonom vso noč napadala Grosuplje, dva bataljona pa naj bi rušila železnico med Grosupljem in Šmarjem. Zjutraj 11. marca naj bi ta dva bataljona odšla na območje Gornja Slivnica—Repče, en bataljon pa v zasedo na hrib južno od Police. Njegova naloga je bila napasti sovražnika, če bi skušal prodreti iz Grosupljega proti Šmarju ali v obratni smeri. Bataljona pri Repčah in Gornji Slivnici bi bila obenem tudi rezerva.

Posledica napada na Grosuplje naj bi bil sovražnikov poseg iz Ljubljane. To pomoč pa naj bi napadla 12. brigada, ki bi morala na cesti zgraditi barikado. 15. brigada naj bi tudi uničila oklopni vlak, če bi pripeljal od Grosupljega proti Šmarju, ter pregledala, če je v Šmarju sovražnik. Če bi naletela nanj, bi ga morala napasti. Oba bataljona, ki bi bila podnevi 11. marca v rezervi, bi morala braniti tudi smer od nemško-italijanske razmejitvene črte. Za boljšo povezavo med 12. brigado in obema bataljonom 15. brigade v rezervi bi morali imeti tudi telefonske zveze.

Dvanajsta brigada bi morala zasesti položaje na območju Šmarje—Lanišče 10. marca ob 21. uri, toda tja je prispela šele okoli 24. ure. Že od 16. ure so jo namreč neprestano napadala tri sovraž-

nikova letala. Ko je prispela na položaje, se je izkazalo, da je sovražnik v Šmarju. Tam je bilo kakih štiristo mož, ki so zasedli vse višine okoli vasi in stare italijanske bunkerje. Zato se je brigada vso noč bojevala s to posadko in manjšimi v bližini, zjutraj pa je odšla na območje Smrjene—Vrbičje—Cerovo, ker ni mogla čez železnico Ljubljana—Grosuplje zaradi treh oklopnih vlakov, ki so patroljirali po njej.

Prvi bataljon 15. brigade je dobil za nalogo rušenje železnice pri Grosupljem. Toda uspeha ni imel, ker sta se iz postojanke takoj pojavila dva oklopna vlaka in začela obstreljevati železnico in polo-

Jože Jakomin-Cmi

žaje bataljona. Ker 12. brigada ni mogla zasesti odrejenih položajev, sta tam mimo pripeljala dva oklopna avtomobila ter prepodila minerce 15. brigade s ceste in železnice. Tako sta oklopna vlaka lahko nadaljevala vožnjo do mesta, kjer bi moral bataljon porušiti železnico. Malo kasneje so minerji uspeli minirati železnico med obema vlakoma nekje pri vasi Cikava, toda poškodba je bila tako malenkostna, da sta vlaka lahko večkrat peljala čeznjo.

Grosuplje je napadel ob 21. uri 2. bataljon 15. brigade. Toda sovražnik je bil pripravljen, saj je za priprave na napad vedel že od jutra. Izdali so mu jih prebežniki in civilisti. Tako si tudi lahko razlagamo letalske napade na 12. brigado.

Napad se je začel točno ob napovedanem času, toda takoj v začetku sta se vmešala v boj oba oklopna vlaka in onemogočila, da bi bataljon dosegel kak pomembnejši uspeh. Medtem je bil pratež v vasi Perovo. Pol ure po začetku napada je sovražnik nenadoma napadel pratež. Zaplenil je štiri mule, dva konja, 48 min za težki minomet, štiri puške ter troje govedi. Domobranci so enega borca ubili, enega ujeli, več pa jih je bilo ranjenih. Takoj ko se je zaslislalo pokanje pri Perovem, je bataljonski štab poslal tja eno četo ter s tem oslabil napadajoče sile. Toda ko je četa prispela na Perovo, sovražnika tam ni bilo več, umaknil se je neznano kam. Kasneje je štab sklepal, da je bila pred napadom slučajno nekje izven postojanke močnejše sovražnikova patrulja, ki je prihitela postojanki na pomoč, takoj ko se je zaslislal boj. Če pa upoštevamo, da je sovražnik vedel, kdaj bo napad na Grosuplje, pa lahko sklepamo, da je nalašč pustil udarno skupino zunaj postojanke.

Med napadom, ki je trajal do jutra, je bataljon z minometalskim ognjem obstreljeval Grosuplje. Nekaj min je padlo zraven domobranskega štaba.

Tretji bataljon je imel nalogo postaviti na cesti med Grosupljem in Šmarjem več barikad ter porušiti most pri Šmarju. Ni pa naredil ne enega ne drugega, ker je bila v Šmarju močna posadka. Oklopnim vlakom brez protitankovskega orožja, ki ga je oddal 12. brigadi, ni mogel do živega.

Proti jutru se je vsa brigada odmaknila od Grosupljega, kamor je sovražnik kljub temu poslal nekaj okrepitev. 1. bataljon je zasedel Spodnje Brezovo, patrulje pa pošiljal proti Grosupljemu in proti Leskovcu ob razmejitveni črti, nadziral je tudi cesti Grosuplje—Višnja gora in Višnja gora—Leskovec. 2. bataljon se je nastanil na Polici, 3. pa na Zgornjim Duplicam. Sovražnik je takoj zvedel za ta razpored.²

Tudi Gubčeva brigada ni dosegla na Trški gori nobenega uspeha, čeprav se je bojevala vso noč. Podnevi se je bojevala s kolonami, ki so hitele Trški gori na pomoč, ponoči med 11. in 12. marcem pa

² Arhiv IZDG, domobranski fond fascikel 281/1 za 10. marec 1944.

je napad ponovila, toda spet brez uspeha. Zato je zjutraj 12. marca prenehala napadati.

Zvečer 11. marca je dobil 2. bataljon 15. brigade nalogo minirati železnico in napasti oklopni vlak med Grosupljim in Cikavo. Zato je zavzel nad železnico pripravne položaje ter si zavaroval oba boka in zaledje. Takoj zatem je pripeljal od Šmarja proti Grosupljemu oklopni vlak in se ustavil nekaj sto metrov od kraja, kjer je bila železnica minirana, nato pa počasi odpeljal dalje. Z žarometi je osvetljeval tir pred seboj. Ko je prispel do kraja, kjer so bile mine, so iz vlaka začeli nanje streljati, na položaje bataljona pa metati mine. Kljub obstreljevanju pa mine na železnici niso eksplodirale. Medtem je močnejša sovražnikova skupina skušala prodreti bataljonu za hrbet in ga napasti, pa se je udarila s 3. četo. Tedaj sta od Šmarja pripeljala po cesti dva tanka ali oklopna avtomobila, zato se je bataljon moral umakniti. Izgub ni imel.

Več kot očitno je, da je sovražnik vedel, kje so mine in kje je bataljon. To mu je lahko uspelo zvedeti samo s pomočjo svojih agentov med civilnim prebivalstvom.

Po vrnitvi se je 2. bataljon nastanil spet na Polici ter zasedel položaje okoli vasi. Patrulje je pošiljal proti Leskovcu in Mali Stari vasi. Eno izmed patrolj so napadli domobranci ter zajeli dva, ubili pa enega borca.

Na teh položajih je bila brigada tudi 13. marca, kar je sovražnik točno vedel.³

Dne 14. marca pa je 15. brigada krenila prek Brezovega proti vzhodu.⁴ Pripravljala se je namreč velika akcija proti »skrivačem« ali »plavi gardi« — slovenskim četnikom, ki so se zadrževali severno od Višnje gore in Stične ter med italijansko-nemško razmejitevno črto, v gozdnatih območjih, ki jih je NOV slabo nadzirala.

Četniki so že napadli nekaj patrolj NOV ter terenskih aktivistov, zato je korpusni štab s privolitvijo glavnega štaba sklenil poslati na ogroženo območje večje enote. Izbrana je bila 15. brigada skupaj z 12. Obe naj bi temeljito preiskali celotno območje.

Petnajsta brigada je šla na cilj mimo vasi Brezovo, Dobrava in Draga, ker se jih je morala izogibati zaradi večje tajnosti. Nato naj bi 1. bataljon zasedel položaje ob razmejivni črti, 2. naj bi obkolil in preiskal Vinji vrh, Oblo gorico in Poljane pri Primskovem. 3. bataljon pa naj bi zaprl pas ob razmejivni črti na Moravški gori.

³ Arhiv IZDG, domobranski fond, fascikel 281/1.

Toda patrulje VOS so že dan pred prihodom 15. brigade začele na tem območju s samostojnimi akcijami napadati četnike. Ti so zato začeli slutiti, da se pripravlja večja akcija. Razen tega so lahko tudi opazili zbiranje in pohode brigad, s takimi podatki jim je lahko postregla domobranska obveščevalna služba.

Zato 15. brigada nikjer ni naletela na sovražnika, čeprav je našla sledove njegove navzočnosti, tako ostanke tabornih ognjev, letake, odvrženo opremo, obleko in obutev, sledi v snegu itd.

Zaradi tega je štab divizije ocenil akcijo na četnike kot nesmiselno utrjevanje moštva.⁴

Akcija se je končala v noči med 16. in 17. marcem, torej je trajala tri noči in dva dni, skupaj s pohodi tja in nazaj. Zjutraj 17. marca se je 15. brigada zbrala južno od Stične, 2. bataljon je prišel v Male Kompolje, kjer ga je med akcijo čakal pratež. Po nekajurnem počitku je ta bataljon zvečer odšel skozi Stično na Veliko Dobravo, kjer je prenočil, naslednjega dne, to je 18. marca, pa odšel nazaj na Polico, od koder je tudi krenil v akcijo. Tudi 1. in 3. bataljon sta zasedla stare položaje med razmejitveno črto in Grosupljem, toda bliže temu kraju, tako da je bila brigada razporejena v obliki trikotnika in je bil 2. bataljon najbolj oddaljen od Grosupljega. Razen tega, da je zapiral smeri od Grosupljega, je moral ščititi 1. in 3. bataljonu zaledje od razmejitvene črte. Tako sta bila 1. bataljon v vasi Peč, 3. pa v vasi Brezovo.⁵

Dne 19. marca je 15. brigado obiskal divizijski komandant Franc Kočever-Ciril. Zvečer je obiskal tudi 2. bataljon na Polici, kjer je imel sestanek s štabom in četnimi poveljstvi. 16. marca so namreč Nemci in domobranci na Javorovici obkolili 4. bataljon Cankarjeve brigade ter ga uničili. Padlo je nad sto borcev, sovražnik je zaplenil skoraj vse orožje in strelivo. Že prej so Nemci na podoben način dne 27. januarja napadli Cerkno in pobili 48 borcev, ujeli pet, precej pa jih ranili, 15. decembra 1943 pa so na Goreljku na Pokljuki napadli 3. bataljon Prešernove brigade ter pobili, ranili ali ujeli skoraj sto borcev.

Postalo je očitno, da se je začel sovražnik posluževati v boju z NOV nove taktike. S pomočjo domačinov, na Dolenjskem s pomočjo domobrancev, so poiskali skrite poti skozi zasede in obrambne položaje naših enot ter se izognili tudi patruljam, nato pa ponoči ali ob zori obkolili ter napadli naše enote med počitkom, jim zadali

< Arhiv IZDG, fascikel 26/11.

⁵ Piščevci spomini; dnevnik Mileta Pavlina.

hude izgube in se naglo umaknili. Tudi 15. brigada je že okusila take napade, vendar so se zanjo zaenkrat še srečno končali. Februarja 1944 so tako domobranci iz Grosupljega ponoči prodrli skozi položaje 15. brigade in Dolenjskega odreda celo v Višnjo goro ter tam napadli pripadnike VOS in terenske politične aktiviste.

Taki napadi so navadno terjali veliko žrtev in so skoraj vedno prizadeli enote, ki so se prej najbolj odlikovale, potem pa so se zaradi tega uspravale.

Divizijski komandant je prišel med drugim v 15. brigado in tudi v 2. bataljon, da bi njegovo vodstvo opozoril na novo sovražnikovo taktiko in da bi nadzoroval obrambne ukrepe. Divizijski politični komisar pa je prišel zato, da bi vodstva seznanil, kako nova sovražnikova taktika ni odraz moči, ampak slabosti, ker nima več zadosti moči za splošne akcije čiščenja.

Iz komandantovih ust so zbrani funkcionarji slišali tudi nekaj praktičnih nasvetov, kako je treba ukrepati ob takem sovražnikovem napadu. Posvet se je zavlekel pozno v noč in nihče ni slutil, kako bodo ti nasveti čez nekaj ur rešili mnogim navzočim življenje.

Drugi bataljon je bil nastanjen v zaselku na severni strani središča Police, sredi travnikov in pod griči, vrh katerih je potekala razmejitvena črta. Od središča vasi s cerkvijo in šolo ga je ločila plitva dolinica brez rastlinstva. V vasi je bil bataljonski pratež s 4. četo in vsak dan drugo strelsko četo ter bataljonskim štabom. Po dve strelski četi sta bili okoli vasi na položajih.

Dne 20. marca ob zori se je pojavila v dolinici med zaselkom, kjer je bil 2. bataljon, in središčem Police kolona v različnih uniformah in delih civilnih oblek. Posamezniki so tudi nosili puške čez hrbet kot lovci, tako kot včasih tudi nekateri borci NOV. Povrh so bile v tisto smer tudi druge enote brigade. Zato nihče ni niti pomislil, da bi utegnil to biti domobranci. Borci 4. čete so pravkar zajtrkovali in so kolono gledali skozi okna. Tedaj pa je začelo pokati na spodnjem koncu vasi. Domobranci, ki jih je vodil nadporočnik Zrimšek, so prišli mimo stražarja po globokem kolovozu do bataljonskega štaba. Nastala je trenutna zmeda, toda namestnik političnega komisarja bataljona Rudi Pušenjak je pograbil znanega »Šarca« iz 1. čete in začel silovito streljati. Tudi stražar je nekajkrat ustrelil, potem pa se je umaknil. Nepričakovani odpor je za nekaj trenutkov zavrl napredovanje domobrancev. To je izkoristila 4. četa in se umaknila iz vasi z minometom in vso opremo. Podobno se je rešila tudi 2. četa, ki je bila tega dne v vasi.

Ko se je tako umikal del bataljona, ki ga je napad zalotil v vasi, proti gozdu na severni strani, je tam naletel na predhodnico skupine, ki jo je vodil nemški nadporočnik Breyer. Ta je skušala prodreti bataljonu v zaledje in tam počakati, da ga domobranci poženejo prek golega polja vasi pred njihove mitraljeze in puške. Anton Žnidaršič, takrat namestnik komandirja 2. čete, je z mavzerico od blizu ustrelil nekega Nemca, oboroženega z avstrijsko brzo-strelko in pokritega s skavtskim klobukom, ko je streljal izza nekega štora. Nato so se Nemci začeli umikati, deli bataljona so se iz vasi prebili brez žrtev.

Breyerjeva skupina je napadla zasedo 2. bataljona pod Strmcem. Priplazila se ji je v neposredno bližino in planila po njej ter jo pregnala. Pri tem je enega borca ubila, zaplenila pa dva težka mitraljeza in en mitraljez.

Nato se je 2. bataljon v neredu umikal proti Brezovemu in Višnji gori, toda spotoma so uspeli funkcionarji urediti svoje enote. Takoj sta nastopila 1. in 3. bataljon, pa tudi bataljon Gubčeve. 2. četa 3. bataljona, ki ji je poveljeval Dane Zgonc, brat brigadnega komandanta, je padla v domobransko zasedo, ko je skušala med prodiranjem proti Polici zasesti neki griček. Kot navadno je tudi tokrat četno poveljstvo hodilo na čelu čete. Domobranci so čelo čete obsuli s hudim ognjem, nato pa so se umaknili. Dane Zgonc je bil hudo ranjen in je kmalu nato umrl, politični komisar in njegov namestnik pa sta takoj padla.⁶

Drugi bataljon je imel tri mrtve, med njimi namestnika bataljonskega komandanta, sedem ranjenih, pet borcev pa je bilo zajetih oziroma so se pustili ujeti. Zaradi tega, ker sta zapustila med napadom svojo enoto, sta bila odstavljena s položaja komandir in politični komisar 4. čete.⁷

Domobranci so priznali enega mrtvega, tri laže in enega huje ranjenega, medtem ko nemške izgube niso znane.⁸

Tako na srečo domobransko-nemški napad na 2. bataljon ni imel za posledico večjih žrtev. Brez dvoma je temu, da se je bataljon izvelel, pripomogla budnost stražarjev, odločni Pušenjakov odpor, pa tudi to, da je bil bataljon v glavnem na položajih izven vasi, kolikor pa je bilo borcev v vasi, pa so se prebijali skupaj.

⁶ Piščevi spomini; dnevnik Mileta Pavlina; Rudi Pušenjak-Uragan: Spomini proletarca ter izjava Antona Zgonca-Vasje.

⁷ Piščevi spomini.

⁸ Arhiv IZDG, domobranski fond, fascikel 281/1.

Neznatnem uspehu domobransko-nemškega napada pa je botrovala tudi sreča. Prejšnji dan se je v Grosupljem oženil domobranski poročnik Cvetkovič. Zvečer je s svojimi znanci, v glavnem oficirji in podoficirji, slavil svatbo. Pri tem so se domobranci napili in začeli streljati v zrak, pa tudi okoli sebe, tako da so nekega nemškega podoficirja ranili. Nato so pijani pospali in prepozno vstali. Če ne bi zamudili, bi prišli na Polico še ponoči in lahko bi se zgodilo, da bi jim njihov naklep uspel.⁹

V noči, ki je sledila, to je med 20. in 21. marcem, sta 12. in

15. brigada pri Cikavi spet skušali napasti oklopni vlak. Toda prišla

⁹ Arhiv IZDG, domobranski fond, fascikel 281/1. Leta 1967 je pisec te knjige v spremstvu domačina Antona Babnika ponovno pregledal Polico in okolico, da bi si osvežil spomin na dogodke. Babnik je povedal, da je neko dekle, ki zdaj kot žena živi na Polici, še zvečer 19. marca ušlo iz vasi, čeprav je bila zastražena, se prebilo v Grosuplje mimo vseh zased in patrolj ter prineslo domobrancem najnovejše podatke o 2. bataljonu 15. brigade. Domobranci niso izbrali za napad 2. bataljon slučajno.

V arhivu IZDG, domobranski fond, fascikel 281/11 in fascikel 283 — »Vesti« za marec 1944 zasledimo že 13. marca tako podrobne podatke o 2. bataljonu, ki je bil na Polici, kakršnih ni imel sovražnik ob tem času za nobeno našo enoto. Domobranska obveščevalna služba je vedela celo za skoraj popolnoma točne priimke in imena ter rojstne kraje članov bataljonskega štaba in četnih poveljstev, pa tudi političnih delegatov in vodnikov. Take podatke je sovražniku lahko dal samo prebežnik, toda ta bi bil bolj točen in bi vsaj poznal ustroj naše vojske. Prav manjše napake glede ustroja, imen in priimkov pričajo, da je podatke o 2. bataljonu domobrancem posredoval civilist ali več civilistov, najbrž žensk, ki pa je imel z borci vsakdanje stike. Nekdo je točno preštel tudi vse mitraljeze v bataljonu ter ocenil njegovo moč na dvesto mož. Toda tudi ženske s Police ne bi mogle z najbolj vestnim prisluškovanjem dobiti tako podrobnih podatkov, kot so jih imeli domobranci, pa tudi ne z izpraševanjem naivnih borcev ali funkcionarjev. Najbolj naiven človek bi spregledal, kaj tiči za takim Spraševanjem o vojaških tajnostih. Zatorej lahko sklepamo, da so ženske našle stike z enim ali več borci, ki so bili skriti domobranski pristaši ali vsaj omahljivci. V bataljonu je bilo dosti mobilizirancev, ki so pred italijansko kapitulacijo živeli pod vplivom bele garde, zlasti iz Podgorja.

Podatek o petih ujetnikih, za katere ni točno dognano, ali so jih domobranci ujeli ali pa gre za prebežnike, ki so domobrance počakali in se jim vdali, je zanimiv za sklepanje o sovražnikovih agentih v bataljonu.

4. Četa, ki je štela približno dvajset borcev in je imela poleg lahkega pehotnega orožja (puške in en mitraljez) tudi minomet kalibra 81 mm, je imela tudi svojo kuhinjo, ki jo je nosila mula. Tudi minomet in strelivo zanj so nosile tri mule. Navadno so bili mulovodci starejši tovariši, bolehní in manj okretni. Posamezniki so se pri pratežu tudi skušali izmikati spopadom. Nekateri so bili pred mobilizacijo v NOV pod belogardističnim vplivom, pri belogardistih pa so imeli prijatelje in sorodnike.

Ob domobranskem napadu na Polico kot po naključju pri mulah ni bilo skoraj nobenega mulovodca. Zato so mule odpeljali drugi borci, kdor jih je pač utegnil. Nanje so naložili celo nahrbtnike svojih tovarišev, med njimi tudi odsotnih mulovodcev. Računali so pač, da se bodo tudi mulovodci nekako prebili iz vasi, potem pa jim bodo izročili nahrbtnike, ki so bili s svojo vsebino v takratnih razmerah prava dragocenost. Ko pa se je četa

vnemila v vas in zvedela, da so se mulovodci in kuharji vdali, je začela v sveti jezi deliti vsebino njihovih nahrbtnikov. Kako so se začudili, ko so v nahrbtniku nekega nič bojevitega mulovodca, starejšega mirmnega moža, našli skoraj dvajset defenzivnih ročnih bomb, v kuharjevem pa papirnato vrečico z nekim belim, sadri podobnim praškom. Stresli so ga na gnojišče, ne da bi kdo poskušal ugotoviti, ali gre za strup ali ne, kar so vsi mislili. Mnogi so sklepali, da se je lastnik nahrbtnika zadnji hip pokesal in ni stresel strupa v kotle ali pa mu je to kdo preprečil.

Velika večina vaščanov s Police je bila z domobranci čustveno in nazorsko povezana, saj je bilo iz cele vasi le nekaj partizanov, drugi pa so bili domobranci. Vaščani so bili pripravljeni »svojim« pomagati na vse mogoče načine, držali so

je patrolja in odkrila mine ter zasedo. V spopadu, ki je sledil, sta bila dva domobranca huje, eden pa laže ranjen.¹⁰

Dne 21. marca sta 3. in 2. bataljon zamenjala svoje položaje. Nekaj dni ni bilo nobenih akcij, razen patroljiranja in prehranjevalnih akcij. 24. marca zvečer je brigada zapustila območje okoli Police in odšla k Plešivici, kjer se je zbrala in prenočila. Zvečer 25. marca pa je odšla na položaje južno od Grosupljega. Zasedla je rob gozda in gričevje na območju Slivnica—Blato—Ponova vas—Brezje.¹¹

Zvečer 25. marca naj bi namreč 8. brigada z dvema bataljonoma napadla sovražnikovo postojanko v Ribnici, ki so jo postavili malo prej. Dva njena bataljona naj bi bila v zasedi med Ribnico in Velikimi Laščami. 9. brigada naj bi z dvema bataljonoma prav tako napadla Ribnico, z dvema pa naj bi bila v zasedi med Ribnico in Kočevjem. 10. brigada naj bi z enim bataljonom napadla Borovnico, z ostalimi pa razne utrdbe ob železnici Ljubljana—Trst. Pri tem naj bi sodelovala z Notranjskim odredom. Gubčeva brigada pa naj bi napadla novo sovražnikovo postojanko v Pijavi gorici. Toda akcija na Ribnico kot na glavni cilj te ofenzive je bila zadnji hip preložena na naslednjo noč, to je na noč med 26. in 27. marcem. O tem je bila 15. brigada prepozno obveščena.

Na sektorju 15. brigade ni bilo v noči med 25. in 26. marcem nobenih spopadov s sovražnikom, prav tako tudi ne 26. marca podnevi. Že ponoči so borci ob robu gozda izkopali gnezda za mitralješke trojke in jih primerno maskirali. Razporejena so bila na razdalji približno 200 do 300 metrov drug od drugega. Iz teh gnezd, pa tudi z vrha grička, so lahko borci opazovali, kako se domobranci v Grosupljem učijo korakati. Dopoldne 26. marca je bilo precej

skupaj in prikrivali drug drugega, kurirke so stalno hodile v Grosuplje in tudi v Ljubljano, pri tem pa so opazovali vsak korak naših borcev. Tako so tudi lahko z opazovanjem točno ugotovili za vsakega stražarja, kje stoji, kam hodijo patrolje in zasede itd. Domači domobranci pa so tudi poznali vsak grm in drevo v bližini svojih hiš.

Takoj ko se je bataljon nastanil na Polici, so borci slutili, da se bo nekaj zgodilo. To so sklepali iz posmehljivih pogledov, nenavadne priliznjene vljudnosti, za tak kraj skoraj nemogoče. Pred začetkom napada tudi ni bilo nikjer nobenega domačina, vsi so se nekam poskrili in čakali. Ko so domobranci vdrli na Polico in se je bataljon umaknil, so lahko borci z okoliških hribov opazovali, kako so jih vaščani navdušeno sprejeli.

Ko se je bataljon še istega dne po domobranskem umiku vrnil v vas, so borci spet lahko videli, kako se jim vaščani škodoželjno posmehujejo, pa tudi kako so razočarani, ker niso domobranci dosegli večjega uspeha.

¹⁰ Arhiv IZDG, fascikel 154/III-1 in domobranski fond, fascikel 281/1.

¹¹ Dnevnik Mileta Pavlina; piščevi spomini.

megleno, nad položaji brigade so leteli zavezniški bombniki, ki so leteli nad Nemčijo.

Popoldne so okoli 16. ure domobranci napadli Gubčevo brigado, ki je blokirala Pijavo gorico. S položajev 15. brigade so lahko z golim očesom opazovali razvoj boja. Toda Gubčeva brigada je sovražnika z nasprotnim napadom pregnala nazaj v Pijavo gorico in se začela pripravljati za ponovitev napada. Ob 19. uri pa je dobila ukaz, da je akcija preložena. Tedaj se je tudi 15. brigada po ukazu divizijskega štaba premaknila na položaje vzhodno od Grosupljega ter zasedla črto Zagradec—Lobčjek—Gatina, 2. bataljon pa je odšel v vas Plešivica, da bi se 28. marca premaknil na Lobčjek. V tem času je del brigade še vedno rušil železnico Grosuplje—Kočevje med Grosupljem in Predolami.

V noči med 29. in 30. marcem je 12. brigada imela nalogo, da z dvema bataljonom napade postojanki Lavrica in Zalog. V Lavrici je 3. bataljon presenetil domobrance in jim zadal velike izgube. 1. bataljon, ki naj bi napadel Zalog, je prišel tja prepozno, saj je sovražnik po strelih pri Lavrici ugotovil, da ga napadajo.

Petnajsta brigada naj bi v akciji sodelovala tako, da bi z dvema bataljonom napadla oklopni vlak pri Cikavi, ko bi zavozil na mine. Drugemu bataljonu je uspelo neovirano prodreti do Cikave in minirati železnico. Toda med delom minerske ekipe je prišla po železnici manjša sovražnikova patrulja in presenetila zasedo. Med streljanjem je bil en borec, doma iz okolice Tolmina, hudo ranjen v trebuh. Zaseda in minerji so se razbežali. Zato je bataljon, potem ko je patrulja odšla, pobral orožje in mine ter se mimo Grosupljega umaknil na stare položaje.

Dne 31. marca je brigado obiskala sovjetska vojaška misija pod poveljstvom podpolkovnika Borisa Nikolajeviča Bogomolova in v spremstvu članov divizijskega in korpusnega štaba. Potem ko je obiskala brigadni štab, si je ogledala tudi položaje brigade, od koder se je videlo v Grosuplje.

Dne 1. aprila pa je brigada po ukazu divizijskega štaba in v skladu z navodili korpusnega štaba odšla na nove položaje.¹²

¹² Opis dejavnosti 15. brigade med 3. marcem in 1. aprilom je narejen po dnevniku Mileta Pavlina, piščevih spominih, knjigi Rudija Pušenjaka-Uragana »Spomini proletarca« ter Zborniku, VI. del, 12. knjiga, dokumenti 12, 20, 21, 29, 35, 48, 60, 67, 74, 81, 87 in 88.

OCENA RAZDOBJA

V času od 7. januarja 1944 pa do 1. aprila je brigada izvedla dotlej najdaljši pohod, pohod iz Bele krajine k Ribnici. Ta je pomenil konec njenega prvega razdobja, razdobja prvih bojev in utrjevanja, za večino borcev pa je pomenil tudi ločitev od domačih krajev in s tem od vseh ugodnosti, ki so izvirale od tega.

Znašla se je na popolnoma tujem območju, kjer je bil sovražnik še močan, dobro opremljen in izurjen. Prebivalstvo je bilo razdvojeno, del je bil pod vplivom domobrancev, del pa je bil na strani partizanov. Ponekod pa je bilo skoraj celotno prebivalstvo zagrizeno na strani domobrancev. Svoje prepričanje je izražalo z vidnim odporom do borcev in njihovih vsakdanjih potreb, zlasti glede dajanja hrane, pa tudi z izdajanjem. Zato se je v tem razdobju brigada med drugim naučila tudi varovati tajnost in skrivati svoje namene pred sovražnikom.

Zima je za vsakega vojaka najhujši letni čas, kaj šele za borca NOV, ki navadno ni imel najosnovnejše opreme, obleke in obutve. Tudi borci 15. brigade so se znašli v neznanih krajih in so hudo trpeli zaradi mraza in lakote. Toda kljub temu so izvojevali nekaj lepih zmag, med katerimi sta bili največji na Vidmu na Krki in pri Zdenski vasi.

Neprestani boji, pomanjkanje, lakota, mraz in vse druge tegobe so povzročili, da so mnogi borci odšli brez vprašanja v enote, ki so delovale v Beli krajini, precej pa jih je padlo, bilo ranjenih, premeščenih ali pa so oboleli. Ostali so res najbolj zvesti in se prekalili v vsakdanjih bojih, ostalo je jedro, ki bi dalo funkcionarje za nov razmah brigade. Po skoraj tromeščnih bojih brez premora je brigada izgubila skoraj polovico borcev, saj je štela pred odhodom na Netretič nekaj čez tisoč borcev, ko pa je prišla 2. aprila v okolico Dolenjskih Toplic, pa samo še nekaj nad štiristo. Toda ti so bili vajeni vsega hudega, izurjeni v bojih z elitnimi sovražnikovimi četami.

Že dolgo preden je odšla brigada na sektor »pod Gorjanci«, kot se je takrat uradno imenovalo območje na zahodni strani Gorjancev od Uršnih sel pa'tja do Kostanjevice in ki je veljalo za nekakšno počivališče izčrpanih in razredčenih brigad, je brigadni štab opozarjal višje štabe na utrujenost borcev in razredčenost brigade. Tako je storil tudi na sestanku brigadnih štabov z divizijskim in korpusnim sredi marca.

SEKTOR „POD GORJANCI“

POHOD IN PRVI SPOPAD

Dne 1. aprila 1944 dopoldne se je brigada zbrala na cesti Grosuplje—Krka pod vasjo Lobčec in nato v koloni po dva in dva krenila proti Krki. Na obeh straneh ceste je bilo namreč dovolj grmovja in drevja, da bi se borci lahko tja zatekli, če bi se bližala sovražnikova letala. Na Krki je bila opoldne, proti večeru pa je prispela v Stransko vas pri Žužemberku, kjer so se borci nastanili po hišah. Nekateri, ki niso bili prehudo utrujeni, pa so šli ogledovat Žužemberk. Čeprav razen štabov še nihče ni vedel, kam gre brigada, je bilo razpoloženje med borci odlično. Že to je bilo dovolj, da gredo v smer, kjer je Bela krajina.

Zjutraj 2. aprila se je pohod nadaljeval od Stranske vasi po cesti po desnem bregu Krke proti Dvoru. Cesta tod pelje čez polja, zato bi drugače šla brigada v koloni po eden zaradi nevarnosti pred napadi iz zraka ali pa bi izbrala kako drugo pot ob robu gozda ali skozi gozd. Toda tega dne je zavezniško letalstvo iz Italije letelo bombardirat Nemčijo. Na stotine štirimotornih bombnikov je v spremstvu dvotrupih lovcev za dolge polete »Lygthing« letelo čez Dolenjsko proti severovzhodu. Zato nihče ni mogel misliti, da bi si upalo nemško letalo v zrak in brigadni štab je sklenil brigado pripeljati na Dvor, kjer je bil korpusni štab, v paradnem pohodu. Bataljoni so korakali v koloni štiri po štiri, harmonike so neutrudno igrale, na čelu vsakega bataljona je vihrala zastava. Borci so prepevali, ker so že zvedeli, da gre brigada nekam v bližino Bele krajine.

Sredi polja pa je kot blisk švignil čez brigado nemški »meseršmit«. Priletel je od Suhe krajine in skočil izza hriba, komaj kakih

deset metrov od zemlje. Tako naglo se je zgodilo vse to, da nikomur niti korak ni zastal. Že je bil lovec nekje nad Vinkovim vrhom, ne da bi kdo utegnil skočiti v obcestni jarek. Če bi pilot pritisnil na sprožilce mitraljezov in topa, bi število mrtvih in ranjenih verjetno doseglo vsaj nekaj desetlin.

Komaj so si borci opomogli od presenečenja, je čez njihove glave švignilo drugo letalo, ameriški »Lygthing«. Američan je zasledoval Nemca, ta pa je pred njim bežal in se skušal rešiti tako, da je stiskal k zemlji in se skušal skriti za hribi.

Šele tedaj se je marsikdo zavedel, v kakšni nevarnosti je bila brigada. Nemec ni utegnil pritisniti na sprožilce ali pa ni več imel streliva, ko je bežal pred Američanom. Drugače bi se težko uprl skušnjavi, ko bi videl kot na strelišču razvrščeno in nagnjeno brigado.

Razumljivo je, da se štab zdaj ni več zanašal na to, da je nebo polno Američanov, in je odredil večjo previdnost. Brigada je pot nadaljevala v koloni po eden. Več tisoč metrov visoko nad Dolenjsko pa je divjala srdita zračna bitka. Nemški lovci so napadali formacije ameriških bombnikov, ki so napade odbijali s hudim ognjem. Borci so videli, kako je bil nemški lovec zadet in se je zrušil nekje pri Trški gori ali proti Šmarjeti, pilot pa je izskočil s padalom.

Ko je brigada prišla na Dvor, so tamkaj že zbirali letalce, ki so se rešili s padali, tako zavezniške kot tudi nemške. Sovražniki so si med seboj poklanjali cigarete in si jih prižigali, kar se je mnogim zdelo kot nekaj nepojmljivega.

Pozno popoldne je brigada mimo Soteske, Podhoste in skozi Dolenjske Toplice prispela v Dolenje in Gorenje Sušice ter Dobindol. Tam je tudi prenočila. V prihodnjih dneh naj bi zamenjala Cankarjevo brigado na območju med Uršnimi seli in Gabrjem s težiščem ob cesti Novo mesto—Metlika. To območje se je takrat v vojaškem jeziku imenovalo sektor »pod Gorjanci«. Brigada naj bi branila Belo krajino pred sovražnikovimi napadi iz Novega mesta, šentjernejske doline in Kostanjevice.¹

Cankarjeva brigada je imela štab v Podgradu, 1. bataljon je bil na Zajčjem vrhu, eno četo je imel na Suhadolu. 2. bataljon je bil v Velikem Podljubnu, 3. pa na Gorenjih Lakovnicah. 1. topniški divizion je bil v Gornji Težki vodi.

¹ Dnevnik Mileta Pavlina; piščevi spomini; Zbornik, VI. del, 12. knjiga, dokument 88.

Dne 3. aprila je približno ob enih okoli tristo domobrancev in Nemcev odšlo iz Novega mesta proti položajem Cankarjeve brigade. Oboroženi so bili s šestimi težkimi mitraljezi, enim težkim in več lahkimi minometi ter brzostrelkami in puškami. V akciji je sodelovala okrepljena domobranska četa, vod iz 1. čete 1. bataljona 14. SS policijskega polka ter del 3. čete istega polka. Njihov namen je bil zaščititi gozdne delavce, ki naj bi za novomeško garnizijo pripravili potrebna drva in stavbni les za utrjevalna dela.

Skupina borcev 15. brigade v začetku januarja 1944 na poti proti Suhi krajini. Srednji v drugi vrsti je četni politični komisar Jernej Pavlin, desni vodnik Anton Žnidaršič

Ob 5,30. uri je patrolja 3. bataljona Cankarjeve brigade blizu Ruperč vrha naletela na domobrance. Pol ure kasneje so se tam pojavile tri sovražnikove kolone, v vsaki je bilo približno sto vojakov. Ena je prodirala z Ruperč vrha po gozdu ob železnici proti cerkvi Sv. Florijana nad Gorenjimi Lakovnicami, druga proti Stranski vasi, tretja pa vzhodno od Stranske vasi tudi proti Gornjim Lakovnicam.

* Opis spopada pri Lakovnicah je napisan po piščevih spominih in Zborniku, VI. del, 12. knjiga, dokumenti 98, 109, 110, 155, 117, 88 kot tudi po arhivu, IZDG-domobranski fond, fascikel 283/11.

Po prvih streljih patrolje na Ruperč vrhu je 3. bataljon Cankarjeve takoj zasedel že odrejene in utrjene položaje nad Gorenjimi in Dolenjimi Lakovnicami ter okrepil zasedo pri Sv. Roku. Takoj zatem je sovražnik že jurišal proti Gorenjim in Dolenjim Lakovnicam, pa ga je bataljon odbil, prav tako pa je odbil še nekaj poskusov zasedbe teh dveh vasi. Toda sovražnikova kolona, ki je prodirala z Ruperč vrha po gozdu mimo Birčne vasi proti Sv. Florijanu, je prišla položajem 3. bataljona v bok in jih začela obstreljevati. Iz Novega mesta pa so začeli streljati s topovi. Zato se je moral 3. bataljon umakniti na rezervne položaje. Takoj zatem sta 3. bataljonu prispeli na pomoč dve četi 2. bataljona. Sledil je nasprotni napad Cankarjeve brigade, v katerem je pregnala domobranci iz Gorenjih v Dolenje Lakovnice. Tedaj pa so domobranci dobili iz Stranske vasi okrepitev, skupino Nemcev, oboroženih z brzostrelkami. Ti Nemci so pregnali dve četi 2. bataljona in 3. bataljon Cankarjeve iz Gorenjih Lakovnic na položaje za vasjo. Pred tem je divjala v vasi srdita borba od hiše do hiše, pri čemer so uporabljali tudi ročne bombe. Pri Gotni vasi je bila na položaju ena izmed baterij 1. divizion (brez topov, ki so bili, razen v akcijah, skriti po gozdovih). Toda tudi od tam je prodirala sovražnikova kolona, štela je kakih sto mož. Zato baterija ni mogla oditi Cankarjevi brigadi na pomoč.

Brez dvoma sovražnikov štab ni vedel, da se pripravlja zamenjava Cankarjeve brigade s Petnajsto in da je ta že prispela na območje okoli Dobindola. Zato je proti celi 15. brigadi pustil manjšo zasedo v razvalinah gradu Ruperč vrh.

Takoj po prvih streljih, potem ko je postalo očitno, da je sovražnik napravil izpad iz Novega mesta, je 15. brigada dobila ukaz, naj poseže v boj. Brigada se je naglo zbrala ter brez prateža odšla proti Lakovnicam, kjer naj bi sovražniku udarila v bok. Zasedo pri Ruperč vrhu je po nekaj streljih sama pregnala 1. četa 1. bataljona, nato pa je brigada v dolgi koloni krenila ob železnici proti Novemu mestu. Pojav tako dolge kolone v svojem zaledju je Nemce in domobranci strahovito zmedel, saj si niso mogli niti predstavljati, odkod se je naenkrat vzelo toliko partizanov. Iz Gorenjih in Dolenjih Lakovnic so Nemci in domobranci v neredu začeli bežati nazaj proti Novemu mestu. 15. brigada je dobila nalogo, da zapre obroč in tako prepreči sovražniku umik. Cankarjeva brigada je sovražnika zasledovala, toda 15. je bila prepozna in štabi niso dobro poznali zemljišča. Tako je njen 2. bataljon zasedel napačni grič in s tem omogočil, da je sovražniku po neki dolinici ob potoku uspelo po-

begniti. Sovražnik je na begu zavrget nekaj orožja in streliva. Brigada je ujela enega nemškega policista, zaplenila pa lahki italijanski minomet z nekaj minami, mavzerico s 60 naboji, zaboj z 250 naboji za »Šarca«, tri pištole, en par škornjev in šest bomb. V boju so bili trije borci brigade lahko ranjeni, od teh so dva po pomoti ranili tovariši. Brigadni štab je sovražnikove izgube ocenil na 96 mrtvih in 50 ranjenih, kar je precej pretirano.

Cankarjeva brigada je zaplenila radijski oddajnik, tri mavzerice in eno italijansko puško, 1500 nabojev za italijanske puške, en za-

Skupina borcev 15. brigade januarja 1944 na poti proti Suhi krajini

boj streliva za grški mitraljez, eno tovorno sedlo in tri obleke, ki so jih imeli na sebi pobiti sovražnikovi vojaki. Brigada je imela štiri mrtve, med njimi bataljonskega političnega komisarja, ter enega huje in osem laže ranjenih.

Domobranci so ocenili izgube NOV na petdeset mrtvih, za lastne pa so priznali enega mrtvega in enajst ranjenih. Nemci so imeli iz 3. čete 1. bataljona 14. SS policijskega polka štiri ranjence in enega pogrešanega ter dva mrtva, pogrešali so tudi dva radiotelegrafista. Domobranci pa so poročali o dveh mrtvih Nemcih.

Takoj zjutraj, ob 9,15. uri, je naletel na mino voz za prevoz drv. Voznik je bil ubit, nemški policist, ki ga je spremljal, pa ranjen.

Potem ko so se Nemci in domobranci umaknili, sta jih 15. in Cankarjeva brigada zasledovali skoraj do bunkerjev in obstreljevali z minometi. Toda proti večeru so Nemci in domobranci napravili nasprotni napad, v glavnem zato, da bi pobrali trupla padlih. Po cesti sta proti Ruperč vrhu pripeljala dva tanka, seveda nemška, spremljalo ju je okoli sto mož pehote. Sovražnik je poleg čete domobrancev, ki je napadla že zjutraj, vrgel v boj še eno četo, razen tega pa so se napada udeležili tudi Nemci iz 1. in 3. čete 1. bataljona

14. SS policijskega polka. Po eni uri, potem ko so pobrali trupla, so sovražniki odšli nazaj v Novo mesto. Iz tankov so obstreljevali samo zasedo pri Sv. Florijanu, ta pa ni odgovarjala. Pehota tudi ni spremljala tankov.

Kot povračilo za ta poraz so Nemci naslednjega dne ob 6,15 uri z devetimi letali bombardirali Podgrad in Vinjo vas ter okoliške robove gozdov. Ubitih je bilo sedem civilistov, Cankarjeva pa je imela enega lažje ranjenega.

Zmaga, h kateri so borci 15. brigade veliko prispevali, je močno dvignila moralo. Že v boju so se obnašali drugače kot prej, saj so čutili, da branijo domače kraje. Jurišali so silovito in tekmovali, kdo bo prej prišel do cilja. Zato sta bila tudi dva ranjena od lastnega orožja, ker sta zašla predaleč naprej in so ju zamenjali za Nemca.

Bojaželjnost borcev 15. brigade je priznal tudi sovražnik, ki je v svojem poročilu zapisal, kako so ga napadli neki v črno oblečeni hrvaški partizani, se spoprijemali z domobranci od blizu, se davili in ruvali. Ti »črno oblečeni hrvaški partizani« pa so bili po kasnejših ugotovitvah iz 15. brigade, ki da je na Uršnih selih.³

Če bi med boji okoli Lakovnic bolje delovala zveza in če bi bila brigada še hitrejša, bi zadala sovražniku velike izgube in ga obkolila. Kljub temu je naredila veliko, saj se je prvič spoprijela s sovražnikom v gibanju in tudi sama tako napadla.

MESEC REORGANIZACIJ, POČITKA IN DEMONSTRATIVNIH NAPADOV

Gorjanci zapirajo proti zahodu Belo krajino kot velikanska barikada. Edini prehod čeznje je prelaz Vahta, ki leži sredi gozdov, cesta do njega pa je bila polna serpentin. Zato je bilo prelaz raz-

³ Arhiv IZDG, domobranski fond, fascikel 283/11.

meroma lahko braniti. Zahodna pobočja Gorjancev so tudi bolj strma kot vzhodna, zato jih je bilo lažje braniti. Cankarjeva brigada, pa tudi druge enote pred njo, so vasi in višinske točke utrdile s sistemom bunkerjev za mitralješke trojke in izdelale ustaljen načrt glede pošiljanja patrolj, straž in zased. Zaradi bogatih dolinskih vasi v okolici Šentjerneja in Kostanjevice je bilo kljub pomladi stanje glede nhrane še kar zadovoljivo, le da je sovražnik dolino nadziral z zasedami in patroljami, imel pa je med mnogimi svojimi pristaši tudi dobro razvito obveščevalno mrežo. Zato je pomenil vsak pohod po hrano precejšnje tveganje. Bela krajina pa je bila za brigade glede prehrane prepovedano območje, ker so tam živele številne zaledne ustanove. Tudi te so prihajale čez Gorjance v šentjernejsko dolino. Take odprave so bile obenem tudi bojne patrolje pred položaji brigad na Gorjancih.

V podgorskih vaseh na zahodni strani Gorjancev je bilo prebivalstvo zelo neenotno. Največ partizanov je bilo doma iz večjih krajev, kot iz Novega mesta, Kostanjevice in Šentjerneja. Edina izjema so bile Gabrje, drugače pa so bili skoraj po vseh vaseh domobranci v večini. Zato je bila sovražnikova obveščevalna dejavnost zelo uspešna in živa. Prenašalci poročil o partizanih so bili navadno družinski člani domobrancev, ki so kljub stražam in patroljam uhajali v postojanke.

Največja postojanka je bila v Novem mestu, kjer je sovražnik tudi držal mostišče na desnem bregu Krke. Na levem bregu pa je bila do razmejitvene črte vrsta manjših postojank ob cesti, po kateri so Nemci oskrbovali novomeško posadko. Pred napadi od zahodne strani je vse te postojanke ščitila Trška gora. Med Novim mestom in Kostanjevico ni bilo na desnem bregu Krke v začetku aprila 1944 nobene postojanke.

Po italijanski kapitulaciji so bile naše enote razmeščene na pobočjih Gorjancev vse do Kostanjevice. Toda po katastrofi 4. bataljona Cankarjeve na Javorovici je ta brigada opustila te položaje in skrajni položaj je bil na desnem krilu v višini Suhadola. V okolico Kostanjevice so občasno zahajale samo manjše enote z določenimi nalogami. Vmes pa so krožile samo patrolje.

Toda v aprilu je sovražnik, potem ko mu je uspelo čez zimo organizacijsko urediti razpršene belogardiste in jih okrepiti z dezertjerji iz NOV in ujetniki, vse skupaj pa ponovno izuriti po nemškem načinu, postavil vrsto novih postojank sredi dotlej osvobojenega ozemlja. Tako so nastale nove postojanke v Višnji gori, Stični, Šent-

vidu, Trebnjem, Mirni peči, Dobrniču, Dobravi, Žužemberku, Tržišču, pa tudi na sektorju Cankarjeve oziroma 15. brigade.

Že v začetku aprila je nemška vojska skupaj z domobranci zasedla vas Dobrava pri Sv. Križu (zdaj Podbočje). Nekaj dni kasneje je prišlo v Šentjernej kakih petsto Nemcev, ki so zasedli okoliške vasi, medtem ko so sam Šentjernej v naglici skušali utrditi.

Dokler ni Cankarjeva brigada odšla na novi sektor, je 15. čakala med Dolenjskimi Toplicami in železnico oziroma Uršnimi seli. Po naporih so bili borci nujno potrebni počitka, pa tudi higienske razmere so se poslabšale. Zamenjava s Cankarjevo brigado je trajala vse do 9. aprila, ko se je Cankarjeva brigada premaknila v okolico Dolenjskih Toplic. 1. bataljon 15. brigade se je najprej nastanil na Jugorju pri Gabrju, 2. bataljon na Velikem Cerovcu, 3. pa na Gornjih Lakovnicah. Med 3. in 9. aprilom je brigada večkrat poslala manjše enote po hrano v bogate dolinske vasi. Tako je 5. aprila prišla skupina borcev v Dolenjo Stražo, 9. aprila pa je več čet prišlo v okolico Leskovca, Brusnic in Žerjavina. Te akcije se je udeležil predvsem 2. bataljon, ki je obenem postavljaj tudi zasede, da bi zalotil doma kakega domobranca, ki bi prišel v velikonočnih praznikih obiskat družino.

V tem času se je na območju Istrskega odreda začela pospešena mobilizacija, ki ji je kmalu sledila tudi reorganizacija odreda, zmanjšanje njegovega številčnega stanja. Istrski odred je namreč kot edina enota onstran bivše jugoslovansko-italijanske državne meje spadal pod poveljstvo štaba 7. korpusa. Zato so mobilizirance od tam začeli pošiljati v druge enote 7. korpusa.

Istrani so pomenili za brigado močno številčno okrepitev, obenem pa tudi vrsto težav. Celotni politični aktiv in poveljniški kader sta se znašla pred težavno nalogo, kako te ljudi čimprej politično in vojaško usposobiti za naloge, ki so čakale brigado. Zaradi dolgotrnega načrtnega potujčevanja so mnogi Istrani le slabo obvladali materinščino. To, da niso že prej sami odšli k partizanom, je pomenilo, da jim cilji osvobodilne vojne še niso znani ali da jih niso sprejeli kot svoje. Slabo oblečeni in obuti zaradi revščine, ki je vladala v Istri zaradi načrtna fašistične politike zatiranja Slovencev in Hrvatov, so še tisto, kar so imeli, raztrgali na dolgi poti iz tržaške okolice prek Brkinov in Notranjske do novomeške okolice.

Doma so bili navajeni na obilno, toda malo izdatno hrano. Izčrpani od dolgega pohoda in nevajeni na skope partizanske obroke so hudo trpeli zaradi lakote, ki jo je še povečeval ostri gorski zrak.

Potem so se še znašli daleč od svojih družin in znancev, v neznanih krajih, za katere so vedeli le to, da so nekje v Sloveniji in Jugoslaviji. Vcepiti jim je bilo potrebno še zavest, da je Slovenija njihova domovina. Medtem ko je bilo v njihovih domačih krajih ljudstvo razen nekaj redkih izjem na partizanski strani, so že na poti, posebno pa še na Dolenjskem, naleteli na ljudi, ki niso skrivali, kako sovražijo partizane, zlasti pa njih, ki so jih smatrali za pritepence in kot »Primorce« celo za manjvredna bitja. Če temu dodamo še to, da je pouk v italijanščini, ki so ga poslušali komaj štiri ali pet let, in ki je niso razumeli, povzročil, da se niso naučili skoraj nič, vsekakor pa veliko manj kot njihovi vrstniki v Jugoslaviji, nam postane razumljivo, zakaj so bili nerazgledani.

Nerazgledanost, vojaška neizurjenost in majhna borbenost pa so povzročile tudi med poveljniki, starimi partizani, toda za vzgojo drugih še slabo usposobljenimi ljudmi, do Istranov podcenjevalni od-

Škapina borcev in funkcionarjev 2. bataljona v Vinji vasi aprila 1944. Prvi od leve proti desni v drugi vrsti bataljonski komandant Stefan Pavšič-Jur, tretji četni politični komisar Ivo Kušar, četrti namestnik bataljonskega političnega komisarja Mile Pavlin, peti bataljonski administrator Boris Berce-Vanjko. Srednji v prvi vrsti bataljonski harmonikar Janko Hudorovac

nos. Tako so politični delavci dobili še eno težavno nalogo, učiti po-veljtnike v strpnosti, razumevanju in pravilnem pristopanju do novincev.

Novince je brigada sprejemala slovesno. Navadno je vsako skupino pričakal brigadni politični komisar ali njegov namestnik, v bataljonih pa bataljonski politični komisarji ali njihovi namestniki. Tisti, ki jih je sprejel, jih je tudi nagovoril, v govoru pa poudaril, da so se prišli bojevat za to, da bi njihove kraje pripojili matični državi in da bi dobili narodnostno svobodo. Prav tako so jim povedali, da narодноosvobodilni boj vodi Komunistična partija Jugoslavije, da ne sovražimo italijanskega ljudstva, ampak samo italijanski, nemški in naš fašizem. Takoj nato so novince razdelili enakomerno po bataljonih, četah, vodih in desetinah, da bi se ob starih borceh čimprej izurili. Včasih so novince urili skupaj s starimi borci, včasih pa tudi posebej na nekakšnih tečajih. Nekateri Istrani so že služili v italijanski vojski, tudi po več let, toda tam se kaj dosti niso naučili. Navadno so jih kot nezanesljive držali v raznih pomožnih službah, kjer niso imeli opravka z orožjem, pa tudi sami so skušali na vse mogoče načine kar se da z manjšimi napori preživeti svoj rok v tuji, osovraženi vojski. Tudi drugače italijanska vojska ni slovela po naprednih vojaških načelih, njen način urjenja je bil razen v topništvu zastarel in neučinkovit. Zlasti pa tudi stari italijanski vojaki niso imeli pojma o manevrskem in gverilskem vojskovanju, kakršnega je tedaj v glavnem uporabljala naša vojska.

Razumljivo je, da med mobiliziranci iz Istre skorajda ni bilo članov Zveze komunistične mladine, da o članih KP niti ne govorimo. Toda kmalu so bili prvi sprejeti v članstvo Zveze komunistične mladine in kaj kmalu so nekateri med njimi pokazali, da bodo iz njih še dobri borci.

Že v začetku meseca je moral Anton Zgonc-Vasja, dotedanji brigadni komandant, na drugo dolžnost. Zamenjal ga je Tone Znidarič-Štefan.¹ V prvi polovici aprila je tudi brigadnega namestnika

¹ Tone Žnidarič-Štefan (tudi Martin), je bil rojen 8. julija 1913 v Novi vasi pri Ptuj. Leta 1918 so se starši preselili v Janežovce, obiskoval je šolo v Destemiku. Leta 1926 so se starši preselili v Ptuj, kjer so najprej stanovali na grajski pristavi, nato na Ormoški cesti, nazadnje pa na Prešernovi ulici, čeprav so bili revni, so Toneta poslali v gimnazijo, kjer je v šolskem letu 1931 na 1932 prišel v stik z naprednimi dijaki. Ti še niso poznali marksizma, toda čutili so socialne krivice in bili s šolskim sistemom nezadovoljni. Poleti 1932 se je vrnil iz zapora kovač Ivan Spolenjak z Brega pri Ptuj. Z njim se je seznanil Ivan Bratko, se navzel njegovih komunističnih nazorov in jih posredoval tudi drugim, med njimi tudi Žnidariču. Mladi

političnega komisarja Alojza Gabrovca začasno zamenjal znani partizanski pisatelj Bogo Flander-Kljusov Joža.²

Na sektorju »pod Gorjanci« je brigada branila osvobojeno ozemlje, zato se je naslanjala na več ali manj ustaljene položaje, priprave na obrambo. Zaradi nevarnosti pred sovražnikovimi na-

komunisti so ustanovili literarni krožek ter začeli izdajati svoj list »Rast«. V eni izmed prvih števil je tudi žnidaričeva črtica »Filip«.

Zaradi revščine so starši Toneta poslali v gimnazijo precej kasno, zato je obiskoval 5. razred star že 19 let, toda kljub temu je bil med najboljšimi dijaki. Leta 1932 so se mladi komunisti začeli na gimnaziji uveljavljati pri političnem delu, sodelovali so tudi pri »Svobodi«, trosili letake in pisali po zidovih gesla. Revnim kmetom so pomagali pri poljskih delih ter jih obenem politično vzgajali. Toda januarja 1933 so orožniki po večji akciji trošenja letakov zaprli tri dijake, med njimi tudi Žnidariča¹ čez nekaj dni so jih odpeljali v Ljubljano na sodišče, nakar so jim sodili. Žnidarič je dobil eno leto zapor. Potem ko je to kazen odslužil, ni več hodil v šolo, ampak se je zaposlil kot priložnostni delavec ter nadaljeval s političnim udejstvovanjem. Leta 1936 ga je Partija poslala v Sovjetsko zvezo na kongres delavske mladine. Ni se več vrnil, ostal je tam, sprejeli so ga v »Leninsko šolo«, kjer so se gojenci med drugim usposabljali tudi za oficirje. Od tam je marca leta 1937 prostovoljno odšel v Španijo. Tam se je izkazal kot hraber bореc in dober poveljnik, zato je že naslednje leto postal komandant bataljona v 12. mednarodni brigadi s činom kapetana. Nato je bil skupaj z drugimi borci mednarodnih brigad na zahtevo Društva narodov demobiliziran. Zatem je drugi prostovoljno vstopil v republikansko vojsko in se z njo umaknil čez Pireneje v Francijo, kjer so ga internirali. Po nemški zasedbi Francije se je po partijski direktivi prijavil za delo v nemški industriji, od tam pa ga je poleti 1941 pobegnil in prišel v Zagreb. Poslali so ga v Ljubljano, od tam pa ga je glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet napotilo na politično delo na Štajersko. Jeseni 1941 je sodeloval v pripravah za napad na šoštanj in pohod v okolico Brezic. Novembra 1941 se je vrnil v Ljubljano, januarja 1942 pa je v globokem snegu odšel s kurirko Mileno Bokša in Rudijem Janhubo nazaj na štajersko. Tam je postal član pokrajinskega komiteja. V zimi 1942 na 1943 je odšel v ptujsko okolico iskat Lacka, ki pa ga ni našel, ker so ga že ujeli in ubili. Kot član pokrajinskega komiteja je v najhujših razmerah partizanstva prehodil vso štajersko, januarja 1944 pa so ga poklicali na Dolenjsko v glavni štab. Tam je bil nekaj časa na razporedu, nato pa so ga poslali v 12. brigado za namestnika brigadnega komandanta. Od tam je odšel za komandanta 15. brigade.

Potem ko so ga odpoklicali iz brigade, je bil spet poslan na štajersko, v osvobojeno Savinjsko dolino. Tam ni bil dolgo, moral se je vrniti v štab 7. korpusa, od tam pa so ga poslali za načelnika štaba 18. divizije. Potem je bil premeščen v glavni štab. Skupaj s svojim soborcem iz Španije in štajerske, komandantom glavnega štaba Francom Rozmanom-Štanetom, je bil ranjen pri preizkušanju angleškega minometeta, umrl pa je dober mesec kasneje, dne 18. decembra 1944 v bolnišnici v Dučičih v Zumberku. (Vir: dopis Ptujскеga muzeja.)

² Bogo Flander-Kljusov Joža je bil rojen 8. decembra 1918 v Ljubljani, oče je bil trgovski pomočnik, ki je trikrat zaman poskušal postati samostojni trgovec. Bogo je obiskoval osnovno šolo v šiški, precej dolgo je živel pri stari materi, četrty in peti razred pa je končal v Trzinu na Gorenjskem. Nato je obiskoval gimnazijo, toda ni mogel napraviti 3. razreda in se je zato šel učiti za trgovskega pomočnika v črno na Koroškem. Toda tudi od tam se je kmalu vrnil in se šel učiti za krojača. Leta 1939 je odšel služiti vojsko v Požarevac, kjer se je izučil za radiotelegrafista. Iz vojske se je vrnil januarja 1940. Potem ko je poskušal srečo z več priložnostnimi zaposlitvami, se je tik pred nacističnim napadom zaposlil kot telegrafist pri železnici na postaji Rajhenburg. Po nacističnem napadu in okupaciji pa se je spet vrnil v Ljubljano in se zaposlil na železniški direkciji. Tam se je še leta 1941 povezal z OF in se udeležil nekaterih akcij. Dne 8. maja 1942 pa je s 73 tovariši odšel k partizanom v Polhograjske Dolomite. Od tam je prostovoljno odšel na Gorenjsko, poslali so ga v Poljansko četo, kjer je doživel mnoge hude preizkušnje. Marca 1943 so ga zaradi bolezni poslali nazaj v Dolomitski odred, od tam pa so ga kmalu poslali na Koročevsko, kjer se je vključil v Cankarjevo brigado. Tam je kmalu postal četni politični komisar, zatem pa namestnik bataljonskega političnega komisarja. Aprila 1944, potem ko je Cankarjeva brigada s sektorja »pod Gorjanci« odšla k Ljubljani, je bil

padi z bokov ali iz zaledja so bili bataljoni brigade razporejeni v trikotniku, tako da je bil v vsakem kotu eden, razporejen v krogu ali polkrogu, toda tako, da sta bila dva na prednjih položajih proti sovražniku. Tretji je bil obenem rezerva in je bil pri njem ali kje v bližini tudi brigadni štab. Bataljoni so se menjavali vsakih nekaj dni, ker sta bila oba sprednja zaradi sovražnikove bližine bolj obremenjena s stražami, patruljami in zasedami, pa tudi novincev nista mogla tako temeljito uriti in vzgajati. Kot nekdanji »gorjanski« je 2. bataljon kmalu dobil stalni razpored na desnem krilu ali v rezervi, saj je štab računal, da funkcionarji in borci še dobro poznajo kraje in bi jim to koristilo.

Bataljona v prednji črti sta morala zavarovati taborišče, obenem pa biti zlasti v zgodnjih jutranjih urah v strogi pripravljenosti zaradi možnosti večjega sovražnikovega napada. Vsi trije bataljoni pa so tudi vmes večkrat neznatno spreminjali položaje, da sovražnik nikoli ne bi zatrdno mogel vedeti, kje bo naletel nanje.

Hrane je bilo v vaseh pod Gorjanci še kar dosti, zlasti v oddaljenih, kamor so naše enote prihajale bolj poredko in ki ležijo v rodovitni ravnini. Ravno tja je tudi 15. brigada skoraj vsako noč pošiljala odprave, tudi po 3—5 ur daleč v eno smer, da so pripeljale živino, žito in krompir.

Z namenom, da bi sovražnika pregnali iz Šentjerneja, dokler se tam temeljito ne utrdi, je zvečer 13. aprila brigada napadla to postojanko z dvema bataljonoma. Zasede so nadzirale prehode čez Krko, zlasti pri Kronovem in Kostanjevici. Bataljona sta se približala Šentjerneju mimo Tolstega vrha, napadla postojanko z vzhoda in juga in se po krajšem spopadu umaknila. Napad ni uspel predvsem zaradi pomanjkanja težkega orožja, neizurjenosti novincev, pa tudi slabih izgledov na uspeh, saj je bila sama brigada mnogo pre-slaba za uničenje postojanke in zavarovanje. Po kratkotrajnem streljanju od daleč se je brigada po isti poti, po kateri je prišla, tudi umaknila nazaj na stare položaje.

Takoj po neuspelem napadu je sovražnik začel napadati manjše zasede in patrulje brigade. Spet je pri tem izkoriščal podatke, ki jih

začasno premeščen v 15. brigado za namestnika brigadnega političnega komisarja.

V prvi polovici maja 1944 je bil znova premeščen v Cankarjevo brigado za namestnika bataljonskega političnega komisarja. Kot tak je bil med napadom Cankarjeve in 12. brigade na ustaško-nemško postojanko v Bosiljevem na Hrvaškem 30. junija 1944 hudo ranjen in je čez nekaj ur umrl.

Bogo Flander-Kljusov Joža je pustil za seboj veliko literarno dediščino in velja za najboljšega medvojnega partizanskega pisatelja. (Vir: »Bataljon«, zbral in uredil Emil Cesar, izdal zavod »Borec« v Ljubljani leta 1958.)

je dobival od svojih pristašev. Večkrat se je zgodilo, da so ženske vabile posameznika ali patroljo v hišo, poslale koga v postojanko ali k domobranski patrolji, nakar so jih napadli. Pogosto so tako padale celotne patrolje. Ponoči pa so domobranske patrolje napadale odprave, ki so hodile po hrano. Navadno so jih odkrivala po pasjem laježu, nato pa poskušale napasti z več strani hkrati ter jim odrezati umik proti Gorjancem. Neredko jim je uspelo, da so zaplenili nabrano hrano, ki so jo potem zadržali zase ali vrnili kmetom, svojim pristašem. Nazadnje se je pokazalo, da so patrolje s tremi člani in enim mitraljezom mnogo preslabe in da zato zlahka postanejo sovražnikov plen. Zato je brigada začela pošiljati na večje razdalje posebne skupine, sestavljene iz prostovoljcev, večinoma mladincev, članov Zveze komunistične mladine. Taka skupina je štela od deset do dvajset borcev, oboroženih s tremi ali štirimi mitraljezi. Gibale so se globoko po območju, ki ga je nadziral sovražnik, tudi po dva ali tri dni. Spuščale so se celo tik k postojankam in tam čakale na sovražnika. Hranile so se tako, da so kmetom naročale hrano. Medtem ko je prej gverilski način bojevanja, kakršnega so uporabljali

Tone Žnidarič-Štefan kot poročnik španske republikanske armade

domobranci, mnoge novince zastrašil, so zdaj ravno zaradi delovanja takih skupin tudi novinci postajali vedno bolj samozavestni.

Domobranci so se obnašali posebno okrutno do Istranov, ki so jih smatrali za pritepence in za manjvredne. Posebno so se znašali nad ujetniki. Upali so, da bodo s tem Istrane demoralizirali, zgodilo pa se je ravno narobe. Prav zaradi različnih hudih zločinov so mogli spregledati, s kom imajo opraviti.

Dne 19. aprila naj bi se začel napad 18. divizije na sovražnikovo postojanko v Ribnici. Napadli naj bi jo dve brigadi, ena naj bi bila za zavarovanje proti Kočevju. Dve brigadi 15. divizije naj bi varovali smer od Ljubljane, Velikih Lašč in Grosupljega. Sodelovale naj bi tudi enote 9. korpusa in 4. operativne cone. V zvezi s tem napadom je dobila svoje naloge tudi 15. brigada. Skupaj z bataljonom Belokranjskega odreda naj bi varovala Belo krajino, divizijski štab pa naj bi ji odredjal ofenzivne akcije.

Tako je brigada dobila nalogo demonstrativno napasti Šentjernej. Napad na Ribnico naj bi se začel ob 21. uri, približno ob tem času naj bi napadla tudi 15. brigada. Toda brigada se je spet zamudila, ker je morala dolgo hoditi. Za napad je bil odrejen en bataljon, ki je prišel prek Tolstega Vrha. Napad se je začel šele 20. aprila, ob 02,00 uri, nehal pa uro kasneje.

Dne 24. aprila je bil 1. bataljon 15. brigade na Gorenjih Lakovnicah, 2. pa po četah na Jugorju, Zajčjem vrhu in na Dolžu, medtem ko je bil 3. v rezervi pri brigadnem štabu, ki je bil v Podgradu. Brigada se je že številčno okrepila, saj je štela že 727 prisotnih in 61 začasno odsotnih. Zvečer je 1. bataljon demonstrativno napadel Šmihel in Novo mesto z južne strani. Na močan ogenj je sovražnik odgovoril odločno, spopad je trajal poldrugo uro, bataljon ni imel izgub. 1. četa 2. bataljona pa je v isti noči demonstrativno napadla Šentjernej. Pojavile so se namreč govorice, da je sovražnik postojanko izpraznil, kar pa ni bilo res. V Šentjerneju je bilo razen 34. domobranske čete tudi 20 Nemcev iz 1. bataljona 14. SS policijskega polka, ki so stanovali v šoli.

Dne 25. aprila sta krenili iz Šentjerneja dve sovražnikovi koloni. Ena je šla proti Špilarjevi špici, druga pa prek Orehovice proti Tolstemu vrhu, vsaka je štela približno dvesto vojakov. Ena izmed domobranskih patrolj se je spopadla s patroljo 2. bataljona, ki je bil na Dolžu in Jugorju.

Naslednjega dne, to je 26. aprila, je sovražnik tri ure s topovi obstreljeval 3. bataljon, ki je bil v Podgradu, medtem ko je bil še

prejšnji dan v Gorenjih Lakovnicah. Tega dne je brigada sprejela tudi 1. bataljon Istrskega odreda, ki je štel 125 moških, pripeljal pa ga je poročnik Anton Likar-Smrekar.³ V njem so bili večinoma borci iz časa italijanske kapitulacije, za seboj pa niso imeli tako hudih bojov, kot jih je imela 15. brigada. Zaradi tega funkcionarji niso imeli takih izkušenj in so zato zasedli podrejene položaje. Šele kasneje so se razvili v skladu s svojimi sposobnostmi v dobre borce in funkcionarje. Več ali manj pa je še dolgo nad vsemi ležal nekakšen občutek krivde zaradi odredovega štaba. Ta je bil odstavljen, komandanta, in političnega komisarja pa je vojaško sodišče zaradi raznih prekrškov obsodilo na smrt in bila sta ustreljena.

Dne 28. aprila je sovražnik miroval. 1. bataljon je bil tega dne v okolici Gaja in Gospodične na Gorjancih, 2. na Dolžu, Zajčjem vrhu in Brazovici, 3. pa pri Ljubnu, Jurni vasi in Mihovcu, kjer je imel zveze s 1. brigado Vojske državne varnosti.

V tem času je dezertiralo k sovražniku nekaj partizanov od italijanske kapitulacije, doma iz podgorskih vasi, med njimi tudi poročnik Stanko Gorišek iz Gorenjega Vrhopolja, četni komandir iz 3. bataljona.⁴

Opaziti je bilo, da se sovražnik ne zadovoljuje samo z zbiranjem obveščevalnih podatkov in napadi na posamezne patrulje in zasede, ampak da skuša predvsem brigado od znotraj razbiti. Pri tem se je opiral na mobilizirance, za katere je računal, da so nezadovoljni s partizanskim življenjem in cilji, omahljivi ali čustveno navezani na sorodnike, pristaše domobranstva ali tudi domobrance v bližnjih postojankah. Med sorodniki, ki so obiskovali borce 15. brigade, ki so se vrnili v bližino domačih krajev po daljši odsotnosti, jih je bilo

³ Anton Likar-Smrekar je bil rojen 30. junija 1921 v Stražišču nad Begunjami pri Cerknici. Po poklicu je bil elektrotehnik. V NOV je vstopil 15. maja 1942. Preden je prišel v 15. brigado, je bil komandant 1. bataljona Istrskega odreda. Padel je med napadom 15. brigade na Šentjernej v noči med 30. aprilom in 1. majem 1944.

⁴ Stanka Goriška iz Gornjega Vrhopolja pri Šentjerneju, rojen je bil 27. avgusta 1916, je mobiliziral v NOV Gorjanska četa februarja 1943. Pred vojno je bil menih v samostanu trapistov pri Banjaluki, krojač in graničarski kaplar ter je obvladal tudi nemščino. Več bratov je bilo že leta 1942 pri belogardistih, eden je bil pred tem vnet aktivist OF, pa se je zelo naglo sprevrgel v zagrizenega belogardista. Stanko Gorišek se je ob mobilizaciji pretepal z borci, toda kmalu se je vdal v usodo in se skušal prikazati kot zelo prizadeven in pogumen borec. Zato je kmalu napredoval, sprejeli so ga v KP, dobil je poročniški čin in postal četni komandir. Ni mu ugajala disciplina. Potem ko je dezertiral iz NOV, so ga sprejeli k domobrancem, toda kot navadnega vojaka. Tudi tam je večkrat negodoval nad disciplino in obžaloval, da je dezertiral, zato je imel večkrat razne neprijetnosti, bil je sumljiv in pod nadzorstvom, nadrejeni so z njim kruto ravnali. Kmalu so se razširile govorice, da je kot domobranec padel. Po drugih podatkih pa je le izgubil roko in nato živel v domobranskem invalidskem domu v Ljubljani. Leta 1945 pa je bil kot dezertar in izdajalec ustreljen. (Anton Hudoklin iz Ljubljane — ustni vir.)

tudi nekaj, ki so prišli na obisk po nalogu domobranskih obveščevalcev in propagandistov, predvsem pa duhovščine. Obljubljali so, da se nikomur ne bo nič zgodilo, ker je bil partizan, da bodo sorodniki in svojci zaščiteni, če brat, oče ali sin dezertira, da bodo družinski člani prejeli denarne podpore ter živilske nakaznice itd. Če to ni pomagalo, so začeli ti posredniki tudi groziti, češ, Italijani niso hoteli uničiti partizanstva in tudi niso bili za kaj takega sposobni. Nemci so prišli in odšli, ne da bi posebno prizadeli partizansko gibanje. Zdaj pa bodo naredili konec partizanstvu sami Slovenci, organizirani v domobranstvu, za katerim stojijo Angleži in Američani. Sklicevali so se na porast števila domobrancev, ki so prav v aprilu ustanovili vrsto novih postojank.

Končno so vsem dezertirjem tudi obljubljali, da bodo lahko, če že ne bodo mogli živeti doma, »pod zaščito« v kaki bližnji postojanki, od koder bodo lahko podnevi prihajali domov, obdelovali polje, sprejemali obiske itd., da ne bo potrebno nikomur po sili k domobrancem, zlasti pa ne starejšim letnikom, medtem ko so pobirali v NOV vse moške do 45. leta starosti. Zato je prav starejših letnikov dezertiralo največ, toda kljub vsemu število dezertirjev v vsej brigadi ni preseglo treh desetih.

Med dezertirji jih je bilo tudi nekaj, ki so kazali, da se bodo razvili v dobre borce in funkcionarje in ki zanje nihče ni mislil, da so zmožni narediti kaj takega. Tak je bil na primer mitraljezec, bombaš in član Zveze komunistične mladine Košele, pa tudi vodnik, kandidat za člana KP, orožniški podnarednik Jože Turk iz Brusnic.

Zaradi teh dezertacij je bilo precej sestankov političnih delavcev ter članov Partije in Zveze komunistične mladine. Organizirali so nadzor nad sumljivimi obiski in dvomljivimi borci. Nasploh pa so štabi obiske močno omejili. Bilo je tudi nekaj aretacij, toda vse aretirance so kasneje izpustili, čeprav so nekateri tudi priznali, da so dobili nalogo, kako naj pregovorijo svojce, da bi dezertirali.⁶

⁵ Jože Turk je vstopil v NOV po 9. septembru 1943. Med nemško ofenzivo je bil desetar 1. čete v 2. bataljonu in se je izkazal kot dober in zvest borec, tako da je preživel vso pot tega bataljona s svojo desetino. Po ofenzivi je postal tudi kandidat za člana KP. Njegova družina je stanovala v brusniški šoli. Ko ga je nekega dne prišla obiskat, je kmalu izginil, čez nekaj časa pa so ga že videli kot domobranca. Takrat so se širile govorice, da ga je k dezertiranju nagovorila žena, ki je tarnala, kako slabo živijo, ko ne dobijo ne plače ne živilskih nakaznic, če pa gre k domobrancem, bo dobil vse, zlasti pa sladkor, sol, mast, olje in milo. Turk je vojno preživel, toda bil je obsojen in zaprt zaradi udeležbe pri nekem poboju partizanskih ranjencev. (Piščevi spomini.)

⁶ Opis razdobja med 4. aprilom in 28. aprilom je narejen na podlagi piščevih spominov, dnevnika Mileta Pavlina, arhiva IZDG (fascikel 26/11) ter domobranskega fonda, fascikel 283/11 kot tudi Zbornika, VI. del, 12. knjiga, dokumenti 117, 118 in 123.

NEUSPEH PRI ŠENTJERNEJU

Sovražnikova postojanka v Šentjerneju je imela razmeroma majhen vojaški pomen, saj je ležala blizu drugih postojank sredi ravnine ob Krki. Njen edini vojaški pomen je bil v mostišču na desnem bregu Krke ter globinskem zavarovanju cestne zveze Novo mesto—Brežice.

Pač pa je Šentjernej središče, iz katerega je mogoče nadzorovati ves predel med Gorjanci in Krko od Brusnic do Kostanjevice, s tem pa vplivati na prebivalstvo, mobilizirati in se oskrbovati iz bogate kmečke okolice. Zaradi različnih vplivov in dogodkov so bili pristaši domobranstva v šentjernejski okolici v večini. Po italijanski kapitulaciji je reakcionarno gibanje tudi v šentjernejski okolici doživelo polom, njegovi pristaši so se potuhnili, belogardisti pa so se ali razbežali po gozdovih, bili zajeti ali pa so pobegnili k Nemcem. Oktobrska nemška ofenziva 1943 jih ni posebno opogumila. Potem ko so se umaknili in ko so držali samo cesto na levem bregu Krke, so prihajali domobranci ali Nemci v Šentjernej bolj poredko. Prvi večji uspeh, ki je spet opogumil domobranske pristaše, je bilo uničenje 4. bataljona Cankarjeve brigade na Javorovici 16. marca 1944. Po tem uspehu so med Kostanjevico in Šentjernjem češče patrolirali ter se odpravljali tudi na Gorjance.

Ko so se naselili v začetku aprila v Šentjerneju, domobranci še precej časa niso bili sposobni nadzirati okolice, kjer so razen obveščevalne točke in patrolj raznih enot NOV in Vojske državne varnosti delovali tudi rajonski odbor OF, rajonski komite KP ter vodstva drugih organizacij. Domobranci so se predvsem mrzlično utrjevali, iz postojanke pa hodili le toliko, da so zavarovali utrjevalna dela. Ko so se za silo utrdili, pa je bila posadka preveč šibka, da bi lahko izvajala večje akcije, zlasti v Gorjancih. Uničenje posadke v Šentjerneju bi zato pomenilo za domobranstvo nepopravljiv politični udarec, ki bi vzel pristašem domobranstva ves pogum.

Ze med prejšnjimi napadi, ki so bili resda bolj demonstrativni kot stvarni, zasledimo težnjo, da bi pregnali domobrance iz Šentjerneja, preden se tam politično utrdijo. Toda pokazalo se je, da so slabo organizirani in z majhnimi silami izvedeni napadi za domobrance prej spodbuda kot pa ovira, saj je začela razmeroma šibka posadka veljati za nepremagljivo.

Zato je proti koncu aprila v štabih brigade, divizije in korpusa dozorela zamisel, lotiti se Šentjerneja zares, dokler ne bo povsem

prepozno, ko se bodo domobranci zares zakoreninili v tem političnem središču. Povsem razumljivo je bilo tudi to, da bi Šentjernej napadla prav 15. brigada, ki mu je bila najbližja in iz katere je precej funkcionarjev dobro poznalo vas in okolico, ter domobrancev v njej kot sovražnike, s katerimi so se bojevali že od 1942 dalje.

Že sredi aprila so obveščevalci brigade lahko naredili temeljit načrt postojanke. Z daljnogledi so lahko opazovali z Gorjancev utrjevalna dela. Proti Gorjancem so kopali strelske jarke, obnavljali so ograjo iz bodeče žice, ki je ostala za Italijani in je NOV ni temeljito porušila, obnavljali italijanske bunkerje ter postavljali iz lesa in zemlje nove. Glavna obrambna točka postojanke pa je bila šola, utrjena z bunkerji in posebno žično ograjo. Razen tega so bile za obrambo prirejene tudi nekatere večje in trdnjše hiše.

Brigadni komandant je kot star in izkušen vojak dobro vedel, kako važne so za napad na postojanko temeljite priprave. Zato so se pred napadom vrstili vojaški in politični sestanki, vsaka enota je dobila točen načrt utrdb in točne naloge, kaj mora narediti, saj je vedel, da med napadom vsaka enota nagonsko išče lažjo nalogo ter se nazadnje zgodi, da isti cilj napade več enot hkrati, ki potem druga drugo ovirajo, medtem ko druge ni niti ene in tam lahko sovražnik pobegne.

Končno je brigada prejela tudi povelje za napad, ki naj bi bil na večer pred 1. majem kot proslava tega mednarodnega delavskega praznika. Brigada ni dobila topništva, ki se je takrat že pripravljalo na druge akcije, predvsem za napad na Žužemberk, Dobravo, Dobrnič, Trebnje in Mirno peč, kamor je 7. korpus prenesel s kočevske železnice težišče svoje dejavnosti.

Načrt za napad je bil dokaj preprost. 1. bataljon naj bi ostal na položajih ob cesti Metlika—Novo mesto kot obvezno zavarovanje Bele krajine. Obenem naj bi zavaroval napad od Novega mesta in Kostanjevice ter zasedel prehode čez Krko, medtem ko naj bi 2. in 3. bataljon napadala sam Šentjernej. 2. bataljon naj bi napadel s severne in vzhodne strani, 3. pa od juga in zahoda. Posebno z zahoda, kjer je bilo zemljišče ravno in golo in kjer so bile v bližini druge postojanke, naj bi del 2. bataljona nenadoma vdrl v Šentjernej, presenetil branilce in jih pregnal v šolo, tam pa naj bi z njimi opraviili minometalci in 3. bataljon.

Že zgodaj popoldne sta se 2. in 3. bataljon zbrala na Gabrski gori. Kuharji so skuhalo obilno kosilo in večerjo, intendantje so pripeljali tudi dva večja soda vina, ki naj bi ga borci spili za pogum.

Bogo Flander-Kljusov Joža je govoril o 1. maju in o nalogah brigade ter hrabil novince, katerim bi bil napad ognjeni krst.

Proti večeru sta oba bataljona odšla proti Šentjerneju. Sprva sta hodila skupaj, pri Mihovem pa sta se razšla. Noč je bila svetla. Tik pred kolono obeh bataljonov se je vračala v Šentjernejočnejša sovražnikova patrulja, tako da je predhodnica slišala njihove korake na cestišču.

Drugi bataljon je obšel Šentjernejo z vzhodne strani. Na čelu je bila njegova 1. četa, ki ji je poveljeval Peter Rešetič-Dako iz Čadraž pri Šentjerneju. Ta naj bi prodrla do ceste proti Dobravi ter ob njej zavila proti središču Šentjerneja. Ker je bilo ob cesti Novo mesto—Brežice več sovražnikovih postojank, iz katerih so patrulje pogosto hodile v Šentjernejo, bi sovražnik utegnil 1. četo 2. bataljona zamenjati za eno izmed teh patrulj in jo spustiti v postojanko.

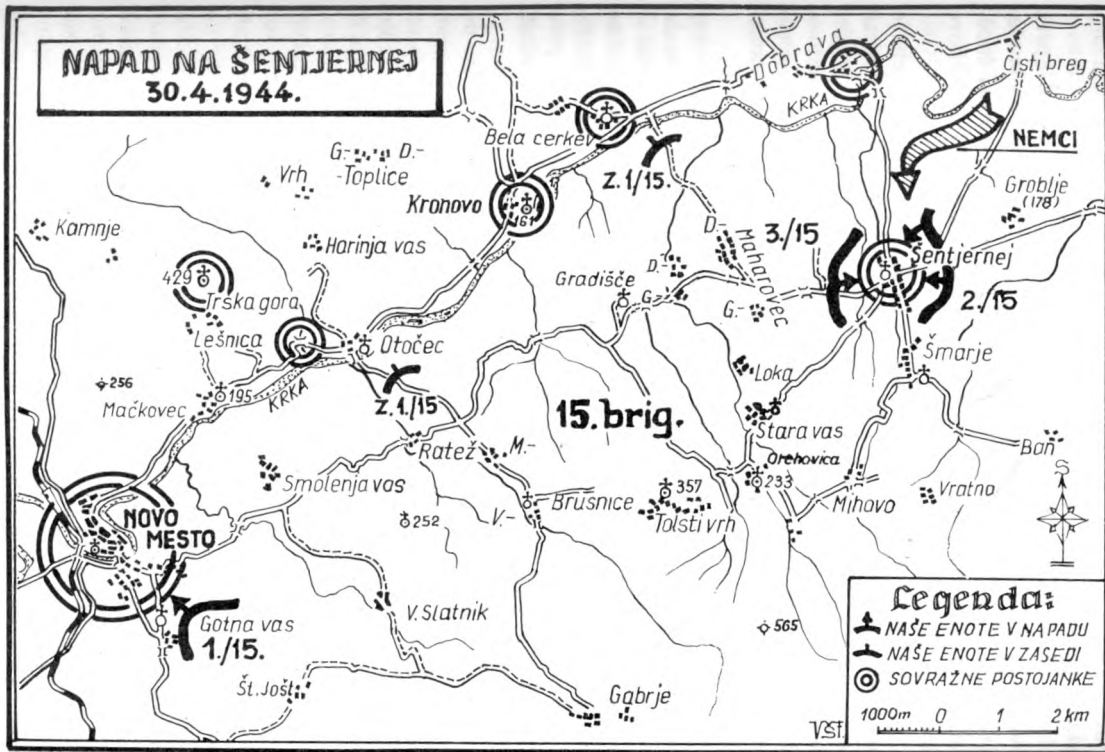
Nihče iz brigade pa ni vedel, da se je v Šentjerneju pravkar končala domobranska prireditev, ki se je je udeležilo poleg domače posadke tudi precej domobrancev iz sosednih postojank ter 600—1000 civilistov. Tako je bila posadka okrepljena vsaj s sto možmi poleg približno 200 mož posadke, ki so bili stalno v Šentjerneju.

Jedro posadke je bila 34. domobranska četa, ki je tudi prva prišla v Šentjernejo in se v njem utrdila. Poveljeval ji je nadporočnik Franc Mrak, ki je dobro poznal okolico in ljudi, saj je bil domačin.

Prva četa 2. bataljona je brez ovir obšla Šentjernejo, prišla do ceste, pustila pri nekem kozolcu manjšo zasedo in zavila ob cesti proti središču vasi. Mimo pokopališča je prišla že na travnik pred župniščem, tam pa je čelo kolone naletelo na stražarja, ki je svojo službo vestno opravljal. Ni se pustil preslepiti, češ da je patrulja iz Bele cerkve, ampak je dal znak za preplah. To je bilo okoli 23. ure.

Predhodnica je sicer stražarja iz bližine ustrelila, toda četa začetnega uspeha ni izkoristila. Novinci, ki jih je bilo v četi več kot starih borcev, so se ustrašili in se začeli umikati, mnogi so se tudi razbežali, vodniki in deseterji jih niso uspeli zadržati, komandir pa je bil v predhodnici. Ustavili so se šele za pokopališkim zidom. Od tam so začeli čez nekaj časa močno streljati, seveda v zrak. Sovražnikov minometalec je po odbleskih strellov, poravnanih v vrsti, lahko kaj kmalu ugotovil, da so napadalci skriti za zidom. Po nekaj poskusnih minah, ki so padle na pokopališče, je ena padla tudi za zid ter ranila namestnika četnega komandirja Viktorja Lebana s tolminskih Raven, partizana od 10. oktobra 1942, ter tri borce. Eden je bil ranjen v stegno, bil je novinec in se je tako ustrašil, da je bežal prav

NAPAD NA ŠENTJERNEJ 30.4.1944.

v Gorjance. Tam je izkrvavel. Čez nekaj dni so ga našli aktivisti ter obtožili brigado, da je zapustila ranjenca. Preiskava pa je pokazala, da ga bolničarji niso mogli ujeti, ko so tekli za njim.

Druga in 3. četa sta ostali precej daleč od sovražnikovih položajev, pri gramoznih jamah. Od tam sta od časa do časa spustili nekaj rafalov ali kako mino iz lahkega minometa.

Mina, ki je padla med borce 1. čete in štiri ranila, je četo končno razpršila. Naslednje so padle že v prazno. Ko je četa pribežala k

2. četi v gramozni jami in ko so jo funkcionarji uredili, se je izkazalo, da je na položaju ostal ranjeni Leban in da ni dveh mitraljezov, pa tudi zaseda je ostala pri kozolcu. Zaradi nezanesljivosti novincev so nazadnje odšli po ranjenca in mitraljeza samo funkcionarji. Našli so Lebana in mitraljeze ter se začeli umikati, tedaj pa se je s sovražnikom spopadla tudi zaseda pri kozolcu, ki ji je poveljeval vodnik Franc Murgelj. Ta zaseda naj bi branila hrbet napadajočemu bataljonu, zlasti 1. četi, če bi sovražniku uspelo pregnati zasedo pri mostu čez Krko ali kje drugje priti čez Krko, saj je moral 1. bataljon nadzirati skoraj 25 km dolgo črto s komaj 250 borci.

Zaseda, štela je kakih deset do petnajst borcev, pod kozolcem sredi golega polja, s sovražnikovo postojanko kakih 500 metrov za hrbtom, seveda ni mogla dolgo kljubovati sovražniku, sicer pa tudi njen namen ni bil držati položaja, ampak samo omogočiti umik 2. bataljonu. Zato se je po nekaj rafalih umaknila k 2. in 3. četi. Vodnik Murgelj pa je poročal, da so se spopadli po govorici sodeč z Nemci. Ti so prišli za Krko iz Kostanjevice.

Dokaj drugače se je razvijal napad na sektorju 3. bataljona, ki mu je poveljeval Jože Sivec-Maslivec. Bombaši so napravili vrzel v žični ograji, del bataljona je vdrl skozenj v notranji obrambni sistem ter se s hrbtne strani približal strelskim jarkom, izkopanim proti Gorjancem. Jurišno skupino je vodil poročnik Anton Likar-Smrekar. Zaradi bojazni, da je v žični ograji električni tok, so imeli škarje za rezanje žice z izoliranimi ročaji.

V jurišni skupini je bil tudi mitraljezec Vladimir Štrubelj¹. Potem ko so dosegli strelske jarke, so se približali neki manjši stavbi, podobni mrtvašnici. Naleteli so tudi na strugo potoka Kobilščice, ki

¹ Vladimir Štrubelj je bil rojen 24. marca 1922 v Stični. Pred vojno je živel v Šentvidu nad Ljubljano in od tam odšel 22. decembra 1943 k partizanom na Rašico. Nato je bil nekaj časa v Gorenjskem odredu, potem pa so ga poslali v tečaj za tankiste pri vrhovnem štabu. Toda njegova skupina je prepozno prišla v glavni štab. Skupina tečajnikov je že odšla proti Bosni. Zato so štrublja in tovariše začasno poslali v 15. brigado, kasneje pa so jih poklicali na tankovski tečaj pri glavnem štabu Slovenije, štrubelj zdaj živi v Ljubljani.

teče od Gorjancev proti Šentjerneju in dalje v Krko, ter si v njej poiskali kritje. Tedaj so jih odkrili domobranci in začeli nanje divje streljati. V stavbi, iz katere so streljali, so imeli tudi harmonikarja. Kričali so in psovali borce, češ, pridite, dobili boste čevlje in naboje, ki jih nimate. V zmerjanju se je posebno odlikoval neki duhovnik ali semeniščnik. Tudi jurišna skupina je imela svojega harmonikarja, ki je začel igrati, nakar so domobranci nanj usmerili ves ogenj. Nazadnje so na jurišno skupino začeli streljati tudi z minometi, s hrbtne strani pa jih je napadla neka zaseda ali patrolja, verjetno skupina, ki je nanjo udarila zaseda 2. bataljona pod Murgljevim poveljstvom in ki je najbrž prišla iz Kostanjevice vzdolž Krke.

Minometalci 15. brigade so med napadom izstrelili na postojanko 93 mm kalibra 81 mm in 106 iz lahkih minometov.

Takoj po umiku zasede 2. bataljona pod Murgljevim poveljstvom je brigadni štab ugotovil, da je ugodna priložnost za uničenje postojanke v Šentjerneju zamujena in da je sovražnik dobil pomoč, da je torej nadaljnje vztrajanje v napadanju brez pomena, in zato je komandant izstrelil signalno raketo, znak za umik. 2. bataljon in deli 3. bataljona so se umaknili brez težav, huje pa je bilo z jurišno skupino 3. bataljona pod Likarjevim poveljstvom, ki je prezrla signal za umik, ker je bila predaleč v postojanki, med hišami in drevjem ter v strugi potoka.

Štrubelj in njegov pomočnik, starejši Istran, sta se nenadoma znašla sama. Čez nekaj minut so se pojavili vsepovsod okoli njiju domobranci. Sprva sta se potuhnili, nato pa je Štrubelj, ki je bil bolj izkušen, začel iskati pot za umik skozi vrzel v ograji, ki so jo naredili bombaši. Ze prej je med bojem porabil vse strelivo, zato je zdaj ukazal pomočniku, naj zabojček zanj kar pusti, da ju ne bo izdal z rožljanjem.

Medtem ko sta tavalala ob ograji, sta našla več trupel, pa tudi ranjence sta slišala stokati. Poslušala sta tudi, kako se domobranci čudijo, da je partizanom uspelo prodreti tako daleč v postojanko.

Nazadnje so ti glasovi utihnili, počasi sta se plazila ob ograji, nato pa sta spet zaslišala glasove. Mislila sta že, da sta naletela na svoje, toda bili so domobranci. Eden izmed njih je stal partizanskemu ranjencu na prsih in se iz njega norčeval.

Tedaj so ju domobranci odkrili, začeli kričati, naj se vdasta, streljati in metati bombe, nekdo pa je izstrelil tudi svetilno raketo,

da bi ju videli. Toda ravno s tem je Štrublju omogočil, da je zagledal vrzel v ograji. Planila sta skozenjo ter se izgubila v mladi pšenici. Danilo se je že, ko sta že daleč od postojanke dohitela bataljon, v katerem je manjkalo precej borcev.

Pri napadu na Šentjernej je 15. brigada imela šest pogrešanih in šest ranjenih, izgubila pa je pet navadnih pušk, eno brzostrelko ter protitankovsko puško. Padel je tudi poročnik Likar. Pri njem so domobranci našli precej dokumentov, med drugim tudi ukaz za napad na Šentjernej. Tega so v skladu s svojimi propagandnimi potrebami objavili v precej spremenjeni obliki tudi v svojem časopisu. Med drugim so pisali, da so imeli borci 15. brigade tudi nalogo, da v postojanki pobijajo vse kmete, izobražence in duhovnike. Tudi smrt poročnika Likarja so objavili v časopisu.²

Domobranske izgube niso bile znane, razširile so se le govorice, da je padel komandant posadke nadporočnik Franc Mrak, kasneje pa, da je bil le ranjen v roko.

Dopoldne 1. maja je domobranska patrulja iz Bele Cerkve pri Čadražah naletela na skupino razkropljenih borcev 15. brigade, jo napadla ter enega borca ubila. Dva Istrana sta se vdala. Mnogi Istrani namreč sploh niso vedeli, kje so in kam morajo iti, da bodo prišli k svojim, zato so šli namesto proti vzhodu, to je proti Gorjancem, proti severu, vzhodu ali zahodu. Nekaj se jih je vrnilo šele čez dva ali tri dni, več so jih ujeli še kasneje. Dva ujetnika so poslali v Trst, odkoder sta se vrnila čez noč na svoje domove, tam so ju pa spet mobilizirali in poslali nazaj v brigado.

Dne 1. maja se je brigada vrnila na stare položaje. Po kratkem počitku so se začeli sestanki, na katerih so razpravljali o vzrokih za neuspeh. Kot glavnega krivca so mnogi smatrali množico neizurjenih novincev, neuspeh pa so pripisovali tudi domobranski taktiki. Domo-

* »Slovenec«, letnik 1944, številka 104, piše o sedmih partizanih in eni partizanki, ki da so padli pri napadu na Šentjernej, domobransko vojno poročilo (arhiv IZDG, domobranski fond, fascikel 283/11) pa o petih mrtvih pri Šentjerneju in enem pri čadražah. Torej se naša in domobranska poročila le malenkostno razlikujejo. Oboji poročajo tudi o smrti poročnika Likarja, pri katerem so domobranci dobili brzostrelko. Prav tako se ujemajo tudi poročila o izgubljeni protitankovski puški. Glede Likarja so sprva domobranci pisali, da je padel partizanski poročnik Rugelj. Najbrž je prišlo do te pomote zaradi kakih papirjev z Rugljevim imenom, ki jih je imel pokojnik pri sebi, kasneje pa ga je najbrž identificiral kdo izmed ujetnikov ali pribežnikov, morda pa kak njihov rojak. Domobranska poročila omenjajo tudi prebežnika Ilijo Kolarja in ujetnika Franca Vidica.

Navadno so domobranci izgube NOV močno napihnili zaradi propagande, tokrat pa so naredili izjemo.

branci so namreč zunaj postojank čez noč puščali manjše skupine, ki so ob napadih v zaledju napadajoče enote naše vojske z demonstrativnimi akcijami ustvarile zmedo. Prav tako so med vzroke za neuspeh šteli tudi ugoden položaj Šentjerneja za obrambo zaradi ravnine v okolici, močnih utrd, dvojne žične ograje, odsotnost topništva, pa tudi premajhno odločnost štabov obeh bataljonov, ki sta dovolila, da je iz 2. bataljona dejansko napadla samo ena četa, iz

3. pa jurišna skupina pod Likarjevim poveljstvom.

Precejšnje pa so bile politične posledice neuspelega napada na Šentjernej. Na borci 15. brigade ta neuspeh sicer ni posebno deloval, posebno pa ne tako, kot so si domobranci želeli. Ni bilo dezerterjev razen redkih posameznikov, pač pa so se domobranci do konca vojne trdno zasedli v Šentjerneju in okolici. Začeli so temeljito nadzirati tudi zahodna pobočja Gorjancev in ves predel proti Kostanjevici. Vdirali so celo na vrh Gorjancev ter prispeli celo na Gaj, kamor niso prišli Italijani od leta 1942. Na Gorjancih so lovili tudi enega izmed dezerterjev iz 15. brigade. Ta se je tam skrival zaradi spora z brigadnim štabom, dokler se ni skesan vrnil v brigado, ko je spoznal, da ne more obstati sam med dvema bojujočima se vojskama.

Kasneje, ko je 15. brigada odšla proti Notranjski in ko se je zadrževala v Suhi krajini, njene položaje pa je prevzela 10. brigada, so si domobranci iz Šentjerneja in drugih postojank ob Krki upali celo v Gabrje. Naše enote so branile le ozko območje ob cesti Novo mesto—Metlika v trikotniku Vinja vas—Dolž—Podgrad z naslonitvijo na črto Uršna sela—Dolenjske Toplice.³

Končno pa je napad 15. brigade na Šentjernej v noči med 30. aprilom in 1. majem pomenil posredno pomoč akciji ostalih treh brigad 15. divizije in celotnega korpusa, ki je sodeloval v blokadi postojank. Tako je Gubčeva prav tako v noči med 30. aprilom in

1. majem napadla sovražnikovi postojanki Dobrava pri Žužemberku in Dobrič. Uspelo ji je pregnati sovražnika iz Dobrave, podnevi

1. maja pa je sovražnik pod pritiskom zapustil še Dobrič. Nato je Gubčeva brigada v noči med 1. in 2. majem napadla še Žužemberk, v katerem je bilo okoli tristo sovražnikovih vojakov z enim tankom ter ga 2. maja zasedla. Še istega dne ga je sovražnik znova zavzel,

³ Opis napada na Šentjernej je narejen na podlagi piševih spominov, izjave Vladimira Štrublja, arhivskega gradiva v arhivu IZDG, fascikel 26/11, domobranski fond, fascikel 283/11 ter »Slovenca«, letnik 1944, številka 104 z dne 6. maja 1944.

nakar ga je Gubčeva znova napadla v noči med 2. in 3. majem. Boji so trajali vse do 4. maja, ko je sovražnik Žužemberk končno v precejšnjem neredu zapustil. 12. in Cankarjeva brigada sta v teh bojih sodelovali kot neposredno zavarovanje, brigade 18. divizije pa so varovale smer proti Velikim Laščam, Grosupljemu in Novemu mestu.⁴

BRIGADA JE POSTALA SOLA

Neuspeli napad na Šentjernej je v 15. brigadi razkril vrsto slabosti, ne samo med borci, ampak predvsem med poveljniki. Predvsem je večini primanjkovalo tako splošne kot tudi vojaške izobrazbe. Celo bataljonski štabi so bili sestavljeni iz ljudi, ki so končali po nekaj razredov osnovne šole, le nekaj izmed njih je služilo vojsko v bivši Jugoslaviji ali končalo kak kratek tečaj v NOV. Znali so samo to, kar so se naučili v dvoletnem vojskovanju, saj so bili razen redkih izjem vsi borci od pomladi 1942. Četna poveljstva, vodniki in politični delegati ter desetarji pa so bili v večini primerov borci iz časa italijanske kapitulacije, le redki med njimi so bili od pomladi 1942, glede splošne in vojaške izobrazbe pa so bili na istem kot bataljonski štabi.

Razumljivo je, da ni bilo možnosti niti časa, da bi vse poslali v ustrezne šole, zato je brigadni komandant Žnidarič kot izkušen oficir skušal v takem položaju narediti vse, kar je bilo mogoče. Predvsem je vedel, da mora najprej za silo usposobiti bataljonske štabe, ti pa bodo potem lahko prenašali svoje in njegovo znanje na podrejene, vse do zadnjega borca.

Zato je organiziral predvsem redne sestanke bataljonskih štabov. Na njih je na zelo preprost in duhovit način razlagal osnove vojaške vede, predvsem pa govoril o izvrševanju ukazov, razpravljal o ukazih nadrejenih štabov in kritiziral posamezne napake v preteklih akcijah. Prav tako je tudi posameznikom dajal razne praktične naloge, ki so jih morali reševati, nato pa so razpravljali o rešitvah z njim in drugimi člani štabov.

Svoje spomine na špansko državljansko vojno, predvojno politično dejavnost, bivanje v Sovjetski zvezi in francoskih taboriščih ter partizanstvo na Štajerskem v hudih razmerah v letih 1941, 1942 in 1943 je prav tako znal temeljito izkoristiti za izpopolnjevanje

⁴ Zbornik, VI. del, 13. knjiga, dokumenta 48 in 83.

vojaškega znanja podrejenih. Skoraj vsak tak sestanek bataljonskih štabov se je začel že popoldne, končal pa proti jutru, potem ko so sestankarji pojedli štabu vso večerjo. Skoraj vedno je moral pripovedovati na prošnjo koga izmed navzočih, ki so ga poslušali z odprtimi usti, ne da bi pomislili na utrujenost. Znal je pripovedovati živahno in vzbuditi med poslušalci zanimanje.

Pokazalo se je tudi, da novince po četah in vodih preveč hitro začno pošiljati na razne nevarne in odgovorne naloge in da tam tudi nimajo zadosti možnosti za temeljito vojaško in politično vzgojo. Zato je brigadni štab organiziral za novince desetdnevne tečaje, skozi katere so morali vsi, ki so prišli v brigado po prihodu na sektor »pod Gorjanci«.

Zatišje na tem sektorju pa je brigada izkoristila tudi za prirejanje mitingov. Obiskalo jo je tudi več igralskih skupin. V vasi Jugorje v Beli krajini je v gostilni Janka Badovinca, tedaj borca 15. brigade, delovala »razuševalnica« s kopališčem. Vanjo je štab pošiljal po četah vsak dan en bataljon, ki je bil v rezervi. Še med kopanjem in čakanjem na obleko so politični komisarji in komandirji borce učili in izobraževali. Tako so v brigadi skoraj zatrli ušivost, mnogi med borci so se po dolgem času spet okopali.

V začetku meseca je prišel za namestnika političnega komisarja brigade Oton Pakiž-Koki,¹ ki je zamenjal Boga Flandra-Kljusovega Jožo.

Prve dni maja se je vojaški razpored brigade le malo spremenil.

1. bataljon je bil še vedno nad Cerovcem, eno četo je imel na Gaju. Drugi je bil na Dolžu, eno okrepljeno četo je imel tudi na Jugorju nad Gabrjem, 3. pa je bil v Mihovcu, Jurni vasi in Ljubnu. Razen manjših patrolnih spopadov in prehranjevalnih akcij ni bilo vojaških akcij.

Pač pa je brigada začela uporabljati svoje minomete za vznemirjevalne akcije, zlasti za streljanje na Novo mesto. Z malenkostno zaščito, včasih niti ne z eno četo, so odhajali minometalci vseh

¹ Oton Pakiž-Koki, rojen 3. septembra 1923 v Ljubljani, je bil sin sodnika. Kasneje se je družina preselila v Novo mesto, kamor je bil oče prestavljen. Tam je Oton leta 1941 končal gimnazijo z veliko maturo. Med prvimi se je povezal z OF in začel aktivno ter organizirano delovati, partizan pa je postal 11. februarja 1942. K partizanom je odšel tudi njegov pet let mlajši brat, očeta pa so še istega leta poslali v internacijo na Rab. Oton je bil do maja 1942 borec, nato pa do septembra četni politični komisar v Zapadno-dolenjskem odredu, nakar so ga skupaj s celo četo poslali v Gubčevo brigado, kjer je postal namestnik bataljonskega političnega komisarja. 20. septembra 1943 so ga premestili v 12. brigado, kjer je ostal do premestitve v 15. brigado. V njej je ostal do začetka septembra 1944, ko je bil odstavljen. Po vojni je bil vrsto let uslužbenec zveznega sekretariata za notranje zadeve. (Vir: kartoteka političnih komisarjev v arhivu IZDG; piščevi spomini.)

treh bataljonov v nočne akcije v neposredno bližino Novega mesta. Že prej so po zemljevidu izbrali strelni položaj ter izračunali elemente. Pogosto so se pri tem ravnali po cerkvi Sv. Roka, ki so jo imeli za pomožno merilno točko. Naglo so vkopali minomete in pripravili mine, navadno po 10—20 na en minomet, jih izstrelili v največji naglici, nato pa minomete spet razdrli ter natovorili na mule in izginili. Med eno izmed takih akcij so po podatkih obveščevalne službe na Glavnem trgu v Novem mestu uničili nekaj kamionov, ki so pripadali večji nemški koloni, ta pa je pripeljala iz ljubljanske smeri. Prav tako je bil po teh podatkih ubit komandant kolone, nemški major.

Tako sta ponoči med 5. in 6. majem dve četi spremili dva minometa do Novega mesta ter tri ure demonstrativno napadali izpostavljene bunkerje.

Dne 11. maja je 1. bataljon zavrnil manjši sovražnikov izpad pri Gornji Težki vodi. Sovražnikova skupina je prišla, da bi ščitila selitev učiteljice, morala pa je pobegniti.

Tudi maja je število borcev počasi naraščalo zaradi dotoka iz Istre, pa tudi iz Bele krajine, kjer so na ostre zahteve štabov in borcev posebne komisije pregledovale zaledne enote ter vse, ki niso bili nujno potrebni, od tam pošiljale nazaj v brigade, iz katerih so pogosto samovoljno odšli. Tako je 15. maja brigada štela po seznamu že 946 borcev in bork, toda od tega števila jih je bilo kar 148 začasno odsotnih.

Dne 16. maja je začel 7. korpus drugi val ofenzive proti sovražnikovim postojankam, postavljenim aprila. Tako naj bi tega dne ob 18. uri ob podpori topništva Cankarjeva brigada napadla Trebnje, 12. in Gubčeva bi bili v neposrednem zavarovanju proti Šentvidu in italijansko-nemški razmejitveni črti, 8. brigada proti Velikim Laščam, 9. proti Novemu mestu in Mirni peči, 10. pa v okolici Straže proti Novemu mestu.

Petnajsta brigada je v zvezi s to ofenzivo z juga demonstrativno napadla Novo mesto ob 22. uri s 1. in 2. bataljonom. 1. bataljon je napadel od Žabje vasi z eno četo, sovražnik ga je začel obstreljevati s topovi in minometi. Ena izmed min je padla na težki mitraljez ter ranila več borcev, ki so bili v bližini. 2. bataljon je z dvema četama napadel od Gotne vasi proti Grmu, z eno četo pa od Barončevega hriba. 3. bataljon je bil v rezervi.

Boji so trajali skoraj celo noč, saj je brigada imela odločen ukaz, da mora pri sovražniku vzbuditi vtis, da napad ni demonstra-

tiven, ampak resničen. Čez noč je imela brigada od sovražnikovega topovskega in minometnega ognja štiri huje in tri laže ranjene, sovražnikove izgube pa niso bile znane, razen enega mrtvega, domobranca Janeza Pence, katerega osmrtnico je objavil »Slovenec«.

Prvi bataljon je tudi 17. maja znova demonstrativno napadel Novo mesto, zvečer 18. maja pa del 2. bataljona Šentjernej. Ofenziva 7. korpusa se je namreč nadaljevala, potem ko je Cankarjeva brigada podnevi 17. maja zavzela Trebnje, z napadom na Mirno peč. Ta naj bi bil 18. maja zvečer, toda bil je preložen na 19. maj, ko je znova napadla Gubčeva ter Mirno peč 20. maja tudi zavzela.

V tem času se je zaradi vedno bolj pogostih primerov, ko je sovražnik presenetil naše enote med počitkom po vaseh, začela postretna kampanja za budnost. Da bi preprečili take napade, so štabi uvedli dežurstva svojih članov. Tako so člani ožjega brigadnega štaba dežurali izmenoma in nadzirali zavarovanje po bataljonih in okoli svojega štaba. Podobno je vsako noč dežural tudi po en član ožjega bataljonskega štaba. Razen tega so v bataljonih dežurali še starejši in mlajši dežurni iz vrst četnih poveljstev, v četah pa starejši in mlajši dežurni iz vrst vodnikov, političnih delegatov vodov in deseterjev. Pomnožile so se tudi krožne patrolje po vaseh, kjer so bili bataljoni, in po bližnji okolici, pa tudi straže, tako da je pogosto spala le polovica moštva, proti jutru pa so bile enote do zadnjega budne in na položajih.

Funcionarji pa so odhajali tudi v važnejše bojne patrolje in zasede, da bi tam nadzirali budnost in opravljanje službe. Tako je že 6. maja politični komisar 3. bataljona Jože Mežnar² s patroljo zasledoval domobransko patroljo, ki je skrivaj prodrla v bližino Gabrja, Mežnarjeve rojstne vasi. Ko je Mežnarjeva patrolja dosegla vrh hriba Jurjeviča pri Brusnicah, je eden izmed domobrancev iz velike razdalje sprožil puško. Kljub temu je zadel Mežnarja, tega dne starega 21 let, naravnost v srce.

Dne 18. maja pa so domobranci nad Suhadolom presenetili zasedo 2. bataljona. Padli so namestnik četnega političnega komisarja Golob, vodnik Starešinič in borec Šuklje.

* Jože Mežnar, rojen v Gabrju pri Novem mestu 6. maja 1923, je bil partizan od maja 1942, ko je vstopil v Gorjanski bataljon. Enega brata je imel v naši vojski, drugega v internaciji, očeta pa so Nemci zaradi sodelovanja z NOV v skupini dvaj; setih talcev ustrelili med ofenzivo oktobra 1943 v domači vasi. Jože je bil zaradi hrabrosti in veselega značaja med borci zelo priljubljen. Pokopali so ga na domačem pokopališču v Jugorju 8. maja v navzočnosti številnih domačinov, delegacij vseh treh bataljonov, posebna četa pa mu je izkazala zadnjo čast s tremi salvami. (Viri: arhiv IZDG, fascikel 26/11 ; dnevnik Mileta Pavlina; piščevi spomini; izjava Marije Tutin iz Ljubljane, pokojnikove sestrične.

V noči med 24. in 25. majem je brigada zbirala hrano v okolici Šentjerneja. Tako je prodrla tudi v Čad raže, ker je štab sklepal, da je tam še dosti hrane, mnogo več kot v drugih vaseh. Čadraže zaradi bližnjih postojank in odkritega zemljišča v okolici naše enote niso mogle obiskovati tako, kot so druge vasi.

Zato je brigadni štab zaradi zavarovanja skupin, ki so zbirale hrano, poslal celoten 2. bataljon, okrepljen s četo iz 3. bataljona. Sprva je akcija potekala v redu. Intendantje so zbrali razmeroma veliko količino hrane in jo natovorili na mobilizirane vozove. Edina možna pot, po kateri je bilo mogoče prepeljati hrano v Gorjance, je vodila mimo Tolstega vrha proti Suhadolu in Gabrju. Za zavarovanje te poti sta bili zato pri vasi Gradišče v zasedi dve četi 2. bataljona. Razporejeni sta bili tik nad cesto pri odcepu proti Tolstemu vrhu, skupaj pa sta šteli okoli 120 borcev. Za nadzorstvo nad zasedo so bili v njej bataljonski politični komisar Janez Jerman³, namestnik bataljonskega komandanta Rudi Miler ter Martin Koželj, poročnik, ki je bil na razpolago pri bataljonskemu štabu.

Ko se je začelo daniti, so sovražnikove patrulje prišle iz postojank ter začele poizvedovati za položaji 15. brigade, o njenih akcijah in smeri umika kolone voz s hrano. Domobranska skupina je prodirala po cesti proti Novemu mestu, manjša patrulja pa je šla čez polje proti Orehovici, nato pa mimo nje proti Tolstemu vrhu. Zaseda 15. brigade je bila skrita za ograjo, zato je niso opazili in so prišli na razdaljo komaj nekaj metrov. Borci v zasedi so že prej dobili ukaz, da nihče ne sme streljati sam od sebe, ampak samo na povelje. Nekaj minut pred prihodom domobrancev je Janez Jerman odšel kakih sto metrov za strelsko vrsto, da bi opravil telesno potrebo in pokadil cigareto. Z njim je odšel tudi četni komandir ene izmed čet v zasedi, medtem ko je bil Miler pri drugi četi. Poročnik Koželj pa je smatral, da kot oficir, ki je na razpolago štabu, nima pravice ukazovati. Zato je domobranska patrulja, ki je štela osemnajst mož, neovirano šla vzdolž strelske vrste komaj nekaj metrov oddaljena. Šele ko je bila že skoraj mimo, jo je opazil Miler in stekel k prvi četi gledat, kaj se je zgodilo, da ne streljajo. Na njegov ukaz je eden izmed mitraljezcev začel streljati ter je po

³ Janez Jerman je bil rojen 24. julija 1924 v Zagorju ob Savi. K partizanom odšel 10. junija 1942 iz Ribnice, kjer je bil trgovski pomočnik. Kot aktivist OF od 1941 je tudi nosilec Spomenice 1941. Po odstavitvi s položaja je postal v Belokranjskem odredu namestnik bataljonskega političnega komisarja, proti koncu vojne pa so ga odredili za delo v Ozni. Po vojni je bil v JLA kot aktivni oficir, leta 1967 je bil kot podpolkovnik upokojen. (Janez Jerman — ustni vir.)

pripovedovanju domačinov enega domobranca ubil, enega pa rnil. Nato sta obe četi takoj začeli zasledovati domobransko patroljo, ki se je pomikala proti Suhadolu, da bi tamkaj prestregla kolono voz s hrano. Kmalu sta se četi udarili z glavnino, ki je prodirala od ceste Šentjernej—Novo mesto, nato pa še s patroljo, ki sta jo spustili mimo svojih položajev. Manjši spopadi so trajali skoraj ves dan 25. maja, brigada je imela nekaj mrtvih in ranjenih, domobranec pa je uspelo zapleniti večino voz s hrano. Le nekaj jih je brigada rešila proti Gabrju.

Dne 25. maja proti večeru so imeli skupni sestanek vsi bataljonski in brigadni štab, na njem pa so razpravljali o ponesrečeni akciji zbiranja hrane. Brigadni štab je Jermana odstavil s položaja, Milerja pa kaznoval z ukorom. Kljub temu, da sta Miler in Jerman zagrešila napako nehote in popolnoma slučajno, sta bila strogo kaznovana, ker je imela njuna napaka hude posledice.

Med 27. in 30. majem so tudi iz 15. brigade, tako kot iz vseh drugih, odšli namestnik brigadnega političnega komisarja, namestniki bataljonskih ter brigadni sekretar Zveze komunistične mladine na partijsko konferenco vojne oblasti 7. korpusa. Konference so se udeležili tudi sekretarji vseh rajonskih, podokrožnih in okrožnih komitejev. Konferenca bi se morala začeti že 24. maja, pa je bila odložena, ker je sovražnik zaplenil vabilo med napadom na komando mesta Velike Lašče. Konference so se udeležili poleg navzočih članov CK tudi člani glavnega štaba in štaba korpusa. Vodil jo je sekretar CK KPS Franc Leskošek-Luka. Čez noč so bili delegati v semiški šoli, podnevi pa v smrekovem gozdičku blizu Semiča. Udeleženci so razpravljali predvsem o vedno bolj pogostih domobranskih napadih na naše enote, štabe in vodstva političnih organizacij, ki so terjali vedno hujše in bolj boleče žrtve, pa tudi o odnosih med vojsko in terenskimi političnimi organizacijami. Ti odnosi so se namreč na splošno precej poslabšali.

Dne 28. maja je brigada znova poslala v okolico Šentjerneja več manjših zased, predvsem v predel zahodno od vasi Mokro polje. Pri Tolstem vrhu se je ena izmed njih udarila z domobranci, ki so po izjavah domačinov izgubili osem vojakov.

Dne 30. maja zjutraj je 10. brigada napadla domobransko postojanko v Tržišču pri Mokronogu. Zato bi morala 9. brigada zvečer 29. maja napasti postojanko Kronovo, dve četi 1. bataljona 15. brigade pa bi morali prekoračiti Krko ter napasti manjšo postojanko Grič pri Kronovem ob cesti Novo mesto—Brežice. 9. brigada Kro-

novega ni napadla, priprave za napad na Grič pa je sovražnik odkril in četi dočakal pripravljen za obrambo. Zato sta se po krajšem spo- padu umaknili nazaj čez Krko, 10. brigada pa je zavzela Tržišče ter zadala sovražniku hude izgube.

Dne 31. maja je skupina 80—100 domobrancev skušala obkoliti četo 15. brigade. Ta je bila v zasedi pri Sv. Florijanu nad Gornjimi Lakovnicami. Četa je imela enega mrtvega in dva ranjena, pomagala ji je druga četa, ki jo je poslal štab na pomoč, nakar se je so- vražnik umaknil. Istega dne je 3. četa 1. bataljona pri vasi Oreho- vica pognala iz zasede v beg domobransko patroljo tridesetih mož.

Po napadu na Tržišče je prišla v okolico Uršnih sel 10. brigada, da bi zamenjala 15., ta pa naj bi odšla drugam. Štabi bataljonov obeh brigad in oba brigadna štaba so opravili predajo položajev, čeprav je zaenkrat 15. še ostala na starih položajih ter se priprav- ljala za pohod, ki naj bi bil po razlagi divizijskega štaba zelo dol- gotrajen in naporen. Predvsem naj bi poskrila vse odvečno težko orožje in opremo ter poslala slabotnejše in bolehne v zaledne enote.

Med zamenjavo položajev z 10. brigado je prišlo tudi do ne- sporazuma, ki na srečo ni terjal žrtev. Ponoči je imela vsaka di- vizija svoje geslo, zato sta bili tudi gesli 15. in 10. brigade, ki sta pripadali 15. oziroma 18. diviziji, različni. Ko je ena izmed patrolj 15. brigade naletela na neznanega stražarja pred vasjo Dobindol, ki ni znal pravičnega gesla, je začela nanj streljati. Druga patrolja 15. brigade, ki je bila v bližini, je sklepala, ko je zaslišala streljanje v Dobindolu, da je tam sovražnik. Zato se je iz zaledja približala vasi in začela streljati. V vasi pa je bil pratež 10. brigade, ki je bila v neki akciji. Poveljstvo prateža je sklepalo, da je obkoljeno, in se je zato pratež precej v neredu začel umikati. Šele ko se je zdani- lo, so borci 15. brigade, ki so prihiteli od vseh strani, po za- plenjeni opremi sklepali, da so napadli enoto NOV, nato pa so dobili zvezo s patroljami 10. brigade. Končno so pojasnili tudi ne- sporazum ter vrnili zaplenjeno opremo.

Prve dni junija so se začele priprave za tretjo ustanovitev

4. bataljona. Število borcev je namreč zaradi mobilizacije in ure- janja zalednih enot še vedno naraščalo. Bataljoni so bili že preveč številni, da bi štabi lahko upravljali z njimi. Čez nekaj dni je bil v Podgradu bataljon ustanovljen.⁴

⁴ Opisa razdobja med 1. majem in 7. junijem 1944 je narejen na podlagi dnev- nika Mileta Pavlina, piščevih spominov, izjav Janeza Jermana, Nika Poljaka, Mirana S ubica-Janeza, arhiva IZDG (fascikel 26/11) ter Zbornika, VI. del, 13. knjiga, doku- menti 109, 112, 118, 137 in 147.

OCENA RAZDOBJA

Med 2. aprilom, ko je prišla 15. brigada na območje Dobindol—Gornje Sušice—Spodnje Sušice, in 7. junijem 1944, ko je odšla proti Notranjski, je imela brigada samo tri resnejše spopade. To je bil spopad z Nemci in domobranci 3. aprila pri Lakovnicah, napad na Šentjernej v noči med 30. aprilom in 1. majem ter demonstrativni napad na Novo mesto v noči med 16. in 17. majem. Ves čas, kar je bila brigada na sektorju »pod Gorjanci«, sovražnik ni poskušal prodreti prek Gorjancev v Belo krajino, zaradi česar je bila brigada na teh položajih, pač pa se je omejeval na manjše ogledniške akcije, obrambo postojank in poskuse, da bi uničil manjše enote na izpostavljenih položajih.

Pod poveljstvom Toneta Žnidariča-Štefana je brigada sorazmerno mirovanje in zatišje dobro izkoristila, se okrepila z novinci, jih izurila, seznanila z glavnimi cilji osvobodilne vojne in revolucije, voditelji pa so si, ne da bi jih poslali v tečaje, pridobili nekaj teoretičnega znanja. Štabi so tudi veliko naredili za okrepitev discipline in notranjega reda v enotah, za večjo budnost in smotno patroljno ter stražarsko službo.

Brigada je v tem času nadzirala razmeroma veliko območje, kjer ni bilo drugih enot, prebivalstvo pa je bilo v pretežni večini naklonjeno bolj domobrancem kot Osvobodilni fronti. Toda kljub temu ni sovražniku uspelo presenetiti niti enega bataljona. Zaradi obsežnega območja, ki ga je brigada branila, ta obramba ni mogla biti ustaljena, ampak je bila bolj manevrska. Stalni položaji so bili le na pobočjih Gorjancev okoli Vahte.

Tako je brigada lahko s sektorja »pod Gorjanci« krenila na nove naloge vojaško in politično pripravljena.

SKOK NA NOTRANJSKO

POHOD V NEZNANO

Dne 6. junija 1944 so se v Normandiji izkrcali Američani in Angleži. Novica je še isti dan dosegla prek zavezniških radijskih postaj Slovenijo ter se po telefonskih zvezah in potujočih borcih raznesla po vseh enotah naše vojske in prišla tudi v 15. brigado, ki je že nekaj dni čakala povelje za zamenjavo položajev z 10. brigado in za odhod. Navzočnost 10. brigade, ki je bila v bližini, seznanjanje njenih štabov s položaji, zasedami, stražami in patruljami niso ostali skriti borcev, ki so poleg vsega tega tudi vedeli, da nobena brigada ne more dolgo uživati zatišja na pragu Bele krajine, ker so tudi druge brigade potrebne počitka.

Ko je že bilo jasno, da pojde brigada v kratkem proč, so kot v vseh vojskah ob takih priložnostih borci in tudi funkcionarji začeli ugibati, kam pojdejo. Tako so se začele širiti govorice, da pojde brigada v Istro, od koder je bilo doma mnogo njenih borcev. Vedno so štabi opozarjali podrejene na varovanje tajnosti, le tokrat ni bilo nobenih posebnih ukrepov zoper razširjevalce takih vesti. Tako je v času, ko je brigada odhajala, v njej prevladovalo mnenje, da odhaja v Istro. Novica o zavezniškem izkrcanju v Normandiji je tem govoricam dala še poudarek: zakaj naj bi šla brigada v Istro, če ne zato, da bi ščitila izkrcevanje zaveznikov. Takih ugiibanj in govoric spet nihče ni skušal preprečiti, še več, tudi člani štabov so jim nekako molče pritrjevali.

Povelje za odhod in zamenjavo položajev z 10. brigado je

15. brigada prejela 7. junija dopoldne, popoldne je 10. brigada zasedla njene položaje. Zvečer se je 15. zbrala v vaseh Konec, Pri-

stava in Podgrad, blizu ceste Novo mesto—Metlika. Borci so legli k počitku, ostale so le straže okoli vasi, pa še te ne preveč številne.

Dne 8. junija so okoli 2. ure dežurni prebudili bataljone, kuharji so razdelili zajtrk in brigada je krenila proti Uršnim selom, po cesti proti Dolenjskim Toplicam in dalje proti Podturnu in Podhosti, kamor je prispela okoli 14. ure. Brigadni štab se je nastanil v Podturnu skupaj s 4. bataljonom, medtem ko so se ostali trije naselili na Suhorju in v Podhosti. Kuharji so začeli kuhati večerjo, borci pa so počivali.

Naslednjega dne, to je 9. junija, je brigada znova vstala že ob 2. uri in po zajtrku krenila dalje. Korakala je skozi vas Jama ob cesti Dvor—Kočevje, nato pa po isti cesti skozi Male Lašče, mimo Velikega in Malega Lipja proti Hinjam. Okoli 16. ure je bila že nad Strugami v dobrepoljski dolini. Borci so počivali, kuharji pa so kuhali večerjo in kosilo obenem.

Še dopoldne, ko je brigada šla mimo Velikega Lipja, je merilec pri lahkem minometu v 2. četi 2. bataljona Jožef Papež¹ prosil, če bi smel pogledati domov. Komandir mu je dovolil, toda Papeža ni bilo več nazaj. Kot borec je bil hraber in discipliniran, zato je marsikoga njegov pobeg začudil in razočaral. Tedaj so se nekateri spomnili, da je bil Papež pred italijansko kapitulacijo belogardist in da ga je naša vojska zajela na Turjaku.

Ko se je stemnilo in ko so se borci za silo nahranili in odpočili, je brigada odšla dalje. Ob 21. uri je korakala skozi vas Kampilje proti Podgori ter se začela vzpenjati po strmem kolovozu proti Velikim Poljanam. Nato se je spustila v dolino proti Ortneku. Cesto in železnico proti Kočevju je prekoračila tik pred zoro, tako da je bila okoli osme ure zjutraj 10. junija pri Sv. Gregorju, toda tam se ni ustavila, ampak je nadaljevala pot do vasi Pogled. Tam so bataljoni polegli okoli vasi k počitku.

Brigadi se je tako mudilo, da ni utegnila čakati na zaostale. Že na poti iz Podgore proti Velikim Poljanam voli niso mogli speljati v strmino voza s strelivom, hrano in opremo. Pustili so jih kar tam. Tako je brigada izgubila 96 min in 90 granat za proti-

¹ Jožef Papež je bil rojen 29. junija 1920 v Velikem Lipju. Naši so ga kot belogardista ujeli na Turjaku. Kot borec 15. brigade se je kazal tako dobrega, da so ga celo predlagali za sprejem med kandidate za KPS. Niso ga sprejeli zaradi njegove belogardistične preteklosti, ker je za bivše belogardiste glede sprejema veljal poseben režim, strožji kot za druge borce. Bil je tudi desetar. Po pobegu se je nekaj časa skrival okoli doma, nato pa je odšel k domobrancem, kjer so ga po izjavah domačinov videli. Njegova usoda je ostala neznana. (Viri: piščevi spomini; seznam pogrešanih, ranjenih in padlih ter dezertirjev, arhiv IZDG, fascikel 190 a l.)

tankovski top, nekaj minerskega materiala in hrane. Tudi mule so začele pešati obenem z ljudmi. Tako je zaostala za brigado pri prehodu čez cesto in železnico skupina borcev z nekaj mulami, otovorjenih s kuhinjsko opremo, živili, strelivom, ena mula pa je nosila pokvarjenega »Šarca«, ki so ga zaplenili Nemcem v spopadu na Mrežnici v Kordunu 22. novembra 1943. Ko je prišla po cesti sovražnikova patrolja, je opazila sledove prehoda mnogih ljudi in začela koloni slediti. Pod ortneškim starim gradom je naletela na zaostale borce, jih napadla in razpršila, pri tem pa zaplenila tudi mulo s »Šarcem«.

Do Sv. Gregorja je brigada hodila približno po istih poteh kot med prvim pohodom iz Semiča v okolico Ribnice v začetku januarja istega leta. Govorice o pohodu brigade v Istro so postajale vedno bolj pogoste in glasne, saj se je smer ujemala s potmi proti Istri. Istrani, ki so mislili, da gredo proti domačim krajem, so kljub slabi obutvi in obleki, naporom in slabi ter neredni prehrani kazali naravnost neverjetno vzdržljivost, tako da jih je brigadni politični komisar v posebnem govoru dne 10. junija pozno popoldne pred odhodom brigade s Pogleda proti Sv. Vidu pohvalil in jih dal za zgled vsem starim borcem.

Toda govorice o odhodu brigade v Istro so imele tudi drugačne, nezaželene posledice. Belokranjci, ki jih je bilo še vedno precej v brigadi, so se zbal, da pojdejo zdaj še dlje, kot so bili pozimi, in da bodo daleč od doma trpeli pomanjkanje. Zato so začeli uhajati oziroma zaostajati. Če upoštevamo, da so bili mnogi izmed njih borci iz leta 1942 ali vsaj iz časa italijanske kapitulacije in da so se odlikovali v dotedanjih bojih, je bilo povsem navadno, da so bili vsaj vodniki in politični delegati vodov, če ne že člani četnih poveljstev. Ko so zmanjkovali, so s svojim zgledom zelo neugodno vplivali na borce, zlasti na Istrane, ki so jih prav oni prejšnje čase smatrali za nedisciplinirane. Bataljonski štabi pa so morali v naglici postavljati nove vodnike in četna poveljstva, nakar so včasih izginili tudi ti. Tako nazadnje nihče niti discipliniranim Belokranjcem ni več zaupal.

Vsi, ki so tako zapustili brigado, so bili takoj avtomatično izključeni iz KPS ali Zveze komunistične mladine ter odstavljeni s položajev. Kakšen je bil obseg tega samovoljnega zapuščanja brigade, lahko ugotovimo iz podatkov o številčnem stanju brigade.

Dne 9. junija je imela brigada 632 borcev in bork, 19 je bilo pogrešanih, dezertarjev pa 66. 10. junija je bilo dezertarjev že 92,

pogrešanih 29 in 21 odsotnih zaradi različnih vzrokov. 11. junija je število dezerterjev naraslo na 112, pogrešanih je bilo 26 in 18 odsotnih zaradi različnih vzrokov. 12. junija je bilo dezerterjev 114, pogrešanih 35, zaradi različnih vzrokov pa 16 odsotnih.

Število ubežnikov med Belokranjci je bilo največje med 9. in 10. junijem, ko se je brigada vzpenjala iz Podgore proti Velikim Poljanam. Mnogi so izkoristili temo in goščo kot zadnjo priložnost, preden bo brigada čez cesto in železnico, ki ju nadzira sovražnik in katere prehod bi bil za posameznika pri povratku nevaren. Zato je bil takoj po prihodu brigade na Pogled sestanek vseh bataljonskih štabov, kjer so razpravljali o samovoljnem zapuščanju brigade in ukrepih zoper take pojave. Največ ubežnikov je bilo iz 2. bataljona, kar 29, medtem ko jih je bilo iz 4. bataljona 25. Zato je bil tudi štab 2. bataljona najbolj kritiziran.

Dne 10. junija je proti večeru brigada s Pogleda odšla proti Sv. Vidu. Na Pogledu je prejela kosilo in večerjo.

Pohod je trajal vso noč, ob zori 11. junija pa je brigada prispela v Begunje pri Cerknici. Tam je zavila s ceste proti zahodu in okoli osme ure prispela v okolico vasi Stražišče ter legla k počitku, kuharji pa so začeli kuhati kosilo. Okoli 15. ure sta nad vas prileteli dve nemški izvidniški letali tipa »Storch« in napadli brigado z ognjem iz mitraljezov ter lahкими bombami. Bombardiranje in obstreljevanje je terjalo eno smrtno žrtev ter tri ranjene. Ubiti sta bili tudi dve muli, ena pa je bila ranjena. Ko so bataljoni začeli na letali streljati iz mitraljezov, sta odleteli.

Tudi tega dne je bilo nekaj ubežnikov. Izmed Belokranjcev so ušli že vsi, ki so to mislili, zdaj pa so začeli uhajati drugi. Tako je tega dne samovoljno zapustila brigado skupina Gorenjcev ter odšla proti tržaški železnici, da bi se prebila na Gorenjsko. Tudi posamezni Istrani niso mogli dočakati, da pride brigada v bližino njihovih krajev, in so zato odšli tja kar sami.

Tedaj nihče več ni dvomil, da brigada resnično pojde v Istro. Predvsem pa je takim govoricam nasedla sovražnikova obveščevalna služba, kar je bil tudi cilj njihovega širjenja.

Že »pod Gorjanci«, kjer je med domobranskimi pristaši mrgolelo obveščevalcev, so ti po vsej verjetnosti zvedeli za smer pohoda brigade, saj je bilo nemogoče nadzirati gibanja civilistov in stike borcev z njimi. Vsekakor pa je domobranska obveščevalna služba zaznala zamenjavo 15. in 10. brigade.

Potem so domobranci o smeri pohoda brigade lahko pripovedovali dezertarji, ki so odšli k njim, če ne drug, pa jim je povedal papež. Prav tako so lahko videli brigado na pohodu prek Suhe krajine in dobropoljske doline drugi domobranci obveščevalci. Sledi prehoda čez cesto in železnico pri Ortnoku je opazila celo patrolja, ki je napadla skupino zaostalih borcev. Prav tako so brigado spremljale oči in ušesa obveščevalcev na pohodu proti Begunjam. Tedaj se je vestem o premikanju 15. brigade pridružila tudi vest o premikih drugih enot v isti smeri, tako Gubčeve in Cankarjeve brigade ter divizionarni topništva s tremi topovi. 11. junija je sovražnik vedel o teh premikih že toliko, da je poslal nad Notranjsko svoja, takrat že redka izvidniška letala, brigadni obveščevalci pa so prinesli poročila o zbiranju nemških čet na črti Postojna—Ilirska Bistrica, ki so se premaknile tja vsekakor zato, da bi preprečile 15. diviziji vdor v Istro.

Končno pa so tudi številni borci nekako nagonsko, ne da bi jih kdo k temu spodbujal, vsepovsod pripovedovali, kako gredo k Angležem v Istro.²

Popoldne 11. junija je brigada počivala, prav tako tudi čez noč med 11. in 12. junijem. Bataljonski štabi pa so imeli zvečer sestanek pri brigadnem, ki je bil v vasi Velike Otave. Razpravljali so o načrtu napada na Štampetov most, ki naj bi se začel naslednjega dne, 12. junija ob 19.30. Sestanek se je zavlekel pozno v noč, tako da so se člani štabov vrnili k bataljonu že proti jutru, ko je bilo že treba na pohod.

Preden se je zdanilo, je brigada s Stražišča mimo Kožljeka odšla na Tolsti vrh nad Vrhniko, kamor je prispela okoli 9. ure. Tam so imeli bataljonski štabi sestanke s četnimi poveljstvi, ta pa z vodniki, političnimi delegati in deseterji, kjer so razpravljali o sprejetih nalogah.

Prav tako so bili sestanki vseh celic KPS po četah in štabih ter sestanki aktivov Zveze komunistične mladine. Na njih so komunistom in mladincem pojasnjevali, kako velikega pomena je napad na Štampetov most za uveljavitev NOV in utrditev njenega slovesa. Zaradi velikega strateškega pomena železnice Ljubljana—Trst, po kateri je sovražnik prevažal čete in vojni material na italijansko bojišče, je

¹ V domobrantskih poročilih, arhiv IZDG-domobrantski fond-fascikel 283, sta na dveh krajih drugo od drugega neodvisno nastali poročili o tem, kako so »partizani vsepovsod pripovedovali, da gredo Angležem naproti«. Ta poročila so nastala na podlagi obvestil domobrantskih obveščevalcev med civilnim prebivalstvom na črti Sv. Gregor—Pogled—Sv. Vid—Begunje. Piščevci spomini.

bilo namreč zavezniško poveljstvo na italijanskem bojišču močno zavzeto za to, da bi most porušili in s tem prekinili železniško zvezo. Uničenje mostu in prekinitev železnice bi pomenilo izdatno pomoč za uspeh zavezniške ofenzive na italijanskem bojišču, ki naj bi pomagala izkrcanim četam v Normandiji s pritegnitvijo okrepitev.

Važnost in pomen tržaške železnice so politični delavci pojasnjevali s podatkom, da vozi po njej dnevno v obe smeri tudi po 80 vlakov. Zaradi tega se je zavezniški štab iz Italije obrnil na vrhovni štab s prošnjo, naj enote NOV onesposobijo železnico prav v tem času. Zaradi izredne važnosti pa so prišli na položaj člani korpusnega štaba, z njimi pa tudi člani zavezniškega vojaškega odposlanstva, ki bi radi na lastne oči opazovali ves potek napada. Borci in funkcionarji so jih tudi sami lahko videli in to je pomenilo, da gre zares in da so oči vseh zavezniških vojska okoli Sredozemskega morja uprte v ta mali košček slovenske zemlje med Verdom in Logatcem.

Čez dan je bilo vreme toplo in jasno. Brigada je taborila v gostem smrekovem gozdu na Tolstem vrhu, ki leži nedaleč od Štampetovega mostu na vzhodni strani železnice.³

Pospešeni pohod 15. brigade od Novega mesta k Štampetovemu mostu je pomenil za brigado najhujšo preizkušnjo vzdržljivosti. Pohod je trajal od 2. ure 8. junija do 9. ure 12. junija, torej približno 56 ur, če odštejemo vse počitke. Suhe hrane borci niso imeli, zato so morali kuharji med kratkimi počitki vsak obrok posebej skuhati, vso hrano pa je brigada morala nositi s seboj.

Kljub mnogim ubežnikom je večina borcev sprejela premestitev brigade kot nujnost in je zato ostala v njej, kar je bila posledica pravilne politične vzgoje in zavestne discipline.

V razmerah, kakršne so bile na Dolenjskem in Notranjskem leta 1944, ko je število domobranskih vojakov in postojank skoraj ves čas naraščalo in ko se je med delom prebivalstva začelo omahovanje zaradi dolgotrajne vojne, žrtev in pretkane sovražnikove propagande, je pomenila ukana s pohodom v Istro Angležem naproti edino možno rešitev. Mimo številnih sovražnikovih postojank in skozi mrežo ogleduhov je bilo dejansko nemogoče premestiti tri brigade in divizion najmanj 75 km daleč v ravni črti, kolikor jih je naredila 15. brigada, ki je prišla k Štampetovemu mostu najbolj od daleč. Če pa upoštevamo številne ovinke, vzpone in spuste, pa je pre-

³ Opis pohoda iz novomeške okolice k Štampetovemu mostu je narejen na podžgi piščevih spominov in dnevnika Mileta Pavlina, arhiv IZDG, fascikel 26/11.

hodila brigada vsaj še polovico poti več. Enote so bile navezane le na svoje noge in hitrost premikanja je bila komaj dobra dva kilometra na uro.

Lažnivi podatki o smeri pohoda so pri sovražniku povzročili, da ni dodatno zavaroval pravega cilja pohoda, tržaške železnice in Štampetovega mostu, ki je že enkrat pred tem, v noči med 13. in 14. oktobrom 1943, postal žrtev napada 14. divizije. Sovražnik se ni znašel niti 12. junija, ko so vse tri brigade in divizion nenadoma izginili izpred oči domobranskih obveščevalcev v obširnih gozdovih med Begunjami in železnico in ko se niso pojavili v smeri, kamor bi morali iti, če bi nadaljevali pot v Istro, to je nekje v okolici Cerknice, v Loški dolini ali na Javornikih.

SPOPAD PRI ŠTAMPETOVEM MOSTU

Med Preserjem in Rakekom ima tržaška železnica več večjih viaduktov čez doline. Največji je bil ob času napada 15. divizije na Štampetov most borovniški viadukt. Porušila ga je že bivša jugoslovanska vojska aprila 1941, nakar so ga Italijani obnovili. Tudi Štampetov most je bil aprila 1941 porušen in nato obnovljen. Obnovili so ga potem, ko ga je porušila 14. divizija. Stal je sredi gozdov, nedaleč od sovražnikove postojanke na Vrhniki. Za borovniškim viaduktom je bil največji objekt na tržaški železnici.

Imel je sedem lokov, ki so sloneli na štiri metre debelih in devet metrov širokih opornikih. Na najvišjem kraju je bil visok 21 metrov. Oporniki so bili zgrajeni iz železobetona. Za njegovo zaščito je sovražnik zgradil štiri bunkerje, razen tega pa so bile barake za stanovanja vojakov v bližini obzidane z visokim zidom, v katerem so bile strelne line.

Ob napadu 15. divizije je bila njegova posadka sestavljena iz sedemdesetih domobrancev 5. domobranske čete ter desetih Nemcev. Posadka je imela tri težke in več lahkih minometov, tri težke mitraljeze in več mitraljezov, puške in brzostrelke.

V okolici mostu so že Italijani iz strahu pred partizanskimi napadi izsekali gozdove. Veje pa pustili kar tam. V dveh letih so se posušile in služile kot zvočna ovira. Če je namreč kdo stopil na kupe suhljadi, je začelo pokati. Razen tega so bile okoli mostu žične ovire, ki bi utegnile biti minirane.

Ukaz za napad neposredno na posadko pri mostu je dobila Cankarjeva brigada, ki naj bi jo napadla z dvema bataljonoma, eden pa naj bi bil v rezervi, ko pa bi druga dva pregnala posadko, naj bi minerjem pomagala prenašati razstrelivo in jih ščitila.

Napad naj bi podpiralo topništvo s havbicama 100 in 75 mm ter poljskim topom kalibra 75.

Levo krilo Cankarjeve brigade, smer proti Logatcu, naj bi varovala Gubčeva brigada. Z enim bataljonom naj bi demonstrativno napadla Logatec, z enim uničevala bunkerje ob železnici med mostom in Logatcem, en bataljon pa naj bi ostal v rezervi na Tolstem vrhu.

Notranjski odred naj bi napadal bunkerje ob železnici med Logatcem in Rakekom.

Petnajsta brigada naj bi z enim bataljonom napadla železniško postajo Verd, z enim naj bi preprečevala izpade iz postojanke v Borovnici, z dvema pa naj bi napadla bunkerje med Verdom in Borovnico. Po prvotnem načrtu naj bi en bataljon tudi prekoračil železnico ter se približal Vrhniki, nato pa preprečeval, da iz nje ne bi dobila posadka pri mostu pomoč. Glavna naloga 15. brigade pa je bila preprečiti, da bi sovražnik po železnici iz Ljubljane prišel posadki pri Štampetovem mostu na pomoč in tako onemogočil rušenje. V ta namen naj bi razstrelili železnico, da bi pa to mogli, bi morali pregnati posadke iz bližnjih bunkerjev.

Italijanska vojska je železnice, tako tudi tržaško, varovala tako, da so dobile vse čuvajnice in postaje, ki so jih utrdili, manjše posadke, razen tega pa so na primernih krajih ob železnici, pogosto, zlasti na nepreglednih mestih, zgradili tudi bunkerje ter utrjene barake. Po italijanski kapitulaciji so vse utrdbe zasedli Nemci in domobranci.

Kot je znano, je Cankarjeva brigada po krajšem boju pregnala sovražnikovo posadko z utrdb pri mostu, potem ko je topništvo razbilo glavne bunkerje. Tudi Gubčeva je izvršila svojo nalogo in ni dopustila sovražniku, da bi posegel v boj pri mostu iz Logatca. Nato so minerji kljub temu, da so bile komore za miniranje zabetonirane, most minirali ter porušili, čeprav ne tako temeljito, kot je bilo v načrtih. Ker razstreliva namreč niso mogli vložiti v komore, so ga morali položiti ob opornike, kjer ni imelo takega učinka. Zato so z isto količino, ki bi drugače zadostovala za uničenje vsega mostu, razstrelili samo dva oboka. Kljub temu je v mostu nastala 27 metrov široka vrzel. S tem je bila tržaška železnica ob najbolj kritičnem času dvanajst dni prekinjena.

Po uničenju mostu je Cankarjeva morala odpeljati plen, prav tako se je moralo umakniti tudi topništvo.

Opis celotne akcije presega namen te knjige, zato si raje temeljito ogledjmo vlogo 15. brigade v njej.

Prvi bataljon je dobil nalogo napasti bunkerje med Verdom in Štampetovim mostom. 2. bataljon naj bi napadel železniško postajo Verd. Minerska skupina naj bi minirala železnico pred postajo Verd, kar naj bi osebno nadzoroval član bataljonskega štaba. Razen tega naj bi bataljon branil tudi vojaško cesto, ki je peljala z Vrhnike prek Verda proti Pokojišču. Če bi sovražnik prodril po njej z motorizacijo, bi odrezal umik topništvu in Cankarjevi brigadi. Bataljon naj bi tudi blokiral nemško protiletalsko baterijo nad Borovnico.

3. bataljon naj bi med Verdom in Štampetovim mostom prekoračil železnico ter se približal Vrhniki. Tam naj bi zasedel obrambne položaje in preprečil sovražniku izpad, 4. bataljon pa naj bi zasedel položaje okoli Padeža.

Napad naj bi se začel ob 19,30. Na čelu brigadne kolone je bil 2. bataljon, ki je prodiral proti Verdu. Medtem ko je štab bataljona odšel na opazovalnico, je en član peljal čete bliže k železnici. Tam je naletel na sovražnikovega vojaka, ki je v gozdu nabiral drva. Med borci je zaradi tega nastala panika, vse je drvelo nazaj. Čete so uredili šele drugi člani štaba, ki so prihiteli z opazovalnice. Strel, sprožen na sovražnikovega vojaka, pa je že ob 19,25 opozoril sovražnika, da se nekaj dogaja, in takoj je od mostu po železnici proti Verdu 'začela prodirati močnejša patrulja. Toda tedaj je že začelo pokati pri Cankarjevi brigadi, ki je tudi že v gozdu naletela na patruljo.

Tako posadka ob napadu ni bila presenečena, toda ni mogla več narediti ničesar, saj je bila mnogo prešibka, da bi se uprla tolikšni premoči.

Drugi bataljon je začel streljati na patruljo, ki se je z nekaj izgubami vrnila proti Štampetovemu mostu, tam pa je zašla pod ogenj 1. in 3. bataljona 15. in Cankarjeve brigade. 1. in 3. bataljon sta v prvem zaletu pregnala sovražnika iz bunkerjev ter zaplenila nekaj opreme, orožja in živil.

Nato bi moral 3. bataljon kreniti proti Vrhniki čez železnico, toda brigadni komandant ga ni hotel poslati na pot. Zdelo se mu je preveč tvegano, saj bi moral prek golih pobočij v neko grapo. Če bi sovražnik prodril po železnici, bi bil bataljon odrezan in stisnjen med železnico ter Vrhniko oziroma Barje. Zato je raje ba-

taljon zadržal nad železnico kot okrepitev, saj je bilo tudi od tam mogoče nadzirati Vrhniko in onemogočiti sovražniku izpad proti mostu. Kasnejši dogodki so pokazali, da je imel prav in zaradi tega akciji ni škodoval; sicer bi lahko imeli precejšnje izgube.

Takoj ko se je sovražnik umaknil iz bunkerjev in železniške postaje Verd, je minerska ekipa odšla minirat železnico pod nadzorstvom namestnika komandanta 2. bataljona Rudija Milerja. Nalogo je opravila, toda ne popolnoma. Minerji so namreč preveč varčevali z razstrelivom in razbili prekratke kose tračnic, tako da je minirana mesta kasneje oklopni vlak lahko preskočil. Miler, ki ni bil strokovnjak za miniranje, tega ni mogel predvideti.

Potem ko so minerji ob 20,15 razstrelili most, kar so skoraj vsi borci 15. brigade lahko s prostim očesom opazovali, je kmalu od Ljubljane pripeljal na pomoč improvizirani oklopni vlak. Lokomotiva je preskočila z vagoni vred minirane tračnice in presenetila

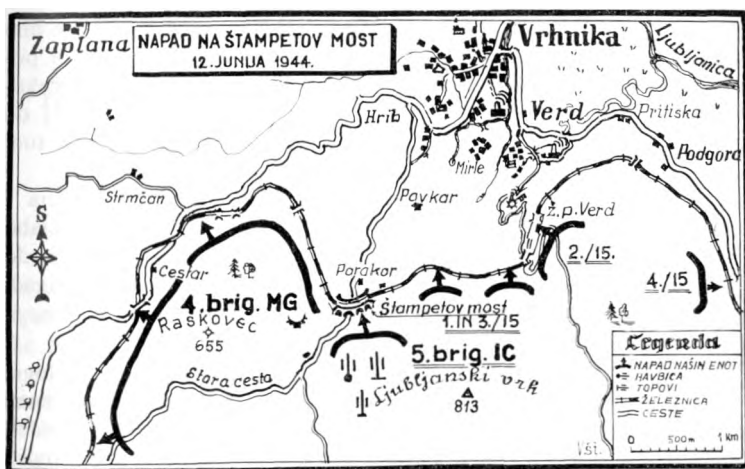
2. četo na postaji Verd. Komandir Štefan Novak je bil takoj ranjen v obe roki. Odpor drugih čet je vlak vseeno zadržal, da ni prodril k mostu. Nato je 2. bataljon z novo protitankovsko puško sovjetske izdelave poškodoval lokomotivo in ranil strojevodjo. Sovražnikovi vojaki so se začeli skrivati za nasipi in pod vagoni, tedaj pa je začela streljati še začasno sestavljena minometalska baterija z dvema minometoma, ki prej ni vedela za prodor vlaka, ker ga ni videla zaradi vzpetine med svojim položajem in železnico. Mine so zažgale nekaj vagonov in lokomotivo še bolj poškodovale. Sovražnikovi vojaki so se branili v neugodnem položaju v useku in je le malo manjkalo, pa bi bili do zadnjega pobiti.

Medtem ko je Cankarjeva brigada zažigala barake pri Štampetovem mostu ter odvažala plen, je morala 15. še vedno ostati na položajih. Takoj za prvim je pripeljal iz Ljubljane še drugi oklopni vlak s topništvom. To se je zgodilo že v prvem mraku. Iz vlaka so odprli na 2. bataljon strahovit zaporni ogenj. Ena izmed granat je padla na »težko bredo« ter pobila ali ranila vso posadko. Od topovskega ognja je bataljon imel tri mrtve in sedem ranjenih, enega ranjenca, ki ga bolničarji v temi niso našli, pa so naslednjega dne dobili domobranci.

Zaradi razmeroma hudih izgub v pičlih dveh minutah bataljon ni mogel vzdržati, saj ni imel nobenih zaklonov. Zato so se čete začele v precejšnjem neredu umikati. Med umikom pa je bataljon srečal kurir, ki je sporočil, da se lahko umakne, ker sta Cankarjeva

in topništvo že prek ceste. Kurir je namreč v temi in gozdu zgrešil pot in zamudil, medtem pa je pretrpel 2. bataljon tolikšne izgube.

Prvi, 3. in 4. bataljon so se umaknili že prej in se vzpenjali skozi goste gozdove proti Padežu, kjer se jim je priključila 2. četa 4. bataljona, ki je demonstrativno napadla Borovnico. 2. bataljon pa je hodil sam, ker brigadne kolone zaradi številnih ranjencev nikakor ni mogel dohiteti. Po skoraj nepreloženem zemljišču in strmini je z improviziranimi nosili šele zjutraj našel stik z brigado. Borci

so bili na smrt utrujeni, nosači ranjencev so se morali menjati na vsakih nekaj deset metrov. Sedem ranjencev je moralo namreč nositi osemindvajset ljudi, razen tega pa še svoje orožje, opremo in strelivo kot tudi lastnino ranjencev in padlih. Mrtve je bataljon pustil kar na položaju. Nosačev je bilo dovolj komaj za dobri dve izmeni. Šele zjutraj je 2. bataljon ranjence oddal 1. bataljonu.

Dne 13. junija zjutraj se je brigada zbrala okoli Padeža in na smrt utrujena podelila po travnikih. Popoldne se je premaknila v bližnje vasi. Zvečer je bil 1. bataljon na Beču, 2. na Pikovniku, 3. in 4. z brigadnim štabom pa pri sv. Vidu.¹

¹ Opis napada je narejen po piščevih spominih, dnevniku Mileta Pavlina, arhivu IZDG, fascikel 26/11, in domobranskem fondu, fascikel 283, kot tudi po članku Stanka Petelina v »Vojškem informatorju«, letnik 1965/1966, številka 4, str. 51–54. Stanko Petelin je za svoj prispevek uporabljal »relacijo operacijskega oddelka glavnega štaba NOV in PO Slovenije od 4. avgusta 1944« (v arhivu IZDG).

OCENA RAZDOBJA

V času med 8. in 14. junijem 1944 je brigada izvedla dolgotrajen pospešen pohod v povsem neznano območje, kjer se je udeležila akcije skupaj z dvema drugima brigadama in divizionom topništva.

V napadu je imela razen Cankarjeve brigade, ki je izvedla sam napad na posadko ob mostu, najbolj odgovorno nalogo. V Ljubljani je bila kot v največjem mestu Slovenije razumljivo tudi največja posadka okupatorjeve in domobranske vojske. Zato je bilo od tam najprej pričakovati najmočnejši izpad in poskus, da bi pomagali posadki pri Štampetovem mostu. Ta poseg je bilo pričakovati po železnici. Z vlakom je lahko sovražnik pripeljal skoraj do mostu naenkrat večje število vojakov in težkega orožja, kar je tudi naredil.

Minerji 2. bataljona, ki so svojo nalogo zaradi varčevanja z razstrelivom in pomanjkanja prakse pri miniranju železnice slabo opravili, so povzročili, da se je sovražnikov vlak pripeljal v sredo bojnega razporeda brigade. Toda kljub temu je z vztrajnostjo brigadi uspelo zadržati posadko vlaka zadosti daleč od tedaj že porušenega mostu.

Glede 3. bataljona, ki bi moral opraviti zelo tvegano nalogo, je komandant brigade Tone Znidarič-Štefan pokazal čut odgovornosti in na lastno spodbudo izdal drugačen ukaz. Pri tem se je zavedal, da bi v primeru, če bi to škodovalo akciji, nosil vso odgovornost.

Drugi bataljon se je začel neurejeno umikati šele pod hudim sovražnikovim ognjem, ki ga je prizadel v glavnem zaradi tega, ker ni imel zaklonov. Do takrat se namreč naše enote navadno niso skoraj nikjer utrjevale in niso nosile s seboj pionirskega orodja, ki ga tudi niso imele, lahko pa bi ga vsaj nekaj našle pri Italijanih.

Akcija na Štampetov most je v glavnem uspela zaradi preseñenja, pa tudi zaradi vestnega izpolnjevanja povelj vseh sodelujočih enot. Zato so vse sodelujoče brigade prejele pohvalo vrhovnega štaba in prek njega zahvalo zavezniškega štaba italijanske fronte. Korpusni štab pa je med drugim tudi ocenil, da je 15. brigada v celoti izvršila svojo nalogo, ko ni pustila sovražnika do Štampetovega mostu.

V TRIKOTNIKU KOČEVJE—NOVO MESTO—GROSUPLJE

NAZAJ NA DOLENJSKO

Brigada je odšla z območja okoli Sv. Vida 14. junija okoli 3. ure zjutraj po cesti v dolino Iške in dalje proti Robu. Okoli poldne sta prišla dva bataljona med Rob in Rašico, dva pa sta se nastanila okoli Velikega Osolnika. Tam sta zasledila domobransko patroljo in jo začela obkoljevati. Toda v njej so bili domačini, ki so dobro poznali vsako stezo in je zato patrolji uspelo pobegniti proti Velikim Laščam. Kmalu zatem je nad območje okoli Velikih Lašč priletelo nemško izvidniško letalo »Storch«, ki se je posebno dolgo sukalo okoli Velikega Osolnika. Zdi se, da je nemško poveljstvo težko priznalo, kako je nasedlo ukani glede pohoda 15. divizije v Istro, posebno še, ker je ostala na Notranjskem Gubčeva brigada. Že 13. junija so sovražnikove čete začele z akcijo čiščenja proti Notranjski. Kolone so vdrle proti osvobojenemu ozemlju z Rakkeka, Ilirske Bistrice, Kočevja, Ribnice in Velikih Lašč. Z njimi se je spopadla Gubčeva brigada skupaj z Notranjskim odredom in deli 1. brigade Vojske državne varnosti. Te tri enote so se Vztrajno upirale in sovražnikovo poveljstvo po vsej verjetnosti ni vedelo, za katere enote gre. Medtem ko je imela ta akcija čiščenja za cilj preprečiti sunek proti Istri in je trajala vse do 18. junija, sta se Cankarjeva ter 15. brigada z divizionom brez boja izmaknili iz obroča in se nenadoma pojavili v bližini Velikih Lašč. Sovražnik je bil zato spet presenečen.

Podnevi 13. junija, v noči med 13. in 14. junijem ter dopoldne 14. junija je nastal nov val samovoljnih odhodov iz brigade, le da

so zdaj uhajali Istrani, razočarani, ker ni brigada odšla v Istro in ker so računali, da je bolje pobegniti bliže doma kot pa takrat, ko bo brigada spet na Dolenjskem. Pobegi so zavzeli tak obseg, da je v nekaterih četah ostalo tudi samo po petindvajset do trideset borcev. Toda spet so ostali samo najboljši. Zato so imeli takoj dopoldne, ko se je brigada ustavila, po vseh četah vrsto sestankov, na katerih so razpravljali, kako preprečiti pobege.

Dne 19. junija je bilo v brigadi kljub temu, da so se nekateri pobegli Belokranjci sami vrnili ali pa so jih pripeljale patrulje, zaradi teh pobegov samo še 496 navzočih. Bilo je 132 dezerterjev, 26 borcev na tečajih, 52 po bolnišnicah, 18 pogrešanih in 20 odsotnih iz raznih drugih razlogov. Tako se je število dezerterjev kljub vrnitvi večine Belokranjcev povečalo za osemnajst. Torej se je od 9. junija, ko je bila brigada prvi dan na poti proti Notranjski in je bilo v njej navzočih 632 borcev in bork, v desetih dneh število borcev zmanjšalo za 136.

Zvečer 14. junija je brigada skupaj s Cankarjevo in divizionom nadaljevala pohod. Sovražnik ni mogel iz Velikih Lašč pogrešati več kot en okrepljeni vod domobrancev, ki jih je poslal v zasedo k mostu pri Rašici, da bi preprečil koloni prehod, zlasti pa topništvu, za katerega je vedel, da mora imeti za gibanje vsaj dobro pot, če ne že cesto. Toda Cankarjeva brigada, ki je bila na čelu kolone, je zasedo z odločnim jurišem pregnala, očistila bližnjo okolico mostu in s tem omogočila topništvu nemoten prehod po cesti proti Zdenski vasi. 15. brigada, ki je bila v zaščitnici, je prav tako odšla po cesti proti Zdenski vasi. Njen premik je skušal sovražnik motiti z obstreljevanjem s šrapneli iz Velikih Lašč. Toda v temi niso topničarji mogli popravljati izstrelkov, zato so šrapneli eksplodirali nad cesto, drobci pa zaradi vztrajnosti škropili po pobočjih nad cesto.

Pozno ponoči, že proti jutru 15. junija, se je 15. brigada zbrala na območju Ilova gora—Hočevje, ki ga je dobro poznala že iz zimskih bojev. 1. bataljon je zasedel Zaplano nad Zdensko vasjo, 2. in 4. sta bila na Mali Ilovi gori, 3. bataljon in brigadni štab pasta bila v Hočevju.

Po dolgotrajnem pohodu je brigada ves dan počivala, zavarovala se je z manjšimi zasedami, stražami in patruljami, nekaj skupin pa je odšlo po hrano proti Krki in v dobrepoljsko dolino. Vreme je bilo lepo in toplo, borci so lahko spali zunaj.

Eno izmed patrulj 15. brigade, ki je odšla proti Lučam, je sovražnik počakal v zasedi in jo napadel. En borec je bil ujet, dva pa ubita.

Nekaj dni je vsa brigada po hudih naporih med pohodom proti Štampetovemu mostu in nazaj predvsem počivala, intendantje so skrbeli, da je bila hrana obilna in dobra. Potem pa se je začelo običajno urjenje, vojaška in politična vzgoja. Brigada se je pripravljala na nove boje, ki so bili pred njo, sovražnik je ni vznemirjal.¹

NAPAD NA KRIZKO VAS

Štab 15. brigade je prejel povelje za sodelovanje brigade v ofenzivi 7. korpusa na sovražnikove postojanke na črti Grosuplje—Novo mesto dne 19. junija dopoldne. Takoj je bataljonom in četam ukazal, naj bodo pripravljeni za nove akcije, ki bodo proslava tretje obletnice nacističnega napada na Sovjetsko zvezo. Zato naj bi politični komisarji borcem v tem duhu pojasnili potrebo po večji borbenosti, vojaški pa naj bi najprej teoretično obdelali način napada na utrjena naselja. Kasneje naj bi brigada po bataljonih izvedla tudi nekaj poskusnih napadov.

Ceprav niti bataljonski štabi niso vedeli za cilj napada, je to še istega dne vedel sovražnik. Štab domobranskega bataljona je iz Višnje gore o nameravanem napadu na Višnjo goro in Križko vas telefonično obvestil dežurnega organizacijskega štaba slovenskega domobranstva v Ljubljani ter zaprosil za nujno pomoč. Sploh so domobranci ob obletnici napada na SZ pričakovali ofenzivo NOV. Toda dežurni je odgovoril, da pomoči ne more poslati, ker so vse razpoložljive sile zaposlene drugje in naj se zato posadki branita s svojimi silami. Res sta nato obe posadki noč med 19. in 20. junijem prebili v strogi pripravnosti na obrambnih položajih, vendar napada nista dočakali.

Dopoldne 20. junija so bataljoni 15. brigade izvedli praktično vajo, napad na vas, v kateri so bili nastanjeni. Po četah so imeli tudi partijske sestanke in sestanke Zveze komunistične mladine. Komandirji so sestavljali bombaške skupine, intendantje so priprav-

¹ Opis dogodkov in premikov brigade med 14. in 19. junijem je narejen na podlagi piščevih spominov, dnevnika Mileta Pavlina, »Slovenskega zbornika 1945«, stran 741, ter arhiva IZDG, fascikel 26/11.

ljali rezervno hrano, bolničarji prejeli dodatne količine obvez in zdravil, orožarji pa so delili zaloge streliva.

Popoldne so imeli drug za drugim sestanke vsi bataljonski štabi, vsakega sta se udeležila komandant in politični komisar brigade. Z že znano temeljitostjo in natančnostjo je Tone Znidarič-Štefan z vsakim štabom posebej obdelal na risbi utrjenega naselja brez napisanih imen vsako podrobnost. Zaradi tajnosti je cilj napada imenoval »naselje X«. Toda mnogi so po risbi takoj ugotovili, da gre za Križko vas, saj so tam iz zimskega razdobja poznali skoraj vsako hišo. To jim je kasneje pri uspehu mnogo pomagalo.

Dne 1. junija so domobranci in Nemci zasedli Višnjo goro, Stično in Šentvid. V majski ofenzivi je 7. korpus sovražnika pregnal iz Žužemberka, Dobrave, Dobrnica, Trebnjega, Mirne peči in Tržišča. Od vseh teh postojank je sovražnik ponovno zasedel samo Tržišče. Zato naj bi v nadaljevanju ofenzive v juniju korpus uničil postojanke Višnjo goro in Križko vas, Stično in Šentvid. Tako bi ponovno obvladal ves prostor v trikotniku med italijansko-nemško razmejitveno črto, črto Grosuplje—Kočevje in črto Kočevje—Novo mesto—dolina Krke. Tako bi uničil plodove sovražnikove spomladanske ofenzive in znova začel napadati postojanke ob kočevski železnici ali na črti Novo mesto—Brežice ter ob železnici Ljubljana—Trst in Ljubljana—Zagreb, ki jima je zaradi vedno večjega pomena italijanskega bojišča naraščala vojaška vrednost.

Postojanko v Križki vasi so domobranci postavili po odhodu Gubčeve brigade v akcijo na Štampetov most. Prej je bila v njej Gubčeva brigada. Križka vas leži na razgledni točki, od koder se vidi tja do Grosupljega, razen tega pa se iz nje da obstreljevati in nadzirati vse vzpetine okoli Višnje gore, ki leži v precej globoki dolini. S teh višin bi lahko naša vojska napadla Višnjo goro.

Zvečer 20. junija so kuharji skuhali hkrati dva obroka, ker je brigadni štab na podlagi izkušenj sklepal, da borci med bližnjo akcijo najbrž dlje časa ne bodo dobili jesti. Okoli 19. ure so bataljonski štabi dobili povelje za napad. Zdaj je bilo brez vsakega dvoma, da bo brigada napadla Križko vas. Ob 21. uri se je vsa brigada, okoli petsto moških, zbrala nad Malo Ilovo goro. O pomenu akcije je govoril brigadni politični komisar Jože Jakomin-Crni.

Po podatkih divizijske in korpusne obveščevalne službe sta bili v Grosupljem dve domobranski (26. in 27.) in ena nemška četa. Posadka je imela tudi nekaj topov in dva francoska tanka ter impro-

vizirani oklopni vlak, ki je lahko pripeljal proti Višnji gori do porušenega viadukta pri Žalni.

V Velikih Laščah je bila borbena grupa »Schmitz« — dejansko domobranski bataljon, topovska baterija ter delavski bataljon, sestavljen iz beguncev z osvobojenega ozemlja, za vojsko nesposobnih, ter dezerterjev iz naše vojske. V sili bi ga sovražnik lahko oborožil in uporabil za obrambo postojanke.

V Šentvidu in Stični sta bili po dve domobranski četi. V vsaki izmed postojank je bilo tudi nekaj Nemcev, pripadnikov službe za javljanje naletov zavezniškega letalstva, gestapa in različnih drugih služb.

Tudi v Višnji gori sta bili dve domobranski četi, in sicer 22. in 24. s štabom bataljona »M«, ki mu je pripadala tudi 63. četa. Ta je bila v Križki vasi, njen poveljnik je bil stotnik Franc Pirnat. Po raportu z dne 20. junija je imela enega stotnika, enega narednika, enajst podnarednikov, tri kaplarje ter 111 domobrancev, torej skupno 127 moških. Razen tega pa je bilo v postojanki tudi nekaj neprijavljenih domobrancev, dezerterjev iz drugih domobranskih čet in drugih.

V vasi se je zadrževala tudi desetina za zvezo ter nekaj Nemcev, pripadnikov službe za javljanje naletov zavezniškega letalstva.

četa je bila utrjena z 32 iz ruše, zemlje in hlodov zgrajenimi bunkerji okoli vasi, zveznimi strelskimi jarki ter enojno, poldrug meter visoko ograjo iz bodeče žice. Razen tega so bile prirejene za obrambo tudi nekatere večje in trdnjše hiše in tudi kapelica z manjšim zvonikom na jugovzhodnem delu vasi.

Petnajsta brigada je imela od lastnega orožja tri minomete kalibra 81 mm ter 42 težkih mitraljezov in mitraljezov. Kot pomoč je dobila še protitankovski top s posadko, napad pa naj bi podpirala še dva tritonska tanka z dvema možema posadke in dvema mitraljezoma ter en osemipoltonski tank s tremi možmi posadke, brzostrelnim topom in dvema mitraljezoma.

Dvanajsta brigada je bila odrejena za napad na postojanko v Višnji gori, njena naloga je bila tudi pregnati zasedo s Starega gradu nad Višnjo goro. Tam naj bi bila po podatkih obveščevalne službe.

Cankarjeva brigada naj bi blokirala Grosuplje z vzhodne strani in zavračala izpade posadke proti Višnji gori.

Gubčeva naj bi nadzirala območje okoli Velikih Lašč, zlasti proti Notranjski.

Deseta brigada naj bi demonstrativno napadla Novo mesto, 8. in 9. brigada pa naj bi napadli Šentvid in Stično.

Napad na vse postojanke naj bi se začel 21. junija ob 5. uri. 1. bataljon naj bi Križko vas napadal z juga, 2. z zahoda iz smeri Peščenik, 3. pa z vzhoda, iz smeri Polževo—Zavrtače. 4. bataljon naj bi bil v rezervi na Polževem. Njegova naloga je bila tudi ščititi težko orožje ter odbiti sovražnikov napad, če bi se mu posrečilo prebiti skozi blokado 8., 9. ali 12. brigade.

Obveščevalci so sporočili, da je ponoči v Križki vasi komaj pol posadke, vsi drugi pa so na straži, v patroljah ali zasedah po bližnji in daljni okolici, ker se njihovo poveljstvo zelo boji presenečenja. Čez dan pa se posadka mrzlično utrjuje. Ponoči in podnevi je na Polževem stalna zaseda. Zato naj bi bila brigada med približevanjem postojanki nadvse previdna, ker bo sovražnik poskušal zanesti zmedo z napadi z boka in zaledja ter tako pridobiti na času.

Zaradi teh opozoril je brigadni štab odredil za zavarovanje pohodne kolone iz vsakega bataljona po eno četo. Tako naj bi bila ena četa v predhodnici, po ena pa na vsaki strani v pobočnici.

Po razmeroma dolgem razdobju lepega vremena so se zvečer 20. junija začeli na nebu kopičiti oblaki, ki so oznanjali hudo poletno nevihto. Res se je kmalu potem, ko je brigada odšla na pot, ulil močan dež, ki ni prenehal do naslednjega dne. Kmalu so bili vsi borci do kože premočeni.

Brigada se je počasi in previdno pomikala mimo požganega Ravnega dola, nakar je prekoračila cesto Krka—Grosuplje. Trava je segala borcem ponekod do prsi, ker je bilo okoli košnje, moški pa so bili vsi v vojski ali po zaporih in internacijah. Patrolje so spotoma temeljito preiskovale vse robove gozda in vsako vzpetino, da bi pravočasno odkrile sovražnikovo zasedo ali patroljo. Pod Polževim je vsa brigada čakala tako dolgo, dokler ni ena četa zasedla Sv. Duh in ugotovila, da tam ni zasede, in dokler niso patrolje preiskale vse okolice. Toda na sovražnika niso naleteli, čeprav je ta še vedno pričakoval napad in so bili vsi domobranci pripravljeni na obrambnih položajih. Očitno niso tvegali, da jih napad naše vojske najde izven utrd, ali pa so že prenehali verjeti, da je obvestilo o nameravanem napadu resnično. Lahko pa so tudi zaradi slabega vremena sklepali, da napada zaradi tega ne bo, in se zato, da ne bi bili mokri, umaknili pod streho.

Brigada je prišla pred Križko vas s polurno zamudo, le 2. bataljon je zamudil nekaj več. Medtem sta 8. in 9. brigada že napadli Stično in Šentvid, 12. pa Višnjo goro. Branilci so brigado sprejeli

z močnim ognjem, toda bataljoni so se kljub temu razvili v strelsko vrsto in se približali žični ograji. Pri tem so večše izkoriščali obliko zemljišča. Okoli vasi se je namreč zemljišče spuščalo v terasah. Borci so strmine med terasami-njivami izkoriščali kot kritja. Kmalu so se posamezniki tako približali bunkerjem, da so lahko slišali govorjenje domobrancev. Delno pa sta jim pri približevanju pomagali tudi megla in visoka trava. Megla in dež pa sta bila v oviro minometalcem in topničarjem, ki niso mogli popravljati zadetkov. Zato je bila njihova pomoč malo učinkovita.

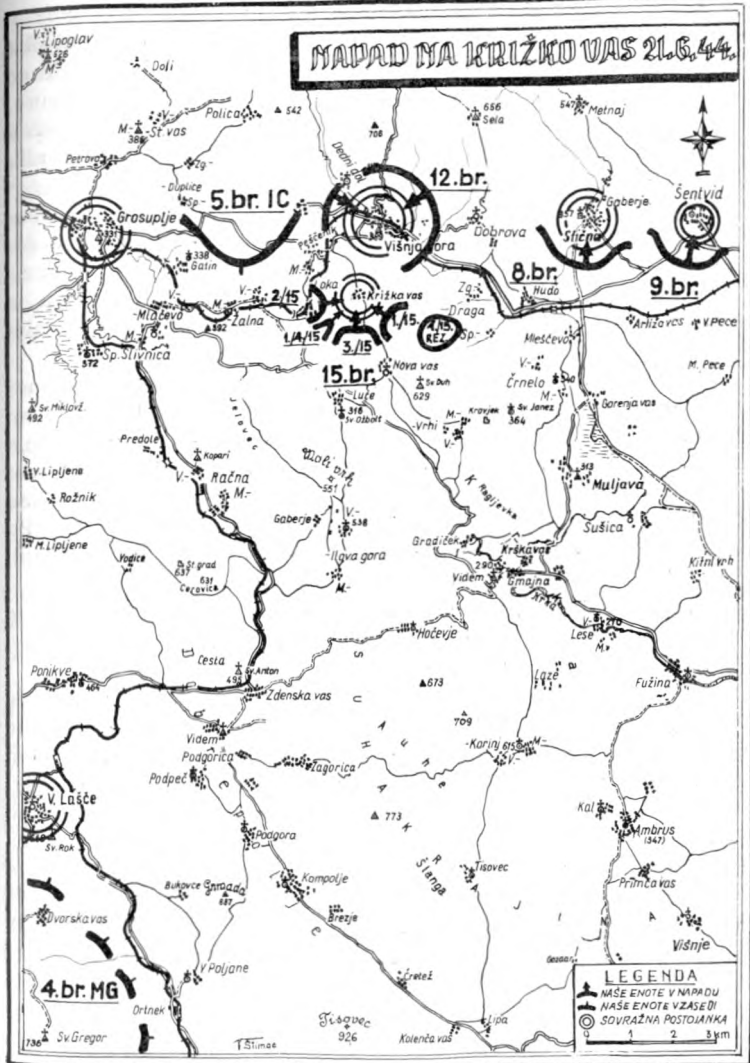
Na znak z raketo se je začel prvi juriš, ki pa ni imel nobenega uspeha. Bataljoni 15. brigade so imeli nekaj ranjenih, zaradi močnega ognja iz bunkerjev pa niso prišli nikamor. Poleg tega so naleteli še na eno oviro, ki je bila popolnoma nepredvidena. Ni bilo namreč res, da ima sovražnik na Starem gradu samo zasedo, ampak je imel tam globoko v zemlji več bunkerjev z več težkimi mitraljezi. Z njimi je podpiral posadko v Križki vasi. 3. bataljon je dobil iz Starega gradu ogenj v hrbet, zato se je moral umakniti in je odslej napadal z vzhodne strani, 1. pa samo z južne, medtem ko na severni strani, proti Višnji gori, ni bilo nikogar. Tako je nastala v obroču 15. brigade vrzel, ki so jo obleganci izkoristili za stike med posadkama v Višnji gori in Križki vasi, nazadnje pa tudi za pobeg. 12. brigada bunkerjev pri Starem gradu kljub vztrajnim poskusom ni mogla uničiti.

Sredi dopoldneva je prenehalo deževati, zjasnilo se je in daleč se je videlo, kot skoraj vedno po dežju. Borci so lahko občudovali Kamniške planine in Triglav, kjer je zapadel sneg.

Prav tedaj so se tudi v Grosupljem odločili, da bodo poskušali pomagati Višnji gori in Križki vasi. Do porušenega viadukta v Žalni je pripeljal oklopni vlak, ki so ga borci od Križke vasi malo prej z lastnimi očmi videli, kako je pripeljal iz Ljubljane v Grosuplje. Po dolžini vlaka je bilo lahko izračunati, da bo Cankarjeva imela opraviti z najmanj tristo sovražnikovimi vojaki. Res ni preteklo veliko časa in že se je razvnel spopad nekje pri Grosupljem in pri Žalni. Tudi v Višnji gori in Križki vasi je sovražnik oživel, ko je zaslišal odmeve boja pri Grosupljem, od koder je najprej pričakoval pomoč.

Kmalu zatem so iz Križke vasi izpadli domobranci proti Peščeniku. Bilo jih je za dve desetini, vodil jih je podnarednik Alojz Cafuta.

NAPAD NA KRIZKO VAS 21.6.44.

LEGENDA

NASE ENOTE V NAPADU
NASE ENOTE VZASEDI
SOVRASNA POSTOJANKA

1 2 3 km

Ze pred tem izpadom je okoli 9. ure prišel iz Višnje gore v Križko vas vod 22. domobranske čete pod poveljstvom poročnika Gabrijela Mokorela. Domobranci so prinesli nekaj streliva. Z druge strani pa je skušala priti v Križko vas patrolja 24. čete iz Višnje gore, toda naletela je na zasedo 15. brigade. V zmešnjavi so nanje začeli streljati tudi iz Starega gradu in jim enega vojaka tako hudo ranili, da je kasneje umrl.

Pri Peščeniku pa je podnaredniku Cafuti uspelo pregnati 2. bataljon od bunkerjev. Toda takoj nato so obema domobranskima desetinama udarili v bok borci 1. bataljona ter tako ogrozili njuno vrnitev v Križko vas. Zato sta se morali vrniti, 2. bataljon pa je znova zasedel stare položaje, potem ko se je umaknil po strmini proti Mlačevemu.

V gozdu je bilo za 2. bataljonom precej štorov, ker so domobranci sekali les za gradnjo bunkerjev kar v bližnji okolici. Našli so tudi nekaj svežih grobov. Ko so jih odkopali, so našli v njih trupla mladih deklet. Kasneje se je izkazalo, da so domačinke, v glavnem iz partizanskih družin v okolici. Domobranci so jih aretirali pod obtožbo, da so terenske aktivistke in partizanske obveščevalke. Po zaslišanju in pretepanju v obveščevalnem centru so jih v bližnjih gozdovih postrelili ter zakopali.

Brigadni orožar pa je v gozdu našel dve »težki bredi«, ki ju je tam skril še pozimi kot odvečni, zdaj pa sta brigadi spet prišli prav. Nekaj orožja pa so našli domobranci in ga odnesli.

Medtem je domobranska kolona iz Grosupljega prodrla že skoraj do Mlačevega. Gibala se je po cesti, ob straneh so jo ščitile močne pobočnice. Vsa akcija je visela na nitki. Če bi domobrancem uspelo prodreti v Višnjo goro in Križko vas, bi okrepili obe posadki in vsa akcija bi propadla. Toda Cankarjeva brigada je spustila kolono (dela 26. in 27. domobranske čete) v neposredno bližino, nato pa udarila po njej iz vsega orožja hkrati. Medtem je domobrancem prodrla za hrbet skupina borcev iz Cankarjeve brigade ter napravila zmedo med njimi. Zaseda ob cesti je jurišala, nakar je sovražnik začel bežati. Zatekel se je pod zaščito oklopnega vlaka, ki je kmalu odpeljal nazaj proti Grosupljemu. Neuspeh kolone, ki je zaman skušala priti na pomoč, se je takoj odrazil na posadki v Križki vasi. Počasi so začeli spoznavati, da je že pozno in da tega dne s pomočjo ne bo nič. Razen tega sta bili posadki v Višnji gori in Križki vasi odrezani od sveta. Telefonske zveze so jima presekali že zjutraj, radijskih pa nista imeli.

Niti štabu 15. divizije niti 15. brigadi ni bilo potrebno pošiljati nobenih patrolj. Od Polževega se vidi na vse strani in štab lahko poveljuje kot na zemljevidu.

Okoli poldneva je boj okoli Kriške vasi prenehal, le tu in tam je počil osamljen strel. Borci 15. brigade so se greti in sušili na soncu, mnogi so skrivaj za nekaj minut zadremali. 2. bataljon je po kolovozu, vsekanem v pobočje, prodrł tako blizu bunkerjem, da so se borci lahko pogovarjali z domobranci. Ti so vedeli, da jih napada »belokranjska brigada«, zato so zmerjali Belokranjce, jim grozili in jih vabili, naj pridejo bliže. Zato so bili Istrani užaljeni in so začeli kričati, češ, saj smo tudi Primorci tukaj. Prepir se je kot vedno končal s streljanjem v obe smeri.

Od Grosupljega pa so začeli streljati okoli Kriške vasi s topovi. Toda granate so padale daleč za položaje bataljonov. Očitno so se sovražnikovi topničarji bali, da ne bi granate padale v postojanko, zato so merili dlje od vasi. Borci 15. brigade so se norčevali iz domobranskih topničarjev in njihovih slabih zadetkov ob vsaki granati posebej. Precej granat je padlo na njive, posajene s krompirjem, zato so kričali: »Krompirja nam ne bo treba kopati!«

Medtem ko so prej domobranci sproti odgovarjali na vsako zbadljivko, so zdaj molčali. Tudi streljali so vedno bolj poredkoma, ne da bi kaj dosti merili. Očitno se jih je vedno bolj pollaščal strah, saj se je bližala noč.

Okoli 15. ure se je med borci na položajih razneslo, da že prihajajo na pomoč obljubljeni tanki, nakar bo brigada znova jurišala. Govorice o tankih so povzročile med bataljoni živahnost, ki se je kazala v prešernem vriskanju in petju, pa tudi vedno bolj gostem streljanju. Tudi minometalci so začeli pospešeno obstreljevati vas in bunkerje okoli nje. Iz 12. brigade so prinesli tudi ročni protitankovski minomet, ki je prišel po zraku iz Italije. S točnim zadetkom iz neposredne bližine je zrušil nekaj bunkerjev. Enako delovanje je pokazala tudi sovjetska protitankovska puška. Štab pa je poslal na pomoč prvim trem še 4. bataljon.

Kmalu so borci res zaslišali brnenje motorjev na cesti, ki pelje s Krke prek Nove vasi in mimo Kriške vasi proti Peščeniku. Najprej so zagledali dva majhna tanka, ki sta poskakovala po kotanjasti in blatni cesti. Tretji je ostal še zadaj. V Novi vasi, kjer je bil pratež brigadnega štaba in vseh štirih bataljonov, je nastal preplah. Očitno pratežnikov nihče ni obvestil o prihodu tankov in so mislili, da so

sovražnikovi. Zato so začele po travnikih tekati mule, kuharji so prevračali kotle, pratežniki so bežali iz vasi proti hosti.

Ta prizor so opazovali tako domobranci v Križki vasi kot tudi borci vseh štirih bataljonov brigade na položajih okoli postojanke, samo da so se nekateri borci škodoželjno smejali, medtem ko so domobranci v bunkerjih, misleč da se jim bliža pomoč, vriskali in rjovedi od navdušenja. Ni bilo dolgo in že je manjša skupina stekla proti tankom. Toda iz tankov so jih poškropili z rafali, tako da so se morali naglo vrniti v bunkerje. Šele zdaj so spoznali, da je brigada dobila v pomoč še tanke.

Toda tik pred bunkerji se je eden izmed obeh tankov nenadoma ustavil. Domobranci so začeli nanj iz vsega orožja močno streljati. Pri poskusih, da bi ga navezali na drugi tank in potegnili v kritje, je en borec izgubil življenjfe, nekaj pa jih je bilo ranjenih. Končno se je skupini bombašev posrečilo zapeti pokvarjeni tank z žico in ga je nato drugi tank potegnil v kritje. Tam so ga naglo popravili, medtem pa je pripeljal tudi tretji, srednjetežki tank, ki je bil v rezervi.

Medtem ko je bila pozornost celotne posadke v Križki vasi obrnjena predvsem proti vzhodu, kjer so bili zdaj že trije tanki, je bilo na južni in zahodni strani, kjer sta bila 1. in 2. bataljon ter deli

4. bataljona, povsem drugače. Borci, ki so jih tanki opogumili, so začeli sami od sebe močno streljati iz vsega orožja po bunkerjih in vasi. Posamezni domobranci so že bežali proti Višnji gori, odpor iz bunkerjev je postajal vedno bolj šibak. Zato je eden izmed mitraljezcev iz 3. čete 2. bataljona skočil s kolovoza proti ograji, jo preskočil in stekel vzdolž nje proti španskim jezdecem na cesti Križka vas—Peščenik. Preden je prispel do njega, ga je že odstranil nekdo drug. Skozi vrzel so se vsuli borci 4. in 2. bataljona med hiše ter začeli loviti bežeče domobrance. Borci 1. bataljona so prekoračili ograjo takoj zatem še z južne strani, 3. bataljon pa je prispel s hriba nekaj kasneje. Sredi vasi so borci ujeli domobranskega mitraljezca Zupančiča iz Dobrniča ter njegovega pomočnika.

Potem so začeli borci preiskovati hiše in gospodarska poslopja.

V največji hiši sredi vasi, katere lastnik je bil aktivist OF in je moral zato pobegniti na osvobojeno ozemlje, je bil v I. nadstropju štab 63. čete s stanovanjem za oficirje. V pritličju je bila straža, v kleti v svinjski kuhinji pa mrtvašnica in ambulanta. Pod obokanim stropom je bila prava človeška mesnica, krvi je bilo do gležnjev, ker se

je sesirila in zamašila odtok. Povsod je bilo polno razmesarjenih trupel, odtrganih udov, krvavih cunj in obvez.

Nad vrati štaba je vihrala domobranska zastava, slovenska trobojnica z dvoglavim orlom, grbom nekdanje vojvodine Kranjske. Obveščevalci so takoj pobrali ves četni arhiv, da bi ga kasneje na varnem temeljito proučili. Tudi osebna oprema stotnika in narednika Ovna je bila med plenom. Straža pa je pustila porcije, čelade, puške in municijo.

V sosedni hiši so borci našli poln brzoparilnik golaža, iz njega se je še kadilo, v drugi hiši pa prav tak kotel, poln makaronov. Domobranci so kuhali hrano posebej za oficirje, podoficirje in moštvo, toda vse skupaj so zdaj pojedli lačni borci 15. brigade. V neki kleti je bilo skladišče, polno masti, margarine, marmelade, klobas, sira, sladkorja, kruha, cigaret, v njem pa je bilo tudi nekaj sodov vina. Vsepovsod po vasi je bilo polno odvrženih novih plaščev. Očitno so se jih domobranci med begom najprej znebili.

Vas je bila polna nesnage, električni vodi so bili potrgani, šipe pobite, strehe razkrite. Na bunkerjih so bili kupi zemlje in jim zato nobena granata ali mina ni mogla do živega. Pri vsakem bunkerju je bilo nekaj odprtih zabojev ročnih bomb, precej neeksploziranih pa je ležalo okoli njih. Skoraj v vsakem bunkerju so imeli »težko bredo« ali »težki fiat«. Očitno so domobranci mitraljezi zadostovali samo za patrolje, medtem ko so imeli za bunkerje težke mitraljeze. Okoli bunkerjev so še ležale tudi žage, sekire, krampi in lopate, znamenje, da se je posadka resnično od zadnjega še vedno utrjevala.

Proti Višnji gori je bilo nekaj kopic sena. V nje so se skrili ranjenci, dva domobranca pa sta se v vasi zakopala v seno ter tako pričakala svoje.

Med jurišem na vas je padel komandir čete iz 1. bataljona Tone Mavsar, doma blizu Šentjerneja, eden izmed prvih partizanov na Gorjancih. Ko se je srečal z domobranci, sta oba hkrati ustrelila, toda Mavsar ni zadel, domobranec pa. Nekaj minut kasneje je Mavsar izdihnil.

Nato so začeli intendantje in orožarji sredi vasi zbirati plen. Za precej voz ga je bilo, precej pa so tudi razgrabili borci in ga takoj poskrili. Zaman so funkcionarji skušali uvesti red in iz vasi razporediti borce nazaj na položaje. Lačni, željni dobrot iz domobranskih skladišč, ki jih niso videli že kdove kako dolgo, slabo oblečeni in obuti, so si skušali vsak zase najti kaj dobrega za pod zob in obleko. Prav nič niso zaupali v kasnejšo pravično delitev plena, saj so ve-

deli, da ima vsak le predvsem tisto, kar si sam vzame, pa še to mu včasih skušajo odvzeti. Zato so ostali nekaj časa v vasi vsi trije tanki, da bi odbili morebiten sovražnikov nasprotni napad. Toda v Višnji gori so imeli druge skrbi. Vedeli so, da je pred njimi noč, ko bodo obkoljeni v bunkerjih, v vasi na dnu doline, okoli njih pa sta dve brigadi, oboroženi s topovi in tanki. Sicer so bile zdaj v Višnji gori res vse tri čete iz bataljona, toda domobranci iz Križke vasi so bili prestrašeni, četa pa zaradi mrtvih in številnih ranjencev precej razredčena, tako da sta bili za boj sposobni komaj dve tretjini mož. Enega izmed domobrancev, ki ga je zadelo že v Križki vasi, je v Višnji gori na poti v ambulanto zadelo že drugič, in to v glavo. Tudi stotnik Pirnat¹ se je počutil zaradi umika osramočen.

Potem ko je 15. brigada zavzela Križko vas, je od Litije priletelo nemško izvidniško letalo ter naredilo nekaj krogov nad Višnjo goro, nakar se je vrnilo proti Ljubljani. Tako so od posadke lahko v Ljubljani zvedeli, kaj se dogaja med Grosupljem in Stično.

Petnajsta brigada je v Križki vasi zaplenila 22 pušk, en težki minomet, eno »težko bredo«, dva »težka fiata«, dve pištoli, en mitraljez »zbrojevka« in precej streliva.²

Ranjenih je bilo osemnajst borcev, šest pa mrtvih.

Na položajih je ostalo dvanajst mrtvih domobrancev, dva sta bila ujeta in ustreljena.

Toda spet je med ranjenimi iz brigade največ funkcionarjev. Spet so skušali dajati pogum novincem z osebnim zgledom, pri tem

¹ Franc Pirnat, stotnik, je bil rojen 24. oktobra 1899 v Ljubljani kot sin paznika v prisilni delavnici. Končal je sedem razredov osnovne šole, dva razreda gimnazije in pripravljalni tečaj za sprejem v učiteljske. Leta 1918 je vstopil v podoficirsko pehotno šolo v Beogradu in jo končal 1921, leta 1927 pa je postal podporočnik. Služboval je v Prizrenu, v vojni akademiji v Beogradu in v Knjaževcu, nazadnje kot kapetan I. klase. V slovensko domobranstvo je vstopil 28. decembra 1943.

Po govoricah, ki so se širile po napadu na Križko vas med borci 15. brigade, so Pirnata domobranci obtožili strahopetnosti in izdajstva ter izključili iz domobranstva, po drugih govoricah pa je sam dal ostavko. Po vojni je kot emigrant dlje časa živel v Londonu.

V 15. brigadi je bil referent za kulturno-prosvetno delo pri brigadnem štabu brat Franca Pirnata, Ivan Pirnat, nazadnje sodni uradnik v Črnomlju. Njegova hči je padla kot partizanka, stara komaj 16 let. Pirnatova družina je bila ena izmed številnih, ki so se v revoluciji znašle v sovražnih taborih. (Vir: arhiv IZDG, domobranski fond, fascikel 286; piščevo spomini. Fascikel 286 vsebuje arhiv 63. domobranske čete, zaplenjen v Križki vasi, v njem pa tudi Pirnatov življenjepis.)

² Med plenom v orožju ni omenjenih težkih mitraljezov, ki so jih domobranci našli v gozdu pod vasjo, tam pa jih je skrila 15. brigada še pozimi, ko je bila v bližini. Orožarji so smatrali, da je brigada dobila te težke mitraljeze samo nazaj in da jih ni zaplenila. Lahko pa so skušali tudi prikriti, da so jih pozimi slabo skrili in jih je zato dobil sovražnik. Prav tako ni v poročilih zajet v Križki vasi zaplenjen »Sarec«. Brigada ga je izgubila dopoldne 21. junija, ko se je 2. bataljon pred dvema desetinama pod vodstvom narednika Cafute umikal proti Mlačevem. Domobranci so ga odnesli v Križko vas, popoldne pa ga je brigada dobila nazaj, ko je vdrla v vas. (Vir: Zbornik, VI. del, 14. knjiga, dokument 93.)

pa so se velikokrat brez potrebe izpostavljali. Karlu Piršu, kapetanu bivše jugoslovanske vojske, zdaj načelniku brigadnega štaba, je svinčenka razsekala kožo čez hrbet tako, kot bi ga kdo usekal z bičem. Ranjena sta bila tudi komandant 3. bataljona Jože Sivec-Maslivec in komandant 2. bataljona Polde Ferbežar. Temu je padla mina iz lahkega minometa med noge, ko je ležal na trebuhu in opazoval boj, tako da je imel stegna in kolena polna drobcev. Komandirju 2. čete

2. bataljona Petru Rešetiču-Daku je svinčenka prebila meča, Ivanka Škufca, politični delegat voda iz 2. bataljona, je bila hudo ranjena v roko. Padla sta komandir in politični komisar 3. čete 3. bataljona Tone Mavsar in Ivan Kerin.

Pred mrakom se je umaknil 1. bataljon iz Kriške vasi na hrib nad Zavrtičo, drugi na Polževo, tretji nad Novo vas, četrti pa je skupaj z minerji rušil bunkerje okoli Kriške vasi. Vsa brigada je štela le še 484 borcev.

Toda brigada je zmagovalka. Po položajih bataljonov so prepevali, se preoblačili in preobuvali, metali proč stare ponošene cunje in razbite čevlje. Plen je bil obilen in naslednjega dne je bila brigada že od daleč videti kot kaka domobranska enota. Pozneje je bilo zaradi tega tudi nekaj usodnih zamenjav.³

³ Opis napada na Kriško vas je narejen po piščevih spominih, izjavi Janeza Hribarja, ob napadu na Kriško vas komandanta Gubčeve brigade, podatkov iz arhiva IZDG (fascikel 26/11) ter iz domobranskega fonda, fascikli 281, 283 ter 286, Zbornik, VI. del, 11. knjiga, dokument 93.

Zanimivo je primerjati naša in domobranska poročila, zanimive so tudi podrobnosti iz domobranskih poročil.

Glede začetka napada poročajo naši viri, da sta 1. in 3. bataljon napadla namesto ob 4. uri še ob 4.30, druga naša poročila pa začetek napada po naredbi predstavljajo na 5. uro, medtem ko naj bi se dejansko napad začel ob 5.30. Le 2. bataljon je po teh poročilih začel napadati dve uri kasneje kot 1. in 3. Kot kaže, tudi v NOV niso imeli enotnega časa, ampak je del funkcionarjev uporabljal »okupacijski čas«, del pa srednjeevropskega. Domobranci, ki so dosledno uporabljali »okupacijski čas«, pa poročajo, da se je napad začel ob 4.30. uri, torej po srednjeevropskem času ob 3.30. uri. Vsekakor je skoraj nemogoče, da bi vse brigade, ki so se približevale postojankam iz več smeri, prišle točno ob določenem času na odrejeni položaj. Po piščevih spominih se je napad začel, ko se je komaj zdnilo, torej ob tem letnem času nekako ob pol štirih do štirih.

Nadalje domobranci poročajo, kako so se partizani v prvem naletu približali bunkerjem na dvajset korakov. Med njimi, da je bilo mnogo Primorcev, zlasti mlajših, in da je bilo slišati mnogo deških, pa tudi ženskih glasov.

Glede števila mrtvih domobranski viri navajajo, da je padlo dvanajst domobrancev, deset pa je bilo ranjenih. Po seznamu naj bi padli: podnarednik Alojz Cafuta, domobranci Alojz Čeh, Janez Turk, Matija Legan, Mirko Macarol, Alojzij Štraus, Jože Golob, Alojzij Grivec, Anton Pekolj ter bataljonski pisar Alojzij Pekolj. Naši viri navajajo, da je bilo dvanajst mrtvih domobrancev najdenih na položajih, dva sta bila ujeta in sta bila kasneje ustreljena. Ustni viri poročajo še o večjem številu padlih domobrancev. Malo je verjetno, da je nekdo mogel v naglici prešteti vse mrliče, ki so ležali po kletih, bunkerjih in med hišami, pa tudi v okolici. Vsekakor je bilo tudi v Kriški vasi v 63. četi nekaj neprijavljenih domobrancev. Tako ni v seznamu padlih mitraljezca Zupančiča, ki je bil ujet in ustreljen. V kasnejših poročilih o napadu 15. brigade na Kriško vas so omenjeni tudi štirje dopustniki, ki da so

Čeprav 63. domobranska četa ni bila popolnoma uničena in tudi ai utrpela velikih izgub, so jo zaradi tega poraza razpustili. 15. brigada je dosegla lep uspeh in prva dosegla zastavljeni cilj. Uspeh bi bil večji, če bi obveščevalci zvedeli, da je na Starem gradu sovražnik v bunkerjih in da tam ni samo zaseda. Če bi 12. brigada ob topniški in minometalski podpori pravočasno zasedla Stari grad, bi se 63. četa najbrž sploh ne izvelkla iz Križke vasi ali pa z veliko večjimi izgu-

bili med napadom v vasi in so se udeležili obrambe. Prav lahko je poveljnik 63. čete tako skušal prikriti, da je sprejel dezertarje iz drugih čet. Sledove goljufanja nadrejenih glede številčnega stanja 63. čete pa najdemo tudi v poročilu o številu moštva v četi, napisanem 20. junija 1944. Tam piše, da je v četi 111 domobrancev, toda to število je nekdo popravljal in se vidi, da je bilo prej napisano, da jih je 123. Oficirji in podoficirji so bili preveč vidne osebnosti, da bi samovoljno hodili iz čete v četo, razen tega pa so prejeli plače po posebnem seznamu. Razen padlih v Križki vasi pa je en domobranec iz 63. čete padel že v Višnji gori.

Tudi poročilom o izgubah 15. brigade ne smemo povsem zaupati. Domobranci na primer poročajo, da je podnarednik Cafuta med izpadom ujel mitriljeza z mitraljezom MG 42 (»Šarec«). Iz naših poročil je razvidno, da je 2. bataljon med domobranskim izpadom res izgubil »Šarca«, popoldne pa ga je dobil nazaj, ko je brigada zavzela postojanko (Zbornik, VI. del, 14. knjiga, dokument 93). Prav tako poročajo domobranci, da je poročnik Moko rei med pohodom proti Križki vasi ujel dva partizana in da so ju med »poskusom pobega« pokosili. Ni pa znano, ali gre pri tem za borca 15. ali 12. brigade.

Glede dveh domobrancev, ki sta se po domobranskem umiku skrila v senu, pa domobranci poročajo, da je domobranec Alojz Zorko dobil živčni zlom in so ga morali odpeljati v bolnišnico, ker bi ga partizani skoraj ubili.

O letalu, ki je krožil nad Višnjo goro in Križko vasio, pa poročajo tudi domobranci in se pritožujejo nad posadko, ki na partizane ni streljala. Sicer da jim ne bi kaj dosti škodovala, toda posadka v Višnji gori bi imela občutek, da ni prepuščena sama sebi, kar bi dvignilo borbenost.

V oceni akcije na Križko vas in Višnjo goro pišejo domobranci, kako zdaj partizani uporabljajo novo taktiko. Zbere se več brigad in neke udari, ko pa Nemci in domobranci dobijo okrepitev, se brigade razidejo in zberejo neke druge, kjer spet napadejo. Križko vas je napadla vsa 15. divizija s štirimi brigadami, dvema lahkima in enim težkim tankom ter oklopnim avtomobilom. Vsaka partizanska brigada ima tudi po eno havbico. Pri Križki vasi je padlo sedemdeset partizanov. Partizani jurišajo še med topniško pripravo. Glede tanka, ki se je pokvaril pred Križko vasio, pa poročajo, da so ga uničili z ognjem iz strojníc.

63. domobransko četo opravičujejo, da je bila pred umikom iz Križke vasi dobra, da pa je bilo njeno moštvo zaradi obstreljevanja iz topov in pojava tankov demoralizirano. En vod naj bi ščitil umik drugih dveh, toda ta se je prezgodaj umaknil. Zato sta druga dva voda bežala v neredu. Toda kljub temu naj bi 63. četa izvršila svojo nalogo, ker ni klonila pred sovražnikovo premočjo.

Ob koncu piše v enem izmed domobranskih poročil: »Partizanov je več in imajo boljše orožje kot mi. Streljajo s protitankovskimi puškami in minometi, ki prebijajo vsak bunker...«

Glede razmeroma velike količine obleke, ki jo je 15. brigada zaplenila v Križki vasi, pa moramo upoštevati naslednje dejavnike:

Takoj po italijanski kapitulaciji so tudi domobranci, ki so stopili v nemško službo, nekaj časa še nosili stare uniforme MVAC, temno rjavo obarvane italijanske in starojugoslovanske uniforme. Nato so jim Nemci dali zaplenjeno italijansko vojaško blago, iz katerega so začeli krojiti uniforme po nemškem vzorcu, barva pa je ostala taka, kot je bila barva italijanskega blaga. Toda leta 1944 so Nemci domobrancem začeli dajati uniforme holandske vojske, ki so jo nosile tudi posamezne nemške enote, ker sta bili barva in kroj zelo podobna nemškim uniformam. Holandska uniforma je postala za domobrance obvezna in so vse druge obleke zamenjali, čeprav so bile še dobre. Ravno ob zamenjavi pa je 15. brigada napadla in zavzela Križko vas. Zaradi hladnih noči so domobranci imeli tudi čez poletje v postojankah plašče, zato jih je 15. brigada toliko zaplenila.

bami, kot se je. Tudi Višnja gora bi verjetno padla. Tako pa spet opažamo, da je s težkim orožjem gospodarila vsaka brigada zase.

Posebno slab vtis je na višje štabe napravilo obnašanje borcev po vdoru v vas, ko jih nikakor niso mogli spraviti nazaj na položaje. Če bi sovražnik v tem trenutku izvedel nasprotni napad, bi brigada imela hude izgube, izgubila pa bi tudi ves plen in vsa akcija bi propadla.

Toda kljub pomanjkljivostim je bil napad 15. brigade na Križko vas ena njenih največjih zmag in je kot taka našteta tudi v predlogu za proglasitev brigade za udarno marca 1945.

NADALJEVANJE OFENZIVE IN SOVRAŽNIKOVA PROTIOFENZIVA

V noči med 21. in 22. junijem kot tudi čez dan 22. junija 15. brigada ni imela nobenih spopadov, bataljoni so bili razmeščeni na istih položajih, kot so bili takoj po zavzetju Križke vasi. Brigada je počivala, obenem pa naj bi branila smer proti Grosupljemu, če bi od tam skušal prodreti sovražnik, kar je bilo pričakovati, saj je lahko prek Grosupljega pripeljal iz Ljubljane ali od drugod večje sile in z njimi skušal razbremeniti svoje sile na črti Višnja gora—Stična—Šentvid.

Pač pa je medtem 12. brigada nadaljevala z napadi na Višnjo goro. Posadka se je zagrizeno upirala, čeprav ji je zaradi pomanjkanja streliva že trda predla. Pa tudi občutek, da se nihče ne briga zanje, da so prepuščeni svoji usodi, je slabo vplival na domobrance, ki so razen tega imeli tudi precejšnje izgube.

Ker je 12. brigada zasedla vzpetine okoli Višnje gore, je z njih obvladovala že celo postojanko in domobranci se podnevi niso mogli niti ganiti iz bunkerjev. Zato je štab domobranskega bataljona že podnevi 22. junija poslal v Grosuplje patroljo, ki je nosila s seboj prošnjo za takojšno pomoč. To patroljo je vodil podnarednik iz

24. čete z enim domobrancem in štirimi dopustniki, ki so pribežali iz Križke vasi, kjer jih je doletel napad. Brez dvoma so bili vsi ti domačini, ki so dobro poznali okolico Višnje gore. Pred patroljo je ves čas hodila neka domačinka in jo opozarjala na nevarnost. Po njeni zaslugi se je patrolja srečno prebila mimo zased Cankarjeve brigade v Grosuplje.

Zvečer 22. junija je krenil Višnji gori na pomoč domobranski bataljon »O« iz Šentvida pod poveljstvom stotnika Dušana Meničaninim. Približno ob 23. uri se je bataljon prebil v Višnjo goro.

Zvečer 22. junija pa je tudi štab 7. korpusa sklenil spremeniti razpored brigad in prenesti težišče akcije z Višnje gore na Stično, ki naj bi jo napadla Cankarjeva brigada. To naj bi na položajih pri Grosupljem zamenjala 15. brigada, medtem ko naj bi glavnina 12. brigade zaprla italijansko-nemško razmejitveno črto severno od Višnje gore. Napad na Stično naj bi se začel 23. junija ob 3. uri.

Toda Cankarjeva brigada se je med pohodom toliko zamudila, da je prišla pred Stično šele ob 9. uri namesto ob treh. Pa tudi 15. brigada je bila v zamudi, ko je zasedala položaje Cankarjeve.

Tako je 1. bataljon 15. brigade v noči med 22. in 23. junijem zasedel položaje okoli vasi Spodnje Brezovo, patrolje pa je pošiljal proti Višnji gori, Polici in Peščeniku. 2. bataljon je zasedel položaje okoli vasi Gornje Brezovo, patrolje je pošiljal proti italijansko-nemški razmejitveni črti. 3. bataljon je ostal na Peščeniku, 4. pa je zasedel Lobček in Plešivico. Vsi štirje bataljoni so tudi prevzeli zavarovanje pri minskih poljih po cestah.

Okrepljeni sovražnik v Višnji gori je takoj zjutraj 23. junija začel z nasprotnimi napadi. Tako je domobranski vod pod poveljstvom poročnika Gabrijela Mokorela okoli 8. ure napadel 1. bataljon pri Spodnjem Brezovem. Po enournem spopadu se je bataljon umaknil proti Gornjemu Brezovemu k 2. bataljonu, nakar sta se oba pomaknila v skladu z ukazom brigadnega štaba proti Selom.

Druga skupina domobrancev, ki je prišla iz Grosupljega, je prav tako okoli 8. ure napadla 3. bataljon na Peščeniku. Po krajšem spopadu se je bataljon umaknil proti Križki vasi in dalje proti Vrhem. Na Peščeniku je naletelo na mino sovražnikovo motorno vozilo.

Sovražnikove okrepitve, ki so začele prihajati, so povzročile v napadenih postojankah tak odpor, da je postalo malo verjetno, da bodo brigade kaj opravile. Zato je korpusni štab sklenil prekiniti ofenzivo. Zvečer 23. junija sta 1. in 2. bataljon sprejela povelje za premik nazaj čez cesto Grosuplje—Višnja gora v sklop brigade. Ponoči sta oba bataljona prišla na Polževo. Tudi 12. brigada se je vrnila na Polževo prek ceste Višnja gora—Stična.

Priložnost, da bi 7. korpus uničil še Višnjo goro, je bila tako zamujena. Čeprav lahko smatramo, da je imela 15. brigada po zavzetju Križke vasi važno nalogo, ščitila naj bi hrbet 12. brigadi, ki je napadala Višnjo goro, bi bilo vseeno boljše, če bi jo takoj ali po

krajšem odmoru poslali 12. na pomoč. Glede na to, da je bil sovražnik v Višnji gori že izčrpan, bi v tem primeru verjetno Višnja gora padla, preden bi posadka dobila pomoč.

Skupina štirih brigad 15. in dveh brigad 18. divizije v trikotniku Grosuplje—Velike Lašče—Šentvid je po uspešnih akcijah na Štampetov most in Križko vas pomenila za sovražnika prehudo izzivanje. Zato je začel s protiofenzivo, ki naj bi to skupino razbila ali vsaj zaposlila v notranjosti, daleč od prometnih zvez in postojank.

Sovražnikova protiofenziva se je začela s hudim napadom na Cankarjevo brigado na Polževem dne 24. junija. Tega dne 15. brigada še ni imela bojev, čeprav je bila na izpostavljenih položajih. Tako sta bila 1. in 3. bataljon na Velikih Vrheh, patrolje sta pošiljala proti Stični in Višnji gori. 2. bataljon je bil na Malih Vrheh, patrolje je pošiljal proti Muljavi, 4. bataljon je bil še vedno na Plešivici in na Lobčku, patrolje pa je pošiljal proti Žalni, Grosupljemu in Račni. Na istih položajih, ne da bi prišla v stik s sovražnikom, je brigada ostala tudi čez noč med 24. in 25. junijem ter 25. junija.

Nevarnost sovražnikovega vdora pa je medtem začela groziti na drugem koncu, v sredini razporeda brigad. Sovražnikove okrepitve so se začele zbirati zlasti v Stični. Korpusni štab je zasutlil njihov namen: prodreti po cesti na Krko. Od tam bi lahko ogrozili Žužemberk, s tem pa bi zadeli najbolj občutljivo točko za obrambo Suhe krajine in Roga.

Zato je korpusni štab v noči med 25. in 26. junijem sklenil spremeniti razpored svojih enot in jih zbrati okoli Krke. S tem v zvezi je tudi 15. brigada odšla h Krki.

Tako je bil zjutraj 26. junija 1. bataljon nad vasjo Gabrovec v gozdu, ena četa pa je bila v zasedi ob cesti blizu Muljave. 2. bataljon je bil nad vasjo Podbukovje, 3. bataljon z dvema četama nad Vidmom na Krki, ena pa je ščitila smer od Višnje gore tako, da je bila v zasedi pod vasjo Velike Vrhe. 4. bataljon je bil na Mali Ilovi gori in je imel nalogo, da varuje smer od Račne.

Na sovražnikov napad ni bilo treba dolgo čakati. Že okoli 8. ure je po cesti iz Stične proti Krki pripeljala motorizirana kolona, ki je štela šest do deset kamionov, dva manjša tanka in en motorizirani top. V koloni so bili po večini Nemci.

Najprej je sovražnikova predhodnica naletela na zasedo 1. bataljona pri Muljavi in se udarila z njo. Zaseda se je po nekaj manj kot enournem boju morala umakniti pred premočjo proti Znojilam. Sovražnik ji je sledil ter s podpora tankov zavzel najprej Znojile,

nato pa prodrli še v Krško vas. 1. in 2. bataljon sta mu pri tem sledila in ga ves čas vznemirjala z manjšimi napadi. Potem ko je sovražnikova predhodnica dosegla reko Krko, se je kolona okoli poldne začela vračati, toda vrnila se je le do gozdička med Muljavo in Krško vasjo. Bataljoni 15. brigade so začeli kolono zasledovati, toda ko so se približali Muljavi, so jih Nemci in domobranci iz gozdička sprejeli s hudim ognjem. Popoldne je kolona znova skušala prodreti do Krke, pa ji ni uspelo zaradi odpora 15. brigade, zlasti 3. bataljona, ki je izvedel več nasprotnih napadov. Zvečer se je sovražnikova kolona vrnila v Stično.

Število mrtvih in ranjenih sovražnikov je ostalo neznano, 15. brigada je imela nekaj ranjenih.

V obrambi pred to sovražnikovo izrazito demonstrativno akcijo je 15. brigada pokazala borbenost in se je uspešno bojevala na manevrski način s številčno močnejšim in boljše oboroženim ter izurjenim sovražnikom.

Zvečer 26. junija pa je 15. brigada poslala svoj 3. bataljon po ukazu korpusnega štaba na Hinje, da bi tam varoval korpusno podoficirsko šolo in branil smer proti Kočevju. Bataljon naj bi zamenjal bataljon Cankarjeve, ki je tam dotlej opravljal to nalogo. Brigadni štab je poslal na to nalogo spet 3. bataljon, ki je Hinje in okolico poznal že od januarja meseca dalje.

Noč med 26. in 27. junijem je minila mirno, zjutraj 27. junija pa je sovražnik znova napadel, le da tega dne ni napadal samo v eni smeri, ampak iz večih. Iz Velikih Lašč, Višnje gore in Stične je krenila proti Krki približno po ena domobranska četa, ki so jo krili z ognjem iz minometov. Še ponoči je 15. brigada nekolikanj spremenila svoj razpored. Tako je 1. bataljon zasedel položaje na gričih vzhodno od Gabrovčca. Patrulje je pošiljal proti Muljavi in Stični, most čez Krko pri Lesah pa je varovala zaseda. 2. bataljon je imel eno četo nad Vidmom, dve pa na obronkih šiškega vrha. Tretji bataljon je proti jutru prispel na Hinje ter se tam nastanil, patrolje pa je pošiljal proti Kočevju in dobrepoljski dolini. 4. bataljon pa je bil na Hribu pri Ilovi gori.

Okoli 10. ure se je brigada spopadla z domobranci na več krajih hkrati. Kolona iz Stične je prodrla po skritih poteh prav do mostu čez Krko pri Vidmu, ker so jo vodili domačini-domobranci. Tam je presenetila zasedo 2. bataljona, ki je varovala most. Domobranci so ujeli dva borca in eno borko, enega borca pa so huje ranili. Toda

ujetnici je čez nekaj časa uspelo pobegniti. Svojega uspeha pa domobranci očitno niso hoteli bolje izkoristiti, ker so že opravili svojo nalogo, ko so 15. brigado zaposlili z boji. Okoli 13. ure so se na vseh krajih umaknili v izhodiščne postojanke. Kolona, ki se je vračala v Stično, je za umik izkoristila gozd pri Znojilah.

Ponoči med 27. in 28. junijem je bilo spet vse mirno, trije bataljoni 15. brigade so nekoliko spremenili razpored, upoštevajoč izkušnje prejšnjega dne. Prvi bataljon je ostal na starih položajih, imel je tudi enake naloge kot prejšnji dan. 2. bataljon je bil ves zbran nad Vidmom, patrulje je pošiljal proti Lučam in proti Hribu za zvezo s 4. bataljonom. 4. bataljon je bil še vedno v vasi Hrib, nad vasjo pa je imel v zasedi eno celo četo. Brigada je štela 491 borcev in bork, dezertarje so vse razen devetih odpisali.

Dne 28. junija so domobranci iz Velikih Lašč navsezgodaj skušali napasti 4. bataljon v vasi Hrib. Toda ponoči je v vas prišel 1. bataljon Gubčeve brigade, ki je prišla čez železnico z Notranjskega. Ta bataljon je sovražnika zapazil in sprejel s hudim ognjem. Četa 4. bataljona pa je domobrance napadla v bok. Pri tem je bil ranjen politični komisar te čete. Domobranci, ki se niso nadejali takšnega odpora in dveh bataljonov, so se umaknili.

Ponoči med 28. in 29. junijem je 1. bataljon prejel povelje, da zasede obrambne položaje v gozdu nad Marinčo vasjo, da bi tako varoval cesto proti Žužemberku pred domobranskimi vdori iz Stične. Odšel je na pot in proti jutru zasedel odrejene položaje. Njegove položaje je z dvema četama prevzel 2. bataljon, ena četa pa je bila nad Vidmom. Pošiljal je tudi patrulje proti Velikim Vrhem, Križki vasi, Lučam in Grosupljemu. 4. bataljon pa je prav tako še ponoči zasedel obrambne položaje južno od Velikih Les s podobno nalogo, kot jo je imel 1. bataljon.

Toda podnevi 29. junija je sovražnik miroval in ni bilo nobenih bojev. Tako je bilo tudi 30. junija in 1. julija, ko bojev ni bilo, brigada pa je bila na istih položajih. Počivala je in se urejala ter delno tudi urila, pa tudi pripravljala na nove akcije, na manjšo ofenzivo, ki je imela za cilj znova ustvariti možnosti za napad na večje sovražnikove postojanke v trikotniku Grosuplje—Šentvid—Velike Lašče.¹

¹ Opis akcij 15. brigade med 21. junijem in 1. julijem je narejen na podlagi arhiva IZDG (fascikel 26/11) ter domobranskega fonda, fascikel 283.

Neposredno po napadu 15. brigade na Križko vas je odšel brigadni komandant Tone Žnidarič-Štefan na drugo dolžnost, zamenjal ga je Štefan Pavšič-Jur.² Potem ko je odšel tudi dotedanji namestnik komandanta Albin Majeršič-Robi iz brigade na višji oficirski tečaj, ga je zamenjal Vinko Mojšker-Jesen.³

¹ Štefan Pavšič-Jur je bil rojen 10. decembra 1910 v čepovanu. Njegov oče je v I. svetovni vojni padel, mati z otroki pa je morala v begunstvo. Po vojni se družina ni vrnila v čepovan, ampak je ostala v Vevčah pri Ljubljani. Tam se je Štefan izučil za papirničarja, v zadnjih letih pred II. svetovno vojno pa je hodil v gimnazijo kot izredni dijak ter nazadnje tudi opravil tečajni izpit. Udeleževal se je tudi v delavskem gibanju v okviru Jugoslovanske strokovne zveze. Med neko stavko je bil tudi podpredsednik stavkovnega odbora. Veljal je za enega izmed najbolj naprednih krščanskih socialistov. Takoj leta 1941 se je vključil v OF. Najprej je postal sekretar Rdeče pomoči za dve občini, nato sekretar rajonskega odbora OF, komandant Narodne zaščite v vevški papirnici, nazadnje pa tudi član okrožnega odbora OF. Zaradi svojega delovanja v letu 1941 je tudi nosilec Spomenice 1941.

Aprila 1942 je vstopil v Zapadno-dolenjski odred in takoj postal četni komandir. Kot enega izmed vodilnih aktivistov med krščanskimi socialisti so ga oktobra 1942 poklicali v glavno poveljstvo, kjer je postal eden izmed treh pomočnikov političnega komisarja. Medtem ko je bil prvi pomočnik (dr. Jože Brilej) odgovoren za delo KPS v vojski, je drugi odgovarjal za delo med krščanskimi socialisti, tretji (Lojze Vrhovec) pa za delo med Sokoli. Spomladi 1943, ko so ostale v NOV samo še partijske organizacije, druge politične grupacije pa so se posebnim organizacijam v okviru OF odpovedale, je Pavšič prenehal biti drugi pomočnik političnega komisarja glavnega štaba, ker so ta položaj ukinili. Poslali so ga v Tomšičevo brigado, kjer je spet prevzel dolžnost četnega komandirja, nato pa je bil namestnik bataljonskega komandanta. Po italijanski kapitulaciji je končal oficirsko šolo v Metliki, nakar so ga v februarju 1944 odredili za komandanta 2. bataljona 15. brigade. Od tam je v aprilu odšel za namestnika komandanta Cankarjeve brigade.

Potem ko se je kot komandant 15. brigade pri Zagradcu 12. avgusta 1944 ponesrečil z lastno brzostrelko, je dva meseca ležal v bolnišnici, nato pa so ga zaradi posledic rane proglasili za nesposobnega za operativno enoto in ga poslali v operativni oddelek glavnega štaba. Kasneje je postal komandant belokranjskega obrambnega sektorja, tik pred koncem vojne pa so ga z letalom prek Beograda poslali na Madžarsko in dalje v Prekmurje, da bi takoj po osvoboditvi postal prvi komandant mesta Maribor. V JLA je služil do leta 1950, ko je bil na lastno željo kot major odpuščen. Nato je bil več let direktor »Metalne« v Mariboru, leta 1967 pa je bil kot direktor »Dravskih elektrarn« upokojen. Večkrat je bil poslanec republiške skupščine. Pavšič je postal član KPS aprila 1944. Za svoje zasluge je prejel partizansko zvezdo s puškami, red zaslug za narod z zlatim vencem, red bratstva in enotnosti s srebrnim vencem, red republike II. stopnje ter poljski vojni križ. (Vir: izjava Štefan Pavšič-Jur, ustni vir.)

³ Vinko Mojšker-Jesen je bil rojen 11. februarja 1921 na Bizoviku pri Ljubljani. Nazadnje je živel na Hrušici pri Ljubljani. Končal je osem razredov osnovne in tri razrede obrtne šole ter se izučil za mojstra za centralno kurjavo. Med vojno je končal višji oficirski tečaj. Partizan je postal 7. aprila 1942, vstopil pa je v II. grupo odredov. Najprej je bil borec, nato pa član štabne patrolje. Iz II. grupe odredov je prostovoljno odšel v Tomšičevo brigado, kjer je bil najprej vodnik, nato pa namestnik četnega komandirja, komandir, namestnik bataljonskega komandanta in bataljonski komandant. Iz Tomšičeve so ga poslali v Cankarjevo brigado, kjer je bil nazadnje operativni oficir. Po odhodu iz 15. brigade je bil komandant Gubčeve, 14. brigade, Cankarjeve brigade in načelnik štaba 15. divizije. Veljal je za velikega junaka, bil je trikrat ranjen. Značilno zanj je, da je dobil ukor, ker se je kot brigadni komandant brez potrebe izpostavljal in skupaj z borci jurišal. Po vojni je ostal v JLA in bil 1956 kot podpolkovnik upokojen. (Viri: arhiv IZDG/fascikel 175/III.; piščevi spomini.)

OBRAMBNI BOJI OKOLI KRKE

V noči med 1. in 2. julijem je Gubčeva brigada zavarovala rušenje železnice med Grosupljim in Višnjo goro, ki so jo po italijanski kapitulaciji naše enote premalo temeljito uničile. V tem času je bilo eksploziva iz zavezniških pošilk že zadosti, zato so železnico minirali tako, da so na spoje tračnic namestili manjše količine razstreliva, vse take mine pa povezali s hitro gorečo zažigalno vrvico. V nekaj trenutkih je nato vrsta eksplozij uničila po več sto metrov tira, ki ga je moral sovražnik, če je hotel progo popravljati, povrh še odstranjovati, da bi namestil nove prage in tračnice. Tudi v tej noči je bilo tako uničenih več sto metrov železnice.

Pred napadi iz zaledja, iz smeri Polževo, pa je Gubčevo brigado ščitila 15., ki je že ponoči zasedla primerne položaje. Tako je 1. bataljon zasedel okolico vasi Velike Vrhe ter pri Križki vasi postavil močnejšo zasedo, ki naj bi napadla domobransko patroljo. Ta naj bi po podatkih obveščevalne službe prihajala vsako noč v Križko vas.

2. bataljon je zasedel Sv. Duh na Polževem, medtem ko je bil 4. severno od vasi Velike Vrhe.

Da bi bili bataljoni bolj gibčni in da ne bi bil pratež izpostavljen na močno nevarnem območju v loku, obkoljenem od sovražnikovih postojank, sta 15. in Gubčeva brigada ves svoj pratež poslali v vas Mala Ilova gora.

Zgodaj zjutraj 2. julija pa je proti Krki odšlo hkrati več sovražnikovih kolon iz Višnje gore, Šentvida in Stične. Divizijski štab je moč sovražnika cenil na štiristo domobrancev, ki so imeli tudi dva težka minometa. Značilno je, da so domobrancem poveljevali Nemci.

Hitra sovražnikova reakcija na akcijo Gubčeve brigade, kot tudi naglo premikanje kolon naravnost proti ciljem, dopuščata sklepanje, da so bili položaji in premiki brigad sproti izdani. Prav tako je moral biti izdan tudi pratež, ki je prišel šele proti jutru 2. julija na Malo Ilovo goro, napadli pa so ga že dopoldne.

Tudi pri napadu na pratež obeh brigad na Mali Ilovi gori so sovražnikove kolone vodili po skritih poteh skozi gozdove domačini-domobranci, tako da skoraj nikjer niso naleteli na zasede ali patrolje. Le kolono iz Stične je pri vasi Mevče opazil in takoj napadel 4. bataljon ter jo razpolovil. To pa ni motilo obeh delov, da ne bi nadaljevala s pohodom proti Ilovi gori. Kmalu je 4. bataljon, ki je domobrance zasledoval, izgubil stik z njimi in zaostal. Tudi 1. bataljon, ki se je takoj podal v zasledovanje, ni v obsežnih gozdovih našel

sovražnika. Vtem je krenil na pomoč pratežu tudi 2. bataljon Gubčeve brigade.

Domobranci so se zbrali pri Ravnem dolu in od tam napadli Malo Ilovo goro. Takoj so vdrli v vas, pobili in ranili nekaj naših borcev, zaplenili nekaj opreme ter orožja, predvsem pa razpršili pratež obeh brigad. 2. bataljon Gubčeve brigade je prispel do Male Ilove gore prepozno, da bi preprečil napad, pač pa je še utegnil ponovno zapleniti sovražniku nekaj opreme, mu zadati nekaj izgub in ga pregnati.

Pri tem je padel poveljnik akcije, nemški policijski poročnik Breyer, domobranci so imeli po njihovih podatkih tudi šest ranjenih. 15. brigada je imela dva mrtva, tri ranjence in štiri pogrešane. Izgubila pa je en mitraljez, ki ga je nosil padli mitraljezec, en popoln minomet kalibra 81 mm in od drugega cev, eno puško, 25 signalnih raket, 75 nabojev za protitankovsko puško, pet protipehotnih min, šest kotlov in precej minerskega materiala.

Napad na pratež Gubčeve in 15. brigade na Ilovi gori pomeni spet značilno sovražnikovo akcijo v tem razdobju. Medtem ko so prej domobranci napadali enote med počitkom, so se sedaj začeli usmerjati predvsem na prateže, vodstva terenskih političnih organizacij in organov oblasti ter na zaledne vojaške ustanove. Pri tem so računali, da so vsi ti slabše oboroženi, manj izurjeni in borbeni, pa tudi manj čuječi in da bodo zaradi tega lažje dosegli večji uspeh z napadom nanje. Zaradi nujnosti vseh teh organov in ustanov pa bodo morale enote namesto padlih zanje odrediti borce, zato se bodo zmanjšale in oslabele.¹

¹ Vinko Ukmar iz Ljubljane, dne 2. julija 1944 bataljonski politični komisar na razporedu pri štabu 15. brigade, pripoveduje o domobransko-nemškem napadu na pratež Gubčeve in 15. brigade na Mali Ilovi gori naslednje: Pratež 15. brigade je prišel na Malo Ilovo goro proti jutru 2. julija, potem ko je prekoračil cesto Krka—Luče—Grosuplje. Nastanil se je v gozdiču nad vasjo in takoj zastražil okolico. Toda ni minulo mnogo časa, ko je začelo v vasi silovito pokati. Nihče ni znal pojasniti, kaj se dogaja in odkod se je pojavil sovražnik, saj je bilo na vse strani polno straž, zased in patrolj. Kasneje so se širile med borci govorice, da so bili domobranci oblečeni v partizanske uniforme, da so na tak način preslepili straže. Pratež in spremstvo sta imela takoj nekaj ranjenih in mrtvih, toda ranjence so uspeli rešiti. Domobranci pa so zaplenili večino opreme. Toda zadovoljili so se s tem, da so prestrelili kotle. Po prvih streljih so se namreč pratežniki in zaščita razbežali. Ukmar je tudi videl, kako se je splašilo nekaj živine za zakol in kako bežljajo krave in voli v dolino proti železnici. Tudi Ukmar jo je ubral v tisto stran, ker tam ni pokalo. Toda ko so begunci prišli v bližino železnice, so od tam usekali po njih domobranci, ki so najbrž prišli od Velikih Lašč. Begunci so se še bolj razpršili. Ukmar je sklenil, da se bo vrnil proti Ilovi gori in spotoma poizvedel, kaj se dogaja. Toda ko se je približal Mali Ilovi gori, so od tam začeli nanj streljati, zato se je umaknil nazaj v hosto in se sklenil prebiti na vzhodno stran ceste Zdenska vas—Hočevje. Ko je počasi Sel v tisto smer, je od vseh strani slišal kričanje, toda nikakor ni mogel

Potem ko se je sovražnik umaknil popoldne 2. julija nazaj v postojanke, je 15. brigada zasedla okolico Krke. 1. bataljon se je nastanil pri Lesah, patrolje je pošiljal proti Lazam in Znoilam. 2. je bil nad Marinčo vasjo, patrolje je pošiljal proti Šentvidu in Stični, 4. pa je bil nad Podbukovjem. Nastopilo je kratkotrajno zatišje, ki je trajalo do 6. julija, ko je brigada spremenila razpored. 5. julija se je s Hinj vrnil v brigado 3. bataljon ter se z dvema četama nastanil nad Dečjo vasjo, ena pa je spremljala na Dvor truplo padlega namestnika divizijskega političnega komisarja Aleksandra Marjanoviča-Leka, ki je padel pri sovražnikovi zasedi na cesti Žužemberk—Krka v bližini Zagradca.

V noči med 5. in 6. julijem so minerji 15. brigade z manjšim spremstvom minirali cesti Zgornja Draga—Višnja gora in Višnja gora—Stična pri Dulah. Postavljali so po pet min.

V noči med 6. in 7. julijem je dobila 9. brigada za nalogo miniranje železniškega predora pod Peščenikom pri Višnji gori, Gubčeva pa daljnovid med Stično in Grosupljem. V zvezi s tem naj bi 15. brigada zavarovala območje Draga—Črnelo—Gorenja vas pred sovražnikovimi izpadi in Stične in Šentvida ter tako ščitila hrbet Gubčevi in 9. brigadi. Zato se je zvečer en bataljon premaknil k cerkvi Sv. Duha na Polževem in na sosedne višine, eden je bil pri Gorenji

ugotoviti, kdo kriči in kaj pomenijo kriki. Nazadnje je ostal Ukmar sam z enim borcem. Ko sta nekje poslušala in ugibala, kam bi šla, sta zaslišala v grmovju korake. Ukmar je neznanca ustavil in vprašal, kdo je, oni pa ni hotel nič točnega govoriti, rad bi pa zvedel, s kom se je srečal. Po dolgem prerekanju sta Ukmar in neznanec le ugotovila, sta oba iz 15. brigade. Toda medtem je borec, ki je spremljal Ukmarja, nekam izginil. Nato sta šla Ukmar in borec, ki ga je srečal, počasi dalje proti cesti. Ko sta prišla na rob hoste, sta zagledala domobranca komaj kakih petdeset metrov daleč. Slišala sta nekega domobranca, kako kriči za nekom: »Prim' ga hudiča, nov montel ima!« Tedaj se je Ukmar prestrašil, da bi domobranci pri njem zaplenili torbico z vsemi dokumenti in seznam borcev, če bi ga ubili ali ujeli. Zato je torbico skril pod grmovje, da bi jo pozneje poiskal, če ostal živ. Toda niso ju opazili in šla sta dalje. Nazadnje sta prišla do ceste. Nekaj časa sta oprezovala, da bi videla, ali je varno iti čez. Tedaj sta na drugi strani v bregu zaslišala žvižge, kar se jima je zdelo sumljivo. Vrnila sta se v hosto in počasi šla vzporedno s cesto, da bi našla kraj, kjer je hosta najbližje cesti. Končno sta prišla do takega kraja, neka pot je peljala s ceste v hrib in hosto. Skočila sta čez cesto in tekla dalje po poti. Kakih sto metrov daleč sta naletela na prazen voz. Najbrž so z njim vozili ranjence, ko pa je postalo nevarno ali niso mogli dalje, pa so konje izpregli in ranjence naložili na nosila ter odnesli.

Na Lazah je Ukmar nato srečal bataljon 15. brigade in zvedel, da so se domobranci že umaknili. Nato se je vrnil po skrito torbico. Ko jo je našel, je odšel v Hočevje, od tam pa na Malo Ilovo goro. Razen močno preplašenih domačinov ni videl nikjer nikogar. Na Mali Ilovi gori je videl nekaj mrličev in dele uničene opreme. Zazdelo se mu je nevarno samemu hoditi po gozdovih in samoti, zato se je hitro vrnil proti brigadnemu štabu.

(Vir: izjava Vinka Ukmarja iz Ljubljane, upokojenega učitelja. V NOV je vstopil 9. septembra 1943, prej je bil interniran na Rabu. V Rabski brigadi je bil bataljonski politični komisar, po vojni več let uslužbenec republiškega sekretariata za notranje zadeve, pred upokojitvijo pa direktor zavoda za gluho mladino.)

vasi in eden pri Zgornji Dragi. Eden je odšel na položaje okoli Ambrusa zaradi obvestila, da je k Hinjam in Žvirčam prodrla iz kočevske smeri sovražnikova kolona.

Te noči brigada ni imela bojev. Štela je 509 borcev, odsotnih je bilo 140, od tega števila jih je bilo 73 po bolnišnicah, dvajset na tečajih, deset dezerterjev, dvajset pogrešanih in sedemnajst odsotnih zaradi raznih vzrokov.

Dne 7. julija okoli poldneva so se bataljoni vrnili iz akcije in je 1. zasedel okolico Hočevja, eno četo pa je poslal na Zaplano nad Zdensko vasjo. 2. bataljon je bil okoli vasi Hrib, nad Vidmom je imel izvidnico. 3. je bil v okolici Hočevja, 4. pa je zasedel položaje nad vasjo Korinj. Brigada je imela nalogo, da nadzira območje južno od Krke in preprečuje sovražnikove izpade iz postojank. Zvečer so brigadni minerji znova odšli na delo. Minirali so cesti Gorenja vas—Ivančna gorica in Ivančna gorica—Višnja gora.

Dne 8. julija je bila brigada razporejena na istih položajih, bojev ni bilo. Ponoči pa so nastopile v razporedu manjše spremembe.

Tako je 1. bataljon zasedel šiški vrh, patrulje pa je pošiljal proti Krki in proti Polževem, 2. je bil na Malem Korinju, 3. je bil na griču južno od Laz, 4. pa je bil na hribu severno od Malega Korinja, en vod je bil pri Zaplani v zasedi.

Takoj zjutraj 9. julija je iz Velikih Lašč prodrla v Mali Korinj domobranska četa ter naletela na 4. bataljon, ki jo je sprejel s hudim ognjem z višin za vasjo. V podporo domobranski četi iz Velikih Lašč so začeli položaje 4. bataljona obstreljevati s topovi, vendar brez posebnega učinka. Takoj sta 4. bataljonu odšla na pomoč 1. in 2. in začela obkoljevati Mali Korinj. 2. bataljon je nad Tisovcem naletel na domobransko zasedo in jo pregнал, zasedo nad Ambrusom pa je pregnala ena izmed čet 4. bataljona. Zato se je sovražnik iz Malega Korinja začel pospešeno umikati. 2. in 4. bataljon sta ga zasledovala do Tisovca.

V tem spopadu je 15. brigada zaplenila en mitraljez italijanskega izvora, štiri puške in nekaj streliva. Dva borca sta bila laže, eden pa huje ranjen. Kako pospešeno se je sovražnik moral umakniti, kaže tudi to, da je v gozdu pri Malem Korinju pustil svojega ranjenca. Pozneje so ga našli vaščani in ga prenesli v vas ter skrili. Čez nekaj dni so ga pod vozom sena odpeljali v Velike Lašče.²

¹ Piščevi spomini. Glede ranjenca, da so ga skrili vaščani in odpeljali v Velike Lašče, so zvedeli borci 4. bataljona od domačinov v Tisovcu 21. julija zjutraj, ko so se izdajali za Nemce in domobranci.

V tem spopadu je 4. bataljon pokazal veliko budnost, saj je pravočasno odkril sovražnika, ki je brez dvoma hotel bataljon presenetiti na počitku v vasi. Nato se je vztrajno branil z utrjenih položajev na vzpetinah, medtem pa sta 1. in 2. bataljon skušala sovražnika obkoliti. Sicer jima to ni uspelo, toda sovražnik je moral bežati. Če upoštevamo, da je okolica Malega Korinja poraščena z gostimi gozdovi, da so bili prebivalci po večini pristaši domobranstva in da je bilo zato med samimi domobranci dosti domačinov, ki so zelo dobro poznali okolico, potem lahko trdimo, da je 15. brigada izbojevala lep uspeh, posebno še, ker je zaplenila nekaj orožja. Sovražnikove izgube sicer niso bile točno znane, toda brigadni štab jih je ocenil na devetindvajset mrtvih in trideset ranjenih, kar je sicer verjetno pretirano, toda precej blizu resnici.

Brigada je razen manjših sprememb v razporedu posameznih bataljonov in menjave položajev bataljonov ostala v okolici Hočevja, Laz in Malega Korinja vse do večera 15. julija. Pač pa je brigada med tem časom izvedla nekaj manjših akcij. Tako so v noči med 10. in 11. julijem minerji spet razstrelili med Žalno in Grosupljem okoli dvesto metrov železnice. V noči med 11. in 12. julijem pa je 2. bataljon poslal zasedo v vas Ponikve pri Velikih Laščah. Zaseda pa je v vasi Cesta naletela na manjšo skupino domobrancev, ki je štela tri do pet mož. Po krajšem spopadu jo je prepodila proti Velikim Laščam. Po krvavih sledovih na cesti je bilo sklepati, da je bil nekdo izmed domobrancev ranjen. V noči med 12. in 13. julijem je minerska skupina spet odšla minirat železnico pri Grosupljem, toda pri tem je naletela na sovražnikovo zasedo. Razvil se je kratek spopad, ki se je končal tako, da je domobrantska zaseda zbežala, toda minerji niso vkopali min, ker so se zbal, da jih bi sovražnik odkril.

Zjutraj 13. julija sta prodrli proti položajem 15. brigade dve domobrantski četi, ena od Velikih Lašč proti Zdenski vasi in Hočevju, ena pa iz Grosupljega proti Ilovi gori. Sovražnika zaseda 15. brigade ni opazila, tako da je brez odpora zasedel Hočevje, toda takoj ga je napadel 2. bataljon in ga pregnal. Domobranci so bili v Hočevju le kakih deset minut. 1. bataljon jih je začel zasledovati. Nato je sovražnik v okolici Ravnega dola izstrelil dve signalni raketi, nakar je odšla v tisto smer četa 1. bataljona, da bi ugotovila, kdo je tam. Ta četa se je pri Ilovi gori spopadla z domobranci. 3. bataljon, ki je bil na Lazah, je takoj krenil proti Hočevju in Ilovi gori, vendar je prišel prepozno, ko se je sovražnik že umaknil, 4. bataljon nad Malim

Lorinjem pa je ostal na položajih, da bi branil brigadi zaledje. Med ipopadom je sovražnik obstreljeval položaje 15. brigade s topovskimi iranatami in minami iz minometov. Brigada je imela dva mrtva, tri hujše in dva lažje ranjena, zaplenila pa je štiri puške in 900 nabojev. Stab je sovražnikove izgube ocenil na petnajst mrtvih in dvajset anjenih.

Tudi za spopad 13. julija velja podobna ugotovitev, kot za ipopad okoli Malega Korinja 9. julija, le da so takrat domobranci lameravali napasti 4. bataljon v vasi, zdaj pa enega izmed ostalih treh v Hočevju. V tem primeru se je izkazalo kot koristno pogosto nenjavanje položajev med bataljoni in manjše spremembe v razporedu, saj je sovražnik udaril v prazno Hočevje, izgubil čas za napad, tato pa ga je začela brigada obkoljevati ter ga je nazadnje pregnala. Tokrat je napadel z dveh strani in s trikrat večjimi silami kot 8. julija.

Da bi preprečila take napade, je 15. brigada dne 14. julija prvič poslala k Višnji gori »posebno patroljo« iz 2. bataljona, k Grosupljemu pa iz 3. bataljona. V te patrolje so odhajali po trije člani četnih pveljstev. Morali so se pritihtapiti v neposredno bližino izhodov iz sovražnikovih postojank in iz primernega skrivališča vso noč opazovati in prisluškovati, kaj se v postojanki in okolici dogaja. Če je patrolja zasledila, da je sovražnikova kolona odšla iz postojanke proti položajem brigade, je morala izstreliti signalno raketo ter tako opozoriti na nevarnost, nato pa se je lahko umaknila.

Dne 15. julija ni bilo bojev, pač pa je sovražnik iz topov brezuspešno obstreljeval okolico Hočevja. Zvečer se je brigada zbrala zaradi premika na nove položaje, razen 3. bataljona, ki je ostal tam, ker je bil. Čez noč med 15. in 16. julijem je 1. bataljon zasedel položaje pri Prevolah, patrolje je pa pošiljal proti Zvirčam in Strugim. 2. bataljon je bil v okolici Žvirč, patrolje je pošiljal proti Kompolju. 3. bataljon je bil jugozahodno od Prevol, patrolje pa je pošiljal proti Polomu. 4. bataljon, ki je sicer ostal na starih položajih rud Malim Korinjem, pa je moral zaradi obrnjenega razporeda brigade pošiljati patrolje proti Ilovi gori in Hočevju. Brigada je začasno spadala pod poveljstvo štaba 18. divizije. Ob 17. uri 17. julija je odšel 1. bataljon v Žužemberk, kjer je ostal do 21. julija.

Tedaj je odšel nazaj na položaje brigade pred 16. julijem ter zsedel razgledne točke pri Lazah nad Krko, bojne patrolje pa je pošiljal proti Hočevju, Ilovi gori, Grosupljemu in Višnji gori. 2. bataljon pa je zasedel položaje pri Prevolah in na Vršičku. Te je imel

1. bataljon pred odhodom v Žužemberk. 3. bataljon je še nadalje

ostal pod poveljstvom štaba 18. divizije in se je zadrževal v okolici vasi Lopata, eno četo pa je imel v Žužemberku na levem bregu Krke. Ta bataljon je pošiljal patrulje proti Hinjam.

Vmes je brigada izvedla tudi nekaj manjših akcij. Ponoči med

19. in 20. julijem so minerji v spremstvu ene čete odšli h Grosupljemu in tam v neposredni bližini žične ograje okoli postojanke minirali železnico, nato pa nekaj dlje razstrelili kakih tristo metrov tirov. Vlak, ki je poskušal poseči v boj, je naletel na mino ter iztiril z dvema vagonoma, eden pa je bil poškodovan.

V noči med 20. in 21. julijem sta dve četi 4. bataljona odšli v dobrepoljsko dolino, da bi preiskali vas Podtabor, kjer so se po podatkih obveščevalne službe večkrat zadrževali domobranci. Podatek se je izkazal kot neresničen, toda da ne bi zaman hodili tako daleč, sta četi nato preiskali več vasi v okolici Kompolj in Strug, vendar na sovražnika nista nikjer naleteli.

Zjutraj sta se četi vračali skozi vas Tisovec proti Malemu Korinju. Precej borcev je nosilo zaplenjene domobranske uniforme, nekaj Štajercev, dezertirjev iz nemške vojske, pa nemške. Nekomu je prišlo na misel, da bi se pošalil s Tisovčani, za katere so borci vedeli, da jih je večina na domobranski strani. Tako sta se četi začeli izdajati za domobransko-nemško enoto ter klicati v jutranjem mraku vaščane iz hiš, se z njimi pogovarjati ter poizvedovati o partizanih. Mnogi vaščani so res nasledli ter se pričeli celo hvaliti, koliko in kako je kdo škodoval partizanom in koga ima kdo pri domobrancih. Prav tako so hiteli pripovedovati, kje so položaji 4. bataljona, kje straže in kje zasede ter patrulje. Svetovali so tudi, kam naj domobranci streljajo s topovi, da bodo kaj zadeli, ter negodovali zoper slabo merjenje 9. julija. Ko se je zdanilo, so nekateri vaščani spoznali svojo zмотo, nekaj moških je skušalo zbežati. Med drugim so borci tudi zvedeli, v kateri hiši so skrivali ranjenca, ki je 9. julija ostal v hosti, in kdo ga je odpeljal v Velike Lašče. Namestnik bataljonskega komandanta Rudi Miler je hotel aretirati gospodarja hiše, kjer so ranjenca skrivali, toda ta se je aretaciji uprl in se začel z Milerjem ruvati. Skušal ga je potegniti za seboj v vežo in mu iztrgati puško iz rok, kar mu je že skoraj uspelo. Tedaj pa je Miler potegnil pištolo in ga ustrelil v stegno. Kljub temu je Miler dovolil, da so ranjenca odpeljali v bolnišnico v Velike Lašče. Nato so obveščevalci aretirali v vasi osem moških in tri ženske. Nekaj kasneje so tri ženske in enega moškega izročili sodišču pri komandi mesta Grosuplje, druge pa izpustili. Pri preiskavi je bataljon na podstrešju hiše, kjer so

skrivali ranjenca, našel nad sto parov čevljev, sezutih ubitim ali ujetim partizanom, ter precej rabljenih uniform in perila, pridobljenega na enak način.

Do 22. julija zvečer je brigada ostala na istih položajih, tedaj pa je prejela povelje za odhod na območje med Šentvidom in Žužemberkom.³

V razdobju med 2. in 22. julijem je imela brigada samo tri večje spopade, toda to ne pomeni, da je mirovala. Njena naloga je bila bolj obramba. Večino tega časa je bila med Krko, Zdensko vasjo, Ilovo goro in Malim Korinjem. To območje je pokrito z gozdovi in je zelo redko naseljeno. V redkih in samotnih vaseh tega dela Suhe krajine je bila večina prebivalstva sovražna do naše vojske. Zaradi poletja so bili bataljoni največkrat kar v gozdu, kjer je imel sovražnik najmanj možnosti, da jih preseneti. Bataljoni so tudi pogosto menjali položaje in s tem onemogočali, da bi sovražnik zatrdno vedel, kje so. Toda kljub temu je bila brigada precej razdrobljena in je moral vsak bataljon organizirati krožno obrambo. Zaradi stalne nevarnosti presenečenja so morale biti straže in patrulje številne in pogoste, zato so bili borci kmalu močno neprespani in utrujeni. Ta stalna nevarnost pa je mnogim tudi začela razjedati živce.

Večino tega razdobja je bila brigada na območju okoli Krke sama. Že 26. junija sta namreč Cankarjeva in 12. brigada odšli z območja okoli Krke proti Hrvaški, da bi napadli in uničili ustaško-nemško postojanko v Bosiljevem. Potem ko sta svojo nalogo uspešno izvedli, se je sicer 12. brigada vrnila v Slovenijo, Cankarjeva brigada pa je še nekaj časa ostala ob meji, nato pa se je premaknila proti Metliki, kjer je grozil sovražnikov vdor od Zagreba. Odsotnost dveh brigad se je močno poznala na občutljivem območju okoli Krke. Ko pa je bila Metlika in s tem vsa vzhodna Bela krajina močno ogrožena, je odšla tja še Gubčeva brigada. Tako je bila 15. brigada skoraj sama v celi Suhi krajini, med Krko in kočevsko železnico. Zato je tudi začasno prišla pod poveljstvo 18. divizije, ki je imela dve brigadi med Žužemberkom in Šentvidom ter Stično. Toda s tem se je njeno območje še povečalo in zato je 15. julija tudi delno spremenila svoj razpored, da bi branila Suho krajino tudi iz smeri Kočevja.

Če je hotela nadzirati tako veliko območje, je morala biti razdeljena na manjše skupine, ki niso bile sposobne za napadanje. Zato se

³ Opis dogodkov med 1. in 22. julijem je narejen po podatkih iz dnevnika Mileta Pavlina, izjavi Vinka Ukmarja, piščevih spominih ter po arhivu IZDG (fascikel 26/11) in domobranskem fondu, fascikel 283.

je omejevala na obrambno zavzemanje položajev v globini manevrskega prostora. Le ob sovražnikovih izpadih (2., 9. in 13. julija) je z manevrom skušala sovražnika obkoluti in uničiti. 9. in 13. julija ji je to skoraj uspelo. Ob vseh treh napadih je sovražnik težil za tem, da brigadi zada hude izgube in jo s tem za nekaj časa onespособi za boj, nikakor pa ni težil za nadzorstvom nad celotnim območjem. Zavedal se je, da bo območje lahko nadzoroval, če ne bo v njem nikogar, ki bi mu to preprečeval ali branil.

V dneh, ko je bilo težišče dejavnosti 7. korpusa v okolici Metlike, je s svojim vztrajanjem v Suhi krajini 15. brigada uspešno opravila svojo nalogo, saj je bilo območje med Krko in Zdensko vasjo ključno za obrambo Krke. Kdor bi imel Krko, bi zlahka prodrli tudi v Žužemberk in dalje proti Dolenjskim Toplicam ter Rogu, s tem pa ogrozil zaledje enot, ki so branile metliško okolico.

MED STIČNO, ŠENTVIDOM IN ŽUŽEMBERKOM

Pozno ponoči med 22. in 23. julijem je 15. brigada po večurnem pohodu zasedla območje med vasi Mala Peca, Rdeči kal in Sad. Zaradi teme in utrujenosti so bataljoni plegli kar ob poteh, da bi se borci spočili. Območje, kamor je prišla brigada, je bilo glede naklonjenosti prebivalstva osvobodilni vojni podobno onemu v Suhi krajini, le da je bilo po vaseh za spoznanje več pristašev NOV in je bila le redka vas popolnoma brez njih. Toda tudi tam je bilo zemljišče nepregledno in poraščeno z razsežnimi gozdovi ter hribovito. Pred prihodom 15. brigade na to območje sta bili tu 8. in 9. brigada. Domobranci so ju stalno napadali, ju večkrat presenetili in jima zadali občutne izgube. Po gozdovih je ležalo precej mrličev, ki jih je morala v naslednjih dneh 15. brigada pokopavati. To je povzročilo med borci nekakšen podcenjevalen odnos do obeh brigad. Toda kaj kmalu se je pokazalo, da tudi 15. brigada ne more kaj dosti narediti proti izurjenemu, dobro oboroženemu in opremljenemu sovražniku, ki je zaradi mnogih domačinov v svojih vrstah poznal vsak grm in vsako drevo ter imel odlično obveščevalno službo.

Zgodaj zjutraj 23. julija je brigada zasedla naslednje položaje:

Prvi bataljon je bil zahodno od vasi Mala Peca v gozdu. Nadziral je cesto Mala Peca—Gorenja vas—Lučarjev kal—Bojanski boršt. Nad vasjo Rogovila in nad Mrzlim poljem je imel zasedi, posebno

patruljo pa je poslal k Stični. 2. bataljon je bil jugozahodno od Rdečega kala, posebno patroljo je poslal proti Šentvidu. 3. bataljon je bil južno od 2., v rezervi, 4. bataljon pa je bil južno od vasi Sad.

Podnevi 23. julija brigada ni imela spopadov, zvečer pa sta odšli po ena četa vznemirjat postojanki Stično in Šentvid. Četi sta prišli v bližino bunkerjev in izstrelili po nekaj rafalov, nato pa sta se umaknili.

Naslednjega dne, to je 24. julija, je brigada samo izpopolnila zavarovanje, ker se je bilo bati presenečenj. Straže so bile bolj goste, patrolje številnejše. Tega dne je bil tudi razpuščen 3. bataljon, njegovi borci in funkcionarji pa razdeljeni med druge bataljone. Brigadni štab ni razpustil 4. bataljona kot zadnjega po vrstnem redu zaradi tega, ker je menil, da je 4. bataljon najboljši v brigadi. Na mesto Vinka Mojškrca-Jesena, namestnika brigadnega komandanta, ki je bil premeščen za komandanta Gubčeve brigade, je v tem času prišel komandant 3. bataljona 15. brigade Jože Sivec-Maslivec.¹

Dne 25. julija je sovražniku kljub posebnim patroljam, zasedam, izvidnicam in stražam uspelo iz Šentvida prodreti na območje, ki ga je branila 15. brigada. Brigadni štab je cenil sovražnikove sile na okoli tristo mož. Prodirali so v petih vzporednih kolonah, s seboj so imeli dva minometa na mulah in nekaj voz. Prva jih je opazila izvidnica pri vasi Trnovica in začela streljati. Toda kmalu se je morala umakniti, ker jo je sovražnik začel obkoljevati. Zatekla se je proti položajem 2. bataljona. Sledil je spopad sovražnika z 2. bataljonom, ki se je prav tako kot izvidnica zaradi nevarnosti obkolitve po približno četrtturnem boju moral umakniti proti Orlaki. Tedaj je sovražnik nad vasjo Srebotnica postavil oba minometa in začel obstreljevati položaje brigade. 1. bataljon je drugemu takoj poslal eno četo na pomoč, vendar ta četa ni dobila stika s sovražnikom. Takoj zatem je odšla 2. bataljonu na pomoč še ena četa, ki sta jo vodila brigadni in bataljonski komandant. Spotoma so borci od civilistov slišali, da prodirajo domobranci proti Žužemberku, zato sta obe četi hiteli tja, da bi jim zaprli pot. Ko sta dosegli goličavo pri Orlaki, je

¹ Jože Sivec-Maslivec je bil rojen 8. maja 1925 v Grobljah pri Šenttjerneju. Izučil se je za krojaškega pomočnika. K partizanom je odšel 25. aprila 1942 v Gornje. Kmalu je zaslovel zaradi hrabrosti in vojaške sposobnosti, četni komandir je postal že pred italijansko kapitulacijo, takoj po njej namestnik bataljonskega komandanta v 1. bataljonu 15. brigade. Nato je bil razrešen funkcije zaradi napake štaba bataljona. Toda kmalu se je spet izkazal in postal najprej četni komandir, nato namestnik bataljonskega komandanta, komandant 3. bataljona, nato pa namestnik komandanta brigade, čin poročnika je dobil 1. novembra 1943, 1. novembra 1944, že po smrti, pa je postal kapetan. (Vir: Personalna kartoteka 15. divizije v arhivu IZDG, piščevi spomini.)

začela nanju streljati sovražnikova zaseda na Starem gradu. Takoj sta jo začeli obkoljevati, toda pri tem sta bili prepočasni in je zasedi uspelo prek Zagorice brez sledu izginiti.

Tega dne je imela 15. brigada dva ranjenca, kurirja pa so domobranci ujeli in zaklali. Sovražnikove izgube je štab brigade ocenil na trideset mrtvih in ranjenih, toda to število je nedvomno močno pretirano.

Ko se je popoldne sovražnik umaknil, je brigada znova zasedla stare položaje. Sovražnikov izpad tega dne lahko smatramo kot nasilno ogledniško akcijo, s katero je ta skušal ugotoviti moč, razpored in borbenost 15. brigade. Predvsem pa ga je mikal Žužemberk, kjer so bili štabi, vodstva političnih organizacij in zaledne ustanove. 15. brigada je bila preslabotna in preveč razpršena, da bi se mu lahko učinkovito uprla.

Dne 26. julija je bil 1. bataljon na hribu jugovzhodno od Lučarjevega kala. Patrulje je pošiljal proti Lučarjevemu kalu, Sušicam, Znojilam in Kitnemu vrhu. 2. bataljon je bil na grebenih vzhodno od prvega, nadziral je Hrastov dol in Lučarjev kal ter pošiljal patrolje proti Lučarjevemu kalu, Bojanjemu vrhu in Malim Pecam, 3. bataljon je bil jugozahodno od Lučarjevega kala, patrolje je pošiljal proti Muljavi in vzdrževal zveze z 12. brigado, ki je minulo noč prišla v bližno petnajste.

V noči med 26. in 27. julijem naj bi 15. brigada sodelovala z dvema bataljonom pri demonstrativnih napadih na Višnjo goro in Stično pri akciji 18. divizije. Ta je bila ob tem času na Notranjskem in naj bi porušila z 8. brigado železniški predor pri Razdrtem pri Šmarju, na železnici Ljubljana—Grosuplje.

Drugi bataljon naj bi ostal na položajih okoli Orlake ter vzdrževal zvezo z 12. brigado. Že ob 19. uri je odšel 1. bataljon proti Višnji gori, ki jo je napadel ob 23. uri. 1. četa je Višnjo goro napadla z zahodne strani, 2. je začela obstreljevati šest bunkerjev na Peščeniku, tretja pa je varovala zaledje obeh napadajočih čet tako, da je imela en vod pri vasi Pristava, enega pa pod Križko vasjo. Bataljon je moral vzbuditi videz, kot da gre za večji napad, in s tem sovražnika zadržati v postojanki, da ne bi odšel proti Grosupljemu in dalje proti Šmarju. Demonstrativni napad 1. bataljona na Višnjo goro se je končal nekako ob 4. uri 27. julija.

Tretji bataljon je odšel na pot ob 19,30, z napadom na Stično pa je začel ob 22. uri. Dejansko je postojanko napadala samo ena četa, okrepljena z enim vodom, ker so bili ena cela četa in dva voda

drugje, v zavarovanju proti Šentvidu in Višnji gori. Preden se je bataljon približal postojanki, je preiskal tudi nekaj bližnjih vasi, če bi se tam zadrževali posamezni sovražnikovi vojaki, toda našel ni nikogar. Tudi napad na Stično se je nehal 27. julija ob 4. uri, bataljon je imel nalogo, da sovražnika zadrži v postojanki in ga zaposli.

Zjutraj sta se 1. in 3. bataljon vrnila iz akcije in se začasno ustavila v bližini 2. bataljona na Brezovem vrhu pri Orlaki. Tam sta počivala do večera 27. julija, nato pa sta odšla v dolino Krke. Proti jutru sta se nastanila skupaj s pratežem vseh treh bataljonov in brigadnim štabom v Drašči vasi na levem bregu Krke, 2. bataljon pa se je premaknil na grebene nad Seli pri Šumberku.

Popoldne 28. julija je brigadni štab prejel obvestilo, da se bliža položajem 2. bataljona sovražnikova kolona kakih sedemsto mož in oborožena s topom ter tremi težkimi minometi. Zato je bataljonu takoj poslal na pomoč dve četi iz 3. bataljona. Prišlo je do spopada, v katerem je imela 15. brigada šest ranjenih. Glavno težo boja pa je nosila 12. brigada.

Dne 29. julija je bil 1. bataljon z eno četo 3. bataljona na položaju na grebenu nad vasjo Reber, patrulje pa je pošiljal proti Ajdovcu in Dobrniču. 2. bataljon in dve četi 3. bataljona pa so bili pri pratežu in brigadnemu štabu v Drašči vasi.

Dne 30. julija zjutraj sta iz Drašče vasi proti Rdečemu kalu odšla 2. bataljon s tremi in 3. bataljon z dvema četama v dveh vzporednih kolonah. Na sovražnika niso naleteli.

Dne 31. julija je odšel že zjutraj proti Selom pri Šumberku 1. bataljon s tremi in 3. z eno četo. Na sovražnika niso naleteli, zato so se proti večeru vrnili.

Ponoči med 31. julijem in 1. avgustom so vsi trije bataljoni znova odšli na že znane položaje okoli Brezovega vrha pri Orlaki ter se razmestili v obliki trikotnika. Pratež in brigadni štab sta ostala v Drašči vasi, hrano so borcem nosili na položaj s kotli na mulah. Vzhodno od 15. brigade je bila Gubčeva brigada, medtem ko je 12. brigada odšla proti Čatežu. 1. avgusta je bilo vse mirno, bojev ni bilo, brigada pa je pošiljala na vse strani patrulje, posebno pa proti Šentvidu in Stični.

Dopoldne 2. avgusta je 3. bataljon odšel proti vasi Sad, jo obkolil in preiskal, vendar ni naletel na sovražnika.

V noči med 2. in 3. avgustom je bila brigada na starih položajih okoli Brezovega vrha pri Orlaki. Kot navadno so tudi to noč na vse strani odšle njene patrulje in izvidnice. Kmalu po polnoči so dežurni

zbudili borce, ki so nato do zore čakali v bunkerjih, pripravljeni za napad kot vsako jutro. Gubčeva brigada pa je podobno kot že večkrat prej 15. brigada odšla v več kolonah proti Šentvidu in Stični, da bi med pohodom prestregla sovražnika in ga napadla ter zavrnila v postojanke.

Še ponoči pa je iz Šentvida proti Žužemberku krenil celoten 4. domobranski bataljon. Njegova 31. četa je prodirala mimo Sv. Roka, Pec, Sel pri Šumberku ter Rebri proti Žužemberku. Njen 3. vod je ostal kot zaseda pri cerkvi na Zaliscu, 32. četa pa je prodirala vzpo-

Skupina borcev 15. brigade poleti 1944 v vasi Velike Lipje. Prvi z leve proti desni je Vinko Ukmar

redno mimo Gombišča in Zalisca proti Zafari. Njen 2. vod je bil v desni, 3. pa v levi pobočnici. 39. četa je prodirala mimo Pristavice, Zagorice, Sel pri Šumberku ter Volčjih jam proti Žužemberku. »Težka četa« s tremi težkimi minometi, brzostrelnim in gorskim topom, pa je šla naravnost proti Žužemberku. V Šentvidu je ostala kot zavarovanje samo 15. domobranska četa. Torej so uporabljali že znano taktiko prodiranja po skritih poteh v vzporednih kolonah. Del sovražnikovih vojakov je nosil tudi uniforme naše vojske. Značilno je tudi, da so imeli s seboj še osem praznih voz, verjetno pripravljenih za prevoz ranjencev ali plena.

Že zgodaj zjutraj je domobrance sicer opazila patrulja 15. brigade, ki jo je štab poslal proti Selom. Vendar je njen vodja menil, da ima pred seboj del Gubčeve brigade. Naletel je namreč na domobrance v uniformah naše vojske, razen tega pa je bil obveščen, da je odšla v tisto smer Gubčeva brigada. Prav tako je domobrance opazila četa 15. brigade, poslana v засedo nad Stehanjo vas, in jih prav tako imela za del Gubčeve brigade. Kljub obvestilom, da gre za dele Gubčeve brigade, je brigadni štab takoj poslal proti Selom eno bojno in eno obveščevalno patruljo, vendar niti ena niti druga nista opazili nič sumljivega.

Prav tako tudi Gubčeva, ki je prodirala v nasprotno smer kot domobranci, nikjer ni dobila z njimi stika. Kolone Gubčeve in 4. domobranskega bataljona so se zgrešile ali pa so se domobranci tako kot večkrat potuhnili ter spustili Gubčevo mimo, ne da bi streljali nanjo.

V Žužemberku je bil tedaj štab 15. divizije, komanda mesta Žužemberk, komanda Dolenjskega vojnega področja, rajonski odbor OF Žužemberk z vodstvi drugih organizacij, včasih pa se je v njem zadrževal tudi bataljon Vojske državne varnosti.

Ni nobenega dvoma, da je sovražnik do podrobnosti poznal celotno zavarovanje, nastanitev, številčno moč in oborožitev vseh teh enot in ustanov. Vse to so mu lahko posredovali številni pristaši, ki jih tudi v Žužemberku in okolici ni primanjkovalo. Po vsej verjetnosti so porezali važnejše telefonske zveze, tako da 15. brigada ni imela nobene zveze z divizijskim štabom in drugimi enotami.

Kot navadno je tudi 3. avgusta zjutraj, potem ko ni bilo slišati streljanja in drugih znakov sovražnikove navzočnosti, večina borcev 15. brigade legla k počitku. Toda nekako okoli 8. ure je v Žužemberku počilo nekaj strellov. Temu nihče ni pripisoval posebne pozornosti, saj se je večkrat dogajalo, da je kaka enota imela vaje, da je preizkušala orožje ali priredila poskusni alarm s streljanjem, ni pa o tem nikogar obvestila. Dejansko pa sta dva obveščevalca opazila domobrance ter pričela nanje streljati. Toda bilo je že prepozno. Domobranci so zasedli Zafaro in Cvibelj ter se vgnezdili v ruševinah ter ostankih bunkerjev, ki so jih izkopale ali zgradile razne vojske v dvoletnih bojih. Takoj nato so vdrli med hiše. Začel se je pokol, kakršnih je bilo malo v vsej osvobodilni vojni na Slovenskem.

Huda napaka je bila, da ni bilo nobene zasede niti na Cvibljju niti na Zafari, torej na obeh višinah, ki gospodujeta nad Žužemberkom. Ni bilo enotnega poveljstva nad vsemi enotami, štabi in

ustanovami v Žužemberku. Komanda mesta je bila sicer podrejena komandi področja, toda nobena izmed njih se ni čutila zavezano podrejata se štabu divizije, ker nista bili iz divizije. Rajonski odbor z vodstvi organizacij se je smatral za civilno ustanovo, ki nima z vojsko nobene zveze. Bataljon Vojske državne varnosti pa se je spet čutil podrejenega samo svojemu brigadnemu štabu, ne pa štabu 15. divizije. Razen tega se je bataljon Vojske državne varnosti zanašal, da je zavarovala Žužemberk zaščitna četa divizijskega štaba, štab divizije pa se je zanašal na bataljon Vojske državne varnosti. Vsi skupaj pa so se kljub domobranskim vdorom v zadnjih dneh in bridkim izkušnjam brigad 18. divizije vse preveč zanašali na Gubčevo in 15. brigado, čeprav sta bili maloštevilni in razporejeni precej daleč narazen, vmes pa je bilo več kilometrov gozdov in hribov.

Posledice take brezskrbnosti in malomarnosti so bile usodne. Domobranci bi se lahko postavil na ključnem položaju nad Žužemberkom v bran en sam stražar. Pa še ta je bil starejši mož, eden izmed vermanov, ujet na Štajerskem, mobiliziran in poslan na Dolenjsko. Toda ko je zagledal domobrance, je takoj sklenil, da se jim bo vdal in se tako vrnil nazaj na Štajersko k Nemcem. Ko so se mu približali, je dvignil roke, povedal kdo je in kaj bi rad, nato pa odšel z njimi, da bi pokazal še več, kot so domobranci vedeli.

Tako so domobranci brez strela prišli do hiš in tam začeli loviti presenečene člane odsekov, terenske aktiviste, pratežnike in druge. Mnogo so jih poklali, toda nekateri so se vseeno branili in začelo se je streljanje in pokanje ročnih bomb.

V 3. bataljonu, ki je bil najbližji Žužemberku, so spet postali pozorni na to pokanje. Poskušali so dobiti telefonsko zvezo z Žužemberkom ter vprašati, kaj se tam dogaja, toda telefon je molčal. Prav zaradi tega se je štabu zazdelo, da v Žužemberku nekaj ni v redu. Takoj je iz prostovoljcev sestavil večjo patroljo, da bi odšla proti Žužemberku in ugotovila, kaj se tam godi. Patrolja je poprek čez gozd tekla v dolino in kmalu prispela nad vas Reber. Tam je zagledala, kako hodijo okoli bunkerjev na Cviblju in Zafari neki ljudje. Kdo so, pa ni mogla ugotoviti, ker nihče ni imel daljnogleda. Zato je vodja patrolje proti Cviblju nekajkrat ustrelil. Od tam so začeli odgovarjati s strelji. Zdaj ni bilo nobenega dvoma več, da je v Žužemberku sovražnik. Toda sprva se je zdelo, da je tja prodrli prek Suhe krajine. V Žužemberku pa je bilo tedaj že vse tiho.

Ko je sovražnik vdrl v vas, so se preživeli borci naše vojske in aktivisti začeli v neredu umikati v dolino Krke in dalje, pač proč

od sovražnika. Toda na ostankih porušenega mostu je spet padlo nekaj ljudi, nekaj pa jih je obležalo tudi na desnem bregu Krke, po poljih in med hišami v Stranski vasi. Domobranci so namreč prek doline Krke iz vsega orožja streljali za umikajočimi se borci. Takoj zatem pa sta 1. in 2. vod 31. domobranske čete ter 2. in 3. vod 32. čete prekoračila Krko in začela pobijati ranjence, preiskovati hiše in zasledovati begunce, ki so bežali proti Gradencu ter Velikemu in Malemu Lipju. Šele na robu hoste so nekateri bolj prisebni na lastno pobudo zasedli položaj in začeli streljati na domobrance. Tako so preprečili, da jih niso še naprej zasledovali. Razen teh in pa slabotnega upiranja posameznikov iz zaščitne čete divizijskega štaba pri ostankih mostu ni bilo v vsem Žužemberku nobenega odpora s strani naše vojske ali aktivistov. Zato so domobranci nemo-teno preiskovali hišo za hišo, gospodarska poslopja in druga možna skrivališča. Tako so našli še nekaj ranjencev in takih, ki so se skrili. Skoraj vse so nemudoma poklali. Med njimi so ujeli tudi tri partizanke, ena je bila noseča. Vse tri so na najbolj okruten način zaklali, nosečnici so prebodli trebuh, vsem trem pa oskrunili spolovila. Samo štab 15. divizije je imel deset mrtvih in šest ranjenih. Ze ta podatek zadosti pove, saj je v vsakem spopadu več ranjencev kot padlih, če pa je narobe, pomeni, da je sovražnik ujete ranjence umoril. Temu številu pa je treba prišteti še žrtve iz vseh drugih enot, ki so bile ob napadu v Žužemberku, pa tudi razne slučajne popotnike. Točno število žrtev domobranskega napada tudi takoj po napadu ni bilo znano, ker so mrliče in ranjence poklali na raznih krajih, toda govorilo se je o sedemdeset do osemdeset mrtvih.

Štab 15. brigade je ukrepal naglo in odločno, ko je zvedel za sovražnikov vdor v Žužemberk. Zvedel pa je zanj, še preden se je vrnila patrulja 3. bataljona. Takoj je izdal ukaz, naj 1. in 3. bataljon kreneta proti Žužemberku in nemudoma napadeta domobrance, 2. pa naj ostane na položaju, ščiti hrbet in varuje pratež.

Po pospešenem pohodu je v zelo kratkem času 3. bataljon zasedel rob gozda na grebenu zahodno od vasi Cvibelj, 1. pa je zasedel vas Reber. Del 1. bataljona je takoj odšel proti Zaliscu in tam napadel domobrance, ki so vozili z vozmi plen proti Šentvidu. Zadal jim je nekaj izgub, ki so po najbrž pretiranih vesteh znašale okoli dvajset mrtvih. Domobranci so pustili vozove na cesti, toda 1. bataljon jih ni mogel odpeljati, ker so ga domobranci začeli obkoljevati.

Ko je sovražnik v Žužemberku spoznal, da ga je s severozahodne strani začela napadati 15. brigada in da ga medtem skušajo odrezati

od ceste in postojank, se je odločil za protinapad in proboj po grebenu Cviblja. Vrh grebena je bila 1. četa 3. bataljona, precej maloštevilna in razporejena na dokaj širokem pasu. Nanjo je odprl ogenj iz vseh minometov, nato pa je jurišal, ne oziraje se na žrtve. Po pripovedovanju branilcev so bili domobranci močno pijani. Četa seveda ni mogla vzdržati juriša proti taki premoči, kot tudi ne obstreljevanja z minami. Najdlje se je upiral mitraljezec s »Šarcem«, ki je pred kratkim prišel s Štajerskega. Po pripovedovanju drugih je bil štajerski Nemec, prej je bil dijak, nato v nemški vojski, kjer je končal celo oficirsko šolo. Ko pa so mu dali dopust, je pobegnil v NOV. Vajen orožja je zadal domobrancem največ izgub, toda ko je menjal trak z naboji, se mu je približal domobranski oficir in ga s pištolo ustrelil v glavo.²

Četa se je začela v neredu umikati po grebenu proti zahodu, nato pa je zajela panika ves bataljon, ki so ga funkcionarji dvakrat zaman skušali ustaviti. Šele potem, ko so ga domobranci prenehali zasledovati in ko so zavili proti severu, so uspeli. Nato se je bataljon v strelski vrsti vračal proti prvotnim položajem na Cviblju. Spotoma so borci pobirali odvrženo orožje in opremo. Pri 1. četi 3. bataljona je bil namestnik bataljonskega komandanta Rudi Simčič iz Metlike. Ker je četa prva začela bežati, so ga takoj aretirali in poslali pred vojno sodišče. Toda to ni moglo najti v njegovih dejanjih nobene krivde, zato ga je oprostilo, le premeščen je bil drugam na enak položaj.

Ko je brigadni komandant po streljanju spoznal, da se sovražnik skuša prebiti pri 3. bataljonu na Cviblju, je tja poslal na pomoč 1. četo 1. bataljona. Toda bilo je prepozno. Ko je četa na poti proti Cviblju prečkala dolino med vasicama Reber in Cvibelj, se je 3. bataljon že umaknil, sovražnik pa je obvladal greben in rob gozda ter tako četo 1. bataljona obkolil s treh strani. V kratkotrajnem spopadu, ko se je četa bojevala sama sredi travnika, so padli skoraj do zadnjega vsi borci.

Tudi drugi dve četi iz 1. bataljona sta se morali umakniti, ko sta se znašli pred tako premočjo. Pri vasi Zalisec so domobranci naleteli na poročnika Jožeta Sivca-Maslivca in njegovega kurirja

² Med pisanjem kronike in zbiranjem podatkov zanj se piscu ni posrečilo ugotoviti njegovega imena in priimka. V bataljon je prišel komaj nekaj dni pred domobranskim vdorom v Žužemberk, zato ga najbrž niti niso vpisali v sezname ali pa so se izgubili. Pisec se spominja tudi razgovora z njim o nemški vojski. Pisca, tedaj pomočnika komisarja 3. bataljona, so nadrejeni tudi opozorili, da je ta tovariš, če se bo izkazal kot pogumen in discipliniran borec, predviden za oficirski položaj.

Gričarja ter ju obkolili. Nekaj Maslivčevih rojakov ga je takoj prepoznalo, zato so mu obljubljali, da se mu ne bo nič zgodilo, če se vda. Toda Maslivec je vdajo odklonil z grobo psovko, nakar so oba pokosili z brzostrelkami. Maslivcu so nato sezuli čevlje in mu odtrgali poročniške našitke.

Koliko mrtvih je imela 15. brigada v tem spopadu, ni bilo znano, ker so uradni podatki različni. Iz 4. bataljona so padli štirje borci, iz 1. pa 23 oziroma 25. Pogrešanih je bilo trideset in med njimi so po vsej verjetnosti mnogi padli. Takrat se je govorilo o dvaintridesetih mrtvih samo iz 1. čete 1. bataljona. Dva borca, doma iz Bele krajine, so iz te čete ujeli. Ko sta prepričala domobrance, da so ju nasilno mobilizirali, so ju prav tako mobilizirali v domobranstvo ter poslali za tri mesece v šolsko četo v Grosupljem. Ko sta tam končala urjenje, so jima dali kratek dopust v Ljubljani. Izkoristila sta ga, da sta pobegnili, in se prijavila naši vojski.

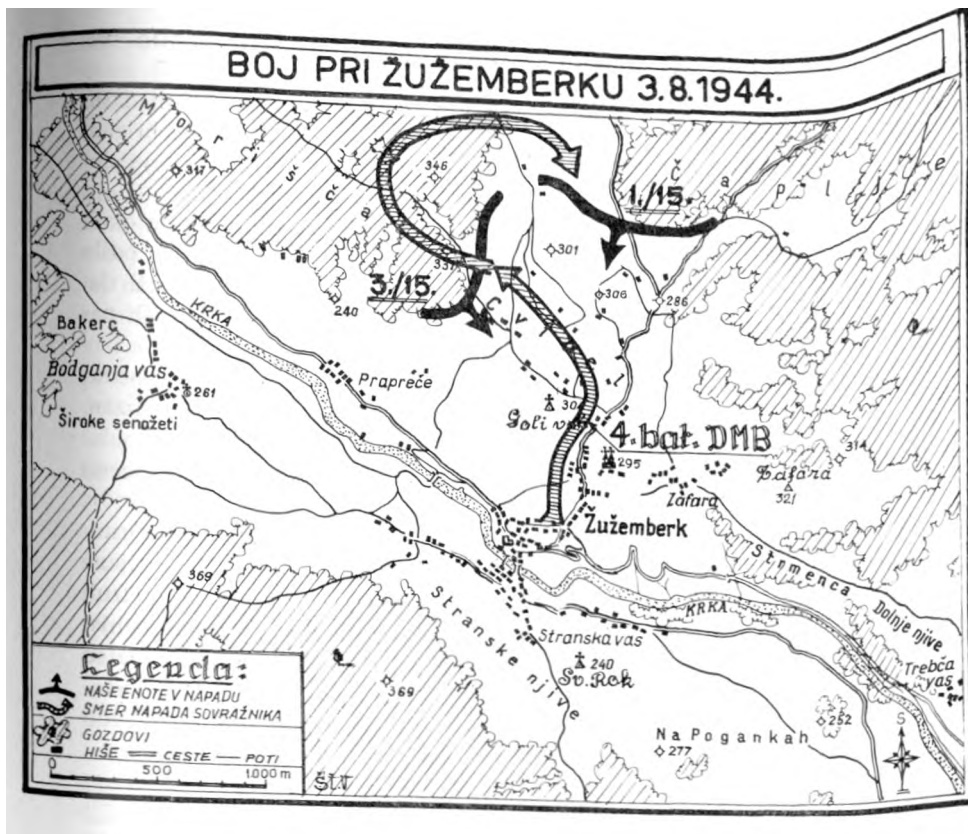
Gubčeva brigada je medtem prodrla skoraj do Šentvida, zato zaradi oddaljenosti ni slišala streljanja pri Žužemberku. Z divizijskim štabom ni imela drugih zvez kot kurirske, te pa so bile zaradi velike razdalje in gozdnatega ozemlja zelo počasne. Zato se je ta brigada vrnila k Žužemberku šele potem, ko so domobranci že odšli od tam.

Večino žrtev so zvozili z vozovi na žužemberško pokopališče, kjer so jih pokopali v dva velika skupna grobova. 3. bataljon se je spustil s Cviblja prav tedaj, ko so mrličje pripeljali in jih odlagali za zid. Strahotni prizor je mnogim odprl oči, da so spoznali, kaj je belogardizem. Iz bojazni, da borci ne bi zaradi pogleda na poklane žrtve zgubili pogum, je moral po ukazu štaba bataljon nemudoma nazaj na položaje.

Dne 4. avgusta je štela brigada samo še 438 borcev. Bila je na starih položajih okoli Brezovega vrha, z manjšimi spremembami pri 3. bataljonu, ki je poslal svojo 1. in 3. četo nekaj sto metrov dlje od glavnega položaja. Do 7. avgusta ni bilo bojev.

Tega dne okoli 6. ure je ena izmed patrulj 15. brigade blizu vasi Sad opazila sovražnikovo kolono, ki je štela kakih tristo mož. S seboj so spet imeli nekaj praznih voz. Druga izvidnica 15. brigade pa je opazila kakih dvesto domobrancev, ki so se pomikali od Sel pri Šumberku proti Žužemberku. Spet je nastopal 4. domobranski bataljon, ki je skušal znova vdreti v Žužemberk.

Brigada je bila takoj pripravljena za pohod in boj. 3. bataljon naj bi ostal na Brezovem vrhu za varstvo zaledja, 1. in 3. pa sta

odšla v napad. Toda kmalu zatem je dobil povelje za odhod tudi i. bataljon. Načrt bngadnega štaba je bil pregon domobrancev s L-viblja m Zafare, zato naj bi en bataljon zasedel položaje severno od Prapreč ter od tam napadel. Eden naj bi prodrl do Zalisca ter napadel od tam, eden pa naj bi bil v rezervi nad vasjo Reber. Toda medtem ko se je 15. brigada zbirala, približevala in se pripravljala za napad, je sovražnik strl slabotni odpor zaščitne čete štaba 15. divizije in se prebil čez ostanke porušenega mostu v Stransko vas in po desnem bregu Krke začel prodirati proti Drašči vasi. Šmihelu in Križu. 2. bataljon naj bi domobrance napadel v vasi Križ. pa je bil prepočasen. Po krajšem spopadu je sovražniku uspel umik. 1. in 3. bataljon pa sta nato zasledovala sovražnikovo kolono do Kitnega

vrha, kjer so domobranci ujeli in zaklali borca, ki je odšel iz 15. brigade za zvezo z 9. brigado.

Tega dne sovražniku v Žužemberku ni uspelo presenetiti naših enot, ker so se pravočasno umaknile. Pač pa so se pri 15. brigadi začeli kazati znaki utrujenosti in demoralizacije. Borbenost je doživela po 3. avgustu hud udarec.

Zvečer 7. avgusta je brigada znova zasedla stare položaje okoli Brezovega vrha, kjer je ostala vse do jutra 12. avgusta, ko je odšla proti Zagradcu, da bi se spopadla z domobranci, ki so vdrli tja. Ves čas med 7. in 12. avgustom ni imela bojev, razen manjših patrolnih spopadov.

Po smrti namestnika brigadnega komandanta Jožeta Sivca-Maslivca ga je zamenjal na tej dolžnosti znani stari gorjanski partizan, naiadnje komandant 1. bataljona 15. brigade Ivan Vinkšelj-Sin.³

Čas med 23. julijem in 12. avgustom, ko je bila brigada severno od Žužemberka, lahko razdelimo na tri razdobja:⁴

V prvem, med 23. julijem in 27. julijem, je brigada na že ustaljen način branila polkrožno obrambno črto. Čete so bile razporejene na robovih gozdov, zavarovanje je bilo sestavljeno iz straž, patrolj in izvidnic ter »posebnih patrolj«. Toda te niso opravičile zaupanja, ker so se težko prebile v bližino sovražnikovih postojank, tam pa so lahko nadzirale samo po en izhod, medtem ko jih je vsaka postojanka imela po več. Tak način zavarovanja in obrambe je brigado

³ Ivan Vinkšelj-Sin je bil rojen 17. junija 1920 v Šentjerneju. Izučil se je za soboslikarja. V NOV vstopil 2. maja 1942 v Gorjansko četo. Najprej je bil desetar, nato pa je počasi napredoval, tako da je bil četni komandir že pred italijansko kapitulacijo. Nato je bil dolgo komandant 1. bataljona. Dne 16. avgusta 1944 je bil pri Sv. Duhu na Polževem od drobca mine ranjen v trebuh. V upanju, da mu bo pomagalo v bolečinah, je spil nekaj žganja, kar je postalo zanj usodno. Umrli je 28. avgusta v eni izmed bolnišnic na Rogu zaradi zastrupitve. Milan Guček piše v svojih spominih, kako se je do zadnjega boril za življenje in še umirajoč prepeval vesele fantovske pesmi. (Viri: Personalna kartoteka 15. divizije v arhivu IZDG, piščevi spomini, spomini Milana Gučka.)

⁴ Opis dogodkov med 23. julijem in 12. avgustom 1944 je narejen po piščevih spominih, dnevniku Mileta Pavlina, arhivu IZDG, fascikel 26/11, domobranski fond, fascikel 281/11, »Hronologije oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije.«

Izmed vseh dogodkov v tem razdobju zasluži največ pozornosti prav domobranski napad na žužemberk 3. avgusta. O njem je v fasciklu 26/11 več poročil divizijskega štaba, ki so nastala več dni po dogodku, med njimi pa je tudi po več dni presledka, kar je znak, da je štab 7. korpusa zahteval dodatna popolnejša poročila in pojasnila. Nekatere trditve v teh poročilih so tudi protislovne, predvsem se ne ujema število žrtev, pa tudi o začetku napada enkrat piše, da se je začel ob osmi, drugič pa ob deseti uri. Večina gradiva tudi vsebuje težnjo po opravičevanju poraza in žrtev. Vse to dokazuje, da je pomenilo število žrtev in sam napad za našo vojsko hud udarec, ki je za nekaj časa preprečil redno delo štabov.

zelo utrujal, ni pa bil učinkovit, kar se je izkazalo med domobranskim vdorom 25. julija. Sovražnik je prodrl brigadi v zaledje in tako onemogočil njeno obrambo.

V drugem razdobju, med 27. julijem in 1. avgustom, je bil en bataljon nekje v bližini Orlake ali Sel, da bi ščitil mostišče na levem bregu Krke in obenem služil tudi kot nekakšna predstraža. Dva bataljona in pratež s štabom brigade pa so bili v Drašči vasi, ki je tedaj veljala za razmeroma varno. Tam so lahko počivali, pratež je bil na varnem. Tedaj je brigadni štab že opustil način ustaljene obrambe 4—6 km od sovražnikovih postojank in se usmeril na manevrsko obrambo. Zato je brigada skoraj vsak dan poslala v manevrski prostor na levem bregu Krke vsaj dve koloni, v vsaki vsaj po dve četi. Koloni sta prodirali vzporedno, da bi v primeru, če bi se ena udarila s sovražnikom, druga takoj prihitela na pomoč ter napadla sovražnika v bok ali hrbet. Navadno se je vsaka taka akcija končala z obkolutitvijo in preiskavo kake vasi v bližini postojank.

Tak način obrambe je bil boljši kot prvi, ker so borci lahko vsaj ponoči počivali, čeprav so morali čez dan prehoditi precejšnje razdalje. Toda brigada spet ni mogla preprečiti sovražnikovih vdorov proti Žužemberku, ker je bila prešibka, da bi zapirala vse smeri. Zato je sovražniku 28. julija tudi uspel prodor na to območje.

Tretje razdobje je trajalo od 1. do 12. avgusta. Pratež je bil z brigadnim štabom v zaledju v Drašči vasi, vsi trije bataljoni pa

Vsekakor so krvavi dogodki v Žužemberku posledica cele vrste napak, predvsem malomarnosti, površnosti, uspanja nad uspehi, pa tudi nesrečnih slučajnosti. Brez dvoma so imeli domobranci precejšnjo srečo, da jim je napad tako uspel.

Domobranci viri pa so glede napada na žužemberk nenavadno skopi. Navadno so domobranci tudi v uradnih poročilih nadrejenim zelo poveljevali svoje uspehe, zlasti število mrtvih, ranjenih in ujetih borcev NOV. V nasprotju s to prakso pa za 3. avgust 1944 poročajo o manjšem številu žrtev, kot pa jih je stvarno bilo. Zakaj tako, lahko na podlagi kasnejših dogodkov in spoznanj samo ugibamo. Pisanih virov ni, žive priče ali molčijo ali pa so nedosegljive, mrtvi pa ne govorijo.

Morda so zato poročali o manjšem uspehu, kot pa so ga dejansko imeli, da bi tako pred Nemci prikrili količino zaplenjenega orožja ali važne dokumente. Znano je namreč, da so domobranci voditelji delali skrivne zaloge orožja, zlasti angleškega in ameriškega, pa tudi nemškega, ki je veljalo za dobro. Z njim so hoteli ob koncu vojne narediti vojaški udar ter se proglasiti za zavezniško vojsko. V zvezi s tem je več domobranskih oficirjev. Podobno jim je lahko tudi šlo za važne dokumente, da bi jih lahko izročili angleški obveščevalni službi, ki se je zelo zanimala za našo vojsko. Možna je tudi, da niso hoteli obešati na veliki zvon svojega uspeha zaradi krutosti, ki so jih počeli z ujetniki, zlasti z ženskami, saj so se nad tem njihovim početjem zgražali tudi mnogi njihovi odkriti in zagrizeni pristaši.

Štab 15. divizije je v svojih poročilih dal tudi priznanje 15. brigadi, ki je s svojim napadom onemogočila sovražniku, da bi bolje izkoristil svoj uspeh, dlje ostal v Žužemberku in ga temeljiteje preiskal. Med drugim je v poročilu tudi zapisano, da se je zlasti 3. bataljon v boju »sijajno« držal.

blizu skupaj, na utrjeni višini sredi gozdov. Brigadni razpored je imel obliko trikotnika, vsak kot je bil bataljon, ki si je organiziral krožno obrambo. Prednost takega razporeda je bila v tem, da je bila brigada zbrana in da ni preteklo dolgo časa od alarma do pripravljenosti za pohod. Prav tako je imela brigada bliže za pohode proti sovražnikovim postojankam, medtem ko so bili borci glede počitka nekoliko na slabšem. Slabost je bila tudi v tem, da je sovražnik kaj kmalu zvedel, kje je brigada, in jo začel nadzirati z ogleduhi in manjšimi patruljami, ob večjih napadih pa se ji je enostavno izognil. To se je posebnost pokazalo v domobranskih napadih 3. in 7. avgusta.

Dne 3. avgusta je brigada sicer pokazala odločnost in borbenost, toda sovražnik je izkoristil poznavanje zemljišča in se prebil, pri tem pa zadal brigadi precejšnje izgube, največje, kar jih je imela v enem dnevu. Pri poskusu obkoljevanja Žužemberka se je spet pokazalo, da obroč ne sme biti enojen, ampak da morajo biti zaprte samo glavne možne smeri umika. To pa je štab 15. brigade prezrl in je bil zato 3. bataljon na grebenu Cvibelj preveč razdrobljen, da bi se mogel upreti sovražniku, ki je vrgel vse svoje sile na to območje, da bi se tod prebil.

Na splošno pa lahko imenujemo to celotno razdobje kot razdobje manevrske obrambe. 15. brigada se je v tem času naučila manevrirati, kar je bilo zanjo nekaj popolnoma novega. Težave so bile samo zaradi nepreglednega ozemlja in nepoznavanja krajev, saj je bila tedaj 15. brigada prvič na tem območju.

Za uvajanje manevrskega načina bojevanja je imel največje zasluge brigadni komandant Štefan Pavšič-Jur.

SPET V SUHI KRAJINI

Zjutraj 12. avgusta je manjša domobranska skupina vdrla v Zagradec. S položajev okoli Brezovega vrha je brigada krenila proti Zagradcu, da bi jo napadla in pregnala, obenem pa je bila po ukazu divizijskega štaba namenjena na že znano območje južno od Krke, okoli Laz, Hočevja in Zdenske vasi.

V pospešenem pohodu sta se 1. in 3. bataljon vsak z ene strani približala Zagradcu, na drugi strani Krke je bila 9. brigada. Toda zadnji trenutek so domobranci, med katerimi je bilo precej domačinov, ki so dobro poznali pota, za neko živo mejo ušli iz obroča.

Ob koncu akcije na domobransko skupino se je po nesreči sam rnil brigadni komandant Štefan Pavšič-Jur.¹

Popoldne so bataljoni nadaljevali pohod na nove položaje. Brigadni štab se je nastanil v vasi Kuželjevec, 1. bataljon je bil v gozdu nad vasjo Grintovec, patrulje pa je pošiljal proti Kitnemu vrhu, Lučarjevemu kalu in Znojilam ter v Ambrus za zvezo s 3. bataljonom, ki je bil na Lazinah pri Hinjah in je prav tako pošiljal patruljo za zvezo do Ambrusa. 2. bataljon je bil v Hočevju, patrulje je pošiljal proti Ilovi gori in Zdenski vasi. 3. bataljon se je ločil od brigade že pri Zagradcu ter prek Ratja odšel na Lazine pri Hinjah. Patrulje je pošiljal proti Strugam, Vrbovcu in Staremu logu.

Naloga brigade je bila braniti Suho krajino pred sovražnikovimi vdori iz Kočevja, Ribnice in Velikih Lašč s težiščem obrambe na območju južno od Krke. Tam je imela nalogo braniti dolino reke Krke in s tem Žužemberk od zahoda, razen tega pa tudi omogočati prevoze in zveze z 18. divizijo, ki je bila na Notranjskem in južno od Ljubljane.

Dne 13. avgusta zjutraj je 2. bataljon odšel proti Zdenski vasi in tam ob 6,30 naletel na domobransko patruljo ter jo po krajšem spopadu pognal v beg proti Velikim Laščam.

Naslednje dni je brigada uporabljala staro taktiko manjših sprememb v razporedu bataljonov in premeščanju zased. Tako se je 14. avgusta 1. bataljon premaknil v gozd severovzhodno od Kuželjevca, en vod pa poslal v zasedo proti Korinju. 2. bataljon se je premaknil z dvema četama v Grintovec, z eno pa v Globoko.

Dne 15. avgusta je brigada prejela močno skupino novincev s Štajerske, tako da je štela 529 borcev in bork. Zvečer sta 1. in 2. bataljon odšla po ukazu divizijskega štaba na območje Višnja gora—Polževo—Stična. V noči med 13. in 14. avgustom so enote 18. divizije namreč napadle posadko pri železniških predorih pri Šmarju, da bi porušile še drugi predor, medtem ko so prvega že v noči med 26. in 27. julijem. Toda pri tem so doživele hud poraz in imele velike izgube. Sovražnik je divizijo zasledoval proti Notranjski. Da bi razbremenil 18. divizijo in da bi usmeril pozornost sovražnika v drugo smer, s tem pa pomagal 18. diviziji pri akcijah na območju

¹ Brigadni komandant Štefan Pavšič-Jur se je silovito razjezil, ko je ugotovil, da so domobranci spet pobegnili iz obroča. Od jeze je vrgel brzostrelko ob tla. Od udarca se je brzostrelka sprožila in začela sama od sebe streljati. Dve krogli sta zadeli Pavšiča v stegno in mu prebili kost, ena pa je njegovemu kuriju prestrelila uho. (Piščevi spomini.)

med Ljubljano in Vrhniko, je korpusni štab ukazal 15. diviziji izvesti demonstrativni pritisk v okolico Višnje gore in Stične.

V zvezi s tem je 1. bataljon zasedel višine pri Križki vasi. Pred tem so patrulje pregledale gozdove okoli vasi Luče, Sela in Nove vasi, zlasti pa okolico Sv. Duha na Polževem. Bataljon je bil v divizijski rezervi. 2. bataljon pa je bil z eno četo v zasedi blizu Hudega ob cesti Višnja gora—Stična, z dvema četama pa je demonstrativno napadal Stično s severa, od vasi Dobrava. 12. brigada bi že opolnoči morala napasti Višnjo goro, toda z napadom je pričela šele zjutraj. Zato tudi 2. bataljon ni napadel prej kot 16. avgusta ob 4. uri.

Sovražnik, 3. domobranski bataljon, je takoj zjutraj odgovoril z nasprotnim napadom. Ena četa domobrancev iz Višnje gore je prodrla do Križke vasi in dalje do Sv. Duha. Druga je prodrla po gozdu čez Zavrtache, tretja pa je prišla iz Stične proti Hudemu in vasi Črnelo ter dalje proti Velikim in Malim Vrhem. Očitno je imel sovražnik namen, da bi z vdorom v zaledje razbil napad obeh brigad.

Prvi bataljon se je takoj spopadel z domobranci in jih prisilil k umiku, nato pa se je premaknil od Križke vasi k Sv. Duhu. Tam se je spopad nadaljeval. Domobranci so celo jurišali, pa jih je bataljon odbil. Nato so po krajši, toda močni minometalski pripravi, znova jurišali. Toda spet jih je bataljon odbil s hudim ognjem, potem ko jih je spustil v neposredno bližino. Toda okoli 10. ure se je bataljon moral umakniti, ker se je umaknil tudi bataljon 12. brigade, ki je bil nad Zavrtacho, ker ga je sovražnik že obkoljeval. Zaradi tega prodora se je morala izpred Višnje gore umakniti vsa 12. brigada.

Četi 2. bataljona, ki sta demonstrativno napadli Stično, sta se potem, ko se je zdanilo, premaknili na hrib severno od Oslice, ena četa pa je odšla v zasedo k cesti nad Drago. 2e takoj zjutraj sta se četi nad vasjo Črnelo udarili s sovražnikovo kolono in jo po polurnem boju prisilili k umiku. Takoj zatem so se vse tri čete po ukazu premaknile nad Potok in Vrhe, od tam pa nad Videm na Krki. Sovražnik se je namreč pripravljal za vdor proti Krki.

V teh bojih je brigada imela tri ranjence, od tega enega težko ranjenega, eden pa je bil pogrešan. Hudo je bil ranjen Ivan Vinškelf-Sin. Štab je sovražnikove izgube ocenil na petindvajset mrtvih.

Dne 17. avgusta je bil brigadni štab v gozdu jugozahodno od Hočevja ob kolovozu Laze—Hočevje, zvečer pa se je premaknil na Laze. 1. bataljon je bil severozahodno od Hočevja, nadziral je območje Hočevje—Zdenska vas—Ilova gora ter vzdrževal zveze z 12.

brigado. Ob 20. uri pa je krenil v Spodnje Laze, da bi nadziral smer proti Korinju in Tisovcu. Na Spodnjih Lazah, ki so veljale za najbolj varne v okolici Krke, naj bi se tudi reorganiziral po novih, za vso našo vojsko enotnih načelih.

Po teh merilih naj bi imel vsak bataljon dve do tri strelske čete in četo težkega orožja. V vsaki četi naj bi bili trije ali dva voda. Brigada naj bi imela štab s prištavnimi enotami ter baterijo minometov ali topovsko baterijo.

V 15. brigadi so ta ukaz izvedli tako, da je imel vsak vod dve desetini, strelska četa tri vode, četa težkega orožja pa dva voda. Bataljon je imel dve strelski in eno težko četo, ki je bila tretja. Brigada je imela tri bataljone. V »težkih četah« so imeli v dveh vodih po dva težka mitraljeza v vsakem, razen tega pa še protitankovsko puško in protitankovski minomet.

Prej je tudi vsak borec nosil puško ali mitraljez, kakršnega je pač imel. Stari partizani so navadno nosili mavzerice, drugi pa največ italijanske puške. Začele so se pojavljati tudi angleške. Mitraljezi so bili italijanske »brede«, angleški »breni« in nemški »Šarci« ter stare jugoslovanske »zbrojevke«. Po reorganizaciji pa je vsak bataljon dobil enotno orožje, kar je bilo najboljše zaradi oskrbe s strelivom. Tako je dobil 1. bataljon angleško orožje, 2. italijansko, 3. pa nemško in starojugoslovansko.

Zvečer 16. avgusta se je 3. bataljon, ki je bil ves čas na Lazinah pri Hinjah, premaknil v vas Hrib pri Hinjah. Imel je tudi izvidnici pri cerkvi in pri šoli na Hinjah. Izvidnici naj bi oprezovali proti Smuki. Še vedno je pošiljal patrulje proti Zvirčam in Staremu logu, posebne patrulje pa so nadzirale okolico Tisovca in Ambrusa.

Dne 18. avgusta je brigada zaradi dotoka novincev s Štajerske štelala že 593 borcev in bork. Zaradi dotoka novincev ji je začelo primanjkovati orožja in ga je zato zahtevala iz skladišč.

Dne 19. avgusta je bil 1. bataljon nad Hočevjem, 2. v vasi Spodnje Laze, 3. pa še vedno na starih položajih. 20. avgusta pa je bil pri Lazah 1. bataljon, 2. jugovzhodno od Hočevja, 3. pa na starih položajih. Pratež je imel na Lazinah in ga je ščitil en vod. Zjutraj ob 4,30 je ena desetina odšla nad Zvirče v zasedo, da bi napadla sovražnika, ki se je tamkaj večkrat pojavil v manjših skupinah, pa tudi posamič. 21. avgusta je bila četa 1. bataljona v zasedi na Zaplani nad Zdensko vasjo. Ta četa je tudi ščitila bok 12. brigadi, ki je bila v bližini. Druga četa je bila na višinah nad cesto iz Zdenske vasi v Hočevje, medtem ko je bila tretja v rezervi pri bataljonskem štabu

južno od vasi Hočevje. Na položajih zahodno od Hočevja je bil

2. bataljon.

Tega dne, 21. avgusta, je dobil 3. bataljon ukaz, naj odredi eno četo, ki bo spremljala minerje, ko bodo šli minirat kočevsko železnico, ker jo je sovražnik popravljal. Bataljonski štab je odredil

3. četo, ki je imela dva voda, toda težkih mitraljezev iz skrivališč in skladišč še ni dobila. Dodelili so ji še en vod iz 2. čete, da bi imela 3 vode. Z minerji in sestavljeno četo pa je odšel brigadni obveščevalc Rudi Maconi, domačin iz Kočevja, ki je poznal okolico. Komandir skupine je bil komandir 3. čete Tone Vrutar, na pot pa je odšla 21. avgusta okoli 19. ure.

Minerji so 3. bataljonu prinesli tudi ukaz, naj ostane na starih položajih. Toda okoli polnoči je bataljonski štab prek telefona prejel šifrirano brzojavko, naj takoj krene prek Ambrusa v Hočevje. Ukaz se je zdel članom štaba sumljiv, ker so podnevi prejeli drugačno povelje in ker je telefon včasih delal, včasih pa ne, linija pa je vodila iz Hočevja po gozdovih v velikem ovinku prek Strug do Hinj. Zaradi tega bi lahko sovražnik prisluškoval razgovorom ali izdal lažno povelje za premik. Toda ugotavljati, ali je ukaz resničen ali lažen, ni bilo mogoče in zato je bataljon brez 3. čete in voda 2. čete okoli

3. ure odšel na pot.

Skupina, ki je ščitila minerje, je okoli 3. ure 22. avgusta prispela h kočevski železnici na kraj, kjer naj bi jo minirala, ne da bi naletela na sovražnika. Postavila je zasede, eno proti Kočevju, drugo proti Stari cerkvi in tretjo v vasi Koblarji zaradi zavarovanja umika. Minerji so postavili na tračnice deset min in jih sprožili ter tako uničili kakih 120 metrov proge. Takoj nato so se umaknile zasede in skupina je odšla nazaj proti Suhi krajini.²

¹ Četo in minerje je kot domačin vodil Rudi Maconi iz Kočevja, oficir v obveščevalnem centru brigade. Ko so minerji opravili nalogo, je Maconi sklenil obiskati staro mater, ki je živela v samotni hiši ob cesti, po kateri naj bi se četa vračala proti Suhi krajini. Pri njej bi se preoblekel in najedel ter zvedel novice iz Kočevja, kjer je imel starše in brate ter sestre. O svojem načrtu je obvestil komandirja ter odšel iz kolone.

Čez kake pol ure je Maconi zapustil hišo svoje stare matere in odhitel po cesti, da bi dohitel četo. Kmalu je v temi zagledal kolono in se ji pridružil, čez nekaj časa pa je opazil, kako kolona zavija proti Ribnici. Pomislil je, da je predhodnica pogrešila smer, zato je odšel ob koloni proti njenemu začetku, tam pa začel ugovarjati, kako pot ni prava. Ljudje okoli njega so osupli obstali, nato pa planili nanj, ga podrli na tla in razorožili. Vzeli so mu tudi torbico z dokumenti. Sele zdaj je Maconi spoznal, da je v temi zamenjal nemško kolono z našo in da je že dlje časa hodil z Nemci, ne da bi za to vedel. Nemce, med katerimi je bilo tudi nekaj Hrvatov, je najbolj zanimalo, kje so drugi borci, zato so Maconi ja takoj o tem začeli spraševati. Več kot jasno jim je bilo, da Maconi sam ni mogel minirati železnice. V stiski je Maconi pokazal v nasprotno smer od tiste, v katero je odšla po njegovem mnenju četa. Takoj nato so Nemci poslali v tisto stran skupino vojakov, ki naj bi minerje in četo napadli z zaledja. Potem ko ta skupina ni našla v obroču nikogar, je glavnina

Med tem je četa z minerji že zaslišala, kako gre neka kolona za njo. Ta kolona se je pomikala iz Kočevja proti Mali gori, druga pa je prodirala po neki stranski poti, da bi četi udarila v hrbet. Četa se je ustavila in se razporedila v zasedo, nato pa po njej udarila iz vsega orožja. Zaradi tega je ta skupina Nemcev četo prenehala zasledovati. Pač pa je pobočnica glavnine začela prodirati četi v hrbet. Zaradi teme in zmešnjave pa je glavnina začela streljati na svojo pobočnico. Razvil se je kratek in ogorčen spopad. Tudi vlak, ki je iz Kočevja odpeljal proti Ribnici, da bi njegova posadka pregnala minerje, je naletel na razstreljeno progo. Lokomotiva je iztirila in se nagnila, dva vagona pa sta se prevrnila.

Po spopadu med Nemci je četa nadaljevala pot proti Suhi krajini, toda kmalu je komandir spoznal, da je vsepovsod okoli sovražnik in da se je začela proti Suhi krajini manjša ofenziva. Zato se je četa skrila v gozd in mirovala. Ugotovila je, da ima sovražnik zasedo na Mali gori in na Klečah. Na Mali gori je imel tudi dva topa. Šele 26. avgusta se je vrnila v brigado.

Nemško-domobranska ofenziva, ki so se je udeležile posadke iz Kočevja, Ribnice in Velikih Lašč, je imela namen pregnati NOV iz Suhe krajine in tako odrezati 18. divizijo na Notranjskem od preskrbovalnih oporišč v Beli krajini in v dolini Krke. Brez dvoma je sovražnik vedel, da je v Suhi krajini samo 15. brigada ter zaščitni bataljon 1. slovenske artilerijske brigade. Toda tik pred začetkom ofenzive, 21. avgusta, je prišla na območje okoli Hočevja 12. brigada, da bi zamenjala 15., ki naj bi spet odšla čez Krko na območje Žužemberk—Stična—Šentvid.

Dne 22. avgusta je okoli 7. ure 3. bataljon prišel v Ambrus in nadaljeval pot proti Hočevju. V bataljonu je bilo tudi kakih petdeset

začela streljati po njej, misleč da so partizani. Maconija so stražili pratežniki. Nenadoma je tudi po pratežu usekalo nekaj rafalov, mule so se splašile, nastala je panika in to je Maconi izkoristil ter zbežal. Na vso moč je tekel, da bi čimprej prišel kar se da dlje od Nemcev. Ko je bil že čisto upehan, je sklenil malo počiti, toda za seboj je zaslišal neke korake, zato je tekel dalje. To se je še večkrat ponovilo. Nazadnje, ko je bil že čisto onemogel, je Maconi sklenil počakati, pa naj bo kar hoče. le skril se je bolje. Zagledal je nemško mulo, ki je tekla za njim ves čas, potem ko je pobegnila iz prateža. To mulo je pripeljal tudi v brigado.

Naravnost usodne posledice za njegovo družino pa so imeli dokumenti, ki so jih Nemci našli v Maconijevi torbici, zlasti načrt Kočevja z vsemi utrdbami. Domobranska policija je takoj aretirala dva Maconijeva brata, stara 16 in 17 let. Začeli so ju pretepati in zasliševati, da bi priznala, da sta bratu dala ta načrt. Dejansko pa je načrt dal domobranski policist, bivši orožnik, ki je bil obveščevalec NOV in mu je kasneje, ko so ga razkrinkali, uspelo pobegniti k našim enotam čez nekaj dni so domobranci oba fanta v nekem peskolomu blizu Kočevja ustrelili. Maconijeva sestra je bila ob tem času v ljubljanski bolnišnici hudo bolna. Domobranci so jo kljub temu aretirali in je nato v zaporu brez zdravniške pomoči kmalu umrla. Ob tem času pa je pri obrambi Bele krajine padel tudi Maconijev brat. (Viri: piščevi spomini, izjava Rudija Maconija ter arhiv IZDG, domobranski fond, fascikel 283.)

neoboroženih novincev. Mnogim borcem se je zdelo čudno, zakaj jih domačini tako škodoželjno opazujejo. Zato je štab ukazal strogo pripravnost, boječ se napada iz zasede. Ko je 1. četa prišla v vas Kal, oba voda 2. čete, novinci in pratež pa so bili še na poljski poti med Ambrusom in Kalom, je štab sodil, da nevarnosti ni več, zato je odredil kratek počitek. V vasi Kal je neka ženska začela vabiti bataljonskega političnega komisarja Nika Poljaka v klet na požirek vina, zatem pa še bataljonskega komandanta. Obema se je taka prijaznost v vasi, ki je veljala za belogardistično, zdela skrajno sumljiva, zato je Poljak že odprl tok za pištolo. Vtem pa je ženska skušala kletna vrata zapahnuti ter tako ujeti komandanta. Poljak je nagonsko skočil iz kleti, kakor hitro je pomislil na možno past. Tudi komandant je skočil k vratom in se začel ruvati z žensko.

Tedaj pa je po vasi završalo. Iz hiš, skednjevi in hlevov so planili na četo domobranci. Nekemu borcu je domobranec iztrgal iz rok mitraljez, preden je utegnil odpreti varovalko in ustreliti. Toda četa se je pod poveljstvom Antona Govednika s Suhorja pri Metliki takoj znašla. Udarila je po domobrancih in se prebila iz vasi, nato pa zasedla grič na zahodni strani.

Pratež, neoboroženi novinci in oba voda 2. čete pa so se znašli sredi polja pod hudim ognjem. Nagonsko so se začeli umikati po poti nazaj v Ambrus, nato pa so po jarku za vodovodne cevi začeli prodirati proti Kamnemu vrhu, čeprav je bila tam sovražnikova skupina. Ta je na vso moč kričala in streljala. Po tem je komandir

2. čete Franc Kobe z Gabrja pri Novem mestu sklepal, da na Kamnem vrhu ni mnogo domobrancev, in odredil proboj v tisto smer. Proti jugu in vzhodu je bilo vse tiho, toda tam je slutil večje sovražnikove sile. Ko se je skupina iz 3. bataljona pomikala že iz Ambrusa proti Kamnemu vrhu, je zares z višin jugovzhodno od Ambrusa začel sovražnik silovito streljati iz več mitraljezov in težkih mitraljezov. Toda njegov ogenj ni imel nobenega učinka, ker so bili borci v jarku za vodovod. Le eden je bil laže ranjen v roko. Domobranska skupina na Kamnem vrhu pa se je umaknila, ko je videla, da gre proti njej številna skupina.

Nato je 2. četa zasedla med Kamnim vrhom in Brezovim dolom na neki višini polkrožni obrambni položaj, pratež in neoborožene pa poslala še globlje v gozd.

Zjutraj 22. avgusta je bil 1. bataljon na položajih okoli vasi Hrib, patrolje pa je pošiljal proti Zdenski vasi, Ilovi gori, Krki in Križki vasi. Takoj ko se je zaslišalo okoli Ambrusa streljanje, je

krenil z dvema strelskima četama v tisto smer, pratež in mitralješka četa pa sta odšla v gozd nad Podbukovjem. 2. bataljon je bil južno in zahodno od Podbukovja, patrulje je pošiljal proti Znojilam, Murljavi, Stični in Zagradcu. Prav tako kot 1. bataljon je tudi 2. bataljon krenil proti Ambrusu z dvema strelskima četama, ko je tamkaj zaslišal streljanje. Pratež in mitralješko četo pa je pustil pri Podbukovju.

Štab 1. bataljona avgusta 1944

Zaradi tega, ker brigadni štab ni imel nobenih podatkov, kje je sovražnik in koliko ga je, sta obe četi 1. bataljona zasedli greben nad Korinjem in poslali na vse strani patrulje. Te so ugotovile, da je sovražnik v Ambrusu in okolici. Zato sta obe četi takoj nato odšli proti Ambrusu ter med Ambrusom in Kalom srečali četo iz 2. bataljona. Takoj nato je ena četa preiskala vas Kal, ena pa je, razdeljena na tri vzporedne kolone, začela prodirati proti Kamnemu vrhu.

Četa, ki je preiskala Kal, je nato vas zastražila, zatem pa so borci vse odrasle prebivalce privedli na sredo vasi. Patrulja je are-

tirala žensko, ki je hotela komandanta in političnega komisarja

3. bataljona ujeti v klet. Nato je brigadni politični komisar govoril domačinom o posledicah sodelovanja s sovražnikom, ki jih bodo trpeli tudi Kalčani, če se ne bodo poboljšali. Aretiranko pa so s patroljo poslali k četi, ki je bila v zasedi proti Korinju in Tisovcu. Spotoma je ušla, čeprav je stražar za njo nekajkrat ustrelil.

Medtem se je četa iz 1. bataljona, ki je prodirala proti Kamnemu vrhu, spopadla s sovražnikom, nakar se je ta umaknil proti Brezovemu dolu. Zato je četa s Kala takoj odšla proti Kamnemu vrhu, ena četa pa je medtem preiskala vas Ambrus.

Zadnja četa je še opazila sovražnikovo pobočnico, ko je prekoráčila cesto Zagradec—Ambrus. Po nekaj rafalih se je pobočnica nato umaknila proti Strugam.

Proti poldnevu se je vse umirilo, kazalo je, da se je sovražnik umaknil v izhodiščne postojanke. Zato se je komanda mesta Ambrus vrnila v to vas mimo položajev 2. čete 3. bataljona. Ta četa je ves čas pošiljala patrolje, da bi dobila zvezo s 1. četo ter 1. in 2. bataljonom, toda brezuspešno.

Prepričan, da se je sovražnik že umaknil, je četni komandir s privolitvijo navzočega člana bataljonskega štaba dovolil borcem počitek, dokler četa ne dobi zveze. Borci so pospali razporejeni v polkrogu, varovali so jih štirje stražarji. Komaj so dobro pospali, pa so jih napadli domobranci. Stražar Mevlja je odložil puško, slekel srajco in začel obirati uši. Domobranci so ga presenetili in ga zaklali, nato pa jurišali med speče borce. Pratež in neoboroženci pa so se umaknili, ko so zaslišali streljanje, brez izgub.

Toda četa se je, čeprav presenečena v spanju, hitro znašla in se začela umikati. Razen Mevlje so domobranci ranili tudi četrtega političnega komisarja Henrika Strnada iz Materije pri Kopru, trgovca, rojenega v Idriji. Ko ni mogel bežati, so ga dohiteli in zaklali. Nekaj borcev je bilo tudi ujetih. Med njimi je bil tudi neki pilot, doma iz Pulja, Italijan, ki je pri brigadi čakal, da bi lahko odpotoval v Bosno in dalje v Italijo, kjer naj bi se vključil v letalstvo NOVJ.

Domobranci so imeli v spopadu dva ranjena, med njimi četrtega komandirja.

Proti večeru 22. avgusta se je brigada zbrala v gozdu južno od vasi Podbukovje, nakar je krenila prenočevati v okolico Laz.

23. avgusta okoli 16. ure pa je po ukazu divizijskega štaba odšla proti novemu sektorju.

Nekaj dni zatem, ko je bil brigadni komandant Štefan Pavšič-
jur ranjen, ga je zamenjal poročnik Karel Dimnik-čali.³ Ranjenega
namestnika brigadnega komandanta Ivana Vinkšlja-Sina pa je za-
menjal Rudi Pušenjak-Uragan,⁴ dotedanji komandant 2. bataljona.

V razdobju med 12. in 23. avgustom je imela brigada samo
dva večja omembe vredna spopada: zjutraj in dopoldne 16. avgusta

* Karel Dimnik-Cali je bil rojen 8. novembra 1918 v Spodnjem Kašlju pri Ljub-
ljani. Končal je štiri razrede osnovne Šole v Zalogu in dva razreda gimnazije v
Trzinu na Gorenjskem. Potem ko se je izučil, se je zaposlil pri avtoprevozniku Jožetu
Kovaču v Trzinu. Od 1939 do 1941 je služil vojsko v Zagrebu. Potem se je vrnil v
Ljubljano in se zaposlil v ljubljanski železniški kurilnici. K partizanom je odšel
18. maja 1942 v II. grupo odredov na Podlipoglavu. Med pohodom II. grupe na Go-
renjsko je bil 2. julija ranjen in so ga zato poslali nazaj na Notranjsko. Potem ko
je ozdravel, so ga dodelili v 3. bataljon Gubčeve brigade, ki je bila pravkar usta-
novljena. Dimnik je bil najprej borec, novembra 1942 je postal vodnik, januarja 1943
pa četni komandir v 1. bataljonu. Aprila 1943 je postal namestnik četnega političnega
komisarja, nato pa je bilo celotno četno poveljstvo odstavljeno. Junija 1943 je nato
znova postal politični delegat voda, septembra pa četni politični komisar, oktobra
pa bataljonski. Februarja 1944 je postal namestnik bataljonskega komandanta, marca pa
komandant. Maja 1944 je bil drugič ranjen, tokrat v glavo. Po krajšem zdravljenju
so ga poslali na višji oficirski tečaj pri glavnem štabu. Julija 1944 je postal na-
mestnik komandanta Gubčeve brigade, 14. avgusta pa komandanta 15. brigade. V 15. bri-
gadi je bil do 1. marca 1945, ko je bil znova, že tretjič, ranjen v Lesah pri Za-
gradcu. Ko je ozdravel, je bil nekaj časa v operativnem oddelku štaba 7. korpusa.
Po vojni je ostal v JLA kot aktivni oficir. Upokojili so ga kot letalskega polkovnika
1. junija 1959 zaradi pljučne tuberkuloze. Zdaj živi v Zagrebu.

Član KP je postal 26. junija 1942, ne da bi bil pred tem član Zveze komunistične
mladine ali kandidat. (Karel Dimnik-čali, ustni vir.)

⁴ Rudi Pušenjak-Uragan je bil rojen 28. marca 1920 v Stari cesti pri Ljutomeru.
Oče je bil pred I. svetovno vojno orožnik v Nemčiji, tam se je tudi poročil s hčerko
nekega židovskega trgovca. Ko je po vojni izgubil službo, se je vrnil v domače kraje.
Žena mu je kmalu umrla, zato so imeli otroci zelo težko mladost. Rudi je bil
najprej pastir in hlapec pri kmetih, nato pa so ga dali učiti za mehanika v Beograd.
Zaradi podobnosti z nekim vodilnim članom Zveze komunistične mladine so ga poli-
cijski agentje zaprli in je bil precej dolgo zaprt v Glavnjači. Ko je policija ugotovila,
da gre za pomoto, so Rudija izgnali iz Beograda, da bi tako prikrili svojo napako.
Preživel je s priložnostnim delom, hotel je tudi zbežati v Sovjetsko zvezo, pa so ga
v Romuniji ujeli in vrnili v Jugoslavijo. Tik pred vojno je odšel služiti vojaški rok v
bivšo jugoslovansko vojsko. Po okupaciji se je vrnil v domače kraje, pa so ga kmalu
kot sumljivega poslali v Nemčijo na prisilno delo. Od tam je proti koncu leta na zelo
predrzen način pobegnil ter se vrnil domov v esesovski oficirski uniformi. Lastni oče
ga je hotel izdati, zato je odšel v Zagreb in brž našel zvezo z osvobodilnim giba-
njem. Preoblečen v nemškega oficirja je izvedel več drznih akcij v mestu in bil pri
eni izmed njih tudi ranjen. K partizanom je odšel 15. aprila 1942 v bataljon »Kljuka«.
Najprej je bil borec, nato pa desetar in nazadnje vodni politični delegat. Ob usta-
novitvi 13. proletarske brigade se je bataljon »Kljuka« vključil vanjo, Pušenjak pa je
postal bataljonski bolničar, čez nekaj časa pa brigadni. Po italijanski kapitulaciji so
mu dovolili, da gre v slovenske e-ote. Prišel je v 1. bataljon Vzhodno-dolenjskega
odreda. Zatajil je tudi poročniški čin, zato so ga odredili za borca. Toda hitro je
napredoval, tako da je bil sredi oktobra že namestnik četnega političnega komisarja.
Po nemski ofenzivi je postal namestnik bataljonskega političnega komisarja v 2. ba-
taljonu. Junija 1944 je postal bataljonski komandant, od tam pa so ga premestili,
ko je bil ranjen Vinkšelj, za namestnika brigadnega komandanta. Konec novembra
1944 je postal komandant jurišnega bataljona 15. divizije in je kot tak dočakal konec
vojne. Bil je trikrat teže in desetkrat laže ranjen. Po vojni je bila nekaj časa po
raznih službah, več let se je ukvarjal tudi z kmetovanjem, ker je dobil posestvo v
Mokrem polju pri Šentjernej. Leta 1964 se je preselil v Maribor, kjer živi zdaj kot
upokojenec upokojili pa so ga zaradi hudih posledic vojnih ran. Pušenjak je veljal
za enega največjih junakov v naši vojski. (Vir: Piščević spomini, personalna karto-
teka v arhivu IZDG, »Spomini proletarca«.)

v prostoru Polževo—Stična—Višnja gora in 22. avgusta v okolici Ambrusa.

Dne 16. avgusta je svojo nalogo v redu opravila, zlasti pa se je izkazala v trdovratni obrambi okoli Polževega, kjer je odbila več domobranskih jurišev in se je umaknila šele tedaj, ko se je umaknila tudi 12. brigada. S tem je bil tudi dosežen poglobitni cilj celotne akcije: obe brigadi sta navezali nase sovražnikove sile, da niso mogle sodelovati v akciji, ki je bila za NOV glavna. Toda na žalost ta ni uspela in je imela 9. brigada v prostoru Škofljica—Huda polica—Tlake hude izgube.

Dne 22. avgusta pa je le malo manjkalo, pa bi imel 3. bataljon hude izgube. Očitno je sovražnik iz Velikih Lašč z eno četo že ponoči neopazno vdrl v okolico Ambrusa, torej v zaledje naših enot. Tam je pričakal 3. bataljon, za katerega je že vedel, da se pomika proti Hočevju, ali pa je to zvedel šele v Ambrusu. Vsekakor pa je pustil, da je ta bataljon prišel v Ambrus, ki leži v kotlini, okolica pa je poraščena z nepreglednimi gozdovi. Kot tak je Ambrus pripraven za obkolitev in uničenje manjše enote, kakršna je bila

3. bataljon.

Ko je bil bataljon v pasti, je sovražnik eno zasedo skril v vasi Kal, pri tem pa so mu pomagali tudi domačini, domobranski pristasi. Manjša skupina je prišla na Kamni vrh in s kričanjem ter streljanjem skušala vzbuditi videz, kot da je tam večja zaseda. Toda četno poveljstvo je poznalo prav to domobransko zvijačo in ukazalo umik v tisto smer, kar se je izkazalo kot pravilno. Če bi četa nasedla, bi se umikala proti glavni domobranski zasedi jugovzhodno od Ambrusa in pri tem utrpela hude izgube, predvsem pa bi izgubila ves pratež. Dobro se je izkazala tudi 1. četa, ki je z odločnostjo izsilila proboj iz vasi brez vsakih izgub. Tudi 3. četa, ki je bila za zaščito minerjev pri Kočevju, je ukrepala pravilno in se umaknila brez izgub.

Naglo reagiranje 1. in 2. bataljona, ki sta takoj, ko sta zaslišala streljanje, vsak z dvema strelskima četama odšla na pomoč 3. bataljonu, je tudi dokaz borbenosti in iniciativnosti štabov brigade in obeh bataljonov. Toda zaradi slabe službe zveze, ki je počivala predvsem na kurirjih, brigada ni mogla dobiti stika s sovražnikom. Ta je znova izkoristil vse prednosti, ki jih je imel zaradi dobrega poznavanja krajev in podpore domačinov, ter se izognil spopadam z močnejšimi enotami NOV, napadal pa manjše, kot je bila 2. četa

3. bataljona brez enega voda, se po napadu naglo umaknil skozi gozdove in se tako izognil zasledovanju.

Celo to razdobje je bila brigada v obrambi, imela je dokaj veliko območje, saj je bilo med brigadnim štabom v okolici Hočevja in med 3. bataljonom na Hinjah pet ur hoda. V tem času se je tudi začela kazati vrednost Hinj kot točke, s katere je moč nadzirati vzhodni del Suhe krajine. Zato je bil na Hinjah 3. bataljon kot stalna posadka ves ta čas. 22. avgusta pa je Hinje zasedel sovražnik in ostal tam dva dni. Umaknil se je, ko je začela prodirati proti Hinjam 12. brigada, da bi ga napadla.⁵

Karel Dimnik-čali

⁵ Opis dogodkov med 12. avgustom in 23. avgustom je narejen na podlagi piščevih spominov, evidence ranjenih v arhivu IZDG (za Štefana Pavšiča-Jurja), dnevnika Mileta Pavlina, arhiva IZDG (fascikel 26/11) in domobranskega fonda, fascikel 283. Od 16. avgusta dalje je 15. brigada vse do razpusta konec maja 1945 vodila »operacijski dnevnik«. Vanj je operativni oficir 15. brigade poročnik Jože Kogej za vsak dan sproti vlagal dnevna poročila, ki jih je brigada pošiljala divizijskemu štabu. Ta izredno popolni dokument, kakršnega nima nobena druga brigada, je v arhivu IZDG, fascikel 190 a/l.

Jože Kogej-Rastko je bil rojen v Mokronogu 18. decembra 1912. Po mali maturi je odšel v podoficirsko šolo v bivši jugoslovanski vojski, čez nekaj let je položil oficirski izpit in postal aktivni podporočnik. Po kapitulaciji bivše jugoslovanske vojske se je zatekel v Ljubljano in se preživljal s priložnostnim delom. Takoj se je tudi povezal z OF. Tako kot druge aktivne oficirje in podoficirje so ga italijanske oblasti v začetku 1942 internirale v Italijo. Po italijanski kapitulaciji je pobegnil in se prebil v Slovenijo, kjer je 24. septembra 1943 vstopil v Tomšičevo brigado. Po vojni je služboval v JLA do leta 1954, ko je bil upokojen kot major. Zdaj živi v Ljubljani. (Vir: personalna kartoteka 15. divizije v arhivu IZDG.)

V tem času je bilo težišče akcij 7. korpusa na Notranjskem, kjer je delovala 18. divizija. Tam so tudi zgradili letališče za pristajanje zavezniških letal, ki so prinašala material, odvažala pa ranjence. 2. septembra je na tem letališču, ki je bilo pri vasi Nadlesk, pristalo prvo zavezniško letalo.

DEMONSTRATIVNI NAPAD NA STIČNO

Na novi sektor se je brigada pomikala mimo Laz, Kuželjevca, Dečje vasi in Šmihela, kjer je prekoračila Krko ter 23. avgusta okoli 24. ure zasedla že znane obrambne položaje.

Tako se je 1. bataljon nastanil vzhodno od vasi Zavrh v gozdu, na grebenu, ki se razteza proti Orlaki. Patrulje je pošiljal proti vasi Reber, štel pa je 177 borcev.

Drugi bataljon je bil severozahodno od vasi Zavrh pri križpotju poljskih poti. Patrulje je pošiljal proti Kitnemu vrhu in Selom pri Šumberku. Štel je 167 borcev.

Tretji bataljon je bil v gozdu na grebenu, severozahodno od vasi Zavrh, do križpotja poljskih poti. Tam se je stikal z 2. bataljonom. Patrulje je pošiljal proti Zagradcu, nad vasjo Reber pa je imel posebno izvidnico. Cele 3. čete in voda 2. čete še ni bilo iz akcije pri Kočevju, zato je štel samo 109 borcev.

Brigadni štab je bil pri 3. bataljonu. Skupaj s prištavnimi enotami je štel 89 borcev in bork. Brigadni pratež pa je bil v gozdu južno od Sv. Marjete.

Ostanek noči in ves dan 24. ter 25. avgusta brigada ni imela bojev, ker je sovražnik miroval. Če bi se pojavil, bi ga morala 15. brigada napasti.

Dne 25. avgusta pa je brigada dobila ukaz, naj demonstrativno napade Stično ter preišče okolico, potem pa naj se vrne v Suho krajino na položaje okoli Hočevja, ker bo 12. brigada zapustila to območje in odšla na sektor »pod Gorjanci«. Zato je pred napadom brigada poslala pratež nazaj prek Krke v Šmihel, nato pa proti Dečji vasi in Kuželjevcu v gozd blizu Laz nad Krko.

Prvi bataljon je s svojih položajev odšel mimo Lučarjevega kala 25. avgusta okoli 16. ure. Nato se je pomikal mimo Kompolj in Škrjanč k vasi Mrzlo polje, kjer se je nastanil v gozdu, da bi bil rezerva brigadnega štaba. Razen tega je z delom svojih sil ščitil

Rudi Pušnjak-Uragan kol komandant jurišnega bataljona 15. divizije aprila 1945
v Črnomlju

intendante, ki so zbirali hrano, obenem pa je preiskoval vasi in okolico. Po končani akciji je bataljon, ne da bi prišel v stik s sovražnikom, odšel prek Gorenje vasi, Vrhov in Ravnega dola k Hočevju, kamor je prispel 26. avgusta okoli 4. ure.

Drugi bataljon se je pomikal vzhodno od vasi Kitni vrh, nato nad vasjo Kopolje po grebenu prek Bojanjega vrha in Škrjanč do bližnjega griča. Že z Bojanjega vrha je štab poslal eno četo prek potoka Višnjica, prek Gorenje vasi ter Malega in Velikega Črnela k Mleščevu. Tam je četa med Višnjo goro in Stično postavila ob cesti sovražnikovim patruljam zasedo.

Drugi dve četi sta se približali Ivančni gorici z vzhodne strani. Medtem ko sta se razporejali za napad, je nanju udarila sovražnikova zaseda, ki je bila med cesto in železnico v gozdičku pri Ivančni gorici. Takoj nato je začela streljati tudi zaseda, ki je bila severno od železniške postaje v smrekovem gozdičku pri kapelici. Tako sta se četi znašli v križnem ognju. Po gostoti streljanja je bilo očitno, da sta zasedi številčno precej močnejši. Zato sta se četi umaknili na hribček južno od železnice. Od tam sta začeli streljati na sovražnika. Medtem pa je zasedo pri kapelici napadla četa, ki je bila pri vasi Mleščevo, pa je zaslišala tamkaj streljanje pri Ivančni gorici, se vrnila, naletela na domobrance in jih napadla. Spopad je trajal nekaj več kot eno uro. Ko se je že zdelo, da se bo sovražnik umaknil v postojanko Stična, so začele padati po 2. bataljonu mine in granate iz Stične in Višnje gore. Kmalu zatem je sovražnik izpadel iz Šentvida in od Sv. Roka proti vasi Sad ter Rdeči kal. Od tam so domobranci začeli obstreljevati 3. bataljon, ki je napadal Stično. Zjutraj se je 2. bataljon umikal po cesti Stična—Krka, zavaroval pa se je s pobočnico, ki je bila močna za celo četo, in se nastanil v gozdu pri Lazah. Tja je prispel okoli 4. ure

26. avgusta.

Tretji bataljon je krenil na pot ob istem času kot 1. in 2., pomikal pa se je mimo Lučarjevega kala, Malih Pec in Artiže vasi. S 3. četo, ki je imela težke mitraljeze, je zasedel položaje v gozdičku vzhodno od Artiže vasi. Ta četa naj bi zapornim ognjem ščitila strelsko četo, ki naj bi postavila zasedo pri cestnem križišču proti Viru. Naloga te čete je bila uničenje sovražnikove patrulje med Stično in Šentvidom. Ena četa pa je bataljon zaradi spopada 2. bataljona okoli Ivančne gorice poslal nad vas Vir. Od tam je ta četa začela demonstrativno napadati Stično. Napad je trajal več kot eno uro, sovražnik je odgovarjal z mitralješkim ognjem in mi-

nami. Potem ko je sovražnik izpadel iz postojank, se je štab 3. bataljona zbal obkolitve, bližalo se je jutro, zato je ukazal umik. Nato pa je skupno z 2. bataljonom odšel po cesti proti Krki in na Laze.

Svojo nalogo — demonstrativni napad — je brigada uspešno izvršila, saj je bil sovražnik prisiljen odgovarjati iz težkega orožja in poslati del sil iz postojanke, kar pomeni, da je menil, da mu grozi nevarnost in da napad ni samo navadno vznemirjanje. Brigada ni imela nobenih izgub.

Razen tega pa si je brigada nabrala tudi precej hrane, ki ji je v revnem predelu okoli Hočevja prišla prav.¹

TRETJIČ V SUHI KRAJINI

Po krajšem počitku po prečuti noči se je brigada 26. avgusta razporedila podobno kot med prejšnjim delovanjem na tem območju. Tako se je 1. bataljon nastanil v gozdu jugovzhodno od Hočevja, patrulje pa je pošiljal proti Zdenski vasi, Ilovi gori in Krki. 2. bataljon pa je še istega dne odšel na Hinje, kjer se je zavaroval tako kot prej tretji. Pri Lazah pa je ostal 3. bataljon. Patrulje je pošiljal proti Korinju in Zvirčam, izmenjavati pa so se morale na nadziranem območju.

Komaj je zaseda 1. bataljona prišla na Zaplano nad Zdensko vasjo, kjer je stal lesen križ, so jo že napadli domobranci. Patrulja, ki je štela petindvajset do trideset mož, je prišla iz Velikih Lašč na Videm v dobrepoljski dolini oborožena z dvema mitraljezoma. Po prečuti noči tudi zaseda 1. bataljona ni bila zadosti budna, zato so jo domobranci presenetili in razpršili. Padel pa je mitraljezec in domobranci so zaplenili tudi mitraljez.

Dne 27. avgusta se je zasklihalo streljanje pri Zagradcu že okoli 6. ure zjutraj. Zato je 3. bataljon z obema strelskima četama krenil v tisto smer. Ena četa je prodrla v vas Zagradec, druga pa v Globoko, da bi od tam udarila sovražniku v desni bok, če bi bil še v Zagradcu. Toda domobranci so že odšli nazaj proti Šentvidu. Zato sta se tudi četi 3. bataljona vrnili na Laze. Medtem je bila 3. četa na položaju nad Korinjem.

¹ Opis dogodkov je narejen po piščevih spominih, dnevniku Mileta Pavlina in »operativnem dnevniku«, arhiv IZDG, fascikel 190 a/I (nadalje samo »operativni dnevnik«).

Dne 28. avgusta sta 1. in 3. bataljon zamenjala položaje. Brigada je tudi delno spremenila razpored patrulj. V zasedi na Zaplani je bil zdaj celoten vod iz 3. bataljona.

Prva četa 3. bataljona je že ob 2,30 odšla v zasedo k cerkvi sv. Duha na Polževem. Ko ni pričakala domobrancev, je poslala bojno patruljo v Novo vas. Ta je tamkaj zvedela, da v vasi ni bilo domobrancev že več dni, pač pa da redno prihajajo v Križko vas. Opoldne se je četa vrnila v bataljon.

Zvečer sta obe strelski četi 1. bataljona odšli demonstrativno napadat Stično ter ščitit intendante, ki so v vasi Mrzlo polje nabirali hrano. Odprava se je vrnila v okolico Laz 29. avgusta okoli 4. ure zjutraj.

Dne 29. avgusta ni bilo nobenih bistvenih sprememb v razporedu brigade. Pri Hinjah pa sta komaj 400 metrov od položajev 2. bataljona padla v sovražnikovo zasedo dva obveščevalca 15. brigade. Spustili so ju na razdaljo nekaj metrov in udarili nanju z rafalom iz mitraljeza. En obveščevalec je bil ubit, drugi pa se je rešil z begom, pri tem pa je izgubil puško. Mrliča so sovražniki oropali. 2. bataljon je takoj obkolil in preiskal vso okolico, toda za napadalci ni našel nobenega sledu. Pred tem je bilo v okolici Hinj več takih napadov na posameznike, zato so se začele širiti govorice o skrivačih ali za diverzantske akcije in atentate posebno izurjenih enotah, imenovanih »trupi«.

Dne 30. avgusta sta se 1. in 3. bataljon spet zamenjala. Na Zaplani nad Zdensko vasjo je imel 1. bataljon v zasedi že celo četo. Druga četa je bila na višinah vzhodno od ceste iz Zdenske vasi v Hočevje, mitralješka pa na Mačkovem vrhu. Tudi 2. bataljon se je zavaroval pred presenečenjem z večjo razpršitvijo sil in številnimi zasedami, 3. bataljon, ki je bil v rezervi pri brigadnem štabu, pa je poslal en vod s težkim mitraljezom nad vas Podbukovje, da bi nadziral Krko. Okoli 16. ure istega dne pa je četa 3. bataljona zavarovala okolico Ambrusa, kjer je bil pogreb v bližini Kala ubitega aktivista. Tudi ta je padel kot žrtev skrivačev ali kake posebne domobranske diverzantske skupine, ker tega dne v okolici Ambrusa ni bilo večjih sovražnikovih enot.

Dne 31. avgusta ni bilo bojev ne sprememb. Brigada je imela 558 borcev, od tega v 1. bataljonu 165, v 2. bataljonu 165 in v 3. bataljonu 153. Štab je s prištavnimi enotami štel 89 borcev.

Dne 1. septembra sta spet zamenjala položaje 1. in 3. bataljon. Že ob 2.30 je 1. četa 1. bataljona odšla proti Tisovcu. Pri Korinju se je od nje en vod ločil in odšel na višine jugovzhodno od Tisovca. Druga dva voda sta prodirala po grebenu proti Tisovcu. Četa je nato pregledala okolico Strug in se okoli 10. ure vrnila v bataljon.

Zvečer sta dve četi 3. bataljona in ena četa 1. bataljona odšli proti Zdenski vasi, Ponikvam in Rašici. Spremljale so transport štiridesetih voz streliva za 18. divizijo na Notranjskem. Ta transport je potoval od Žužemberka po dolini Krke, po cesti Krka—Hočevje—Zdenska vas—Rašica—Sv. Vid. Po tem ko so te tri čete zavarovale cesto zasedami proti Velikim Laščam, so se vrnile v brigado okoli 3.30 in niso nikjer naleteli na sovražnika. Toda okoli 5.30 je kakih sedemdeset domobrancev iz Velikih Lašč napadlo zasedo na Zaplani. Bila je iz 2. čete 3. bataljona. Toda tokrat je bila zaseda budna, spustila je sovražnika na primerno razdaljo in udarila po njem iz treh mitraljezov. Sovražnikova skupina ni vzdržala in se je razpršila. Medtem pa je kakih dvajset domobrancev skušalo z zahodne strani priti zasedi na Zaplani za hrbet. Zato se je morala umakniti čez cesto. Tam je zasedla ugodnejše položaje in jih branila, dokler ni dobila pomoči. Potem je zasledovala domobrance med umikom proti Zdenski vasi. V tem spopadu je en borec padel, dva pa sta bila pogrešana. Sovražnikovih izgub ni bilo mogoče ugotoviti.

Četa 2. bataljona je s Hinj skupaj z minerji odšla minirat železnico med Kočevjem in Ribnico. Toda od sedmih min štiri niso eksplodirale. V bližini je bila tudi sovražnikova zaseda, ki je takoj začela streljati proti kraju, kjer je slutila, da so minerji s četo. Zjutraj 2. septembra se je četa z minerji vrnila na Hinje.

V noči med 2. in 3. septembrom sta bila 1. in 3. bataljon zaposlena z zaščito akcije bataljona Vojske državne varnosti, ki je aretiral družinske člane domobrancev, take, ki so stalno rovarili ter vohunili. Po aretaciji so jih v skupinah vodili k Velikim Laščam, jim prepovedali vrnitev in jih izpustili z nasvetom, naj gredo k svojim in naj živijo v postojanki.

Prvi bataljon je že okoli 17. ure 2. septembra krenil prek Tisovca, Tržiča in Seljan ter zasedel položaje v gozdu pri Sv. Ani. Vrnil se je 3. septembra okoli 9. ure. 3. bataljon pa je zasedel položaje pri Ponikvah, nad Velikimi Poljanami in pri Račni. To noč brigada ni imela bojev.

Podnevi 3. septembra je brigadni štab prejel prek telefona ukaz, naj se brigada pripravi za pohod na novi sektor. Na pot je odšla 4. septembra ob enih ponoči.¹

V razdobju med 26. avgustom in 4. septembrom brigada ni imela večjih spopadov. V tem času je izvedla demonstrativni napad na Stično, sovražnik pa je dvakrat napadel zasedo na Zaplani nad Zdensko vasjo. Prvi napad mu je uspel, drugi pa ne, to pa zaradi budnosti zasede. Pokazalo se je, da ni dobro, če je zaseda na tako izpostavljenem položaju prešibka, ker se taka ne more braniti.

V tem času tudi opažamo, kako brigada naglo ukrepa, če se kje pojavi sovražnik. Tako je 27. avgusta takoj odšla proti Zagradcu, 29. avgusta je 2. bataljon na Hinjah takoj, ko sta bila napadena obveščevalca, preiskal okolico. Brigada se je vedno bolj osvobajala defenzivne taktike »držanja položaja« in vedno bolj uporabljala ofenzivno, manevrsko obrambo.

OCENA RAZDOBJA

Med 14. junijem in 4. septembrom, to je od vrnitve iz akcije na Štampetov most do odhoda na kratek oddih v Belo krajino, je bila 15. brigada večinoma v obrambi. Edina večja in izrazita ofenzivna akcija pa je bil njen napad na Križko vas, ki je uspel in je z njim dosegla eno svojih največjih zmag. Potem ko je v višjih štabih naše vojske zaradi neuspešnih napadov na postojanke na črti Grosuplje—Višnja gora—Stična—Šentvid začelo prevladovati realistično mišljenje, da zaenkrat še ni možnosti za ponovno vzpostavitev osvobojenega ozemlja, kakršno je bilo spomladi 1944, pa tudi, da obramba osvobojenega ozemlja ni najvažnejša naloga NOV, je težišče akcij prešlo z Dolenjske na Notranjsko. Zato je dolenjsko bojišče postalo drugorazredno. V tem času je bila tudi ofenzivna akcija Cankarjeve in 12. brigade na Bosiljevo kot na postojanko, ki je ogrožala Belo krajino od jugovzhoda, nekaj časa pa je sovražnik poskušal zavzeti Belo krajino iz zagrebške smeri.

V tem času se je brigada kljub temu, da je bila v obrambi, posluževala predvsem manevra, kadar je odbijala sovražnikove napade. Bataljoni so imeli svoje obrambne točke s krožno obrambo,

¹ Opis dogodkov med 26. avgustom in 4. septembrom je narejen po piščevih spominih, dnevniku Mileta Pavlina ter »operativnem dnevniku«.

če se je sovražnik pojavil, pa so mu šli nasproti in ga skušali napasti v bok ali hrbet. Staro »čakanje sovražnika« na položajih se je izkazalo kot preživelo in škodljivo, saj je sovražnik tudi opustil taktiko množičnih napadov na široki fronti in obkoljevanja večjih predelov. Predvsem je skušal presenetiti naše enote v vasi ali na počitku in jim zadati kar se da večje izgube.

V tem času so se Nemci vedno manj vmešavali v boje. Med njimi in domobranci je bilo v večjih postojankah razmerje ena proti tri v korist domobrancev. Ti so se v manjših postojankah povsem osamosvojili, nemško nadzorstvo nad njimi pa je vedno bolj popuščalo zaradi iskanja skupnega jezika med vsemi silami sveta, katerim socializem ni bil všeč.

V tem razdobju je 15. brigada izurila Istrane, ki so prišli v našo vojsko spomladi, in začela sprejemati Štajerce. Ti so bili vojaško dokaj dobro izurjeni, saj jih je večina služila v nemški vojski ali pri vermanih.

Budnost je postala zaradi takega načina sovražnikovega bojevanja sestavni del življenja brigade. Presenečenja so bila zato vedno bolj redka. Toda povečana budnost je slabo vplivala na borce, ki so stalno pričakovali napadov, časa za spanje in urjenje pa je bilo malo.

V BELI KRAJINI

KRATEK DOPUST

Od 4. do 6. septembra je bil v Črnomlju drugi zbor aktivistov OF, ki se ga je poleg voditeljev Osvobodilne fronte, Komunistične partije in vojske udeležilo tudi nad šeststo delegatov iz vse Slovenije. Zavarovanje tako važnega zborovanja s tako številno udeležbo je terjalo močnejšo enoto, posebno še, če upoštevamo, da iz Črnomlja prek Kolpe ni daleč do krajev ob železnici Karlovac—Reka, ki so bili pod nadzorstvom ustašev in Nemcev. 2e večkrat se je zgodilo, da so tudi manjše skupine ustašev nenadoma pridrle prek Kolpe v bližino Črnomlja in se naglo spet umaknile, preden so prišle tja močnejše enote.

Nalogo zavarovati za čas zborovanja Črnomelj in okolico, je dobila 15. brigada, ki je še vedno veljala za belokranjsko. Obenem naj bi se odpočila in uredila, saj je v dolgotrajnih obrambnih bojih precej trpela. Borci naj bi obiskali domače, ki jih niso videli že po več mesecev. Torej naj bi brigada imela nekakšen kolektivni dopust. ...

Prvi in 3. bataljon sta se z Laz spustila v dolino in se pomikala mimo Dečje vasi ter Šmihela na Jamo pri Dvoru. Tam se je koloni priključil tudi 2. bataljon, ki je prišel s Hinj. Na Jami je brigada nekaj ur počivala, kuharji so skuhal kosilo.

Čeprav nihče ni vedel, kam gre brigada, se je med borci stopnjevalo veselje, kolikor bolj se je brigada bližala Beli krajini. Ne samo Belokranjci, tudi Istrani in Štajerci so se veselili miru in počitka, prijaznih ljudi in vsega drugega, kar so lahko pričakovali v zaledju, daleč proč od bojnega vrveža. Zato so harmonikarji ne-

utrudno igrali, čete so prepevale, nihče ni bil utrujen, čeprav je bilo vroče, pohod pa dolg. Precej borcev je bilo tudi povsem bosih.

Spotoma je iz brigade odšel dotedanji namestnik političnega komisarja brigade Oton Pakiž-Koki. Zamenjal ga je Vekoslav Rožič¹. V tem času se je spremenil tudi naziv »namestnik političnega komisarja« v »pomočnik političnega komisarja«.

Dne 4. septembra je okoli 13. ure brigada krenila dalje proti Podhosti in po cesti skozi Podturn, Poljane, Občice, Stare žage in Črmošnjice. V Črmošnjicah je bil takrat glavni štab. Vse se je zbralo ob cesti, da bi videlo brigado, ki je šla v paradnem koraku skozi vas. Slikar Božidar Jakac je fotografiral, uspelo mu je posneti 1. in 2. bataljon, za 3. pa mu je zmanjkalo filma.

Iz Črmošnjic je brigada nadaljevala pot skozi Vrčice, Blatnik v Sela, kjer je legla k počitku kar ob cesti.

Dne 5. septembra ob 6. uri je korakala skozi Semič in dalje proti Črnomlju, skozi katerega je spet korakala v paradnem maršu. Okoli polдне pa je zasedla položaje, za katere je bila odrejena.

15. brigada na pohodu skozi Črnomelj 5. septembra 1944

* Opis dogodkov med 4. in 13. septembrom je narejen po piščevih spominih, dnevniku Mileta Pavlina, »operativnem dnevniku« in Slovenskem zborniku MCMXLV, stran 70.

Fotografije, ki jih je posnel Božidar Jakac, so uspeli in pomenijo za 15. brigado najbolj popoln fotografski dokument. Hrani jih fototeka Muzeja ljudske revolucije Slovenije v Ljubljani.

Brigadni štab se je nastanil v vasi Gornji Butoraj, 1. bataljon v Šikonjskem selu, patrulje je pošiljal proti Gribljam, 2. bataljon v vasi Zorenci, patrulje je pošiljal na Vinico, 3. bataljon v vasi Tribuče, patrulje pa je pošiljal h Kolpi v smeri Bedenj—Mrzlaki.

Gostoljubno belokranjsko ljudstvo je svojo brigado, proslavljeno v hudih bojih, sprejelo z nepopisnim veseljem. Kar sami od sebe so povsod, kamor je prišla, vzniknili mitingi. Nihče ni čutil utrujenosti zaradi dolgotrajnega pohoda. Belokranjci so svoje borce gostili z vsem, kar so imeli, tako da so tudi kuharji precej počivali.

Podnevi 6. septembra so bataljoni ostali na starih položajih, ponoči med 6. in 7. septembrom pa je 3. bataljon odšel s Tribuč mimo Metlike v vas Jugorje. Tam naj bi se povezal z 12. brigado, ki je bila na sektorju »pod Gorjanci« in katere 1. bataljon so v vasi Veliki Cerovec 5. septembra napadli domobranci. Skupaj z 12. brigado naj bi preprečili sovražniku vdor prek Gorjancev v Belo krajino.

Drugi bataljon se je preselil istočasno v vas Velika Lahinja, 1. pa je prevzel v zavarovanje tudi Tribuče in s tem vse naloge, ki jih je prej imel 3. bataljon. Podnevi pa je 1. bataljon zasedel Tribuče.

Dne 11. septembra je odšel na Jugorje 1. bataljon, 3. bataljon pa se je že 10. septembra zvečer vrnil v Šikonjsko selo. Tega dne je bilo v brigadi 615 borcev, kar pomeni le nekaj manj kot takrat, ko jih je bilo največ — pred odhodom k Štampetovemu mostu.

Dne 12. septembra zvečer je brigada dobila ukaz za premik. Na pot je odšla takoj zatem in prispela že 13. septembra zjutraj k Žužemberku, hodila pa je po cesti Črnomelj—Semič—Črmošnjice—Podhosta—Jama—Stranska vas.²

¹ Vekoslav Robič je bil rojen¹ 19. junija 1921 v Kranjski gori, kjer je bil oče orožnik. Vekoslav je končal gimnazijo in se vpisal na medicinsko fakulteto v Ljubljani, kjer je končal pet semestrov, že leta 1941 je bil povezan z OF na fakulteti in v Zeleni jami, kjer je stanoval. Oktobra 1941 so ga Italijani prvič aretirali, toda čez nekaj časa so ga zaradi pomanjkanja dokazov izpustili. Aprila 1942 so ga znova aretirali in poslali v taborišče Gonars, od tam v Treviso in nato nazaj v Gonars. Avgusta 1943 pa so ga skupaj z drugimi izpustili, potem ko je postalo jasno, da Italija ne bo več dolgo v vojni na strani sil Osi. Vekoslav se je vrnil v Ljubljano, nato pa je po italijanski kapitulaciji odšel na Dolenjsko v Cankarjevo brigado. Najprej je bil četni bolničar, nato pa politični delegat voda ter namestnik političnega komisarja baterije. Ko je iz baterije po uničenju 4. bataljona na Javorovici nastal novi 4. bataljon, je postal Robič namestnik političnega komisarja tega bataljona. Nato je bil v 15. brigadi pomočnik političnega komisarja brigade do prvih dni aprila 1945, ko je bil premeščen v Ožno. Toda njegov naslednik Miran Vrančič je bil takoj po prihodu v brigado ubit, zato je moral Vekoslav ostati v brigadi do 21. aprila, ko je bil premeščen v Cankarjevo brigado za brigadnega političnega komisarja. Leta 1949 je kot oficir JLA umrl, zadet od kapi. (Vir: kartoteka političnih komisarjev v arhivu IZDG, piščevi spomini.)

OD SUHE KRAJINE DO NOVEGA MESTA, ŠENTJANŽA IN LITIJE

BRIGADA OPRAVLJA POMOŽNE NALOGE

Po pohodu, ki je trajal vso noč, so bili borci močno utrujeni, zato je brigada podnevi 13. septembra počivala v Stranski vasi. Okoli 22. ure tega dne pa je prekoračila Krko in zasedla obrambne položaje na črti od Mačkinega hriba proti Zafari in Cvibljju. Zavarovala se je s patruljami in nekaj zasedami.

Na teh položajih je ostala do 18. ure 14. septembra, ko je odšla na območje okoli Golobinjeka, Jordan kala in Dečje vasi ter se spet zavarovala s stražami, zasedami in patruljami. Preprečevala naj bi sovražniku vdore iz Novega mesta.

Okoli 16. ure 15. septembra sta po ukazu divizijskega štaba odšla 2. in 3. bataljon napadat domobransko postojanko v vasi Lešnica, ob cesti med krajema Novo mesto in Kronovo. Na pot sta odšla brez težkega orožja, zbrala sta se v Dečji vasi in se prek Svete Ane pomikala po gozdu nad vasjo Hrastje, mimo Brezjega na Jagodnik, Novo goro in k Sv. Juriju. Vod 2. bataljona je ostal kot zavarovanje na črti Nova gora—Runčec—Sv. Jurij. Pri Sv. Juriju je ostala desetina za zavarovanje proti Trški gori, kjer je bila domobranska postojanka. Vod iz 2. bataljona je bil prav tako v gibljiivi zasedi med Češencami in Bajnofom, da bi s te strani nadziral Trško goro. Dva voda sta zasedla položaje pri postojanki Šentpeter. Tako je bil 2. bataljon na položajih do 2. ure 16. septembra.

Po približnih podatkih obveščevalne službe je bil v Lešnici okrepljen domobranski vod s približno petdesetimi možmi, ki je imel nalogo varovati cesto. Domobranci naj ne bi bili preveč vestni

pri opravljanju stražarske in patroljne službe zaradi bližine drugih postojank, ki so obkrožale Lešnico, tako Novega mesta, Trške gore in Kronovega. Zato je tudi 15. brigada dobila nalogo, naj postojanko napade, ker je divizijski štab upal, da bo z napadom uspela. Toda izkazalo se je, da je posadka pripravljena za napad in da stražarji dobro opravljajo svoje dolžnosti. Možno pa je tudi, da je katera izmed patrolj v okolici Trške gore opazila 15. brigado in opozorila vse okoliške postojanke, naj bodo pripravljene. Vsekakor pa je 3. bataljon, ki je napadal, z oklevanjem po prvem stiku s stražarjem izpustil iz rok priložnost za vdor v postojanko. Kakor hitro pa se je razvil spopad, je bilo pričakovati, da bo sovražnik prišel Lešnici na pomoč iz vseh strani.

Lešnico je napadel 3. bataljon s štirimi vodi. Vsaka izmed dveh strelskih čet je odredila v napad dva strelska voda. Ti štirje vodi so se spustili v dolino od Starega gradu ter prekoračili potok Lešnico, nato pa so začeli v strelski vrsti prodirati proti postojanki. Uspelo jim je, da so se približali žični ograji na kakih sto metrov, nato pa so zadeli na sovražnikovega stražarja, ki je takoj začel streljati. To je napadalce zavrlo, da so nekaj minut oklevali in niso več napredovali. Sovražnik je izkoristil to oklevanje in se razporedil na obrambne položaje ter začel obstreljevati napadalce s hudim ognjem. Na zahodni strani postojanke sta bili dve hiši izven žičnih ovir. V obeh so spali posamezni sovražnikovi vojaki, ki so takoj potem, ko je bila postojanka napadena, pobegnili iz hiš in zasedli vzpetino nad vasjo, od tam pa začeli hudo obstreljevati desno krilo napadalcev.

Spopad pri Lešnici je trajal kake pol ure. 3. bataljon je nekajkrat ustrelil proti bunkerjem iz protitankovske puške in minometa »piat«, potem pa se je umaknil, ker se je zaslišalo streljanje pri zasedi pri Šentpetru. Med vzroke za tako nagli umik lahko štejemo tudi občutek ogroženosti. Brigada v teh krajih ni bila še nikoli in zato skoraj nihče ni poznal razmer, možnosti za napad in umik. Povrh je bila tudi noč temna. Malo je bilo verjetno, da bodo šibke zasede pri okoliških postojankah naredile kaj več, kot opozorile na sovražnikov izpad. Sovražnik je imel tudi obilo možnosti, da se zased izogne, saj je dobro poznal kraje, zasede pa so bile razen tega še razdrobljene in zaradi teme niso imele pregleda nad okolico.

Oba bataljona sta se vračala mimo Trške gore še v noči med 15. in 16. septembrom ter celo dopoldne 1. septembra. Tako je

pohod proti Lešnici, napad in povratak trajal dvajset ur, kar je pomenilo za oba bataljona hudo napor.

Zvečer 16. septembra je bil 1. bataljon na Golobinjeku, tako kot prejšnji dan, 2. bataljon pa je zasedel vas Repče. Njegova naloga je bila, da nadzira z bojnimi patruljami dolino Mirne. Razen tega je pošiljal patrulje proti Čatežu in Primskovem za zvezo s Cankarjevo in Gubčevo brigado ter operativnim delom divizijskega štaba. Čez dan je imel na hribu Srobotnik tudi izvidnico. 3. bataljon je bil pri Sv. Ani, dve zasedi je imel ob cesti Mirna peč—Trebnje, patrulje pa je pošiljal proti Šentjuriju, Karteljevemu in Trebelnem. Brigadni štab je bil pri 2. bataljonu, ki je bil brigadna rezerva.

Ob 17. uri 17. septembra sta 1. in 2. bataljon krenila na Farški kal, kjer naj bi brigada dobila novo nalogo. Tja sta prispela 18. septembra malo po polnoči in nato v vasi prenočila. Ob 8. uri 18. septembra pa sta po ukazu divizijskega štaba krenila na Primskovo in Poljane, kamor sta prispela okoli 11. ure.

Tretji bataljon je zvečer 17. septembra krenil mimo Stične in kmalu po polnoči obkolil vas Pristavo. Tam so se po podatkih obveščevalne službe pogosto zadrževali četniki, zato je bataljon vas tudi temeljito preiskal. Toda razen nekaj četniških časopisov ni našel ničesar. Ostanek noči je bataljon prebil v vasi, seveda se je zavaroval s številnimi stražami in patruljami, saj je bila Stična v neposredni bližini, tik za vasjo italijansko-nemška razmejitevna črta, v okolici pa so mrgoleli skrivači. Zjutraj 18. septembra je ta bataljon v pospešenem pohodu odšel iz nevarne okolice mimo Metnaja v vas Poljane pri Primskovem.

Dne 18. septembra je bila brigada razporejena takole: 1. bataljon je bil na Primskovem. Patrulje je pošiljal prek doline Temenice proti Šentvidu. Mitralješka četa je bila pri cerkvi na Primskovem, od koder je lahko obstreljevala vso okolico. 2. bataljon je bil na položajih v gozdičku na grebenu na griču, južno od vasi Poljane. Patrulje je pošiljal proti Metnaju in proti razmejitveni črti ter proti Stični. Posebna patrulja je nadzorovala okolico Trebnjega, če bi sovražnik izpadel iz Novega mesta. 3. bataljon je bil v vasi Poljane. Patrulje je pošiljal vzdolž razmejitvene črte in za zvezo z Dolenjskim odredom.

Na območje okoli Primskovega je prišla brigada zaradi sodelovanja v akciji Gubčeve in Cankarjeve brigade, ki sta se pripravljali na napad na železnico Ljubljana—Zagreb. Pri napadu, ki je

imel za cilj miniranje mosta pri Litiji, naj bi sodelovalo tudi zavezniško letalstvo, s štajerske strani pa naj bi napadale tudi enote

4. operativne cone. 15. brigada je imela nalogo, da ščiti obema brigadama hrbet ter zveze z osvobojenim ozemljem pred napadi iz Stične, Šentvida in Višnje gore, varovala naj bi prehode prek razmejitvene črte. V zvezi z akcijo obeh brigad in nalog 15. brigade je bil na Primskovem popoldne 18. septembra tudi sestanek bataljonskih štabov. Medtem sta mimo korakali Gubčeva in Cankarjeva brigada. Kot opazovalci akcije so mimo prišli tudi člani zavezniških vojaških odposlanstev. Tako se je 7. korpus spet usmeril na strateške prometne zveze, na železnici Ljubljana—Zagreb in Ljubljana—Trst. 20. septembra sta Gubčeva in Cankarjeva brigada zavzeli grad Poganik, minerji pa so porušili most čez Savo, nedaleč od njega. 23. septembra sta Gubčeva in Cankarjeva brigada napadli Prežganje, Presko in Polšnik, 26. septembra pa je 18. divizija porušila Štampetov most.

Dne 19. septembra se ni zgodilo nič posebnega, le trije sovražnikovi avtomobili so ob 11,30 pripeljali iz Stične v Radohovo vas in ob 13. uri odpeljali dalje v Šentvid. Ker je bila brigada predaleč, jih ni napadla.

V noči med 19. in 20. septembrom so se bataljoni 15. brigade razporedili nekoliko drugače, ker je na Primskovo prišel tudi zaledni del divizijskega štaba. 1. bataljon je zasedel vas Gradišče, že ob 2. uri 20. septembra pa je poslal eno četo v zasedo na Gornji vrh. Ta četa je imela za nalogo nadziranje območja Velika Loka—Gaber in pošiljanje patrulj proti Občinam. Dopoldne 20. septembra se je četa vrnila. Bataljon je taborišče zavaroval s stražami in krožnimi patruljami, bojne patrulje pa je pošiljal proti Šentvidu. Mitralješka četa je še nadalje ostala pri cerkvi na Primskovem. 2. bataljon je bil na položajih proti vzhodni strani. Ena četa je imela zasedene grebene proti Čateški gori, ena četa pa je bila nasproti Mišjega dola. Bojne patrulje je bataljon pošiljal proti Metnaju in Trebnjem. 3. bataljon je bil še vedno na Poljanah. Eno četo je imel v gozdu ob razmejitveni črti. V gozdu sta bila tudi dva voda, ki sta imela nalogo, da Udarita sovražniku v hrbet, če bi napadel bataljon v vasi. Bojne patrulje je bataljon pošiljal vzdolž razmejitvene črte in za zvezo z Dolenjskim odredom. Ena takih patrulj je udarila po skrivačih, ki so se pojavili ob razmejitveni črti. Skrivači so se takoj umaknili, ko so videli, da imajo opraviti z brigado.

Opoldne 20. septembra je prišla iz Šentvida v vas Dob in Selo domobranska patrulja, ki je štela kakih petdeset mož. Po dveh urah se je vrnila, ne da bi jo kdo napadel, ker jo je izvidnica 15. brigade prepozno opazila.

Tega dne so obveščevalci pri neki upokojeni poštarici odkrili radijski oddajnik. Z njim je sporočala domobrancem vse novice, ki so jih zanimala. Pri zbiranju podatkov so poštarici pomagali tudi drugi vaščani in domačini iz bližnjih vasi. Imeli so organizirano celo mrežo kurirskih in obveščevalnih zvez, ki je nosila ime »Slovenska informativna služba« (SIS). Tako je ena linija vodila proti Stični, ena proti Leskovcu in dalje proti Polici, ena pa proti vzhodu. Obveščevalci so aretirali številne člane te organizacije, predvsem ženske, ker so bili moški razen redkih vsi domobranci. V vasi Poljane so bile aretiranke zaprte po vseh kletah in večjih sobah po skupinah, da se ne bi med seboj dogovarjale, vas pa je stražil 3. bataljon. Pozneje so nekaj najbolj zagrizenih in krivih poslali pred sodišče v Belo krajino, ostale pa so izpustili.

V noči med 20. in 21. septembrom so brigadni minerji minirali na dveh krajih cesto Pluska—Sobrače.

Razpored in naloge brigade so ostali nespremenjeni vse do 22. septembra, ko je brigada odšla po ukazu glavnega štaba prek razmejitvene črte.¹

POHOD ČEZ RAZMEJITVENO ČRTO

Brigada je odšla na pot 22. septembra ob 10. uri. Nekaj časa so se bataljoni pomikali vzdolž razmejitvene črte proti vzhodu, nato pa so se zbrali v vasi Brezje. Od tam je brigada ob 18. uri krenila čez razmejitveno črto. V tem času je žične ovire že razžrla rja ali pa so jih uničile enote naše vojske, mine pa so zarjavele ali so jih pobrali naši minerji ali pa civilisti, nekaj jih je tudi sprožila divjad. Toda sovražnik je ob razmejitveni črti še vedno pogosto patroljiral.

Ponoči je brigada šla mimo Hudih Raven, Strmca, Kostanjevice, Kala, Orehovice in Kija. Okoli 6. ure je 23. septembra prispela v vas Leskovec. Takoj so odšle proti Šentjanžu in Radečam bojne patrulje,

¹ Opis dogodkov med 13. in 22. septembrom je narejen po piščevih spominih, dnevniku Mileta Pavlina, »operativnem dnevniku« in »Partizanskem koledarju«, revija »Borec«, letnik 1953, stran 301—302.

k Savi pa je odšla skupina, ki naj bi dobila zvezo s štabom Kozjanskega odreda. To skupino je vodil Boris Berce-Vanjko. Iz Kozjanskega odreda naj bi namreč poslali prek Save kakih tisoč novincev, ki bi se potem vključili v enote 7. korpusa. V noči med 23. in 24. septembrom se je skupina z gumijastim čolnom prepeljala čez Savo in našla štab odreda. Toda tam je zvedela, da novinci zaenkrat še niso zbrani. Naslednjo noč se je skupina vrnila čez Savo.

Podnevi 23. septembra je brigada počivala, prav tako tudi ponoči med 23. in 24. septembrom. Z brigado je bil namestnik divizijskega komandanta major Janez Hribar, ki je v zvezi s pooblastilom divizijskega štaba izdal brigadi ukaz za napad na Šentjanž in Svibno. S tema dvema akcijama bi brigada odvrnila sovražnikovo pozornost od okolice Litije, kjer se je še vedno zadrževala Cankarjeva brigada.

Drugi bataljon je napadel Šentjanž. Spopad se je začel ob 22. uri. Bataljon je imel v načrtu, da zavzame postojanko v prvem naletu, ker je bilo v njej po podatkih obveščevalne službe le malo sovražnikovih vojakov ter nekaj oboroženih kočevskih Nemcev. Bataljon je postojanko obkolil z vzhoda, zahoda in jugozahoda. Z zahodne strani je borcem uspelo prekoračiti žične ovire, ne da bi kdo streljal nanje. Toda ko so bili v postojanki, so Nemci izstrelili več svetilnih raket hkrati in odprli močan ogenj iz vsega orožja, kar pomeni, da so napad pričakovali in da so tako hoteli zadati bataljonu kar največ žrtev. V skupini, ki je vdrla čez žične ovire, je bilo takoj šest ranjenih, drugi pa so se umaknili iz postojanke. Začelo se je medsebojno obstreljevanje, ki je trajalo vse do 3. ure 25. septembra. Sovražnik se je branil s točnim in silovitim streljanjem, vmes pa je z raketami osvetljeval okolico. Medtem je iz Tržišča prišla Šentjanžu na pomoč skupina domobrancev ter izstrelila napadajočemu bataljonu nekaj rafalov v hrbet. Ta se je umaknil, da ne bi bil obkoljen.

V nadaljevanju spopada po umiku iz postojanke je bil ranjen še en borec, prav tako pa tudi borka Marija Paternu iz Radovljice. Po podatkih obveščevalne službe je imel sovražnik v Šentjanžu dva mrtva in sedem ranjenih.

Po napadu je 2. bataljon odšel v vas Osredok, jugovzhodno od cerkve, tako da se je na desnem krilu stikal s 1. bataljonom. Eno četo je imel jugovzhodno od druge hiše od cerkve, proti gozdu, da bi nadzirala okolico. Bojne patrulje je pošiljal proti Šentjanžu.

Tretji bataljon je napadel postojanko v Svibnem. Po krivdi vodnikov je prispel pred Svibno z veliko zamudo, šele okoli enih 25. septembra. Napadali sta samo obe strelski četi, in sicer 1. z jugo-

vzhodne strani, 2. pa s severozahodne. Mitralska četa pa je bila razporejena na višini južno od Svibna, tako da je lahko s težkimi mitraljezi obstreljevala cerkveni zvonik in grad. Tudi v Svibnem, v katerem je bilo po podatkih obveščevalne službe le kakih trideset orožnikov, starejših letnikov, sta obe četi brez strela prekoračili žične ovire, potem pa je sovražnik začel silovito streljati in metati svetilne rakete. Obenem je tudi skupina sovražnikov izpadla iz vasi proti gradu in od tam skušala streljati 3. bataljonu v hrbet. Štab bataljona je zato kmalu ukazal umik. V napadu sta bila dva borca ranjena, izgubljen pa »Šarec«, ki ga ranjeni mitraljezec ni mogel odnesti s seboj.

Pred svitanjem je bataljon odšel na Osredek in zavzel položaje severozahodno od cerkve, ob robu gozda, tako da se je z levim krilom naslanjal na 1. bataljon. Bojne patrolje je pošiljal proti Ra-dečam ter nadziral okolico Leskovca, Močilnega in Svibnega.

Prvi bataljon je bil med napadom na položajih po gričevju, usmerjen proti vasi Kladje. Njegova naloga je bila, da nadzira celotno območje, varuje pratež in težko orožje, obenem pa je bil v brigadni rezervi. Brigadni štab je bil v vasi Osredek.

Intendantje iz cele brigade so v noči med 24. in 25. septembrom rekvirirali govejo živino in prašiče na posestvu »Nemške naselivitvene družbe« v Počakovem pri Svibnem. Ta družba je z najeto delovno silo obdelovala polja izgnanih Slovencev, okolica Šentjanža pa je bila vsa izgnana. V prostranih hlevih so intendantje pobili okoli šestdeset prašičev in jih zjutraj na več vozeh pripeljali na Osredek, v Svibnem pa so izpraznili trgovino.

Podnevi 25. septembra so vsi, ki so imeli vsaj nekaj znanja o klavstvu, razsekavali prašiče. Borci so dobivali za vsak obrok ogromne kose pečenke ali cele menažke ocvirkov. Krompirja in žita ni bilo, zato so morali borci po njivah sami kopati krompir. Razumljivo je, da so se tako mastne hrane, skoraj samega mesa, kaj kmalu naveličali. Glavno je bilo, da natopijo mast, ki jo je na osvobojenem ozemlju močno primanjkovalo. Brigada jo je stopila za več sodov, ki so jih potem na mulah spravili čez razmejitevno črto in jo je brigada imela še januarja 1945. To se je močno poznalo pri prehrani, ki je bila v zimi 1944/45 zelo slaba.

Napada na Šentjanž in Svibno nista uspela med drugim tudi zato, ker sta oba bataljona pustila minomete pri pratežu iz bojazni, da jih utegneta izgubiti. Prav tako sta bila oba napada naenkrat za brigado preveč. Sklep o dveh napadih pa je temeljil na podatkih,

da je v obeh postojankah razmeroma malo sovražnikov in da so manj borbeni. To je bilo sicer res, toda branilci so bili Nemci, zelo izurjeni, dobro oboroženi in utrjeni.

Dopoldne 25. septembra je brigada počivala, popoldne pa je odšla proti razmejnitveni črti. Pomikala se je mimo Kladja, Kala, Svinjskega, Srednika, Vihra, Slevca in Homa k Šentrupertu. Tam se je spopadla z domobransko patroljo iz Tržišča ter jo pregnala. Vso pot je silovito deževalo. Okoli 23. ure se je brigadni štab z 2. bataljonom nastanil na Trebelnem, 1. bataljon na Blečjem vrhu, 3. bataljon pa je odšel z dvema četama na Čretež, eno pa je poslal v okolico Hubajnice.¹

DVA DOMOBRANSKA NAPADA NA TREBELNO

Drugi bataljon, ki je bil na Trebelnem pri brigadnem štabu, je imel nalogo, da zavaruje smeri proti Češnjicam, Karteljevem, Štatenberku, Mokronogu in Mirni. Brigadni štab se je nastanil v prostornem župnišču. 1. bataljon, ki je bil na Blečjem vrhu, je nadzoroval smer proti Šmarjeti, Trški gori in Štatenberku. 3. bataljon je s Čreteža z eno četo nadziral dolino okoli Laknic ter smeri proti Mokronogu, Šmarjeti in Škocjanu, ena četa je bila v vasi Čretež kot zaščita bataljonskega štaba, ena pa je bila v okolici Hubajnice, severozahodno od Bučke, da bi tamkaj počakala na prehod novincev iz Kozjanskega odreda. Takoj ko bi prišli novinci čez razmejnitveno črto, naj bi bataljon odšel na Trebelno.

V letih 1942 in 1943 je bilo Trebelno središče precej obširnega osvobojenega ozemlja, na katerem so se pogosto zadrževali bataljoni iz odredov, pa tudi cele brigade. Prav tam je bila v bližini septembra 1942 ustanovljena Gubčeva brigada. Tudi kasneje je bila Gubčeva večkrat precej dolgo na Trebelnem, ki se ga je včasih tudi držalo ime »Gubčeva republika«. Zato je nekako v skladu s staro tradicijo veljalo Trebelno za varno, kjer se je mogoče odpočiti.

Utrujeni od dolgega pohoda, do kože premočeni in zaspani, so borci 2. bataljona in štaba plegli po skednjih, hišah in hlevih. Bdele so le straže in dežurni. Brigadni štab je pod nadzorstvom Janeza Hribarja, namestnika divizijskega komandanta, starega gubčevca, na-

¹ Opis dogodkov med 22. in 25. septembrom je napisan po piščevih spominih, izjavi Borisa Berčeta-Vanjka, dnevniku Mileta Pavlina, »operativnem dnevniku« in tudi »Partizanskem koledarju«, revija »Borec«, letnik 1953, stran 302.

pravil načrt za zavarovanje. Na podlagi dvoletnih izkušenj naj bi odšla tudi kmalu po polnoči zaseda h kapelici nad vasjo, vrh precej strmega grička, od koder je dober razgled po vasi.

Toda dežurni, ki bi moral zbuditi zasedo, je zaspal in zaseda ni odšla h kapelici, kjer bi morala biti že okoli 3. ure 26. septembra. Prenehalo je deževati, začelo se je jasnit, zapihal je mrzel veter in pričelo se je svitati. Iz dolin se je dvigala megla. Večina borcev je spala. Tega dne je bil dežurni v brigadnem štabu namestnik komandanta brigade Rudi Pušenjak-Urgan. Med drugim je imel nalogo nadzirati straže, zasede in patrulje, kot tudi dežurne čet, bataljonov in štabov bataljonov. Kot prvo je sklenil obiskati zasedo pri kapelici.

Okoli 6,45. ure se je po bregu povzpел h kapelici. V jutranjem somraku je videl, kako okoli kapelice hodijo neki ljudje. Zaseda pa bi morala mirovati. Prepričan, da je zasledil, kako zaseda malomarno opravlja svojo nalogo, je z ostrim glasom zahteval komandirja, da bi ga oštel zaradi nereda. Oblečen je bil v domobranski plašč, nosil je čepico s ščitnikom, kakršne so nosili Nemci in domobranci, obo-rožen pa je bil z angleško puško na deset strellov. Pod plaščem je nosil angleško uniformo, na levi roki pa znak namestnika komandanta.

Eden izmed vojakov, ki so se motali okoli kapelice, mu je pokazal nekega človeka, ki je stal za kapelico. Pušenjak je stopil k njemu in mu začel očitati, kakšen nered dopušča. Nekaj hipov ga je ta človek poslušal v dvomu, kaj naj bi to pomenilo, saj je bil vendar on poveljnik, morda pa se tudi od hipnega presenečenja ni zavedel. Ko je presenečenje popustilo, je segel po brzostrelki. Šele tedaj je Pušenjak opazil znake na njegovi čepici, uniformo in vse drugo, kar so nosili domobranci. Bliskoma je segel po puški in jo sprožil sobesedniku v trebuh, potem pa skočil po strmini nazaj proti vasi. Za njim se je vsula toča krogel, toda imel je srečo, nobena ga ni zadela.

Streljanje pri kapelici je zmedlo domobranske načrte. Skupina pri kapelici je prišla na cilj predčasno, medtem ko so druge skupine domobrancev zasedale izhode iz vasi, smeri, v katere bi se verjetno umikali borci 15. brigade. Tako pa te skupine še niso bile na cilju, ko je začelo pokati na enem koncu vasi. Pratežniki so začeli takoj bežati proti zahodu, v smer, kjer ni pokalo, bataljon so dežurni dvignili, prebudil se je tudi brigadni štab. Po prvem presenečenju so domobranci od kapelice in izza pokopališča vdrli med hiše, ker se jim ni razen redkih straž nihče uprl. Nekaj jih je tudi po stop-

nicah splezalo na zvonik, ker vrata niso bila zaklenjena. Ni znano, ali se je to zgodilo slučajno ali pa je bilo del načrta za napad. Z zvonika so domobranci z mitraljezom začeli streljati na pot, ki pelje iz vasi proti zahodu in po kateri so se umikali borci. Pod temi streli je med prvimi padel namestnik brigadnega orožarja Morie Kamhe-Bojan¹, šest borcev pa je bilo ranjenih. 2. bataljon, nepripravljen za boj, ni vzdržal navala in se je po kratkem odporu začel umikati iz vasi proti Zabukovju. Domobranci so ga nekaj časa zasledovali, potem pa so se vrnili, da bi pobrali plen ter svoje ranjence in mrličje. Brigadni štab in 2. bataljon sta izgubila tri mule, telefonsko centralo in dva kilometra izolirane žice za telefonsko napeljavo.

Po podatkih obveščevalne službe je 2. bataljon in brigadni štab napadel del 35. domobranske čete ter 1. posadnega voda iz Tržišča.

V boju so imeli domobranci tri mrtve in enega hudo ranjenega. Ta je bil po vsej verjetnosti podnarednik Marko Jakoš² iz 1. posadnega voda, ki ga je ustrelil Pušenjak v trebuh.

Takoj po napadu se je 2. bataljon zbral, uredil in krenil v nasprotni napad. Domobranci se niso upirali. Po manj kot eni uri je bil bataljon spet na Trebelnem. Patrulje so odšle na vse strani, da bi ugotovile, kam se je umaknil sovražnik. Ena izmed patrolj je v nekem gozdičku blizu Trebelnega zajela starejšega moškega, ki je kot vodnik pripeljal domobrance iz Mokronoga. Med spopadom so mu dovolili, da je ostal v kritju, nato pa ga niso utegnili poklicati. To je tudi znak, da so se umikali v precejšnji naglici.

Okoli 11,30 pa je med Mirno in Trebelnim padla v zasedo skupina borcev, ki je pod vodstvom brigadnega orožarja peljala strelivo za brigado. Domobranci so po skupini udarili iz neposredne bližine iz petih mitraljezov, toda kljub temu nihče ni bil ranjen niti ubit, ker so se vsi razbežali. Pač pa je sovražnik zaplenil vse strelivo. Napadla je verjetno pobočnica čete, ki je napadla 2. bataljon in brigadni štab na Trebelnem, ali pa je četa skušala z druge strani znova napasti Trebelno.

¹ ² Morie Kamhe-Bojan je bil rojen 16. decembra 1909 v Sarajevu. Po narodnosti je bil španski Žid. Pred vojno je živel v Zagrebu. Leta 1941 se je pred ustaškim preganjanjem zatekel v Ljubljano. Junija 1942 so ga Italijani nekje za Bežigradom pri eni izmed racij zajeli ter poslali v taborišče. Vlak je napadla II. grupa odredov in osvobodila večino internirancev, med drugimi tudi njega. Ostal je pri partizanih.

V Trebelnem je spal v ambulanti in med prvimi bežal skozi vas proti zahodu po poti. Rafal iz zvonika ga je zadel pod noge, da ni mogel več bežati. Domobranci so ga dohiteli in zaklali. Kamhe je bil edina smrtna žrtev domobranskega napada na 15. brigado tega dne. Nekaj mesecev pred smrtjo se je Kamhe poročil s Slovenko in zapustil nekaj mesecev staro hči. (Vir: kartoteka padlih v arhivu IZDG, pišeči spomini).

Napad na Trebelno je bil spet eden izmed šolskih primerov domobranske taktike v letu 1944. Spet so domobranci prišli ponoči po skritih poteh in se izognili zasedam in patroljam, potem pa zasedli smer najverjetnejšega umika iz vasi, z ene strani pa jurišali v vas. Zaradi redkih straž in malomarnosti v zvezi z zasedo pri kapelici jim je uspelo, da so se približali prebivališču bataljona in štaba na nekaj desetnih metrov, ne da bi jih kdo opazil. Predno so stražarji nekajkrat ustrelili, so bili že v kritjih med hišami, zato se je moral bataljon s štabom vred v neredu umakniti. Kakšna brezskrbnost je vladala v brigadi, pove tudi to, da se je ambulanta zaradi udobja naselila v veliki in prostorni hiši izven stražarske črte. Zato so borci, ki so spali v hiši, začeli bežati iz hiše šele takrat, ko so bili prvi domobranci že mimo. Toda imeli so srečo, samo eden je bil ranjen, pa še tega so s prisebnostjo in pogumom odnesli, le Morie Kamhe, ki je prvi skočil iz hiše, je padel.

Ko pa je bil bataljon že presenečen in se je moral v neredu umakniti iz vasi, je uspelo štabu in četnim poveljstvom naglo upostaviti red in odpeljati bataljon v nasprotni napad, kar je uspeh v primerjavi s prejšnjimi časi, ko je trajalo zbiranje tako razpršene enote tudi po več ur.

Vprašanje je, kakšen uspeh bi imel napad domobrancev na Trebelno, če ne bi Pušenjak prišel h kapelici in če ne bi reagiral tako, kot je. Brez dvoma bi imela brigada precejšnje žrtve.

Po napadu je prišel na Trebelno tudi 1. bataljon, tako da je bil v Dolnjem Trebelnem, 2. pa v Gornjem Trebelnem. Medtem ko se je 1. bataljon zavaroval proti Štatenberku, Češnjicam, Drečjem vrhu

¹ Marko Jakoš je bil rojen 10. marca 1921 v Roženberku pri Šentrupertu v imoviti kmečki družini. Končal je osem razredov osnovne šole. Njegov oče Alojzij je bil eden izmed krajevnih voditeljev klerikalne stranke, leta 1941 in 1942 pa je kot tak organiziral belo gardo v okolici domače vasi. Zato so ga partizani že leta 1942 aretirali in obsodili na smrt. Marko Jakoš je bil od samega začetka pripadnik takrat še ilegalne bele garde, nato pa je med prvimi odšel v »štajerski bataljon« ter se v njegovih vrstah udeležil skoraj vseh spopadov s partizani. Potem ko se je »štajerski bataljon« pri Italijanih legaliziral, je Jakoš že 7. junija 1942 vstopil v M V AČ. Kot borec je bil izredno pogumen in je kmalu začel kazati tudi poveljniške sposobnosti. Brez dvoma ga je pri tem spodbujala tudi maščevalnost zaradi očetove smrti, saj je bil tudi izredno okruten. Zlasti se je odlikoval pri odkrivanju in zasledovanju terenskih političnih aktivistov, ki se niso mogli braniti. Po nekaterih podatkih je Marko Jakoš lastnoročno postrlel 54 ljudi. V »Slovenec« mu je 14. oktobra salezijanski duhovnik dr. Franc Blatnik napisal osmrtnico, v kateri je med drugim zapisal, da je Jakoševa zasluga, da je mimska dolina očiščena terencev.

Zaradi hrabrosti, drznosti in poveljniških sposobnosti so domobranci poslali Marka Jakoša v podoficirsko šolo in mu dali čin podnarednika in poveljstvo nad desetino v 1. posadnem vođu, zastopal pa je tudi nadporočnika Vinka Vrhnjaka v njegovi odsotnosti.

Marko Jakoš je bil na Trebelnem hudo ranjen v treh, umrl pa je v bolnišnici v Brežicah naslednjega dne, 27. septembra. Pokopali so ga v Šentrupertu 28. septembra. (Vir: Franček Saje: »Belogardizem«, Rudi Pušenjak-Urgan: »Spomini proletarca«, »Slovenec« 14. oktobra 1944, »operativni dnevnik« in piščevi spomini.)

in Bogneči vasi, se je 2. z dvema zasedama proti Tržišču in Mokronogu, ena desetina pa je bila pri cerkvi sv. Petra.

Tak razpored sta imela 1. in 2. bataljon od jutra 26. septembra, do jutra 28. septembra. 3. bataljon pa je še vedno čakal prihod kolone novincev čez Savo in razmejitveno črto na položajih okoli Poskočine, z zavarovanjem proti Drečjemu vrhu in Mokronogu, bojne patrulje pa je pošiljal do gradu na Čretežu.

Že kmalu po polnoči, nekako ob enih 28. septembra, je eden izmed stražarjev na neki poti severno od Trebelnega v vinogradu zaslišal korake. Ustavil je neznance in zahteval, naj povedo znake, toda ti so se izgovarjali, da so terenski aktivisti in da zatorej znakov ne vedo. Stražar jim ni verjel. Ker ga niso ubogali, je začel streljati. Takoj je vsa brigada zavzela položaje, neznanci pa so pobegnili. Patrulja, ki je odšla v tisto smer, ni našla nikogar. Zato je štab sklepal, da so domobranci skušali na že znani način ukaniti stražarja, ga zajeti, nato pa vdreti v vas med speče borce. To pa je tudi pomenilo, da je večja domobranska enota nekje v bližini, zaradi česar je bilo pričakovati napad drugje in na drugačen način, najverjetneje ob zori. Zato brigada ni znova legla k počitku, ampak je čakala na položajih, pripravljena za boj.

Okoli 7,30 je bojna patrulja 3. bataljona na Drečjem vrhu opazila domobrance. Pustila jih je, da so prišli iz vasi na travnik, in udarila nanje. Domobranci so plegli in se začeli braniti, medtem pa je patrulji prišel na pomoč en vod z dvema mitraljezoma. Na zahodnem delu vasi je bilo opaziti zbiranje sovražnikov, ki so se pripravljali za napad na 3. bataljon. Ko so začeli jurišati, jih je bataljon spustil bliže in udaril po njih s hudim ognjem, tako da jih je odbil. Zato so se domobranci zatekli nazaj med hiše in se začeli braniti. Razvil se je spopad okoli vasi, 3. bataljon je izstrelil nekaj min iz protitankovskega minometa »piata«. Ena je zažgala neki skedenj. Kmalu pa je 3. bataljon krenil v napad in začel Drečji vrh obkoljevati. Zato je sovražnik začel iz njega bežati.

Okoli 8. ure je ob cesti Češnjice—Trebelno opazil skupino domobrancev. Spustil jih je bliže in začel po njih silovito streljati, tako da domobranci niso vzdržali in so začeli bežati proti Jagodniku. Takoj je za njimi odšlo nekaj udarnih skupin.

Nekaj kasneje se je z domobranci udarila tudi bojna patrulja 2. bataljona pri Brezju in jih pogнал v beg.

Okoli 9. ure je na vsem bojišču zavladovalo zatišje. Na podlagi izkušenj je brigadni štab sklepal, da se je sovražnik samo potuhnil

in da bo znova skušal napasti nekje drugje, po možnosti iz zaledja ali bokov. Zato so bataljoni ostali na položajih, pratež in težke minomete pa je štab poslal proti Mirni. Ustavili so se v nekem gozdu blizu Debenca. Tam so pratežniki kmalu zagledali sovražnikovo kolono petdesetih mož, ki so se pomikali skozi gozdove od Mokronoga brigadi za hrbet. Na razdaljo skoraj 2000 metrov so minometalci nanjo izstrelili nekaj min, pratežniki pa so streljali s puškami in kričali. Načelnik brigadnega štaba Ivan Pezdirc, ki je odgovarjal za pratež in težko orožje, pa je izstrelil nekaj rafalov iz brzostrelke. Ko je kolona ugotovila, da so jo opazili, zlasti pa še, ko je padlo okoli nje nekaj min, iz česar je sklepala, da je pred njo najmanj bataljon, se je ustavila, nato pa vrnila.

Bataljoni so sovražnika takoj začeli zasledovati, da bi ga prestregli, preden se vrne v postojanke. Toda dohitela ga je le ena izmed udarnih skupin in udarila po njem. Opoldne je bilo celotno območje okoli Trebelnega očiščeno, zato so se bataljoni vrnili v vasi na počitek in h kosilu.

Dne 28. septembra 1944, na obletnico ustanovitve brigade, se je prvič zgodilo, da je brigada zavrnila domobranski napad, ko so domobranci hoteli brigado presenetiti v vasi. Veliko zaslugo za to je imel stražar, ki se ni pustil ukaniti. Uspešni spopad, v katerem je sovražnik brez dvoma imel občutne izgube, brigada pa niti enega ranjenega ali mrtvega, je zelo opogumil borce, ki so bili zdaj prepričani, da je brigada v enem letu postala izurjena in bojaželjna.

Brigadni štab je cenil, da je v spopadih sodelovalo okoli tristo sovražnikov, torej najmanj dve četi. Domobranci so proti položajem brigade krenili iz Novega mesta, Trške gore, Bele cerkve, Kronovega in Tržišča, torej z vseh strani, njihov cilj pa je bil, da z nočnim napadom brigado razpršijo, nato ji pa zadajo med umikom manjših skupin na vse strani večje izgube ter jo za nekaj časa izločijo iz boja. Domobranski napad tega dne lahko povežemo s hudimi boji Cankarjeve brigade, ki je pri povratku od Litije ob razmejitveni četi na Javorškem Pilu in bližnji okolici naletela na zasedo, domobranski 3. bataljon. Po hudih bojih, ki so trajali skoraj ves dan 28. septembra, se je brigada s precejšnjimi izgubami sicer prebila, toda 15. brigada ji ni mogla na pomoč, ker jo je vezal sovražnikov napad. To pa je bil verjetno tudi sovražnikov cilj.

Dne 28. septembra je ob 18. uri brigada zasedla nove položaje.³

³ Opis dogodkov med 25. in 28. septembrom je napisan po pisčevih spominih, dnevniku Mileta Pavlina, »Spominih proletarca« Rudija Pušenjaka-Uragana in »operativnem dnevniku«.

V PETNAJSTIH DNEH SAMO TRIJE PATRULJNI SPOPADI

Zvečer 28. septembra se je brigadni štab nastanil v vasi Stan.

1. bataljon je bil v vasi Praprotnica, patrulje je pošiljal proti Trebelnem in za zvezo z bataljonom Vojske državne varnosti. 2. bataljon je bil na Rihpovcu, bojne patrulje je pošiljal proti Poljanam in Mirni peči. 3. bataljon je bil na Malem in Velikem Debencu, patrulje je pošiljal proti Mirni in Brezovici. Kolona novincev, ki jo je pričakoval, je medtem namreč že šla mimo.

Brigada je bila precej utrujena zaradi dolgih pohodov, čuječnosti in bojev, primanjkovati je začelo tudi streliva. Na teh položajih je ostala do 18. ure 29. septembra, ko je odšla prek Mirne v okolico Čateža. Pozno ponoči, proti jutru 30. septembra, se je štab nastanil v vasi Gradišče. 1. bataljon se je nastanil na Zaplazu, da zavaruje smer proti Veliki Loki, Primskovem, Temenici in Šentvidu. Na Gornjem vrhu je imel manjšo zasedo kot prednjo stražo. 2. bataljon je bil v Dolenji vasi, njegova naloga je bila nadziranje območja južno od vasi in ceste Velika Loka—Čatež. V vasi Čatež je bil 3. bataljon. Za nalogo je imel obrambo smeri od Dolge njive, Velikega Gabra in Šentvida. Pošiljal je zasedo nad vas Razborje in patruljo za zvezo z Dolenjskim odredom na Cirkniku.

Dopoldne se je 30. septembra patrulja brigade udarila z domobransko patruljo pri Brezovici. Po spopadu sta se obe patrulji umaknili vsaka v svojo stran.

Podnevi 30. septembra je brigada nekoliko spremenila razpored svojih sil. 3. bataljon je zasedel okolico Poljan pri Primskovem. En vod je imel v gozdu, da bi udaril sovražniku v hrbet, če bi napadel bataljon v vasi.

V tem času je brigada čutila hudo pomanjkanje streliva, zlasti za angleško in nemško orožje. Zaradi tega je bila posebno udarna moč 3. bataljona zelo slaba.

Zvečer 30. septembra je bojna patrulja 1. bataljona napadla manjšo sovražnikovo zasedo pri Dolenjem Gabrju in jo pognala v beg.

Dne 1. oktobra je brigada štela 558 borcev in bork. Okoli 20. ure tega dne je spet nekoliko spremenila razpored, še vedno pa je imela nalogo, da nadzira razmejitveno črto in se zavaruje pri Šentvidu in Stični.

Čez dan 2. oktobra so patrulje brigade opazile sovražnikovo kolono kakih petsto mož s težkim orožjem na mulah. Okoli 10. ure je šla prek Kamnega vrha proti Moravčam. Pri Kamnem vrhu se je kolona razdelila na tri dele. Ena je začela prodirati proti razmejitveni črti, druga proti Vodicam, tretja pa proti Moravčam. Patrulje 15. brigade so šle za kolono in poizvedovale, kam je zavila, toda zaradi megle in dežja so kmalu izgubile za njo vsako sled. Razen tega pa ni bilo jasno, ali je v koloni sovražnik ali Dolenjski odred. Šele kasneje je štab zvedel, da je bil v koloni 3. domobranski bataljon iz Stične, ki je prodiral proti razmejitveni črti, da bi jo zasedami zaprl.

Dne 3. oktobra ni bilo v razporedu brigade nobenih sprememb, razen da je 1. bataljon poslal eno strelsko četo v zasedo k vasi Ukrog.

Dne 4. oktobra je okoli 14,30 v bližino brigadnih položajev padel ameriški štirimotorni bombnik in se popolnoma razbil. Razen dveh pilotov se je vsa posadka rešila s padali. Tri člane posadke je rešila 15. brigada, ostale pa Dolenjski odred. Iz razbitin letala je brigada vzela dve nepoškodovani raketni pištoli.

Dne 5. oktobra zvečer se je brigadni štab s Čateške gore preselil v Gorenjo vas pri Čatežu.

Naslednjega dne, 6. oktobra, je 1. bataljon zasedel okolico Čateža, na Zaplazu pa je imel en vod s težkim mitraljezom in en strelski vod. Dva strelska voda sta bila na vzpetini vzhodno od ceste Čatež—Velika Loka. Nujna naloga je bila nadzorovanje smeri od Male Loke, Dolgih njiv in Šentlovenca. Bataljon je pošiljal bojne patrulje proti Šentvidu prek Velikega Gabra in Dolge njive. 2. bataljon je zasedel Razborje. Vsak dan je moral ob 2. uri zjutraj poslati zasedo na Lačni vrh za zavarovanje proti razmejitveni črti. Drugače pa je imel bataljon nalogo, da zavaruje smeri od Primskovega in Temeniške doline. 3. bataljon je zasedel Gorenjo vas pri Čatežu. Njegova naloga je bila nadziranje območja okoli razmejitvene črte. Bojne patrulje je pošiljal proti Veliki Loki, drugače pa je bil v brigadni rezervi.

Na teh položajih je brigada ostala do 18. ure 9. oktobra, ko je odšla na nove položaje. Brigadni štab se je nastanil na Gornjih Ravnah, 1. bataljon pa na Cirkniku, 2. bataljon na Gornjih Ravnah, 3. bataljon okoli vasi Ukrog, eno četo pa je imel na Zaplazu.

Dne 10. oktobra ob 16,30 je odšel proti Žužemberku 2. bataljon, da bi tamkaj prevzel angleške uniforme, strelivo in orožje za vso

brigado ter vse skupaj varoval, dokler ne bi k Žužemberku prišla vsa brigada.

Prvi in 3. bataljon sta odšla mimo Trebnjega v okolico Ajdovca in Lipovca, vzhodno od Žužemberka, 12. oktobra ob 8. uri.

Brigada se je zadrževala ob razmejitveni črti od 30. septembra do 12. oktobra. Ves čas je imela obrambne naloge, sovražnik je ni napadal. Ves čas je imela za nalogo nadzorovanje območja, ob razmejitveni črti in prehodov čeznjo, pa ne samo zaradi lastne varnosti. S prodorom Rdeče armade na jugoslovansko mejo in njenim vdorom v Srbijo se je začela oblikovati nova »balkanska fronta«. S tem v zvezi je železnica Ljubljana—Zagreb postajala vedno bolj važna za nemško vojsko, ker je bila edina železnica, ki je povezovala italijansko in balkansko bojišče ter najbližja zveza med Avstrijo in Sre-mom kot novim obrambnim območjem. Zaradi tega je štab 7. kor-pusa še nekaj časa po razstrelitvi litijskega mostu zadrževal ob razmejitveni črti nekaj svojih enot, da bi izvedel še kakšno podobno akcijo. Obenem pa je okolica Litije in območje vzhodno od nje pomenila tudi zvezo z enotami 4. operativne cone, iz katerih so na Dolenjsko, kjer so bile možnosti za mobilizacijo že izčrpane, prihajali novinci.

Petnajsta brigada je bila premeščena na območje okoli Ajdovca in Lipovca zaradi obrambe zvez s skupino brigad ob razmejitveni črti.

Dne 12. oktobra je ob 16. uri 15. brigada zasedla naslednje položaje: Brigadni štab se je nastanil v vasi Srednji Lipovec, 1. bataljon pa na Gorenjem Ajdovcu. Zavaroval se je proti Brezovi rebri, Goriški vasi, Golobinjeku in Gorenjem Globodolu, patrulje pa je pošiljal proti Novemu mestu. 3. bataljon je zasedel Srednji Lipovec. Na Lačnem hribu je imel manjšo zasedo. Ta je nadzirala smer od Dobrave in Podlipe. Bojne patrulje je pošiljal proti Dobrniču in Trebnjemu, drugače pa je bil v brigadni rezervi.

Kmalu po polnoči 13. oktobra se je v sestav brigade vrnil tudi 2. bataljon. Zasedel je položaje okoli vasi Sela pri Ajdovcu, nadzoroval naj bi smeri od Brezove rebri in Dolenje Straže. Patrulje je pošiljal proti Novemu mestu.

Dne 13. oktobra se je 3. bataljon preselil s Srednjega Lipovca na Vinkov vrh. Jugovzhodno od vasi je imel zasedo, ki je pazila na cesto Novo mesto—Žužemberk, patrulje pa je pošiljal po pobočju nad cesto proti Gorenji Straži. Ob cesti je imel tudi položaje za protitankovsko orožje, če bi sovražnik skušal prodreti iz Novega mesta proti Žužemberku z motorizacijo. Nekoliko se je spremenil tudi

sistem pošiljanja patrulj. Dopoldne se je ena izmed patrulj 15. brigade srečala s sovražnikovo patruljo pri Goriški vasi in se spopadla z njo. Po nekaj rafalih je domobranska patrulja pobegnila.

Na teh položajih je brigada ostala tudi čez noč med 13. in 14. oktobrom.¹

MED ŽUŽEMBERKOM IN TREBNJEM

Pozno zvečer 13. oktobra je brigada prejela povelje divizijskega štaba za spremembo položajev. Čutiti je bilo namreč povečano sovražnikovo dejavnost v smeri Novo mesto—Trebnje.

Ob 2. uri dne 14. oktobra je 1. bataljon odšel z Gorenjega Ajdovca na Vrhtrebnje, kamor je prispel okoli 6,30. Tam je zasedel obrambne položaje ter poslal bojne patrulje proti Jordan kalu, Mirni peči, Grmadi, Ponikvam in Trebnjemu. Obenem je poslal tudi patrulji za zvezo s 1. bataljonom Gubčeve brigade, ki je bil okoli Občin, in z 2. bataljonom 15. brigade, ki je bil v vasi Korita pri Dobrniču. Ena desetina je bila v zasedi nad vasjo Repče.

Tudi 2. bataljon je odšel na pot okoli 2. ure 14. oktobra. Nastal se je v vasi Korita, ena četa pa je bila v zasedi pri vasi Lisec. Bojne patrulje je pošiljal proti Selom pri Šumberku, kjer je bila tudi Cankarjeva brigada. En vod je bil s težkim mitraljezom v zasedi nad vasjo, da je nadziral dolino proti Dobrniču, ena desetina pa je bila v zasedi nad cesto Dobrnič—Dobrava. Pri 2. bataljonu je bil tudi brigadni štab.

Tretji bataljon pa je ostal na Vinkovem vrhu z istimi nalogami, le da je zaradi odhoda 1. in 2. bataljona moral s patruljami nadzorovati območje Ajdovec—Lipovec—Golobinjek. Vzdrževal je tudi zveze z 2. bataljonom in imel zasedo na hribih proti Straži.

Še ponoči je prišla iz Novega mesta domobranska kolona, ki je štela okoli 200 do 250 mož. S seboj je imela tudi dva težka minometa. Zgodaj zjutraj je mimo Mirne peči odšla na Golobinjek, nato pa po gozdu nad vasjo Podlipa na Zafaro pri Žužemberku. Tako je naletela na vrzel v obrambnem sistemu, ki sta jo pustila za seboj 1. in 2. bataljon 15. brigade, ko sta odšla proti Trebnjemu.

Sovražnika je prva opazila okoli 9. ure patrulja 1. bataljona, ki je bila poslana proti Lipovcu. Domobranci so jo napadli, nakar

¹ Opis dogodkov med 29. septembrom in 13. oktobrom je narejen po piščevih spominih, dnevniku Mileta Pavlina in »operativnem dnevniku«.

se je umaknila in sporočila štabu, kje je sovražnik. Tudi zaseda 3. bataljona je kmalu zatem opazila domobrance, vendar jih zaradi prevelike oddaljenosti ni napadla.

Takoj po sporočilu patrolje 1. bataljona o sovražniku je brigadni štab ukazal poslati eno strelsko četo iz 1. bataljona, da bi udarila sovražniku v hrbet in tako opozorila na nevarnost 2. bataljon. Toda ta četa ni dobila stika z domobranci, ker je njeno poveljstvo smatralo kot glavno, da čimprej dobi zvezo z 2. bataljonom. Toda ko je prišla na Korita, 2. bataljona ni bilo več tam. Tudi sovražnik je že odšel proti Žužemberku, spopadla se je le z njegovo zaščitnico. Ta je med begom naletela na 1. bataljon.

Že ob 11. uri je namreč odšel 2. bataljon proti Zafari, kjer se je slišalo streljanje. Tam so domobranci napadli Gubčevo brigado, 2. bataljon pa jih je nameraval napasti v hrbet. Toda bil je prepozen. Ko je prišel v bližino Zafare, se je sovražnik že umikal. Nato je 2. bataljon v več vzporednih kolonah odšel proti Ajdovcu za sovražnikom, da bi ga pregnal. Ko je prišel do Ajdovca, je zasedel položaje nad vasjo, manjše skupine pa so zasledovale domobrance proti Straži.

Tretji bataljon je bil na položajih na Vinkovem vrhu, zavaroval se je proti Ajdovcu in Straži. Ena izmed njegovih patrolj je sporočila, da je v Straži večja skupina sovražnikovih vojakov z nekaj kamioni in dvema tankoma. Zato je bataljon poslal nad cesto Novo mesto—Žužemberk v Soteski na že pripravljene položaje protitankovsko puško in »piat«. Obenem pa je poslal en strelski in en vod s težkim mitraljezom proti Zafari, kjer se je slišalo streljanje. Ta dva voda sta se gibala severno od Mačkinega hriba in nekako ob 13.30 dobila zvezo z 2. bataljonom, imela pa sta nalogo napasti sovražnika v hrbet. Toda medtem se je sovražnik že začel umikati in oba voda sta na desnem krilu 2. bataljona odšla proti Dobravi. Na sovražnika nista naletela.

Prvi bataljon je okoli 13. ure odšel z Vrhtrebnjega po gozdovih proti Ajdovcu, da bi sovražniku presekal umik. Preden pa je prispel do Ajdovca, je počilo nekaj strellov nekje severno od Ostrega hriba, prav tako pa tudi nekje pri Moravi. Po vsej verjetnosti so s tem sovražnikove zasede, ki so varovale smer umika, dajale znak za nevarnost.

Zato je bataljon poslal 2. četo in vod 1. čete v strelski vrsti proti Ajdovcu, en vod 1. čete proti Ostremu in Malemu vrhu,

en vod pa je ostal na poti, po kateri je prišel bataljon od Podlipe, da bi jo varoval. Ko sta 2. četa in vod 1. čete prodrli na vzpetino nad Ajdovcem, sta opazila domobrance, kako se pomikajo skozi Ajdovec proti Brezovi rebri. Na Brezjeku so imeli manjšo zasedo. Četa in vod sta domobrance takoj napadli in po četrtturnem boju obvladali z jurišem Brezjek, sovražnik pa je začel bežati. Medtem je domobrance uspešno obstreljeval težki minomet, dodeljen 1. bataljonu.

Sovražnikove izgube v teh bojih niso bile znane, ker so domobranci svoje mrličje in ranjence odnesli s seboj. 15. brigada tudi ni zaplenila orožja, streliva ali opreme. Posamezniki so našli le nekaj čepic ter čutaric z žganjem in vinom, ki so jih domobranci odvrgli ali izgubili med begom.

Petnajsta brigada tudi razen enega ranjenca ni imela izgub. Ranjen je bil namestnik brigadnega komandanta Rudi Pušenjak-Uragan. Pa še ta se je ranil sam po nesreči. Ko je pri Ajdovcu skupaj z borci 1. bataljona jurišal proti domobrancem, je imel v ustih jeziček italijanske ročne bombe, z rokami pa je streljal iz brzostrelke. Toda nenadoma se je jeziček iztrgal iz bombe. Padla je Pušenjaku pred noge ter ga precej hudo ranila po spodnjem delu telesa, tako da so ga morali poslati takoj v bolnišnico. Namesto njega je postal namestnik brigadnega komandanta dotedanji komandant 3. bataljona Jakob Kosec.¹

Sovražnikov vdor proti Žužemberku iz smeri Novo mesto—Mirna peč in povratek prek Ajdovca v Stražo, kjer so domobrance čakali kamioni ter dva tanka, je bil eden izmed takrat že ustaljenih sovražnikovih posegov. Po vsej verjetnosti je imel nalogo, da ugo-

¹ Jakob Kosec je bil rojen 14. aprila 1917 na Dobravah pri Metliki. Ko je končal nekaj razredov gimnazije, je vstopil v podoficirsko artilerijsko šolo v bivši jugoslovanski vojski. Do 1941 je dosegel naredniški čin. Aprila 1941 so ga Italijani ujeli in odpeljali v vojno ujetništvo. Nekaj dni pred italijansko kapitulacijo mu je iz Ujetništva uspelo pobegniti, nato pa se je prebijal proti Sloveniji in Beli krajini. V NOV je vstopil 28. novembra 1943. Kot bivšega topničarja so ga v 15. brigadi dodelili k minometalcem. Kmalu je napredoval v četnega komandirja, nato pa je postal bataljonski komandant. Zaradi sporov s političnim vodstvom je spomladi 1944 samovoljno zapustil bataljon in odšel na Primorsko, kjer je znova vstopil v neko enoto kot borec. Čez nekaj mesecev so ga našli in ga pripeljali nazaj v brigado. Ko je bilo ugotovljeno, da ni bilo brez krivde tudi vodstvo, je Kosec kmalu spet postal četni komandir, nato pa namestnik komandanta in komandant bataljona. Potem ko je bil 12. decembra 1944 v Dobravi ranjen, se je do 1. februarja 1945 zdravil v bolnišnici in v domači oskrbi še do konca meseca. Ko je padel namestnik brigadnega komandanta Miha Pucelj, ki je zamenjal Kosca, ko je bil ranjen, se je Kosec vrnil v 15. brigado in ostal v njej kot namestnik komandanta, dokler ga niso na lastno prošnjo v začetku aprila 1945 premestili v artilerijsko brigado 7. korpusa, torej v njegovo vojaško stroko. Po vojni je bil aktivni oficir JLA, dokler ni bil kot polkovnik upokojen. (Viri: piščevi spomini, »operativni dnevnik«, kartoteka oficirjev v arhivu IZDG, fascicel 190 a/T, fascicel 163/III, arhiv CK ZKS, fascicel K 7-1943-44-III.)

tovi razpored enot NOV, možno pa je tudi, da je sovražnik name-
raval napasti katerega izmed bataljonov 15. brigade, ko pa ni nale-
tel nanj, je poskušal srečo pri Žužemberku. Pri tem je sovražnik spet
izkoristil poznavanje območja, saj je imel številne vojake, ki so bili
odtod doma. Sovražnikova kolona je za vdor spet izkoristila goz-
dove.

Če pa upoštevamo, da sta 10. oktobra 6. brigada »Slavka Šlan-
dra« in 11. brigada »Miloša Zidanška«, prej pod poveljstvom 4.
operativne cone, prešli Savo in zasedli v naslednjih dneh okolico
Čateža in Velike Loke, potem lahko sklepamo, da je sovražnik z
napadom na Žužemberk 14. oktobra hotel ugotoviti, če nista brigadi
že tam. 15. oktobra je namreč obe brigadi silovito napadel.

Petnajsta brigada je reagirala odločno in takoj krenila v napad,
kakor hitro je ugotovila, kje je sovražnik. Toda v obširnih gozdovih
ni dobila stika z njim ali pa je prišla prepozno.

Zvečer 14. oktobra je 15. brigada zasedla naslednje položaje:
prvi bataljon je bil v Ajdovcu, 2. na Mačkovem hribu, 3. na Vinko-
vem vrhu, brigadni štab pa v vasi Mačkovec.

Brigadni in divizijski štab sta sklepala, da bo v prihodnjih urah
in dneh Žužemberk doživel ponovni napad, zato sta še ponoči med

14. in 15. oktobrom ukrepala. Tako je 1. bataljon odšel že ob 2. uri
15. oktobra iz Ajdovca na Zafaro, kamor je prispel ob 5,30. Mitra-
lješka četa je zasedla položaj pri porušeni cerkvi, ena strelska pa je
ostala severno od vasi. Proti Dobrniču, Dobravi in Koritom so odšle
bojne patrulje. Ko se je dopoldne pri Trebnjem zaslišalo streljanje,
je tja takoj odšla ena strelska četa, da bi napadla sovražnika v hrbet.
Med bojem naj bi bila pod poveljstvom štaba Gubčeve brigade, ki je
bila v okolici Trebnjega, Mitralješka in strelska četa, ki nista odšli
proti Trebnjemu, pa sta se okoli 10. ure vrnili v Ajdovec, ker
sovražnik tega dne Žužemberka ni napadel.

Tudi 2. bataljon je zgodaj zjutraj zapustil Mačkov hrib in za-
sedel Zafaro, da bi jo branil pred napadi od Dobrniča, Dobrave in
Ajdovca. Prav tako kot 1. bataljon je tudi 2. bataljon poslal k Treb-
njemu eno četo, ko se je tam zaslišalo streljanje. Zvečer se je ba-
taljon znova nastanil na Mačkovem hribu.

Le 3. bataljon je ostal na Vinkovem vrhu z istimi nalogami,
kot jih je imel prejšnje dni. Okoli 15,30 pa je po ukazu divi-
zijskega štaba odšel prek Krke, skozi vasi Jamo, Lašče in Smuka
proti položajem divizionar artilerijske brigade 7. korpusa. Skupaj z
njim naj bi se postavil v bran sovražnikovi koloni, ki se je po ne-

katerih vesteh pomikala iz Kočevja prek Starega loga proti Smuki. Toda bataljon na sovražnika ni naletel in se je zvečer 15. oktobra vrnil na Vinkov vrh.

Ponoči med 15. in 16. oktobrom je bila brigada na prejšnjih položajih, sovražnik je ni napadal, prav tako pa tudi dopoldne 16. oktobra. 2. bataljon je s položajev Mačkov hrib—Zafara vzdrževal zvezo s Cankarjevo brigado ter nadziral smer od Trebnjega in Šentvida. Ob 10,45 pa je divizijski komandant po telefonu ukazal brigadnemu štabu poslati dva bataljona proti Grmadi ter se tam povezati z Gubčevo brigado. Brigadni štab je odredil 1. in 2. bataljon.

Prvi bataljon je ob 12,25 odšel iz Ajdovca, na Grmado pa je prispel ob 15,25. 2. bataljon je odšel z Zafare ob 12,45, na Grmado pa je prispel ob 14,40. Na Grmadi je 2. bataljon takoj prevzel ploščaj bataljona Gubčeve brigade, ki je odšel proti Trebnjemu. Po prihodu

I. bataljona je ta zavzel položaje na Vrh-trebnjem in poslal bojno patroljo na Repče, da bi nadzirala dolino med Trebnjem in Ponikvami. Ta patrolja je okoli 16. ure opazila kakih sto domobrancev, ki so prodirali proti Račjem selu, tam pa so se udarili z deli 6. in

II. brigade. Takoj nato je 1. bataljon poslal v Trebnje patroljo, da bi ugotovila, če je sovražnik še tam. Patrolja se je kmalu vrnila in sporočila, da je sovražnik odšel iz Trebnjega že okoli 16. ure, da pa je še vedno v Starem trgu. Nova patrolja pa je ugotovila, da tudi tam ni več sovražnika. Okoli 19. ure je zletela v okolici Mime kvišku signalna raketa, kar je pomenilo, da je sovražnik tudi tam. Okoli 20. ure sta 1. in 2. bataljon 15. brigade odšla na stare položaje, ne da bi se srečala s sovražnikom. Zasedla pa sta jih šele okoli 5. ure 17. oktobra.

Okoli 3. ure 17. oktobra je 4. domobranski bataljon vdrl v Vrh-trebnje, ob 16. uri pa je na Grmadi napadel pratež Gubčeve brigade. Od tam je mimo Dobrniča in Dobreve ter Zalisca prodrl proti Kamenu, kjer se je spopadel z dvema bataljonoma Cankarjeve brigade. Sovražnik ni vzdržal in se je začel umikati nazaj proti Trebnjemu. Od tam pa so prišla poročila, da se je sovražnik začel v vasi utrjevati in da torej namerava ustanoviti postojanko.

Dopoldne je 1. bataljon položaje okoli Ajdovca prepustil bataljonu Gubčeve brigade, nato pa je z eno četo zasedel Vinkov vrh. Ta četa je imela nalogo, da vzdržuje zvezo z Gubčevo brigado v Ajdovcu ter pošilja patrolje proti Gorenji Straži. Dve četi pa sta zasedli Mačkin hrib, imeli in vzdrževali zvezo z 2. bataljonom ter pošiljali bojne patrolje proti Podlipi. 2. bataljon je bil še vedno

na Zafari, dva strelska in mitralješki vod pa je imel na Cviblju. Bojne patrulje je pošiljal proti Občinam, v okolico starega gradu Šumberka ter za zvezo s Cankarjevo brigado. 3. bataljon je okoli

14. ure odšel z Vinkovega vrha prek Zalisca do Volčjih jam, kjer naj bi se povezal s Cankarjevo brigado ter skupaj z njo napadel domobrance v Kamenu. Toda domobranci so se od tam že prej umaknili, zato se je bataljon vrnil in okoli 2. ure 18. oktobra zamenjal 2. bataljon na Zafari. Ta je od komandanta divizije dobil ukaz, da spremlja transport streliva od Žužemberka skozi Trebnje na Čatež za enote 6. in 11. brigade ter druge, ki so bile tam okoli. Brigadni štab pa je bil še vedno na Mačkovcu.

Podnevi 18. oktobra do 16. ure v razporedu brigade ni bilo sprememb. Tedaj pa je brigada po ukazu odšla na pohod k Trebnjemu.

Okoli 3. ure dne 19. oktobra je brigada zasedla naslednje položaje:

Štab se je nastanil v vasi Gornji vrh. 1. bataljon se je zbral na Skopicah, nato pa je odšel prek Ajdovca, Rdečega kala in Vrha na Repče. Tam je zasedel položaje okoli Repč in do Vrhtrebnja. Vzdrževal je zvezo z bataljonom Gubčeve brigade na Golobinjeku.

1. bataljon je imel nalogo, da nadzira dolino med Trebnjem in Ponikvami ter preprečuje sovražniku izpade iz te smeri. 2. bataljon se še ni vrnil. Potem ko bi se, bi bil pri brigadnem štabu na Gornjem vrhu kot brigadna rezerva. 3. bataljon je odšel z Mačkinega hriba prek Podlipe in nad Vrbovcem na Šahovec po gozdovih, da bi se neopažen približal Grmadi ter zasedel položaje pri Občinah. Moral je nadzirati Trebnje ter preprečevati, da bi sovražnik prek Trebnjega vdrl na območje, ki ga je nadzirala brigada.

Odhod 15. brigade na položaje pri Trebnjem je bil v zvezi z nameravanim napadom NOV na Višnjo goro, Stično in Šentvid.

Toda dopoldne 19. oktobra je pripeljala iz Trebnjega v Mirno peč večja sovražnikova motorizirana kolona, vse sami Nemci. To je bila podoficirska šola iz Ljubljane, v Trebnje pa je prišla prek Grosupljega, Višnje gore, Stične in Šentvida. Iz Stične sta proti osvobojenemu ozemlju vdrla 1. in 3. domobranski bataljon, iz Šentvida pa 4. bataljon. Razen tega se je ofenzive proti enotam NOV udeležil tudi SS lovski planinski bataljon ter 1. in 3. bataljon 14. SS policijskega polka. Iz Kočevja je vdrl v Suho krajino približno šeststo domobrancev in Nemcev, iz Velikih Lašč 2. domobranski bataljon, iz Grosupljega pa kakih petsto domobrancev in Nemcev.

Tudi s položajev 15. brigade so potem, ko je prva kolona pe-
ljala mimo, kmalu opazili okoli poldne novo, ki se je premikala
v isto smer kot prva. Okoli 13. ure pa so s položajev okoli Vrh-
trebnjega opazili sovražnikovo kolono, ki je z Dobrniča prodirala
proti Koritom, torej v zaledje obeh bataljonov 15. brigade, ker
drugega še vedno ni bilo s Čateža. V koloni je bilo kakih štiristo
mož s kakimi petnajstimi mulami, sestavljal pa jo je 4. domobranski
bataljon. Za to kolono, ki je med potjo precej dolgo počivala, je
odšla bojna patrulja, da bi ugotovila, kam se pomika in kaj na-
merava. Ob istem času pa je prodrla iz Mirne peči do Jordan
kala druga kolona, ki je očitno kazala namene, da se združi s
prvo. V tej so bili deli 1. bataljona 14. SS policijskega polka ter
domobranci iz novomeške garnizije. Do Jordan kala sta pripeljala
tudi dva tanka, nakar se je kolona spopadla z Gubčevo brigado.
V koloni so bili tudi štirje motorizirani topovi srednjega kalibra.
Z njimi je sovražnik začel silovito streljati po položajih Gubčeve
in 15. brigade.

Četrti domobranski bataljon se je pri Podlipi razcepil na dva
dela. Brigadni štab je sklepal, da bo en del udaril proti Rdečemu kalu,
drugi pa proti Ajdovcu.

Tako se je 15. brigada z dvema bataljonoma in štabom znašla
okoli Vrhtrebnjega skoraj obkoljena. Sovražnik je preplaval dobrniško
kotlino in začel prodirati proti Žužemberku in Dvoru. Zato je štab
15. brigade v sporazumu z načelnikom divizijskega štaba, ki je bil
slučajno pri brigadi, sklenil, da se brigada umakne k Ostremu vrhu.
Ko pa sta prišla bataljona tja, so patrulje sporočile, da sta dve
sovražnikovi koloni prodrli iz Podlipse k Ajdovcu. Zato sta oba
bataljona odšla proti Ajdovcu. Tam sta takoj zasedla višine okoli
vasi ter začela preiskovati hiše in gospodarska poslopja. Domačini
so zanikali, da bi bil sovražnik podnevi v vasi, pa tudi sicer bri-
gada ni našla po hišah nikjer sledu za domobranci ali Nemci. Zato
se je brigadni štab sklenil čez noč naseliti v Ajdovcu. Komandantov
konjevoдец je že našel prostor za konja v nekem hlevu, dežurni
so začeli razporejati straže in zasede ter odrejati, v kateri hiši bo
spala kaka enota. Tedaj pa so domobranci nenadoma z več strani
začeli silovito streljati in jurišati v vas. Zaradi presenečenja sta se
morala oba bataljona takoj umakniti iz vasi in sta okoli 20. ure
zasedla obrambne položaje za vasjo.

Med pohodom proti Ajdovcu je bil brigadni pratež zaradi ne-
varnosti spopada v zadnjem delu kolone. Sestavljen je bil iz prateža

brigadnega štaba ter pratežev vseh treh bataljonov, ker 2. bataljon svojega ni vzel na Čatež. Razen tega je bila z njim tudi minometalska baterija. Takoj za 15. brigado se je pomikala proti Ajdovcu Gubčeva brigada. Zato pratež še ni bil v vasi, ko so v njej domobranci napadli oba bataljona, ampak na poti pred njo. Ker se je znašel sam, se je obrnil in kmalu naletel na Gubčevo brigado ter se ji pridružil. Le del prateža je s tremi kotli ter nekaj hrane in opreme odšel naprej, mimo Ajdovca proti vzhodu, nato pa je za obema bataljonoma odšel proti Krki.

Pozno ponoči je ta del prateža sam prispel med Dvorom in Sotesko na rob doline Krke. Ker nihče ni vedel, če je sovražnik v dolini Krke, zlasti pa ne, če je na Dvoru in na mostu, je v dolino Krke odšlo več patrolj zapored. Vse so se v temi in na neznanem zemljišču izgubile. Končno je ena ugotovila, da sovražnika še ni na Dvoru. Zato se je pratež spustil v dolino Krke ter prekoračil reko na Dvoru. Takoj nato sta tja prispela tudi 1. in 3. bataljon.

Dne 20. oktobra se je ob 6,30 brigadni štab s 1. in 3. bataljonom nastanil v gozdu vzhodno od vasi Podgozd, na desnem bregu Krke. Tja je prišel tudi 2. bataljon, ki se je medtem vrnil s Čateža.

V več patroljnih spopadih 19. oktobra, med napadom na oba bataljona v Ajdovcu in tudi med topovskim obstreljevanjem brigada ni imela drugih izgub kot enega samega ranjenca. Pač pa je bilo precej pogrešanih. Iz 1. bataljona je manjkalo 26 borcev, iz 2. tudi 24 in iz 3. bataljona 21. Še zjutraj 19. oktobra je imela brigada 657 borcev in bork, naslednjega dne pa le še 571. Razen pogrešanih je odšlo v bolnišnico zaradi raznih obolenj kar petnajst borcev, nekateri pa so bili premeščeni v druge enote.

Večina pogrešancev se je čez nekaj dni vrnila v svojo enoto, le nekaj Štajercev je izkoristilo priložnost za samovoljno vrnitev čez Savo, kjer se je večina priključila domačim enotam.

Tako se je morala brigada skupaj z drugimi enotami NOV zaradi velike sovražnikove premoči umikati celo čez Krko v Suho krajino. Nenadni pojav tako velikih sovražnikovih sil, ki so vdrle iz vseh strani na osvobojeno ozemlje, je pomenil za našo vojsko precejšnje presenečenje. Pač pa sovražnikove kolone niso preveč silile v gozdove, njihova taktika je bila podobna taktiki med ofenzivo oktobra in novembra 1943, ko so skušali Nemci s kolonami razsekati osvobojeno ozemlje na več delov.

V zvezi s tem so se po brigadi začele stiriti govorice, kako so ti Nemci prišli iz Grčije po morju ali ob obali do Reke, nato v Zagreb in potem mimo Novega mesta v Ljubljano. Prav tiste dni so bili zadnji boji za Beograd in sovražnik je bil v delu Grčije, Makedonije in Albanije obkoljen ter se je moral prebijati čez Črno goro in Hercegovino v Bosno.²

V SUHI KRAJINI

Zjutraj 20. oktobra je brigada nekaj ur počivala v gozdu, vzhodno od Podgozda, nato pa je štab prejel povelje korpusnega štaba, s katerim je bila brigada začasno dodeljena pod poveljstvo štaba 18. divizije kot njena rezerva. V tem času je sovražnik obstreljeval brigadne položaje s topovi.

Dopoldne sta 1. in 2. bataljon zasedla položaje med Črnomaljskim in Bukovim dolom ter se povezala z 9. brigado, ki je bila na tem območju. 3. bataljon pa je nadziral dolino Krke med Jamo in Žužemberkom. Vsi trije bataljoni so ostali na položajih nekako do 19. ure, ko so se umaknili v gozd zahodno od Podhoste, kjer so tudi prenočili.

Zaradi neobljudenosti krajev, v katerih se je zadrževala brigada, in pa ker ni bilo zadosti kotlov, pač pa samo trije, so kuharji morali kuhati ves dan v izmenah, pa še so bili obroki sila majhni. Razen tega so borci spali v gozdu, bilo je že precej hladno, ker je bila noč jasna, skoraj nihče pa ni imel potrebne opreme niti plašča. Pomagali so si tako, da so kurili velikanske ognje z drvni, ki so stala tam zložena v več sto metrov dolge skladovnice že iz leta 1941.

Ob zori 21. oktobra je po ukazu štaba 18. divizije 15. brigada v več kolonah krenila proti Laščam nad Dvorom, da bi pregledala območje jugovzhodno od vasi, kamor je sovražnik vdrl 20. oktobra. Vendar tega dne nanj ni naletela.

Nato je 1. bataljon zasedel položaje na hribu Primož, severo-zahodno od Lašč. Nadziral je okolico Gradenca in dolino Krke.

2. bataljon je zasedel položaje jugovzhodno od 1. bataljona, ob

² Opis dogodkov med 14. in 20. oktobrom je narejen po piščevih spominih, dnevniku Mileta Pavlina, »operativnem dnevniku«, «Spominih proletarca» Rudija Pušenjaka-Uragana, evidenci ranjenih v arhivu IZDG, fasciklu 20/111 in 26/11 v arhivu IZDG ter »Partizanskem koledarju« v reviji »Borec«, letnik 1953, stran 304.

cesti Dvor—Jama—Lašče—Smuka, 3. bataljon pa je v pospešenem pohodu odšel proti Hinjam, od koder se je slišalo streljanje. Tam se je bojevala 9. brigada, ki je na poročilo patrolj, da je sovražnik v vasi, začela prodirati proti Hinjam. Toda sovražnik, ki je bil v vasi, ni kazal znakov svoje navzočnosti, zato je 9. brigada prodirala v vas, ne da bi jo kdo oviral. Ko so bili borci že med hišami, pa je nenadoma začel sovražnik nanje od vseh strani silovito streljati. Brigada se je morala umakniti iz vasi na ugodnejše položaje, kjer naj bi počakala prihod 3. bataljona 15. brigade in topništva.

Naloga 3. bataljona, ki je dobro poznal Hinje in bližnjo okolico, saj je bil precej dolgo v vasi, je bila prodreti v vas. Če bi tam naletel na sovražnika, bi se umaknil, toda z rdečo raketo bi dal znak topništvu, ki bi zasulo Hinje z granatami, nato pa bi 9. brigada in 3. bataljon 15. brigade vas napadli, tokrat zares.

Tretji bataljon je okoli 14. ure vdrl v vas Hinje, ne da bi naletel na odpor. Sovražnik se je namreč že prej neopažen umaknil. Zato ker sovražnika ni bilo več v Suhi krajini, je tudi 3. bataljon 15. brigade odšel nazaj k Laščam, kjer se je okoli 19. ure zbrala vsa 15. brigada. Tam je nato nekaj ur počivala, medtem pa je znova prešla pod poveljstvo štaba 15. divizije. Po njegovem ukazu je odšla 22. oktobra ob 1,30 na nove položaje na levem bregu Krke, kamor je prispela še pred zoro.¹

ZNOVA MED ŽUŽEMBERKOM, TREBNJEM IN STIČNO

Zjutraj 22. oktobra je bila 15. brigada na naslednjih položajih:

Prvi bataljon je v vasi Reber pri Žužemberku. Na grebenu nad vasjo Reber je imel v zasedi en vod. 2. bataljon je bil v vasi Hrib pri Rebri. 3. bataljon je bil na Cviblju z dvema četama, eno pa je imel v Stranski vasi, na desnem bregu Krke za zavarovanje brigadnega prateža in minometalske baterije.

Okoli 12. ure se je okoli Ajdovca in Lipovca zaslišalo streljanje, zato je 2. bataljon po ukazu brigadnega štaba nemudoma krenil tja, da bi napadel sovražnika v hrbet. Tedaj je ena izmed

¹ Opis dogodkov v dneh med 19. in 22. oktobrom je narejen po piščevih spominih, dnevniku Mileta Pavlina in »operativnem dnevniku«.

patrulj sporočila, da je sovražnik odšel proti Dobrniču, zato je tudi

1. bataljon odšel s svojih položajev proti Zaliscu in Liscu.

Oba bataljona sta previdno napredovala vsak v nekaj vzporednih kolonah, toda na sovražnika nista naletela, ker se je že prej umaknil. Zato sta se proti večeru oba bataljona vrnila na stare položaje.

Naslednja dva dni, to je 23. in 24. oktobra, v razporedu brigad ni bilo večjih sprememb. Začele so se priprave za novo ofenzivo

7. korpusa, ki je imela za prvi cilj uničenje sovražnikove postojanke v Šentvidu. Ta je bila najgloblje na osvobojenem ozemlju. Iz nje je sovražnik ogrožal vedno bolj važne zveze prek Save s Štajersko, obenem pa je bil Šentvid izhodiščna postojanka za napade proti Trebnjemu, Mirni peči in Novemu mestu. Če bi sovražniku uspelo ustanoviti postojanke v naštetih vaseh, bi nadziral cesto Ljubljana—Novo mesto in s tem presekala zveze s Štajersko, obenem pa z zaledja ogrožil vse nameravane akcije na železnici Ljubljana—Zagreb.

Dne 24. oktobra so bili v zvezi z ofenzivo sestanki štabov in četnih poveljstev ter sestanki KPS in Zveze komunistične mladine. Popoldne je prek Krke iz Stranske vasi prišel na Cvibelj brigadni pratež s četo, ki ga je varovala. Brigadna baterija pa je z dvema minometoma odšla k 6. in 11. brigadi, ki sta bili določeni za napad na Šentvid. Pri njiju je bil začasno ustanovljen divizion, ki je štel enajst minometov, sestavljen pa je bil iz baterij treh brigad 15. divizije in dveh 18. divizije ter minometa iz 6. brigade.

Okoli 19. ure je vsa brigada krenila s Cviblja prek Rebri, Hriba, Sel pri Šumberku v Hrastov dol, kamor je prispela ob enih po polnoči 25. oktobra. Tam naj bi čakala nadaljnjih ukazov kot divizije in dveh 18. divizije ter minometa iz 6. brigade.

Napad 6. in 11. brigade naj bi se začel 25. oktobra zjutraj. Gubčeva brigada, okrepljena z 2. bataljonom 12. brigade, je dobila nalogo, da zavaruje napadajoči brigadi pred napadi od Novega mesta. Cankarjeva naj bi med napadom na Šentvid demonstrativno napadala Polževo in se zavarovala proti Višnji gori. 8. brigada je zasedla Polževo, okolico Kriške vasi in položaje nad vasjo Draga pri Višnji gori. Odtod naj bi preprečila poskuse, da bi sovražnik prišel na pomoč od Grosupljega. 10. brigada je zasedla položaje ob razmejitveni črti, severno od Višnje gore.

Napad 6. in 11. brigade naj bi podprli tudi trije tanki iz tankovskega odreda pri glavnem štabu.

Toda brigadi se Šentvidu zlepa nista mogli približati, ker jima je to branila močna sovražnikova zaseda nad cesto. Končno sta jo s pomočjo minometov pregnali, toda napad se je pričel s precejšnjo zamudo. Zato je imel sovražnik čas za priprave na obrambo in se je začel silovito braniti, obenem pa je začel z izpadi.

Prvi je bil izpad iz Šentvida proti železniški postaji v Radohovi vasi. To sovražnikovo skupino naj bi pregnala nazaj v postojanko

1. in 3. bataljon. Že ob 7,30 sta odšla iz Hrastovega dola prek Zagorice do Velikega Gabra, tam pa sta se ločila. 1. bataljon je prekorščil železnico Ljubljana—Novo mesto in odšel proti Bregu, Kurji vasi in Šentpavlu, da bi se povezal s 6. brigado. 3. bataljon je prodiral v več vzporednih kolonah med cesto Ljubljana—Novo mesto in železnico do vasi Cesta. Tam je ena izmed čet prekorščila cesto ter zavila proti jugu, da bi z južne strani prišla v vas Škofije. Druga četa je prodirala ob železnici in pregledala železniško postajo Radohova vas, nato pa prišla s severne strane v vas Škofije. Spotoma je namreč bataljon dobil sporočilo, da je sovražnik v vasi Škofije, toda kot se je izkazalo, to ni bilo res. Zato je

3. bataljon iz Škofelj takoj odšel proti Šentpavlu, da bi se povezal s 1. bataljonom. Nato bi oba bataljona sodelovala v napadu na Šentvid kot okrepitev 6. in 11. brigadi.

Toda ko je 3. bataljon prišel do Šentpavla, je operativni štab 6. in 11. brigade sporočil, da je iz Stične izpadla večja sovražnikova kolona, ki je prodirala po grebenih proti Sv. Ani in Farškemu kalu, da bi nato pri Šentvidu udarila obema napadajočima brigadama v hrbet ter tako pomagala posadki. Po kasnejših ugotovitvah pa je bil ponoči 3. domobranski bataljon, nastanjen v Stični, na pohodu k razmejnitveni črti. Ko je zaslišal streljanje pri Šentvidu, je prekinil akcijo in odšel na pomoč 4. bataljonu.

Zaradi te sovražnikove kolone, ki je bila najresnejša grožnja nadaljnemu razvoju napada, je dobil 3. bataljon 15. brigade nalogo, naj takoj krene iz Šentpavla prek Češenc in Sv. Ane na Farški kal ter jo napade in prežene. Sovražnikova kolona se je že razdelila v dve. Ena je prek Bukovice prodirala proti Temenici, v njej je bilo tudi nekaj mul s težkim orožjem. Opazila jo je patrolja 3. bataljona in jo takoj napadla. Pri gradu na Selu in pri Sv. Štefanu je bila mitralješka četa 3. bataljona. Patrolja se je umikala tako, da je sovražnika, ki jo je začel zasledovati, pripeljala pod ogenj težkih mitraljezov. Tam je imel sovražnik nekaj izgub, toda po nekaj več kot polurnem boju je sovražniku četo zaradi premoči uspelo

tesno obkoliti. Tedaj je politični komisar 15. brigade zaprosil za pomoč tankovski odred, ki je bil v bližini. Ko so v spopad posegli tanki, so takoj razbili sovražnikov obroč okoli čete. Pri tem sta dva domobranca padla, orožje pa je zaplenila zaščita pri tankih. Tudi mitralješka četa 3. bataljona se je nato umaknila proti Grmu in železniški postaji Radohova vas, od tam pa v Hrastov dol na izhodiščne položaje.

Medtem sta 1. in 2. četa 3. bataljona prodirali v skladu z ukazom proti Farškemu kalu. Pri tem sta pod Sv. Ano nad Češencami naleteli na 250 do 300 sovražnikovih vojakov. Predhodnico sovražnikov kolone so sestavljali domobranci, oblečeni v partizanske uniforme. Ob srečanju predhodnic so domobranci na vprašanje, kdo je tam, odgovorili, da je 2. četa 3. bataljona 15. brigade, kar je znak, da so že vedeli, da je 15. brigada v bližini. Niso pa računali, da bodo naleteli ravno na 3. bataljon in na 2. četo. Zato je bataljonski komandant takoj spoznal, s kom ima opraviti, in ukazal obema četama, naj se razvijeta v strelsko vrsto in začneta streljati. Razvil se je kratek, toda sila oster spopad iz največje bližine. Domobranci so poskusili tudi jurišati, pa jih je 3. bataljon odbil ter jim zadal nekaj izgub. Toda po 10—15 minutah je 3. bataljonu udarila v hrbet druga sovražnikova skupina, ki se je prebila iz Šentvida. Toda 3. bataljon se je spretno izvil iz sovražnikovih klešč, nato pa sam napadel sovražnika v hrbet ter ga razpršil.

Medtem se je 1. bataljon bojeval z domobransko skupino, ki je izpadla iz Šentvida. Imel je dokaj neugodne položaje za obrambo, saj so ležali nižje ko sovražniki. Razen tega pa sta se 6. in

11. brigada, ki sta napadli Šentvid, že odmaknili od postojanke in je zato sovražnik lahko prišel iz postojanke povsod, kjer je hotel. O tem umiku pa obeh bataljonov 15. brigade ni obvestil nihče, to sta ugotovila šele sama in se okoli 17,30 umaknila. Okoli 2. ure dne 26. oktobra sta prek Bukovice in Temeniške doline, torej s precejšnjim ovinkom, prispela v Hrastov dol.

V teh bojih je imela 15. brigada enega huje ranjenega, pogrešanih pa jih je bilo kar 55. Spet se jih je nekaj kasneje vrnilo, nekaj pa jih je samovoljno odšlo na Štajersko. Brigadni štab je cenil sovražnikove izgube v bojih s 15. brigado približno na tri-deset mrtvih in ranjenih.

Kakor se vidi iz prikaza bojev 25. oktobra, je sovražnik pri obrambi Šentvida uporabljal izrazito manevrsko taktiko. Napadajoči brigadi nista imeli v bojih z domobranci še nobenih izkušenj, razen

tega pa tudi nista poznali krajev, kjer sta se morali bojevati. V bojih z domobranci, ki so izpadli iz Šentvida in z bataljonom iz Stične in Višnje gore (3. in 1. domobranski bataljon) pa je 15. brigada pokazala visoko stopnjo borbenosti iz izurjenosti. Posebno se je odlikoval njen 3. bataljon, ki ni nasedel sovražnikovi zvijači. Tako je brigada izvršila svojo nalogo in se umaknila šele potem, ko so se umaknile že vse druge enote, pri tem pa je imela razmeroma majhne izgube. Več kot dvajseturni pohodi in boji so terjali od borcev velike napore, posebno še, ker so potekali v največji naglici in razgibanosti.

Dne 26. oktobra so bataljoni 15. brigade zasedli položaje:

Prvi bataljon je bil okoli Gornjega Kamenja, 2. bataljon okoli Zalisca, eno četo je imel v zasedi na vrhu hriba, 3. bataljon je bil okoli Rožempelj, zasedo pa je imel vzhodno od Korenitke.

Okoli 21. ure je brigada odšla na nove položaje. 1. bataljon se je nastanil v vasi Selce, 2. na Zaliscu in 3. na Babni gori.

Dne 27. oktobra je odšel na Babno goro tudi 2. bataljon. Na istih položajih je ostala brigada tudi naslednjega dne, to je 28. oktobra. 29. oktobra pa je okoli 3. ure zasedla nove položaje, in sicer:

Prvi bataljon se je nastanil v vasi Gombišče, patrolje je pošiljal proti Šentvidu, dolino Zagorice pa je nadziral z zasedo. 2. bataljon je bil še vedno na Babni gori z istimi nalogami kot prejšnje dni, v vasi je bil tudi brigadni štab. 3. bataljon je zasedel Veliki Dol, patrolje je pošiljal proti Šentvidu, obenem pa je vzdrževal zvezo z enotami 18. divizije. Čez dan je bataljon odšel na Gombišče k

1. bataljonu, kjer je bil v rezervi.

Noč med 29. in 30. oktobrom je bila deževna in meglena, deževalo je tudi podnevi 30. oktobra. Zgodaj zjutraj sta obe strelski četi 1. bataljona odšli z Gombišča proti Sadu, da bi preiskali vas in bližnjo okolico. Pratež 1. bataljona in mitralješka četa sta bila medtem pri 2. bataljonu na Babni gori. Ta bataljon je imel eno strelsko četo in vod mitralješke čete severovzhodno od Babne gore, drugo strelsko četo z drugim vodom mitralješke čete pa severozahodno od vasi. Patrolje je pošiljal prek Velikega in Malega Gabra proti Temenici in Stični. Obe strelski četi 3. bataljona sta prav tako kot četi 1. bataljona odšli proti Sadu.

Pohod dveh čet 1. bataljona in dveh čet 3. bataljona proti Sadu je potekal nekako takole:

Dne 29. oktobra zvečer se je slišalo iz okolice vasi Sad kratkotrajno streljanje, nato pa je zletelo kvišku več raket. Zato je odšla proti

Sadu patrolja, ki naj bi ugotovila, kaj se je zgodilo, oziroma poizvedela to pri 10. brigadi, ki je bila v bližini. Patrolja 15. brigade je prišla do vasi Sad in tam naletela na stražarja, ki je patroljo vprašal po geslu. Ko ga je vodja patrolje vodnik Ivo Šakič povedal, ga je stražar oštel, češ, zakaj se šali s tako nevarnimi rečmi, saj geslo ni pravo. Tedaj je Šakič dejal, da so patrolja iz 15. brigade, ker je verjetno mislil, da je naletel na 10. brigado, ki je imela zaradi tega, ker je bila v 18. diviziji, drugačno geslo kot 15. brigada, ki je bila iz 15. divizije. Tedaj pa so iz vasi izstrelili proti patrolji rafal iz mitraljeza. Ubita sta bila vodnik Ivo Šakič in pomočnik mitraljezca Drago Deles, druga dva člana patrolje pa sta se rešila z begom. Eden se je še ponoči vrnil v brigado, drugi pa naslednjega dne. Tako je bilo ugotovljeno, da so na Sadu domobranci. Zato je štab 15. brigade 30. oktobra ob 3,45 prejel telefonični ukaz divizijskega štaba, naj pošlje proti Sadu dva bataljona, ki bosta tam napadla domobrance in jih pregnala. Ob 4.45 sta oba bataljona brez prateža in mitraljeških čet odšla z Gumbišča. Ena kolona je šla južno od Zagorice po grebenih, zasedla naj bi položaje vzhodno od vasi Sad, zavarovala pa se je s pobočnicami. Vzporedno z njo, prav tako južno od Zagorice, je prodirala druga kolona. Iz nje je bil en vod poslan prek Srebotnice proti Trnovici in Hrastovem dolu, da bi pregledal obe vasi in okolico, nato pa naj bi se priključil prvi koloni. Brigadni štab namreč ni vedel za položaje 10. brigade in vod naj bi jo poiskal. Približno ob 7. uri je prva kolona prodrla do Srebotnice in tam dobila zvezo z 10. brigado, ki je bila v Trnovcu. Štab 15. brigade, ki je akcijo vodil, je s Srebotnice poslal proti Sadu en vod, da bi ugotovil, kako je tam, in da bi dobil zvezo z drugo kolono. Okoli 8,45 je vod prišel na Sad in ugotovil, da tam ni več sovražnika. Borci so zvedeli, da so domobranci zapustili vas že ob petih zjutraj, da jih je bilo dosti, da so prišli od Rdečega kala in nepričakovano vdrli v vas. Zvedeli so tudi, da so odšli proti Rdečem kalu.

Zato sta bila oba bataljona okoli Sada na položajih do 13. ure, ko sta se vrnila na stare položaje, s seboj pa sta odnesla tudi trupli obeh padlih borcev.

Dne 31. oktobra ni bilo nobenih spopadov, pač pa so okoli

23. ure domobranci ukanili zasedo 3. bataljona, ki je bil kakih petsto metrov severno od Gombišča, kjer je bil od prejšnjega dne 3. bataljon. Pri zasedi je bil tudi komandant 1. bataljona, ki je bil odgovoren za zavarovanje brigade, ker jo je prišel nadzirat. Nenadoma

je stražar opazil skupino ljudi z nekaj mulami, kako prihaja od Šumberka. Ustavil jo je, tedaj pa mu je nekdo zaklical, da je tukaj Cankarjeva brigada. Ni verjel in je še enkrat zaklical »stoj«. Tedaj so mu neznanci odgovorili, da so iz 11. brigade. Zdaj je zaseda proti skupini izstrelila rafal iz »težke brede« in enega iz »Šarca«. Komandant 1. bataljona je zdaj ukazal, naj prenehajo streljati, ker je nasedel ukani, saj sta bili obe brigadi zares blizu. Skupina z mulami pa je zavila v gozd in izginila v njem. Takoj je za njo odšla patrulja, da bi ugotovila, kdo so neznanci, toda skupine ni več dohitela. Med umikom so neznanci celo kričali: »Vam bomo že pokazali, kurbe bele, tukaj deveta bež brigada.«

Res je po cesti, po kateri so prišli neznanci, kako uro prej šla najprej ena, nato pa druga skupina s pratežem, ki je pripadal

8. in 9. brigadi. Toda tokrat so prišli po cesti domobranci, ki so nosili ranjence z okolice Šumberka, kjer so se ves dan bojevali z

9. brigado. Bilo jih je od osemdeset do sto, s seboj so imeli tudi štiri mule. Od Gombišča so se umikali proti Velikemu Gabru. S sklicevanjem, da so iz 5. in 11. brigade, so se izognili spopadu, v katerem bi jim trda predla, saj so imeli že malo streliva.

Dne 31. oktobra pa je ob 24. uri brigada odšla v nove kraje, kamor je prišla zjutraj 1. novembra in zasedla naslednje položaje:

Prvi bataljon je bil v Dolenjem Ajdovcu, bojne patrulje je pošiljal prek Podlipse proti Dobrniču, kjer so se menjavale. 2. bataljon je bil na Selih pri Ajdovcu, bojne patrulje je pošiljal prek Brezove rebri proti Straži in Novemu mestu. 3. bataljon je bil v Gorenjem Ajdovcu, da bi nadzoroval cesto Dobrnič—Mirna peč. Patrulje je pošiljal proti Brezovi rebri, Goriški vasi, Golobinjeku, Rdečemu kalu, Jordan kalu in Ostremu vrhu.

Na teh položajih je brigada ostala do 13. ure 2. novembra, ko je po ukazu divizijskega štaba odšla proti Litiji.¹

POHOD K LITJI

Za pohod se je brigada zbrala v vasi Dolenji Ajdovec, kjer se je razvrstila v pohodno kolono. Spredaj je hodila predhodnica, za njo 3. bataljon, za njim 2. bataljon, nato štabne enote in bri-

¹ Opis dogodkov med 22. oktobrom in 2. novembrom je narejen po piščevil' spominih, dnevniku Mileta Pavlina in »operativnem dnevniku«.

gadni pratež, zadnji pa je bil 1. bataljon z zaščitnico. Ob straneh so brigado varovale močne pobočnice.

Mimo Podlipe, Korit, Dobrniča, Občin, Velike Loke in Čateža je brigada 2. novembra okoli 23. ure prišla v vas Predtržje pri Moravčah, kjer so kuharji skuhali en obrok hrane, medtem ko so borci počivali. Okoli 3. ure 3. novembra pa je brigada nadaljevala pohod prek razmejitvene črte in okoli 7. ure 3. novembra prispela na sektor Liberga—Preska.

Brigada se je razporedila takole:

Štab je bil na Libergi, 1. bataljon pa na Preski. S patroljami je vzdrževal zveze s Cankarjevo brigado, ki je bila na Jablanskih Lazih, in z Dolenjskim odredom, ki je bil na Gabrski gori. 2. bataljon je bil okoli vasi Bič, moral je nadzirati okolico Šmartnega pri Litiji. 3. bataljon je bil na položaju pri dveh samotnih hišah pod vasjo Liberga, da bi se zavaroval proti Šmartnem. En vod je imel v zasedi na hribčku nad cerkvijo.

Po krajšem počutku so se začele politične in organizacijske priprave za napad brigade na nemško postojanko v Šmartnem pri Litiji, ki bi jo morala 15. brigada uničiti, potem pa odnesti zalogo usnja iz usnjarne in krznarne. Napadla naj bi takoj, ko bi dobila ukaz za to. Priprave so bile izvedene že 3. novembra in bi brigada lahko Šmartno napadla še isti večer, toda ni dobila ustreznega ukaza. Zato je brigada čez noč ostala na položajih, ki jih je zasedla zjutraj

3. novembra. Dopoldne 4. novembra so se organizacijske in politične priprave za napad nadaljevale, okoli poldne 4. novembra pa je brigada prek radijske zveze prejela ukaz, naj se nemudoma in v največji naglici vrne v dolino Krke na območje Stehanja vas—Vinkov vrh. Zato je že ob 12,30 odšla na pot ter pri Poljanah prekoračila razmejitveno črto, nato pa mimo Čateža, Velike Loke in Občin ter Dobrniča 5. novembra ob 0.30 prispela na odrejeno območje. Ze pri Dobrniču je 3. bataljon odšel proti Vinkovemu vrhu, l.in

2. bataljon ter brigadni štab pa so se nastanili v Sadini vasi.¹

Tako dolgotrajen in pospešen pohod na skrajne meje območja, iki ga je nadziral 7. korpus, še bolj pa nagla vrnitev, sta terjala od borcev velike napore. Prestali so jih dobro, pokazalo se je, da

¹ Opis pohoda k Litiji in nazaj ter priprav za napad na Šmartno je napisan po »operativnem dnevniku«.

je disciplina precej večja kot poprej. Pač pa so pohod tja in nazaj in tudi naglica ter dvomljivi načrt za napad sprožili obilo ugibanj in govoric, zakaj je bilo vse to potrebno. Bilo je tudi precej očitkov, zakaj štab pošilja brigado kar tjavendan in tako strahotno utruja moštvo.²

V PRIČAKOVANJU NOVIH NALOG

Podnevi 5. novembra je brigada počivala po dolgem in napor-nem pohodu, sovražnik je ni napadal. Le zgodaj zjutraj je prišla domobranska patrulja kakih 70 mož v Ajdovec, na Plani pa je ostala manjša zaseda. Približno eno uro potem, ko so prišli, so se domobranci vrnili proti Novemu mestu. Za to patruljo je zvedela ena izmed patrulj 15. brigade od domačinov in takoj obvestila bri-

² Iz ukazov divizijskega štaba se da sklepati, da je imel korpusni štab velike načrte za nov pritisk v smeri Litije in da je tako dokončno opustil napade na postojanke v globini svojega ozemlja kot manj važne naloge. 15. brigada naj bi izvedla samo eno izmed teh akcij. Toda večkrat se je zgodilo, da so bili na široko raz-glašeni načrti samo slepilo za morebitne sovražnikove vohune med borci ali celo oficirji NOV. Glede pritiska proti Litiji lahko zato tudi sklepamo na podlagi takih in podobnih izkušenj, da je bil morda tako slepilo. Takih domnev z dokazi ne moremo neizpodbitno podkrepiti, ker zanje ni pisanih dokumentov. Veliko zamisli višjih štabov je bilo namreč izrečenih v ožjem krogu in zaradi bojazni pred razkritjem nikjer zapisanih. Ta ožji krog, Franc Rozman-Stane, Boris Kidrič in Dušan Kveder-Tomaž, pa ni več med živimi. Zato so edino potrdilo takim in podobnim domnevam ustne izjave ljudi, ki so kljub tajnosti le kaj zvedeli, čeprav so bili na nižjih položajih, ter nekatere nenavadne okoliščine.

Pohodu 15. brigade k Litiji je sledil nemško-domobranski vdor v Belo krajino. Po izjavi tovariša Jožeta Merlaka, tedaj načelnika obveščevalnega centra 7. korpusa, in po nekaterih drugih izjavah je znano, da je bil načrt napada za ta vdor glavnemu štabu znan že nekaj prej. Zanj je zvedela naša obveščevalna služba od svojih ob-veščevalcev v domobranskih vrstah. Zato je bil lahko načrt za pritisk k Litiji samo slepilo za nemško-domobransko vodstvo, ki naj bi povzročilo, da bi nemško-domo-branske čete raje šle v belokranjsko past. 15. brigada je pri domobrancih v tem času še vedno veljala za belokranjsko in bi zato njen pohod daleč proč od Bele krajine pomenil veliko brezskrbnost vodstva NOV, saj bi vsakdo lahko sklepal, da bo ob sovražnikovem vdoru belokranjska brigada prva odšla v Belo krajino. V potrdilo takim domnevam govori tudi to, da je brigada pustila baterijo minometalcev pri Gubčevi brigadi, čeprav bi minomete pri napadu na postojanko nujno potrebovala. Prav tako ob tem času naša vojska ni več tako nujno potrebovala usnja, ker je že začela dobivati obutev iz zavezniških pošiljk.

Lahko pa je bil pohod 15. brigade tudi poskus, da bi ugotovili, če ni v kakem štabu sovražnikov vohun, če bi sovražnik vnaprej zvedel za ta pohod, bi to pomenilo zožitev kroga osumljenцев.

Končno pa je lahko pritisk naših enot proti Litiji pomenil tudi pomoč enotam 4. operativne cone, ki je nan e sovražnik vedno hujе pritiskal, morda pa tudi mostišče za prehod večjih enot čez Savo na Dolenjsko. V tem primeru je bil nagli odpoklic

15. brigade od Litije posledica obvestila o tem, da se bo sovražnikova akcija proti Beli krajini začela v kratkem času. Res se je domobranski vdor začel šele 13. oziroma 14. novembra, 15. brigada pa je odšla v Belo krajino od Žužemberka 11. novembra ob

16. uri. Toda po izjavi Jožeta Merlaka in po pohodu 15. brigade od Starega loga dne 9. novembra ob 21. uri ter po njeni takojšnji vrnitvi lahko sklepamo, da je bil začetek nemško-domobranske akcije preložen na kasnejši datum.

gadni štab, ki je ukazal, da naj gre za domobranci več močnih patrulj. Toda vse so bile prepozne.

Iz Bele krajine je tega dne brigada prejela precej nove opreme, orožja, streliva, obleke in obutve angleškega in ameriškega izvora.

V Belo krajino je ves ta material pripeljalo iz Italije zavezniško letalstvo, brigada pa ga je prejela prek korpusne in divizijske intendature. Zaradi varnosti se je vsak dan po en bataljon preoblačil in dobil novo orožje. Med drugim je brigada razen »težkih bred« in brzostrelk ter lahkih in težkih minometov izločila vse italijansko orožje. Zadržala je tudi nemško in staro jugoslovansko orožje.

Ko so borci dobili nove uniforme in obutev, so morali vse staro prinesiti na zbirališče, kjer so bolničarji večino požgali. Angleška uniforma je postala obvezna, morali so jo nositi vsi brez izjeme, tudi tisti, ki so prej imeli dobro civilno obleko ali uniformo. Le dobro obutev drugega izvora je lahko zadržal, kdor jo je seveda imel. Podaljševanje kratkih bluz, ki so segale do pasu, je bilo dovoljeno samo članom ožjega brigadnega štaba in višjim štabom. Tako se je začela uresničevati davna partizanska želja, da bi bili vsi enotno oblečeni.

Brigada je bila tudi ves dan pripravljena na pohod, pričakovala je ukaz divizijskega štaba.

Dne 6. novembra je prišlo okoli 150 domobrancev in Nemcev iz Novega mesta, poleg drugega orožja so imeli s seboj tudi en minomet. Okoli 8. ure so šli skozi Brezovo reber proti Ajdovcu, nato pa so bili do 13. ure v zasedi v Gorenjem in Dolenjem Ajdovcu. Štab 15. brigade je za to sovražnikovo skupino zvedel šele ob

11. uri. Takoj sta odšla dva bataljona proti Ajdovcu, da bi sovražnika napadla. Prodirala sta v več vzporednih kolonah, spotoma pa pregledala vse vzpetine. Toda preden sta prišla v Ajdovec, se je sovražnik že umaknil. Zato se je en bataljon vrnil že ob 16,45, drugi pa je preiskal okolico Straže in Kulovo selo. Zato se je vrnil šele okoli 22. ure.

V Ajdovcu sta bataljona našla obveščevalca Božiča in Kržana, ki sta padla zjutraj ob sovražnikovem vdoru. Domobranci so ju slekli in sezuli. Brigada ju je pokopala na Selih pri Ajdovcu.

Sovražnikov izpad je bil lahko nasilna ogledniška akcija, lahko pa tudi demonstrativni poseg proti Žužemberku, da bi prisilili 15. brigado, naj ostane na svojih položajih. Tega dne je namreč sovražnik vdrl v Suho krajino od zahodne strani. Z njim sta se spopadli

9. in 10. brigada in ga pregnali iz Zvirč.

Dne 7. novembra je bil brigadni štab v Sadinji vasi, 1. bataljon na Vinkovem vrhu, 2. bataljon v Sadinji vasi, 3. bataljon na Mačkovcu. Brigada se je zavarovala samo s patruljami, ki jih je pošiljala na vse strani, in s stražami. Štab je še vedno pričakoval ukaze za pohod. Le popoldne sta 2. in 3. bataljon izvedla skupno vajo »napad na utrjeno naselje«.

Še preden se je 8. novembra zdanilo, se je v Suhi krajini, onkraj Krke, zaslišalo streljanje. Domobranci, ki so pripadali 4. bataljonu (31. in 32. četa z vodom »težke čete«), so iz Šentvida vdrli proti Zagradcu, prekoračili Krko in začeli prodirati v Suho krajino. Spopadli so se z 8. in 9. brigado. Spotoma so napadli tudi giblivo bolnišnico 18. divizije v Gradencu in pobil več ranjencev in osebja. Nato so prodrli do Lašč. Na Jami in na Dvoru so bile prištabne enote 15. divizije. Štab 15. brigade je poslal na Dvor eno četo, da bi preprečila domobrancem prehod čez Krko po mostu. Prištabne enote so se nekaj časa odločno upirale, toda potem so domobranci jurišali in prodrli na Jamo, nato pa še na most. Tam jim je četa

15. brigade prizadejala precejšnje izgube. Na most je streljala tudi »težka breza« z Vinkovega vrha, baterija minometalcev iz Sadinje vasi pa se je tudi šele zdaj vmešala v boj. Kljub temu je sovražniku uspelo preiti Krko. Pomagala mu je nepopisna zmešnjava glede uniform. Mnogi domobranci so bili namreč oblečeni v angleške uniforme, na mostu so se tudi menjavale in pomešale med seboj skupine domobrancev, ki so jurišali čez Krko, in pa skupine borcev NOV, ki so se umikali.

Četa 15. brigade je ščitila umik pratežu divizijskega štaba in delu artilerijske brigade, potem pa se je še sama umaknila proti Mačkovcu. Sovražnik je zasedel Dvor in začel prodirati proti Mačkovcu in Vinkovemu vrhu, pred tem pa je na Vinkov vrh izstrelil več min. Tedaj je bil ranjen komandant 1. bataljona Franc Debevec s tremi borci, en borec pa je bil ubit. 1. in 3. bataljon sta se upirala dobro uro, toda nazadnje sta morala popustiti, posebno še tedaj, ko je 1. bataljon napadla večja skupina domobrancev od Ajdovca, torej iz zaledja. Kasneje je brigadni štab sklepal, da se je ta skupina že ponoči skrivaj nekje prepeljala čez Krko, lahko pa je prišla tudi iz Novega mesta 4. bataljonu nasproti. 2. domobranski bataljon pa je vdril v Žužemberk.

Prvi bataljon se je umaknil proti Malemu Lipovcu, od tam pa na Lačen hrib. Pri vasi Podlipa je udarila na eno izmed manjših sovražnikovih skupin 2. četa 1. bataljona in jo razpršila. En mino-

met iz baterije se je umikal skupno s pratežem, eden pa je ostal pri 1. bataljonu. Iz tega je posadka izstrelila na sovražnika nekaj min. Ta se je pomikal skozi Mačkovec. Posadka mu je prizadejala nekaj izgub, kar je bilo sklepati po močno krvavem cestišču. Toda kljub temu si je domobranski bataljon izsilil prosto pot in se prebil mimo Dobrniča k Trebnjemu, od tam pa se je vrnil v svojo stalno postojanko v Šentvidu pri Stični.

Ta bataljon je izkoristil čas, ko je bila 18. divizija vezana z boji v okolici Hinj. Bolnišnica je bila z zahodne strani zavarovana, ni pa bila z zaledja, in prav to je bilo usodno. Tudi divizijski štab s prištabnimi enotami ni pričakoval sovražnikovega napada s suho-kranjske strani, ker se je nadejal, da je tam 18. divizija. Tega dne je imela hude boje tudi Cankarjeva brigada v okolici Dolenjskih Toplic. Sovražnikov pritisk proti Hinjam, Dolenjskim Toplicam in vdor 4. domobranskega bataljona čez Krko lahko smatramo kot uvod v sovražnikovo ofenzivo na Belo krajino. S tem so hoteli zaposliti enote 15. in 18. divizije v Suhi krajini in v okolici Žužemberka ter tako odvrniti pozornost glavnega in korpusnega štaba od Bele krajine.

V bojih tega dne je imela 15. brigada dva mrtva, sedem ranjenih in štirinajst pogrešanih, domobranske izgube pa je štab ocenil na trideset mrtvih in ranjenih. Domobranci so priznali dva mrtva in štiri ranjene. Brigada je izgubila več voz obleke, čevljev in perila, namenjenih 3. bataljonu, ki bi se moral tega dne preobleči in preobuti. Intendantje so v času, ko je sovražnik napadel Jamo, obleko in obutev pravkar peljali z Dvora proti Mačkovcu. Sovražnik je čez Krko že obstreljeval cesto, zato so se intendantje odločili, da bodo vozove poskrili. Zapeljali so jih pod kozolce ter pokrili s koruzno slamo in razno ropotijo. Upali so, da domobrancev sploh ne bo čez Krko, da jim bodo to preprečili z odporom, ali pa da ne bodo odkrili voz. Toda domobranci so vozove takoj našli. Morda so jih že prej opazovali, lahko so jih sami našli med preiskavo, lahko pa so jim zanje povedali domačini, njihovi pristaši.¹ Tako je ves

¹ V domobranskih dokumentih je pohod 4. bataljona in njegov napad na bolnišnico 18. divizije, Jamo in Dvor ter na 15. brigado opisan zelo skopo, podobno kot napad na Žužemberk 3. avgusta. Zlasti pa ni omenjeno, da so domobranci zaplenili vsaj 150 kompletnih angleških uniform. To si lahko spet razlagamo kot poskus, da bi domobranci pred Nemci skrili plen, v tem primeru angleške uniforme, s katerimi so imeli določene načrte ob koncu vojne. Takrat bi jim uniforme pomagale, da bi nastopili kot zavezniška vojska. Razen tega pa jim je jeseni 1944 začelo primanjkovati obleke in obutev, ker so jih Nemci zaradi razsula svojega gospodarstva vedno slabše oskrbovali. Medtem so zavezniki našo vojsko oskrbovali vedno bolje. V teh mesecih so zato začeli domobranci slačiti mrtve borce NOV, tako kot so delali prvi partizani, da so si priskrbeli obleko in obutev.

3. bataljon še nekaj tednov hodil v različnih, v glavnem ponošenih in raztrganih uniformah, preden so mu poslali nove.

Štab 15. brigade je zagrešil napako, ker takoj ob začetku napada ni poslal na Dvor vsaj enega bataljona in ker ni dovolil, da bi baterija streljala na sovražnika med jurišem na Jamo. Očitno je štab računal, da preti brigadi nevarnost od Ajdovca in Lipovca ter zato ni hotel tvegati bataljona za pomoč prištavnim enotam 15. divizije.

Zvečer 8. novembra se je brigada vrnila na stare položaje in na njih ostala čez noč in še ves naslednji dan. Tega dne je okoli 20. ure prišlo močno snežiti, ob 21. uri pa je brigada po ukazu divizijskega štaba odšla na dolgo pričakovani pohod. Pomikala se je po cesti Jama—Lašče—Smuka—Stari log, tam pa jo je dohitel ukaz, naj se nemudoma vrne.² Zato se je brigada 10. novembra okoli 4. ure obrnila in se okoli 10. ure vrnila na stare položaje.

11. novembra pa je ob 16. uri po novem ukazu odšla prek Dvora, Podhoste, Podturna, Poljan, Črmošnjic v Semič in nato proti Jugorju po cesti Semič—Luže. Okoli 7. ure 12. novembra sta se

1. bataljon in brigadni štab nastanila na Jugorju, 2. bataljon je odšel na Mačkovec, 3. pa na Božič vrh. Bataljoni so po napornem pohodu, ki je skoraj brez počitka trajal 15 ur, ves dan počivali, zavarovali pa so se samo s stražami in krožnimi patruljami, saj so bili na osvobojenem ozemlju. Brigada je štela 474 borcev in bork, 97 pa jih je bilo začasno odsotnih.³

OCENA RAZDOBJA

Med 13. septembrom in 12. novembrom je brigada v glavnem opravljala pomožne naloge v korist drugih enot, ki so izvajale večje ofenzivne akcije. Sama je med tem časom napadla tri po-

¹ V dokumentih NOV je glede ukaza, naj se 15. brigada vrne na stare položaje okoli Vinkovega vrha, Mačkoveca in Sadinje vasi po sedemurnem pohodu med hudim sneženjem, skopo pojasnilo, da je bilo to zaradi spremenjenega položaja. V ukazu štaba 15. divizije je glede bodočih nalog brigade, če bi nadaljevala pohod proti Kočevju, samo skopo pojasnilo, da se pripravlja večja akcija s sodelovanjemavezniškega letalstva v prostoru Ribnica—Kočevje. Zato lahko sklepamo, da je poveljstvo NOV zvedelo za odložitev napada na Belo krajino in v zadnjem hipu poklicalo 15. brigado nazaj na stare položaje, da ne bi sovražnik zaslužil, da je njegova akcija izdana.

³ Opis dogodkov v brigadi med 5. in 12. novembrom je narejen po piščevih spisminih, dnevniku Mileta Pavlina, »operativnem dnevniku«, arhivu IZDG, fascikel 26/11 in domobranski fond, fascikel 283, kot tudi po »Partizanskem koledarju« v reviji »Borec«, letnik 1953, stran 352.

stojanke: Lešnico (16. septembra), Šentjanž (22.—23. septembra) in Svibno (23. septembra). Nobeden izmed teh napadov ni uspel zaradi premajhne koncentracije sil, drobljenja brigade na številna zavarovanja iz raznih smeri, zlasti iz zaledja, premajhne odločnosti in vztrajnosti v napadu, pa tudi zato, ker brigada ni uporabljala težkega orožja, čeprav ga je imela, ker se je štab bal, da ga ne bi izgubili.

Sovražnik je med počitkom napadel brigado dvakrat, obakrat na Trebelnem (26. septembra in 28. septembra). Medtem ko mu je pri prvem napadu uspelo za kratek čas pregnati en bataljon in brigadni štab iz vasi ter jima zadati nekaj žrtev, je drugi napad

15. brigada uspešno odbila ter zadala sovražniku nekaj izgub.

Brigada je sodelovala v štirih večjih obrambnih bojih: v prostoru Žužemberk—Ajdovec (14. septembra), ko je z manevrom prisilila sovražnika k umiku, v prostoru Trebnje—Dobrníč—Ajdovec (19. septembra), ko se je morala pred premočjo umakniti čez Krko v Suho krajino, ter v prostoru Dvor—Vinkov vrh (8. novembra), ko se je spopadla s 4. domobranskim bataljonom, utrpela nekaj žrtev, bila prisiljena k umiku, pri tem pa je tudi izgubila obleko in obutev za 3. bataljon.

Kot divizijska rezerva je posegla v boj 25. oktobra v okolici Šentvida med napadom 6. in 11. brigade. Dva bataljona sta se uspešno bojevala s premočnim sovražnikom in izpolnila svojo nalogo.

Torej je brigada imela v tem času devet večjih spopadov, med katerimi lahko štejemo tri kot uspešne, zlasti spopad na Trebelnem 28. septembra.

V tem razdobju so se borci in funkcionarji še bolj izurili, brigada se je notranje organizacijsko utrdila in se glede usposobljenosti približala prvim štirim brigadam. Doživela je samo eno presenečenje (na Trebelnem 26. septembra), ki pa ni imelo hujših posledic, pač pa je brigada naglo reagirala in se vrnila na stare položaje.

Tudi v obrambi je manever postal skoraj izključna oblika boja, obrambnih položajev pa niso posedali tako vztrajno.

OBRAMBA BELE KRAJINE

ZNOVA SAMO POMOŽNA NALOGA

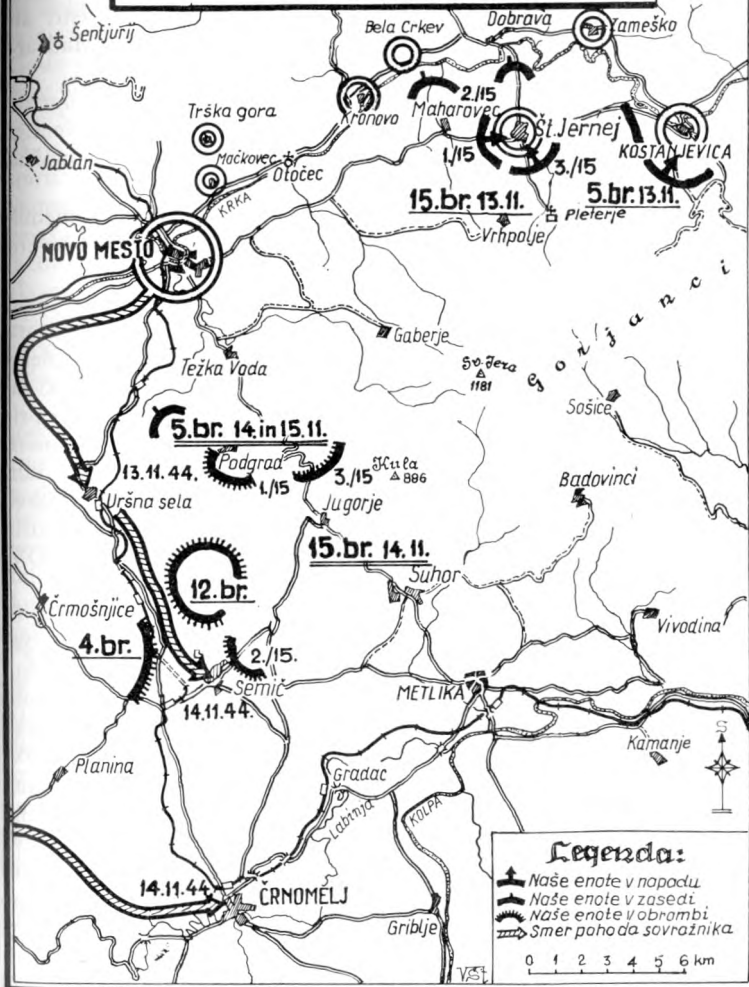
Potem ko se je v začetku novembra 1943 pod pritiskom naših enot sovražnik umaknil iz Metlike in Črnomlja, je bila Bela krajina svobodna. Le julija 1.1944 je Nemcem prek Žumberka uspelo za nekaj ur prodreti do Metlike, pa so se morali pod pritiskom naših enot spet umakniti. Razen tega so obkolpski kraji doživeli nekaj manjših ustaških vpadov. Iz novomeške strani pa sovražnik kljub več poskusom ni mogel prodreti čez Gorjance, ki jih je branila zdaj ta zdaj ona brigada.

Tako je bila Bela krajina ves čas najbolj varno in stalno osvobojeno ozemlje, največje in za sovražnika najmanj znano, saj v njej kljub vztrajnim poskusom ni mogel zasejati državljske vojne. Le redki posamezniki so se vdinjali najprej italijanskim, potem pa nemškim okupatorjem. Velika večina prebivalstva je bila trdno na strani osvobodilnega gibanja in je v njem sodelovala na različne načine.

Zato je bila Bela krajina kljub bližini sovražnikovih postojank Novo mesto, Kočevje, Ozaljš in nekaj časa Bosiljevo sedež vojaških in političnih vodstev, tam je delovalo precej delavnic, šol in drugih zalednih ustanov.

Proti koncu leta 1944 se je sovražnikov pritisk na enote naše vojske v Sloveniji večal iz dneva v dan. Zaradi nenehnega umikanja na vseh bojiščih so se dotlej razpršene nemške čete vedno bolj koncentrirale, tako tudi v Sloveniji, ki je bila tedaj še daleč od zavezniških bojišč, tik ob meji Nemčije.

VDOR V BELO KRAJINO 13.-15.11.44.

Po osvoboditvi Beograda se je v Sremu izoblikovala tako imenovana »sremska fronta«. Sovražnik je lahko sklepal, da bo NOV skušala nadaljevati prodiranje proti Zagrebu in dalje proti Ljubljani, še vedno se je bal izkrcanja Angležev in Američanov v Istri ali Kvarnerju, razen tega pa bi lahko Rdeča armada udarila iz Madžarske proti Trstu.

V takem položaju je pomenila Slovenija zaradi svoje prometne lege ključni položaj za obrambo Nemčije, otoki osvobojenega ozemlja v njej pa nevarnost za manevriranje nemških enot, pa tudi možna območja, kjer bi se lahko iz letal izkrcale zavezniške čete.

Bela krajina pa je s svojo lego ob Kolpi in Gorjancih pomenila tudi eno izmed možnih bodočih frontnih črt, ki bi potekale od severa proti jugu.

Že dolgo so Nemci in domobranci nameravali napasti Belo krajino, toda nikoli se niso čutili za to dovolj močne. Novembra 1944 pa so računali, da so enote NOV zaradi hudih bojov čez poletje razredčene, demoralizirane in odrinjene iz obsežnih območij, ki so bila še spomladi osvobojeno ozemlje. Tako so Nemci že dolgo pripravljali svoj operativni načrt za vdor v Belo krajino iz dveh smeri. Glavna kolona naj bi udarila iz Kočevja proti Črnomlju ter tam uničila najvažnejše naprave, zadala naši vojski velik moralni udarec in hude izgube, nato pa bi se umaknila. Druga kolona, ki bi prodrla iz Novega mesta proti Semiču, pa bi tam vezala glavne sile NOV, da ne bi preveč ovirale kočevske kolone.

Če bi prvi vdor uspel, bi mu kmalu sledil novi, temu pa bi sledili mnogi manjši. Tako je sovražnik delal povesod in končno zasedel največje kraje v območjih, ki jih je prej z vrsto napadov delno očistil. Tudi v Beli krajini bi s stalnimi vpadi razrahljali sistem obrambe in vcepili prebivalstvu strah in nezaupanje do moči NOV. Počasi bi del prebivalstva z obljubami in grožnjami odvrnili od NOV, sprejeli dezertarje iz brigad, jim omogočili, da bi ostali v Beli krajini. Morda bi za začetek ustanovili iz njih delavske čete. Toda to so bili samo načrti, ki so se razbili ob zavesti belokranjskega prebivalstva in ob borbenosti naše vojske. Pomembno je to, da so prav pri prvem vdoru v Belo krajino in prav v Beli krajini domobranci doživeli po belogardističnem razsulu v septembru 1943 svoj največji vojaški, pa tudi politični poraz. Prav tu je doživela sovražnikova taktika globokih vdorov po skritih poteh odločilen polom. Po porazu v Beli krajini je prenehala naraščati domobranska moč. Nekaj časa sta nemški vpliv in podpora še preprečevala popolno demoralizacijo in

razsulo med domobranstvom, ko pa je zmanjkalo še tega, je doživelo domobranstvo enak konec kot belogardizem v septembru 1943.

Svoje načrte za vdor v Belo krajino je sovražnikovo vodstvo že dolgo pripravljalo in jih nazadnje izdelalo do potankosti. Zaradi tajnosti pa naj bi začeli akcijo z geslom prek radijskih oddajnikov. Geslo je imelo simboličen pomen »snežni metež«, kar ob tem letnem času ni bilo nič posebnega.

Nemško poveljstvo, ki je načrte napravilo, je verjetno menilo, da je za začetek akcije najbolj primeren čas napočil nekaj dni po smrti komandanta glavnega štaba NOV in POS Franca Rozmana-Staneta. Najbrž so računali, da bo zaradi tega vsaj nekaj dni naša vojska brez poveljnika, kar bo povzročilo zmedo. Morda pa so tudi računali na medsebojna nasprotja med možnimi novimi komandanti glavnega štaba, kar bi spet koristilo njihovim načrtom.

Vreme se je tiste dni poslabšalo, začelo je snežiti, kar je tudi koristilo razmeroma dobro opremljenim sovražnikovim četam, da so računale na skriti vdor globoko na osvobojeno ozemlje.

V skladu z načrti, po katerih je imel vdor proti Beli krajini iz novomeške smeri samo demonstrativni namen, so Nemci in domobranci izpadli iz Novega mesta tudi dan prej kot iz Kočevja. Tako je dne 13. novembra ob 6. uri prodrla na Mraševo, od tam pa na Veliki Podljuben in dalje na Uršna sela prva skupina Nemcev in domobrancev. Na Uršnih selih so se začeli utrjevati in so nato tam tudi prenočili. Naslednjega dne, to je 14. novembra, je ob 5. uri ta skupina nadaljevala prodiranje proti Semiču in popoldne prišla do Smuka nad Semičem. Zvečer ji je za kratek čas uspelo vdreti tudi v Semič, pa so se morali takoj umakniti. Vso noč so bili okoli Pribišja hudi boji. Prva skupina je štela 341 izbranih policistov iz 1. bataljona 14. SS policijskega polka ter deset oficirjev. Domobrancev je bilo 363 s šestimi oficirji, pripadali so 51., 52., 38., 40., in 54. četi, vendar nobena ni bila popolna, ampak samo njihovi deli.

Dne 14. novembra je ob 4,45 prvi skupini krenila na pomoč druga, v kateri je bilo 435 Nemcev in domobrancev, pripadnikov istih enot.

Torej se je vpada v Belo krajino udeležilo vsega skupaj 1163 sovražnikovih vojakov in oficirjev.

Glavno breme spopada s to kolono je nosila 12. brigada, dne 14. novembra zjutraj pa ji je prišla na pomoč še Gubčeva, nato pa še Cankarjeva brigada. Boji so trajali ves dan 14. novembra, druga skupina se je sestala s prvo, nato pa so bili vsi skupaj obkoljeni.

Prebili so se šele proti jutru 15. novembra in se prek Uršnih sel in mimo Ljubna popoldne 15. septembra vrnil v Novo mesto v precejšnjem neredu. Po lastnem priznanju je padlo v teh bojih pet Nemcev in pet domobrancev, med njimi en oficir. Ranjenih je bilo enajst Nemcev, med njimi en oficir, ter sedem domobrancev. Pogrešan pa je bil en Nemec in štirje domobranci.

Iz Kočevja so krenile proti Črnomlju tri vzporedne kolone. Desno kolono je sestavljal 2. domobranski bataljon, ki mu je poveljeval Vuk Rupnik, ter nekaj Nemcev iz 3. bataljona 14. SS policijskega polka. Koloni je poveljeval polkovnik Nieckel, poveljnik 14. SS policijskega polka. V srednji koloni so bili 4. in 1. domobranski bataljon ter esesovska podoficirska šola, v levi pa 3. domobranski bataljon ter nekaj Nemcev iz 3. bataljona 14. SS policijskega polka. V vseh treh skupinah je imel sovražnik razen težkih mitraljezov in težkih minometov dve havbici in en protitankovski top, tri osebne, tovorni in sanitetni avto. Kolona je prav tako kot novomeška štela kakih tisoč vojakov, ker domobranski bataljoni v akcijo niso odšli popolni. 4. in 1. bataljon sta imela zbor v Grosupljem že 12. novembra ob 17. uri, nato sta šla peš do Velikih Lašč, nakar sta se z vlakom odpeljala v Kočevje, kamor sta prispela 13. novembra okoli 8. ure. Zvečer so začele vse tri kolone prodirati proti Črnomlju.

14. novembra pa sta se ob 4. uri pri Miklarjih spopadla 1. in 2. domobranski bataljon. Ko sta se srečala, so se domobranci iz 1. bataljona začeli izdajati za partizane.

Razvil se je ogorčen spopad, ki je terjal med domobranci in Nemci precej mrtvih in ranjenih. Zmoto so ugotovili, ko je 1. bataljon ujel nekega kaplarja iz 2. bataljona. Podnevi 14. novembra je domobrancem za kratek čas uspelo vdreti v Črnomelj, kjer so zažgali šolo in nekaj barak na Kanižarici, nato pa so se morali umakniti. Iz Suhe krajine je namreč pritisnila 18. divizija s tremi brigadami in divizijskim jurišnim bataljonom. Začeli so se hudi boji, sovražnik je utrpel občutne izgube, med drugim je izgubil tudi vsa motorna vozila. 15. novembra se je proti večeru umaknil v precejšnjem neredu v Kočevje, od tam pa so domobranski bataljoni še isti dan odšli vsak v svojo postojanko. Posamezniki in manjše skupine domobrancev so še nekaj dni blodili po gozdovih in iskali poti v Kočevje.

Neuspeh akcije na Belo krajino je povzročil precej sporov med domobranskim vodstvom, pa tudi Nemci niso bili zadovoljni. Krivdo so valili drug na drugega. Posebno je domobrance grizel medsebojni spopad, ki je terjal tako velike žrtve. Nemci so pripisovali krivdo za

poraz slabemu vremenu, slabim radijskim zvezam ter nezadovoljivi borbenosti domobrancev, ki da jim primanjkuje sposobnih podoficirjev. O njih pišejo kot o uporabnih in borbenih v napadu, ko prodirajo in se izogibajo boju s partizani, toda ko so sami obkoljeni, jim popustijo živci. Samo Nemci so z grožnjami z orožjem preprečili paniko in s tem strašen poraz.

Predvsem pa poudarjajo, da ob tako globokih vdorih moštvo zelo trpi, NOV pa ima čas zbrati velike sile in napasti kolone v hrbet.

V tej veliki obrambni bitki 15. brigada ni neposredno sodelovala. Z območja Jugorje—Mačkovec—Božič vrh je v skladu z divizijskim poveljem šele 13. novembra ob 14. uri z dvema bataljonom odšla napadat Šentjernej, en bataljon in inženirsko-tehnični bataljon 15. divizije pa naj bi napad zavarovala ter pobirala hrano po okolici. Cankarjeva brigada pa naj bi z enim bataljonom napadla Kostanjevico.

Napad na Šentjernej in vdor 15. in Cankarjeve brigade v območje ob desnem bregu spodnjega toka reke Krke lahko štejemo kot demonstracijo in opravičilo za zbiranje 15. divizije, zbiranje hrane pa kot nalogo postranskega pomena. Zaradi prodora domobrancev in Nemcev na Uršna sela bi namreč lahko divizijski štab obe brigadi še ustavil.

Napad na Šentjernej naj bi se začel 13. novembra ob 18. uri, začel pa se je šele opolnoči.

Proti Šentjerneju je brigada prodirala prek Vahte in mimo Gabrja, skozi Suhadol in mimo Tolstega vrha. Tam sta se od kolone oddvojila 2. bataljon in inženirsko-tehnični bataljon divizije. 2. bataljon je postavil zasedi pri mostovih čez Krko pri Dobravi in Dragi, ostali borci pa so začeli pobirati hrano. Vasi v šentjernejski okolici so bile namreč zelo bogate s hrano, naša vojska pa jih zaradi bližine postojank ni mogla obiskovati in se tam oskrbovati. To noč so intendantje 15. brigade nabrali precejšnje količine živine, žitaric, fižola in krompirja po vaseh Drama, Gomila, Čadraže, Mihovica, Maharovec, Brežka vas, Brezje in Pristava. Ker je brigada zaradi sneženja, megle in nevarnosti pred domobranskimi zasedami prepozno prišla na cilje, so morali tudi intendantje sredi dela prekiniti akcijo, ne da bi obiskali več kot polovico vasi.

Neposredno sta napadla Šentjernej 1. in 3. bataljon, ki sta imela skupno kakih dvesto borcev, oboroženih z osemnajstimi mitraljezi, dvema težkima mitraljezoma, tremi lahкими minometi, tremi protitankovskimi puškami, dvema protitankovskima minometoma, bom-

bami, puškami in brzostrelkami. Brigadna baterija je sodelovala z obema minometoma.

V Šentjerneju je bila po 2. novembru, ko je zamenjala 31. četo, 56. domobranska četa, sestavljena iz ostankov v Trebnjem razbite in kasneje razpuščene 33. čete ter starejših mobilizirancev. Četa ni veljala za preveč borbeno. Razen tega je bila v postojanki ena domobranska policijska desetica ter štirideset Nemcev iz 3. bataljona

14. SS policijskega polka. Posadka je imela dva težka minometa, tri težke mitraljeze, trinajst mitraljezov, štiri »Šarce«, dva lahka minometa, sedemnajst brzostrelk in puške. Torej so si bile sile napadalcev in branilcev po številčni moči in oborožitvi približno enake.

Med približevanjem postojanki je brigada naletela na domobransko patruljo in se z njo spopadla. Pri tem je en domobranec padel, njegovo truplo je ostalo na bojišču, drugi pa so zbežali v postojanko. Zaradi spopada je posadka pričakala napad pripravljena za boj.

Prvi bataljon je napadel od zahoda, 3. pa od jugovzhoda. Baterija je imela en minomet na položaju, drugega pa v rezervi. Po načrtu naj bi po kratki minometalski pripravi in ognju iz vsega orožja udarne skupine uničile nekaj bunkerjev ter prerezale žično ograjo, sledil pa bi splošni juriš. Zato je brigada tudi zdaj obstreljevala bunkerje, posebno s protitankovskimi puškami. Bunkerjev je bilo pet železobetonskih in štiriindvajset iz zemlje in lesa, v žični ograji je bil električni tok. Razen tega je ogroženim točkam ob obrambni črti pomagal sovražnikov oklopni avto.

Toda prvi juriš ni uspel. Sledilo je novo obstreljevanje, nato nov juriš, spet brez uspeha. Tudi minomet je ves čas streljal. V nasprotju z dotedanjo prakso, ki so z minometi straljali vsaj nekaj sto metrov za prednjo črto, je zdaj načelnik brigadnega štaba Ivan Pezdirc postavil minomet v strelsko vrsto, od koder je lahko streljal mnogo uspešneje.

Nekaj pred 4. uro 14. novembra je brigadni štab ukazal umik. Brigada je imela v napadu na Šentjernej enega ranjenca in dva pogrešana, sovražnik pa je imel štiri mrtve. Eden je padel še pred napadom v patrulji, trije pa so bili mrtvi v bunkerju med napadom, ker je vanj padla mina iz težkega minometa.

Po umiku je 1. bataljon odšel v vas Mihovo, 3. pa v vas Cerovi log. 2. bataljon je spremljal transport hrane do Tolstega vrha. Na teh položajih je brigada ostala, dokler ni od Kostanjevice prišla mimo Cankarjeva. Le 2. bataljon je že ob enajstih prišel v Vinjo vas ob

cesti Novo mesto—Metlika, ker od Tolstega vrha dalje za transport ni bilo več nevarnosti. Prvi in 3. bataljon sta zasedla položaje ob gorjanski cesti ob 18. uri tega dne. Prvi je bil v vasi Pristava, 3. bataljon pa z dvema četama v Vinji vasi in z eno v Podgradu.

Popoldne sta brigadni orožar Štefan Novak in spremljevalec Lužar odšla v Belo krajino po olje za mazanje orožja. Nista poznala položaja in sta mislila, da je tam varno kot vedno dotlej, zato sta šla po cesti proti Semiču in naletela na sovražnika. Lužar je takoj padel, Novak pa si je zlomil nogo, ko je skočil čez neko škarpo.

V noči med 14. in 15. novembrom kot tudi podnevi 15. novembra je deževalo in snežilo. 1. bataljon je bil v vasi Podgrad. Na hribu za vasjo je imel izvidnico, ob poti med Koroško vasjo in Podgradom pa v že izkopanih stalnih okopih močno zasedo. Dve četi sta bili na položaju okoli vasi Pristava. Nad njo sta imeli izvidnico, bojne patrulje pa so nadzirale okolico Koroške vasi, Jurne vasi in Lakovnic, kjer so se morale tudi izmenjavati. Zvečer 14. novembra je odšel

2. bataljon z enim minometom iz brigadne baterije po nekajurnem počitku iz Vinje vasi proti Semiču, da bi preiskal njegovo okolico in napadel sovražnika, če bi naletel nanj. 3. bataljon je bil na položaju okoli Vinje vasi, en vod je imel v zasedi na Vahti. Ta je pošiljal patrulje proti Žagi in Vinji vasi. Od Vinje vasi pa je bataljon pošiljal patrulje do Težke vode, kjer so se morale izmenjavati.

Ob 18. uri 15. novembra je 3. bataljon po ukazu glavnega štaba v pospešenem pohodu odšel proti Suhorju, nato pa v Črnomelj, kjer se je nastanil. Ob 21. uri 15. novembra je odšel iz Podgrada in Pristave tudi 1. bataljon s prištavnimi enotami ter se nastanil na Jugorju pri Suhorju. Tja je pozno ponoči, že proti jutru 16. novembra prišel tudi 2. bataljon z minometom, potem ko v okolici Semiča ni naletel na sovražnika.

V dnevih od 14. do 16. novembra sta imela 1. in 2. bataljon nalogo, da branita prehode čez Gorjance, zlasti Vahto, pred sovražnikovimi vdori iz Novega mesta. Zato sta bila nastanjena na Jugorju, kjer naj bi se tudi odpočila, nahranila, izpopolnila zalogo streliva ter se pripravila za nove naloge.

Dne 17. novembra ob 4. uri zjutraj so 1., 2. bataljon ter brigadni štab s prištavnimi enotami krenili proti Semiču, kamor so prispeli okoli 7. ure. Brigada je ostala v Semiču do 14. ure, le 3. bataljon je bil še vedno pri Črnomlju pod neposrednim poveljstvom glavnega štaba. Preiskoval je okolico in lovil naj bi razpršene sovražnike.

Dopoldne tega dne je v Semiču divizijski komandant major Milan Tominc borcem 15. brigade podelil prva odlikovanja. Trije so dobili red hrabrosti, kakih trideset pa medalje hrabrosti. Odlikovanci niso prejeli nobenih potrdil, niti ni nihče napisal vsaj njihovega seznama, ker jih je brigadni štab predlagal le ustno.

Okoli 14. ure sta 1. in 2. bataljon z brigadnim štabom in pristabnimi enotami krenila proti Črmošnjicam in Podturnu, kamor sta prispela okoli 20. ure. Kuharji so skuhalo večerjo, brigada pa je legla k počitku.¹

OCENA RAZDOBJA

V petih dneh, med 12. in 17. novembrom, je imela brigada samo en spopad s sovražnikom, napad na Šentjernej, drugače pa je bila v obrambi pri zavarovanju akcij drugih enot.

Pri napadu na Šentjernej brigada spet ni bila dovolj vztrajna in je spet napadala samo z dvema tretjinama svojih, za akcije sposobnih sil, ki jih je podpiral samo en minomet. Glede na to, da je bil sovražnik zaposlen v Beli krajini in da so bile mnoge postojanke skoraj prazne, bi lahko brigada napadla Šentjernej z večjimi silami in ostala dlje pri njem, kar bi ji verjetno prineslo uspeh.

Pohod dveh brigad in inženirsko-tehničnega bataljona divizije v Šentjernejsko dolino in okolico Kostanjevice je pomenil tudi veliko politično akcijo, ker so bili ti kraji že več mesecev po vedno večjim domobranskim nadzorstvom in tudi vplivom. Posebno je delovalo na domačine to, da je prišla v te kraje že znana 15. brigada odlično opremljena, enotno oblečena in dobro oborožena.

Čeprav 15. brigada ni neposredno sodelovala v bojih z domobranci in Nemci, ki so vdrl v Belo krajino, so uspehi brigad močno vplivali na bojaželjnost njenih borcev. Predvsem pa se je izkazalo kot zmotno mišljenje mnogih, da so domobranci in Nemci nasprotniki, ki jim naše enote niso kos zaradi slabe borbenosti. Zdaj je marsikateri Belokranjec iz 15. brigade obžaloval, da ni bil zraven, ko so brigade podile sovražnike iz njegove ožje domovine, pa tudi drugi bi se radi udeležili tako uspešnih bojev.

¹ Opis dogodkov med 12. in 17. novembrom je napisan po piščevih spominih, dnevniku Mileta Pavlina, »operativnem dnevniku«, arhivu IZDG-domobranski fond, fascikla 163/II-5 in 280/TV, ter članku Janka Jarca »Nemško-domobranski vdor v Belo krajino novembra 1944?« v »Slovenskem poročevalcu«, letnik 1947, številke 294 do 298.

MED RIBNICO, ŠENTJANŽEM IN ŠMARJETO

PRI RIBNICI

Dne 18. novembra sta ob dveh 1. in 2. bataljon z brigadnim štabom iz Podturna odšla po cesti na Rog in dalje proti Staremu logu, nato pa v Kleče in Malo goro. Tam je 1. bataljon zasedel položaje severovzhodno od železnice Grosuplje—Kočevje ter v gozdu jugovzhodno od vasi Makoše, 2. bataljon pa je zasedel hrib Jasnico. Oba bataljona naj bi preprečevala sovražnikove premike iz Ribnice proti Kočevju.

Tudi 3. bataljon je odšel tega dne ob 2. uri iz Črnomlja ter prek Semiča, Črmošnjic in Podturna prispel že ob 7. uri v Podhosto, kjer je do 11. ure počival ter si skuhal en obrok hrane. Nato je nadaljeval pot prek Roga in ob 17.30 prispel v Kleče, kjer je tudi prenočil, obenem pa je zavaroval brigadni pratež.

Dne 19. novembra zjutraj je 18. divizija ob podpori topništva napadla Kočevje, obljubljena je bila tudi pomoč zavezniškega letalstva. 15. brigada naj bi preprečila sovražnikov poskus, da bi prišel do Ribnice Kočevju na pomoč severno od železnice Grosuplje—Kočevje, Cankarjeva pa naj bi mu to preprečila južno od nje.

Brigadni štab je bil tega dne v gozdu vzhodno od železnice, oba bataljona pa na položajih, ki so jih zasedli že ponoči. Okoli 8. ure je tudi 3. bataljon s pratežem odšel iz Kleč prek Poloma v zapuščeno in napol porušeno vas Vrbovec. Pratež je ostal v vasi, bataljon pa je v dveh skupinah nadaljeval pot. V vsaki je bila po ena strelska četa in po en vod mitralješke čete. Ena izmed takih skupin je zasedla položaje na grebenu vzhodno od vasi Mala gora, da bi od tam nad-

zirala Staro cerkev. Druga skupina pa je zasedla Črni vrh, da bi od tam preprečevala sovražniku vdore iz Ribnice proti Strugam.

Kot vedno je tudi ob napadu 18. divizije na Kočevje sovražnik takoj poskušal pomagati obkoljeni posadki, ki je že izgubila oporišča v Šalki vasi, Cvišlerjih in pri rudniku. Že okoli 11,45 je odšla iz Ribnice patrulja proti Dolenji vasi, Blatu in Rakitnici. Štela je kakih trideset mož. Oprezno in z velikimi razmaki med posameznimi vojaki se je pomikala po jarku ob glavni cesti proti Kočevju. Druga, približno enako močna patrulja, pa se je pomikala od Dolenje vasi proti Lipovcu in mimo železniške čuvajnice proti Makošam. Nedvomno sta patrulji imeli nalogo, da ugotovita položaje naših enot, ki varujejo 18. divizijo pred napadom od Ribnice.

Na patruljo, ki je prodirala proti Rakitnici, je udaril 2. bataljon z Jasnice. Sovražnik se ni preveč upiral, ampak se je takoj umaknil na rob gozda, iz Dolenje vasi pa so iz težkega minometa izstrelili na položaje bataljona nekaj min.

Zatišje je trajalo do 15.35, ko so s položajev 2. bataljona opazili kolono 250 do 300 sovražnikovih vojakov, ki so se jim približevali. Ni bilo dolgo in že se je 2. bataljon s to kolono spopadel, boj pa je trajal dobro uro. Kot navadno je tudi zdaj sovražnik po skritih poteh, kakršnih je bilo v obširnem gozdu dovolj, prodrł bataljonu potem za hrbet, saj je imel dovolj domačinov v svojih vrstah. Iz bojazni, da ne bi bil obkoljen, se je 2. bataljon prek železnice umaknil proti 1. bataljonu ter tam zasedel nove položaje. Medtem je Jasnico sovražnik že zasedel.

Takoj zatem so patrulje odšle na vse strani, toda razen na Jasnici na sovražnika niso nikjer naletele. Tja je prišla ena izmed patrulj pogledat, če je sovražnik še tam.

Med bojem pri Jasnici se je nekaj borcev izgubilo v gozdovih in prištelci so jih med pogrešane. Upali so, da se bodo kmalu vrnili.

Divizijski štab je dodelil 15. brigadi tudi svoj inženirsko-tehnični bataljon, ki je že v noči med 18. in 19. novembrom miniral več sto metrov železnice med Koblarji in Lipovcem, naslednjo noč, to je med 19. in 20. novembrom, pa med Dolenjo vasjo in Staro cerkvijo. Obveščevalci 15. brigade pa so v vasi Blate našli pri kmetih skritega ameriškega letalca, ki je izskočil iz poškodovanega bombnika. Ta se je 18. novembra zrušil blizu Ribnice. Dva člana posadke so našli borci inženirsko-tehničnega bataljona, eden pa je sam prišel na položaj minometalske baterije 15. brigade. Kaj se je zgodilo s šestimi, pa ni bilo mogoče ugotoviti.

V noči med 19. in 20. novembrom je močno deževalo, brigada pa je ostala na starih položajih. Tudi 2. bataljon se je namreč vrnil na Jasnico, ko je ugotovil, da se je sovražnik od tam umaknil. Popoldne 19. novembra mu je prišla na pomoč še polovica 3. bataljona, ki je bila prej pri vasi Mala gora.

Ob 7. uri je 20. novembra prišla iz Ribnice po gozdu ob železnici sovražnikova kolona, ki je štela kakih sto mož, imela pa je tudi dva vprežna voza. 2. bataljon jo je takoj napadel, toda sovražnik sploh ni odgovarjal, ampak se je umaknil v gozd. Nato je bataljon poslal za njim več patrolj, ki ga niso mogle nikjer izslediti. Popoldne sta peljala okoli 17. ure po cesti iz Ribnice proti Kočevju dva tanka in en kamion. Na ta vozila je začela streljati Cankarjeva brigada, vendar jih ni mogla ustaviti.

Dne 20. novembra zvečer je 18. divizija prenehala napadati Kočevje, ker je sovražnik v njem neznano od kod dobil pomoč. Bombardiranje zavezniškega letalstva ni imelo posebnega uspeha, ker so bombe padale na hiše v mestu, ne pa na bunkerje na obrambnih položajih. Tudi enote za zavarovanje naj bi se umaknile, toda kurir, ki je 15. brigadi nosil povelje, je zašel. Tako je 15. brigada prenočila na starih položajih in odšla z njih šele 21. novembra opoldne.¹

BOJ ZA HRANO

Dne 21. novembra se je brigada pomikala od Ribnice prek Suhe krajine in se proti večeru ustavila v vaseh Vrh in Sela, kjer je prenočila. Zavarovala se je s stražami in dvema gibljivima zasedama. Ena je bila na hribu Banjkovka, druga pa na grebenu zahodno od Sel.

Dne 22. novembra podnevi je brigada počivala, čistila orožje in se urejala, 23. novembra pa je ob treh zjutraj odšla proti Žužemberku, kjer je prekoračila Krko in zasedla že ob 6. uri naslednje položaje:

Brigadni štab je bil na Zafari skupaj s 1. bataljonom, ki je moral zavarovati Žužemberk v smeri od Dobrave. Tja je bataljon pošiljal patrolje, na Mačkinem hribu je imel gibljivo zasedo, ena desetina pa je bila v zasedi ob cesti Žužemberk—Dobrava. 2. ba-

¹ Opis dogodkov med 18. in 21. novembrom je narejen po piščevih spominih, dnevniku Mileta Pavlina in »operativnem dnevniku«.

taljon je bil na Cviblju, da bi branil smer od Orlake in Zagradca, kamor je pošiljal patrulje. 3. bataljon je bil v vaseh Hrib in Reber, patrulje pa je pošiljal proti Orlaki in Šumberku. V vasi Hrib je bila ena četa, ki je nadzirala smer proti Volčjim jamam, razen tega pa naj bi udarila sovražniku v hrbet, če bi napadel Reber.

S teh položajev je brigada krenila do 17. ure 24. novembra in okoli 24. ure istega dne prispela na nove, kjer je imela naslednji razpored:

Brigadni štab ter 1. in 3. bataljon so se nastanili v vasi Rihpovec, od koder sta bataljona pošiljala bojne patrulje proti Mirni peči, Trebnjemu in Češnjicam, 2. bataljon pa je bil na grebenu severovzhodno od Rihpovca.

Dne 25. novembra je ob štirih popoldne brigada po ukazu divizijskega štaba odšla proti Šmarjeti, da bi tam zavarovala odkup hrane za divizijo.

Bataljoni so odšli z Rihpovca prek Češnjic in Bogneče vasi po štatemberški dolini proti vasem, kjer je bilo znano, da imajo kmetje bogate zaloge. Tako je 1. bataljon zbiral hrano in živino na sektorju Orešje—Osredje. Okoli 2. ure 26. novembra pa so ga domobranci, ki so prišli iz Bele cerkve, v vasi Orešje hkrati napadli od treh strani, iz Bele cerkve pa so streljali s težkim minometom. V vas so jurišali takoj po kratkotrajnem in gostem streljanju z lahkim pehotnim orožjem. Nekaj časa so se zasede 1. bataljona odločno upirale, potem pa so popustile. Eden izmed mitraljezcev do zadnjega ni zapustil položaja, ampak se je branil z gostim streljanjem, nato pa je umaknil in je njegova nadaljnja usoda neznana. Drugi mitraljezec je pobegnil in se ni več vrnil, tretji pa je odvrzel mitraljez ter pobegnil. Tako je bataljon izgubil dva nova »brena« in eno »zbrojevko«, pa tudi dve italijanski puški in eno mavzerico. Vsega skupaj je bilo pogrešanih sedem borcev, eden pa je bil ranjen. Štab je sovražnikove izgube ocenil na sedem mrtvih in nekaj ranjenih. Bataljon je tudi izgubil vso živino in nabrano hrano, ker se je umaknil v gozd, kamor voz s seboj ni mogel peljati.

Drugi in 3. bataljon pa sta svoji nalogi uspešno opravila. Iz vasi Zalovče se je sovražnik umaknil pol ure pred prihodom borcev 15. brigade.

Brigadni pratež in minometalska baterija nista odšla v akcijo, ampak sta ponoči med 25. in 26. novembrom ostala v vasi Vrh pri Trebelnem. Tja je zjutraj prišel tudi brigadni štab s 1. bataljonom.

2. bataljon se je nastanil nad vasjo Selo, patrulje pa je pošiljal proti

Mirni peči. 3. bataljon je bil v vasi Čilpah, patrulje pa je pošiljal proti Češnjicam, Brezju in gradu Hmeljniku.

Domobranci so brigado, ki je peljala s seboj na vozovih precejšnjo količino živil in gonila čredo govedi, od Šmarjete zasledovali v dveh skupinah. Ena, ki je štela osem do deset mož, jo je zasledovala celo do Češnjice ter od tam začela streljati na 3. bataljon v vasi Čilpah. Ko pa je bataljon poslal za njo nekaj patrulj, je zbežala. Druga skupina, nekoliko številnejša, pa je mimo vasi Brezje prodrla do Mirm peči. Zasledovalo jo je nekaj udarnih skupin, ki pa je niso našle oziroma dohitele.

Večino živine in druge hrane je brigada takoj oddala divizijskim intendantom, potem pa so borci legli k počitku, saj je bila za njimi prebedena noč.

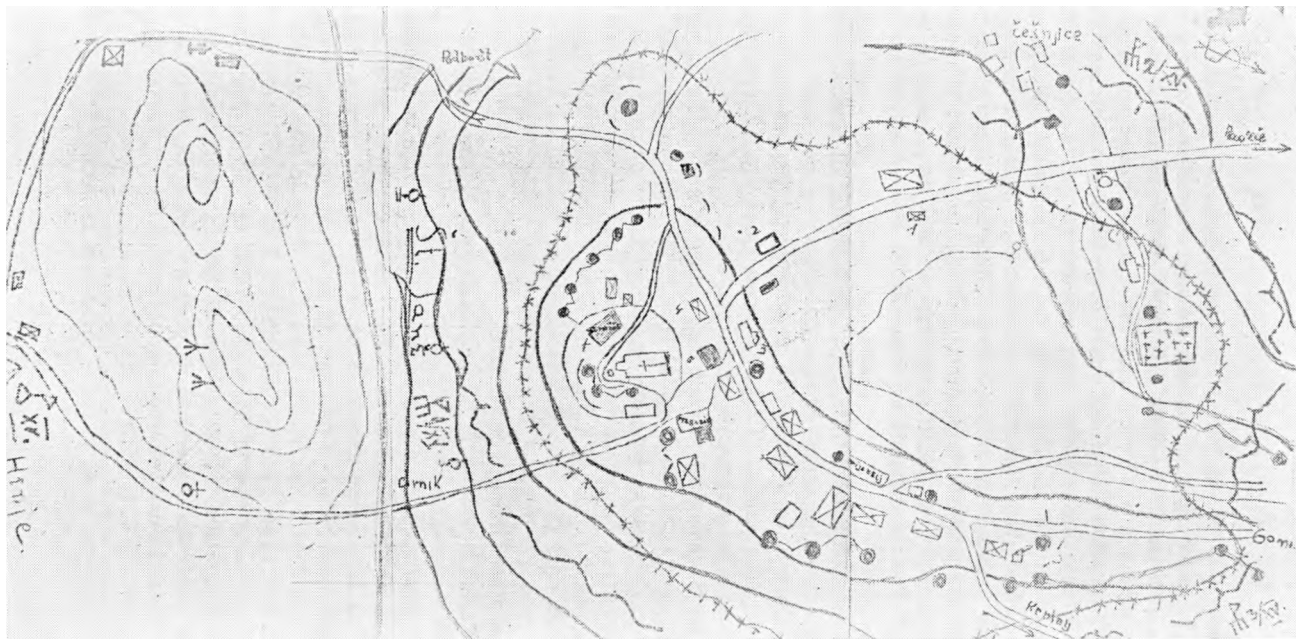
Ob 15. uri 26. novembra je brigada po ukazu divizijskega štaba znova odšla nabirat hrano. Tako je v noči med 26. in 27. novembrom obiskala Bruno vas, Moste, Hrastovico, Gorenje in Dolenje Jesenice ter Sv. Rok. Nikjer ni prišla v stik s sovražnikom, nabrala pa je spet veliko količino živil in čredo živine, kar je zjutraj oddala divizijski intendanturi.

Dne 27. novembra sta se brigadni štab in 2. bataljon nastanila v vasi Zabrdje. Bataljon je pošiljal patrulje proti Debencu in na Stan. 1. bataljon je bil v vasi Grič nad Zabrdjem, patrulje je pošiljal k Dolenjskemu odredu na Stari gori. 3. bataljon je bil v vasi Trbinc, patrulje je pošiljal proti Trebnjemu. Spet je brigada po nočni akciji počivala in čistila orožje.

Tudi v noči med 27. in 28. novembrom je brigada odšla na odkup hrane, tokrat v šest vasi okoli Šentruperta. Na sovražnika ni naletela. Zjutraj 28. novembra pa je izročila nabrano hrano in živino divizijski intendanci na Mirni. Za zavarovanje hrane je na Mirni ostala četa iz 2. bataljona.

Tretji bataljon se je zjutraj vrnil na Trbinc počivat, ob 14. uri pa je odšel na Mirno, kjer je prevzel v varstvo transport hrane, nabrane v prejšnjih nočeh. Spremljal ga je mimo Trebnjega in čez Žužemberk na Jamo pri Dvoru. Pot mimo Trebnjega je postajala namreč vedno bolj nevarna, sovražnikovi napadi so bili skoraj na dnevnem redu. Ko je bataljon prišel na Jamo, so ga tam tudi preoblekli v angleške uniforme, ker jih še vedno ni imel, saj so jih domobranci 8. novembra na Dvoru zaplenili.

Po odhodu 3. bataljona s Trbinca je tja odšel ves 1. bataljon, na Grič, kjer je bil prej 1. bataljon, pa je odšla četa iz 2. bataljona.

Načrt postojanke Šentjanž in razporeditev brigade 5. decembra 1944 (Iz arhiva IZDG)

Čez noč med 28. in 29. novembrom je brigada razen 3. bataljona, ki je bil na poti, počivala. Ob 14. uri se je 29. novembra brigada premaknila na nove položaje, in sicer sta se brigadni štab in 1. bataljon nastanila v Gorenji vasi pri Čatežu, kamor sta prispela ob

18. uri. Bataljon je pošiljal patrulje proti Moravčam in Sv. Križu, nad Gorenjo vasjo pa je imel zasedo. Drago zasedo je imel ob razmejitveni črti na Goleku. 2. bataljon je bil v Dolenji vasi pri Čatežu. Vse razgledne točke okoli vasi je imel zasedene z mitralješkimi trojkami, patrulje pa je pošiljal prek Trebanjskega vrha in Mrzle luže proti Trebnjemu. 3. bataljon se je vrnil v brigado naslednjega jutra, to je 30. novembra okoli 7. ure, nakar je ves dan počival. Prvi in 2. bataljon pa sta imela vaje — napad na utrjeno naselje.

Tudi 1. decembra ni bilo v razporedu brigade nobenih bistvenih sprememb, samo smeri gibanja patrulj so se nekoliko spremenile.

3. bataljon je imel premično zasedo, sestavljeno iz šestih borcev. Imeli so en mitraljez. Ta je nadzirala smer proti Trebnjemu, premikala se je po grebenu pri Križki rebri.

Dne 3. decembra pa je ob treh zjutraj brigada odšla na novo območje. Zjutraj sta se brigadni štab in 3. bataljon nastanila v vasi Gorenje Zabukovje. Bataljon je pošiljal bojne patrulje proti Zaloki in Ukrogu, da bi nadzorovale razmejitveno črto ter vzdrževale zvezo z Dolenjskim odredom. 1. bataljon je bil v Dolenjem Zabukovju, nad vasjo je imel dve zasedi, patrulje pa je pošiljal za zvezo s Cankarjevo in 12. brigado. 2. bataljon je bil v vasi Pečice, patrulje je pošiljal proti Tihaboju in Sv. Križu.

Na teh položajih je brigada ostala do 15. ure 4. decembra, ko je odšla v napad na Šentjanž.¹

V času med 21. novembrom in 4. decembrom je brigada sodelovala v akciji oskrbovanja z živili za enote in zaledne ustanove, zlasti za bolnišnice. Območje okoli Dolenjskih Toplic, ki je bilo že dolgo osvobojeno, je bilo namreč že močno izčrpano. Povrh vsega pa je bila tam hrana zlahka dostopna in jo je bilo mogoče dobiti ob vsakem času. Zato se je divizijski štab usmeril bolj na bogate in še neizčrpane vasi ob razmejitveni črti ter onkraj železnice Novo mesto—Ljubljana. Tja so naše enote zaradi zaposlenosti v Suhi krajini in okoli Žužemberka bolj poredko prihajale, posebno potem, ko je sovražnik ustanovil vrsto novih postojank.

¹ Razdobje med 21. novembrom in 4. decembrom 1944 je opisano po piščevih spominih, dnevniku Mileta Pavlina in operativnem dnevniku.

V akciji za odkup hrane so sodelovale izmenoma tri brigade

15. divizije. Središče te skupine brigad je bilo na Mirni, kjer se je nastanil tudi operativni del divizijskega štaba, medtem ko je zaledni ostal na Jami.

Naloga skupine brigad okoli Mirne pa ni bila samo v zbiranju hrane. Nemci so začeli 6. decembra proti enotam 4. operativne cone eno izmed najhujših ofenziv, pa tudi prej se je pritisk na NOV na Štajerskem iz dneva v dan stopnjeval. Sovražnik je sklenil očistiti svoje zaledje in se tako pripraviti na odpor proti Rdeči armadi, ki je bila že v zahodnem delu Madžarske. Sovražnikova ofenziva na Štajerskem pa je povzročila tudi priliv velikega števila beguncev čez Savo in razmejitveno črto. Ti begunci, pa tudi drugi, ki so odhajali po raznih opravkih na Dolenjsko, zlasti pa v šole v Beogradu in v Sovjetski zvezi, so morali v eni noči s hribov nad Savo priti čez to reko in dalje čez razmejitveno črto. Na južni strani razmejitvene črte pa je bilo več postojank, ki so ovirale ali celo onemogočale te prehode. Postojanka v Tržišču je zdaj iz malo pomembne postala zelo važna. Decembra je sovražnik ustanovil tudi novo postojanko na Občinah nad Trebnjem, ker se očitno v Trebnjem kaj takega zaradi slabih izkušenj iz maja 1944 ni več upal. Prav tako je sovražnik postavil postojanki pri Sv. Ani in v Mirni peči. Tako je bila črta Ljubljana—Škofljica—Lavrica—Grosuplje—Višnja gora Stična—Šentvid—Občine—Sv. Ana—Mirna peč in Novo mesto sklenjena. Prehod čez to črto je postajal vedno bolj tvegan.

Zato je skupina brigad 15. divizije okoli Mirne pomenila za potnike, ki so potovali na Štajersko ali nazaj, postojanko, kjer so se odpočili in oddahnili, nato pa nadaljevali pot.

NAPAD NA ŠENTJANŽ

Na poti med Štajersko in Dolenjsko je bila sovražnikova postojanka v Šentjanžu, na severni strani razmejitvene črte, najbolj nevarna, saj je ležala v središču prehoda od Save do Mirne. V noči med 11. in 12. oktobrom 1943 je Šentjanž zavzela 12. brigada in zadala posadki zelo hude izgube, pa tudi kasneje so ga naše enote večkrat napadale, tako tudi 15. brigada v noči med 24. in 25. septembrom 1944.

Petnajsta brigada je odšla v napad na Šentjanž prek Trstenika, Vesele gore, Šentruperta, Kamenj, Globokega, Cirnika, Podboršta in Hinj. Napad bi se moral začeti 4. decembra ob 23. uri, vendar je brigada prišla mnogo kasneje, šele okoli 1,30 po polnoči, tako da je štab preložil napad na 5. december ob 4.30.

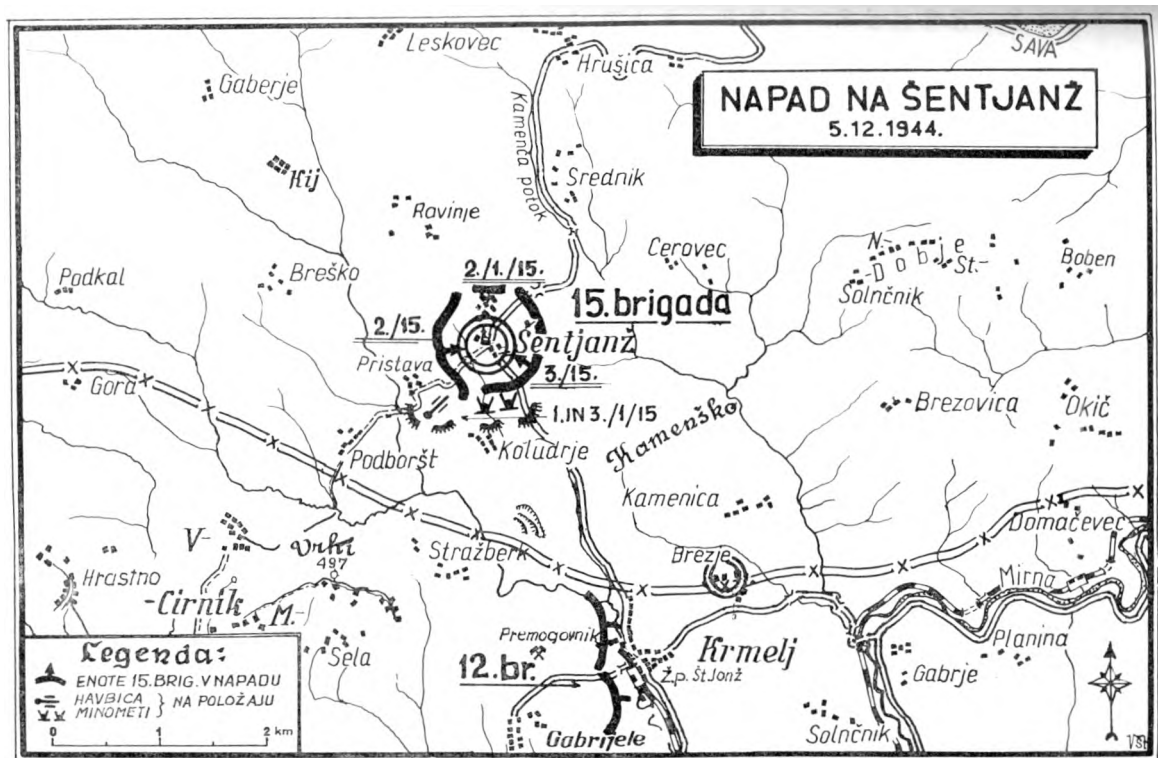
Brigada je zakasnila z akcijo predvsem zato, ker je zelo slabo poznala kraje okoli Šentjanža, razen tega pa je bila noč meglena in temna. Tudi vodnik, ki so ga mobilizirali, da bi pripeljal brigado na izhodiščne položaje, je verjetno nalašč zgrešil pot in pripeljal brigado drugam, kot bi jo moral. Ko so ga hoteli zaradi tega prijeti, je pobegnil. Za njim so streljali, toda niso ga zadeli.

Dvanajsta brigada, določena za zavarovanje napada z vzhoda, ter divizijska jurišna četa pa sta prišli prek Krmelja na izhodiščne položaje pravočasno, saj je 12. brigada dobro poznala vso okolico.

V Krmelju je štab zvedel, da imajo Nemci verjetno postojanko tudi v vasi Brezje onkraj razmejitvene črte, torej sredi položajev, ki bi jih morala zasesti 12. brigada. Zato je štab divizije odredil, naj jurišna četa najprej ugotovi, če je sovražnik res na Brezjem, nato pa naj ga napade, če je podatek resničen, skupaj z 12. brigado. Proti Brezju je odšla patrulja jurišne čete, ki ni poznala krajev, in zašla je prav v postojanko, ne da bi jo kdo opazil. Tam se je spopadla z Nemci, ki so jo pregnali, nato pa so seveda, opozorjeni na nevarnost, zasedli obrambne položaje. Po podatkih je bilo v vasi kakih trideset orožnikov. Ko sta napadla Brezje bataljon 12. brigade in jurišna četa, so ju orožniki sprejeli z močnim ognjem. Po večurnem boju je bataljonu 12. brigade že uspelo prodreti čez ograjo iz bodeče žice, tedaj pa je eden izmed mitraljezcev pomotoma začel streljati na udarno skupino. Enega borca je ubil, nekaj pa ranil. Tedaj je štab prekinil napad, bataljon 12. brigade in jurišna četa pa sta se umaknila nazaj čez razmejitveno črto na Gabrijel-sko goro.

Spopad pri Brezjem pa je spet opozoril na nevarnost postojanko v Šentjanžu, pa tudi domobrance v Tržišču. Tako so Nemci tudi v Šentjanžu na obrambnih položajih čakali napad.

Po podatkih obveščevalne službe je bilo v Šentjanžu osemdeset vojakov in orožnikov in obmejnih stražarjev ter trideset oboroženih kočevskih Nemcev. Okoli Šentjanža je bilo petintrideset bunkerjev, od tega nekaj železobetonskih, drugi pa so bili leseni in iz zemlje. Okoli postojanke je bila ograja iz bodeče žice.

Petnajsta brigada je imela samo še 382 borcev, oboroženih z lahkim pehotnim orožjem in dvema težkima minometoma. Kot pomoč je dobila stomilimetrsko havbico s posadko. Za neposredni napad sta bila odrejena 2. in 3. bataljon, medtem ko je bil 1. v rezervi. Z zahoda naj bi napad zavaroval Dolenjski odred, razen tega pa je v širšem zvarovanju sodelovala tudi Cankarjeva brigada.

Drugi bataljon je Šentjaž napadel od Česnjic in Hinj, to je od severovzhoda, 3. bataljon pa od Gomile in Česnjic prek gričev ob cesti Šentjanž—Krmelj. Z južne strani, med 2. in 3. bataljonom, pa je napadala 2. četa 1. bataljona, ki je bil drugače v rezervi. Drugi dve njegovi četi sta namreč varovali minometalsko baterijo in havbico.

Po načrtu naj bi se napad začel na znak s signalno raketo po topniški in minometalski pripravi. Toda 3. bataljon se je že pred topniško in minometalsko pripravo spopadel s sovražnikovo skupino, ki je hotela narediti izpad.

Ko se je napad pričel, so napadalne skupine obroč okoli postojanke vedno bolj stiskale, posebno pri 3. bataljonu pri pokopališču, pri transformatorju in od ceste proti cerkvi. Z napadalnimi skupinami so sodelovali mitraljezci z mitraljezi in težkimi mitraljezi, ki so jih prinesli v prvo bojno črto. Te udarne skupine so posebno uspešno napadale bunkerje okoli cerkve in pri zvoniku. Že ob svitanju je 1. četa 3. bataljona prva prekoračila žično ograjo pri transformatorju ter prodrla do prvih hiš, ki jih je sovražnik zapustil. Medtem se je na svojem območju tudi 2. bataljon približal žični ograji in močno obstreljeval bunkerje, iz katerih so že bežali posamezni sovražniki. Z druge strani se je približala cerkvi na 50 metrov 2. četa 1. bataljona ter obstreljevala že zbegane sovražnikove vojake, obenem pa pomagala širiti prodor 1. čete 3. bataljona. Ta četa je vzdržala hud pristisk v sami postojanki, dokler ji ni prišla z nasprotni strani na pomoč 2. četa 1. bataljona. Po tem prodoru so posadke težkih mitraljezov že odšle s prvotnih položajev pred postojanko in se premestile k prvim hišam.

Boj se je nadaljeval že med hišami. V eni uri je sovražnik dvakrat izvedel nasprotni napad, pa je bil obakrat odbit. Tretji nasprotni napad pa se je začel, ko se je za hrbtom 3. bataljona pojavila sovražnikova skupina, ki je prišla posadki v Šentjanžu na pomoč prek Brezja. Zato se je bataljon okoli 8,30 umaknil iz Šentjanža.

Martin Vraničar

Kot je bilo pričakovati, je sovražnik od vseh strani pohitel na pomoč posadki v Šentjanžu, 15., 12. brigada in jurišna četa pa so bile premalo močne, da bi zaprle vse prehode. Le bataljon 12. brigade in jurišna četa sta pri Krmelju razbila eno izmed kolon, ki je prišla na pomoč, ter ji zadala hude izgube, zaplenila pa dva tovorna avtomobila ter nekaj orožja in streliva.

Ceprav ni bilo v načrtu, je štab 3. bataljona, ki je iz izkušenj dobro poznal domobransko taktiko, na lastno pobudo poslal pred napadom močno bojno patroljo v gozd pri Tržišču. Ta patrolja je okoli 8. ure opazila domobrance, ki so imeli s seboj celo težki minomet. Bližali so se Šentjanžu. Nekaj časa jih je zadrževala, domobranci pa so začeli iz težkega minometa obstreljevati položaje 3. bataljona pri Šentjanžu. Če ne bi bilo te bojne patrolje, ki je ukrepala samostojno ter zato uspešno izvršila svojo nalogo, bi domobranci udarili 3. bataljonu v hrbet skoraj istočasno kot Nemci z druge strani. Tako bi se ta bataljon znašel pred bunkerji, za hrbtom pa bi bil obkoljen in bi verjetno imel hude izgube, preden bi se prebil.

Po umiku je 3. bataljon zasedel nove položaje na grebenu pri Hinjah, od koder naj bi preprečil sovražniku prodor proti razmejitveni črti. S tem bi lahko odrezal pot za umik minometoma in havbici. 2. bataljon in 2. četa 1. bataljona pa sta se prav tako v redu in organizirano umaknila na grebene jugovzhodno od Šentjanža.

Razen domobrancev iz Tržišča, ki jih je bilo glede na to, da so imeli s seboj minomet, vsaj petdeset, je prišlo posadki v Šentjanžu na pomoč tudi kakih petdeset esesovcev iz Radeč ali Sevnice.

Brigada je ostala na položajih okoli Šentjanža nekako do 12. ure, ko je odšla čez razmejitveno črto ter se zbrala na Cirkniku, kjer je bil tudi brigadni štab. Sovražnik je prodiral do razmejitvene črte za zaščitnicami. Na Cirkniku so se borci nahranili in uredili ter prešteli, nato pa je brigada odšla na nove položaje v okolici Mirne, kamor je prispela 5. decembra okoli 19.30.

Med napadom je brigada zaplenila nekaj hrane, živine in drugaga, ujela pa je tri s puškami oborožene kočevske Nemce. Izgube v postojanki je štab ocenil na dvanajst mrtvih in nekaj več ranjenih, v glavnem od protitankovskih pušk in min. Zadetki iz havbice pa so bili zaradi megle in teme dokaj netočni.

Brigada je imela dva mrtva, šest pogrešanih in trinajst ranjenih. Med padlimi je bila Marija Gruden iz Radoviče pri Metliki, po-

močnik političnega komisarja 3. čete 3. bataljona. Komandirja 1. čete 3. bataljona Antona Govednika s Suhorja pri Metliki so tovariši rešili hudo ranjenega, pa je kmalu umrl. Večina ranjencev je bila iz 3. bataljona. Izmed pogrešanih se jih je nekaj vrnilo čez nekaj dni, le Martina Vraničarja, komandanta 3. bataljona, ni bilo nikoli več.¹

Od orožja je brigada izgubila en lahki minomet, enega »Šarca«, nekaj pušk, brzostrelko in nekaj streliva. O tem, kako hud je bil boj okoli Šentjanža, priča tudi porabljeno strelivo. Za »brene« so porabili 5470 nabojev, za »Šarce« 860, za »mavzerice« 710, za »zbrojevke« 500, za »težke brede« 1180, za italijanske puške 1746. Lahki minometi so izstrelili 97, težki pa 98 min. Protitankovski minomet »piat« je izstrelil sedem min, sovjetske protitankovske puške 46 nabojev, angleške 75, borci pa so zmetali tudi 35 ročnih bomb.

V boju za Šentjanž je 15. brigada pokazala veliko borbenost in pogum, saj je uspešno izvedla prvi del napada ter vdrla v postojanko. Le sovražnikovemu posegu iz drugih postojank gre pripisati, da brigada Šentjanža ni zavzela, saj je odpor že pojemal, ko je prišla posadki pomoč. Pri napadu se je posebno odlikoval 3. bataljon.²

MED MIRNO IN ŽUŽEMBERKOM

Zvečer 5. decembra je brigada zasedla naslednje položaje:

Brigadni štab in 2. bataljon sta bila v vasi Selo pri Mirni, bataljon je poslal patrolje proti Tihaboju in Sv. Križu. 1. bataljon je bil na Sejenicah, patroljo je poslal za zvezo z 12. brigado. 3. bataljon je bil v Dolenjem Zabukovju, patrolji je poslal proti Zaloki in proti Selu za zvezo z 2. bataljonom. Noč je bila mirna, zjutraj pa se je brigada začela urejati, čistiti orožje in razpravljati o vzrokih neuspeha pri Šentjanžu.

¹ Martin Vraničar, komandant 3. bataljona, ki je nosil glavno breme napada na Šentjanž, je bil doma v okolici Metlike. Partizan je bil od spomladi 1942, nekaj časa je bil tudi v 13. proletarski brigadi. Ko se je pojavila med napadom na Šentjanž bataljonu za hrbotom skupina esesovcev, je pravkar odšel s poveljniške točke, da bi pregledal položaj neke izpostavljene zasede. Drugi borci so slišali v smeri, v katero je odšel komandant s kurirjem, strele. Medtem se je moral bataljon naglo umakniti. Po kasnejših podatkih so Vraničarja našli in pokopali civilisti na pokopališču v Šentjanžu, vendar to ni povsem zanesljivo ugotovljeno. Njegovo izginotje je dalo povod številnim govoricam, tudi zlonamernim. Tako so na primer še po vojni govorili, da je bil ujet in da so ga videli v Nemčiji, od koder se ni hotel vrniti v domovino.

² Napad na Šentjanž je opisan na podlagi piščevih spominov in »operativnega dnevnika«.

Do 15. ure je 7. decembra ostala brigada na istih položajih, potem pa je odšla na Mirno, od tam pa ob 19.30 mimo Trebnjega in čez Grmado na Dobrnič in dalje v Žužemberk, kamor je prispela 8. decembra ob 4. uri.

Štab in 1. bataljon sta se nastanila na Zafari, 2. bataljon na Cvibljju in 3. v Žužemberku. Brigada je spremljala ranjence iz akcije na Šentjanž in bojev v okolici iz Mirne prek Trebnjega v Žužemberk, obenem pa tudi nabrano hrano in plen.

Toda nadrejeni ji po celonočnem pohodu niso namenili dolgega počitka. Že ob 12. uri 8. decembra je odšel 1. bataljon z Zafare na Zalisec, odkoder je pošiljal bojne patrulje na Volčje jame in na Babno goro, vzdrževal pa je tudi zveze s 3. bataljonom. 2. bataljon je s Cviblja odšel na Reber in se zavaroval s stražami, patruljami in zasedo nad vasjo, težke mitraljeze pa je razpostavil na razglednih točkah okoli vasi. Bojne patrulje je bataljon pošiljal po gozdu proti Orlaki, Zavrhu, Valični vasi, Kitnemu vrhu in Zagradcu, 3. bataljon pa je odšel iz Žužemberka v vas Hrib.

Komaj so bataljoni zasedli odrejene položaje in poslali patrulje, je že korpusni štab znova poslal ukaz za spremembo položajev. 1. bataljon je z Zalisca odšel na Lisec, 2. na Gorenje Kamenje, od tam pa na Lisec, 3. pa na Zalisec. Tam so bataljoni ostali od večera do prvih ur 9. decembra, ko so spet morali na nove položaje. Pripravljal se je namreč napad enot 15. divizije na sovražnikovo postojanko na Občinah pri Trebnjem, ki so jo postavili 8. decembra, in 15. brigada je bila odrejena v rezervo.

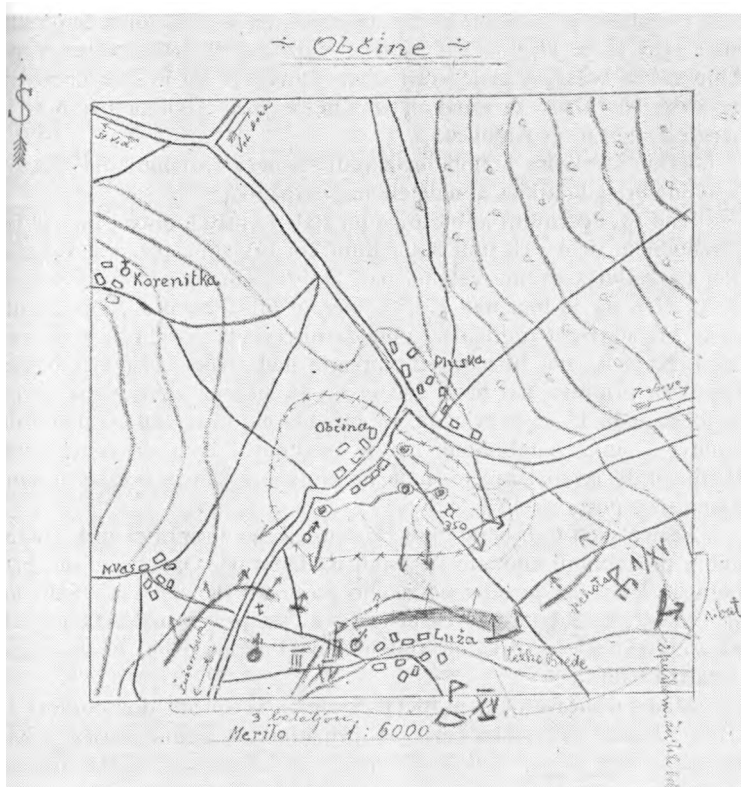
Tako je zjutraj 9. decembra 1. bataljon zasedel položaje na Babni gori, bojne patrulje pa je pošiljal proti Selom pri Šumberku, Gombišču in Stehanji vasi, proti Krušnemu vrhu pa za zvezo z 11. brigado. 2. bataljon je bil v vasi Kamenje. En vod je imel z dvema mitraljezoma na položaju Kozjek zaradi zavarovanja proti Šumberku, ena četa pa je bila v zasedi nad cesto Dobrnič—Občine. Razen tega je bataljon s patruljami vzdrževal zveze s 6. brigado. 3. bataljon je bil na položajih nad vasjo Gorenje Kamenje, po 12. uri pa je odšel na pomoč 6. brigadi v vas Železno.

Ob 16. uri je patrulja 1. bataljona v vasi Gombišče naletela na sovražnikovo patruljo petnajstih mož ter jo po kratkem spopadu zapolila proti Šentvidu.

Tretji bataljon je bil na položaju pri Železnem vso noč med 9. in 10. decembrom, okoli 6. ure 10. decembra pa je odšel v vas Gorenje Kamenje, od koder se je skupno z brigado vrnil k Žužemberku.

Napad enot 15. divizije kljub podpori topništva namreč ni uspel. Napadajoče enote se postojanki zaradi sovražnikove manevrske obrambe in prihoda okrepitev niso mogle približati.

Dne 10. decembra dopoldne se je nastanil 1. bataljon v vaseh Hrib in Reber ter se zavaroval na že ustaljen način. 2. bataljon je bil pri vasi Reber na položajih do 11.30. Tedaj pa so ga poslali znova na pot mimo Dobrniča in Grmade ter Trebnjega na Mirno, da bi spremljal transport streliva za Cankarjevo in 12. brigado. Zato je položaje 2. bataljona prevzel 1. bataljon. 3. bataljon je bil do 15. ure pri Zafari in na Cvibljju, tedaj pa je skupaj s 1. bataljonom po ukazu korpus-

Načrt napada na Občine v noči med 11. in 12. decembrom 1944

nega štaba odšel proti Dobravi kot zaščita topništva, !:i je odšlo proti Občinam.

Takoj zatem sta 1. in 3. bataljon prejela povelje za napad na sovražnika v Knežji vasi. Brigadni pratež se je nastanil v vasi Dobrava, kjer so kuharji takoj začeli kuhati obrok hrane.

Medtem je sovražnik prodrl na sektorju 10. brigade pri Dečji vasi proti Šmavru. Zato je 1. bataljon 15. brigade dobil povelje, naj zasede položaj na grebenu od Preske proti vasi Korita.

Tudi 2. bataljon, ki je bil že na poti, da bi spremljal transport streliva, je dobil drugo nalogo. Preiskal naj bi območje Kal—Šmaver—Svetinje, kamor je podnevi vdrla manjša sovražnikova skupina. Med preiskavo je bataljonski štab ugotovil, da se je skupina že umaknila, zato se je vrnil v vas Korita. Tam naj bi nadziral smer od Ajdovca. 3. bataljon se je vrnil v vas Dobravo, ko je štab ugotovil, da se je sovražnik že umaknil iz Knežje vasi. Tudi ta bataljon je nadziral smer proti Ajdovcu.

Kljub številnim premikom zaradi stalnega spreminjanja ukazov tega dne brigada nikjer ni naletela na sovražnika.

Dne 11. decembra je bil brigadni štab v vasi Dobrava, kjer je bil v vzhodnem delu vasi tudi 3. bataljon kot brigadna rezerva. 1. bataljon pa je bil z dvema četama nad Dobrničem na položaju, mitralješka četa pa je bila nad Koriti, kjer je bil 2. bataljon. Ob 16. uri pa je brigada spet morala na pot, da bi izvršila povelje korpusnega štaba. Napadla naj bi namreč bunkerje nad vasjo Luža in Občine. Topniška priprava naj bi se začela ob 18. uri, na znak z raketo pa naj bi napadli 15. in 8. brigada. 15. brigada naj bi se napada udeležila samo s 1. in 3. bataljonom, ker je medtem 2. bataljon odšel proti Mirni, da bi izvedel začeto, toda prekinjeno akcijo v zvezi s spremstvom transporta streliva.

Pratež vseh treh bataljonov, kuhinje, brigadni pratež in brigadni štab s prištavnimi enotami so ostali na Dobravi. Operativni del brigadnega štaba pa je bil med akcijo najprej v Knežji vasi, nato pa na Luži. 1. in 3. bataljon 15. brigade, ki sta prejela ukaz za napad, sta štela skupaj le še kakih 160 borcev. Podpirala naj bi ju minometalska baterija.

Med približevanjem proti Občinam, kjer so bili domobranci iz 31. in 32. čete ter »težke čete« — pripadniki 4. domobranskega bataljona, vsega skupaj kakih 400 mož, je 1. bataljon naletel na sovražnikovo patroljo, ki se je takoj umaknila. Takoj nato je bataljon prodrl do žične ograje. Toda tedaj se je zaslislalo v smeri proti

zahodu, kjer bi morala napadati 8. brigada, streljanje. Zato sta se

2. četa in en vod iz 1. čete 1. bataljona pomaknila nekoliko nazaj in proti vzhodu. Tedaj je začelo streljati topništvo in težki minometi. Po končanem obstreljevanju se je bataljon znova približal žični ograji. Bojeval pa se je do 5. ure zjutraj 12. decembra.

Tretji bataljon je zavzel položaje na grebenu zahodno od vasi Luža. Toda iz bunkerjev nad vasjo se je sovražnik že pred napadom umaknil na Občine. Bataljon je položaje zavzel in se čez kako uro pomaknil naprej proti Občinam. Postojanko je napadel z eno strelsko in mitralješko četo, medtem ko je druga strelska četa varovala bataljonu hrbet iz smeri Korenitke. Napadajoča četa se je dvakrat približala bunkerjem in žični ograji okoli Občin, toda obakrat jo je sovražnik zasul s tako točnimi in gostimi rafali, da ni mogla zdržati. Zemljišče pred postojanko je bilo namreč golo in le nekoliko valovito, zato ga je sovražnik lahko branil z mitraljezi in gostim zapornim ognjem iz minometov.

Med napadom je brigadna minometalska baterija izstrelila štirideset min. V začetku napada je imela strelni položaj vzhodno ob poti, ki pelje skozi Knežjo vas, streljala pa je na razdaljo 1800 metrov. Toda v drugi polovici napada je sovražnik po odbleskih odkril njen položaj in jo zasul z minami. Pomočnik merilca pri enem izmed minometov je bil ranjen, zato se je baterija umaknila na rezervne položaje vzhodno od Valpče vasi.

Med napadom je imela 15. brigada 5 ranjenih, izgubila pa je dve puški in 12 okvirov za »bren«, zaplenila pa eno »mavzerico«. Sovražnikove izgube niso bile znane.

Med vzroke, da ni brigada z napadom uspela, lahko štejemo veliko sovražnikovo premoč in utrdbe, v katerih se je branil. 8. brigada sploh ni napadala in 15. brigada ni imela z njo nobene zveze.

Takoj po akciji so se začele širiti govorice, da je med napadom na Občine padel stotnik Dušan Meničanin, komandant 4. domobranskega bataljona iz Šentvida.¹

¹ Stotnik Dušan Meničanin, doma z Dvora na Uni, oficir bivše jugoslovanske vojske, je nazadnje služil pri planinskem polku v Škofji Loki, po letu 1941 je bil v italijanskem vojnem ujetništvu, nato pa se je na Rupnikovo prošnjo vrnil v Slovenijo ter pozneje vstopil v domobranstvo. Bil je eden izmed najbolj sposobnih domobranskih oficirjev, znan pa tudi zaradi krvoločnosti bataljona, kateremu je poveljeval.

Toda Meničanin ni padel ob napadu 15. brigade na Občine, ampak že 9. decembra med 10. in 11. uro pri vasi Luže v boju z enotami 18. divizije, medtem ko je 15. brigada napadala Občine v noči med 11. in 12. decembrom.

V noči med 11. in 12. decembrom pa je res prenočeval na Občinah 4. domobranski bataljon (31. 22. in težka četa) iz Šentvida, ki se je podnevi 11. decembra bojeval z 12. brigado pri Mimi, zvečer pa se je umaknil. Zato je razumljivo, da je 15. brigada nalletela na tako ogorčen odpor, saj je imela za nasprotnika vsaj 300–400 domobrancev namesto 150, kolikor jih je bilo stalno na Občinah.

Kot podrobnost v zvezi z napadom lahko zapišemo, kako so se borci 15. brigade približali bunkerjem na tako majhno razdaljo, da so se lahko prerekali z domobranci. Tako so jim očitali, kako se za deset lir na mesec bojujejo za Hitlerja, jim grozili, kaj bodo počeli, ko bodo čez nekaj dni Rusi v Mariboru in podobno. Domobranci, pijani, toda zagrizeni, jim niso vedeli odgovarjati kaj drugega kot to, naj pridejo bliže, razen tega pa so jih psovali in streljali nanje.

Po napadu se je 1. bataljon 12. decembra okoli 9. ure nastanil v vasi Zagorica, 3. pa na Dobravi. V noči, ko sta 1. in 3. bataljon napadala Občine, se je 2. bataljon s kolono voz srečno prebil čez cesto Ljubljana—Novo mesto in se zjutraj nastanil v vasi Sv. Helena pri Mirni. Bojne patrulje je pošiljal proti Veseli gori, Mokronogu in Debencu. Tam je čakal, da bi za njim prišla še 1. in 3. bataljon z brigadnim štabom.

Prvi in 3. bataljon z brigadnim štabom sta po prihodu v Zagorico oziroma na Dobravo odšla počivat, bdele so le straže in patrulje.

Okoli 16. ure istega dne, to je 12. decembra, pa so nenadoma v vas Dobrava začele padati granate. Strokovnjaki za topništvo so cenili, da je v 20—30 minutah padlo na vas kakih 70—100 granat, in izračunali, da so morali streljati najmanj iz 4—6 topov, verjetno s Sv. Ane ali iz Mirne peči. Prav tako so strokovnjaki sklepali, da je imel sovražnik nekje opazovalnico, saj so granate po zelo kratkem času začele padati zelo točno na cilj. Na podlagi vsega tega ni bilo nobenega dvoma več, da je nekdo položaje 15. brigade sovražniku zelo podrobno izdal, saj so celo v hišo, kjer je bil brigadni štab, padle tri ali štiri granate.

Zaradi tega je sovražnikovo obstreljevanje Dobreve terjalo v

3. bataljonu ter brigadnem štabu in prištabnih enotah razmeroma dosti žrtev. Padla sta člana obveščevalnega centra 15. brigade Drago Matjašič iz Maribora in Jože Fink, devet borcev in oficirjev pa je bilo ranjenih. Tako sta bila ranjena tudi dva spremljevalca namestnika divizijskega komandanta Janeza Hribarja, ki sta z njim prišla v brigado. Med ranjenimi sta bila tudi Anton Povše, referent za zveze pri štabu 15. brigade, in Jakob Kosec, namestnik brigadnega komandanta. Ubitih je bilo tudi pet mul in uničeno nekaj opreme.

V noči med 12. in 13. novembrom je 1. bataljon odšel iz Zagorice prek Grmade in Trebnjega ter Račjega sela v vas Blato, kamor je prispel 13. decembra ob petih. Tam je ostal do 18. ure istega dne,

tedaj pa je odšel v vas Hrib nad Zabrdjem pri Mirni. Spremljal je nov transport streliva za Cankarjevo in 12. brigado pri Mirni.

Tako je oslal južno od ceste in železnice Ljubljana—Novo mesto le 3. bataljon. Potem ko se je zaradi obstreljevanja umaknil iz Dobrave in poslal ranjence v bolnišnico, je zasedel položaje nad vasjo Korita, kjer je varoval smer od Rdečega kala. Na te položaje je odšel po nalogu korpusnega štaba. Bojne patrulje je pošiljal proti Srednjemu Lipovcu in Dobrniču.

Zjutraj 13. decembra se je brigadni štab preselil na Zafaro pri Žužemberku, toda v njem je bil edino komandant, vsi drugi člani pa so bili po bataljoni.

Zvečer 13. decembra je 3. bataljon spremljal proti Mirni nov transport streliva. Iz Dobrniča je odšel ob 19. uri. Z njim je bil tudi brigadni pratež, prištabne enote, baterija in brigadni štab. Ob 24. uri je kolona prišla na Grmado, nakar je bataljon poslal v Trebnje bojno patruljo, da bi pregledala, kako je tam. Patrulja je sporočila bataljonskemu štabu, da je bil sovražnik pri cerkvi in da ga je pregnala z ročnimi bombami, zato je kolona nadaljevala pot. Toda ko je prišla do cerkve v Trebnjem, jo je sovražnikova zaseda obsula s hudim ognjem iz mitraljezov in z ročnimi bombami. Bataljon se je zato moral umakniti po železniškem mostu čez Temenico, nakar se je zbral pri trebanjski bolnišnici, kjer je čakal kake tri ure. Patrulje so večkrat med tem časom odšle v Trebnje, da bi ugotovile, kako je tam, ali je sovražnikova zaseda še tam, toda vsakokrat so jih s hudim ognjem odgnali.

V isti noči se je skušal prebiti prek Trebnjega proti Grmadi in dalje proti Žužemberku tudi 2. bataljon, pa mu ni uspelo. Kasneje je obveščevalna služba poročala, da je bilo čez noč med 13. in 14. decembrom tam najmanj šeststo domobrancev.

V tej noči sta bila iz 3. bataljona pogrešana dva borca, eden izmed njiju je bil mitraljezec. Pripadala sta bojni patrulji, ki je šla v Trebnje, da bi ugotovila, če je tam sovražnik. Domobranci so jo pustili v neposredno bližino in planili nanjo. Toda obema je uspelo ubežati in sta se vrnila v bataljon šele 16. decembra.

Potem ko se nista mogla prebiti čez cesto, se je 3. bataljon 14. decembra okoli 8. ure vrnil k brigadnemu štabu na Zafari, 2. bataljon pa k Sv. Heleni.

Podnevi 14. decembra je vsa brigada počivala. Okoli 14. ure pa sta 1. in 2. bataljon krenila iz Mirne proti Trebnjemu, da bi spremljala transport ranjencev in havbico skozi Trebnje do Grmade. Brez

težav jima je uspelo izvršiti nalogo, ranjence in top sta na Grmadi oddala 8. brigadi in se vrnila v Mirno. Tudi 3. bataljon je s transportom streliva cesto srečno prekoračil.

Tako se je 15. decembra spet zbrala vsa brigada. Brigadni štab in 3. bataljon sta se nastanila v vasi Zabrdje pri Mirni. Bataljon je imel na hribčku vzhodno od vasi zasedo, bojne patrulje pa je pošiljal proti Debencu. 1. bataljon je bil v vasi Hrib nad Zabrdjem, nad Staro goro je imel zasedo, patrulje pa je pošiljal proti Trebnjemu.

2. bataljon pa je bil pri Sv. Heleni, bojne patrulje je pošiljal proti Mokronogu in na Stan.

Dopoldne je brigada počivala, borci so prali perilo in čistili obleko, saj je bila higiena že na nizki stopnji zaradi stalnih pohodov, bojov in posedanja položajev.

Dne 16. decembra je ob 15. uri brigada odšla proti razmejitveni črti med Nemčijo in Italijo. Okoli 21. ure je prispela tja in takoj začela zbirati živino in živila po vaseh na eni in na drugi strani razmejitvene črte. Potem ko je nabrala precej živine in živil, sta se okoli 3. ure 17. decembra 1. in 3. bataljon nastanila v vasi Svinjsko, 2. pa v vasi Srednik. Podnevi so bataljoni spali in počivali. Okoli 20. ure

17. decembra pa je odšel 3. bataljon kot zavarovanje transporta nabrane hrane in živine v vas Migolica, kamor je prispel okoli 3. ure

18. decembra. Z njim sta odšla tudi brigadni pratež in težko orožje.

1. in 2. bataljon pa sta šla čez razmejitveno črto na območje med Vrhovim in Radečami, da bi tamkaj spet zbiral hrano in živino. Tako je 1. bataljon obiskal vasi Praprotno in Log. Zavaroval se je s štirimi zasedami. Ena je bila z mitraljezom in težkim mitraljezom ob cesti proti Šentjanžu, druga premična, ki je pošiljala manjše patrulje na vse strani, pa je bila na cestnem ovinku pri Hotemežu. Poleg raznih živil je bataljon odvezel tudi deset glav goveje živine. Z vsem tem se je prek Osredja, Svinjskega, Šentruperta in Mirne premaknil v vas Migovca, kamor je prispel 18. decembra ob 16. uri.

Drugi bataljon je prav tako vso noč zbiral hrano in živino, čez dan pa je bil v vasi Osredeč. Zvečer 18. decembra pa je znova odšel v akcijo, tokrat v vas Vrhovo. Mimogrede je presenetil sovražnikovo patruljo in jo zajel, pri tem pa zaplenil eno »mavzerico«, eno italijansko puško in eno pištolo. Po končani akciji se je s hrano in živino vrnil čez razmejitveno črto ter prispel v vas Migovca pri Mirni šele ob 15. uri 19. decembra.

Od 3. ure 18. decembra je bil 3. bataljon v vasi Sejenice. Patrulje je pošiljal proti Tihaboju in Sv. Križu ter za zvezo z 12. brigado. V nočeh med 18. in 19. decembrom ter 19. in 20. decembrom je spremljal Transporte hrane, živine, ranjencev in beguncev čez cesto Ljubljana—Novo mesto do Grmade nad Trebnjim, kjer jih je oddal enotam 18. divizije.

Po prihodu od razmejitvene črte sta 1. in 2. bataljon počivala v vasi Migolica, zavarovala sta se samo s stražami in patroljami. 20. decembra pa je 1. bataljon poslal en vod z intendanti v vas Svinjsko po hrano.

Dne 21. decembra je ob 16. uri vsa brigada razen prateža spet odšla k cesti Ljubljana—Novo mesto, da bi zavarovala prehod transporta hrane in živine proti Žužemberku. Od 18. divizije pa bi morala prevzeti transport streliva in ga spraviti na Mirno. Pratež in težko orožje je brigada pustila v vasi Sejenice.

Kot je bilo navadno, naj bi kolona vprežnih voz prekoračila glavno cesto tako, da bi prišla s stranske, nato ob trebanjski cerkvi in prek železniškega mostu odpeljala po kolovozu proti Grmadi. Vso to pot je morala brigada zato temeljito preiskati in jo nato zavarovati z močnimi zasedami.

Zato je 1. bataljon odšel prek Račjega sela po poti južno od Trebnjega. Na griču vzhodno od vasice Pekel se je razdelil v tri kolone. Srednja je šla po cesti Pekel—Trebnje in kmalu prispela do prvih hiš v Trebnjem. Sovražnik je imel straže na vzpetinah ob poti severno od Trebnjega. Srednja kolona 1. bataljona se je s temi stražami takoj spopadla. Tako je že okoli 20. ure sovražnik vedel, da se nekaj pripravlja, in je podvojil svojo budnost. Po približnih cenitvah je imel sovražnik zasedeno okolico Trebnjega, in sicer je bilo v samem Trebnjem in na Vinji gorici kakih 160 domobrancev, v Nemški vasi pa kakih tristo.

Tudi 2. bataljon je med preiskavo zemljišča in posedanjem položajev za zaščito transporta naletel na sovražnika pri Vinji gorici.

Tretji bataljon je prodiral v dveh kolonah proti Mrzli luži. Obe sta kmalu naleteli na sovražnika in se z njim udarili.

Med spopadi se bilo ugotovljeno, da je sovražnik zasedel Trebnje in okolico z močnimi zasedami, ki so nadzorovale vse poti in ceste in so lahko obstreljevale vso okolico, zlasti pot, po kateri so predvidevali, da se bo pomikal transport. Kjerkoli se je pojavila skupina borcev 15. brigade, ki je hotela prodreti, so takoj nanjo začele padati mine iz težkih in lahkih minometov. Tako je počasi postalo očitno,

da 15. brigada ne bo mogla opraviti svoje naloge, ker to presega njene moči, saj bi morala zavzeti Trebnje, ki je bilo utrjena postojanka.

Zato se je brigada okoli 21. ure umaknila, kolona z ranjenci, hrano in novinci, ki so potovali s Štajerske na Dolenjsko, pa se je tudi obrnila.

Med spopadi je imela 15. brigada enega ranjenca, sovražnikove izgube niso bile znane. Brigadni štab je sklepal po gostoti streljanja in po tem, da se je razvijal spopad iz neposredne bližine, da so bile precejšnje.

Dopoldne 22. decembra je brigada počivala na starih položajih, popoldne pa so na raznih sestankih razpravljali o pomanjkljivostih v akciji prejšnje noči. Brigada se je tudi urila v zavzemanju bunkerjev in bojih v naselju.

Popoldne pa je brigada znova odšla na pot, da bi akcijo ponovila. Po podatkih patrolj se je sovražnik zadrževal v Trebnjem in okolici ne le čez noč med 21. in 22. decembrom, ampak tudi ves dan 22. decembra vse do teme. Zato je brigadni štab najprej sklenil v Trebnje poslati več bojnih patrolj, ki naj bi z nasilnim ogledovanjem ugotovile, kakšen je tam položaj.

Patrulje so kmalu ugotovile, da je sovražnik najbrž odšel, zato je 1. bataljon vzhodno in zahodno od Pekla prodril proti Trebnjemu ter zasedel položaje Sv. Štefan—Prudof—Gorenja Nemška vas. 2. bataljon je na cestnem križišču zavil proti Rodinam ter jih pregledal, nato pa zasedel položaje nad Vinjo gorico in Dolenjo Nemško vasjo. Bataljon je ugotovil, da je sovražnik še vedno na Vinji gorici. Toda verjetno je bila tam le manjša zaseda ali patrolja, ki si ni upala napasti bataljona ali motiti prehoda čez cesto. V vasi Rodine so se spopadle patrolje, nakar je sovražnikova kmalu zbežala proti Dolenji Nemški vasi in Vinji gorici. 3. bataljon je z eno četo zasedel Stari trg, drugi dve pa sta odšli k Mrzli luži, Račjemu selu, nad Peklo in na hrib nad Praprečami ter tamkaj zasedli obrambne položaje.

Medtem je transport s hrano, ranjenci in novinci čakal v Gorenji Brezovici. Med potniki, ki so prišli s Štajerske, je bilo precej Ukrajink in Rusinj, nekaj starejših Slovencev ter skupina rešenih zavezniških letalcev. Okoli 23. ure je transport krenil prek Račjega sela in Trebnjega na Grmado, kjer ga je sprejela v svoje varstvo 8. brigada. Ranjence so z dveh vozov preložili na vozove, ki jih je mobilizirala

8. brigada, na prazne pa so naložili strelivo. Takoj nato se je brigada vrnila skozi Trebnje ter umaknila vse straže, zasede in patrulje.

Okoli 6,30. ure 23. decembra je brigada zasedla nove položaje v okolici Mirne. Brigadni štab in 3. bataljon sta bila v vasi Selo, bataljon je pošiljal bojne patrulje prek Zabukovja in Zaloke do Ukroga. 2. bataljon je bil na Migolski gori. Zasedo je imel severo-vzhodno od cerkve, patrulje pa je pošiljal proti Brezovici. Prvi bataljon je bil v vasi Sejenice, patrulje pa je pošiljal proti Veseli gori in Mirni.

Okoli 9. ure pa se je pod Sv. Petrom spopadla s sovražnikovo kolono patrulja 3. bataljona, ki je nadzirala okolico Ukroga. Takoj po tem spopadu je k Sv. Petru odšla ena izmed čet 3. bataljona, da bi ga zasedla. Tik pod cerkvijo se je četa ob 15,30 udarila s sovražnikovo kolono, ki je nameravala zasesti cerkev. Medtem je druga sovražnikova kolona prodirala proti vasi, zato sta tudi drugi dve četi 3. bataljona zasedli obrambne položaje. Komanda mesta Trebnje pa je zasedla položaje na grebenu vzhodno od vasi Sela, da bi varovala umik prateža ter preprečila sovražnikov prodor čez cesto in bataljonu za hrbet.

Domobranci so kmalu jurišali, bilo jih je mnogo več kot borcev 3. bataljona in komande mesta Trebnje, zato sta se bataljon in komanda mesta organizirano umaknila na greben vzhodno od vasi Selo. Od tam sta jurišala nazaj v vas ter od tam pregnala sovražnika, ki je bil v vasi le pet do deset minut. Nato je bataljon zasedel stare položaje.

Na hribčku nad Sejenicami je sovražnik zažgal nekaj hiš in gospodarskih poslopij, okoli 21. ure pa je začel Selo in okolico ob-streljevati s topovi.

Sovražnik, ki je napadel 3. bataljon, je prišel v koloni iz Trebnjega na Brezovico in Trebinje. Kolona je štela približno tristo mož, v njej so bili deli 4. domobranskega bataljona in nekaj Nemcev. Iz Brezovice je polovica kolone krenila na Mirno, ki je bila prazna, nato pa okoli 13. ure odšla proti Šentrupertu, od tam pa proti Zabukovju in Selom, kjer se je okoli vasi spopadla s 3. bataljonom, nato pa po približno enournem boju odšla proti Ostrežu in Veseli gori.

Sovražnikove izgube v boju s 3. bataljonom niso bile znane,

15. brigada pa je imela dva mrtva. To sta bila dva obveščevalca, ki sta še dopoldne odšla proti Zabukovju in tam naletela na sovraž-

nika. Dva borca sta bila ranjena, eden izmed njiju je bil pomočnik političnega komisarja 3. bataljona Stanko Repar, ki so mu morali kasneje odrezati nogo. Brigada je izgubila tudi enega konja in eno mulo.

Zvečer 23. decembra je brigada nekoliko spremenila razpored. Brigadni štab in 1. bataljon sta se nastanila v vasi Selo pri Mirni, bataljon je pošiljal patrulje proti Šentrupertu. 2. bataljon je bil na Migolski gori, vas je varovalo po šest stražarjev in ena desetina, ki je bila v zasedi nad cesto, bojne patrulje pa je ta bataljon pošiljal proti Brezovici. 3. bataljon pa je bil na grebenu pri Sv. Petru. Pri cerkvi je imel en strelski vod ter »težko bredo«, bojne patrulje pa je prek Zabukovja pošiljal proti Ukrogu. 25. decembra se je 3. bataljon preselil v Dolenje Zabukovje. Podnevi je imel štiri stražarska mesta, ponoči pa pet. Obdržal pa je zasedo pri Sv. Petru, razen tega pa je imel tudi zasedo pri Golomberku.

S teh položajev je brigada odšla 27. decembra ob 16. uri.

Tega dne je skupina brigad 15. divizije z operativnim štabom prvič poskusila prekoračiti cesto, da bi se prebila k Žužemberku. V okolici Mirne je namreč postalo zaradi velike sovražnikove premoči in skoraj vsakodnevnih bojov skoraj nevzdržno. Očitno je sovražnik vrgel na skupino brigad vse svoje razpoložljive sile in dobro zaprl vse prehode čez cesto Ljubljana—Novo mesto. Ves ta čas je skupina brigad razen tega, da je za zimo nabrala precej hrane in da je vzdrževala zvezo med Dolenjsko in Štajersko, tudi posredno branila Belo krajino, saj je vezala nase precejšnje sovražnikove sile. Po umiku skupine brigad čez cesto so te sovražnikove sile začele napadati Suho krajino, nato pa tudi Rog.

Petnajsta brigada se je premaknila s Sel proti Zagorici, Škrjančam, Blatu, Račjemu selu in Trebnjem. Vsa skupina brigad s številnim pratežem in zalogami hrane ter ranjenci na vozovih se je pomikala proti Trebnjemu v eni koloni, hrano pa je vzela s seboj, ker je bilo več kot očitno, da bo čez zimo v Suhi krajini veliko pomanjkanje. Stopnjevanje sovražnikovega pritiska pa je obetalo, da do konca vojne ne bo bolje in da se brigade ne bodo vrnile v bogate in razmeroma neizčrpane kraje med železnico Ljubljana—Novo mesto in razmejitevno črto.

Od Račjega sela naprej je bila 15. brigada čelni odred divizije na pohodu. Ko je prišla do Trebnjega, se je vnel hud spopad, saj je Trebnje in okolico spet zasedel sovražnikov 4. domobranski bataljon. Med drugim je sovražnik še podnevi zasedel grad, ki stoji

na razgledni točki, ter iz njega tolkel na vse strani. Brigada je odgovarjala s protitankovskimi puškami in minometi. Po enournem spopadu, potem ko je postalo očitno, da sovražnika iz Trebnjega ni mogoče pregnati brez večjih žrtev, je divizijski štab ukazal umik.

V boju je bil iz 15. brigade eden ranjen v trebuh in je med prenosom umrl. Kasneje, dne 31. decembra, pa je brigadni štab od obveščevalcev zvedel, da so imeli tudi domobranci za dva avtomobila mrtvih in ranjenih. Med mrtvimi je bil tudi nemški major, ki ga je krogla zadela v glavo, ko je gledal skozi grajsko okno.

Brigada se je vrnila s Trebnjega nazaj proti Mirni. 28. decembra se je 1. bataljon ob enih nastanil na Veseli gori. Bojne patrolje je pošiljal proti Šentrupertu in Ukrogu. 2. bataljon in brigadni štab sta se nastanila v vasi Trstenik, bataljon je pošiljal bojne patrolje proti železnici Trebnje—Sevnica in proti Zabukovju. 3. bataljon pa se je naselil v vasi Straža pod Veselo goro. Zavaroval se je z zasedo z enim mitraljezom na gornjem koncu vasi, patrolje pa je pošiljal proti Rakovniku in Bistrici. Dopoldne so bataljoni počivali in se pripravljali na nov poskus proboja čez cesto. Zato so po četah imeli predavanja o disciplini med pohodom, prenašanju povelj in podobnem.

Dne 28. decembra je brigada okoli 16. ure spet odšla proti cesti, da bi jo skupaj z drugimi prekoračila. Zdaj si je divizijski štab izbral novo smer proboja, in sicer vzhodno od Trebnjega. 15. brigada se je pomikala skozi Mirno, Gomilo, Rodine, Češnjevk, Lukovk in Jezero. Med Sv. Ano in Ponikvami je neovirano prekoračila cesto ter nato nadaljevala pohod prek Dečje vasi, Jordan kala, Korit in Dobrave v Žužemberk, kamor je prispela dne 29. decembra okoli treh.

Med pohodom je imela brigada nekaj manjših spopadov s sovražnikom, ki se je počutil v teh krajih že tako močnega, da je tudi ponoči pošiljal iz postojank samo manjše patrolje. Vse patrolje je brigada sproti pregnala, zato jo je sovražnik obstreljeval tudi z minometi, toda brez uspeha. Tudi drugi dve brigadi, Cankarjeva in

12. ter divizijski štab in prištabne enote so brez težav prekoračili cesto in železnico.

Brigadni štab in 3. bataljon sta se po prihodu v Žužemberk nastanila na Zafari. Bataljon je imel štiri stražarska mesta, en vod v zasedi na hribčku vzhodno od vasi, patrolje pa je pošiljal proti Dobravi, Dobrnihu in za zvezo z 12. brigado. 1. bataljon je bil v zgornjem delu Žužemberka, zasedo je imel na križišču cest Žužemberk—Trebnje in Žužemberk—Dobrava. 2. bataljon je bil na Cviblju,

zavaroval se je s petimi stražarskimi mesti in dvema krožnima patruljama, bojne patrulje pa je pošiljal proti Dobrniču.

Dne 30. decembra je ob 12. uri brigada zasedla spet nove položaje nekoliko pred Žužemberkom. Brigadni štab in 2. bataljon sta se naselila v vasi Zalisec, bataljon je pošiljal proti Železnemu bojne patrulje. 1. bataljon je bil v vasi Reber, okoli vasi je imel straže in zasedo na hribu nad vasjo, patrulje pa je pošiljal proti Kitnemu vrhu, Valični vasi in Zagradcu. 3. bataljon je bil na Rebri, eno strelsko četo in vod s »težko bredo« je imel v zasedi pri dveh hišah na Hribu. Patrulje je pošiljal proti Šumberku in Orlaki.

Tega dne je močno snežilo, čez noč med 30. in 31. decembrom pa se je zjasnilo in pritisnil je hud mraz.

Dne 31. decembra se je brigada na starih položajih pripravljala za posedanje obrambnih položajev pri Trebnjem v zvezi z akcijo 7. korpusa, katere cilj je bilo uničenje sovražnikove postojanke Občine kot najbolj nevarne za zveze med Štajersko in Dolenjsko.²

Po napadu na Šentjanž pa do vrnitve v Žužemberk oziroma do odhoda k Trebnjemu v zvezi z napadom na Občine, brigada ni imela večjih akcij. Opravljala pa je pomožne, ki so bile zelo važne za skupino brigad pri Mirni, saj jih je oskrbovala s strelivom in odvažala ranjence ter hrano. V teh pohodih je brigada zelo trpela, saj je bila skoraj vsako noč na poti.

Sredi meseca je prišel za namestnika brigadnega komandanta iz Gubčeve brigade kapetan Miha Pucelj³, ker je bil dotedanji namestnik Jakob Kosec ranjen in je moral v bolnišnico.

BOJI PRI TREBNJEM IN PRI OSTREM VRHU

Prodor Rdeče armade na Madžarsko in ofenzivne akcije NOV ob dalmatinski obali kot tudi sama »sremska fronta« so vedno bolj silili vodstvo nacistične vojske h gradnji rezervnih frontnih črt, čiščenju zaledja in zavarovanja prometnih zvez.

² Opis dogodkov med 5. in 31. decembrom je narejen po piščevih spominih in »operativnem dnevniku«.

³ Miha Pucelj je bil rojen 9. maja 1905 v Dobruški vasi pri Škocjanu na Dolenjskem. Pred vstopom v NOV je bil rudar, v našo vojsko pa je vstopil 5. junija 1942. Do odhoda v 15. brigado je bil v Gubčevi brigadi, kjer je napredoval od borca do bataljonskega komandanta. Kapetanski čin je dobil že 1. maja 1943. V 15. brigado je prišel približno 15. decembra 1944 in v njej ostal do smrti. Padel je 21. februarja 1945 v boju na Vršičku pri Hinjah, zadet v glavo od sovražnikovega ostrostrelca. (Viri: Kartoteka padlih v arhivu IZDG, kartoteka oficirjev in »operativni dnevnik«.)

Z novimi postojankami na Občinah nad Trebnjem, pri Sv. Ani in v Mirni peči je sovražnik v začetku decembra 1944 zapolnil vrzel med Šentvidom in Novim mestom, katera je zijala prej na črti Ljubljana—Novo mesto, dalje proti Brežicam in Zagrebu pa je bila zveza že od prej. Obenem je ta črta tudi pomenila drugo zaporno črto, ki je ločila Štajersko od Dolenjske, medtem ko je bila prva reka Sava.

Razen v naštetih postojankah je sovražnik uredil obrambne položaje okoli važnejših razglednih položajev na črti Šentvid—Mirma peč. Tako so bile sovražnikove posadke tudi v vaseh Veliki Gaber, Medvedjek, Vinja gorica pri Trebnjem in Biška vas. Ponekod je kopal tudi strelske jarke, obrnjene proti jugu. Zato so se tedaj pojavile govorice o »dolenjski fronti«. Postojanke in obrambni položaji, med katerimi so bile majhne razdalje, povezani pa so bili s cesto, po kateri je sovražnik lahko prevažal okrepitve in patroljiral z oklepnimi vozili, so dejansko tudi že bile nekaj fronti podobnega.

Ob koncu decembra 1944 je glavni štab sklenil to črto napasti in jo prebiti na najslabši in obenem tudi najvažnejši točki, na Občinah nad Trebnjem. Za napad je določil obenem z enotami, ki bi napadle Občine, tudi skoraj vse enote 7. korpusa. Nikoli prej ni bil 7. korpus z večino svojih enot zbran na tako majhnem območju in nikoli prej ni napadel tako frontalno, kot med napadom na Občine. Prej je vedno napadajoča enota skušala obkoluti napadeno postojanko vsaj s treh strani, zdaj pa to ni bilo več mogoče.

Akcija na Občine je bila tudi zadnja velika ofenzivna akcija

7. korpusa pred končno ofenzivo za osvoboditev. Vse do spojitve s 4. armado je bil kot njena pobočnica v obrambi, obenem pa je vezal nase velike sovražnikove sile ter tako posredno omogočil prodor proti Trstu.

Občine naj bi 1. januarja ob 15. uri napadlo zavezniško letalstvo in jih temeljito zbombardiralo. Nato bi se začela topniška in minometalska priprava, nakar bi sledil juriš pehote ob podpori dveh tankov.

Za napad na Občine je bila določena Cankarjeva brigada, en bataljon Gubčeve ter divizijska jurišna četa. Ta je že ob 13. uri zadela na sovražnika med približevanjem Občinam pri Knežji vasi. Zaradi slabega vremena zavezniških letal ni bilo in je zato korpusni štab sklenil napasti tudi brez njih. Nihče ni mogel razumeti, kako to, da letal ni, saj je bilo nad Dolenjsko vreme ugodno. Na Občinah je bil 4. domobranski bataljon, razen njegove 31. čete.

Dvanajsta brigada je zasedla Gombišče, Stehanjo vas in Korenitko, da bi branila napadajoče enote pred posegi v pomoč napadenim Občinam iz smeri od Šentvida. 10. brigada je bila na sektorju Ponikve—Belšinja vas, desno od 15. brigade. 9. brigada je bila v rezervi v okolici Dobrnič, 8. pa je bila v tako imenovanem ožjem zavarovanju na Kozjeku in Dolenjem Kamenju. Dolenjski odred, ki je bil edina enota NOV onkraj ceste Ljubljana—Novo mesto, naj bi napadel Občine od Velike Loke. V Hinjah pa je bila 3. brigada korpusa narodne obrambe, prejšnje Vojske državne varnosti.

Napadajoče enote so se po topniški in minometalski pripravi zvečer 1. januarja približale ograji okoli Občin. Sovražnik se je iz dobro razmeščenih bunkerjev srdito branil, posebno iz transformatorja. Napade je odbijal s križnim ognjem iz mitraljezov in zapornim ognjem minometov, vendar pa kljub trikratnemu jurišu niso uspeli. Zato je ob 22. uri znova začelo streljati topništvo, ki je do 3. ure

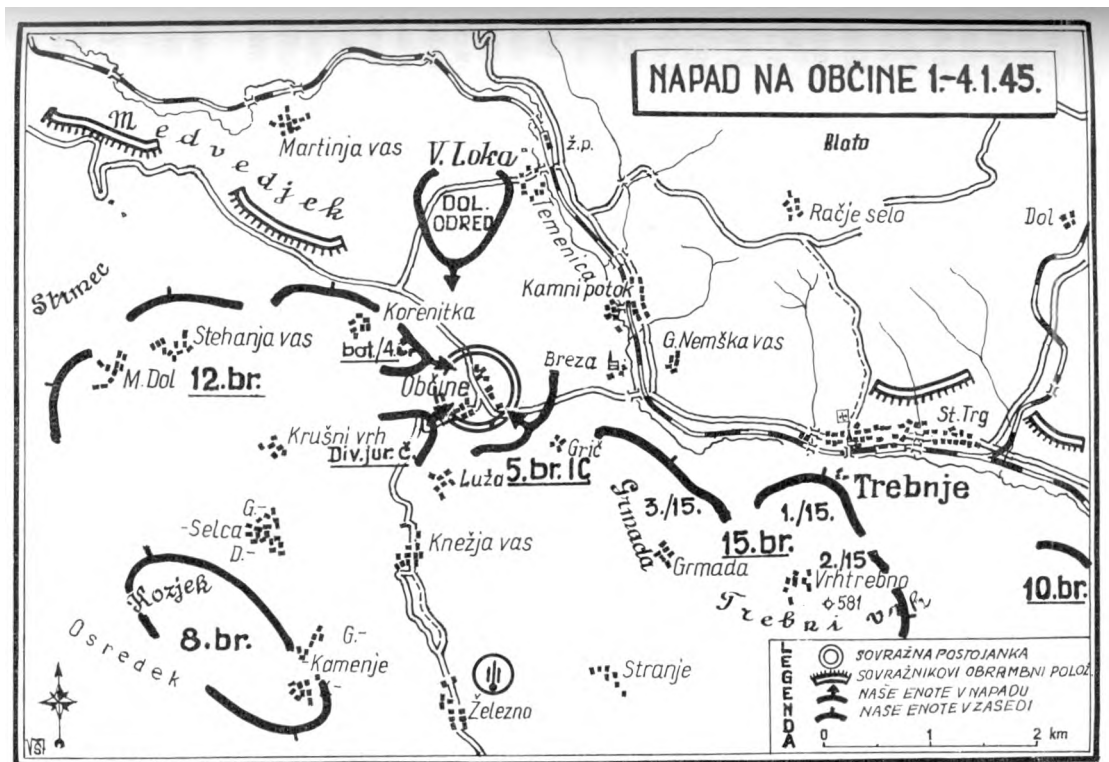
2. januarja izstrelilo vsega skupaj 595 granat. Toda več kot polovica jih ni eksplodiralo, ker so bili vžigalniki zaradi skrivanja po hostah mokri in zarjaveli oziroma pokvarjeni. Potem je bilo še nekaj brezuspešnih poskusov, da bi se približali bunkerjem, zjutraj pa so se napadajoče enote umaknile na rob gozda, kakih 500 do 1000 metrov od Občin, jurišna četa pa v Knežjo vas, ki leži nekoliko nižje kot Občine in je sredi gola polja, kakih 800 metrov proč.

Čez noč med 1. in 2. januarjem je Gubčeva brigada, katere dva bataljona sta bila »pod Gorjanci«, demonstrativno napadla Novo mesto z vzhodne strani. Pri tem je zavzela utrjeni sovražnikov prednji položaj v Gotni vasi. Notranjski odred pa je demonstrativno napadel sovražnikovo postojanko v Cerknici.

Podnevi je sovražnik začel napadati Dolenjski odred, ki je imel hude boje okoli Tihaboja in Sv. Križa. Bojevala se je tudi 12. brigada, ki je razbila sovražnikovo kolono in zaplenila precej streliva. 3. januarja je 10. brigada napadla Sv. Ano, Biško vas in Mirno peč.

Dne 4. januarja sta Cankarjevo zamenjala dva bataljona 8. brigade, toda tedaj se je začela sovražnikova protiofenziva. Nekaj kasneje pa se je pojavilo zavezniško letalstvo in bombardiralo Občine, pa tudi okoliške položaje, s katerih so se pravkar umaknile enote NOV.

Že ponoči je 3. domobranski bataljon prodril iz Stične prek Zagradca v Žužemberk in tam uničil kamion za prevoz ranjencev, dva ranjenca na njem pa ubil. Tanku, ki je bil v bližini, zaradi mraza ni deloval mitraljez. Sovražnik je vdrl tudi v Suho krajino, iz Novega

mesta prek Ajdovca in pa od Litije v hrbet Dolenjskemu odredu. Iz Žužemberka je nato prodiral proti Dobravi in udaril v hrbet napadajočim enotam. Med drugim je bil napaden tudi korpusni štab, štab 15. divizije pa je v zadnjem hipu rešila jurišna četa. Prek Vrh-trebnjega je prodrla v Dobrnič sovražnikova kolona, ki je štela okoli tisoč mož in nekaj oklopnih vozil. Razvil se je ogorčen spopad z delom te kolone okoli cerkve na Liscu, kjer sta bila bataljon Gubčeve brigade in jurišna četa 15. divizije.

V teh bojih je imel 7. korpus štirideset mrtvih, 138 ranjenih, devetdeset pogrešanih in tri dezerterje, izgubil pa je eno stomilimetroško havbico, tri »težke brede«, dva »Šarca« in en »piat«, kamion in nekaj opreme ter streliva.

Čeprav so enote pokazale veliko požrtvovanje in hrabrost ter napadale z veliko vnemo kljub hudemu mrazu, slabi obleki in obutvi, akcija torej ni uspela. Samo Cankarjeva brigada je imela prvo noč napada pet mrtvih in trideset ranjenih!

Protiofenzive so se udeležile vse sovražnikove enote na Dolenjskem, 1. in 3. bataljon 14. SS policijskega polka, SS podoficirska šola iz Ljubljane ter 1., 3., 5. in 6. domobranski bataljon in tudi vse brambovske domobranske čete.

Krivdo, da akcija ni uspela, zato lahko pripišemo oklevanju zavezniškega letalstva, ki je sprva obljubilo pomoč, potem pa ni napadlo vse do 4. januarja, torej je udarilo s štiridnevno zamudo. Kaj kmalu so se v zvezi s tem začele širiti govorice, da gre za sabotajo, za poskus, da bi naši vojski škodovali, posebno še, ko so 4. januarja končno le začele padati bombe, toda na položaje naših enot, ki so jih malo pred tem z njih pregnali domobranci in Nemci.

Prav tako pa krivdo lahko pripišemo tudi slabi topniški municiji, zaradi katere tudi dobri zadetki niso imeli skoraj nikakršnega učinka in so, bolj kot škodovali, dvignili moralo pri sovražniku.¹

V zvezi s tem napadom je dobila 15. brigada nalogo, da zasede in brani položaje po hribih južno od Trebnjega, in sicer od višine vzhodno od Vrh-trebnjega prek Vrh-trebnjega do Grmade.

Zasedla jih je že okoli 5. ure 1. januarja 1945, kar pomeni, da je odšla s starih položajev že proti polnoči, torej pred koncem leta 1944.

¹ Potek napada na Občine in ofenzive 7. korpusa na črti Mirna peč—Šentvid je opisan po piščevih spominih, dnevniku Mileta Pavlina ter arhivu IZDG, fascikla 20/111 in 21/IV.

Prvi bataljon je zasedel položaje tako, da je nadzoroval in obstreljeval most čez Temenico pri trebanjskem gradu in pobočje proti Benečiji. 2. bataljon je zasedel vrh vzhodno od Vrhtrebnjega. Tretji je bil na Grmadi in vzhodno od vasi Grič. Brigadni štab je bil ves na položajih, posamezni člani so bili pri bataljonskih štabih, pratež in ambulanta sta bila v vasi Preska pri Dobrniču.

Podnevi 1. januarja brigada ni imela večjih bojov, bilo je le nekaj spopadov med patruljami, nekajkrat pa je sovražnik poskušal priti po mostu čez Temenico.

Dne 2. januarja dopoldne pa je sovražnik obsul brigadne položaje z granatami iz topniških baterij, ki jih je imel pri Velikem Gabru in na Sv. Ani. Ob 13,30 pa je začela napadati tudi pehota. Posebno hud je bil pritisk od vasi Grič proti vrhu vzhodno od Vrhtrebnjega in Grmadi, kjer je bil 2. bataljon. Medtem je 1. bataljon uspešno preprečeval sovražniku, da bi prekoračil most pri trebanjskem gradu. Toda nazadnje se je 2. bataljon umaknil, za njim pa se je moral tudi 1., ker bi ga drugače obkolili. Zdaj se je tudi čez most pri gradu prebila kolona in začela prodirati proti položajem brigade.

Okrog 14,30 je 2. bataljon zavzel nove položaje zahodno od Vrhtrebnjega, zdržal dobre četrt ure, nato pa obšel sovražnikovo krilo in brž zasedel položaje, ki jih je branil pred sovražnikovim prodromom. Medtem je sovražnik že začel napadati 3. bataljon od Griča proti Grmadi. Bataljon Gubčeve brigade, ki je bil v bližini, se je moral zaradi nevarnosti pred obkolitvijo umakniti, ni pa o umiku utegnil obvestiti 3. bataljona 15. brigade. Tako je ta bataljon nenadoma odkril, da mu je sovražnik že prodrl za hrbet, in se je zaradi tega umaknil.

Ko so tako domobranci obvladali okolico Vrhtrebnjega, so z Vrhtrebnjega izstrelili signalno raketo, ki je pomenila začetek napada na 1. bataljon pod Grmado. Ta pa se je že prej umaknil.

Prvi in 3. bataljon sta se zato pomaknila na nove položaje po grebenih zahodno od Dobrniča. Tako je le 2. bataljon ostal, kjer je bil, in ves čas napadal sovražnika v bok in hrbet. Proti večeru mu je uspelo celo znova zavzeti vrh pri Vrhtrebnjem in Vrhtrebnje, nakar sta se tudi 1. in 3. bataljon vrnila na stare položaje.

Dne 3. januarja je sovražnik spet obstreljeval brigado iz topov in minometov, nato pa poskušal prodreti preko mostu pri trebanjskem gradu. Toda 1. bataljon ga je po krajšem spopadu znova odbil.

Tudi 4. januarja je sovražnik skušal prodreti čez most, pa mu je to 1. bataljon preprečil. Tega dne so spet obstreljevali položaje

15. brigade iz topov in minometov. Zažigalne granate so zažgale nekaj poslopij v vasi Podboršt pod Vrhtrebnjem.

Tako je brigada odbila pet sovražnikovih poskusov, da bi prekoračil most pri trebanjskem gradu, ki ga je 1. bataljon zavzel takoj po prihodu, potem ko je iz njega pognal manjšo zasedo. Podnevi je grad zapustil. Zadrževal se je v neposredni okolici na robu gozda, odkoder je obvladal vso okolico.

V zvezi s sovražnikovim vdorom v Žužemberk 4. januarja zjutraj in prodorom novomeške domobranske posadke (34. in 52. četa) prek Ajdovca proti Ostremu vrhu je tudi 15. brigada okoli 11. ure prejela ukaz za premik na nove položaje. Po grebenu nad Šahovcem in Vrbovcem je odšla proti Kalu in Ostremu vrhu.

Tam se je spopadla s sovražnikom, ki je prodiral našim enotam pri Občinah v hrbet. Začel se je zagrizen boj, ki je trajal od 14. do

16. ure. Med bojem je brigada skupaj s korpusno rezervo, 9. brigado, sovražnikovo skupino začela obkoljevati. Medtem ko je Ostri vrh zavzela 9. brigada, je 15. stiskala obroč med Rdečim kalom in Ostrim vrhom. Domobranci so zaradi nevarnosti obkolitve začeli bežati. Ko so bežali po neki dolini, so se znašli v navzkrižnem ognju. Brigada je dobila na bojišču truplo padlega domobranskega oficirja ter tri ubite mule s tovorom, po krvavem snegu pa je štab ocenil, da je padlo kakih petnajst domobrancev, petindvajset pa da jih je bilo ranjenih. Padel je tudi nemški kapetan Böhle.

Sovražnikove izgube v bojih okoli Vrhtrebnjega in pri trebanjskem gradu je štab brigade cenil na kakih petnajst mrtvih in petindvajset ranjenih.

Petnajsta brigada je imela v bojih med 1. in 4. januarjem pet mrtvih in osem ranjenih, nekaj pa pogrešanih. Pred akcijo je imela 398 borcev, po akciji pa 368. Brigada je izgubila dva kotla, en »piat« s šestimi minami, zaplenila pa je dve tovarni sedli, dva kotla, šest zabojev streliva za »Šarce«, štiri nahrbtnike in eno uniformo, dve italijanski puški, pet tromblonskih granat in en lijak za izstreljevanje tromblonov.

Dne 4. januarja zvečer se je brigada vrnila na položaje, s katerih je odšla zvečer 31. decembra 1944. Za njo je bilo skoraj stourno bojevanje v globokem snegu in v mrazu 15 stopinj pod ničlo, ko borci niso ne spali in ne stopili pod streho. Le kuharji so jim toplo hrano v glavnem redno nosili na položaje v kotlih na mulah.²

² Opis dejavnosti 15. brigade med napadom na Občine in začetkom sovražnikove protiofenzive je narejen po »operativnem dnevniku«.

V obrambnih bojih pri Trebnjem je 15. brigada izvršila svojo nalogo, posebno 2. bataljon, ki je z uspešnim manevriranjem dolgo zadrževal sovražnika in mu prišel celo za hrbet, potem ko se je moral umakniti. Tudi 1. bataljon je uspešno odbijal sovražnikove napade pri trebanjskem gradu, ki ga je tudi zavzel. Boj pri Ostrem vrhu, ko je brigada kljub utrujenosti skupaj z 9. brigado začela sovražnika obkoljevati, pa je že precejšen uspeh, ki je dokazal, kako borbena in manevrsko sposobna je postala.

OBRAMBA ŽUŽEMBERKA

V noči med 4. in 5. januarjem je vsa brigada počivala, kar je po tolikšnih naporih razumljivo.

Dne 5. januarja okoli 9,30 so straže na poti pod vasjo Zali-sec, kjer sta bila brigadni štab in 1. bataljon, opazile kolono. Pravkar je bil pred hišo, kjer je bil nastanjen brigadni štab, komandant Dolenjskega odreda s spremstvom. Ko je zagledal kolono in ko so ga vprašali, če kaj ve, katera enota naj bi bila to, je odgovoril, da je Dolenjski odred, nekoliko razkropljen, ker so ga zjutraj napadli na Babni gori domobranci. Vojaki v koloni so bili oblečeni v angleške in razne druge uniforme, nakar je komandant odreda znova dejal, da je kolona eden izmed njegovih bataljonov. Tedaj pa je tudi kolona opazila, da je na Zaliscu enota NOV, se brž obrnila nazaj proti gozdu, nato pa od tam začela streljati v vas ■iz vsega orožja.

Prvi bataljon je v naglici zavzel položaje vzhodno od vasi in začel streljati v gozd, da bi pratežu omogočil umik. Takoj nato se je vmešal v spopad 2. bataljon z Reبری, nato pa še 3. s Hriba. Četa 1. bataljona, ki je bila v zasedi na Liscu, je tudi začela streljati, toda kmalu se je morala umakniti zaradi sovražnikove premoči. Takoj ko je sovražnik zavzel Liseč, se je moral umakniti 1. bataljon tudi z Zalisca, nakar je v vas vdrl sovražnik.

Po kasnejših ugotovitvah je iz Šentvida prodrli 4. domobranski bataljon v treh vzporednih kolonah, v vsaki je bilo od 150 do 180 mož. Borci so našli v vseh treh kolonah tudi 35 mul, ki so nosile težko orožje in opremo. Vse tri kolone so skoraj ob istem času prišle na Reber, Hrib, Liseč in Zališec.

Začel se je hud spopad, ki je trajal s presledki dobri dve uri. Zaradi sovražnikove premoči se je brigada morala počasi umikati. Prvi bataljon se je umikal čez Mačkin hrib na Zafaro. 2. bataljon, ki se je umikal proti Cvibljju, se je z manjšimi presledki bojeval skoraj ves dan do večera. 3. bataljon, ki je bil zjutraj v vasi Hrib, pa je zaradi sovražnikovega vdora izgubil vsako zvezo z brigado ter se je vrnil v Žužemberk šele proti jutru 6. januarja. V teh bojih je bataljon izgubil ves arhiv z bataljonskim žigom vred, administrator bataljonskega štaba Boris Ponikvar, kapetan administrativne službe v italijanski vojski, pa je padel.

Prvi in 2. bataljon ter brigadni štab so izgubili dve muli s tovnimi sedli, vso opremo za ambulanto, vse telefonske napeljave ter nekaj kotlov in hrane. Sovražnikove izgube je brigadni štab ocenil na deset mrtvih in petnajst ranjenih. Brigadna minometalska baterija je namreč zelo dobro zadevala.

Okoli 18. ure 5. januarja je bil brigadni štab v vasi Mačkovec nad Dvorom, 1. bataljon v Sadinji vasi, 2. pa na Vinkovem vrhu.

3. bataljon je odšel k brigadnemu štabu na Mačkovec, ko se je prebil iz sovražnikovega obroča.

Podnevi 6. januarja ni bilo nobenih sprememb, okoli 23. ure pa je brigada zasedla položaje nad Trepčo vasjo, Sadinjo vasjo, Mačkovcem in Vinkovim vrhom. Zvečer so namreč domobranci napadli 10. brigado na sektorju Ajdovec—Lipovec. Vso dolgo noč so borci bedeli v snegu in mrazu, vso noč je močno snežilo. Prostor pred brigado so nadzirale bojne patrulje. Vso noč je na položajih 10. brigade pokalo.

Okoli 7. ure 7. januarja se je ena izmed brigadnih patrulj spopadla s sovražnikom nad Sadinjo vasjo. Po cesti je od Lipovca proti Sadinji vasi prodirala zelo dolga sovražnikova kolona, medtem ko so manjše napredovale vzporedno z glavno. Tako se je sovražnik pojavil skoraj ob istem času pri Vinkovem vrhu, Sadinji vasi in Mačkinem hribu.

Celo dopoldne se je 15. brigada bojevala s temi kolonami, nato pa se je morala zaradi premoči umakniti v dolino Krke ter čez most na Dvoru na desni breg Krke. Ves čas je sodelovala v bojih tudi minometalska baterija, ki je s položajev južno od Stavče vasi z dobrimi zadetki podpirala brigado.

Proti večeru 7. januarja se je sovražnik umaknil v izhodiščne postojanke. Brigada je imela tri ranjence, med njimi je bil tudi komandant 2. bataljona Niko Jankovič. Nekaj borcev pa je bilo

pogrešanih. Po tem, da je baterija dobro streljala in da so večkrat prišle skupine sovražnikov čisto od blizu pod močan ogenj mitraljezov, je brigadni štab tudi sklepal, da je imel sovražnik občutne izgube.

Napad na Dolenjski odred in 15. brigado dne 5. januarja kot tudi napad na 10. brigado v noči med 6. in 7. januarjem ter boji

7. januarja so bili del večje sovražnikove ofenzive. Ta se je razvijala med Kočevjem in Novim mestom. V teh dneh je sovražnik prodrli tudi v Suho krajino (5. domobranski bataljon) z večjimi silami, med katerimi so bili Nemci v večini. Po ogorčenih bojih se je sovražnik tudi od tam umaknil. Po ofenzivah iz istih izhodišč in z enakim razvojem, ki so sledile tej, lahko sklepamo, da si je sovražnik zastavil za cilj, da prežene naše enote iz kočevske okolice, cele Suhe krajine, Žužemberka in območja na levem bregu Krke. To mu je konec januarja tudi uspelo, boji so se prenesli na desni breg Krke in v Suho krajino. Kmalu zatem je sovražnik začel na Krki graditi utrjeno črto in si prizadevati, da bi osvojil cesto Kočevje—Dvor.

Dne 7. januarja zvečer se je brigada vrnila na stare položaje na levem bregu Krke in tam čez noč med 7. in 8. januarjem počivala. 8. januarja je močno snežilo. Ob 15. uri je brigada prek Jame, Podhoste, Dolenjskih Toplic in Uršnih sel, kjer je prenočila med

8. in 9. januarjem, odšla na sektor »pod Gorjanci«.¹

OCENA RAZDOBJA

Med 18. novembrom 1944 in 9. januarjem 1945 je brigada v sorazmerju s časom prehodila največje razdalje v vsej svoji zgodovini. Potem ko je prišla iz okolice Jugorja v Beli krajini skozi Semič, Podturn, nato čez Rog in Suho krajino k Ribnici, je že čez nekaj dni nadaljevala svoje potovanje prek Suhe krajine, mimo Žužemberka in Mirne peči v okolico Trebelnega. Od tam je naredila več pohodov po hrano, med drugim enega tudi v bližino Šmarjete, Šentruperta in Tržišča. Iz okolice Trebelnega se je počasi pomikala v okolico Mirne in dalje na Čatež. Od tam je krenila v napad na Šentjanž in se spet vrnila k Mirni. Ves mesec december je kot

¹ Razdobje med 4. januarjem in 9. januarjem je opisano na podlagi piščevih spominov ter »operativnega dnevnika«.

celota ali po bataljonih hodila med Žužemberkom in Mirno ter prevažala hrano, strelivo, ranjence in spremljala novince. Vmes je odšla znova po hrano k razmejitveni črti in čez njo ter prodrla skoraj do Save pri Radečah. Po dveh dneh se je vrnila, nato je sodelovala pri prehodih čez cesto Ljubljana—Novo mesto ter se vrnila k Žužemberku. Od tam je spet odšla k Trebnjemu, nato pa proti Ajdovcu ter nazaj k Žužemberku. Po dveh spopadih pa je odšla prek Jame, Podhoste, Dolenjskih Toplic na Uršna sela ...

V tem času je imela brigada trinajst večjih spopadov, in sicer:

Obrambni boji so bili trije: 19. in 20. novembra na Jas-niti pri Ribnici, od 1. do 4. januarja 1945 na črti Vrhtrebnje—Grmada ter na črti Žužemberk—Vinkov vrh dne 7. januarja. Vsi trije obrambni boji so se končali z umikom in ponovno zasedbo starih položajev. Posebno uspešen je bil 3. januarja spopad pri Vrhtrebnjem.

V tem času je bila brigada napadena štirikrat, in sicer: na Orešjem 26. novembra, ko je imela manjše izgube in je izgubila transport hrane. Na Dobravi je 12. decembra doživela topniški napad in utrpela precejšnje žrtve, pri Sv. Petru dne 23. decembra, ko se je morala umakniti in je utrpela manjše izgube, ter pri Liscu 5. januarja, ko so jo presenetili in je izgubila nekaj opreme.

Postojanki je brigada napadla dve: 5. decembra je napadla Šent-janž. Napad brez njene krivde ni imel uspeha, čeprav je bila brigada borbena. Občine je napadla v noči med 11. in 12. decembrom in napad je bil zaradi sovražnikove premoči brez uspeha.

Dne 4. januarja je napadla sovražnika v okolici Ostrega vrha in mu prizadejala nekaj izgub, zaradi česar lahko štejemo ta napad k uspehom 15. brigade.

Brigada je trikrat padla v zasedo, vsakič v Trebnjem, in sicer 13., 21.—22. in 27. decembra. Zaradi budnosti in pravičnega raz-poreda ni utrpela večjih izgub.

Toda kljub hudim naporom, mrazu in slabi prehrani so borci vzdržali in se je njihova borbenost večala, čeprav se je včasih zdelo, da brigada doživlja same neuspehe. To večanje borbenosti se je posebno videlo med napadom na Šentjanž ter v bojih med 1. in

4. januarjem 1945, zlasti na Ostrem vrhu. Prav ti boji dokazujejo, da se je 15. brigada razvila v borbeno in izurjeno enoto, ki je zlasti večša bojev na nepreglednem zemljišču.

DRUGIČ NA SEKTORJU „POD GORJANCI“

OB GORJANSKI CESTI IN PRI VAVTI VASI

Dne 9. januarja sta se brigadni štab in 2. bataljon ob 9. uri nastanila v Vinji vasi, 1. na Cerovcu, 3. pa v Podgradu. Tam je brigada zamenjala Gubčevo.

Med vzroke, zakaj je bila brigada odrejena na razmeroma mirno območje na črti Lakovnice—Cerovec s središčem razporeda ob cesti Novo mesto—Metlika, lahko na prvem mestu štejemo skrajno izčrpanost moštva zaradi neprestanih bojov in pohodov po visokem snegu in hudem mrazu. Vse to se je kazalo tudi v zmanjševanju števila borcev v brigadi. Tako je bilo 9. januarja v treh bataljionih, štabu in prištabnih enotah navzočih le 350 borcev, začasno odsotnih pa je bilo kar 138.

Brigado je zapustil politični komisar Jože Jakomin-Crni, ki je vanjo prišel pred desetimi meseci. Tako dolgo ni bil v brigadnem štabu še nihče pred njim. Zamenjal ga je Avgust Durjava.¹

Dne 9. januarja je snežilo, tako tudi 10. januarja, čeprav je bilo snega že pol metra. Brigada je razen neposrednega zavarovanja počivala.

¹ Avgust Durjava je bil rojen 11. aprila 1922 na Jesenicah na Gorenjskem. Pred vstopom v našo vojsko je bil dijak gimnazije v Ljubljani, kjer je živel pri starših. Že decembra 1941 je postal član Zveze komunistične mladine in je zato nosilec Spomene 1941. Julija 1942 so ga v Ljubljani sprejeli v Partijo. V NOV je odšel 9. septembra 1943 in postal borec Cankarjeve brigade. Takoj zatem je bil ranjen pri napadu na domobransko postojanko pri Sv. Urhu. Kasneje je bil Durjava v 4. bataljonu Cankarjeve brigade, ki je bil na Javorovici uničen. Takrat je bil eden izmed redkih, ki so se z jurišem rešil skozi domobranski obroč. Poleti 1944 je postal politični komisar inženirsko tehničnega bataljona 15. divizije. Od tam je prišel v 15. brigado. Iz nje je odšel 11. marca, ko je bil na Vrščiku že tretjič hudo ranjen. Leta 1946 so ga zaradi invalidnosti s činom majorja odpustili iz vojske. Nekaj časa je bil direktor »Odpada«, nato pa uslužbenec notranjih zadev, nakar so ga leta 1966 upokojili, spet zaradi invalidnosti. (Vir: izjava Avgusta Durjave.)

Dne 11. januarja sta dve četi 2. bataljona odšli v okolico Gra-dišča in Čadraž že ob 13. uri, ker so bila pota tako slaba. Ponoči med

11. in 12. januarjem sta tam okoli pobirali hrano. Z njima je bila tudi četa 24. brigade »Fontanot« s člani rajonske gospodarske komisije. Četi sta pripeljali 10 govedi in precej druge hrane. Na sovražnika nista naleteli.

Dne 12. januarja so pokazali novomeški domobranci nekaj dejavnosti. Okoli 14. ure se je udarna skupina 1. bataljona udarila z domobransko patruljo, ki je štela približno šestdeset vojakov. Prišli so na Mali Slatnik. Udarina skupina, v kateri so bili izbrani borci, oboroženi z brzostrelkami in mitraljezi, je domobrance opazila že od daleč ter previdno zasedla položaje nad vasjo. Ko so se domobranci, oblečeni v bele plašče, približali, je začela streljati. Domobranci so se razbežali. Udarina skupina ni imela izgub, sovražnikove pa niso bile znane. Zaradi sovražnikove dejavnosti so se prištabne enote iz Vinje vasi preselile v vas Konec, kjer je bilo varneje.

Dne 13. januarja zjutraj je odšla četa iz 3. bataljona v zasedo nad Težko vodo, ker je bataljonski štab zvedel, da tja večkrat pridejo domobranske patrulje. Ker sovražnika tega dne ni bilo na spregled, se je četa vrnila in okoli 16. ure prišla v Vinjo vas. Toda komaj je četa zapustila kraj, kjer je bila v zasedi, so prišli domobranci in ga zasedli. Kmalu zatem je prišla mimo cerkve, kjer je bila prej zaseda čete 3. bataljona, zdaj pa domobranska, patrulja 1. bataljona. Štela je tri borce z »brenom« in puškama, njena naloga pa je bila nadzorovanje območja med Plembergom in Gornjo Težko vodo. Domobranci so bili v belih plaščih in jih zato nihče iz patrulje ni opazil. Spustili so jih v neposredno bližino ter jih okoli četrta na pet pokosili. Vse tri padle so slekli in sezuli, pri tem pa so zaplenili »bren« in dve puški.

V noči med 13. in 14. januarjem je brigadni jurišni vod² pregledal Gornjo Težko vodo ter nato demonstrativno napadel sovraž-

² Jurišni vodi po brigadah, tako tudi v 15. brigadi, so bili sestavljeni iz izbranih borcev, prostovoljcev, šteli pa so od dvajset do trideset borcev. Oboroženi so bili samo z brzostrelkami in »breni«. V začetku marca 1945 so vse jurišne vode iz brigad 15. divizije poslali v divizijsko jurišno četo, nakar so iz te čete in jurišnih vodov iz štirih brigad ustanovili divizijski jurišni bataljon.

Vodnik jurišnega voda v 15. brigadi je bil od ustanovitve, dokler ni bil ranjen v bojih na Dvoru v noči med 16. in 17. februarja, Polde Ferbežar.

Polde Ferbežar je bil rojen 7. junija 1923 v Dolenjih Kamencah pri Novem mestu. Pred vojno je bil delavec v keramični tovarni. V NOV je vstopil 4. aprila 1942. Iz Krškega odreda so ga ob ustanovitvi dodelili Cankarjevi brigadi, novembra 1942 pa je odšel v Vzhodnodolenjski odred, kjer je bil kurir štaba odreda do ustanovitve 15. brigade. Tedaj je postal vodnik, nato namestnik komandirja in komandir 1. čete 4. bataljona. Dne 1. novembra 1943 je dobil poročniški čin. Nato je bil namestnik komandanta bataljona, aprila 1944 pa vršilec dolžnosti komandanta 2. bataljona. Pri

nikovo postojanko na Grmu. Od tam so odgovarjali s silovitim streljanjem iz mitraljezov in minometov.

V noči med 14. in 15. januarjem je 2. bataljon z brigadnim jurišnim vodom spet demonstrativno napadel Grm in Žabjo vas pri Novem mestu, 24. brigada pa je napadla Šmihel. Med tem so intendantje zbirali po bližnjih vaseh hrano in živino. V tej noči je na streljanje sovražnik le slabo odgovarjal. Ko se je jurišni vod vračal nazaj proti Gorjancem, je v vasi Potov vrh ujel domobranca, ki je prišel obiskat svojce. Pri tem je jurišni vod zaplenil njegovo »mavzerico«.

Dne 15. januarja je prišla domobranska patrolja do Poganjcev, oblečena v bele halje. Tam jo je napadla ostrostrelska skupina iz

1. bataljona. Sovražnik se je medlo upiral in se takoj umaknil, s seboj pa odnesel enega mrtvega ali ranjenega. To je patrolja 1. bataljona ugotovila po krvavih sledovih v snegu, kjer so ga vlekli v kritje.

V noči med 15. in 16. januarjem je udarna skupina 3. bataljona demonstrativno napadla Šmihel, medtem ko sta dve četi tega bataljona v Regerči vasi zbirali hrano in živino. Dve četi 2. bataljona pa sta napadli Grm ter zbirali hrano in živino v Gotni vasi, kjer so intendantje v mlinu dve vreči pšenice tudi takoj zamenjali za moko.

Dne 16. januarja je okoli 9. ure ostrostrelska skupina 1. bataljona napadla sovražnikovo patroljo pri vasi Slatnik. Domobranci so odgovorili z nekaj rafali iz mitraljeza ter se takoj umaknili. Če so imeli kaj izgub, ni bilo mogoče ugotoviti.

Istega dne se je okoli 15. ure bojna patrolja 1. bataljona udarila s sovražnikovo patroljo tridesetih mož med Plembergom in Težko vodo. Tudi ta domobranska patrolja se je po kratkem odporu vrnila v Novo mesto, njene izgube pa niso bile znane.

napadu na Križko vas je bil ranjen v stegna od mine iz lahkega minometa. Razletela se mu je med nogami.

8. oktobra 1944 ga je štab brigade odstavil zaradi nesposobnosti in sjažega opravljanja službe ter ga poslal na razpored v divizijski štab. Toda Ferbežar ni hotel iz brigade, nekaj časa je bil brigadni orožar, potem pa je sprejel poveljstvo nad jurišnim vodom. Z njim je dosegel vrsto uspehov in se izkazal kot zelo sposoben in pogumen. Kot komandir jurišnega voda je bil dne 16. februarja 1945 znova ranjen, tokrat v roko, ko je 15. brigada napadla Dvor. Ko je okrevljal, se je vrnil v brigado in postal bataljonski komandant v 3. bataljonu.

Po vojni je bil aktivni oficir JLA, nato uslužbenec občinske skupščine Novo mesto. V Novem mestu zdaj živi kot upokojenec.

(Viri: Personalna kartoteka 15. divizije, kartoteka ranjenec, kartoteka oficirjev, fascikel 188/1-4, dopis štaba 15. brigade štabu 15. divizije — arhiv IZDG — ter piščevi spomini.)

Zvečer pa je jurišni vod odšel preiskovat bližnje vasi okoli Novega mesta. Obveščevalci so namreč zvedeli, da prihajajo posebno ponoči posamezni sovražnikovi vojaki na obisk k svojcem ter pri njih ostajajo tudi čez noč. Vod je preiskal Cikavo ter Gornji in Dolnji Slatnik. Ne da bi koga našel, se je vod zjutraj 17. januarja vrnil k brigadnemu štabu. Verjetno je domobransko poveljstvo svojim vojakom take nočne izlete strogo prepovedalo zaradi izgub, ki so jih imeli domobranci zaradi take samovolje svojih vojakov.

Dne 17. januarja je okoli 13. ure odšel 1. bataljon v vasi Gorenji in Dolenji Maharovec ter Gradišče na prisilni odkup hrane in živine. Zjutraj 18. januarja je pripeljal v svoje taborišče šest konj in troje govedi, ne da bi naletel na sovražnika.

Dne 18. januarja je imela brigada manjši patroljni spopad pri Ruperč vrhu. Zvečer je jurišni vod odšel pregledovat vas Škrjanče, nato pa je demonstrativno napadel Šmihel. Medtem so intendantje v bližnjih vaseh nabirali hrano.

Zvečer 19. januarja je odšla četa 1. bataljona v vas Gradišče spremljat intendante, ki so tamkaj nabirali hrano.

Dne 20. januarja je korpusni štab ukazal štabu 15. brigade, naj takoj pošlje pred Vavto vas dva bataljona. Sovražnik, 32. in 34. domobranska četa z nemškim topništvom, jo je namreč zavzel in se začel v njej utrjevati, obenem pa je zasedel tudi ves levi breg Krke proti Žužemberku. Čeprav je bil most med Vavto vasjo in Stražo porušen, je bil sovražnikov načrt le več kot očiten: imeti Vavto vas kot mostišče na desnem bregu Krke in od tam napadati naše enote okoli Dolenjskih Toplic, s tem pa s severne strani ogroziti Rog.

Medtem je sovražnik začel tudi ofenzivo v Suhi krajini. Tam sta bila 4. in 5. domobranski bataljon. Prav tako je sovražnik zavzel Žužemberk, potem ko se je pozno zvečer od tam umaknila Cankarjeva brigada. Tudi pri Žužemberku je sovražnik prekoračil Krko in se začel utrjevati v Stranski vasi, ki jo je uredil kot mostišče. Naslednje tako mostišče je bila tudi Jama, kjer je bil čez Krko še cel most. Tako se je oblikovala po Krki fronta. Enote 7. korpusa so bile stisnjene na prostoru Podgozd—Stranska vas in v okolici Malih Lašč. Toda 21. januarja je korpus z deli 15. in 18. divizije izvedel nasprotni napad in zadal sovražniku hude udarce. Med drugim je padel tudi nemški kapetan Schumacher, zvezni oficir pri domobranstvu. Jurišni bataljon 18. divizije in bataljon 8. brigade pa sta napadla 4. domobranski bataljon v Velikem Lipju ter ga razpršila in mu zadala hude izgube.

Dne 20. januarja sta okoli desetih 1. in 3. bataljon 15. brigade odšla k Vavti vasi, da bi zasedla črto Jurka vas—Rumanja vas. 2. bataljon pa je ostal ob cesti Novo mesto—Metlika, da bi branil prehode čez Gorjance. 1. in 3. bataljon sta prišla okoli 14,30 na Veliki Podljuben ter takoj poslala patrulje proti Vavti vasi, da bi ugotovile, kje je sovražnik in kakšno moč ima. Patrulje so se kmalu vrnile in sporočile, da je v Vavti vasi 400 do 500 Nemcev in domobrancev z enim topom, da so prejeli za štiri dni suhe hrane in

Jurišni vod 15. brigade v okolici Novega mesta januarja 1945. četrti od leve proti desni v drugi vrsti je brigadni komandant Karel Dimnik-čali, srednji v prvi vrsti pa poročnik Polde Ferbežar, vodnik tega voda

da pripovedujejo, kako bodo očistili celotno območje okoli Dolenjskih Toplic. Manjše sovražnikove skupine pa so v zasedi pri Rumanji vasi in v okolici Gradišča. Iz Novega mesta je pribežal mlad fant, ki je povedal, da nameravajo domobranci zasesti Dolenjske Toplice in se tam utrditi.

Ob 21. uri dne 20. januarja sta 1. in 3. bataljon že napadla Vavto vas, toda zaradi odkritega in ravnega zemljišča v okolici, pokritega s snegom, se ji nista mogla približati. Sovražnik se je srdito branil in ni varčeval s strelivom. Zato sta se proti jutru 21. januarja oba bataljona umaknila. 1. bataljon se je nastanil v vasi Gorenje Mraševo. Patrulje je pošiljal do Jurke vasi, imele so na-

logo, da neprestano vznemirjajo sovražnika v Vavti vasi in na cesti Vavta vas—Novo mesto. 3. bataljon pa se je nastanil v Velikem Podljubnu. Patrulje je pošiljal proti Drganjim selom in Birčni vasi.

Drugi bataljon, ki je ostal na starih položajih, pa je v noči med

20. in 21. januarjem demonstrativno napadel Grm. Napad se je začel 21. januarja ob enih in je trajal nekako do dveh. Sovražnik je odgovarjal s srditim streljanjem iz mitraljezov in minometov, okolico pa je osvetljeval s svetilnimi raketami.

Prvi in 3. bataljon sta 21. januarja nadaljevala z obleganjem Vavte vasi in tudi zasede v Rumanji vasi. Z roba gozda sta obstreljevala vse, kar se je premikalo. Zvečer pa je prišel obema bataljonoma na pomoč še 2. bataljon, ki je svoje položaje prepustil Gubčevi brigadi. Po uspešnem razbitju sovražnikove ofenzive v Suhi krajini je namreč 15. divizija prišla v okolico Dolenjskih Toplic, v Suhi krajini pa je ostala 18. divizija.

Zvečer 21. januarja je brigadni jurišni vod znova napadel Vavto vas, toda zaradi snega in odkritega zemljišča se ji ni mogel približati. Proti jutru je zato zasedel položaje ob robu gozda, nad cesto med Jurko vasjo in Vavto vasjo.

Zjutraj 22. januarja je prišla iz Novega mesta proti Vavti vasi skupina kakih petdesetih sovražnikovih vojakov s tremi vozmi. Brigada je skupino takoj napadla ter osem vojakov ubila, nekaj ranila, ubila pa tudi štiri konje. Sama je imela enega mrtvega in dva ranjena, skupina sovražnikov pa se je razbežala.

Kmalu zatem je odšla skupina kakih petdesetih vojakov z dvanajstimi vozmi iz Vavte vasi proti Novemu mestu. Med Vavto vasjo in Jurko vasjo jo je napadel 1. bataljon, čeprav so jo varovali štirje tanki. Boj se je začel ob desetih, končal pa ob treh popoldne. 2. bataljon je napadel na desnem krilu prvega. Sovražnik se je nekajkrat moral umakniti v vas Potok, toda končno mu je le uspelo, da se je od podpori tankov v skupinah prebil proti Novemu mestu. Kot je bilo kasneje ugotovljeno, je sovražnikova skupina na vozech vozila mrliča, ranjence ter nekaj krompirja in žita.

V noči med 22. in 23. januarjem je brigada znova napadala Vavto vas, toda spet brez posebnega uspeha. Zjutraj 23. januarja je v Jurko vas prodrla iz Novega mesta sovražnikova patrulja, ki je štela približno štirideset vojakov. Brigada jo je nemudoma napadla in pregnala. Le nekaj kasneje je na levo krilo 1. bataljona udarila močnejša izvidniška patrulja iz Vavte vasi, oborožena z dvema mitraljezoma in brzostrelkami. Tudi to je 1. bataljon takoj

napadel in pregnal. Zato se je ves bataljon zbral na levem krilu, kar pa je izkoristila druga sovražnikova skupina in skoraj brez odpora zasedla položaje 1. bataljona. Okoli 10. ure pa je sovražnik napadel 2. bataljon, toda po enournem boju je bataljon napad odbil ter prizadejal sovražniku precejšnje izgube.

Sledil je nov sovražnikov napad, ki je brigado nekoliko presenetil. Sovražnikovi vojaki so se namreč v belih haljah priplazili v neposredno bližino položajev brigade in nato nenadoma silovito jurišali. Nekaj časa jih je 2. bataljon uspešno odbijal, potem pa se je moral umakniti na nove položaje. Od tam ga je pregnala brigada skupaj z delom Gubčeve, ki je prišel na pomoč. Nato je brigada ponovno zavzela stare položaje.

Okoli 14. ure se je 3. bataljon spopadel s sovražnikovo skupino, ki je štela trideset mož, spremljala pa je osebni avto in tri vprežne vozove. Neposredno je napadala ena četa, drugi dve pa sta branili položaje nad vasjo Prapreče. Po kratkem boju se je sovražnikova skupina umaknila v Jurko vas.

Skupno je brigadni štab cenil sovražnikove izgube v bojih 23. januarja na petnajst mrtvih in dvajset ranjenih, brigada pa je imela dva mrtva in tri ranjene. Izgubila pa je mitraljez »bren« in zaboj streliva.

Dne 24. januarja je zasedla položaje 1. bataljona Gubčeva brigada, bataljon pa se je umaknil v vas Mraševo, saj je bil že več dni v neprestanih bojih, snegu in mrazu. 2. bataljon je ostal na položajih Jurka vas—Vavta vas—Rumanja vas. Tam naj bi vznemirjal sovražnika, preprečeval izpade iz postojanke in varoval bok Gubčevi, ki je začela napadati Vavto vas.

Zjutraj je sovražnik — 34. domobranska četa — večkrat silovito napadel tako 15. brigado kot tudi Gubčevo, da bi si izsilil prehod v Novo mesto po cesti na desnem bregu Krke. Nazadnje imu je uspelo obe brigadi odriniti od ceste in sta morali zasesti rezervne položaje. Medtem je glavnina sovražnikovih sil zapustila Vavto vas in se po cesti umaknila v Novo mesto. Najprej sta

15. brigada in Gubčeva zasedli stare položaje, nato pa sta zasledovali umikajočega se sovražnika proti Novemu mestu. Patulje so preiskale vasi Srebrniče in Volavče in od domačinov zvedele, da se je po cesti umikalo približno sedemsto domobrancev in Nemcev s štirimi ali petimi topovi, dvema tankoma in več vozmi. Nekaj teh voz je bilo pokritih, iz česar je bilo sklepati, da na njih vozijo mrličje. Posamezni sovražnikovi vojaki so povedali, da so imeli v

boju tega dne dva mrtva in tri ranjene, po poročilih pa so imeli enega mrtvega in enega ranjenega. Okoli 11,30 je bilo osvobojeno celotno območje vse do Novega mesta.

Brigadni štab je cenil sovražnikove izgube v bojih okoli Vavte vasi do 20. do 24. januarja na petindvajset mrtvih in trideset ranjenih. Brigada je en tank poškodovala, prav tako tudi osebni avto ter pobila dvanajst konj, ki so vozili za sovražnika. V bojih je imela tri mrtve in devet ranjenih.

Ves čas bojov okoli Vavte vasi je brigada napadala postojanko frontalno in pri tem pokazala precejšnjo vztrajnost in borbenost, toda sama je bila preveč maloštevilna, da bi premagala nadmočnega sovražnika, oboroženega s tanki in topovi. Predvsem njena zasluga je bila, da sovražnik ni prodrl iz Vavte vasi proti Drganjim selom.

Zvečer 24. januarja je brigada zasedla stare položaje »pod Gorjanci«. Bataljoni in brigadni štab so se razporedili v istih vaseh kot pred odhodom k Vavti vasi. Ponoči med 24. in 25. januarjem je brigada prvič po nekaj dneh bojov počivala.

Dne 25. januarja se je ob 16. uri pri Dolnji Težki vodi spopadla patrulja 15. brigade s sovražnikovo. Po krajšem spopadu se je sovražnik, ki je bil napaden, umaknil.

Zvečer 27. januarja je jurišni vod spet odšel pregledovat vasi okoli Novega mesta, da bi ujel ali ubil kakega domobranca, ki bi prišel domov. Od domačinov so borci zvedeli, da je sovražnikovo poveljstvo do 1. februarja svojim vojakom strogo prepovedalo gibanje posamič ali v manjših skupinah izven postojank. Vod je čez noč pregledal in preiskal Cikavo, Smolenjo vas, Potov vrh ter Veliki in Mali Slatnik. Na sovražnika ni naletel.

Dne 29. januarja je ob 15. uri odšla četa 3. bataljona skupaj z jurišnim vodom proti Šentjerneju, da bi ščitila intendante pri zbiranju hrane. Zjutraj se je vrnila in prignala s seboj enajst govedi ter pripeljala še nekaj drugih živil. Na sovražnika ni naletela.

Zvečer 30. januarja je odšel iz brigade vod za zavarovanje minerjaev, ki so ponoči minirali manjše nahajališče premoga pri Gumberku blizu Rateža. Sovražnik je namreč tam začel kopati premog za potrebe novomeške garnizije. Minerji so med kupe premoga poskrili tudi nekaj protipehotnih min.

Dopoldne 31. januarja je prišla do Dolnje Težke vode sovražnikova patrulja, in prodirala proti Gornji Težki vodi, kjer jo je napadel jurišni vod. Umaknila se je nazaj v Dolnjo Težko vodo. Jurišni vod je patruljo zasledoval in obstreljeval vse do Pogancev.

2. februarja zvečer je odšla četa 3. bataljona spet k Šentjerneju pobirat hrano.

Ponoči med 3. in 4. februarjem so se prepeljale čez Krko med Dvorom in Sotesko Cankarjeva, Gubčeva brigada in divizijska jurišna četa. Zjutraj sta Cankarjeva brigada in jurišna četa napadli sovražnikovo postojanko Vinkov vrh, Gubčeva je branila smer proti Novemu mestu in Dobrniču, 12. brigada pa je prekoračila Krko pri Šmihelu nad Žužemberkom in prodrla do Zafare, Rebri in Valične vasi. Po celodnevnem boju dne 4. februarja se je skupina brigad umaknila ponoči nazaj na desni breg Krke, ne da bi zavzela Vinkov vrh.

V zvezi s to divizijsko akcijo je dobila 15. brigada nalogo, da od juga in vzhoda demonstrativno napade Novo mesto. 3. februarja zvečer je 1. bataljon odšel k Žabji vasi s poldrugo četo, poldruga četa pa je ostala na starih položajih na Velikem Cerovcu zaradi varstva položajev in prateža. 2. bataljon je zasedel črto Barončev hrib—Gornja Težka voda, 3. bataljon pa položaje okoli Sv. Roka. Poveljniška točka brigadnega štaba je bila na Lakovnicah.

Na teh položajih je brigada ostala tudi čez dan, saj je bil tudi napad na Vinkov vrh zjutraj in so boji trajali čez dan. 15. brigada je imela nalogo, da veže sovražnikove sile v Novem mestu. To ji je uspelo, saj je sovražnik dvakrat, vsakič s približno 150 možmi, s 34. domobransko četo izpadel proti brigadnim položajem. Obakrat ga je brigada zavrnila. Razen tega je manjši skupini domobrancev uspelo vdreti v Gotno vas, ker je bilo jutro megleno in zato slab razgled s položajev brigade. Ko pa se je megla dvignila, je to skupino z Barončevega hriba napadel 2. bataljon in jo pregnal nazaj v Novo mesto.

V bojih tega dne je imela brigada enega ranjenega, sovražnikove izgube pa je štab ocenil na šest mrtvih in petnajst ranjenih.

Napadi na Novo mesto so se nadaljevali tudi ponoči med 4. in 5. februarjem in podnevi 5. februarja. Zgodaj zjutraj je brigada obstreljevala sovražnikove vojake in delavce, ki so gradili bunkerje, tako da niso mogli delati. Okoli 10. ure so iz Novega mesta začeli na položaje brigade streljati s topovi in minometi, v bližino je pripeljal sovražnikov tank in začel streljati iz topa in mitraljeza. Takoj zatem sta proti položajem 15. brigade začeli prodirati dve skupini po sto mož. Ena je šla od Šmihela in ob železnici, njen očitni namen je bil, da vdre brigadi za hrbet. Druga pa je šla od Grma proti Gotni vasi. Nato so domobranci dvakrat jurišali na Barončev hrib in Sv. Rok, pa sta jih 2. in 3. bataljon obakrat zavrnila. Zato so se okoli

14. ure vrnili v Novo mesto. Brigada je v teh bojih imela enega ranjenca, sovražnikove izgube pa je štab ocenil na štirinajst mrtvih in dvajset ranjenih.

Uspešno obrambo položajev tik pred Novim mestom lahko pripišemo predvsem dobro razmeščenim in za silo kar dobro zgrajenim kritjem, ki jih je uredila brigada, ko je zasedla te položaje. Prav tako so poveljstva dobro naredila načrte, kam morajo enote v primeru sovražnikovega napada streljati, da bodo ščitile same sebe in podpirale sosede. Predvsem so uporabljali navzkrižni ogenj in sproti z obstreljevanjem onemogočali delovanje sovražnikovih mitraljezcev.

Zato so potem, ko je brigada prejela povelje za umik, člani brigadnega štaba pohvalili vse tri bataljone in posebej poudarili, kako važne so za uspešno obrambo dobre utrdbe in načrt za obstreljevanje.

O mraku 5. februarja se je brigada vrnila na stare položaje in po vaseh vso noč počivala.

Sovražnik pa je takoj naslednjega dne, to je 6. februarja, poslal za brigado močnejšo izvidniško patroljo, ki se je okoli 15. ure približala Zajčjemu vrhu. Ta vas leži že dokaj visoko in je bila tik pred utrjenimi brigadnimi položaji.

Domobransko patroljo je opazila ena izmed patrolj 15. brigade in se takoj spopadla z njo. Po krajšem spopadu je patrolji brigade odhitela na pomoč ena četa. Domobranci so se po krajšem upiranju umaknili.

Medtem je en vod iz brigade napadel domobransko zasedo pri Sv. Roku in jo pregnal. Ta zaseda je prišla že zjutraj iz Novega mesta in se nekaj časa zadrževala okoli gradu Poganci.

Drugi vod je odšel v patroljo ter pregledal Šentjošt, Žabjo vas, Cikavo, Potov vrh in Brusnice, nakar se je vrnil na Veliki Cerovec.

Prav tako je že zjutraj prišla domobranska patrolja, ki je štela dvajset mož, v vas Veliki Slatnik. Tam je naletela na ostrostrelsko skupino 1. bataljona. Padla sta dva domobranca, nekaj pa jih je bilo po pripovedovanju domačinov ranjenih, medtem ko ostrostrelci niso imeli izgub.

Vse tri domobranske patrolje so imele nalogo, da ugotovijo položaje in moč 15. brigade zaradi kasnejšega napada nanjo.

Zvečer je odšel jurišni vod v okolico Cerovega loga in Vrhpolja. Tam naj bi napadel domobransko patroljo, ki je hodila tod okoli tako ponoči kot podnevi precej brezskrbno. Potem ko si je vod izbral pripraven kraj za zasedo, je čakal patroljo celo noč do sedmih zjutraj

7. februarja. Ker sovražnika ni bilo, se je vod vrnil proti Gorjancem ter se znova razporedil v zasedo blizu Suhadola. Tam je čakal sovražnikovo patroljo do 10. ure. Ko pa je vod odšel proti Gabrju, da bi se vrnil v brigado, je opazil domobransko skupino, ki je štela kakih šestdeset mož. Takoj se je obrnil in jo napadel. Patrolja se je razbežala, ne da bi se preveč upirala. Z ognjem je ščitila evakuacijo ranjencev in mrtvih. Spopad je trajal od 11,30 do 12. ure. Jurišni vod ni imel izgub, sovražnikove pa je štab ocenil na najmanj pet ranjenih, ki so jih domobranci vse odnesli.

Popoldne 7. februarja je odšla iz vsakega bataljona po ena četa za zaščito intendantov, ki so šli po hrano in živino za brigado. Skupine borcev teh čet so obiskale skupaj z intendantami Dolenjo vas, Žigovo selo, grad Strugo, Bendje in Gabrje. Zgodaj zjutraj so pripeljale troje govedi ter nekaj fižola, žita in krompirja, ne da bi naletele na sovražnika.

Zvečer 8. februarja je odšel jurišni vod preiskovat Gotno vas in Barončev hrib. Nekako ob 24. uri je naletel na domobransko patroljo, ki je šla iz Gotne vasi proti Barončevemu hribu, štela pa je petnajst mož. Po kratkem spopadu se je patrolja obrnila in zbežala v postojanko Grm, ne da bi odgovorila s strelji. Takoj zatem so z Grma začeli streljati z minometi v Gotno vas, metali so tudi svetilne rakete. Zaradi teme jurišni vod sovražnikovih izgub ni mogel ugotoviti, sam pa ni imel ne mrtvih ne ranjenih.

Dne 10. februarja je ostrostrelska skupina 3. bataljona že ob 4,30 z razdalje kakih sto metrov opazila sovražnikovo zasedo pri Sv. Roku. Približala se je stražarju na komaj dvajset metrov in začela streljati. Stražar je bil takoj ubit, toda od cerkve so po skupini udarili s »Šarcem«, zato se je morala umakniti nad grad Pogance. Tam je čakala, kaj bo. Čez nekaj časa se je ponovno približala zasedi pri Sv. Roku in jo ponovno napadla.

Ostrostrelska skupina 1. bataljona, ki je odšla proti Brusnicam, je tam okoli 13. ure naletela na sovražnikovo patroljo, ki je štela kakih petdeset mož. Popolnoma jo je presenetila in napadla, ko je šla še v koloni eden po eden po gazi. Domobranci so imeli dva mrtva in nekaj ranjenih. Nato je patrolja začela streljati na ostrostrelsko skupino, da bi odnesla trupli obeh padlih. Ostrostrelska skupina je vse to od daleč opazovala. Nekako ob 14,30 se je domobranska patrolja umaknila proti Novemu mestu. V tem spopadu je imel sovražnik po približnih cenitvah vsaj tri mrtve in nekaj ranjenih.

Dne 10. februarja zvečer je odšlo več močnejših patrolj v vasi okoli Novega mesta in Šentjerneja po hrano. Vrnile so se do jutra 11. februarja, ne da bi naletela na sovražnika.

Zjutraj 11. februarja pa je brigada morala na pot. Okoli 8. ure je odšla s položajev »pod Gorjanci« prek Pristave, Mihovca, Uršnih sel, Dobindola, Sušic, Toplic in Meniške vasi do Podhoste, kamor je prispela okoli 14. ure. Tam so borci počivali, kuharji pa so kuhali kosilo. Ob 19,15 pa je odšla dalje ter okoli enih 12. februarja prek Malih Lašč in Velikega Lipja prispela na nove položaje okoli Vrha in Sel.

Ob odhodu v Suho krajino je brigada štela 363 borcev, začasno odsotnih jih je bilo 123. Torej se je med bivanjem »pod Gorjanci« okrepila samo za trinajst borcev.³

OCENA RAZDOBJA

Podobno kot prvič, 3. aprila 1944, je tudi drugič, 9. januarja 1945, prišla 15. brigada na sektor »pod Gorjanci« kot izkušena in v bojih prekaljena enota. To se je vsekakor odrazilo na borbenosti borcev. Razen tega je brigada dobro poznala celotno območje, tako vasi, prebivalce, pota in sovražnikove navade.

Ves čas, od 9. januarja do 12. februarja, je brigada posedala obrambne položaje ob cesti Novo mesto—Metlika, kjer je varovala Belo krajino pred sovražnikovimi vpadi. V tem času je bil zgrajen na razglednih točkah okoli ceste že cel sistem strelskih jarkov, pokritih in odkritih, prav takih bunkerjev, minskih polj in opazovalnic. Toda ves čas, 'kar je bila tam 15. brigada, sovražnik ni poskušal vdreti v Belo krajino.

Brigada je ves čas izvajala manjše akcije za nabiranje hrane po bogatih vaseh v ravnini ob Krki, katere še niso bile izčrpane. Za razliko od prvega razdobja »pod Gorjanci« (april, maj in prvi dnevi junija 1944) zdaj sovražnik ni več poskušal preprečiti takih pohodov za hrano.

Prav tako je brigada z jurišnim vodom in ostrostrelskimi skupinami pogosto nadzorovala okolico postojank ter prizadejala sovra-

* Opis dogodkov med 9. januarjem in 12. februarjem 1945 je narejen po piščevih spominih, »operativnem dnevniku«, »Partizanskem koledarju«, revija »Borec« letnik 1953, str. 32 in 79, ter arhivu IZDG, fascikla 20/111 in 21/IV.

niku nemalo težav, pa tudi izgub. Ostrostrelske skupine so navadno štele po tri borce. Eden je imel »brena«, drugi »mavzerico«, tretji pa brzostrelko. Navadno so se še v temi približale sovražnikovim postojankam ali krajem, kamor so prihajale njegove patrulje, ter nekje na pripravnem kraju postavile zasedo. Od tam so s točnim ognjem udarile po sovražniku ter se nato umaknile.

Prav tako je tudi jurišni vod postavljajl zasede na krajih, kjer se jih sovražnik ni nadejal, naglo udaril in izginil. Kot manjša enota se je laže približal sovražniku in se tudi laže umaknil, imel pa je močno oborožitev in je zato lahko zadal sovražniku velike izgube. Posebno zvrst akcij pa so pomenile preiskave vasi v bližnji okolici postojank, ki so včasih le imele uspeh.

V času, ko je bila brigada »pod Gorjanci«, je imela tudi dve večji akciji. To so bili boji okoli Vavte vasi med 20. in 24. januarjem ter demonstrativni napad na Novo mesto 4. in 5. februarja.

V bojih okoli Vavte vasi iz razumljivih razlogov dokaj šibka brigada in brez topništva ni mogla opraviti z vsaj dvakrat številnejšim, s težkim orožjem in tanki oboroženim, povrh pa še utrjenim sovražnikom. Pač pa ga je prisilila, da se je branil in vezala njegove sile, razen tega pa je tudi napadala njegove manjše skupine, ki so se premikale proti Novemu mestu ali obratno.

Med demonstrativnim napadom na Novo mesto pa se je brigada uspešno ubranila pred sovražnikovimi juriši, zadala sovražniku precej izgub in tako vezala njegove sile, s tem pa opravila svojo nalogo v sklopu divizije.

Razumljivo je tudi, da se je brigada v tem razdobju odpočila, uredila in organizacijsko utrdila. Zimski čas je izkoristila predvsem za vojaško vzgojo borcev, posebno pa še oficirjev in podoficirjev, ki jim je primanjkovalo predvsem teoretičnega znanja.

Kot taka je brigada krenila v nove boje bolj pripravljena, kot pa je bila, ko je prišla od Žužemberka k Novemu mestu.

NA SUHOKRAJINSKI FRONTI

NA »ŽUŽEMBERŠKI FRONTI«

Februarja 1945 se je sovražnikov pritisk na enote NOV v vsej Sloveniji, tako tudi na Dolenjskem, vedno bolj večal. Okoli Ilirske Bistrice in v Vipavski dolini so se zbirali četniki Draže Mihailoviča, ljotičevci in nedičevci. Nedičevci so se pojavili tudi južno od Kočevja, domobranci pa so poslali v boj vse razpoložljive sile. Podprti od vedno novih nemških enot, so postajali vedno bolj napadalni. Zato so morale enote 7. korpusa preiti pretežno v obrambne boje. Ozemlje, ki so ga nadzirale, se je precej zmanjšalo. Enote korpusa so branile črto Veliki Cerovec (pod Gorjanci)—Vinja vas—Lakovnice—Mraševo—desni breg Krke do Stranske vasi pri Žužemberku, nato pa je črta potekala prek Suhe krajine do Hinj in dalje do Ribnice. Nekajkrat je odšel Dolenjski odred, pa tudi posamezna brigada, na območje med železnico Ljubljana—Novo mesto in Savo, katerega je delila razmejitvena črta med Italijo in Nemčijo, toda vsaka enota se je morala od tam po krajšem času vrniti. Na Notranjskem pa je deloval maloštevilni Notranjski odred, pomagali so mu kurirji in enote KNOJ.

Prav tako je sovražnik neusmiljeno pritiskal na enote 9. korpusa, posebno pa na 4. operativno cono.

V teh bojih ob Krki in po Suhi krajini je sodelovalo vseh osem brigad 15. in 18. divizije kot tudi 1. slovenska artilerijska brigada in 1. slovenska brigada KNOJ. Štabi so podrejene enote le premeščali na najbolj ogrožena območja, drugače pa so bile brigade razporejene druga ob drugi. Navadno je bataljon posedal kako višino, vmesni prostor med njim in sosednim bataljonom pa nadziral s patroljami in manjšimi zasedami.

Ko je 15. brigada po polnoči 12. februarja prispela v Suho krajino, je sovražnik to zvedel še istega dne. Pred jutrom je brigada posedla naslednje položaje:

Brigadni štab ter 1. in 2. bataljon so se nastanili v vasi Sela.

1. bataljon je imel premično zasedo na hribu Zahosta. Ta naj bi nadzirala smer proti Hinjam in Zvirčam. Bojne patrolje je bataljon pošiljal proti Zvirčam. 2. bataljon je pošiljal bojne patrolje proti Hinjam in patrolje za zvezo z Dolenjskim odredom, 3. bataljon pa se je naselil v vasi Vrh. Bojne patrolje je pošiljal za zvezo z Gubčevo, Cankarjevo in 12. brigado.

Dne 12. februarja zvečer je odšel 2. bataljon skupaj z bataljonom Dolenjskega odreda po ukazu divizijskega štaba v okolico Kompelj v dobrepoljski dolini. Tam naj bi oba bataljona nabirala hrano in živino za divizijo. 2. bataljon se je vrnil 13. februarja ter pripeljal osem govedi ter nekaj žita in krompirja. Na sovražnika ni naletel.

Dne 14. februarja se je okoli 10. ure brigada premaknila na nove položaje. Brigadni štab se je nastanil v Velikem Lipju. 1. bataljon je zasedel položaje na grebenu severovzhodno od vasi Gradenc, vzhodno od vasi Gradenc je bil 2. bataljon, 3. bataljon pa je zasedel Staro goro.

Zvečer 14. februarja sta Gubčeva brigada in divizijska jurišna četa napadli sovražnikovo postojanko-mostišče v Stranski vasi pri Žužemberku. Tam sta bili 28. domobranska četa in četa 19. SS policijskega polka. Sodelovalo je tudi topništvo, ki je streljalo s položajev pri Malih Laščah. Po celonočnem boju sta se brigada in četa umaknili, ker napad ni uspel. Napad sta ponovili naslednjo noč, to je med 15. in 16. februarjem, toda spet ni bilo uspeha. Tudi tretjo noč nista dosegli posebnih uspehov. 12. brigada je že 14. februarja zvečer napadla Jamo, 16. februarja pa je prešla Krko in napadla Vinkov vrh, kjer je imela delni uspeh.

Ponoči med 14. in 15. februarjem kot tudi podnevi 15. februarja in čez noč med 15. in 16. februarjem brigada ni imela spopadov. Toda 6. februarja okoli 16,15 je kakih dvajset domobrancev iz 32. domobranske čete napadlo izvidnico 1. bataljona nad Stransko vasjo, kjer je z roba gozda opazovala Stransko vas, Žužemberk in dolino Krke. Tik pred napadom so prišli k izvidnici obveščevalci Gubčeve brigade, ki so z dvema mitraljezoma in brzostrelkami začeli streljati na enega izmed bunkerjev v Stranski vasi. Padel je domobranski podnarednik, štirje domobranci pa so bili ranjeni. Po nekaj rafalih so odšli. Kake trideset ure kasneje pa se je do izvidnice pri-

plazila omenjena domobranska skupina. Stražar izvidnice ni bil zadosti oprezen in jih je prepozno zagledal. Padel je od prvih strellov. Ostali trije, ki so bili v izvidnici, so nekajkrat ustrelili proti domobrancem, nato pa so se morali pred premočjo umakniti. Padlemu so domobranci odvzeli čevlje, plašč in puško.

Da bi odvrnil sovražnikovo pozornost od Stranske vasi kot glavnega cilja napada, je divizijski štab ukazal 15. brigadi, naj zvečer

16. februarja napade Dvor. Brigadni štab je za neposredni napad določil 3. bataljon in jurišni vod. Ob 17. uri je bataljon krenil iz Malega Lipja proti Jami. Potem ko je temeljito preiskal okolico vasi, je zasedel obrambne položaje ob Krki, proti Stavči vasi in Podgozdu pa je postavil močne zasede.

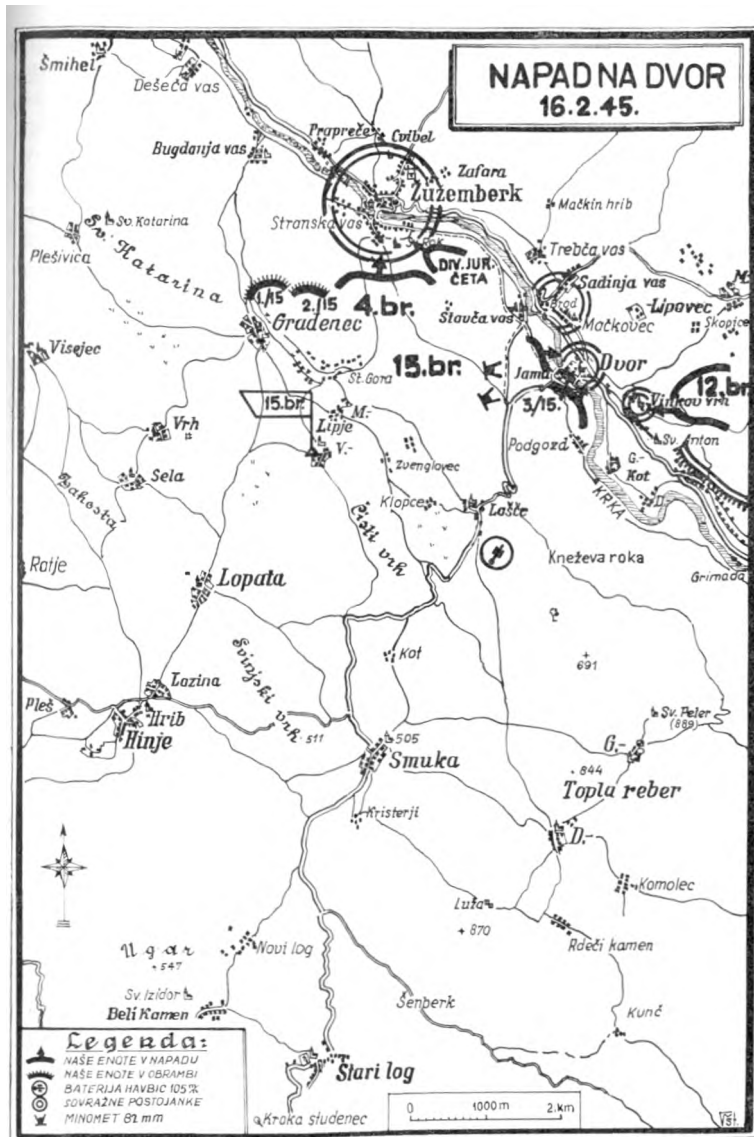
Napad se je začel ob 19.45. Sovražnik je bil na Dvoru močno utrjen in je imel mitraljeze tako razpostavljene, da je lahko obstreljeval vsako ped zemljišča. Posebno močno pa je obstreljeval ostanke mostu čez Krko, kjer bi lahko napadalci prodrli čez vodo. Jurišni vod je dvakrat skušal položiti deske na mostnice in po njih priti na drugo stran, toda oba poskusa sta propadla zaradi srditega sovražnikovega odpora. Ves čas je sovražnik bojišče osvetljeval s svetilnimi raketami. Bataljon je tudi začel napadati, preden sta Gubčeva brigada in jurišna četa napadli Stransko vas, zato je pritegnil nase ves ogenj tudi iz sosednih postojank, tako z Vinkovega vrha kot z Mačkoveca, Sadinje vasi in Zafare, odkoder je sovražnik streljal s težkimi minometi.

Brigadna baterija minometalcev je imela položaje nad vasjo Jama. Večkrat jih je morala menjati, ker jo je sovražnik odkril in obsul z minami. Baterija je obstreljevala predvsem Mačkovec in Dvor, opaziti je bilo nekaj dobrih zadetkov. Izstrelila je 44 min.

V nočnem boju je imel 3. bataljon skupaj z jurišnim vodom pet ranjenih, od tega enega huje v trebuh.

Zaradi sovražnikove premoči in ker se je bližalo jutro, uspeha pa ni bilo, je bataljon ob 4.40. uri 17. februarja prenehal z napadom in odšel na stare položaje.

17. februarja ob 0,30 je po ukazu divizijskega štaba odšel 1. bataljon v Bugdanjo vas ter tam ostal do 5. ure, nakar se je vrnil na grebene severovzhodno od vasi Gradenc. Takoj ko se je bataljon vrnil iz Bugdanje vasi, kamor je odšel zato, da sovražnik ne bi prodrl vzdolž desnega brega Krke proti Gradencu, je odšla izvidnica z dvema mitraljezoma proti Stranski vasi. Nad vasjo je srečala dve sovražnikovi koloni, ki sta prodirali proti vrhu

hriba nad Gradencem. Ko so v bataljonskem štabu zaslišali streljanje v smeri, kamor so poslali izvidnico, so takoj poslali za njo cel vod. Vod je zapazil sovražnika že čisto blizu položajev bataljona. Takoj zatem se je bataljon na gozdni jasi že udaril z eno izmed obeh kolon ter jo zavrnil. Domobranci so se umaknili v gozd in od tam znova udarili na bataljon. Medtem se je izvidnica, ki je prva naletela na sovražnika, ob robu gozda umaknila v nasprotno smer, od tam pa napadla sovražnika v hrbet. Zaradi tega se je sovražnik začel umikati.

Sovražnikove izgube v tem boju niso bile znane, iz 1. bataljona pa so padli štirje borci. Bataljon je izgubil tudi »bren« in dve puški.

Ostrostrelska skupina 2. bataljona je napadla sovražnika pri gradnji utrd ter enega vojaka ubila, enega pa verjetno ranila.

Dne 18. februarja je okoli 16. ure sovražnik s kakimi tristo možmi spet napadel na sektorju 1. in 2. bataljona. Prodiral je v več kolonah. Na hribih severno in vzhodno od vasi Gradenc se je sredi gozdov razvil ogorčen spopad. Mnogo domobrancev je imelo angleške obleke in je bila zato zmešnjava še večja. Izvidnik, ki je tekel poročat štabu 1. bataljona, da se bliža sovražnik, je bil spotoma ranjen in svoje naloge ni mogel izvršiti. Medtem pa je bataljon domobrance s položajev že sam opazil.

V tem času je bil gozd še zasnežen, brigada pa je uredila zasilna kritja iz drevesnih debel in kamenja, ki ga je bilo vsepovsod zadosti. S takih položajev sta bataljona začela srdito streljati na sovražnika, ki je prodiral navkreber po redkem gozdu. Toda domobranci so kljub toči krogel drveli naprej, ne glede na žrtve. Spopad je trajal kakih dvajset minut, domobranci in borci 15. brigade so si prišli tudi na pet do dvajset metrov blizu.

Nazadnje se je moral 1. bataljon zaradi sovražnikove premoči organizirano umakniti z višin nad Gradencem k levemu krilu 2. bataljona. Tam sta oba bataljona skupno zadržala sovražnikovo prodiranje. Takoj po umiku 1. bataljona je brigadna minometalska baterija na njegove prejšnje položaje odprla hud ogenj, zaradi katerega se je sovražnik umaknil s precejšnjimi izgubami.

Po umiku domobrancev so udarne skupine in jurišni vod preiskali vrhove nad Gradencem ter zasledovali sovražnika na umiku do Stranske vasi. Takoj nato je zasedel vrh nad Gradencem drugi bataljon, 1. pa položaje vzhodno od njega.

Brigadni štab je sovražnikove izgube ocenil na petnajst mrtvih in dvajset ranjenih, razen tega pa so verjetno nekaj domobrancev pobile ali ranile mine, izstreljene iz minometov. Brigada je imela tri

mrtve in tri ranjene. Ranjen je bil tudi poročnik Lovro Fabjan, pomočnik političnega komisarja 1. bataljona. Zadeti sta bila dva borca, izgubljena dva »brena«, ena puška in po en zaboj streliva za »bren« in za »zbrojevko«. Mino-metalna baterija je izstrelila trideset min.

19. februarja je bil brigadni štab v osamljeni hiši ob poti, ki pelje iz Velikega Lipja v Stransko vas. Prištabne enote so bile v Velikem Lipju, kjer je bil tudi 1. bataljon. 2. bataljon je bil na položaju na vrhu vzhodno od Gradenca. Na Stari gori pa je bil še vedno 3. bataljon.

Na teh položajih je ostala brigada vse do 1. ure 21. februarja, ko je po ukazu divizijskega štaba odšla v boj proti približno 600 domobrancem in Nemcem, ki so zasedli Prevole. Tam sta bila 5. domobranski bataljon iz Velikih Lašč in 1. domobranski bataljon.¹

BOJI OKOLI VRŠIČKA IN HINJ

Okoli 7. ure je 21. februarja brigada prispela v okolico Smuke s 1. in 2. bataljonom ter prištabnimi enotami, medtem ko je 3. bataljon prišel za njo nekoliko kasneje. Na Stari gori ga je namreč nekaj prepozno zamenjal bataljon 12. brigade.

Drugi bataljon je takoj po prihodu zasedel gričevje južno od Smuke. Prvi in 2. bataljon sta okoli 9.45 odšla s Smuke na Kant hrib, zahodno od vasi Prevole. Kmalu za njima je odšel za obema bataljonom še 3. bataljon, ki je zasedel položaje Mečence, jugozahodno od vasi Pleš pri Hinjah. Tako je bila vsa brigada okoli 13.30 na odrejenih položajih, nekako v središču Suhe krajine, na črti Kočevje—Dvor.

5. domobranski bataljon iz Velikih Lašč je namreč predrl prek dobrepoljske doline in mimo Žvirč ter Hinj v vas Prevole in na Vršiček. 18. februarja je napadel štab 15. divizije na Smuki. Sovražnikov prodor je imel očitni namen, osvojiti območje odločilne važnosti za zasedbo in nadzorstvo ceste Kočevje—Dvor kot odskočne deske za ofenzivo proti Rogu. Obenem pa je pomenil prodor

¹ Opis dogodkov med 12. in 21. februarjem je narejen po pisčevih spominih, »operativnem dnevniku«, arhivu IZDG, fascikel 21/IV in »Partizanskem koledarju«, »Borec«, letnik 1953, stran 79 in 80.

v okolico Hinj tudi ogrožanje naših enot pri Žužemberku, na desnem bregu Krke.

Zato so 15. brigada, Cankarjeva brigada in Dolenjski odred dobili nalogo, da sovražnika preženejo. Cankarjeva naj bi sovražnika napadla s severne in severozahodne strani, od severovzhoda pa naj bi ga napadel Dolenjski odred.

Napada se je od 15. ure dalje udeležila tudi 15. brigada. Sovražnik je na sektorju 3. bataljona izvršil več nasprotnih napadov, da bi se prebil proti Polomu. Posebno trije napadi so bili srditi, toda bataljon je vse tri odbil.

Medtem je 1. bataljon, ki je bil na levem krilu brigade, pošiljal proti Zvirčam močne bojne patrulje. Te so večkrat naletele na sovražnika in ga napadle.

Tako je sovražnik spoznal, da je obkoljen. Zato je jurišal prek Vršička, ki ga je branila Cankarjeva brigada, in se prebil. Ko je štab 15. brigade ugotovil, da je sovražnik zapustil Prevole, je ukazal napad. Brigada je vdrla najprej v vas in na Vršiček, nato pa je zasledovala sovražnika med umikom proti Žvirčam. Spopadi z zaščitnicami so trajali do mraka.

Brigadni štab je sovražnikove izgube ocenil na trideset mrtvih in petintrideset ranjenih. Brigada je ujela dva nemška vojaka in osvobodila ujetega borca Dolenjskega odreda. Na bojišču so ostala trupla petih padlih sovražnikov. Brigada je zaplenila pet mavzeric, 1500 nabojev za »Šarca« v štirih zabojih, sedem nahrbtnikov, eno mulo s tovornim sedlom, dva konja z vozom ter nekaj kolobarjev telefonske žice.

V boju je padel, zadet od ostrostrelca v glavo, namestnik brigadnega komandanta kapetan Miha Pucelj. Čez nekaj dni ga je nadomestil Jakob Kosec, ki se je bil vrnil iz bolnišnice.

Po boju se je brigada vrnila na Smuko počivat. Trupla padlih sovražnikov, ki so ostala na bojišču, plen in oba ujetnika pa so bili dokazi, da je bila dejavnost 15. brigade skupaj s Cankarjevo in Dolenjskim odredom uspešna, da je brigada pokazala veliko upornost in vztrajnost. Zato lahko smatramo, da se je 5. domobranski bataljon z Nemci umaknil v neredu in da svoje naloge zaradi uspešne obrambe naših enot ni mogel opraviti.

Dne 22. februarja sta bila 1. in 3. bataljon s štabom brigade in prištabnimi enotami na Smuki, 2. bataljon pa je bil na položaju v bližini Vršička.

Ob 11. uri dne 23. februarja sta 1. in 3. bataljon odšla proti Zvirčam, kjer se je pojavil sovražnik. Bataljona sta se mu približala in znova zasedla položaje, ki sta jih branila 21. februarja. Toda do spopada ni prišlo, ker so se domobranci takoj, ko so opazili približevanje obeh bataljonov, umaknili. Proti njima so izstrelili le nekaj rafalov in min. Takoj zatem so z dvema raketama dali znak za umik. Nekaj udarnih skupin iz obeh bataljonov je domobrance zasledovalo med umikom ter ubilo pet, ranilo pa osem sovražnikov. Okrog 19. ure sta se oba bataljona vrnila na Smuko.

Dne 24. februarja je 2. bataljon na gričih jugozahodno od Smuke zamenjal 1. bataljon. 2. bataljon je odšel v rezervo na Smuko. Zvečer je četa 3. bataljona odšla za zavarovanje intendantov proti Zvirčam, kjer so pobirali hrano in živino.

Dne 25. februarja ob 14. uri sta po nalogu divizijskega štaba odšla 2. in 3. bataljon na položaje na Hinjah in v bližnji okolici, 1. bataljon pa je ostal na Smuki. Brigadni štab se je nastanil na Lazini, 2. bataljon na Hinjah, 3. pa na Plešu in Dečji gori.

Zvečer 26. februarja je odšel jurišni vod z obveščevalci preiskovat okolico Strug, četa iz 2. bataljona pa je odšla proti Ambrusu in Kalu po hrano. Blizu Ambrusa je naletela na sovražnikovo patroljo.

V spopadu je imela enega ranjenca, obveščevalni oficir Franc črtlič pa je bil pogrešan in ga je štab zbrisal iz seznama kot mrtvega ali ujetega. Dejansko so ga domobranci ujeli, pa jim je kmalu pobegnil. Četa je izgubila tudi zaboj streliva za »bren«.

Dne 27. februarja je ob 12. uri odšel 2. bataljon proti Dvoru, da bi tamkaj prekoračil Krko ter se udeležil demonstrativnega napada na Občine ter varoval intendante pri zbiranju hrane in živine. Z bataljonom je odšel tudi brigadni jurišni vod. Zato je položaje 2. bataljona na Hinjah zasedel z dvema četama 3. bataljon, ena četa tega bataljona pa je ostala na Dečji gori.

Drugi bataljon, jurišni vod in divizijska jurišna četa so zvečer prekoračili Krko in okoli polnoči prišli v okolico Občin. Medtem ko sta dve četi bataljona varovali intendante pri zbiranju hrane in živine, so ena četa, jurišni vod brigade in divizijska jurišna četa demonstrativno napadali Občine, ki so imele že manjšo posadko. Potem ko se skupina teh enot ni več mogla vrniti čez Krko, je predanila v gozdovih okoli Ajdovca, reko pa je prekoračila zvečer 28. februarja. 2. bataljon in jurišni vod sta se vrnila k brigadnemu štabu šele

1. marca ob 4. uri. Niti bataljon niti vod nista imela izgub, sovražnike pa so bile neznane.

Dne 1. marca je brigadni štab prejel povelje, naj pošlje en bataljon prek sovražnikovih položajev ob Krki in čez cesto Novo mesto—Ljubljana na Primskovo, kjer je bila Gubčeva brigada. Bataljon naj bi odnesel njene ranjence na osvobojeno ozemlje. Brigadni štab je za to nalogo odredil 3. bataljon.

Z bataljonom, ki je brez stika s sovražnikom prišel zvečer do vasi Velike Lese, je odšel tudi brigadni komandant Karel Dimnik-Čali.

V tej vasi se je ustavil, da bi patrolje preiskale okolico vasi in most čez Krko in da bi bataljon postavil na primernih krajih zasede, ki bi varovale njegov prehod čez most. Predhodnica je brez ovir prišla čez most, patrolje pa so preiskale okolico in niso našle sledi za sovražnikom. Zato je bataljon odšel čez most.

Tedaj pa je sovražnik nenadoma iz vseh strani, tudi iz hiš, začel srdito streljati. Posebno na gosto je obstreljeval most. Z zvonika so streljali tudi s težkim mitraljezom. Po ognju je bataljonski štab sklepal, da je imel sovražnik štiri mitraljeze, težki mitraljez, več lahkih minometov in precej brzostrelk. Na šiškem vrhu na desnem bregu Krke, torej bataljonu za hrbtom, je bila druga sovražnikova zaseda. Ta je začela streljati bataljonu v bok in hrbet.

3. bataljon se je branil s hudim ognjem, nato pa se je začel umikati. Nekaj borcev se ni moglo vrniti z levega na desni breg čez most, zato so Krko prebredli ali preplavali.

V tem spopadu je imel 3. bataljon tri ranjence, ranjen pa je bil tudi brigadni komandant. Dva borca sta bila pogrešana in ju je sovražnik najverjetneje ujel. Bataljon je izgubil tudi »bren«, zaboj streliiva zanj, lahki minomet z dvema zabojema min in eno »mavzerico«.

Vsekakor je bataljon zagrešil napako, ker je premalo natančno preiskal vas in bližnjo okolico, posebno hiše. Toda ko je že padel v zasedo, se je obvaroval večjih izgub z močnim ognjem, nato pa se je v redu umaknil, kar dokazuje njegovo organiziranost.

Prek vasi Kuželjevec se je nato 2. marca okoli 6,30 bataljon vrnil na Pleš. Ranjenega brigadnega komandanta pa je 3. marca zamenjal kot vršilec dolžnosti Alojz Golob-Bogo¹, ki je bil prišel iz Cankarjeve brigade, kjer je bil namestnik brigadnega komandanta.

¹ Alojz Golob je bil rojen 21. junija 1921 v Gozdu pri Kamniku. Končal je osem razredov osnovne šole in tri razrede obrtne, izučil se je za pekovskega pomočnika. Bil je sin številne delavske družine, imel je pet bratov in tri sestre. Mati je sodelovala s prvimi partizani v kamniški okolici, oče pa je aktivno sodeloval v OF od leta 1944. Ena sestra je bila prav tako aktivistka, drugo pa so izselili, ker so ji moža ustrelili kot talca. Dva brata sta bila še otroka, trije pa partizani, izmed katerih je Ivan kot četni komandir leta 1945 padel. Tone je bil namestnik komisarja Tomšičeve

Dne 4. marca je ob 13. uri po ukazu divizijskega štaba odšel 1. bataljon proti Krki, da bi pri Muljavi od Gubčeve brigade prevzel ranjence. Gubčeva brigada je bila namreč v tem času na območju med Stično in Savo. V bojih je imela nekaj ranjencev, nekaj pa jih je prevzela prek Save od enot 14. divizije, ki se je bojevala z nemško premočjo. Toda podnevi 4. marca se je Gubčeva brigada zapletla v srdite boje z domobranci v okolici Primskovega, zato ni mogla na pot. 1. bataljon 15. brigade je vso noč zaman čakal Gubčevo brigado, zato se je takoj zjutraj vrnil v brigado ter prišel ob 11. uri 5. marca na Pleš. Med njegovo odsotnostjo je njegove položaje okoli Smuke varovala četa iz 2. bataljona.

Dne 8. marca je odšla četa 3. bataljona z intendantom po hrano v Brezovi dol. 9. marca se je brigadni štab nastanil v vasi Prevole skupaj s 1. bataljonom, 2. bataljon pa je bil na Plešu. 3. bataljon je zasedel položaj na Vršičku in na Kant hribu.

Vreme je bilo jasno, čez noč je bilo še precej mraz. Po osojnih pobočjih je še ležal trd, zmrznjen sneg. Hrane je močno primanjkovalo, pa tudi vode. Zato so se borci poredko umivali. Zatišje od

21. februarja pa je brigada izkoristila za počitek ter vojaški in politični pouk.

Naslednjega dne, to je 10. marca, pa je sovražnik, spet 5. domobranski bataljon z Nemci iz 19. SS policijskega polka, ki je zamenjal 14. SS policijski polk, v več vzporednih kolonah napadel 15. brigado. Okoli 7. ure zjutraj je ena domobranska četa napadla Prevole. Nekaj kasneje se je začel spopad tudi pri Smuki. Ena domobranska četa je napadla tudi 3. bataljon na Vršičku. Naprej je sovražnik zasul Vršiček s točo min in granat, nato pa je pod zaščito mitraljezev nanj tudi jurišal. Kljub srditemu odporu se je moral 3. bataljon umakniti. 1. bataljon se je branil na Kant hribu, napadala ga je prav tako ena domobranska četa. Toda napad je odbil ter razpršil sovražnikovo skupino, ki je šla proti Polomu, tako

brigade, Milan pa komisar jurišnega voda Cankarjeve brigade. Alojz je vstopil v NOV 10. januarja 1943, z OF je sodeloval od sredine 1942. Najprej je bil v Kamniškem, nato v Kokrškem, po boju na Kališah pa spet v Kamniškem bataljonu. Maja 1943 so ga poslali na Dolenjsko, prišel je v Cankarjevo brigado. Kot desetarja so ga poslali na prvi ofirski tečaj pri glavnem štabu. Ko se je vrnil, je postal namestnik četnega komandirja, po italijanski kapitulaciji pa četni komandir v 1. bataljonu. Od maja 1944 je bil namestnik bataljonskega komandanta v 4. bataljonu, od avgusta 1944 pa komandant 2. bataljona. Novembra 1944 je postal namestnik brigadnega komandanta, 3. marca pa komandant 15. brigade, že 1. maja 1943 je dobil zastavniški čin, 1. novembra 1944 podporačniški, 1. aprila 1945 pa kapetanski. Po vojni je služil v JLA kot ofir. Končal je nižjo gimnazijo, pehotno ofirsko šolo, partijsko-politično šolo in taktično šolo višje vojne akademije. Leta 1969 je bil podpolkovnik v Beogradu. (Vir: kartoteka ofirjev v arhivu IZDG, predlog za majorski in kapetanski čin v arhivu IZDG, izjava.)

da je tja prispelo le nekaj domobrancev. Za njimi je takoj odšla udarna skupina, da bi jih zajela ali pobila. Toda ni jih več dohitela, ker so se že vrnili v Žvirče. Razen tega je 1. bataljon tudi z boka obstreljeval sovražnika na Vršičku ter tako ščitil umik 3. bataljonu.

Po umiku z Vršička je 3. bataljon zasedel Dečjo goro. Potem ko ga je pregnal z Vršička, je začel sovražnik napadati 1. bataljon. Nazadnje je tudi tega pregnal s položajev, da se je moral nato umakniti na položaje severovzhodno od Prevol.

Brigada je imela v teh bojih še to smolo, da se je bateriji minometalcev okoli 10. ure pokvaril en minomet.

Okoli 10. ure je nastopilo na bojišču zatišje. Zato je več bojnih patrolj odšlo na Vršiček pogledat, če je sovražnik še tam. Ko so prišle v bližino, je sovražnik udaril nanje.

Ob 13. uri sta dva bataljona 15. brigade zato jurišala na Vršiček in po kratkem boju z njega pregnala sovražnikovo zasedo. Toda takoj zatem se je na Vršiček spet vsula toča min in granat, sovražnik pa je z močnejšimi silami jurišal ter pregnal z Vršička oba bataljona. Nato sta bataljona drugič jurišala, toda sovražniku je uspelo napad odbiti. Dečjo goro pa je zasedel bataljon Dolenjskega odreda.

Okoli 16. ure je sovražnik znova začel napadati v treh kolonah. Ena izmed njih je vdrla v Prevole, od tam pa je prodirala ob robu gozda severno od ceste Prevole—Pleš. Druga kolona je udarila čez Dečjo goro, tretja pa severno od nje proti vrhu gore. Vsega skupaj je v bojih sodelovalo kakih šeststo sovražnikovih vojakov. Zaradi premoči, saj je brigada imela le 321 borcev, se je brigada morala spet umakniti. Med bojem se je ob odporu zaščitnic počasi pomikala proti Hinjam in Hribu. Ena sovražnikova kolona je skušala po neki dolini prodreti brigadi za hrbet. Zato je na vrhu Dečje gore ostal samo manjši del bataljona Dolenjskega odreda, glavnina bataljona pa je odšla na položaje severno od vasi Pleš. Takoj zatem je sovražnik z jurišem zasedel vrh Dečje gore.

Boji so se nadaljevali po položajih severovzhodno od vasi Lazina in Hrib, okoli 19. ure pa se je sovražnik začel umikati proti Zvirčam in Polomu.

Brigadni štab je sovražnikove izgube cenil na trideset mrtvih in štirideset ranjenih, brigada je zaplenila tudi zaboj streliva.

Po prvih podatkih je imela brigada tega dne tri mrtve, devet ranjenih in dvajset pogrešanih. Kasneje pa se je ugotovilo, da je dejansko število mrtvih večje, ker so našli trupla nekaterih pogrešanih.

Zvečer 10. marca so bataljoni spet zasedli Vršiček, Prevole in Dečjo goro. Na Kant hribu je bila v zasedi ena četa, brigadni štab pa je bil na Plešu. Čez noč ni bilo bojev, kot tudi ne dopoldne 11. marca.

Toda okoli 11. ure dne 11. marca se je na Vršiček spet vsula toča granat in min, nato pa je sovražnik jurišal. Po kratki in srditi borbi je sovražnik znova pregnal bataljon z Vršička. Bataljon na Kant hribu se je upiral malo dlje in se umaknil šele zaradi hudega obstreljevanja iz topov in minometov, potem ko je sovražnik že zasedel Prevole in prodiral proti Dečji gori. Bataljon, ki se je umaknil s Kant hriba, je nato ves čas napadal sovražnika, ki je prodiral od Poloma proti Plešu.

Posebno hud spopad se je razvnel na Dečji gori, kjer je bil bataljon Dolenjskega odreda. Ko so ga domobranci pregnali, so zasedli tudi Hinje z očitnim namenom, da bi od tam udarili brigadi v bok. Nato so se boji nadaljevali po položajih severovzhodno od vasi Lazina pri Hinjah. Okoli 19. ure pa se je sovražnik umaknil proti Žvirčam in Polomu.

Tudi tega dne je sovražnik prodiral proti brigadnim položajem in položajem Dolenjskega odreda v štirih vzporednih kolonah po skritih poteh in gozdovih. Tako je ena kolona prodirala od Bobnovke proti Vršičku, druga od Ratja proti Vršičku in ena od Zvirč proti Kant hribu. Že prej pa je ena kolona neopazno prodrla od Kant hriba proti Seču in Polomu, nato pa proti Plešu. Zaradi tega je štab sklepal, da je sovražnik nameraval brigado obkoliti in uničiti, kar mu zaradi vztrajne obrambe in pozornosti patrulj ni uspelo. Čeprav se je brigada umikala in prepustila prvotne položaje sovražniku, kljub temu lahko smatramo, da je uspešno branila svoj sektor in preprečila sovražniku prodor proti Rogu.

Sovražnikove izgube je brigadni štab ocenil na deset mrtvih in dvajset ranjenih. Brigada pa je imela enega mrtvega, sedem ranjenih in osem pogrešanih. Ranjen je bil tudi brigadni politični komisar Avgust Durjava. Pogrešali so tudi tri »brene« in pet pušk.

Zvečer 11. marca je bil en bataljon na Kant hribu, druga dva pa na Hinjah in na Lazini, kjer je bil tudi brigadni štab. Noč je bila spet mirna.

Naslednjega dne, to je 12. marca dopoldne, pa je sovražnik spet napadel. Okoli 10. ure se je na Seču spopadla s sovražnikom patrulja 1. bataljona, ki je prišla s Kant hriba. Okoli 11. ure pa je 1. bataljon

na Kant hribu opazil sovražnika in začel nanj streljati. Na Vršičku bi morala po razporedu biti zaseda 12. brigade, pa je tam iz neznanega razloga ni bilo.

Od Žvirč je prodirala ena kolona, ena pa od Poloma, zato se je 1. bataljon po kratkem odporu umaknil na Mečence. Od tam pa je napadel kolono, ki je prihajala od Seča oziroma Poloma. Sovražnik je zelo naglo prodiral proti Plešu. Zato se je 1. bataljon umikal proti Hinjam, kjer je bil 2. bataljon. Spotoma se je 1. bataljon izvil iz sovražnikovega obroča.

Okoli 12. ure je na sovražnika udaril 2. bataljon, ko je prodiral proti Plešu. Takoj se je sovražnikova kolona razdelila v več manjših skupin, ki so udarile proti 2. bataljonu. Medtem je druga sovražnikova skupina pregnala bataljon 12. brigade z Dečje gore. Od tam so nato domobranci s težkimi mitraljezi začeli obstreljevati položaje 2. bataljona in tako podpirati svojo kolono, ki je prodirala proti položajem 2. bataljona od Pleša. Kljub navzkrižnemu ognju pa je 2. bataljon sovražnikov napad odbil. Takoj nato je sovražnik položaje bataljona zasul z granatami in minami. Toda 2. bataljon je tudi to obstreljevanje zdržal in se umaknil šele čez kako uro, ko je sovražniku uspelo vdreti na Hinje. Tedaj se je bataljon umaknil na Lazino in na položaje severozahodno od te vasi ter še nadalje branil položaje in obstreljeval domobrance.

Okoli 14. ure so po ukazu divizijskega štaba 15., 12. brigada in divizijski jurišni bataljon napadli sovražnika na Dečji gori in v vasi Hrib. Po silovitem jurišu so sovražnika pregnali. Takoj zatem je 15. brigada skupaj z 12. in divizijskim jurišnim bataljonom začela zasledovati bežeče domobrance, ki so se zadnjič uprli naskoku na Vršičku in na Kant hribu.

O mraku je brigada prenehala zasledovati sovražnika, nakar se je vrnila na stare položaje. Bila je že skoraj povsem brez streliva.

Štab je ocenil sovražnikove izgube tega dne na dvajset mrtvih in petindvajset ranjenih, brigada pa je imela tri mrtve in šest ranjenih. Med ranjenci je bil tudi poročnik Janez Kožar, komandant 1. bataljona.

Z umikom sovražnika s Hriba, Dečje gore, Vršička, Kant hriba in Hinj se je končala bitka za cesto Kočevje—Dvor in za mostišče za naskok na Rog za sovražnika spet brez uspeha. Spet je kljub delnemu umiku ostala 15. brigada na svojem območju, ko pa je prišla pomoč, 12. brigada in divizijski jurišni bataljon, je skupaj z njima izvedla nasprotni udar in pognala sovražnika v Žvirče.

Tam je sovražnik nameraval ustanoviti postojanko, zato je 12. brigada dobila nalogo, da vas izprazni in poruši.

Končni pregled lastnih izgub je brigadni štab uspel narediti šele 14. marca, 15. marca pa so naredili še en popravek.

Brigada je imela v bojih okoli Vršička, Dečje gore, Prevol, Kant hriba, Pleša, Hinj in Lazine, ki so trajali od 10. do 12. marca, štirinajst mrtvih, med temi je bila tudi ena bolničarka. Ranjencev je bilo 17. Nekega borca so Nemci ujeli in so ga v brigadi že črtali iz seznama, ker se je slišalo, da so ga ustrelili. Toda spotoma, ko so ga vodili proti Velikim Laščam, jim je na Vidmu pobegnil in se vrnil 14. marca okoli 22. ure v brigado.

Od orožja je brigada izgubila tri »brene«, tri »mavzerice«, šest angleških pušk, štiri zaboje streliva in nekaj drobnarij.

Kako siloviti so bili boji, priča tudi poraba streliva. Baterija je izstrelila 152 min, nabojev za »brene« je šlo 12.950, min za lahke minomete 82, nabojev za mavzerice 1450, za angleške puške 1150 itd.

Na starih položajih je brigada ostala še čez noč med 12. in 13. marcem in čez dan 13. marca. 13. marca pa je ob 18. uri odšla na Smuko, njene položaje pa je prevzela 12. brigada. Brigadni štab, prištabne enote ter 2. in 3. bataljon so se nastanili na Smuki,

1. bataljon pa je zasedel položaje na Griču, jugozahodno od Smuke.

Tega dne je imela brigada najnižje število borcev v svoji zgodovini. Prisotnih je bilo samo 283, začasno odsotnih pa 133.

Dne 14. marca je 2. bataljon zamenjal 1. bataljon na griču jugozahodno od Smuke. Zvečer pa je vsa brigada odšla k Žvirčam ter tam v skladu s poveljem divizijskega štaba zaprla smeri južno in jugozahodno od vasi. Brigada je zasedla položaje 15. marca ob 2. uri, na Smuko pa se je brigada vrnila 15. marca ob 22. uri.

Medtem so druge enote, predvsem brigada KNOJ, izgnale vaščane iz Hinj in bližnjih zaselkov. V spremstvu straž so pripadniki KNOJ vaščane odpeljali do Kočevja in jim prepovedali vrnitev. Vsi moški s Hinj in okoliških zaselkov so bili že od leta 1942 pri beli gardi, nato pa pri domobrancih, vsa vas je bila zelo vneta za boj proti naši vojski. Vaščani so neprestano obveščali domobrance o premikih naših enot, jim signalizirali in jih oskrbovali z obveščevalnimi podatki kaplana, ki je imel radijski oddajnik. Večkrat so posamezni vaščani zvabljali posamezne borce v domobranske zasede, nekajkrat pa se je zgodilo, da so ženske in starci koga tudi umorili. Razen tega so se vaščani znašali nad ujetniki iz vrst NOV ter celo nad mrličmi.

Po izgonu prebivalcev je inženirsko-tehnični bataljon vas zažgal in miniral ruševine, vse imetje, kar je bilo uporabnega, pa je bilo zaplenjeno.

Dne 16. marca je 2. bataljon na Griču, jugozahodno od Smuke, zamenjal 3. bataljon, 18. marca pa je spet prišel tja 1. bataljon.

Ob 10,30. uri 22. marca pa je brigada po ukazu divizijskega štaba odšla v Dolenjske Toplice. Tja je prispela ob 16. uri. Borci so se okopali in razkužili obleke. V Toplicah je brigada tudi pre-spala in ob 10. uri 23. marca nadaljevala pohod proti območju Lakovnice—Birčna vas.²

Nekaj dni potem, ko je bil ranjen brigadni politični komisar Avgust Durjava, ga je zamenjal Anton Grošelj.³

OCENA RAZDOBJA

Že sam podatek, da je v tem času, med 12. februarjem in 22. marcem, 13. marca imela brigada v vsej svoji zgodovini najmanjše število prisotnih, pove, da je bilo to za brigado najhujše razdobje.

Popolnitve ni bilo od nikoder, ker so bile že vse mobilizacijske možnosti izčrpane. Sovražniku je uspelo stisniti vse sile 7. korpusa na območje na desnem bregu Krke in ob vznožju Roga. Tam so se tudi zbrale vse najboljše domobranske enote. Nemci so 14. SS policijski polk zamenjali z 19. SS policijskim polkom, razen tega pa je prišel na fronto ob Krki še SS lovski polk »Varjag«, sestavljen iz vlasovcev. Zaradi tolikšne koncentracije naših sil in zaradi tega, ker so bile odrezane od virov prehrane po razmeroma bogatih krajih ter odvisne predvsem od izčrpane, opustošene in že tako revne Suhe krajine ter popolnoma prazne in opustošene Kočevske, je zavladalo v naši vojski hudo pomanjkanje živeža. Brigade so dobivale hrano tudi samo dvakrat na dan.

² Dogodki med 21. februarjem in 22. marcem so opisani po »operativnem dnevniku«, »Partizanskem koledarju«, reviji »Borec«, letnik 1953, stran 112, delu Vida Jeriča: XII. slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada ter arhivu IZDG, fascikla 20/111 in 21/IV kot, tudi 154.

³ Anton Grošelj je bil rojen 24. junija 1921 v Litiji. Končal je štiri razrede osnovne šole, štiri meščanske in dva razreda trgovske. Pred vojno je bil privatni uradnik, nazadnje je služboval v rudniku Breza v pisarni. Od tam je moral kot Slovenec oditi. Nekaj časa je bil cestni delavec, nato pa je v Litiji izdeloval cementne izdelke. 28. marca 1943 je vstopil v Zasavski bataljon. Kmalu je postal vodni politični delegat, nato četni in bataljonski politični komisar, nazadnje, predno je prišel v 15. brigado, pa vršilec dolžnosti načelnika personalnega oddelka 4. operativne cone. V 15. brigadi je ostal le kratek čas, dne 27. marca 1945 je bil pri Podljubnu ranjen v spodnji del hrbta, nakar so ga poslali v Italijo. (Kartoteka ranjenecv, pers. podatki.)

Čeprav je bilo več ali manj že vsem očitno, da bo Nemčija v zelo kratkem času vojno izgubila, je v nemški vojski še vedno po nekakšni vztrajnosti vladala železna disciplina. Domobranci pa so se bojevali z odločnostjo obupancev, ki se zavedajo, da so vojno izgubili in da jih čaka kazen, ker so v vojnem času vstopili v sovražnikovo vojsko in naredili vrsto hudodelstev. Obenem pa so računali, da jih bodo vzeli pod zaščito Angleži, Američani in Francozi, da bo v kratkem izbruhnila III. svetovna vojna med Nemčijo, Anglijo, Francijo in ZDA na eni ter Sovjetsko zvezo na drugi strani. Napenjali so tudi vse sile, da bi čimbolj oslabil NOV, ji zadali čim več izgub in jo pregnali v obrobne predele, nato pa v ugodnem trenutku, ob nemški kapitulaciji in umiku, naredili vojaški udar, oklicali svojo vlado in nato poklicali na pomoč zahodne sile. Pri tem so računali tudi na pomoč četnikov, ljotičevcev in nedičevcev. Dogodki prve dni maja 1945 so pokazali njihove načrte, le da se niso uresničili. Oklicali so le vlado, njihova vojska pa je bila do konca demoralizirana in v razsulu. Tudi njihovi upi na spopad med zavezniki se niso uresničili.

Če imamo vse to pred očmi, nam postane jasno, zakaj je sovražnik tako srdito napadal na črti Žužemberk—Dvor—Kočevje.

V tem času (29 dni) je imela 15. brigada naslednje boje: dvakrat je demonstrativno napadla postojanko (Dvor v noči med 16. in

17. februarjem, Občine 28. februarja ob 2. uri), enkrat pa je napadla sovražnika izven postojanke (Vršiček, 21. februarja). Sama je padla v zasedo enkrat (Velike Lese 1. marca). Obrambne boje je imela pet dni, in sicer 17. in 18. februarja nad Gradencem, na Stari gori ter na območju Vršiček—Dečja gora—Kant hrib—Hinje 10., 11. in 12. marca.

Najuspešnejši je bil napad na sovražnika dne 21. februarja, uspešni so bili tudi drugi obrambni boji. V vseh je brigada uporabljala naslednjo taktiko: sovražnika, ki je prodiral v več vzporednih kolonah, je pričakala v utrjenem območju, kjer so bili bataljoni na vrhu vzpetin blizu drug drugemu. Če je bil sovražnikov pritisk prehud, so se bataljoni drug za drugim po srditem boju umikali in zasedali druge položaje ter tam nadaljevali z odporom. Po dveh ali treh takih naskokih je bil sovražnik že izčrpan in obremenjen z ranjenci in mrličmi, primanjkovati mu je začelo streliva, izgubil pa je tudi dragoceni čas in se je vrnil v postojanke. Bataljoni pa so nato znova zasedli izgubljene položaje ter tam naslednje jutro znova pričakali sovražnika.

NA NOVOMEŠKI FRONTI

BRIGADA POSTANE UDARNA

Dne 23. marca se je ob 13. uri brigadni štab nastanil skupaj z 2. bataljonom v Birčni vasi. 1. bataljon je zasedel položaje okoli Lakovnic in pri cerkvi sv. Roka, 3. bataljon pa na Ruperč vrhu.

Vzrok za to, da je divizijski štab v skladu s korpusnim poslal

15. brigado v novomeško okolico, je bil povečan sovražnikov pritisk od Novega mesta proti Uršnim selom in proti Dolenjskim Toplicam. Prodor v tej smeri bi pregnal našo vojsko s še zadnjega koščka osvobojenega ozemlja izven Bele krajine ter ogrozil Rog, s tem pa tudi Belo krajino. Tako bi tudi suhokranjska fronta ostala odrezana od Bele krajine, ker bi sovražnik presekalo cesto Semič—Podturn—Male Lašče.

Takoj naslednjega dne, 24. marca ob 7. uri, se je na Ruperč vrhu spopadel 3. bataljon z 52. domobransko četo. Ta se je takoj razdelila na dva dela, ki sta nato prodirala proti Ušivcu. 2. bataljon je iz rezerve odšel 3. bataljonu na pomoč, nakar se je sovražnik začel umikati. Pri tem so imeli domobranci štiri mrtve in nekaj ranjenih, brigada pa dva huje ranjena. Pri sovražniku je očitno šlo za nasilno ogledniško akcijo, kar je pomenilo, da bo sledil večji napad.

Takoj po spopadu 24. marca je brigada spremenila razpored. Štab, prištabne enote ter 2. in 3. bataljon so se nastanili v vasi Veliki Podljuben, 1. bataljon pa v vasi Mraševo zasedo na Vrh. 26. marca pa je prišel na Veliki Podljuben 1. bataljon, medtem ko sta 2. in 3. bataljon zasedla Mraševo in prevzela tudi zasedo na Vrh. Naslednjega dne pa se je 3. bataljon vrnil na Veliki Podljuben, 2. bataljon pa je bil v zasedi južno od Vavte vasi.

Tega dne, to je 27. marca, je že okoli 5. ure 400 do 500 domobrancev iz 6. domobranskega bataljona, ki je bil v Novem mestu, z vzhodne in severne strani nenadoma napadlo Veliki Podljuben, v katerem sta bila 1. in 3. bataljon s štabom in prištavnimi enotami. Oba bataljona sta se morala po enournem boju umakniti iz vasi, toda zasedla sta položaje nad vasjo ter izvedla srdit nasprotni napad in znova vdrla v vas. Takoj zatem je sovražnik odprl silovit zaporni ogenj v vas, tako da bataljona nista mogla pobrati plena in ugotoviti sovražnikovih izgub. Takoj zatem so se domobranci umaknili iz vasi in bližnje okolice.

15. brigada je v boju imela dva mrtva in dva ranjena. Ranjen je bil brigadni politični komisar Anton Grošelj. Brigada je izgubila nekaj hrane in opreme, eno mulo in enega konja, pa tudi pisalni stroj in žig brigadnega štaba. Po naknadnih podatkih, ki jih je dobil divizijski obveščevalni center, je imel sovražnik dva mrtva in osem ranjenih.

Tudi za ta spopad velja, da je bila brigada presenečena, domobranci pa so napadli po že ustaljeni navadi zgodaj zjutraj, potem ko so prišli po skritih poteh mimo vseh zased do vasi Veliki Podljuben. Toda čeprav presenečena, se 1. in 3. bataljon nista spustila v beg, ampak sta se vztrajno branila, nato pa organizirano umaknila iz vasi in od tam izvedla celo nasprotni napad.

28. marca je bil pri Vavti vasi na položaju 2. bataljon, 1. in

3. pa sta bila na Velikem Podljubnu. Ob 4,30. uri je prišlo od Vavte vasi kakih sto domobrancev, ki so napadli 2. bataljon in ga po polurnem boju pregnali s položajev. Nove položaje je bataljon zasedel na grebenu vzhodno od Dolenjskih Toplic. Toda sovražnik se je zadovoljil s tem, da je pregnal 2. bataljon s položajev, nato pa se je umaknil. Takoj zatem je 2. bataljon znova zasedel svoje stare položaje. Sovražnikove izgube niso bile znane. 2. bataljon pa je imel enega ranjenca.

Ob 7. uri je odšel 2. bataljonu na pomoč 1. bataljon, obenem pa naj bi zavaroval prehod divizijskega jurišnega bataljona in 12. brigade. Ta je bila že od 25. marca v okolici Primskovega, kjer je nameravala prekoračiti razmejitveno črto in se ob Savi sestati s 14. divizijo, ki bi se vrnila na Dolenjsko, ker je bil na Štajerskem nanjo prehud pritisk. Toda Nemci so zasedli položaje ob razmejitveni črti, razen tega pa je štab 12. brigade prejel obvestilo, da bo 14. divizija ostala še nadalje na Štajerskem. Zato se je brigada vrnila h Krki in jo popoldne 28. marca prekoračila pri vasi Polje.

Po ukazu divizijskega štaba sta se 1. in 2. bataljon 15. brigade zvečer ob 18. vrnili na Veliki Podljuben.

Naslednjega dne, to je 29. marca ob 14,30 je brigada zasedla nove položaje. Štab, prištabne enote in minometalska baterija so se nastanili v Birčni vasi, kjer je bil tudi 1. bataljon. 2. bataljon je zasedel položaje v njegovi bližini, pri Sv. Florijanu pa je bil 3. bataljon.

Dne 30. marca podnevi je bila vsa brigada v strogi pripravljenosti. Obveščevalna služba je namreč zvedela, da so prišle v Novo mesto velike okrepitve. Toda razen patrolje osmih domobrancev, ki je okoli 8. ure prišla do Stranske vasi in se takoj umaknila, sovražnik ni kazal povečane dejavnosti.

Prav tako je bila vsa brigada v pripravljenosti tudi čez noč med 30. in 31. marcem. V prvih urah, kmalu po polnoči, je 31. marca proti 15. brigadi začel prodirati sovražnik v treh kolonah. Vsaka je štelá 100 do 120 vojakov, vlasovcev in domobrancev. Šlo je za dele 6. domobranskega bataljona in SS polka »Varjag«.

Prva kolona je prodirala prek Ruperč vrha proti Ušivcu, druga prek Stranske vasi ter ob železnici in cesti proti Birčni vasi, tretja pa od Stranske vasi med Birčno vasjo in Sv. Florijanom.

Prvi spopad se je začel že ob 2,30. V zasedi na Ušivcu je bila 1. četa 1. bataljona. Takoj ko je zapazila sovražnika, je iz vsega orožja hkrati odločno udarila po njem. Sovražnikova kolona, ki se še ni razvila v strelsko vrsto, se je le slabo upirala, v glavnem le toliko, da je pobrala mrtve in ranjene. Takoj zatem se je 1. četa

1. bataljona umaknila za minsko polje, severozahodno od Birčne vasi. Kolona, s katero se je ta četa spopadla, ni več silila naprej, zato je četa lahko obstreljevala v bok drugo sovražnikovo kolono, s katero sta se bojevala 3. četa in en vod 2. čete 1. bataljona. Po tričetrtturnem boju je druga kolona jurišala na položaje 3. čete in voda iz 2. čete, toda bila je odbita, nakar je začela bežati.

Že ob 2,45 se je vod 2. čete spopadel s tretjo kolono in se z njo bojeval do 4,15. Odbijal je vse poskuse, da bi se mu sovražnik približal, toda nazadnje se je z dovoljenjem bataljonskega štaba zaradi sovražnikove premoči le moral umakniti. Z umikom tega voda pa je začela 1. bataljonu groziti nevarnost, da mu bo sovražnik vdrl za hrbet in v bok. Zato se je bataljon organizirano umaknil na rezervne položaje južno od Birčne vasi, med umikom pa ga je ščitil s streljanjem 2. bataljon, minometalska baterija pa je odprla močan zaporni ogenj.

Ob 4,30 je za nekaj minut uspelo tretji sovražnikovi koloni vdreti v Birčno vas. Takoj zatem se je morala umakniti.

Ob 5. uri je bila vsa brigada spet na prvotnih položajih. Spopad je terjal eno smrtno žrtev, sovražnik je padlemu odvzel puško. Po podatkih, ki jih je dobila obveščevalna služba, je imel sovražnik dvanajst mrtvih in dvajset ranjenih. Štab pa je prvotno ocenil sovražnikove izgube na petnajst mrtvih in dvanajst ranjenih, pri tem pa se je opiral na izjave domačinov, pa tudi borcev, ki so od vsepovsod slišali klice sovražnikovih vojakov na pomoč ter po spopadu našli precej izgubljenih ali prestreljenih čepic.¹ Domobranci so priznali le dva huje in dva laže ranjena.

V tem boju je zlasti odlično delovala zveza med bataljoni in četami. Zato je lahko minometalska baterija uspešno obstreljevala cilje, 2. bataljon je ob pravem času odločno posegel v boj, odlično se je izkazala tudi posadka »težke brede« iz 3. bataljona. Ze prej je imel vsak bataljon točen načrt za streljanje, minometalska baterija pa je imela podatke za točno streljanje in za cilje v mrtvih kotih.

Tako je sovražnik, ki je hotel brigado še ponoči presenetiti v spanju in ji zadeti hude izgube, sam doživel presenečenje.

Dne 1. aprila sta bila 1. in 3. bataljon v Birčni vasi, 2. bataljon z baterijo minometalcev pa je bil pri Sv. Florijanu.

Ob 10. uri 2. aprila je po ukazu divizijskega štaba brigada odšla proti Šentjerneju, da bi v okoliških bogatih in še neizčrpanih vaseh nabrala nekaj hrane, živine ter vprežnih konj z opremo zanje za topništvo, ki se je pripravljalo na končni pohod proti Ljubljani.

Ob 19,30 je 2. bataljon obkolil Šentjernej, del 1. bataljona pa je postavil več zased pred Kostanjevico. Drugi del 1. bataljona in ves 3. bataljon pa sta začela iskati konje po Šmalčji vasi, Mihovici, Ostrogu, Rojah, Prekopi, Dobah, Grobljah in pri Sv. Jakobu. Toda do 3. ure 3. aprila, ko se je brigada začela vračati, so našli le sedem konj, sposobnih za vojaško službo. Veliko konj so namreč že pobrali Nemci, precej pa so jih kmetje imeli v Kostanjevici in Šentjerneju, ker so se bali, da jih ne bi vzela naša vojska.

¹ V »operativnem dnevniku« je omenjeno, da je bil v boju pri Birčni vasi dne 31. marca ranjen poveljnik 6. domobranskega bataljona, ki je bil nastanjen v Novem mestu. Kroglja naj bi mu bila prebila obe nogi. Vendar v domobranskih dokumentih ni o tem nobenih podatkov, čeprav so izgube svojih oficirjev omenili. Takrat je bil poveljnik 6. domobranskega bataljona stotnik Leopold Tomič. Morda gre v tem primeru tudi za pomoto. Dne 21. marca je bil namreč pri Mraševem v boju z brigado »Fontanot« hudo ranjen v trebuh in kolk nadporočnik Drago Furlan, poveljnik 52. domobranske čete, ki je nato še isti dan v novomeški bolnišnici za posledicami ran umrl.

V spopadu je sodeloval del 6. domobranskega bataljona in del 2. bataljona SS polka »Varjag«.

Tretji bataljon se je vračal skozi Mali Ban in tam zajel skrivača. Na Vodenicah pa je ena izmed patrulj naletela na domobranca, ki je prišel samovoljno čez noč domov. Ko se na poziv ni ustavil, je patrulja začela za njim streljati in ga je ubila. Pri njem je patrulja našla dokumente na ime Jožeta Furlana in o tem, da je na bolniškem dopustu. Padli je bil neoborožen, kar je dokaz, kako varne so se počutili domobranci v teh krajih. Pri njem pa je patrulja našla tudi nekaj slik padlih borcev NOV, med drugim tudi sliko padlega Žana Magistra, političnega komisarja 9. brigade, ki je padel v Velikem Lipju.

Ob 5. uri 3. aprila se je brigada zbrala pod Špilarjevo špico, kjer je bilo zborna mesto. Nato je krenila proti Tolstemu vrhu, Gabrju, Dolžu, Podgradu in je okoli 15. ure zasedla stare položaje v okolici Birčne vasi.

Dne 4. aprila ob 16. uri pa je na povelje divizijskega štaba odšla proti Lazam, kjer je dobila nekaj oblek. Z Laz je takoj odšla proti Dolenjim Sušicam, kjer je prenočila.

Ob 4. uri 5. aprila pa je odšla na pot proti Suhi krajini.² Med pohodom je imela brigada manjše slovesnosti. Glavni štab je namreč brigadi podelil naziv udarne brigade, tako da je postala vsa 15. divizija udarna, ker so bile udarne vse njene štiri brigade. S tem priznanjem se je končno le uresničila vroča želja mnogih borcev, podoficirjev, političnih komisarjev in oficirjev. Večina jih je smatrala, da je glavni štab samo popravil staro krivico.³

2 Dogodki med 23. marcem in 5. aprilom so opisani po »operativnem dnevniku«, knjigi Vida Jeriča »XII. slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada« ter po arhivu IZDG, fascikel 20/111 in 21/IV.

3 Dne 21. marca je štab 7. korpusa poslal glavnemu štabu predlog za podelitev naziva »udarna« 15. brigadi. Predlog je podpisal korpusni komandant Franc Poglajen.

V predlogu je tudi obrazložitev. Brigada naj bi dobila naziv udarne brigade zaradi šestnajstih uničenih motornih vozil na cesti Novo mesto—Metlika novembra 1943, zmag pri Vidmu, Zdenski vasi in Križki vasi, bojov na Vrščiku in okoli Hinj med 10. in 13. marcem 1945 ter velikih uspehov pri tekmovanju, ki je trajalo dva meseca 1945. leta. (Arhiv IZDG, fascikel 154/2.)

Pismenega dokumenta o proglasitvi brigade za udarno pa ni mogoče najti, prav tako tudi ni mogoče točno določiti datuma, kdaj je brigada zvedela za to priznanje.

Če je bil predlog podan 21. marca, lahko računamo, da je vsaj dva dni potoval, preden ga je dobil v roke glavni štab. Prav tako lahko računamo, da je nekaj časa trajalo, preden so odgovorni pretehtali vsa poročila o uspehih 15. brigade in ji sklenili podeliti naslov udarne. Vsaj dva dni je tudi trajalo potovanje ukaza iz glavnega štaba prek korpusnega in divizijskega v brigado.

Po izjavi Frante Komela, novega brigadnega političnega komisarja, ki je prišel na ta položaj 8. aprila, je tedaj brigada že imela naziv »udarna«. Tudi Franc Usenik, načelnik brigadnega štaba, ki je prišel v brigado 5. aprila, trdi, da je bila tedaj brigada že udarna.

Takoj po podelitvi naziva udarne brigade je delegacija, sestavljena iz članov Zveze komunistične mladine, odšla iz brigade v Metliko in tam sprejela od predstavnikov metliške mladine lepo izvezeno zastavo. To je bilo v začetku aprila.

Med pohodom je postal namestnik brigadnega komandanta poročnik Polde Jerman.⁴ dotlej načelnik brigadnega štaba. Dotedanji namestnik brigadnega komandanta Jakob Kosec pa je bil kot topniški podoficer bivše jugoslovanske vojske na lastno željo premeščen na enak položaj v 1. slovensko artilerijsko brigado.

OCENA RAZDOBJA

V razmeroma kratkem času, od 23. marca do 5. aprila, je imela brigada kar štiri spopade, torej poprečno vsak tretji dan enega. Vselej se je brigada branila z utrjenih položajev, enkrat je sovražniku tudi uspelo, da jo je presenetil. Toda presenečenje ni bistveno vplivalo na število žrtev, brigada pa je sovražnika s protinapadom pregnala z osvojenih položajev.

Najuspešnejši je bil za brigado spopad 31. marca, ko je odbila sovražnikov napad in zadala sovražniku hude izgube.

⁴ Polde Jerman je bil rojen 2. novembra 1920 v Črnomlju. Oče je bil ključavničar, tudi Polde se je po štirih razredih osnovne šole in štirih razredih meščanske izučil pri njem za ključavničarja. Predno je postal partizan, je delal nekaj časa pri okrajni cestni upravi. Z OF je sodeloval od začetka, 9. julija 1942 pa je prostovoljno vstopil v 2. bataljon Belokranjskega odreda. Od tam so ga poslali v Cankarjevo brigado. Najprej je bil v minerskem vodu, končal je tečaj za minerstvo na Hrvaškem. Nato je bil četni in bataljonski obveščevalec v 2. bataljonu Cankarjeve brigade, operativni oficir 3. bataljona in nazadnje komandant bataljona. Konec decembra 1944 pa je prišel v 15. brigado za načelnika štaba.

Imel je poročniški čin, aprila 1945 so ga predlagali za kapetana. Po vojni je ostal v JLA kot aktivni oficir.

Ob premestitvi Kosca v 1. slovensko artilerijsko brigado je nekaj dni začasno opravljal posle namestnika brigadnega komandanta poročnik Janez Kožar. Nato pa je korpusni štab poslal v brigado Franca Usenika, podporočnika, načelnika štaba Dolenjskega odreda, da bi prevzel posle namestnika komandanta. Vendar je v sporazumu s korpusnim in divizijskim štabom prevzel posle namestnika komandanta Jerman kot poročnik, Usenik pa je kot podporočnik postal načelnik brigadnega štaba. (Arhiv IZDG, fascikel 163/III; Polde Jerman in Franc Usenik — ustna vira.)

V SUHI KRAJINI IN NA ROGU

NAJHUŽI BOJI V VSEJ VOJNI

Dne 5. aprila, ko je brigada ob 11,30 zasedla nove položaje, je štela 299 navzočih in 105 začasno odsotnih. Torej se je v času, ko je bila pri Novem mestu, številčno nekoliko okrepila.

Brigadni štab se je s prištavnimi enotami naselil v vasi Male Lašče. 1. bataljon je bil vzhodno od Malih Lašč na položajih, 2. bataljon severozahodno od Primoža, 3. pa severovzhodno, medtem ko je bila minometalska baterija pod Bukovim vrhom, vzhodno od ceste Dvor—Kočevje.

Dne 6. aprila je 18. divizija napadla sovražnikovo postajanko v Strugah in pregnala od tam sovražnika. Zato je tega dne odšla ena četa iz 1. bataljona na Hinje, 7. aprila pa je tja odšel še preostali del 1. bataljona. Bataljon je nato zasedel Vršiček, ob 16. uri pa se je vrnil, ko se je vrnila iz akcije tudi 18. divizija.

Dne 7. aprila zvečer je brigada zasedla naslednje položaje:

Štab in prištabne enote so bile v Malih Laščah, 1. bataljon je bil zahodno od Malih Lašč na položaju, 2. je bil na Primožu, 3. pa severozahodno od Primoža. Tega dne je sovražnik prodiral iz Kočevja proti Staremu logu in je kazal očitne namene, da namerava končno zasesti vso cesto Kočevje—Dvor. Zato je po ukazu korpusnega štaba štab 15. divizije poslal čez Krko Cankarjevo in 12. brigado, ki sta napadli Mali in Veliki Lipovec, Vinkov vrh in Dvor. S to demonstrativno akcijo naj bi oslabil sovražnikov pritisk v Suhi krajini.

Dne 8. aprila je bil brigadni štab s prištavnimi enotami v vasi Sela. 1. bataljon je bil na položaju okoli vasi. 2. bataljon je bil na vzhodnih pobočjih Banjkovke. Tretji bataljon pa je zasedel hrib

Banjkovko. Minometalska baterija je bila v vasi Sela pri brigadnem štabu.

Tega dne sta prišla v brigado novi brigadni politični komisar Franta Komel¹ in njegov pomočnik Miran Vrančič².

Dne 8. aprila se je začela sovražnikova ofenziva v Suhi krajini. Potem ko se je nehala ofenziva proti enotam 9. korpusa, je namreč sovražnik poslal velik del svojih sil proti 7. korpusu. Najprej so sovražnikove enote prodrle iz Kočevja, Ribnice in Velikih Lašč ter odrinile sile 7. korpusa na zahodna pobočja Roga. Ko so vse sovražnikove enote dosegle svoj cilj, se je zjutraj 9. aprila ofenziva nadaljevala. Tedaj je sovražnik začel prodirati iz postojank v dolini Krke.

Dne 9. aprila zjutraj ob 5. uri je po ukazu divizijskega štaba 15. brigada zasedla položaje med Primožem in reko Krko. Brigadni štab je bil južno od Cegelnice, kjer je bila tudi minometalska baterija 15. divizije, ki jo je brigada dobila kot pomoč. 1. bataljon je bil severo-zahodno od Cegelnice, 2. na Ceglinci, tretji pa jugozahodno od nje.

Okoli 7. ure so izvidnice opazile sovražnikovo kolono kakih tristo moških, — 2. domobranski bataljon, ki je prodiral pod vrhom Primoža proti Stari gori. Brigada naj bi preprečila sovražnikov vdor iz Stranske vasi prek Stavče vasi na Jamo in Male Lašče, zdaj pa se ji je sovražnik pojavil za hrbtom, pred seboj pa je imela Krko

¹ Franta Komel je bil rojen v Ptuj 13. februarja 1924 kot sin primorskih beguncev. Tam je pred vojno hodil v gimnazijo in leta 1940 postal član Zveze komunistične mladine. Maja 1941 je moral pred Nemci iz Ptuja pobegniti. Zatekel se je v Novo mesto in se takoj vključil v delo OF. Dne 24. oktobra 1941 je odšel v novomeško četo. Kasneje je bil v II. grupi odredov, udeležil se je tudi njenega pohoda prek Gorenjske in Koroške na štajersko. Po padcu 1. pohorskega bataljona je bil med organizatorji 2. pohorskega bataljona in nato Pohorskega odreda. Po njegovi reorganizaciji v 11. brigado je bil v njej. Nato je bil v 13. brigadi in v štabu 4. operativne cone, kjer je bil obveščevalni oficir. Drugače pa je bil ves čas politični komisar. Iz štaba 4. operativne cone je odšel spet za političnega komisarja Koroškega odreda, nakar so ga poklicali v glavni štab in od tam poslali v 15. brigado, spet za političnega komisarja. Po vojni je bil do leta 1964 aktivni oficir. Upokojen je bil kot polkovnik, nakar se je znova aktiviral in je bil leta 1968 direktor republiškega zavoda za statistiko. (Vir: izjava Frante Komela.)

² Miran Vrančič je bil rojen 21. novembra 1922 v Metliki, kasneje pa se je družina preselila v Novo mesto. Potem ko je leta 1941 končal gimnazijo, se je jeseni vpisal na tehniško fakulteto v Ljubljani. Toda italijanske oblasti so jo že novembra zaradi študentskih akcij zaprle. Zato se je Vrančič vrnil v Novo mesto in se tam takoj povezal z OF. Kmalu je bil sprejet v članstvo Zveze komunistične mladine. Poleti 1942 so ga Italijani z drugimi vred aretirali in poslali v taborišče Treviso. Izpuščen je bil januarja 1943, nakar se je vrnil v Novo mesto, kjer se je zaposlil na železniški postaji kot pogodbeni delavec. V NOV je vstopil 9. septembra 1943 v Gubčevo brigado. Leta 1944 je končal srednji tečaj za člane Zveze komunistične mladine. Napredoval je od političnega delegata vođa do namestnika četrtega političnega komisarja in pomočnika bataljonskega. V 15. brigadi ni bil niti en cel dan, padel je 9. aprila. (Viri: kartoteka padlih in kartoteka komisarjev v arhivu IZDG; »operativni dnevnik«.)

in vrsto postojank. Zato je morala brigada nemudoma na nove položaje.

Prvi bataljon je odšel na hrib Primož, da bi zasedel Staro goro, nato pa vrh Primož, kjer je bil sovražnik. Ob 8,30 je bataljon zasedel Staro goro ter se začel pripravljati na napad na vrh Primoža. Toda pred napadom je prejel nujen ukaz korpusa štaba, naj takoj odide na Toplo reber in proti Rdečemu kamnu, kjer se je pojavil sovražnik.

Drugi in 3. bataljon sta zasedla položaje od Primoža do Stavče vasi, da bi tako zavarovala bok 10. brigadi, ki se je bojevala na Jami, kjer je sovražnik prodrl čez Krko in začel siliti proti Malim Laščam. Toda že ob 10. uri sta prejela ukaz korpusnega štaba za pohod na Toplo reber.

Ko je brigada šla skozi vas Male Lašče, je sovražnik odprl nanjo silovit topovski in minometalski ogenj. Imela je enega mrtvega in tri ranjence. Padel je pomočnik brigadnega političnega komisarja Vrančič, ki je prišel v brigado komaj prejšnji dan.

Nato je brigada nadaljevala pot proti Topli rebri. Tam je 2. bataljon dobil ukaz, naj prevzame od 24. brigade »Fontanot« položaje vzhodno od Rdečega kamna. Ob 14. uri je bataljon prišel tik pod vrh hriba, ne da bi kdo kaj bistvenega opazil. Nihče tudi ni vedel, da tam ni več 24. brigade, ampak da jo je zasedel 3. domobranski bataljon. Zato je bil bataljon precej brezskrben. Na čelu kolone so bili bataljonski komandant Anton Žnidaršič, pomočnik bataljonskega političnega komisarja Mile Milčinovič ter operativni oficir bataljona Franc Kobe. Tik pod robom hoste so stopili skupaj, eden izmed njih je izvil iz torbe zemljevid in začeli so ga primerjati z okolico. Tedaj pa je na skupino začel streljati sovražnik iz bližnje hoste in vse tri pokosil. Brez dvoma je po obleki, orožju in zemljevidu uganil, da ima pred seboj štab. Razen teh treh, ki so bili ubiti, je bil laže ranjen še en borec. Bataljon, ki je tako ostal skoraj brez vodstva, pa se je umaknil brez žrtev, saj so domobranci streljali v začetku samo na štab. Trupla padlih je sovražnik oskrnil, pobral pa orožje in dokumente.

Nato se je 2. bataljon umaknil na Rdeči kamen, kjer je bil

1. bataljon, ter prevzel njegove položaje. Obenem je na Rdeči kamen prišel tudi 3. bataljon.

Brigadni štab pa je poslal 1. bataljon na položaj, kjer je padel

2. bataljon v zasedo, da bi tam napadel sovražnika in ga pregnal. Bataljon se je tej vzpetini približal od juga, toda na sovražnika ni

več naletel. Domobranci so namreč že prej s položajev vzhodno od Rdečega kamna odšli proti severu ter tam napadli 24. brigado. Po krajšem spopadu so jo prisilili k umiku.

Tedaj je nastala na vsem območju zmeda. Patrulje so dajale o sovražniku povsem protislovne podatke, res pa je, da je bila orientacija zaradi gozdov in enoličnih vzpetin hudo težka. Šele ob 19. uri je brigadni štab ugotovil, da je sovražnik ostal južno od Luške gorice, in sicer je bilo tam 300 do 500 Nemcev in domobrancev.

Korpusni štab je takoj ukazal to sovražnikovo skupino napasti z dvema bataljonom. Toda tik pred napadom je ukaz preklical in ukazal, naj brigada z ogledovanjem temeljito razišče, kje je sovražnik in koliko ga je. Zato sta odšli proti Luški gorici dve bojni patrulji. Trikrat sta se spopadli z Nemci in domobranci, nato pa sta se brez izgub umaknili. Tako sta ugotovili, da je sovražnik zasedel ves greben.

V tem času je imela brigada v vsakem bataljonu že prenosne radijske oddajnike in sprejemnike. Toda radiotelegrafisti še niso bili dovolj izurjeni v oddajanju in sprejemanju, pa tudi z aparati še niso znali ravnati. Zato so bili pogosto oddajniki in sprejemniki le nekoristno breme. Prav tako ni bilo zaradi stalnih premikov mogoče napeljati telefonskih žic. Zato so spet prišli do veljave kurirji, ki so bili najstarejši in najbolj zanesljiv način za zvezo. Toda kurirji so se po obširnih in neprelozljivih gozdovih, kjer še nikoli niso bili, velikokrat izgubili.

Zjutraj 10. aprila se je vsa brigada zbrala na Rdečem kamnu, le minometalska baterija je bila na Komolcu. Ob 6. uri sta 1. in

3. bataljon odšla proti Luški gorici, da bi tamkaj v skladu z novim ukazom napadla sovražnika, 1. bataljon naj bi ga napadel od jugovzhoda, 3. pa od severa. Najprej sta se oba bataljona približala na strelno razdaljo, potem pa je divizijska minometalska baterija začela streljati, bataljona pa sta v strelski vrsti začela prodirati proti sovražnikovem položaju. Okoli 7,30 se je začel spopad.

Sovražnik je na napad odgovoril s silovitim streljanjem, toda bataljona sta kljub temu počasi le napredovala in ga potiskala na zmeraj ožji prostor. Do 11,30 sta ga obkolila s treh strani in stisnila na zelo majhen prostor. Tedaj se je sovražnik začel umikati, na Luški gorici pa je pustil močno zaščitnico, ki se je še bolj srdito upirala. Ob 12. uri je obema bataljonom prišel na pomoč tudi divizijski jurišni bataljon. Z njegovo pomočjo sta bataljona še enkrat napadla

in prisilila sovražnika k begu. Na poti pa je sovražnik pustil trupla sedmih padlih vojakov.

Petnajsta brigada je imela enega mrtvega in sedem ranjenih. Med ranjenimi je bil tudi vršilec dolžnosti komandanta 3. bataljona Edvard Semenič. Po oceni štaba je v tem spopadu 1. in 3. bataljon ubil kakih pet, ranil pa kakih dvajset sovražnikovih vojakov.

Ob 14. uri sta se oba bataljona skupaj z divizijskim jurišnim bataljonom vrnila na Rdeči kamen. Tam sta si izpopolnila zaloge streliva, nato pa sta po krajšem počitku ob 19. uri skupaj z divizijskim jurišnim bataljonom odšla proti Staremu logu. Tam se je namreč po poročilih patrulj zadrževal sovražnik. Toda preden so vsi trije bataljoni prišli tja, se je sovražnik že umaknil in ga več bojnih patrulj ni moglo odkriti. Zato sta se 1. in 3. bataljon vrnila k brigadenemu štabu, kamor sta prišla ob 4. uri 11. aprila.

Dne 11. aprila je bil 1. bataljon na Luški gorici. Na Rebri je bil 2. bataljon, 3. bataljon pa vzhodno od Rdečega kamna. Brigadna minometalska baterija je bila na Rdečem kamnu. Bataljoni so bili na položajih, toda borci so lahko počivali, razen straž in patrulj. Uspeh prejšnjega dne je precej dvignil moralo. Tudi zveze bataljonov z brigadnim štabom so bile dobre, ker so radiotelegrafisti usposobili svoje oddajnike.

Naslednjega dne, to je 12. aprila, pa je sovražnik, 1. in 4. domobranski bataljon, znova napadel 1. bataljon na Luški gorici. Ob 7,35 se je bataljon spopadel s sovražnikovo kolono, ki je štela kakih tristo mož in ki je prodirala od jugozahoda. Straže so sovražnika pravočasno opazile, zato je bataljonski štab poslal glavnino svojih sil na polovico pobočja. Sovražnik je napadel odločno in je za vsako ceno skušal vreči bataljon z Luške gorice, toda kljub večkratnim jurišem mu to ni uspelo. Ob 9,35 je 3. bataljon poslal na pomoč

1. bataljonu eno četo. Ta je sovražnika napadla v desni bok in hrbet. To je med domobranci in Nemci, ki so bili že obupani zaradi trmoglavega odpora 1. bataljona, povzročilo tako zmedo, da so začeli bežati.

Toda ob 10. uri je sovražnik znova napadel 1. bataljon. Opaziti je bilo, da zdaj napada kakih petsto vojakov, kar je pomenilo, da je sovražnik dobil okrepitev. Tedaj je 1. bataljonu prišla na pomoč Cankarjeva brigada z divizijskim jurišnim bataljonom.

Ob 13. uri je 1. bataljon prejel ukaz divizijskega štaba, naj zasede položaje na hribu Reber med 2. in 3. bataljonom, zato je zapustil bojišče, kjer sta se Cankarjeva in jurišni bataljon še bojevala.

Tudi 3. bataljon se je ob 9,45 spopadel z drugo sovražnikovo kolono vzhodno od Rdečega kamna. Tudi ta je štela kakih tristo mož, napadala pa je od zahoda.

Prostor med 2. in 3. bataljonom ni bil zaseden, zato se je 3. bataljon, potem ko je odbil že tretji sovražnikov juriš, premaknil na sosedni greben, jugozahodno od Rdečega kamna, njegove položaje pa je zasedel del 1. bataljona Cankarjeve brigade z eno četo iz divizijskega jurišnega bataljona. Med vzroki za umik je bila tudi bojazen, da ne bi sovražnik bataljonu prodril za hrbet in ga tako odrezal od 2. bataljona.

Tudi na novih položajih se je bataljon kmalu spopadel s sovražnikom. Boji so trajali vse do 14. ure. Sovražniku je vseeno uspelo pregnati bataljon s položajev. Tam se je začel mrzlično utrjevati, vmes pa je z več napadi skušal pregnati 3. bataljon 15. brigade, del

1. bataljona Cankarjeve in četo jurišnega bataljona.

V bojih tega dne je brigadni štab sodil, da je v boju s 1. bataljonom padlo petnajst, ranjenih pa je bilo dvajset sovražnikovih vojakov, v bojih s 3. bataljonom pa je padlo dvanajst, ranjenih pa da je bilo 35 sovražnikovih vojakov. Brigada je imela enega ranjenca.

Ob 17. uri je brigada nekoliko spremenila svoj razpored. 1. bataljon je zasedel položaj na vzhodni strani hriba Reber, 2. bataljon se je razporedil po grebenu proti Kunču, 3. bataljon pa je zasedel hrib Reber. Minometalska baterija in brigadni štab s prištabnimi enotami so bili pri 3. bataljonu.

Boji so se nadaljevali naslednjega dne, 13. aprila, ko je ob 9. uri začelo proti hribu Reber prodirati kakih štiristo sovražnikovih vojakov. Po hudih bojih je sovražniku uspelo zasesti vrh hriba Reber, toda podaljška grebena, ki ga je branila brigada, kljub več jurišem ni mogel osvojiti. V srditih bojih sta se obe strani bojevali predvsem z ročnimi bombami. Tudi na Rebri se je sovražnik takoj začel utrjevati in zato od 15. ure dalje ni več napadal. Položaji brigade in sovražnikove skupine na Rebri so bili ponekod komaj štirideset metrov drug od drugega. Kljub goščavi in skalovju so borci 15. brigade še nadalje napadali sovražnika. Predvsem so se odlikovale ostrostrelske skupine.

Brigadni štab je sovražnikove izgube v bojih 13. aprila ocenil na petnajst mrtvih in trideset ranjenih, brigada sama pa je imela tri laže ranjene.

Dne 14. aprila je bila vsa brigada v strogi pripravljenosti, bataljoni so bili ves dan na položajih. Brigadni štab in 3. bataljon sta bila

pri vasi Kunc, 1. in 2. bataljon pa na podaljšku grebena Reber. Minometalsko baterijo je brigada začasno oddala pod poveljstvo divizijskega štaba. Sovražnik je bil še vedno na hribu Reber, sicer pa bojov ni bilo, razen vznemirjevalnih akcij ostrostrelcev. Naslednjega dne, 15. aprila, so bili vsi trije bataljoni nad vasjo Kunč, sovražnik pa je na hribu Reber popolnoma miroval. Zato je brigada dobila ukaz, naj ga 16. aprila napade.

Dne 16. aprila sta ob 8. uri odšla proti Šemberku in Staremu logu 2. in 3. bataljon, da bi zavarovala območje od sovražnikovih posegov s te strani. Reber pa je takoj zatem napadel divizijski jurišni bataljon. Ob 10. uri mu je prišel na pomoč tudi 1. bataljon 15. brigade, ki naj bi v napadu sodeloval od vzhoda. Divizijski jurišni bataljon in 1. bataljon 15. brigade sta sovražnika ob 12. uri pregnala s hriba Reber na podaljšek grebena, kjer se je začel spet utrjevati. Napad obeh bataljonov je odbil, ni pa kazal volje za protinapad.

Popoldne je sovražnika, 4. domobranski bataljon, ki je zavzel tudi Rdeči kamen, napadla Cankarjeva brigada. Prisilila ga je k umiku, toda ko je odšla drugam, je sovražnik Rdeči kamen znova zasedel. Med napadom je 1. bataljon z Rebri podpiral Cankarjevo brigado s tem, da je obstreljeval vas. S tem je pripomogel k sovražnikovemu begu.

Sovražnik je na položaje 15. brigade proti večeru izstrelil kakih 30 min, toda brez vsakega uspeha. Brigadni štab je sovražnikove izgube ocenil na štiri mrtve in sedem ranjenih, brigada pa je imela enega mrtvega. To je bil komandant 1. bataljona poročnik Ludvik Vider. Tako so ostali brez komandantov vsi trije bataljoni.

Dne 17. aprila so bili vsi trije bataljoni 15. brigade pri vasi Kunč, sovražnik pa je držal hrib Reber. Še vedno sovražnik ni kazal znakov svoje navzočnosti, le okoli 5. ure je odšla večja patrolja iz Starega loga proti Kunču. Kakor hitro pa je patrolja opazila, da so jo zapazili, se je nemudoma vrnila. Zaradi tega je brigadni štab sklepal, da je patrolja le izvidniška. Tam okoli sta bila 1. in 6. domobranski bataljon.

Boji so se nadaljevali tudi naslednjega dne, to je 18. aprila. Ob 8,30 se je 2. bataljon spopadel s sovražnikovo patroljo, ki je štela trideset do štirideset mož, in jo takoj zapodil v beg. Štab je sklepal, da je ta patrolja hotela ugotoviti moč in razpored naših enot.

Ob 12. uri je hotela skupina kakih sedemdesetih sovražnikovih vojakov na zelo zviti način presenetiti 15. brigado. Cankarjeva brigada je namreč prejela ukaz za premik na druge položaje in takoj

odšla na pot. Sovražnikova skupina je skušala to izkoristiti tako, da se je pomikala za kolono Cankarjeve brigade. Tako je skušala vdreti v zaledje 15. brigade. Toda zaradi odhoda Cankarjeve je tudi 15. brigada nekoliko spremenila razpored svojih sil. Tako se je nenadoma sovražnikova skupina znašla pred položaji 3. bataljona, ki jo je nemudoma napadel. Skupina se je v neredu umaknila, pri tem pa je imela tri huje ranjene, medtem ko 3. bataljon ni imel žrtev.

Ob 18. uri je brigada odšla na nove položaje, ki jih je zasedla ob 20,30. 1. bataljon je branil položaje južno od Vinske poti, severno od Kraljevega kamna je bil 2. bataljon, severno od Kamenjaka pa 3. bataljon. Minometalska baterija je bila vzhodno od 2. bataljona, kjer je bil tudi brigadni štab s prištavnimi enotami.

Do 22. aprila ni imela bojev, njen razpored pa je ostal isti. 21. aprila je dobila popolnitev. Ukinjena je bila namreč 5. prekomorska brigada, ki je prišla iz Italije prek Visa in Dalmacije v Belo krajino in dalje na območje okoli Dolenjskih Toplic, kjer je skupaj z enotami 18. divizije sodelovala v bojih. Njene borce, podoficirje in oficirje, so razdelili po razredčenih enotah 7. korpusa. 15. brigada je dobila 149 borcev. Med njimi je bil tudi novi pomočnik političnega komisarja brigade Anton Bartolj-Miha⁵, ki je zamenjal Vekoslava Robiča. Tako je štela 15. brigada 22. aprila skupno 482 borcev ter 98 začasno odsotnih. Nove borce so popisali in razdelili po četah.

Dne 22. aprila je ob 11. uri zaseda 1. bataljona napadla sovražnikovo patroljo dvajsetih mož. Ta je šla z Rebri proti Staremu logu. Pot je ta patrolja prekoračila le kakih osemdeset metrov od zasede. Takoj nato jo je zaseda napadla. Patrolja je pobegnila in le od daleč oddala proti zasedi nekaj rafalov. Bataljonski štab je poslal zasedi na pomoč en vod, ki pa ni mogel več ugotoviti, kam je patrolja izginila. Po sledovih je bilo sklepati, da sta bila dva domobranca ranjena, zaseda pa ni imela izgub.

⁵ Anton Bartolj-Miha je bil rojen 12. septembra 1911 v Novem mestu. Pred vojno je živel na Jesenicah na Gorenjskem, kjer je delal v železarni. Leta 1941 se je vrnil v Novo mesto in se zaposlil kot delavec v železniški kurilnici. Tam se je takoj vključil v OF. Leta 1942 so ga sprejeli med kandidate za člana KP, 5. junija 1943 pa je bil sprejet. V NOV je vstopil 12. septembra 1943 v 14. brigado (»Železničarsko«). Takoj je postal bataljonski politični komisar. Ko je bila brigada razpuščena, je odšel v 10. brigado, kjer je bil na razporedu. Pozimi 1943 na 1944 je bil v Gorskem Kotarju hudo ranjen. Odpeljali so ga v Dalmacijo in nato na Vis, od tam pa v Italijo in nazadnje celo na Malto. Ko je ozdravel, so ga poslali v Gravino, kjer je postal politični komisar šole. Po ustanovitvi 5. prekomorske je bil v njej pomočnik brigadnega političnega komisarja. Po razpustu te brigade je prišel v 15. brigado na isto dolžnost.

Po vojni je bil šef železniške postaje, nato je končal dveletno sindikalno šolo. Ko jo je končal, je bil več let uslužbenec Centralnega odbora Zveze sindikatov Jugoslavije, nato pa uslužbenec CK ZKJ. Po upokojitvi leta 1966 se je vrnil v Ljubljano, kjer zdaj živi (Anton Bartolj — ustni vir).

Nove položaje je brigada zasedla šele 24. aprila ob 18. uri. 1. bataljon je zasedel Babjo gorico, drugi je bil desno od prvega ob Vinski poti in ob poti proti Kunču, 3. bataljon pa je bil zahodno od Faberjevega križa, kjer je bil tudi brigadni štab. Minometalska baterija je bila pri Faberjevem križu. Tačas je bil na Podstenicah novoustanovljeni 12. domobranski bataljon.

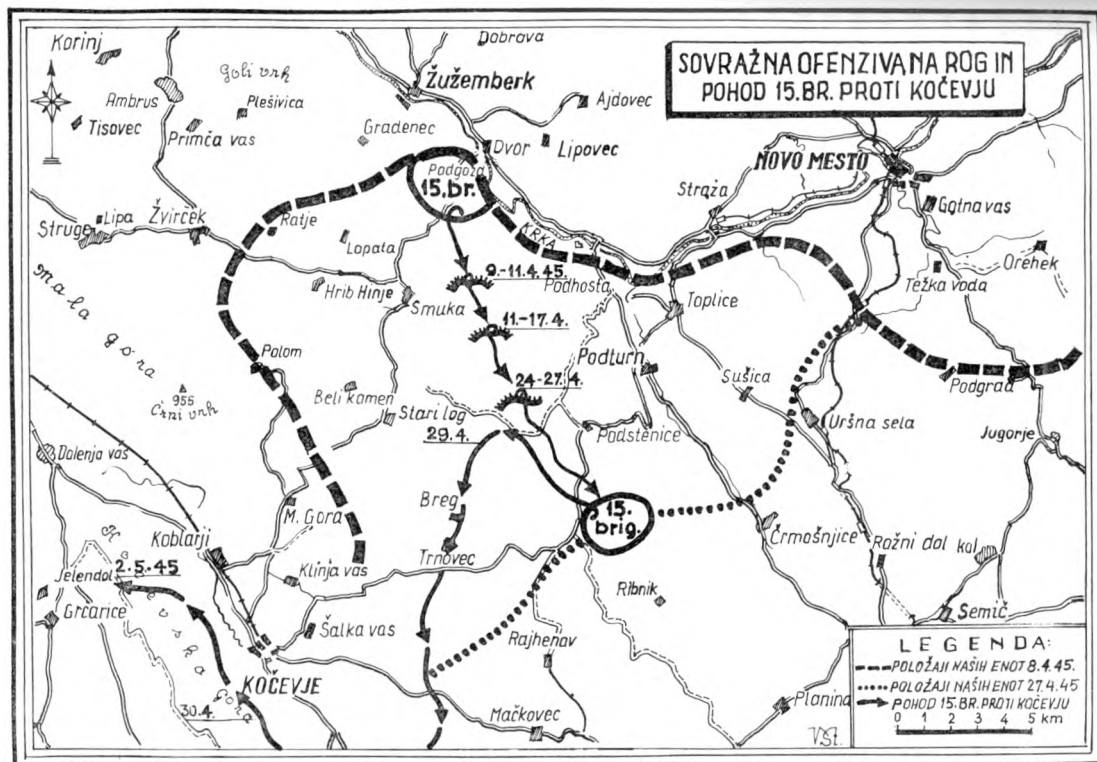
Med premikom na nove položaje je 2. bataljon naletel na močnejšo sovražnikovo patroljo. Takoj jo je napadel in zapodil v beg. Če je imela kaj izgub, se ni dalo ugotoviti, bataljon pa je imel enega mrtvega. Zaplenil je zaboj s 500 naboji za »Šarce« in deset trakov z naboji. Takoj po prvih strelah sta 1. in 3. bataljon odšla prek Kunča, da bi patrolji odrezala umik, toda bila sta že prepozna.

Dne 25. aprila je ob 10. uri bojna patrolja 1. bataljona napadla sovražnikovo patroljo blizu Kunča. Patrolja se je takoj vrnila na Reber. Izgube patrolje niso bile znane, bojna patrolja pa jih ni imela.

Dne 26. aprila je bil 1. bataljon ob Vinski poti in ob poti proti Kunču. 2. bataljon je bil vzhodno od Faberjevega križa, tretji pa zahodno od Babje gorice. Brigadni štab je bil pri 2. bataljonu, minometalska baterija pa pri Faberjevem križu. Od 4. do 12. ure so imeli bataljoni vsak po eno četo v zasedi ob poteh, po katerih je sovražnik pošiljal oskrbo svoji enoti na hribu Reber. Toda nobena od zased ni naletela na sovražnika.

Toda 27. aprila je ob 6,30 četa iz 2. bataljona, ki je bila v zasedi pri Kunču, zagledala sovražnikovo kolono kakih 150 mož. Takoj jo je napadla in po krajšem boju pognala v beg. Nato se je četa vrnila k bataljonu. Tudi patrolja iz 1. bataljona se je spopadla s sovražnikovo patroljo na cesti, ki pelje proti Kunču. Nanjo je naletela ob 8. uri. Pol ure kasneje se je s to sovražnikovo patroljo udarila še ena patrolja na Vinski poti. Obe patrolji sta bili šibkejši od sovražnikove in sta se zaradi tega morali umakniti. Sovražnik ju ni zasledoval.

Ob 10,30 je prejel 1. bataljon ukaz za premik na Babjo gorico. Med premikom pa je na križišču Vinske poti in poti proti Kunču naletel na sovražnikovo kolono, ki je štela kakih dvesto mož in je imela s seboj tudi dva lahka topova. Razvil se je srdit spopad, ker si je sovražnik hotel izsiliti prosto pot proti Podstenicam. Po polumnem spopadu je 1. bataljon sovražnika prisilil k umiku, tako da mu je z eno četo udaril v hrbet. Nato se je sovražnik začel umikati po Vinski poti proti Babji gorici, kjer je njegovi koloni prišla na pomoč druga. Obe koloni sta skušali preprečiti, da bi ju 15. brigada

zasledovala. Toda 1. bataljon je takoj jurišal na Babjo gorico in jo zavzel, nato pa zasledoval sovražnika proti zahodu. Med tem pa je prejel ukaz, naj se vrne v sestav brigade, ki je dobila ukaz za premik na nove položaje.

Tretji bataljon pa se je bojeval s skupino osemdeset do sto sovražnikovih vojakov, ki je prišla iz Starega loga. Napadel jo je zahodno od svojih položajev in jo razpršil, tako da se je en del kolone umaknil proti Staremu logu, en del pa proti Kuncu in nato na Reber.

Okoli 15. ure se je brigada premaknila proti ostankom žage na Rogu, ker se je tudi tam že pojavil sovražnik. 2. in 3. bataljon sta odšla, da ti ga napadla. Toda sovražnik se je že pred tem umaknil proti Kočevju. Zdaj je 1. bataljon zasedel položaje na križišču, 2 km severno od žage Rog. Imel je nalogo, da brani zaledje 2. in 3. bataljona, ki sta odšla napadat.

Brigadni štab je ocenil sovražnikove izgube v vseh bojih 27. aprila na devetnajst mrtvih in petintrideset do štirideset ranjenih. Brigada je imela dva ranjena, zaplenila pa je 30 ročnih bomb, nekaj pasov z naboji za »Šarce« ter 1000 nabojev za »mavzerice«. Sama pa je med drugim postrelila 7000 nabojev za »brenč«.

Dne 28. aprila sta bila 1. in 2. bataljon na položajih na Babji gorici. Tretji bataljon je bil zahodno od Kraljevega kamna, brigadni štab in minometalska baterija pa sta bila na Breznovem križu. Bojev ni bilo. Ena izmed patrolj je opazila skupino 40—50 sovražnikovih vojakov, ki so odhajali iz Starega loga proti Kočevju,⁴ čeprav je sovražnik še vedno ostal na Rogu in v okolici Dolenjskih Toplic. Tako je bil 12. domobranski bataljon še 1. maja 1945 na Rajhenau, 30. aprila pa 1. domobranski bataljon v Podhosti.

Boje 15. brigade pa ne moremo opisati, kot da bi bila brigada sama. Od 9. aprila dalje je sovražnik na široki fronti s črte Kočevje—Dvor začel prodirati na Rog, ki je veljal za nezavzetno partizansko trdnjavo in ki ga je sovražnik vse od leta 1941 dalje le redkokdaj obiskal. V začetku tega prodiranja so bili v Suhi krajini tudi deli 18. divizije, kasneje pa je ta divizija odšla na območje Dolenjskih Toplic. Tam se je bojevala s sovražnikom, ki je zasedel Dolenjske Toplice, Podhosto, Meniško vas in celo Podturn, nato pa začel prodirati po cesti Podturn—Semič. Začeli so se hudi boji. Ko je prišla na to območje 5. prekomorska, sveža, dobro izurjena in številna, je

* Dogodki med 5. aprilom in 30. aprilom so opisani po »operativnem dnevniku«, piščevih spominih ter arhivu IZDG, fascikel 20/111 in 21/IV.

18. divizija z njeno pomočjo zavrnila sovražnikov sunek proti Semiču. Boji so trajali do konca aprila.

Medtem se je na glavnih bojiščih zgodila vrsta odločilnih dogodkov. 6. aprila je Jugoslovanska armada prebila »sremsko fronto« in začela prodirati med Dravo in Savo proti zahodu. 4. armada pa je po zavzetju Ogulina in po preboju »Zvonimirove linije« nezadržno prodirala proti Reki, proti koncu meseca aprila pa je prek Istre vdrla v neposredno okolico Trsta. Pri tem je prebila sovražnikovo zaporno črto na črti Kočevje—Reka.

Sredi aprila je prišla tudi 4. armada na črto Karlovac—Reka. Z osvoboditvijo Ogulina in vseh zasedenih krajev ob železnici Reka—Karlovac je bila odstranjena tudi prepreka, ki je ločila Belo krajino in območje ob gornjem toku Kolpe od Korduna. Naša vojska je začela pri Vinici graditi most za enote 4. armade in za oskrbovalne kolone, ki so začele voziti hrano in strelivo v Belo krajino.

Sovražnik iz Ogulina in z »Zvonimirove linije« pa se je poskušal umakniti prek Bele krajine. Zadržale so ga zaledne enote, ki so v naglici organizirale obrambno črto ob Kolpi med Vinico in Metliko. Korpusni štab je nato poslal na to območje kot okrepitev še 8. brigado.

Bojev na Rogu in na območju okoli Dolenjskih Toplic se je udeležila večina sovražnikovih čet, ki so bile v tistem času na Dolenjskem. Po ocenah naše obveščevalne službe je bilo konec aprila v trikotniku Ljubljana—Postojna—Kočevje okrog 17 000 sovražnikovih vojakov. Vdor na Rog je bil s sovražnikove strani poskus, da bi ustvaril obrambno črto, ki bi 4. armadi preprečila vdor v Slovenijo in jo zadržala ob Kolpi. Bržkone je sovražnikovo poveljstvo sklepalo, da bo 4. armada skušala vdreti v Slovenijo med Karlovcem in Reko ter napasti najprej Novo mesto in Kočevje prek Bele krajine. Nemške in kvizlinške čete bi se 4. armadi uprle v frontalnih bojih. Nemci tedaj niso imeli več zadosti moči, da bi se vmešavali v domobransko-četniško-ljotičevske-nedičevske zadeve, pa tudi spoznali so, da je vojna zanje dokončno izgubljena. Zato pa so načrti kvizlinških enot, da bi branili Slovenijo ob Kolpi, ustrezali njihovim, ker so te čete vezale sile 4. armade daleč od poti za umik nemških čet z Balkana.

Politična in vojaška vodstva kvizlinških enot so imela v načrtu med boji proti 4. armadi počakati nemško kapitulacijo, uprizoriti tik pred njo ali v istem trenutku nekakšen vojaški udar, sestaviti

enotno vlado in poveljstvo ter zaprositi za pomoč Združene države Amerike, Anglijo in Francijo.

Zaradi trdovratnega odpora 7. korpusa pa sovražniku ni uspelo prodreti do Kolpe. V zagrizenih bojih na Rogu je sovražnik izgubil nekaj dragocenih dni, ne da bi uresničil strateško nalogo. Medtem je 4. armada udarila v smer, kamor sovražnik ni pričakoval, mimo Reke in prek Istre proti Trstu. Ta prodor je ogrozil bok

⁵ O načrtih združenih reakcionarjev v zvezi s Slovenijo je med drugimi pisal tudi brat voditelja gibanja »Zbor« Jakov Ljotič v glasilu srbskih emigrantov »Iskra«, ki izhaja v Münchnu. V 17. letniku, številke 362—363, je 15. aprila 1966 izšel njegov članek »Slovenija ob koncu vojne 1945. leta«. V tem članku opisuje, kako so predstavniki vseh gibanj, ki so se bojevala proti NOV in nato proti JA, prizadevali, da bi vsa ta gibanja združili pod vodstvom Draže Mihailoviča, ki bi postal vrhovni poveljnik nove vojske. V to vojsko bi prišli vsi četniki Draže Mihailoviča, pripadniki »Srbskega prostovoljskega korpusa« (Ljotičevci), pripadniki »Srbske državne straže x (nedičevci), pripadniki Srbske obmejne straže, slovenski domobranci, primorski domobranci, slovenski četniki, pripadniki 162. nemške divizije »Turkestanske«, vse druge enote, sestavljene iz sovjetskih državljancev v Primorju, vse enote generala Vlasova in novostanovljena hrvaška vojska pod poveljstvom generala Matije Parca.

Ta vojska bi branila Slovenijo pred vdorom čet JA od vzhoda. V primernem trenutku bi se »ločila« od Nemcev, oklicala samostojno Slovenijo s Trstom in Gorico, začela mobilizirati, nazadnje pa bi poklicala v deželo kralja Petra II. Slovenija bi nato odigrala vlogo nekakšne »druge solunske fronte«. Iz nje bi enote kraljevske vojske prodirale proti vzhodu in postopoma osvajala vedno nova območja, tam mobilizirala in krepila svojo vojsko. S to zamisljo sta bila seznanjena škof Rožman in general Rupnik. Rupnik je bil celo predviden za načelnika štaba Draže Mihailoviča. Prav tako so bili z načrti seznanjeni tudi Nemci, ki niso ugovarjali, ampak so po svoje celo pomagali pri teh načrtih z razporeditvijo svojih enot in njihovo udeležbo v bojih, četniki, Ljotičevci in nedičevci pa so bili sploh razporejeni v Istri, Primorju in južno od Kočevja, torej na predvideni obrambni črti. Nemci so prve mesece leta 1945⁶ iz sovjetskih vojnih ujetnikov in nekdanjih belogardistov pospešeno ustanavljali že omenjen posebni polk SS »Varjag«, ki bi v bojih prav tako odigral posebno vlogo.

Tudi Angležem in Američanom je ta načrt ustrezal, zato so ga skušali podpreti, ne da bi se kompromitirali pred očmi svetovne javnosti. V zvezi s temi načrti so Nemci spomladi 1945 izvedli tudi več ofenzivnih čiščenj na ozemlju 9. korpusa in 4. operativne cone.

O sovražnikovih načrtih glede obrambne črte ob Kolpi pa so povedali tudi prebežniki iz polka »Varjag« in drugih enot nemške vojske. Ti so vedeli povedati, kako se je med sovražnikovimi vojaki govorilo, da je načrt ofenzive na Rog potisniti partizane proti hrvaški meji in jo nato zasesti ter braniti. Po drugi strani pa je znano, da je tudi glavni štab predvideval umik 7. korpusa čez Kolpo, če bi bil pritisk le prehud. V zvezi s tem so z letali evakuirali iz Bele krajine že večino civilnih beguncev. Toda 7. korpus je zadržal sovražnikov pritisk, prav tako pa sta zdržala vsak na svojem območju tudi 9. korpus in 4. operativna cona. Ta dejavnik je skupaj z naglim vdorom 4. armade v Trst ter razsulum sovražnikovih čet prekržal sovražnikove načrte. (Vir: arhiv IZDG, fascikel 157-a.)

Za celotno zadnje razdobje vojne na Dolenjskem, zlasti na območju, kjer je bilo težiče bojov 7. korpusa, pa velja, da so viri zelo pomanjkljivi. Zlasti sovražnikovih dokumentov je zelo malo. Domobranskega gradiva je nekaj več kot nemškega. Toda tudi ohranjeni dokumenti so zelo skopi in pomanjkljivi. Tako kot pri Nemcih se je tudi pri domobrancih že začel nered, znanilec bližnjega poraza in razkroja vojaške organizacije. Razen tega pa je vladala tako na sovražnikovi kot na naši strani velika razgibanost. Skoraj vse enote 7. korpusa in vrsta sovražnikovih enot so se znašle na razmeroma ozkem prostoru. Položaj se je menjal iz dneva v dan, včasih tudi od ure do ure. Tako naša kot sovražnikova vojska se je bojevala v zelo hudih razmerah, ob velikem pomanjkanju hrane, daleč proč od naseljenih krajev, v skoraj neprehodnih gozdovih. Vasi, v katerih so prebivali nekdanji Kočevjarji, so bile namreč že od 1941 dalje prazne. Zaradi tega razen v nekaj primerih ni bilo mogoče ugotoviti, s katerimi sovražnikovimi enotami se je bojevala 15. brigada.

sovražnikovi skupini med Novim mestom in Kočevjem. Zato se je sovražnik z Roga naglo umaknil zadnje dni aprila in prve dni maja.

Na umik nemških in domobranskih enot z Roga pa je brez dvoma vplival tudi neuspeh nemške 104. lovske divizije. Ta je skušala pri Vinici prekoračiti Kolpo in je v bojih že poškodovala most, ki so ga tamkaj gradile inženirske enote naše vojske oziroma »1. gradbena brigada«. Ta divizija je skušala iz Like prodreti v Slovenijo in se pridružiti nemško-domobranskim enotam v okolici Kočevja, na Rogu in v novomeški okolici. Toda naše enote so poskus Nemcev, da bi se prebili na slovensko stran, 28. aprila onemogočile.

OCENA RAZDOBJA

V času med 5. aprilom in 30. aprilom je imela brigada hude obrambne boje, čeprav je nekajkrat tudi sama napadala. Bojevala se je v težko prehodnih gorskih gozdovih na razmeroma precejšnji nadmorski višini in so borci zato trpeli zaradi mraza.

V tem času je imela brigada šest večjih spopadov, in sicer: 10. aprila na Luški gorici, na Rebri 12. in 13. in 16. aprila, 18. aprila v okolici Kunča ter 27. aprila prav tako v okolici Kunča.

Kljub težavnemu zemljišču pa je brigada uspela skoraj vedno sovražnika pravočasno odkriti in zdržati vse njegove napade. Dne

10. aprila pa je tudi sama napadla in dosegla pomemben uspeh.

Sovražnik je v tem času zasedel pregledne položaje na višinah v gozdu in se tam utrdil s sistemom kritij za strelce, izkopanih v zemlji ali zloženih iz kamenja. Prav taka kritja je uredila tudi 15. brigada.

V teh dneh je 15. brigada s svojim bojnim delovanjem po svoji moči prispevala k naporom vsega 7. korpusa, da se sovražnik na Rogu ni mogel ustaliti in da se je moral braniti. S tem je 7. korpus v marsičem prekrizal račune mednarodne reakcije.

Silovitost bojov ponazarja seznam sovražnikovih enot, ki so se udeležile ofenzive, potem ko je bila končana ofenziva proti 9. korpusu. Poleg sedmih ugotovljenih domobranskih bataljonov so v ofenzivi sodelovale razne brambovske čete domobrancev, od Nemcev pa en bataljon 25. SS policijskega polka, ves polk »Varjag«, 17. SS policijski polk, dva bataljona 28. SS policijskega polka, 3. SS motorizirani orožniški bataljon ter 1. in 14. policijska tankovska četa.

POHOD PROTI LJUBLJANI IN KAMNIKU

OKOLI KOČEVJA

Zjutraj 30. aprila je brigada prišla v vas Mozelj. Po dolgotrajnem bojevanju po gozdovih je bila potrebna počitka, razen tega pa so se borci morali ostriči, obriti, umiti in spraviti v red obleko, opremo in orožje. Več kot očitno je bilo, da se bliža zmaga in z njo pohod v velika mesta.

Ob tem času so enote 4. armade ter 9. korpusa začele biti zadnje boje v Trstu. Postojanke na črti Ljubljana—Kočevje pa bi utegnile biti izhodišče za sovražnikovo protiofenzivo v bok 4. armadi in njenim preskrbovalnim zvezam mimo Reke. Zato je moral 7. korpus kot pobočnica 4. armade po svoje prispevati k izgonu sovražnika, posebno še, ko sta bila 7. in 9. korpus tudi stvarno vključena v 4. armado. 15. divizija se je začela pripravljati za napad na Kočevje.

Tako je v noči med 30. aprilom in 1. majem dobila 15. brigada ukaz, naj zasede Rogati hrib in Štalcerski hrib kot izhodiščne položaje za napad na Kočevje. 1. bataljon je že zjutraj odšel, da bi napadel sovražnika, ki je bil po podatkih patrolj na Burgerjevem bregu. Tretji bataljon naj bi ta vrh napadal od južne strani, 2. bataljon pa naj bi bil na Rogatem hribu pri brigadnem štabu za rezervo. Napad naj bi zavarovala 12. brigada.

Toda sovražnika na Burgerjevem bregu ni bilo več. Zato je

1. bataljon nadaljeval pohod vzhodno od Kočevja in se povzpел na Fridrihštajn. Vzporedno z njim je na Fridrihštajn prav tako prodiral tudi 3. bataljon. Oba bataljona sta se sestala ob 16. uri. Medtem je
2. bataljon prek Suhega hriba odšel na Mestni hrib.

Na Mestni hrib sta prišla tudi 1. in 3. bataljon, tako da se je tamkaj zbrala vsa brigada. Nato je prek Ledenika odšla na Vršič, kamor je prišla 1. maja ob 22. uri. Tako je obšla Kočevje z vzhodne in južne strani ter se znašla na zahodni.

Dne 2. maja je bil 1. bataljon na položaju kilometer južno od Jelendola, drugi južno od njega in 3. poldrugi kilometer jugovzhodno od Grčaric. Baterija minometalcev, brigadni štab in prištabne enote so bili pri 2. bataljonu.

Že takoj zjutraj se je 1. bataljon spustil k cesti Rakitnica—Grčarice blizu Jelendola. Po cesti je pripeljal tritonski nemški tovornjak s šestimi vojaki. Na kamionu je bilo nekaj streliva za tankovske topove in mitraljeze ter okoli 500 litrov bencina. Po nekaj rafalih se je bencin vnel. Zgorelo je tudi pet sovražnikov, eden pa se je ranjen rešil. Na poti proti brigadnemu previjališču je zaradi opeklin in ran umrl. Takoj zatem je ob 10,45 prišlo od Rakitnice osemdeset sovražnikovih vojakov. Po polurnem boju so se morali vrniti v Rakitnico. Potem pa se je 1. bataljon vrnil na stare položaje.

Tretji bataljon se je ob 10,30 spoprijel s sovražnikom, ki je imel zasedo na hribu južno od Grčaric. Ob 11,45 mu je uspelo sovražnika vreči s položajev, toda takoj nato se je moral z osvojene kote zaradi hudega ognja iz minometov tudi sam umakniti.

Drugi bataljon pa je ob 10.30 napadel sovražnikovo kolono, ki je štela 120 mož in ki je prodirala proti njegovim položajem. Po polurnem boju se je ta kolona morala vrniti. Ob 12. uri je znova začela napadati, toda bataljon jo je zavrnil in nato začel zasledovati. Zasledovalne skupine so prodrle prav do Grčaric, ki jih je imel zasedene sovražnik.

Po oceni brigadnega štaba in kasnejših ugotovitvah so sovražnikove izgube znašale sedemnajst mrtvih, petintrideset ranjenih in enega ujetnika. Brigada pa je imela enega huje ranjenega, ki je med prevozom umrl. Zaplenila je tri pištole, nekaj streliva ter opreme.

Dne 3. maja zjutraj se je začel splošni napad na Kočevje. Okoli mesta se je zbral ves 7. korpus, medtem ko je Bela krajina ostala brez varstva. Vse zaledne enote so se pomaknile proti gornjemu toku Kolpe, kjer so bile enote 4. armade.

V zvezi s tem napadom naj bi 15. brigada z enim bataljonom napadla postojanko v Gotenici, kjer je bilo kakih tristo sovražnikov z dvema tankoma, dvema težkima minometoma ter osmimi tovornjaki. Dva bataljona pa naj bi demonstrativno napadla postojanko

Grčarice, kjer sta bila en bataljon Nemcev in en bataljon četnikov. Posadka je imela tudi štiri tanke in dva topa.

Ponoči med 2. in 3. majem se je 1. bataljon, s katerim brigadni štab ni imel radijske zveze, premaknil v vas Koče. Tja je prišel tudi 2. bataljon, ki je nato s prvim svitom odšel napadat Gotenico. Na izhodiščne položaje je prišel ob 6,30 in takoj začel napadati. Sovražnik se je srdito branil. Spopad je trajal do 9. ure. Bataljon ni nič opravil, ker je bilo zemljišče okoli postojanke povsem ravno, razen tega pa ni imel podpore minometalcev. Sovražnik je bil tudi močno utrjen. Zato se je bataljon, potem ko je štab ugotovil, da ne bo izvršil naloge, umaknil na črto Sv. Lenart—Les ter tako zaprl cesto iz Gotenice v Kočevsko Reko. V boju pri Gotenici je imel bataljon dva ranjenca, eden izmed njiju je med prevozom umrl.

Okrog 11. ure je iz Gotenice odpeljal nemški tank, ki je spremljal kolono 150 mož. Kolona je prodirala proti položajem 9. brigade.

Tretji je okoli 7. ure začel prodirati s svojih položajev proti Grčaricam, ki jih je ob podpori baterije minometalcev takoj napadel. Toda zaradi ognja iz tankov in velike sovražnikove premoči prav tako ni dosegel nobenega uspeha. Zato se je po polurnem boju umaknil na izhodiščne položaje, kjer je nato ostal ves dan. Izgub ni imel, po ugotovitvah obveščevalne službe po sovražnikovem umiku pa je sovražnik odpeljal iz Grčaric poln kamion ranjencev.

Prvi bataljon pa se napada sploh ni udeležil, ker ni vedel za ukaz.

Čez dan je sovražnik poslal proti položajem brigade več patrolj, ki so skušale s silo ugotoviti razpored brigade na črti Grčarice—Vršič in Grčarice—Visoki hrib.

V tem času se je 15. brigada pripravljala na ponovni napad na Grčarice in Gotenico. Toda okoli 17. ure se je sovražnik sam umaknil iz Gotenice, nakar je v vas vdrl 2. bataljon ter zaplenil eno puško, 26 trakov z naboji in sedem bobnov za »Šarce«, zaboj streliva, 1500 nabojev za »mavzerice«, štiri okvire za »zbrojevko« in 5000 metrov telefonske žice. Ob 19. uri je prišel v vas še jurišni bataljon 18. divizije, za njim pa 8. brigada. Ta je prevzela zavarovanje vasi, 2. bataljon 15. brigade pa je odšel počivat.

Dne 4. maja ob 6. uri je 2. bataljon odšel z Gotenice na položaje južno od Grčaric. Povezal se je s 3. bataljonom, ki je bil že prej tam ter vzhodno od Grčaric. Nekako okoli 9. ure pa so borci s položajev opazili, kako se sovražnik pripravlja, da bo postojanko zapustil. Zato sta jo oba bataljona takoj začela napadati. Toda sovražnik

se je spet ogorčeno branil. Posebno vsi štirje tanki, ki so bili v postojanki, so s svojim ognjem onemogočali vsako približevanje. Vozili so okoli vasi in podpirali pehoto. Toda ta se je že med bojem v velikem neredu začela umikati proti Rakitnici. Spopad je trajal do 11. ure, ko so tudi tanki odpeljali proti Rakitnici. Enega izmed njih je poškodoval zadetek iz protitankovske puške.

Oba bataljona sta sovražnika zasledovala do Jelendola, ob 14.30. uri pa sta se po ukazu divizijskega štaba vrnila v Grčarice. Grčarice je medtem zasedla že 8. brigada, 9. brigada pa je prodirala prek Jelendola proti Rakitnici.

V bojih tega dne brigada ni imela izgub, sovražnik pa je imel po podatkih obveščevalne službe 12 mrtvih in 38 ranjenih. Brigada je zaplenila dve puški, več bomb, precej streliva in opreme ter laže ranjenega tovrnega konja s sedlom.

Medtem so enote 7. korpusa zasedle tudi Kočevje. Zato je 15. brigada dobila ukaz, naj napade Ribnico.¹

POHOD PROTI LJUBLJANI

Ponoči med 4. in 5. majem je brigada krenila iz okolice Grčaric proti Mahovniku pri Kočevju. Tja je prispela ob 6. uri 5. maja, že ob 8. uri pa je krenila proti Ribnici. Toda to postojanko je sovražnik že izpraznil in se umaknil proti Velikim Laščam. Brigada je sovražnika zasledovala skupaj z drugimi brigadami 15. in 18. divizije. Le 12. brigada je odšla proti Mali gori in dalje proti Staremu logu in Hinjam, nato pa proti Hočevju in Višnji gori.

Ob 18. uri 5. maja je 15. brigada dosegla naslednje položaje:

Prvi bataljon je bil na Žukovem, 2. na Velikih Poljanah, 3. na Vrhju. Brigadni štab in minometalska baterija sta bila pri 2. bataljonu. Sovražnik se je še vedno umikal in je zapustil tudi Velike Lašče.

29. hercegovska divizija je namreč že osvobodila Postojno, 4. maja je osvobodila Gorenji in Dolenji Logatec, 6. maja pa že Vrhniko pri Ljubljani. Dne 3. maja je bil v Bazovici ustanovljen iz 11. brigade 26. divizije, čete tankov iz 3. bataljona 1. tankovske brigade, baterije protitankovskih topov in 3. motoriziranega gorskega divizionu topniške brigade motorizirani odred 4. armade. Ta je takoj odšel na pot,

¹ Opis dogodkov med 30. aprilom in 4. majem je narejen po »operativnem dnevniku«, piščevih spominih in »Partizanskem koledarju« v reviji »Borec«, letnik 1953, stran 176.

da bi se prebil v Zgornjo Savsko dolino in na Koroško. Prodiral je čez Kras v Ajdovščino, od tam pa prek Gorice oziroma čez Idrijo po dolini Soče. Čez prehod Vršič je vdrl v Kranjsko goro, od tam pa je en del prodril čez Trbiž na Koroško, en del pa je pritiskal proti Jesenicam in Bledu.

Prodor tega odreda v globoko sovražnikovo zaledje je imel vpliv tudi na nemške, domobranske in druge fašistične enote na Dolenjskem, ki so se zbale obkolutve in se začele naglo umikati proti Ljubljani. Umik pa je povzročil tudi paniko in splošno demoralizacijo.

Na poti za umikajočim se sovražnikom se je tudi 15. brigada že dopoldne 6. maja premaknila na Videm v dobrepoljski dolini in na Račno, od tam pa je ob 19. uri krenila v napad na Grosuplje. Zavezala je izhodiščne položaje točno tam, kot jih je med 24. in 26. marcem 1944. Tako je bil 1. bataljon med vasjo Blato in Jerovo vasjo, 2. je zasedel Praproče, 3. pa Veliko Mlačevo. Minometalska baterija in brigadni štab sta bila pri 3. bataljonu.

Številni civilni begunci in med seboj pomešani ostanki raznih domobranskih, tako slovenskih kot hrvaških enot, ustaši, Nemci, četniki in drugi so se umikali po cesti Novo mesto—Ljubljana. Zato je proti tej cesti krenila celotna 15. divizija, medtem ko je 18. prodirala vzdolž ceste Ljubljana—Kočevje mimo Turjaka proti Ljubljani. Z zahoda pa je od Vrhnike prodirala 29. hercegovaška divizija.

Ob 3. uri 7. maja sta 15. in Cankarjeva brigada ob podpori minometalcev po kratkem boju vdrli v Grosuplje, sovražnikova zaščitnica s tremi tanki pa se je umaknila proti Lipoglavu. Tako zatem je brigada zasedla položaje severno in zahodno od Grosupljega, Cankarjeva pa je zasledovala sovražnika.

V napadu na Grosuplje brigada ni imela žrtev, sovražnikovih ni bilo mogoče ugotoviti. Zaplenila je 103 puške, nekaj opreme in streliva, tovornega in vprežnega konja ter tovorno sedlo in ujela dva domobranca. Med približevanjem Grosupljemu je 5. maja zajela tri, 6. maja pa enega Nemca.

Zjutraj 7. maja je brigada prejela ukaz za premik bliže k Ljubljani, na pot je odšla že ob 6. uri prek Šmarja in vasi Pleše na nove položaje. 1. bataljon je zasedel Molnik, drugi in 3. bataljon pa črto Šentpavel—Podmolnik. Minometalska baterija je odšla na pomoč Gubčevi brigadi.

Od 12. do 17. ure sta se 2. in 3. bataljon bojevala s sovražnikom, ki je branil Orlje in vrh severno od vasi. Po krajšem boju sta so-

vražnika pregnala iz Podmolnika. Toda Orlje so bile pretrd oreh za bataljon 15. brigade in druge napadajoče enote. Posebno je oviralo napredovanje hudo topniško obstreljevanje. Ta dva bataljona 15. brigade sta imela v tem spopadu dva mrtva in pet ranjenih, sovražnikove izgube pa niso bile znane.

Ob 23. uri je brigada zasedla položaje na Molniku, ki jih je prej držala Gubčeva brigada. Tam je bila brigada tudi ves dan 8. maja. Brigadni štab, prištabne enote in minometalska baterija so bili v vasi Šentpavel. Sovražnik je še vedno branil Orlje in vrh severno od vasi. V zgodnjih jutranjih urah 8. maja je poslal proti brigadnim položajem dve izvidniški patrolji, ki so ju patrolje brigade kmalu pregnale nazaj v Orlje. Čez dan je sovražnik brigado obstreljeval s topovi, toda izgub ni bilo, ker so se borci dobro vkopali.

Dne 8. maja so ob 24. uri sovražnikove čete, pripadniki slovenskega domobranstva, zapustili Orlje in vso obrambno črto pred Ljubljano. Tedaj so bile po določenih pogodbe o kapitulaciji nacistične Nemčije ustavljene vse sovražnosti med zavezniškimi ter nemškimi četami. Razen tega je že čez dan 8. maja prodril prek Vršiča v Kranjsko goro motorizirani odred 4. armade ter tam skupaj z Jeseniško-bohinjskim odredom prisilil k vdaji večjo sovražnikovo kolono. Od vzhoda pa so prodirale na Koroško enote 4. operativne cone.

Ob 3. uri dne 9. maja je zato brigada zasedla Orlje in okolico ter prodirala dalje proti Bizoviku. Ob 4. uri je prekoračila žične ograje okoli Ljubljane, preiskala Golovec in nato po poti mimo gostilne Češnovar prišla na Karlovški most. Ob 6,30 pa je prišla na glavno železniško postajo ter zasedla tudi direkcijo železnic. Brigadni štab se je nastanil v hotelu »Miklič« (zdaj dom JLA) nasproti železniške postaje. Brigada je imela 459 navzočih in 98 začasno odsotnih.¹

OKOLI KAMNIKA

Noč med 9. in 10. majem je brigada preživela v Ljubljani, ob 6. uri 10. maja pa je krenila prek Šmartnega proti Domžalam in dalje v Kamnik. Tam je zastražila skladišča, polna streliva, orožja in opreme. Prejela je tudi nad sto nemških ujetnikov. Vsa zaplenjena vozila je brigada oddala divizijskemu štabu.

¹ Opis dogodkov med 5. in 9. majem je narejen po »operativnem dnevniku«, in »Partizanskem koledarju« v reviji »Borec«, letnik 1953, stran 176.

Dne 11. maja je bil brigadni štab v Kamniku, četa iz 1. bataljona pa je ujetnike spremljala v Ljubljano. Druga četa je bila v zasedi nad mestom, tretja pa je stražila bivališča. 2. bataljon je imel osem straž pri skladiščih, razen tega pa je razoroževal od vseh strani prihajajoče sovražnikove vojake. 3. bataljon je bil na položajih okoli kamniške smodnišnice.

Dne 12. maja je 1. bataljon stražil ujetnike in mesto, 2. je bil v zasedi pri Tuhinju, 3. pa pri smodnišnici. Čez dan je brigada poslala v Ljubljano nad 5000 ujetnikov, ki jih je naložila v okolici Kamnika.

Dne 13. maja je 1. bataljon stražil taborišče vojnih ujetnikov, 2. je ujetnike spremljal v taborišče, 3. pa je varoval smodnišnico, skladišča in mesto. Brigada je tega dne razorožila kakih 800 ustašev in hrvaških domobrancev ter od drugih enot sprejela kakih 4000 nemških vojnih ujetnikov. Posamezne patrulje so lovile po Tuhinjski dolini skupine četnikov in ustašev.

Naslednjega dne, to je 14. maja, je prišlo v okolici Kamnika do spopada z večjo četniško skupino, ki se je potikala tam okoli z namenom, da se prek hribov prebije v Avstrijo k Angležem. V spopadu je imel 1. bataljon dva mrtva in sedem ranjenih, padlo je 150 četnikov, štirideset so jih zajeli, kakih petdeset pa jih je uspelo pobegniti v gozdove.

Zavarovanje smodnišnice, mesta in skladišč je prevzela komanda mesta Kamnik. Zato se je brigada zbrala v barakah pri železniški postaji. Tam je urejala obleko in opremo ter čistila orožje ter se urila. Dne 17. maja jo je pregledal namestnik divizijskega komandanta, 19. maja pa je sprejela 217 novincev, tako da je štela 658 navzočih in 69 začasno odsotnih.

Dne 20. maja je v Kamniku priredila velik miting. 21. maja se je urila v ravnanju z zaplenjenimi »tankovskimi pestmi« ter v napadu na utrjena naselja, popoldne pa je bil pregled opreme in orožja.

Popoldne 22. maja je brigada zapustila Kamnik. Brigadni štab, prištabne enote in minometalska baterija so se nastanili skupaj s 3. bataljonom v vasi Stahovica, 2. bataljon je bil na Godiču, 1. pa na Županjih njivah.

Naslednje dni so se začele priprave na razpust brigade. Del brigade se je združil z 12. brigado in 10. brigado v novo »Ljubljansko brigado«¹

¹ Opis dogodkov med 10. in 23. majem je narejen po »operativnem dnevniku«.

OCENA RAZDOBJA

V času med 30. aprilom in 23. majem je imela brigada pet večjih spopadov, in sicer 2. maja pri Rakitnici in pri Grčaricah, 3. maja je napadla Gotenico in Grčarice ter doživela neuspeh, 4. maja je zavzela z bojem Grčarice, 7. maja pa Grosuplje. Tega dne se je tudi bojevala na zunanjem obrambnem pasu Ljubljane pri Orljem.

14. maja pa je čistila okolico Kamnika in se spopadla s sovražnikom ter ga razpršila, zajela in torej premagala.

Tudi v tem času je opravljala predvsem pomožne naloge, tako blokado Kočevja, napad na Grosuplje in obrambo osvojenih položajev pred Ljubljano, ki so jo napadle predvsem enote 18. divizije.

Kot taka je brigada uspešno izpolnila vse naloge in sodelovala pri pohodu proti Ljubljani.

V tem času se je bojevala predvsem podnevi in to frontalno, prodirala je za umikajočim se sovražnikom. Sovražnikov odpor je bil zlasti okoli Kočevja še organiziran, čeprav je imel za cilj samo zavarovanje umika. Pred Ljubljano pa je držal samo del splošne bojne črte.

OPIS DEJAVNOSTI, ZVRSTI IN SLUŽB

MORALNO POLITIČNO DELO

Tako kot je v jugoslovanskem in splošnoslovenskem merilu Komunistična partija najprej sprožila, potem pa vodila in usmerjala celotno osvobodilno gibanje, so tudi v 15. brigadi komunisti, člani Partije, kandidati in člani Zveze komunistične mladine (bolj znani kot »skojevci« po kraticah Zveza komunistične mladine Jugoslavije oziroma v srbohrvaščini »Savez komunistične omladine Jugoslavije« ali SKOJ) bili ves čas njenega obstoja jedro brigade. Bili so najbolj pogumni in disciplinirani ter politično razgledani ljudje, ki so morali biti vedno za zgled, tako v boju kot pri učenju, kadar je za kratek čas orožje umolknilo.

Petnajsta brigada je bila ustanovljena v drugi polovici tretjega leta vojne. Tedaj je veljal v vseh enotah NOV in PO Jugoslavije več ali manj že ustaljen in enoten sistem političnega dela, ki se potem skoraj ni spreminjal vse do konca vojne.

V četi je delovala celica Partije. Po skoraj ustaljenih pravilih so bili njeni člani pripadniki četnega poveljstva, in sicer komandir, politični komisar ter oba njuna namestnika. Sekretar je bil namestnik četnega političnega komisarja, v drugi polovici leta 1944 pa pomočnik četnega političnega komisarja. Razen tega je bil skoraj obvezno član KP tudi sekretar četnega aktiva Zveze komunistične mladine. Kasneje se je krog članov KP razširil tudi na večino vodnikov in političnih delegatov vodov, na desetarje in tudi na borce.

Sekretarji celic vseh čet oziroma namestniki političnih komisarjev ali njihovi pomočniki ter sekretar štabne celice, ki ni bil oproščen

drugih dolžnosti, so sestavljali obenem z bataljonskim sekretarjem **Zveze** komunistične mladine bataljonski partijski biro. Vodil ga je namestnik oziroma pomočnik političnega komisarja bataljona, vseh sestankov pa se je moral udeleževati bataljonski politični komisar.

Brigadni partijski biro so sestavljali namestniki oziroma pomočniki političnih komisarjev bataljonov, brigadni sekretar Zveze komunistične mladine ter namestnik oziroma pomočnik političnega komisarja štabne čete. Vodil ga je namestnik oziroma pomočnik brigadnega političnega komisarja, brigadni politični komisar pa se je obvezno udeleževal sestankov.

Partijska organizacija brigade je bila navzgor povezana z divizijskim partijskim komitejem, ki je imel podoben sestav kot bataljonski oziroma brigadni biroji. Nekaj časa je imela tudi divizija namestnika oziroma pomočnika političnega komisarja, nekaj časa pa je njegovo delo opravljal načelnik divizijskega političnega oddelka ali s kratico »politodela.« Divizija je bila partijsko vezana na korpus, korpus pa na glavni štab. Tako partijska organizacija v brigadi, diviziji in korpusu ni imela nobene neposredne zveze s partijskimi organizacijami na terenu.

Člani Partije so neposredno, v vsakdanjih razgovorih in z zgle-dom, posebno med dolgotrajnimi pohodi ali boji, vplivali na nečlane, kandidate in člane Zveze komunistične mladine. Če so razmere dopuščale, pa so se vsaj enkrat tedensko zbrali na sestankih, ki so se delili na organizacijske in ideološke. Zadnjih so morali udeleževati tudi kandidatje.

Na organizacijskih sestankih so razpravljali o političnem in vzgojnem delu med borci, o raznih predlogih za boljše delo poveljstev, o vojaški strokovni vzgoji, higieni, oskrbi, kulturno-prosvetnem delu in medsebojnih odnosih, sprejemu novih članov v celico ali med kandidate, pa tudi v Zvezo komunistične mladine, o prekrških, kaznih in podobnem. Navadno je bil dnevni red razdeljen na delo po »sektorjih«. Kasneje so tak dnevni red začeli opuščati, ker se je izkazalo, da pogosto celice razpravljajo o istih zadevah kot poveljstva, seveda brez splošnega poznavanja vseh razmer.

Sprva je bilo na vseh sestankih dovoljeno kritizirati tudi delo poveljstev ali posameznih članov. Kasneje pa so smeli razpravljati le o primerih, ko kdo izmed članov poveljstva ali celotno poveljstvo ni izpolnilo povelja ali ga je slabo, oziroma če je kdo zagrešil hujši

moralni prekršek. Najbolj pogosta kazen je bila izključitev, ki je navadno sledila razmeroma majhnemu prekršku, največkrat pa samovoljni zapustitvi enote. V tem primeru je bil kršilec sploh avtomatično izključen.

Na ideoloških sestankih so razpravljali o raznih trenutno važnih političnih zadevah večjega pomena, o raznih teoretičnih vprašanjih marksizma, posebno o Zgodovini vsezvezne komunistične partije boljševikov. Kratko zgodovino le-te so v drugi polovici 1944 tiskano s tiskarskimi stroji in lepo vezano v svilo iz zavezniških padal dobili vsi bataljoni.

Podobno je bila organizirana Zveza komunistične mladine. V četi je deloval četni aktiv, ki ga je vodil sekretar, navadno eden izmed vodnih političnih delegatov. Četni sekretar ni bil oproščen drugih dolžnosti. Sekretarji četnih aktivov so sestavljali bataljonski biro, sekretarji bataljonskih birojev brigadnega. Bataljonski in brigadni sekretar sta bila oproščena drugih dolžnosti.

Najvažnejša naloga partijske organizacije in Zveze komunistične mladine je bilo razvijanje borbenosti. Pred vsako večjo akcijo ali pohodom so imeli vsi četni aktivni oziroma četne celice kratke sestanke, na katerih so razpravljali o potrebi, da so člani zgled hrabrosti, discipline, potrpljenja in odločnosti. Skoraj praviloma so se podajali člani KP ali ZKM v najbolj nevarne akcije, tako med bombaše, v izvidnice, predhodnice, zaščitnice itd. Strahopetnost v boju je bila najhujši moralni prekršek.

Sledila je naloga glede krepitve discipline. Za razliko od partizanskih enot v prvih vojnih letih je bila 15. brigada sestavljena že ob ustanovitvi iz najmanj 90 odstotkov mobilizirancev. Ti so bili sicer razen redkih izjem vsi pristaši osvobodilnega gibanja, hoteli so socializem po vojni in se strinjali s programom KP, toda osebno so bili le preveč navezani na družine, posestva in domače kraje. Zato so najprej Belokranjci, nato pa Istrani in Štajerci radi brez dovoljenja uhajali za nekaj časa domov ali pa so se tam skušali priključiti kaki zaledni enoti. Zavest o potrebi discipline je pri teh ljudeh rasla le počasi. Po drugi strani pa so stari partizani kot funkcionarji zaradi takih in podobnih lastnosti mobilizirancev večkrat skušali s silo uveljaviti svojo voljo. Včasih se je to nasilje izrodilo tudi že v šikaniranje. Posebno se je to pokazalo ob prihodu večjega števila Istranov, ko je morala Partija zastaviti vse svoje sile, da bi uredila medsebojne odnose.

Poleti 1944 je bila ena izmed glavnih nalog Partije v brigadi krepitev discipline glede izvrševanja povelj in zlasti glede budnosti. Množica mobilizirancev, pogosto brez vojaške izobrazbe, se je znašla pod poveljstvom desetarjev, vodnikov, komandirjev in komandantov, ki tudi niso imeli, razen prakse in kratkih tečajev, splošne, še manj pa vojaške izobrazbe. Zato pogosto funkcionarji niso imeli potrebnega ugleda. To pa je izkoriščal sovražnik.

Pomanjkljivi teoretični in splošni izobrazbi funkcionarjev pa se je pridružila še velika stiska glede opreme, obleke, obutve in prehrane. Po partizanski tradiciji iz prejšnjih let je vladala med poveljstvom in moštvom enakost, česar pa mobiliziranci pogosto niso prav razumeli. Videli so svoje voditelje prav tako lačne, umazane in utrujene, kot so bili sami, po drugi strani pa so jih primerjali z nemškimi, italijanskimi in bivšimi jugoslovanskimi, ki so se v vsem ločili od moštva. Tudi to je pri mnogih rušilo ugled voditeljev in niso bili redki primeri, ko so borci, ki so prišli iz nemške vojske, vajeni brez-pogojne pokorščine, v naši vojski svoje naloge začeli malomarno opravljati. Niso bili redki tudi primeri, ko so stražarji spali, patrolje pa prosjačile po hišah hrano, namesto da bi oprezovale za sovražnikom. Tudi zasede ali cele enote so večkrat po nekaj strelih zapustile položaje in se umaknile.

Partijsko delo okoli budnosti je imelo značaj kampanje. Proti koncu leta 1944 je ta kampanja že začela kazati prve sadove.

Ena izmed resnih pomanjkljivosti naše vojske v tem razdobju so bili veliki prateži in številni štabi, pa tudi preveliko število funkcionarjev. Neredko je brigadni širši in ožji štab s prištabnimi enotami štel toliko kot bataljon. V bataljonu pa je bilo, če je štel sto borcev, kar je bilo skoraj vedno, zlasti v letu 1944, vsaj polovica funkcionarjev. Ti niso hodili na stražo in v manjše patrolje, čeprav so pogosto tudi vodniki ali politični delegati nosili mitraljeze.

Sovražnik pa je imel šolane oficirje, ki so imeli srednjo šolo, Nemci pa tudi večletne vojaške izkušnje z vseh evropskih bojišč. Mnogo nemških oficirjev, zlasti višjih, pa je bilo tudi udeležencev

I. svetovne vojne. Glede Nemcev pa velja, da se je 15. brigada tako kot druge enote 7. korpusa bojevala z najbolj izbranimi, z esesovskimi policisti iz 14. in 19. polka.

Domobranci, navadni vojaki, so končali trimesečno urjenje pod nadzorstvom nemških inštruktorjev, preden so jih poslali v akcije. Njihove čete so bile številnejše kot naši bataljoni, imele pa so samo

desetarje, vodnike in četnega komandirja. V četi sta bila vsaj dva oficirja, komandir čete in 1. voda, komandirja drugih dveh vodov pa sta bila lahko tudi podoficirja. Domobranski oficirji in podoficirji so bili delno rezervni ali aktivni kader bivše jugoslovanske vojske, nekaj pa so jih imeli tudi takih, ki so zrastle med belogardisti iz leta 1942. Toda brez srednje šole, šestmesečnega bojevanja v kaki enoti po trimesečni osnovni vojaški izobrazbi, potem pa šestmesečnega tečaja, ni nihče postal oficir.

Seveda so imeli zaradi višje izobrazbe, večje gibljivosti in izkušenj domobranci veliko prednosti. Da jih niso mogli izkoristiti, pa leži krivda v njihovi politični usmeritvi.

Za dvig borbene sposobnosti, discipline in političnega dela so štabi proti koncu 1944 organizirali tekmovanja med posamezniki in enotami.

Spočetka so obravnavali odnose borcev in funkcionarjev do civilnega prebivalstva kot sektor dela. Kasneje pa je bilo to vprašanje pogosto glavna točka dnevnega reda.

Neomejena pooblastila, kakršna ima vojska med vojno, hudo pomanjkanje vsega, nakopičena nasprotja iz časa pred vojno ter politična razcepljenost prebivalstva so imeli svoj odraz v ponašanju dela naših borcev. Tako so se posamezniki začeli obnašati oholo, zahtevati razne prednosti in podobno. Dokler je bila brigada v Beli krajini, vse to ni prišlo toliko do izraza kot kasneje, ko se je znašla pogosto med ljudmi, ki so bili več ali manj pod sovražnikovim vplivom, včasih pa so celo kazali pri tem velikanski fanatizem. Prav tako je bila v Beli krajini skoraj mirnodobna civilna oblast ter zaledna vojaška oblast, medtem ko so bili marsikje proti koncu leta 1944 in v začetku 1945 edini zastopniki našega gibanja sorodniki naših borcev in aktivistov. Ponekod je namreč sovražniku uspelo fizično iztrebiti vse aktiviste ali pa jih prisiliti, da so se umaknili na osvobojeno ozemlje.

Če je na območjih, kjer so delovala vodstva političnih organizacij in organi civilne in vojaške oblasti, imela brigada stike vsaj z gospodarskimi komisijami, je bila na območjih, kjer tega ni bilo, edini gospodar. Zagrizeni pristaši domobranstva pa so se znali vedno pritožiti čez kako enoto, če so morali kaj prispevati za našo vojsko.

Prav tako je morala Partija vplivati na odnose borcev in funkcionarjev do predstavnikov zalednih vojaških enot, organov vojaških in civilnih oblasti ter vodstev političnih organizacij. Marsikdaj borci

niso videli potrebe, da bi ti organi sploh bili, ker so imeli pred očmi samo vojaške naloge. V letu 1943 je bilo v brigadi obilo negodovanja zoper tiste, ki so ostali doma zaradi raznih nalog. Kasneje, ko se je zaledni aparat zelo razbohotil, je bilo negodovanje vedno hujše. Prišlo je tudi do izgrediv, v katerih so pripadniki zalednih enot ali »terenci« potegnili krajši konec. Posebno so bili pripadniki 15. brigade ogorčeni, ko so zvedeli, kako je ta ali oni, ki je samovoljno zapustil brigado, nekje v zaledni enoti ali na kaki pomembni dolžnosti. Prav zaradi stalnih pritožb iz operativnih enot so višji štabi nekajkrat močno skrčili zaledne enote in so tako brigade dobile vsaj za nekaj časa popolnitev. Stanje se je proti koncu 1944 zaostriло zlasti zaradi upadanja števila borcev v brigadi in zaradi vedno hujšega pomanjkanja hrane. Vzporedno s tem so se tudi začele širiti govorice o neskromnosti posameznikov v zaledju, o raznih zlorabah in podobnem. Dokončno je večino teh pomanjkljivosti in izkrivljanj zgladila mobilizacija v januarju 1945, ki je dobila naziv po svojem vnetem zagovorniku in izvajalcu Borisu Kidriču, takrat političnem komisarju glavnega štaba. Imenovali so jo »Kidričeva mobilizacija.« Ta je skrčila zaledni aparat in vodstva političnih organizacij na najmanjše možno število, oziroma ga je izpopolnila z mladoletniki, ženskami, starejšimi letniki ter bolnimi in invalidi.

Množično je potekalo politično izobraževalno delo s krajšimi predavanji, ki so jih imeli politični delegati vodov, četni politični komisarji, redkeje pa bataljonski ali brigadni, saj je bilo pogosto skoraj nemogoče zbrati bataljon ali celo brigado na tako majhnem prostoru, da bi lahko vsi poslušali govornika. Ta politična predavanja so borci imenovali »politične ure«. Politični delegati vodov so navadno brali časopise med krajšimi počitki, na položajih ali v zasedah. Program predavanj je bil enoten in se je ravnal v skladu z raznimi potrebami, važnimi dogodki v zunanji ali notranji politiki, dogodki na svetovnih ali na domačem bojišču itd. Velikokrat je bil tudi prilagojen praznikom in obletnicam, kot na primer 1. maju, 8. marcu, prvi obletnici II. zasedanja AVNOJ, Oktobrski revoluciji itd.

Včasih so govorili bataljonom, v nekaj izjemnih primerih pa tudi dvema ali vsej brigadi, posamezniki. Tako so bili znani govori brigadnih komandantov Toneta Žnidariča in Štefana Pavšiča. Prvi je bil dolgoletni revolucionar in španski borec, drugi pa dolgoletni sindikalni aktivist in bivši pomočnik političnega komisarja glavnega štaba. Enkrat pa je govoril bataljonom tudi sekretar okrožnega komiteja KPS Stična.

Med civilnim prebivalstvom je brigada delovala s tako imenovanimi »mitingi«. To so bile proslave z govori o pomenu posameznih dogodkov, z nekaj točkami glasbenega sporeda, recitacijami in morda krajšo igrico. Toda mitingi so uspevali samo tam, kjer je bilo prebivalstvo naklonjeno osvobodilnemu gibanju. Brigada pa je večino svojega obstoja prebila med pretežno sovražnim ali pa vsaj po političnih simpatijah razcepljenim prebivalstvom, pa tudi v popolnoma neobljudenih krajih, ali pa je bila stalno na poti. Razumljivo je, da tamkaj, kjer je bilo prebivalstvo sovražno, nihče ni prišel tudi na »miting«, če pa je bil kdo pristaš osvobodilnega gibanja, pa se je bal priti, ker bi doživel ob sovražnikovem vdoru neprijetnosti. Večkrat so borci tudi pomagali pri težjem kmečkem delu.¹

Vpliv Partije na množico sicer vedno ne moremo meriti s številom njenih članov, kandidatov in članov ZKM, toda kljub temu imata število organiziranih in vpliv medsebojno zvezo. Število organiziranih je v 15. brigadi podobno kot v drugih nihalo. Upoštevati moramo močan priliv novih borcev septembra 1943, izgube v zimskih bojih leta 1944, nov porast števila borcev spomladi in poleti 1944 ter hude izgube in napore v zimi 1944 na 1945, nato pa nov priliv iz 5. prekomorske.

Zaradi tega, ker NOV ni imela dovolj šolanih oficirjev in podoficirjev, šolanih političnih delavcev pa sploh ne, so morala poveljstva na odgovorne položaje postavljati najbolj pogumne, disciplinirane in razgledane borce, oziroma so jih morale postavljati na vedno višja mesta. Del teh so navadno že po zasedbi položajev pošiljali na kratke tečaje.

S pogumom, discipliniranostjo in razgledanostjo pa je borec tudi izpolnjeval merila za člana KP, kandidata ali člana ZKM. Zato je bil med četnimi poveljstvi nečlan KP silno redka izjema, pa še ta je bil kasneje navadno sprejet v članstvo, da ne govorimo o bataljonskih in brigadnih štabih. Nenapisano pravilo je bilo, da mora biti vsak oficir član KP. Ob koncu vojne so bili dejansko neorganizirani le starejši letniki, ki se niso nikjer odlikovali.

Na podlagi ohranjenih poročil lahko na podlagi številčnega stanja brigade v primerjavi s številom članov KP, kandidatov in članov ZKM, ocenimo stalen številčni porast moči Partije v 15. brigadi:

¹ Opis politične in vzgojne dejavnosti v brigadi je narejen na podlagi gradiva v arhivu CK ZKS, fascikel K/7 1943—44-111, ter piščevih spominov na partijsko in politično delo (v arhivu CK ZKS).

Datum	številčno stanje brigade	članov KP	Kandidatov	članov ZKM	Skupno organiziranih Odstotek organiziranih
31. december 1943	pribl. 1000	93	39	16 2	294
					29,4 %
18.februar 1944	pribl. 500	113	23	149	285
					57 %
1. april 1944	527	109	29	?	?
					9
19. junij 1944	496	101	?	?	?
					?
19. september 1944	579	120	10	145	275
					47,4 %
14. februar 1945	355	97	27	70	194
					54,6%
7. april 1945	308	103	32	61	196
					63,6 %
15. maj 1945	447	102	22	78	202
					45,2%

KULTURNO PROSVETNA DEJAVNOST

S političnim delom v brigadi je bila ozko povezana kulturno prosvetna dejavnost. Ta se je zelo razmahnila neposredno po italijanski kapitulaciji, nato pa je začela upadati zaradi tega, ker so najboljši nosilci te dejavnosti odšli iz brigade, oziroma se je centralizirala v višjih štabih in ustanovah.

Prvi nosilci kulturno prosvetne dejavnosti v brigadi so bili maloštevilni izobraženci, ki so se znašli ob italijanski kapitulaciji v Beli krajini. To so bili dijaki višjih razredov srednjih šol, učitelji ter uradniki. Brigada je imela svoj odsek za kulturo in propagando, po bataljoni pa so bili referenti. Brigadna kulturniška ekipa je sodelovala

pri raznih proslavah in mitingih, tiskala pa je tudi časopis »Polet« in letake.

Prva številka »Poleta« je izšla takoj po oktobrski nemški ofenzivi leta 1943. Vsega skupaj je izšlo pet števil. Druga številka je izšla konec leta 1943, tretja maja 1944, četrta julija 1944 in peta

11. avgusta 1944. Kot dopisniki so delovali učitelj Hinko Vilfan, študent Ferdo Zalokar, dijaki Dušan Biber ter brata Dušan in Miloš Tancik, študent Milovan Lunder, pesnik Božo Vodušek ter vajenec Jošt Role. Toda kmalu je ostal v brigadi samo še nekdanji sodni uradnik Ivan Pirnat. Zadnjo številko je napisal sam, preden je odšel iz brigade.

Grafično opremo je prispeval Ferdo Zalokar, tiskali pa so »Polet« na ciklostilu v 30 do 40 izvodih.

Razen tega so v brigadi tiskali »Mlado zarjo«, mladinsko glasilo. Izšlo je tudi samo pet števil. Prva je izšla marca—aprila 1944, tretja maja 1944, četrta junija 1944 in peta julija 1944. Druga številka se ni ohranila.

Podobno kot v drugih brigadah so tudi v 15. brigadi nekako do konca prvega polletja 1944 izdajali tudi »stenske časopise« ali s kratico »stenčase« po bataljonih, po četah pa »žepne časopise«. Ohranila se je samo ena številka žepnega časopisa 2. bataljona 1. 1944.

V prvem razdobju brigade, do odhoda k Ribnici in Velikim Laščam, so člani kulturniške ekipe in priložnostni sodelavci napisali precej pesmi in proznih prispevkov. Med drugim so napisali tudi brigadno himno in himne treh bataljonov ter jih uglasbili.

Brigadno himno je napisal Lojze Kramberger,¹ uglasbil pa Drago Korošec.²

¹ Lojze Kramberger je bil rojen 30. oktobra 1920 v Bistrici pri Mokronogu. Družina je živela v Črnomlju, nižjo gimnazijo pa je obiskoval v Novem mestu. Leta 1941 je končal učiteljske v Ljubljani ter dobil službo v Šentjanžu na Dolenjskem. Od tam so ga pregnali Nemci, nekaj časa je bil v Mokronogu, nato pa se je zaposlil v Črnomlju pri železnici. Tam se je kmalu povezal z OF. V NOV je vstopil po italijanski kapitulaciji. Najprej je bil v vodu za zvezo, ker je bil pri železnici telegrafist, nato pa član kulturniške ekipe. Ko je brigada varovala evakuacijo ranjencev v Kordun, je zbolel za grižo, zato so ga poslali v bolnišnico na Petrovi gori. Tam je zbolel še za tifusom. Zato je bil kot nesposoben odpuščen iz NOV in je do konca vojne poučeval na šoli v Črnomlju. Po vojni je služboval po raznih krajih matematico in fiziko, nazadnje v Tolminu. V bolnišnici na Petrovi gori je napisal tudi pesem »Vetruc«, ki jo je uglasbil Drago Korošec.

O nastanku besedila za brigadno himno Kramberger pripoveduje, da je nastala po vrnitvi brigade izpred Ozlja, v začetku oktobra 1943. Pobudo zanjo je dal Niko Šilih, brigadni politični komisar. O potrebi po brigadni himni so govorili že pred pohodom k Ozlju, toda naredili niso nič zaradi priprave za ustanovitev brigade in za pohod. Nekega jesenskega dne, ko je listje trt že rumenelo, sta sedla s Korošcem pod večji kozolec v Draščih in se lotila dela. Besedilo sta sproti popravljala. Pri tej se je Kramberger tolažil, da nihče ne bo pesmi kritiziral, če verzi ne bodo najboljši, zato je besedilo napisal v naglici. Pri tem ni pomislil, da bo tako nepopravljeno

Himno 1. bataljona je napisal Jošt Role,³ uglasbil pa Drago Korošec.

Himno 2. bataljona je napisal Vladimir Vrhovnik-Volodja,⁴ uglasbil pa Drago Korošec.

besedilo zašlo v vse partizanske pesmarice in prek njih tudi v povojno glasbeno literaturo. (Vir: Izjava Lojzeta Krumbergerja.)
Po knjigi »Naša partizanska pesem« (Zavod »Borec« 1959, stran 111) se himna 15. brigade glasi:

Hiti, brigada petnajsta,
hiti čez dole in breg,
poženi iz zemlje slovenske,
sovražnike naše v beg.

Priпев: Pomika se četa za četo
med polji, gozdovi, pojoč,
pa kliče med narodom:
Vztrajaj, ne kloni, saj
strt bo sovražni obroč.

čuvamo zemljo slovensko,
po gorah, ob bistrh vodah,
in dvigamo v zarjo zastavo,
za zlato svobodo v boj.

Priпев: isti kot za prvo kitico.

¹ Drago Korošec je bil rojen 1911 v Zagorju ob Savi. Pred vojno je bil učitelj, nato pa je končal v Beogradu višjo pedagoško šolo, matematični oddelek. Junija 1941 je pred Nemci iz Zagorja pobegnil na ženin dom v Vranešiče pri Črnomlju. Tam je pomagal svaku pri delu, ker je bil brez službe. Takoj se je povezal z OF, v NOV pa je vstopil po italijanski kapitulaciji. Februarja 1944 so ga iz kulturniške ekipe 15. brigade premestili v propagandni oddelek glavnega štaba, kjer je ostal do konca vojne. Organiziral je pevске zборе po enotah in na osvobojenem ozemlju. Po osvoboditvi je poučeval na raznih šolah, nazadnje na srednji tehniški šoli v Ljubljani. Upokojen je bil leta 1967.

Takoj ko je Korošec dobil od Krumbergerja besedilo brigadne himne, se je oddaljil izpod kozolca v vinograd, da ga ne bi motili drugi zvoki, in začel tiho brundati napev. Ko se mu je zazdelo, da ga je našel, ga je takoj zapisal z notami. To se je zgodilo še popoldne, takoj nato pa je že začel vaditi pevski zbor. Zvečer je bil v Drašičih miting in na njem so prvič zapeli brigadno himno.

Kasneje so mnogi ugibali, zakaj napev himne ni prav nič vojaški, v odsekanih zvokih, kakršne imajo navadno vojaške koračnice. Takega si je izmislil Korošec hote, ker je hotel z njim povedati, da partizan ne sme biti pri premikih hrupen. Zato je njegov korak oprezen in tipajoč, nikakor pa ne strumen. Tudi ritem osvobodilne vojne je bil naraščajoč, iz enostavnejših oblik se je razvijal v popolnejše. (Viri: Izjava Draga Korošca.)

* Jošt Role je bil rojen 4. februarja 1926 v Ljubljani. Živel je na Bledu, kjer je končal osnovno šolo. Vpisal se je na meščansko šolo na Jesenicah, toda zaradi gmotnih razmer je moral izstopiti, saj je bilo pri hiši pet otrok. Oče ga je nato poslal v Metliko, da bi se izučil za trgovskega pomočnika. V Metliko je prišel junija 1940, maja 1942, ko je večina starejših fantov odšla k partizanom, pa je začel aktivno in organizirano delati v OF. V NOV je vstopil 8. septembra 1943. Nameraval je v 13. proletarsko, pa so ga poslali v 2. bataljon Vzhodno-dolenjskega odreda. Kmalu je bil sprejet v ZKM, nato pa tudi v KP, leta 1944 je postal brigadni sekretar ZKM. Avgusta 1944¹ je bil odstavljen s položaja in premeščen v Gubčevo brigado, kjer je postal politični komisar čete. Po vojni je ostal v JLA kot aktivni oficir do upokojitve. Zdaj živi na Bledu. Leta 1968 je bil predsednik občinske konference SZDL v Radovljici.

Himno 1. bataljona je Jošt Role napisal novembra 1943 na Jadrcu na pobudo bataljonskega političnega komisarja Ivana Groznika-Vaneta. Poleg himne je napisal tudi več člankov za razne časopise in nekaj pesmi. (Vir: izjava Jošta Rolca.)

Po knjigi »Naša partizanska pesem«, stran 114, se himna 1. bataljona glasi takole:

Ponosno in odločno
koraka prvi bataljon,
dolge vrste mladih borcev
se borijo za svoj dom.

Mati Slovenija, ponosna bodi
na svoje sinove, heroje. Ko borili
se bodo bataljoni, do zadnje kaplje
krvi svoje, do zadnje kaplje krvi svoje.

Himno 3. bataljona je napisal Janko Marinič,⁵ uglasbila pa sta jo Drago Korošec, nato pa še Viktor Mihelčič.⁶ Mihelčičeva verzija je prišla v pesmarice in se bolj uveljavila kot Koroščeva.

Po izjavi avtorja pa je imela himna še dve kitici in je bila v celoti objavljena v brigadnem glasilu »Polet«. Ti dve kitici se glasita:

Cvet petnajste brigade	Náš prvi bataljon — naprej,
nam ti si, prvi bataljon.	sovražnike uničuje in tepta.
V tē polagamo vse nade,	Za njega ni zaprek ne mej,
ko nam braniš dragi dom.	dokler poslednji se ne vda.

V spomin na padlega komandirja, prijatelja in soborca Toneta Težaka, komandirja 2. čete 1. bataljona, ki je padel pri napadu na Netretič, je Jošt Role napisal naslednjo pesem, ki jo je nato podaril očetu padlega, po vojni pa prepisal sebi za spomin:

Borcu Težaku ▼ spomin

Trdno, neupogljivo, kakor zid	Več kot stokrat	šel v boj si prvi,
si stal na braniku domovine.	junaško sovraga	si uničeval.
Vedno si bil hraber, bojeviti ...	Ce sila še tako velika proti tebi	drvi,
Toda življenje vsako enkrat mine.	za narod svoj ti	si se maščeval.

Svoboda, sonce svetlo — to je bil tvoj cilj,
 Nikdar spomin na te ne bo minil.
 Za to si življenje dal.
 Ti še živiš, med nami ti boš še ostal.

Kmalu potem, ko je brigada prišla k Ortneku in Sv. Gregorju in ko je na mine zapeljal nemški kamion, pa je Jošt Role spesnil naslednjo zbadljivko:

Novice z Dolenjskega

Si že bral »Slovenca«, »Domoljub«?	Zato so pa »junaški domobrance«,
Tam piše »vsi Slovenci vkup«,	ki pri Nemcih služijo v Ljubljanci,
da udarimo po banditih,	se v blindah na Dolenjsko pripeljali,
ki že pol milijona je pobitih.	da bi mrtve partizane pokopali.

Največ jih je v Kočevju padlo,	Po glavni cesti brnelo je kot vrag.
pokončanih pod slavno Rupnikovo sabljo.	O strela! Vse skupaj šlo je v zrak.
Menda dve brigadi šli sta k hudič'	Blinde, avti, domobrance, Nemci.
partizanov na Dolenjskem ni več nič.	To maslo skuhalo presneti so minerci.

Zdaj spet ubogi domobranci
 v »Domoljubu« žolčno bodo pisali:
 »Na Dolenjsko ni varno več hoditi,
 ker tam so spet zdaj komunistični banditi.«

⁴ Vladimir Vrhovnik-Volodja (tudi Mirko) je bil rojen 17. avgusta 1916 na Dunaju. Po I. svetovni vojni se je s starši preselil v Ljubljano. Pred odhodom v NOV je bil uradnik na banovinski upravi, v bivši jugoslovanski vojski je končal šolo za rezervne pehotne oficirje. Kandidat za člana KP je postal leta 1941, v KP pa so ga sprejeli v 15. brigadi dne 9. oktobra 1943. V NOV je odšel 9. septembra 1943 in kot rezervni oficir postal operativni oficir 1. bataljona Vzhodno-dolenjskega odreda, nato pa 1. bataljona 15. brigade. Po nemški ofenzivi je bil ta bataljon preimenovan v 2. bataljon. Iz 15. brigade so Vrhovnika kmalu premestili v štab 18. divizije, od tam pa v štab 9. korpusa, v operativni oddelek. Kot kapetan je padel pri Opčinah pri Trstu 28. aprila 1945. Njegova sestra Majda je bila partijska aktivistka in partizanka, leta 1945 so jo na Koroškem zajeli Nemci in jo tik pred kapitulacijo v zaporu usmrtili. Po vojni je bila proglašena za narodnega heroja. (Viri: Zapiski namestnika političnega komisarja 1. bataljona VDO Franca Levca s Pudoba v Loški dolini; Zbornik narodnih heroja — Beograd; invalidski predmet pri občinski skupščini Ljubljana-Center.)

Kulturniška ekipa 15. brigade je organizirala delo zelo uspešno, saj so himne brigade in treh bataljonov za vedno ostale v zakladnici partizanske pesmi.⁷

Po knjigi »Naša partizanska pesem«, stran 116, se himna 2. bataljona glasi:

Kakor v temni noči
nevitne strašne blisk in grom,
udari po sovražniku
naš drugi bataljon.

Kakor plaz, ki zdrvi z gora,
vse ruši, potepta,
tako udari drugi bataljon
na našega sovražnika.

Brez miru in oddiha
sovraže naše bij še naprej,
vse bele in plave gardiste,
do zmage, do naših mej!

⁵ Janko Marinič je bil rojen 23. februarja 1924 na Desterniku pri Ptuj. V NOV je vstopil 9. septembra 1943, prej pa je delal kot trgovski pomočnik v Črnomlju pri trgovcu Plutu, kamor se je zatekel pred nemškim preganjanjem leta 1941. Ko je bil premeščen iz 15. brigade, je bil na raznih gospodarskih in oskrbovalnih dolžnostih v Belokranjskem vojnem področju. Po osvoboditvi je bil na upravi ljudskega imetja novomeškega okrožja. Leta 1946 se je vrnil v domače kraje in se zaposlil pri kmetijski zadrugi.

Himno 3. bataljona je napisal v vasi Učakovci pri Vinici, ko je čakal na prevoz čez Kolpo, novembra 1943. Pobudo zanjo mu je dal Drago Korošec. Besedilo je napisal pod močnim vplivom brigadne himne, ki je bila že zelo znana. (Vir: Izjava Janka Mariniča.)

Po knjigi »Naša partizanska pesem«, stran 146, se himna 3. bataljona glasi:

Tretji bataljon
korakaj veselo
čez slovensko zemljo,
vse čisti, razdiraj in ruši,
kar je ostalo gnilo.

Brigadi petnajsti si dika,
slovenski zemlji v ponos,
reda, discipline si slika,
v borbi si prvi povsod.

Od zmage do zmage hiti,
da zemlja bobni od korakov.
V našem drugem bataljonu
svet slovenskih je junakov.

⁶ Viktor Mihelčič je bil rojen 3. februarja 1913 v Metliki. Po končani nižji gimnaziji je študiral glasbo in od leta 1935 do 1941 služboval najprej v Ljubljani, nato pa v Kamniku kot učitelj glasbe. Vmes je študiral komponiranje. Leta 1941 so ga Nemci med prvimi zaprli v Begunje, nato pa izgnali v Srbijo. Konec leta 1941 je od tam pobegnil in se vrnil v Metliko, kjer so ga Italijani takoj zaprli, vendar so ga zaradi posredovanja vplivnih ljudi že čez nekaj dni izpustili. Leta 1942 so ga znova s starši vred zaradi sodelovanja z OF zaprli, 9. septembra 1943 pa je vstopil v Vzhodno-dolenjski odred. Najprej je bil pomočnik mitraljezca, nato pa so ga »odkrili«. Februarja 1944 je postal načelnik kulturno prosvetnega oddelka pri štabu 15. brigade. Maja 1944 so ga dodelili kot flavtista h godbi glavnega štaba, kjer je večkrat tudi nadomeščal kapelnika. Po vojni se je vrnil v Kamnik in že jeseni 1945 začel poučevati na gimnaziji glasbeno vzgojo. Tam je ostal do zdaj.

Besedilo pesmi je dobil sredi novembra 1943 in si takoj zamislil tudi naprev. Note za enoglasno petje si je napisal na kos zmečkanega papirja in takoj začel vaditi pevske zbor. Kmalu so himno zapeli na nekem mitingu, potem pa so jo raznesli na vse strani. Mihelčič ni vedel, da je pesem uglasbil tudi Korošec, toda bolj se je uveljavila njegova. Po vojni je le s težavo dokazal svoje avtorstvo. Razen te je uglasbil še po ruskem naprepu pesem »Po dolinah in po gorah...«, »Domovina naša je svobodna« in več drugih. (Vir: Izjava Viktorja Mihelčiča.)

⁷ Opis kulturno prosvetne dejavnosti v brigadi je napisan po izjavah tovarišev Ferda Zalokarja, Milovana Lundra, Hinka Vilfana, Lojzeta Krumbergerja, Draga Korošca, Jošta Rolca in po arhivu IZDG, NO tisk, fascikla P/148 in P/520-I.

ODDELEK ZAŠČITE NARODA (OZNA)

Pred ustanovitvijo Ozne v brigadi, kar se je zgodilo v začetku novembra 1944, so se s protivohunsko dejavnostjo ukvarjali obveščevalci oziroma obveščevalni center.

Prvi oficir Ozne v brigadi je bil dotedanji bataljonski politični komisar Niko Poljak. Preden je prevzel novo funkcijo, je končal skupaj z drugimi funkcionarji, predvidenimi za brigadne oficirje Ozne, kratek seminar. Na njem so jih seznanili z nalogami te nove službe.

Potreba po njej je nastala predvsem zaradi množične mobilizacije v NOV, ko so vanjo prihajali tudi nekdanji sovražniki, sovražnik pa je poskušal vrniti vanjo svoje vohune.

Naloga Ozne, ki je delovala s pomočjo zaupnikov, je bila v nadzorovanju izvrševanja nalog vojaškega pomena, moralnega stanja borcev in funkcionarjev in varovanju vojaške tajne. Prav tako je Ozna sistematično ugotavljala preteklost posameznikov, ki so bili sumljivi, da imajo zveze s sovražnikovo obveščevalno službo, raziskovala je razne sabotaže in druge pojave sovražnikove dejavnosti, sovražnikovo propagando, pa tudi razne prekrške drugače neoporečnih borcev in funkcionarjev.

Izključno s tem delom se je ukvarjal brigadni oficir Ozne, medtem ko v bataljonih ni bilo drugih dolžnosti osvobojenih poverjenikov.

SODSTVO

Podobno kot druge zvrsti in službe je bilo tudi sodstvo v 15. brigadi v drugi polovici leta 1944 centralizirano pri divizijskem štabu.

Ob ustanovitvi brigade je delovalo brigadno sodišče, ki je poslovalo v podobnem sestavu kot prej odredno sodišče. Njegovi člani so bili po en vojaški in politični funkcionar ter po en borec.

Takoj po italijanski kapitulaciji je brigadno sodišče sodilo nekdanjim belogradistom, nato pa skrivačem in dezertarjem. Kazni so bile navadno bolj simbolične, največkrat pogojne, ali pa z odlogom do konca vojne. S tem je sodišče dalo krivcu možnost, da se izkaže in tako doseže oprustitev kazni. Smrtne obsodbe so bile zelo redke.

¹ Piščevi spomini; izjava Nika Poljaka.

Kasneje je sodišče obravnavalo zapustitev enote in slabo opravljanje službe med oktobrsko nemško ofenzivo. V enem primeru (Ivan Volf) je izreklo smrtno kazen, nekaj funkcionarjev je bilo odstavljenih. Pod vplivom divizijskega komandanta Pera Popivode je izreklo dne 8. decembra 1943 tri smrtne kazni. Dva borca sta bila obsojena na smrt zaradi dezerterstva in vdaje sovražniku, namestnik političnega komisarja 3. čete 2. bataljona Franc Kuret-Kos pa zaradi pijanstva in nedostojnega obnašanja. Konec meseca je brigadno sodišče izreklo smrtno kazen nekemu borcu Ciganu zaradi tatvine živil.

V 3. bataljonu, ki je deloval samostojno, je sodišče Cankarjeve brigade enega borca obsodilo na smrt zaradi tatvine.

V letu 1944 brigadno sodišče ni izreklo nobene smrtne obsodbe. Bilo je več primerov, ko so bili funkcionarji kaznovani zaradi slabega opravljanja službe. Tako so največkrat označili pojav, ko se je enota razbežala ali umaknila brez povelja, funkcionar pa je bil kriv, ker tega ni preprečil. Toda kaznovali so navadno samo izrazite primere. Prevečkrat se je namreč zgodilo, da je množica novincev zapustila položaje, ko je zavladala med njimi panika, funkcionarjev pa je bilo premalo, da bi obvladali tako število podrejenih.

Ves čas, dokler je delovalo brigadno sodišče, je največkrat obravnavalo samovoljno zapustitev enote. Sprva, ko disciplina še ni bila tako ostra, so posamezni borci ali pa tudi cele skupine odhajali na krajše dopuste v zaledje, zlasti potem, ko je brigada odšla iz Bele krajine. Posamezniki so se tudi skrivali ali pa so se vključili v zaledne enote. Navadno so borce, ki so za nekaj dni odšli domov, kaznovali z ukorom ali strogim ukorom, če pa je bil kršilec povratnik, pa tudi s pogojno zaporno kaznijo. Če je bil kršilec funkcionar, je bil s položaja odstavljen.

V drugi polovici 1944, ko je bilo sodstvo centralizirano in izven pristojnosti brigade, so za disciplinske prekrške izrekli kazni štabi ali poveljstva oziroma vodniki in desetarji. Najpogostejši prekrški so bili slabo opravljanje stražarske službe, nerednosti pri patroljiranju ali dežurstvu, nebudnost in zapustitev položaja. Kazni pa so bile pre-koredna služba in razna dela pri kuhinji, pa tudi zapor v kaki kleti.

Spomladi 1944, ko je bil pritok novincev iz Istre posebno velik, so posamezniki začeli kaznovati podrejene tudi z raznimi kaznimi, ki so kaznovanega poniževale. Tako je na primer moral stati na straži z zabojčkom streliva na hrbtu, nositi strelivo namesto mule in po-

¹ Piščevi spomini; arhiv IZDG, fascikel 190 a/l.

dobno. Zgodilo se je tudi, da so posamezniki, zlasti v boju, borce teple, če so kaj zagrešili. Toda take ukrepe so politični delavci že v kali zatrli in so razmeroma hitro izginili, imeli pa so kljub temu nekaj moralno političnih posledic, zlasti med Istrani.¹

OBVEŠČEVALNA SLUŽBA

Že ob ustanovitvi je brigada imela sistem obveščevalne službe, kakršen je bil v vseh odredih in brigadah. Vsaka četa je imela po enega obveščevalca, prav tako bataljon in brigada.

Vsi ti obveščevalci so dobivali podatke o sovražniku tako, da so sami opazovali njegove premike in postojanke, ali pa so navezovali slučajne stike s simpatizerji osvobodilnega gibanja, deloma pa so imeli zveze s posebno uspešnimi zaupniki iz postojank. Dokler je bil odred na svojem ozemlju, je taka organizacija obveščevalne službe povsem ustrezala.

Od srede 1944 pa je deloval v brigadi obveščevalni center, medtem ko so funkcijo četnega in bataljonskega obveščevalca ukinili. Brigadni obveščevalni center je štel po več obveščevalcev, podrejen pa je bil divizijskemu centru.

Člani brigadnega centra so imeli oficirski položaj. Njihova naloga je bila bolj organizacijska kot operativna, saj so bile brigade stalno na pohodih in zato pogosto v neznanem kraju, pogoj za uspešno agenturno delo pa je stalnost stikov. Zato so bile na posameznih važnih sektorjih ustanovljene »obveščevalne točke«. Brigadni centri so navezovali stike s temi centri in od njih dobivali podatke, s katerimi so seznanjali štabe. Prav tako so zasliševali ujetnike in prebežnike. Prav tako so centri navezovali stike s terenci.

Vir podatkov so bila tudi opažanja borcev in funkcionarjev, zaplenjeni dokumenti in drugo.

Obveščevalni centri so se ukvarjali tudi z bojem proti sovražnikovim vohunom med civilnim prebivalstvom. Po potrebi so iz članov centrov nekaj brigad, divizijskega, korpusnega in glavnega obveščevalnega centra ustanavljali posebne začasne operativne skupine.

Brigadni obveščevalni center je imel nalogo, da posreduje štabu razpoložljive podatke ter jih strokovno ocenjene, urejene in preverjene pošilja divizijskemu centru.¹

¹ Piščevci spomini.

OPERATIVNA SLUŽBA IN ADMINISTRACIJA

Že ob ustanovitvi je imela brigada operativne oficirje bataljonov in brigade. Organizirati so morali poročanje o bojih in pohodih, njihova naloga pa je bila tudi posredovanje in obdelava ukazov.

V NOV so imeli operativni oficirji veliko večjo vlogo kot v drugih vojskah, ker so jih izbirali iz vrst bivših jugoslovanskih oficirjev in podoficirjev ter borcev, ki so imeli večjo splošno izobrazbo in so končali tečaje. Kot taki so bili v bataljonih pogosto edini vojaški strokovnjaki. Če je bil komandant neposredni voditelj v boju in kot tak izbran izmed borcev zaradi hrabrosti, iznajdljivosti in odločnosti, je moral biti operativni oficir strokovni svetovalec glede urjenja enote, načrtovanja akcij, notranjega reda, organizacije enote in vsega drugega, česar komandant kot nešolan človek ni mogel vedeti.

Veliko vlogo so imeli operativni oficirji zlasti pri načrtovanju akcij, pri delu na zemljevidu in pri izdelavi točnih pismenih navodil oziroma ukazov. Ti so morali biti napisani tako, da jih je vsakdo lahko razumel. Pri pisanju dokumentacije o bojih in življenju brigade sta se zelo odlikovala aktivni kapetan bivše jugoslovanske vojske Karel Pirš ter v kasnejšem razdobju Jože Kogej-Rasto, aktivni poročnik.

Da je iz prvega razdobja brigade ohranjenih tako malo dokumentov, je krivo tudi to, da v brigadi ni bilo načelnika štaba vse do februarja 1944. Občasno je njegove posle opravljal Karel Pirš, ki pa je tudi prišel v brigado šele v začetku decembra 1943.

Poročila, ki so jih po večini pod vodstvom operativnih oficirjev sestavljali administratorji, so najvažnejši dokumenti za zgodovino tega dela naše revolucije.

Najnižja enota, ki je imela svojo administracijo, je bil bataljon. Navadno jo je vodil kak dijak, ki je tudi tipkal razne dopise, prejemal in oddajal pošto ter hranil arhiv, po potrebi pa ga tudi skrival ali uničeval. Tudi za administratorja v naši vojski velja, da je imel kot izobraženec pogosto zelo veliko vlogo. Čeprav ni bil član ožjega štaba, je imel vpogled v vse vojaške tajnosti. Zato so neredko za administratorje imenovali odstavljene člane bataljonskih štabov, v enem primeru pa je bil administrator tudi aktivni kapetan.

Imel je navadno mulo za prenos papirja, pisalnega stroja in arhiva, hranil pa je tudi bataljonski žig. Mulo je vodil mulovodec.

Podobno je bila organizirana administracija v brigadnem štabu.¹

¹ Piščevi spomini.

SLUŽBA ZVEZE

V prvem razdobju brigade, tja do srede leta 1944, je bila skoraj edina oblika zveze med četami, bataljoni in brigadami kurirska zveza. Tako je imela svojega kurirja že četa, bataljonski štab jih je imel po nekaj, še več pa brigadni štab.

Razen tega so pri bataljonskih štabih delovale tudi desetine za zvezo, pri brigadnem štabu pa vod za zvezo. Sestavljali so jih telefonisti, ki so ali oskrbovali male ročne centrale, telefonske aparate ali pa napeljavah linije. Deloma so izkoriščali tudi zaplenjeni italijanski material, delno pa že obstoječe poštno in železniške telefonske zveze. Kasneje je nekaj materiala prišlo tudi z zavezniško pomočjo.

Po italijanski kapitulaciji je bilo povezano s telefonskimi zvezami celotno ozemlje, ki ga je nadziral 7. korpus. Nemška ofenziva je sicer večino napeljav uničila, toda takoj zatem so jih začeli obnovljati in so ostale v glavnem do konca vojne, čeprav se je osvobojeno ozemlje krčilo. V to omrežje je bila vključena tudi 15. brigada, kadar je bila na enem območju vsaj za nekaj dni. Prek brigadne centrale pa so bili vključeni v omrežje tudi bataljoni.

Leta 1944 je brigada dobila tudi radijski oddajnik in sprejemnik, tik pred koncem vojne pa so jih dobili tudi bataljoni.

Bilo je več poskusov, da bi začeli uporabljati tudi druge pripomočke za zvezo in signalizacijo. Leta 1944 so začeli uporabljati raketne pištole, najprej v brigadnem, nato pa v bataljonskih štabih, toda uspeh je bil malenkosten zaradi nizke izobrazbe večine oficirjev, ki niso videli zaradi tega v signalizaciji z raketami posebne koristi in so raje še vedno uporabljali kurirje. Prav tako so sredi leta 1944 skušali vpeljati signalizacijo z zastavicami in nekateri borci so že končali poseben tečaj zanjo. Toda tudi ta se zaradi nezaupanja oficirjev ni uveljavila. Po drugi strani tudi ni bilo daljnogledov, brigada se je bojevala v gozdovih in je bila skoraj stalno v gibanju, razen tega pa se je bilo bati, da bo sovražnik odkril signalista.

Prav tako se ni uveljavil tudi način signalizacije s piščalkami po četah in vodih, spet zaradi nezaupanja v novosti in kompliciranosti znakov. Poleti 1944 so celo četni komandirji in bataljonski komandanti prejeli v partizanskih delavnicah narejene piščalke na boben, namesto kroglice pa je bila v njem češnjeva peška.

Po strokovni strani je v brigadi odgovarjal za zveze referent, ki je bil podrejen divizijskemu odseku za zveze.¹

¹ Piščevi spomini.

INZENIRSKO-TEHNIČNA SLUŽBA

Že Vzhodno-dolenjski odred je imel dokaj izurjeno minersko skupino in po bataljonih po nekaj borcev, ki so obvladali miniranje in odstranjevanje min. Taka ureditev je ostala tudi po ustanovitvi brigade. Spomladi leta 1944 pa so minerje zbrali pri brigadnem štabu, kjer je bila ustanovljena celo inženirsko-tehnična četa.

Največkrat so minerji minirali ceste, da bi uničili sovražnikovo motorizacijo, zlasti oklopna vozila. V začetku je minerskega materiala hudo primanjkovalo, zato so se zlasti posluževali raznih granat in bomb ter pač improvizirali, kakor so vedeli in znali. Ko so začeli Nemci z detektorji odkrivati mine, so začeli minerji sami izdelovati lesene zaboje, vanje vlagati eksploziv in s takimi minami minirati ceste. Proti takim minam je bil tudi detektor brez moči. Prav tako so morali minerji minirati tudi železnico Ljubljana—Grosuplje—Kočevje. Vodi oziroma čete so bili podrejeni po strokovni strani odsekom pri divizijskem štabu.

Sredi leta 1944 pa je bil pri divizijskem štabu ustanovljen inženirsko-tehnični bataljon. Iz njega je potem brigada po potrebi dobivala večje ali manjše ekipe.

Brigada nikoli ni imela lastnih motornih vozil, pa tudi ne vozov. Če je bilo treba kaj prepeljati, so to naredili z vozmi, ki so jih dobili od kmetov. Te so z živino vred začasno mobilizirali.

Za utrjevalna dela brigada nikoli ni imela posebnega referenta.

V skladu z izkušnjami ter pismenimi in ustnimi navodili so delo vodili štabi in četna poveljstva. V začetku je vladal v 15. brigadi in tudi v drugih do utrjevanja podcenjevalen odnos. Le včasih je kdo malo uredil pripravno naravno in kako drugo slučajno kritje.

Brigada se je začela utrjevati šele marca 1944, ko je bila okoli Grosupljega. Ni bilo orodja, zato so si ga izposojali od kmetov. Predvsem so kopali na vzpetinah plitva kritja za posameznika ali mitraljezca s pomočnikom.

Kasneje, ko je postajalo vojskovanje vedno bolj razgibano, so vse enote povsod, kamor so prišle, nemudoma začele utrjevati vsak kraj, pripraven za obrambo. Prav tako so kopale kritja ali pa so jih zidale iz kamenja, uporabljale pa so tudi podrta drevesa. Počasi je bilo teh kritij že toliko, da skoraj ni bilo več potrebno kopati novih. Glede načina gradnje pa so imeli štabi na voljo razna tiskana navodila in brošure.¹

¹ Piščevi spomini.

SANITETNA IN VETERINARSKA SLUŽBA

Vse do druge polovice leta 1944 je imela brigada za vodjo sanitetne službe zdravnika, potem pa je to mesto zasedla študentka višjega letnika medicinske fakultete Anica Lamut.

Pri brigadnem štabu je bila tudi ambulanta z bolničarjem. Skrbela je za lažje bolnike in ranjence, ko so čakali na prevoz v bolnišnice, če pa je bilo sklepati, da bo bolnik ali ranjenec okrevail v nekaj dneh in če so bile razmere glede varnosti in premikov ugodne, pa so jih v brigadni ambulanti tudi zdravili.

Zdravnik je imel tudi nekaj najbolj potrebnih instrumentov in zalogo obvez in zdravil ter mulo in mulovodca. Ranjenca je obvezal in pripravil za prevoz ter uredil njegovo dokumentacijo.

Razen ambulante je bil tudi higienik. Ta je skrbel za razkuževanje oblek, za kar je imel kotel, mulovodca in mulo. Nadziral je pranje perila, higieno po kuhinjah, izvire vode, kakovost hrane ter stanovanja. Poleg tega je tudi moral poskrbeti za pokop padlih in za dokumentacijo o mrtvih.

V bataljonih so bili bataljonski bolničarji, v četah pa četni, ki so imeli vsak vsaj tri nosilce ranjencev. Ti so leta 1944 nosili zložljiva nosila, medtem ko se je prej vsakdo znašel, kot je vedel in znal, in so pogosto nosila improvizirali. Bolničarji so opravljali tudi delo higienikov, v boju pa so nudili ranjencem prvo pomoč. Zato so bili navadno med bojem v strelski vrsti.

Borci namreč razen nekaterih posameznikov nikoli niso imeli zavojev za prvo pomoč.

Za večje akcije je brigadni štab odredil previjališče, ki ga je nadziral brigadni sanitetni referent. Pri delu mu je pomagal bolničar brigadne ambulante ter posamezni bataljonski bolničarji.

Proti koncu vojne pa so bile brigadne ambulante ukinjene. Vse lažje ranjene in manj bolne je sanitetni referent pošiljal v divizijsko premično bolnišnico ali pa so jih odrejali v stalne bolnišnice člani divizijske sanitete.

Veterinarska služba sprva ni bila organizirana. V prvem razdobju brigade je bilo mul toliko, da so se pasle cele črede po gozdovih in poljih Bele krajine. Če je bila žival ranjena, ožuljena ali bolna, so jo enostavno izpustili in ujeli drugo.

V tem času so imeli bataljonski štabi tudi po štiri ali pet jahalnih konj, brigadni štab pa še več. Tako lahko sklepamo, da je bilo v brigadi vsaj trideset konj. Strelski bataljoni so imeli za pre-

nos kuhinj in intendance, težkih mitraljezov ter štabne prtljage vsaj po deset mul, »težki« bataljon pa vsaj še enkrat toliko, podobno pa jih je imel tudi brigadni štab vsaj dvajset. Tako lahko sklepamo, da je bilo torej v brigadi vsaj 70 mul.

V nemški ofenzivi so precej mul polovili ali zaplenili Nemci, 4. bataljon je bil razpuščen, del orožja so zakopali, število borcev se je zmanjšalo. Zato se je zmanjšalo tudi število konj in mul v brigadi. Nazadnje je izšla tudi uredba, koliko prateža sme imeti bataljon in brigada in kdo ima lahko konja. Bataljonski štabi so sploh izgubili pravico do jezdni konj. Tako je ostalo v brigadi tri do pet konj in kakih petindvajset do trideset mul. V letu 1944 je bila organizirana tudi veterinarska služba. Pri brigadnem štabu je bil veterinarski bolničar, ki je imel tudi nekaj zdravil, instrumentov in obvez. Na osvobojenem ozemlju pa je bila ustanovljena veterinarska bolnišnica, ki je sprejemala huje bolne ali ranjene živali.

Konje in mule so podkovali včasih kar v brigadah, katere so obiskovale ekipe kovačev. Navadno so delale v kaki vaški kovačiji. Kasneje pa so morali konjevodci in mulovodci voditi živali podkovat v posebne kovačije, ki so jih organizirali pri višjih štabih ali pri komandah mest.¹

INTENDANCA IN OROŽARSKA SLUŽBA

Še pred ustanovitvijo brigade se je odred hranil kar pri kmetih. »Odbornik« je ob prihodu enote v vas razdelil borce po hišah v skladu z imovinskim stanjem kmetov. Tak način prehrane je bil zlasti v navadi na Hrvaškem, pa tudi v Beli krajini. Tako so se tudi enote rešile nadležnega prateža, ki je oviral njihovo gibljivost. Toda v Gorjancih je morala četa, nato pa bataljon taboriti po gozdovih in zato so tamkaj najprej organizirali kuhinje.

Sprva so bile kuhinje po četah, šele kasneje, sredi leta 1944, so jih združili v bataljanske, čeprav so že prej nekaj časa kuhale skupaj. Zato so sprva tudi čete imele svoje intendante, ki so skrbeli za hrano. Poleg teh so bili tudi bataljonski intendantje ter brigadni intendant, ki je imel tudi mesarja.

Nazadnje so ostali le še bataljonski intendantje ter brigadna intendantca.

¹ Piščevi spomini.

Takoj po italijanski kapitulaciji se je brigada oskrbovala v glavnem iz bogatih italijanskih skladišč, le živino je dobivala od kmetov.

V tem času je bila prehrana za takratne razmere naravnost odlična. Za zajtrk so borci dobivali polento ali žgance s prežganko ali zabeljen močnik, za kosilo na goveji juhi zakuhan krompir, fižol, testenine, riž in precejšen kos mesa, enaka je bila tudi večerja. Kot posebno dobra hrana je veljal golaž s krompirjem ali polento. Take hrane so dobili borci na dan skupno tri litre, poleg tega pa tudi kilogram skoraj belega kruha.

Po nemški ofenzivi je postala prehrana skromnejša, saj je oskrba iz italijanskih skladišč odpadla. Predvsem ni bilo več kruha, razen nekajkrat, ko so intendantje organizirali peko po hišah, zlasti pred večjimi akcijami. Skozi celo leto 1944 in do konca vojne je ostalo pri treh litrih hrane na dan. Leta 1945 je zaradi hudega pomanjkanja v nekaterih razdobjih borec dobival tudi manj, le dvakrat na dan po en liter hrane ali tudi manj, predvsem pa se je zmanjšal obrok mesa.

Proti koncu vojne so prišla na vrsto tudi manjvredna živila kot ovsena moka, korenje, repa, pesa in zelje. Skoraj ves čas vojne, razen po uspešni akciji na nemško ekonomijo, ko je brigada zaplenila precej prašičev, so belili z lojem, takoj po italijanski kapitulaciji pa delno z oljem.

Zadnja dva meseca je začela prihajati zavezniška pomoč tudi v hrani. To je bilo predvsem konzervirano surovo maslo, precej slano, posušena zelenjava, zlasti krompir, ter mesne konzerve. Teh je bilo premalo za vse, zato so iz njih kuhali juhe ali jih dodajali drugim jedem.

Decembra 1943 je zmanjkalo soli in je brigada razen nekaj kratkih razdobj, ko jo je kje kaj zaplenila, jedla neslano. V pomanjkanju bele soli za ljudi je prišla prav tudi rdeča za živino, za njo pa celo s peskom pomešana strojarska sol. Kuharji so jo stresli v vodo, počakali, da se je raztopila, pesek pa usedel na dno, nato pa so vodo odlili in v njej kuhali. Posamezniki so poiskali svoje vire za preskrbo s soljo in jo nosili s seboj navadno v razstavljenih italijanskih ročnih bombah.

Velika ovira je bilo pomanjkanje suhe hrane. Na še tako nevarne akcije in pohode je bilo treba jemati kuhinje, ker drugače borci niso dobili jesti. Le včasih so dobili na daljše pohode s seboj popotnico: velik kos kruha in kos kuhane govedine.

Brigada tudi ni imela pohodnih kuhinj. Kuharji so svoje kotle in drugo posodo ter pribor nosili na mulah, prav tako tudi zalogo živil za dan ali dva. Le včasih so mobilizirali vozove. Večina kotlov je bila italijanskih ali bivših jugoslovanskih. V sili so si pomagali intendantje tudi tako, da so uporabljali lonce za kuhanje perila, kotle za kuhanje hrane za prašiče in napol prežagane bencinske sode s privarjenimi ročaji.

Intendantje so nabavljali hrano od kmetov s pomočjo terenskih političnih aktivistov, ki so odredjali, kam naj gredo ponjo, saj so poznali premoženjsko stanje kmetov. Kasneje so to nalogo prevzele posebne gospodarske komisije pri vseh rajonskih, okrajnih in okrožnih odborih. Nekaj hrane so enote dobile tudi pri zaplembah imetja okupatorjevih sodelavcev. Kasneje se je udomačil za odvzem hrane naziv »prisilni odkup« in so dobili intendantje posebne bone, ki so jih dajali kmetom v zameno za hrano. Na njih je bilo zapisano, da bodo dobili vrednost povrnjeno po vojni.

Da ne bi posamezne brigade, ki so imele za to možnost, ker so se bojevale v razmeroma bogatih krajih, preveč pojedle, so v začetku 1944 predpisali »tablice prehrane«. V njih je bilo točno predpisano, koliko sme posameznik dobiti na dan raznih živil, posebno mesa, ki je bilo glavna hrana, saj je imelo največjo kalorično vrednost, povrh pa ga tudi ni bilo potrebno prenašati ali prevažati, saj so lahko živino do kraja zakola gnali. Toda v praksi so skoraj povsod te tablice kršili, vsaj dokler jih je bilo mogoče. Ko pa je že vsega zmanjkovalo, niso borci dobili niti toliko.

Sprva je vsak borec sam skrbel za obleko in obutev. Pozneje, ko so začele delovati čevljarske delavnice in usnjarne, so morali intendanti skrbeti za oddajo kož, prejemale pa so čevlje. Delili so jih navadno politični komisarji, ker jih je bilo malo in je bilo zaradi tega težko biti pravičen.

Kasneje, ko je začela prihajati v brigado izdatnejša zavezniška pomoč v obleki in obutvi ter v perilu, so intendantje skrbeli tudi za delitev, prevoz in prejem od divizijske intendance.

Sprva tudi orožarske službe ni bilo. Orožje in strelivo, če so ga kje zaplenili ali našli, so delili štabi oziroma četna poveljstva in vodniki z delegati. Drugače pa je vsak borec sam skrbel za svoje orožje. Po italijanski kapitulaciji, ko je NOV dobila večje količine orožja in streliva, ki ga vsega ni mogla nositi s seboj, se je pojavila potreba po orožarski službi. V začetku so se s skrivanjem streliva, prevozom in delitvijo ukvarjali kar intendantje.

V 15. brigadi se je orožarska služba ločila od intendance v začetku decembra 1943. Brigadni orožar je postal dotedanji namestnik brigadnega intendanta Niko Poljak. V pomoč so mu dodelili skupino, ki je štela od tri do pet borcev, izmed katerih je bil eden Poljakov namestnik.

Orožar je vodil seznam zakopanega ali kako drugače skritega orožja, ki ga je brigada izločila iz uporabe zaradi tega, ker ni imela zadosti ljudi. Če je prišla popolnitev, so del tega orožja izkopali in razdelili. Prav tako je orožar moral skrbeti za oddajo pokvarjenega orožja v delavnice, za nabavo olja, nabavo minerskega materiala, dokler je brigada imela minerje itd.

V drugi polovici 1944 je brigada začela izločati italijansko orožje. Zadržala je le »težke brede«, brzostrelke, pištole in lahke ter težke minomete. Razen tega je imela nemške »Šarce«, »zbrojevke« ter mavzerice. Večinoma pa je uporabljala »brene«, angleške puške ter brzostrelke. V tem razdobju brigada ni več smela imeti svojih skrivališč orožja, smela je imeti le najnujnejše zaloge streliva. Zato se je orožarska skupina skrčila na tri ljudi, ki so skrbeli za prevoze novega orožja v brigado, zamenjavo pokvarjenega ter za dovoz streliva.

Brigadni orožar ter njegov namestnik sta bila po svoji stroki podrejena odseku za oborožitev pri divizijskem štabu.¹

¹ Piščevi spomini; izjava Nika Poljaka.

SEZNAM KOMANDANTOV BRIGADE IN NAMESTNIKOV,
POLITIČNIH KOMISARJEV BRIGADE TER NJIHOVIH NA-
MESTNIKOV OZIROMA POMOČNIKOV, NAČELNIKOV BRI-
GADNEGA ŠTABA TER KOMANDANTOV IN POLITIČNIH
KOMISARJEV BATALJONOV

POVELJNIŠKI KADER 15. BRIGADE

KOMANDANTI:

Anton Zgonc-Vasja (od 28. septembra 1943 do 10. aprila 1944)
Tone Žnidarič-Štefan (od 10. aprila 1944 do 28. junija 1944)
Štefan Pavšič-Jur (od 28. junija 1944 do 12. avgusta 1944)
Karel Dimnik-Čali (od 14. avgusta 1944 do 1. marca 1945)
Alojz Golob (od 3. marca 1945 dalje)

POLITIČNI KOMISARJI:

Niko Šilih-Boris Nikič (od 28. septembra 1943 do 17. januarja 1943)
Franc Turner-Kostja (od 20. januarja 1944 do 3. marca 1944)
Jože Jakomin-Crni (od 3. marca 1944 do 10. januarja 1945)
Avgust Durjava (od 10. januarja 1945 do 11. marca 1945)
Anton Grošelj (od 15. marca 1945 do 27. marca 1945)
Franta Komel (od 8. aprila 1945 dalje)

NAMESTNIKI KOMANDANTOV:

Ivan Jakič-Jerin (od 28. septembra 1943 do 8. januarja 1944)
Albin Majeršič-Robi (od 10. januarja 1944 do 15. junija 1944)
Vinko Mojškerc-Jesen (od 28. junija 1944 do 24. julija 1944)
Jože Sivec-Maslivec (od 24. julija 1944 do 3. avgusta 1944)
Ivan Vinkšelj-Sin (od 3. avgusta 1944 do 16. avgusta 1944)
Rudi Pušenjak-Uragan (od 20. avgusta 1944 do 14. oktobra 1944)
Jakob Kosec (od 15. oktobra 1944 do 12. decembra 1944)
Miha Pucelj (od 15. decembra 1944 do 21. februarja 1945)
Jakob Kosec (od 28. februarja 1945 do 20. aprila 1945)
Polde Jerman (od 27. aprila 1945 dalje)

NAMESTNIKI-POMOČNIKI POLITIČNIH KOMISARJEV:

Alojz Gabrovec (od 10. oktobra 1944 do 15. marca 1944)
Bogo Flander-Kljusov Joža (od 10. aprila 1944 do 5. maja 1944)
Oton Pakiž-Koki (od 5. maja 1944 do 1. septembra 1944)
Vekoslav Robič (od 1. septembra 1944 do 8. aprila 1945)
Miran Vrančič (od 8. aprila 1945 do 9. aprila 1945)
Vekoslav Robič (od 9. aprila 1945 do 21. aprila 1945)
Anton Bartolj-Miha (od 21. aprila 1945 dalje)

NAČELNIKI ŠTABA:

Alojz Bizjak-Luka (od 20. februarja do 1. maja 1944)
Karel Pirš (od 1. maja 1944 do 25. julija 1944)
Ivan Pezdirc-Slavo (od 12. avgusta do 27. decembra 1944)
Polde Jerman (od 27. decembra 1944 do 27. aprila 1945)
Franc Usenik (od 27. aprila 1945 dalje)

1. *BATALJON*

Komandanti:

Slavko Ograjenšek-Iztok — od 28. septembra 1943 do 2. novembra 1943
Lazo Božic-Vuk — od 2. novembra 1943 do 20. januarja 1944
Anton Kramarič — od 20. januarja 1944 do 6. februarja 1944
(ranjen)
Samuel Horvat-Samo — od 6. februarja 1944 do 20. aprila 1944
Ivan Vinkšelj-Sin — od 20. aprila 1944 do 3. avgusta 1944
Polde Ferbežar — od 3. avgusta 1944 do 9. oktobra 1944
Franc Debevec — od 9. oktobra 1944 do 8. novembra 1944 (ranjen)
Franc Murgelj — od 8. novembra 1944 do 19. novembra 1944
(zbolel)
Janez Kožar — od 19. novembra 1944 do 19. marca 1945 (ranjen)
Ludvik Vider — od 19. marca 1945 do 16. aprila 1945 (padel)
Milenko Čakarevic — od 18. aprila 1945 do 10. maja 1945
Milan Volf — od 10. maja 1945 do 28. maja 1945

Politični komisarji:

Matija Bahor-Oskar — od 28. septembra 1943 do 2. novembra 1943
Ivan Groznik-Vane — od 2. novembra 1943 do 1. aprila 1944
Štefan Novak — od 1. aprila 1944 do 27. aprila 1944
Ivan Krhin-Faruk — od 27. aprila 1944 do 22. septembra 1944
(zbolel)
Ivan Berce-Vanjko — od 22. septembra 1944 do 10. maja 1945
Srečko Hlebec — od 10. maja 1945 do 28. maja 1945

2. BATALJON

Komandanti:

Lazo Božič-Vuk — od 28. septembra 1943 do 2. novembra 1943
Josip Strah-Osip — od 2. novembra 1943 do 15. februarja 1944
Štefan Pavšič-Jur — od 15. februarja 1944 do 18. aprila 1944
Polde Ferbežar — od 18. aprila 1944 do 21. junija 1944 (ranjen)
Rudi Pušenjak-Uragan — od 8. julija 1944 do 28. julija 1944 (ranjen)
Franc Debevec — od 1. avgusta 1944 do 7. avgusta 1944
Ivan Radman-Bosanac — od 7. avgusta 1944 do 9. oktobra 1944
Pavle Vilfan-Pero — od 9. oktobra 1944 do 15. novembra 1944
Niko Jankovič — od 15. novembra 1944 do 7. januarja 1945 (ranjen)
Anton Žnidaršič — od 7. januarja 1945 do 9. aprila 1945 (padel)
Ivan Radman — od 9. aprila 1945 do 20. aprila 1945
Janez Kožar — od 20. aprila 1945 do 28. maja 1945

Politični komisarji:

Ivan Groznik-Vane — od 28. septembra 1943 do 2. novembra 1943
Franc Plos-Lado — od 2. novembra 1943 do 9. februarja 1944
Vinko Ukmar — od 9. februarja 1944 do 10. marca 1944
Jože Mežnar — od 10. marca 1944 do 10. aprila 1944
Ivo Kušar — od 10. aprila 1944 do 18. aprila 1944
Janez Šušteršič — od 18. aprila 1944 do 15. maja 1944
Janez Jerman — od 15. maja 1944 do 25. maja 1944
Janez Šušteršič — od 25. maja 1944 do 1. junija 1944
Jernej Pavlin — od 1. junija 1944 do 8. aprila 1945
Vid Majzelj-Dodo — od 8. aprila 1945 do 16. aprila 1945 (zbolel)
Ciril Grabljevec — od 16. aprila 1945 do 28. maja 1945

3. BATALJON

Komandanti:

Anton Hudoklin-Borut — od 28. septembra 1943 do 1. oktobra 1943
(ranjen)
Janez Jeras — od 1. oktobra 1943 do 30. oktobra 1943
Drago Gorjup — od 30. oktobra 1943 do 2. februarja 1944
Alojz Mavsar — od 2. februarja 1944 do 29. februarja 1944 (ranjen)
Jakob Kosec — od 29. februarja 1944 do 24. marca 1944
Jože Sivec-Maslivec — od 24. marca 1944 do 21. junija 1944 (ranjen)

Viktor Kranjc — od 21. junija 1944 do 24. julija 1944
Miran Šubic-Janez — od 24. julija 1944 do 18. avgusta 1944
Ivan Jeltnikar-Janče — od 18. avgusta 1944 do 12. septembra 1944
Jakob Kosec — od 12. septembra 1944 do 14. oktobra 1944
Martin Vraničar — od 14. oktobra 1944 do 6. decembra 1944 (padel)
Franc Debevec — od 10. decembra 1944 do 25. decembra 1944
Pavle Vilfan-Pero — od 30. decembra 1944 do 21. februarja 1945
Franc Debevec — od 21. februarja 1945 do 2. aprila 1945
Edvard Semenič — od 2. aprila 1945 do 10. aprila 1945 (ranjen)
Pavle Vilfan-Pero — 10. aprila 1945 (padel)
Polde Ferbežar — od 13. aprila 1945 do 28. maja 1945

Politični komisarji:

Jože Pirc-Soso — od 28. septembra 1943 do 30. oktobra 1943
Franc Levstik-Miloš — od 30. oktobra 1943 do 2. februarja 1944
Edo Bohinjec-Jelen — od 2. februarja 1944 do 15. marca 1944 (zbolel)
Drago Kunaver-Zmago — od 15. marca 1944 do 20. aprila 1944
(zbolel)
Jože Mežnar — od 20. aprila 1944 do 6. maja 1944 (padel)
Ivo Marinšek-Pavle — od 6. maja 1944 do 8. junija 1944
Franc Gosenca — od 8. junija 1944 do 24. julija 1944
Niko Poljak — od 24. julija 1944 do 15. oktobra 1944
Milan Vrezec — od 15. oktobra 1944 do 1. novembra 1944 (zbolel)
Ciril Grabljevec — od 1. novembra 1944 do 19. marca 1945
Leopold Zupančič — od 19. marca 1945 do 28. maja 1945

4. BATALJON

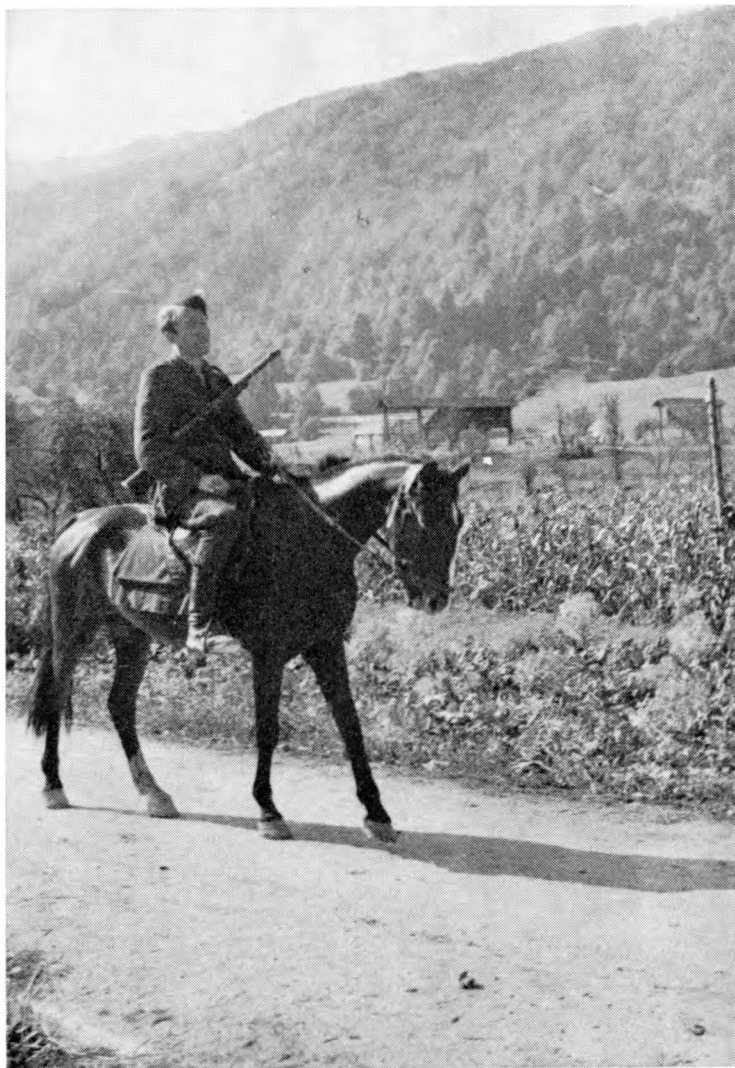
Komandanti:

Drago Gorjup — od 4. oktobra 1943 do 30. oktobra 1943
Alojz Mavsar — od 10. decembra 1943 do 2. februarja 1944
Miran Šubic-Janez — od 6. junija 1944 do 24. julija 1944

Politični komisarji:

Franc Plos-Lado — od 4. oktobra 1943 do 30. oktobra 1943
Edo Bohinjec-Jelen — od 10. decembra 1943 do 2. februarja 1944
Niko Poljak — od 6. junija 1944 do 24. julija 1944

15. BRIGADA NA POHODU PROTI BELI KRAJINI SKOZI SREDNJO VAS PRI
SEMIČU DNE 4. SEPTEMBRA 1944. FOTO BOŽIDAR JAKAC

15. BRIGADA NA POHODU IZ SEMIČA PROTI CRMOŠNJICAM PO PODELITVI
PRVIH ODLIKOVANJ 17. NOVBRA 1944. FOTO FRANCE CERAR

REGISTER

A

Abesinija — 46
 Abram Ivan — 35
 Ahmič Salči — 24
 Ajdovec — 102, 246, 294, 295,
 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302,
 304, 312, 313, 316, 317, 344, 358,
 360, 362, 364, 385
 Ajdovščina — 418
 Albanija — 303
 Ambrus — 238, 257, 259, 260, 261,
 262, 263, 266, 272, 385
 Anglija — 393, 412
 armadna skupina »Jug« — 54
 armada-Četrta — 355, 411, 412,
 414, 415, 419
 Artiza vas — 270
 Artjomijev Valentin — 123
 Avstrija — 294, 420
 Avšič Jaka — 82, 91

B

Babja gorica — 408, 410
 Babna gora — 308, 342, 361
 Babnik Anton — 165
 Badovinac Ilija — 19
 Badovinac Janko — 194
 Bahr Matija-Oskar — 35, 38
 57, 58, 60, 61, 449
 Bajnof — 279
 Balkan — 411
 Banat — 97
 Banija — 62, 84

Banjaluka — 157, 183
 Banjkovka — 330, 400, 401
 Bari — 46
 Barje — 209
 Barončev hrib — 195, 373, 375
 Bartolj Anton-Miha — 407, 448
 bataljoni:
 Belokranjski (NOV) — 78, 97
 Gorjanski (NOV) — 97, 196
 inženirsko-teh nični 15. divizije
 (NOV) — 3 23, 327, 329, 365,
 392, 440
 jurišni 15. divizije (NOV) — 265,
 269, 390, 395, 403, 404, 405, 406
 jurišni 18. divizije (NOV) — 368,
 416
 Kamniški (NOV) — 387
 »Kljuka« (NOV Hrvaške) — 265
 Kočevski (NOV) — 157
 Kokrški (NOV) — 387
 Levstikov (NOV) — 15
 1. pohorski (NOV) — 401
 2. pohorski (NOV) — 401
 ruski 9. brigade (NOV) — 29
 Šercerjev (NOV) — 157
 Zasavski (NOV) — 392
 1. Belokranjskega odreda — 18
 1. Vzhodno-dolenjskega odreda —
 18, 19, 20, 21, 24, 26, 27, 28, 29,
 30, 31, 33, 35, 37
 2. Belokranjskega odreda — 18
 2. Vzhodno-dolenjskega odreda —
 19, 20, 21, 26, 27, 29, 32, 33, 35
 3. Vzhodno-dolenjskega odreda —
 19, 20, 21, 30, 31, 33, 35

4. Dolenjskega odreda — 17
5. partizanski bataljon — 17
- belogardistični »Štajerski« — 289
105. črnih srajc (italijanski) — 21
1. domobranski — 300, 308, 322, 358, 410
2. domobranski — 300, 314, 322, 401
3. domobranski — 291, 293, 300, 306, 308, 322, 356, 358, 402
4. domobranski — 247, 300, 301, 306, 314, 315, 317, 322, 344, 345, 351, 352, 355, 361, 368, 406
5. domobranski — 358, 363, 368
6. domobranski — 358
12. domobranski — 408, 410
- »M« domobranski — 218
- »O« domobranski — 230
3. SS motorizirani orožniški (nemški) — 413
- XVIII. policijski stražarski (nemški) — 118, 124
- SS lovski planinski (nemški) — 300
5. ustaški — 83
10. ustaški — 83
- baterije:
minometalska 15. divizija NOV — 401, 403
- baze:
glavnega štaba NOV Slovenije v Biogradu na moru — 112
- Bazovica — 417
- Beč — 211
- Bedenj — 278
- Begunje pri Cerknici — 79, 204, 205, 207
- Begunje na Gorenjskem — 434
- Bela cerkev — 21, 187, 191, 291, 331
- Bela krajina — 12, 17, 18, 19, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 39, 40, 45, 47, 48, 51, 52, 55, 59, 65, 66, 70, 71, 72, 74, 77, 89, 91, 92, 94, 97, 101, 102, 105, 111, 123, 126, 127, 133, 168, 169, 170, 174, 175, 181, 186, 194, 195, 200, 201, 242, 252, 261, 274, 276, 278, 283, 297, 312, 313, 315, 316, 318, 320, 321, 322, 326, 327, 352, 376, 394, 407, 411, 412, 415, 426, 430, 441, 442
- Belinsko selo pri Ribniku — 89
- Beljak — 123
- belokranjski muzej v Metliki — 40, 41
- belokranjski obrambni sektor — 234
- belokranjsko vojno področje — 433
- Belšinja vas — 356
- Bendje — 375
- Benečija pri Trebnjem — 359
- Beograd — 37, 54, 71, 97, 226, 234, 265, 303, 320, 335, 430, 433
- Berce Boris-Vanjko — 38, 177, 284, 286, 449
- Bežigrad (Ljubljana) — 288
- Biber Dušan — 431
- Bič — 311
- Biograd na moru — 112
- Birčna vas — 22, 172, 370, 392, 394, 396, 397, 398
- Bistrica pri Črnomlju — 59
- Bistrica pri Mokronogu — 353, 430
- Bistrica v Rožu na Koroškem — 29
- Biška vas — 355, 356
- Bizjak Alojz-Luka — 449
- Bizovik pri Ljubljani — 234, 419
- Blatnik dr. Franc — 289
- Blatnik pri Semiču — 277
- Blate pri Ribnici — 329
- Blato pri Grosupljem — 166, 418
- Blato pri Trebnjem — 346, 352
- Blečji vrh — 286
- Bled — 418, 431
- Bobnovka pri Hinjah — 389
- Bočka (Metlika) — 39
- Bogenšperk — 43
- Bogneča vas — 290, 331
- Bogomolov Boris Nikolajevič — 576
- Borinj Edo-Jelen — 451
- Bojanji vrh — 245, 270
- Bojanski boršt — 243
- Bokša Milena — 179
- Bon Vinko — 73
- bolnišnice:
pokretna 18. divizije — 314, 315

Slovensko-hrvaška vojno-partizan-
 ska bolnica Žumberk — 61
 »Vinica« — 112
 borbena grupa »Schmitz« — 218
 Borovnica — 70, 166, 208, 209,
 211
 Bosanci — 77
 Bosiljevo — 77, 180, 242, 274, 318
 Bosna — 23, 28, 62, 74, 190, 264,
 303
 Boštanj — 136, 139, 140
 Božakovo — 33, 45, 50
 Božič Alojz — 62
 Božič, obveščevalec — 313
 Božič Lazo-Vuk — 24, 28, 38, 69,
 449, 450
 Božič vrh — 316, 323
 Božović Radomir-Raco — 122
 Böhle, nemški kapetan — 360
 Bračić Mirko — 36
 Bračika Milan — 87, 88, 90, 98,
 111
 Brašljevača — 56
 Bratanič Polde — 93
 Bratina Tine-Tinček — 97, 106,
 111
 Bratko Ivan — 178
 Bridik Janez — 24
 Breg pri Ptuj — 178
 Breg pri Velikem Gabru — 306
 Breg pri Zagradcu — 120
 Breza (rudnik) — 392
 Brezje pri Gabrovki — 283
 Brezje pri Grosupljem — 155, 166
 Brezje pri Šetjanžu — 336, 338
 Brezje pri Šentjernej — 323
 Brezje pri Trebelnem — 279, 290,
 332
 Brezjek pri Ajdovcu — ■ 297
 Breznik nad Ribnikom — 89
 Breznik nad Sveticami — 89
 Breznov križ — 410
 Brezova reber pri Šemiču — 60
 Brezova reber pri Žužemberku —
 294, 297, 310, 313
 Brezovi dol pri Ambrusu — 262,
 264, 387
 Brezovi vrh pri Orlaki — ■ 246,
 252, 254, 256
 Brezovica pri Ljubljani — 157

Brezovica pri Mirni — 292, 351,
 352
 Brezovica pri Stopičah — 183
 Brezovo pri Višnji gori — 161,
 162, 164
 Brežice — 53, 158, 179, 185, 187,
 198, 216, 289, 355
 Brežka vas — 323
 Breyer, nemški nadporočnik —
 164, 236
 Brkini — 176
 brigade:
 1. gradbena GŠ — 413
 1. KNOJ — 356, 378
 1. slovenska artilerijska — 261,
 297, 298, 378, 399
 1. tankovska — 417
 1. Toneta Tomšiča — 15, 16, 23,
 24, 36, 37, 43, 50, 58, 78, 79,
 101, 102, 234, 267, 386
 1. VDV — 183, 213
 2. Ljuba Šercerja — 15, 16, 24, 36,
 43, 50, 79, 101
 2. tankovska — 46
 3. Ivana Gradnika — 42
 3. iz 13. divizije (hrvaška) — 78,
 79
 4. Matije Gbuc — 12, 16, 21, 23,
 24, 32, 37, 38, 43, 47, 48, 49, 55,
 61, 62, 64, 70, 73, 77, 94, 105,
 136, 137, 140, 141, 142, 148, 155,
 157, 158, 162, 170, 171, 172, 173,
 174, 175, 176, 179, 180, 192, 193,
 194, 196, 205, 208, 213, 216, 218,
 227, 233, 234, 235, 236, 237, 242,
 244, 246, 247, 248, 249, 265, 281,
 282, 286, 295, 296, 298, 299, 300,
 301, 302, 305, 312, 321, 354, 355,
 356, 358, 359, 370, 371, 373, 379,
 380,
 386, 387, 401, 418, 419, 431
 5. Ivana Cankarja — 12, 16, 18,
 21, 23, 24, 30, 38, 43, 47, 49, 73,
 77, 78, 94, 95, 98, 99, 100, 103,
 104, 105, 106, 112, 127, 142, 148,
 157, 158, 162, 170, 171, 172, 173,
 174, 175, 176, 179, 180, 185, 195,
 196, 205, 208, 209, 210, 212, 213,
 214, 218, 220, 222, 229, 230, 231,
 232, 234, 242, 274, 278, 281, 282,

- 284, 291, 295, 299, 300, 305, 310,
311, 315, 321, 323, 324, 328, 330,
334, 338, 343, 347, 353, 355, 356,
358, 365, 366, 368, 373, 379, 384,
386, 387, 399, 400, 404, 405, 406,
407, 418
5. prekomorska — 407, 410, 428
6. Slavka Šlandra — 42, 298, 299,
300, 305, 306, 307, 317, 342
7. Franceta Prešerna — 42, 162
8. Frana Levstika — 15, 36, 49,
78, 79, 100, 127, 128, 136, 148,
166, 195, 218, 219, 243, 245, 305,
310, 314, 345, 348, 350, 351, 356,
368, 411, 416, 417
9. brigada — 15, 36, 49, 50, 58, 78,
81, 86, 101, 127, 139, 142, 148,
155, 166, 195, 198, 218, 219, 237,
243, 254, 256, 266, 303, 304, 310,
313, 314, 356, 360, 361, 398, 416,
417
10. Ljubljanska — 10, 36, 50, 78,
81, 86, 101, 127, 139, 142, 148,
155, 166, 192, 195, 198, 199, 201,
204, 218, 305, 309, 313, 344, 356,
362, 363, 402, 407, 420
11. iz 26. divizije — 417
11. Snežniška — 36
11. Miloša Zidanška — 36, 298,
299, 300, 305, 306, 307, 310, 317,
342, 401
12. brigada — 12, 36, 37, 42, 43,
46, 47, 49, 50, 58, 73, 78, 105,
112, 127, 128, 129, 130, 132, 134,
136, 138, 139, 141, 142, 145, 148,
150, 152, 155, 156, 157, 158, 159,
160, 167, 179, 180, 193, 194, 195,
218, 219, 220, 223, 228, 229, 230,
231, 242, 245, 246, 258, 259, 261,
266, 267, 268, 274, 278, 305, 321,
334, 335, 336, 340, 341, 343, 345,
347, 349, 353, 356, 373, 379, 383,
390, 391, 395, 400, 414, 417, 420
12. mednarodna v španski repub-
likanski vojski — 179
13. Mirka Bračiča — 36, 43, 101,
102, 401
13. proletarska — 21, 23, 24, 28,
38, 39, 43, 47, 48, 57, 61, 62,
63, 265, 341, 431
14. zaščitna GŠ — 36, 234
14. železničarska — 36, 49, 50, 58,
407
16. mladinska (hrvaška) — 84, 87,
91
16. Rabska — 36, 237
16. Tržaška — 36
19. Srečka Kosovela — 94
24. Fontanot — 366, 397, 402,
403
- artiljerijska brigada 4. armade —
417
- Brilej dr. Jože — 234
- Brod na Kolpi — 50, 51
- Brod pri Krasincu — 33
- Brod pri Podbočju — 21
- Bruna vas — 332
- Brusnice — 26, 176, 184, 185, 374,
375
- Bubnjarci — 46
- Bučka — 37, 43, 286
- Bugdanja vas — 380
- Bukov dol — 303
- Bukov vrh nad Malimi Laščam
— 400
- Bukovica pri Šentvidu pri Stični —
306, 307
- Burgerjev breg pri Kočevju — 414
- Bušinja vas — 67, 68

C

- Cafuta Alojz — 220, 222, 226,
227, 228
- Carski brijeg — 50
- Cegelnica — 401
- Celje — 46, 57, 76, 419
- Cerje ■ 45
- Cerknica — 43, 79, 207, 356
- Cerklje — 43, 45
- Cerkno — 162
- Cerkovnik Jernej — 46
- Cerovec pri Semiču — 78
- Cerovec pri Dolžu — 194, 365
- Cerovi log — 324, 374
- Cerovo pri Grosupljem — 159
- Cesar Emil — 180
- Cesta na Kočevskem — 16
- Cesta pri Velikih Laščah — 118
147, 149, 152, 239

Cesta pri Trebnjem — 306
 Cikava pri Grosupljem — 159,
 161, 165, 167
 Cikava pri Novem mestu — 368,
 372, 374
 Cirknik — 292, 293, 336, 340
 CK KPS — 127
 cone:
 dolenska operativna — 18
 2. operativna Hrvatske — 19
 3. operativna »Alpska« — 76
 4. operativna — 182, 282, 294, 298,
 312, 335, 378, 392, 401, 412, 419
 Cvetkovič, domobranski poročnik
 — 165
 Cvibelj — 248, 249, 250, 251, 252,
 253, 256, 279, 300, 304, 305, 331,
 342, 343, 353, 362
 Cvišlerji — 329

C

Cadraže — 187, 191, 197, 323, 366
 čakarevič Milenko — 449
 Čatež — 77, 246, 281, 292, 293,
 298, 300, 301, 302, 311, 363
 Čateška gora — 282, 293
 Čeh Alojz — 227
 Čepovan — 234
 Češence pri Mirni peči — 279,
 306, 307
 Češnjice pri Trebelnem — 286,
 289, 290, 331, 332
 Češnjice pri Sentjanžu — 338
 Češnjevček — 353
 Češnovar, gostilna v Ljubljani —
 419
 čete:
 1. belokranjska — 17
 Belokranjska — 18
 Črnomaljska — 22, 23, 26
 Gorjanska — 17, 22, 26, 27, 183,
 254
 jurišna 15. divizije — 336, 340,
 355, 356, 358, 373, 379, 380, 385
 Kočevska — 38
 Novomeška — 17, 37
 1. drugega bataljona Vzhodno-do-
 lenjskega odreda — 19

Poljanska — 179
 Roška — 22, 23, 26
 Semiška — 22, 23, 26
 Zaščitna komanda mesta Metlika
 — 66
 1. policijska tankovska (nemška)
 — 413
 14. policijska tankovska (nemška)
 — 413
 5. domobranska — 207
 10. domobranska — 135
 12. domobranska — 135
 15. domobranska — 247
 22. domobranska — 218, 222
 24. domobranska — 135, 218, 222,
 229
 25. domobranska — 135
 26. domobranska — 128, 135, 145,
 216, 222
 27. domobranska — 216, 222
 28. domobranska — 379
 31. domobranska — 247, 250, 314,
 324, 344, 345, 355
 32. domobranska — 247, 250, 314,
 344, 345, 368, 379
 33. domobranska — 324
 34. domobranska — 182, 187, 360,
 368, 371, 373
 35. domobranska — 288
 38. domobranska — 321
 39. domobranska — 247
 40. domobranska — 321
 51. domobranska — 321
 52. domobranska — 321, 360, 394,
 397
 54. domobranska — 321
 56. domobranska — 324
 61. domobranska — 135
 62. domobranska — 135
 63. domobranska — 218, 224, 226,
 227, 228
 Čilpah — 332
 Črešnjevec pri Semiču — 24
 Čretež — 286, 290
 Črmošnjice — 18, 22, 277, 278,
 316, 327, 328
 Črnelo pri Višnji gori — 237, 258
 Črni vrh — 329
 Črnomelj — 22, 23, 24, 27, 31, 33,
 35, 55, 57, 58, 61, 62, 67, 70,

71, 73, 74, 79, 98, 100, 226, 296,
276, 277, 278, 318, 320, 322, 326,
328, 399, 430, 433
Črnomaljski dol — 303
Črna gora — 303
Črna na Koroškem — 179
črtalič Franc — 385
Čuk Janez — 24
Čurile — 23
Čušperk — 98, 109, 116, 117, 118,
128, 129, 132, 140, 141, 158

D

Dalmacija — 46, 407
Debenc — 291, 332, 346, 348
Debevec Franc — 314, 449, 450,
451
Dečja gora — 385, 388, 389, 390,
391, 393
Dečja' vas — 237, 268, 276, 279,
344, 353
Deles Drago — 309
Delnice — 50, 51, 76, 77
Derganc Franc — 55
Desternik pri Ptuj, — 178, 433
Destovnik Karel-Kajuh — 57
Dimnik Karel-Čali — 265 267,
369, 386, 448
divizije:
1. proletarska NOVJ — 62
13. NOVJ — 78, 79
14. NOVJ — 36, 43, 49, 78, 79,
81, 82, 90, 91, 96, 101, 103, 104,
108, 127, 156, 207, 387, 395
15. NOVJ — 43, 47, 50, 63, 71,
73, 76, 78, 79, 81, 93, 127, 138,
148, 182, 192, 199, 205, 207, 213,
228 234, 258, 305, 309, 314, 315,
316, 323, 335, 342, 343, 352, 368,
370, 378, 398, 414, 417, 418
18. NOVJ — 33, 36, 40, 43, 50,
76, 78, 79, 81, 86, 101, 112, 127,
136, 142, 182, 193, 199, 231, 242,
245, 249, 257, 261, 268, 273, 282,
305, 308, 309, 315, 328, 329, 330,
345, 349, 368, 370, 378, 400, 407,
410, 411, 417, 418, 421
26. NOVJ — 417

29. NOVJ — 417, 418
30. NOVJ — 94
Cacciatori delle Alpi (italijanska)
— 21, 26
Lombardia (italijanska) — 21, 26,
32
Isonzo (italijanska) — 26, 32
tankovska grenadirska »Nordland«
(nemška) — 46
16. tankovska (nemška) — 156
44. grenadirska (nemška) — 50, 51,
54
71. pehotna (nemška) — 51, 54
104. lovska (nemška) — 413
162. pehotna (nemška) — 54, 61,
162
371. pehotna (nemška) — 83, 84,
412
divizioni:
1. topniški 15. divizije — 43, 61,
170, 172
Dob pri Šentvidu — 283
Dobe pri Kostanjevici — 397
Dobindol — 170, 199, 200, 376
Dobra (reka) — 86, 90
Dobrava pri Dobrniču — 176, 186,
192, 216, 294, 295, 296, 297, 298,
299, 330, 344, 347, 353, 358, 364
Dobrava pri Krškem — 176
Dobrava pri Stični — 161, 258
Dobrava pri Škocjanu — 187, 323
Dobravice pri Metliki — 297
Dobropolje — 106, 120, 138, 147,
149, 152
Dobropoljska dolina — 114, 128,
129, 379, 383, 418
Dobrnič — 103, 176, 186, 192, 216,
224, 246, 294, 295, 298, 299, 301,
305, 310, 311, 315, 317, 342, 343,
347, 353, 354, 356, 358, 359, 373
Dobruška vas — 354
Dole pri Polici — 237
Dolenja Straža — 176, 294
Dolenja vas pri Čatežu — 292, 334
Dolenja vas pri Novem mestu —
375
Dolenja vas pri Ribnici — 94, 329
Dolenja Nemška vas — 350
Dolenje Gabrje pri Stični — 292
Dolenje Jesenice — 332

- Dolenje Kamence — 366
 Dolenje Kamenje — 356
 Dolenje Lakovnice — 172
 Dolenje Sušice — 94, 170, 200, 398
 Dolenje Zabukovje — 334, 341, 352
 Dolenji Ajdovec — 310, 313
 Dolenji Lazi pri Ribnici — 100
 Dolenji Logatec — ■ 417
 Dolenji Maharovec — 368
 Dolenjska — 12, 15, 16, 18, 28, 30, 36, 42, 43, 53, 54, 55, 74, 80, 104, 115, 127, 162, 169, 170, 177, 179, 206, 213, 214, 249, 274, 278, 294, 312, 335, 350, 352, 354, 355, 378, 387, 395, 411, 412, 418, 430, 432
 Dolenjske Toplice — 36, 57, 94, 102, 104, 168, 170, 176, 192, 202, 243, 315, 334, 363, 364, 368, 369», 370, 376, 392, 394, 395, 407, 410, 411
 Dolenjsko vojno področje — 248
 Dolge njive — 292, 293
 Doljane v Žumberku — 29, 66
 Dolnja Težka voda — 372
 Dolnje Trebelno — 289
 Dolnji Slatnik — 368
 Dolomiti — 28, 29, 42
 Dolž — 20, 26, 27, 182, 183, 192, 194, 398
 Domžale — 419
 Donje Stative — 44, 48, 53, 83, 84, 86, 87, 89, 90, 91
 Donje Stranice — 50, 52, 89
 Draga pri Višnji gori — 161, 258, 237, 305
 Dragatuš — 33
 Drage pri Suhorju — 27, 31, 68
 Drage pri Bosiljevem — 77
 Draginja — 323
 Drama — 323
 Drašča vas — 246, 252, 255
 Drašiči — 81, 82, 105, 430, 431
 Drašler Tone — 16
 Drava — 411
 Dražiči — 77
 Drečji vrh — 289, 290
 Drganja sela — 370, 372
 Dvor pri Žužemberku — 29, 94, 102, 103, 104, 169, 170, 202, 237, 276, 301, 302, 303, 304, 314, 315, 316, 317, 332, 362, 363, 366, 367, 373, 380, 383, 385, 390, 393, 400, 410
 Dvor na Uni — 345
 Dvorište — 64
 Dučiči v Žumberku — 179
 Duga Resa — 44, 83
 Dunaj — 54, 71, 432
 Durjava Avgust — 365, 389, 392, 448
- E
- Evropa — 7
- F
- Faberjev križ — 408
 Fabjan Lovro — 383
 Farski kal — 281, 306, 307
 Fekonja Franc — 154
 Ferbežar Polde — 227, 366, 367, 369, 449, 450, 451
 Ferenc dr. Tone — 34, 43, 46, 48, 50, 51, 55, 56, 57, 61, 62, 70
 Ferlež Ivan — 32, 55, 74
 Fink Jože — 346
 Flander Bogo-Kljusov Joža — 179, 180, 187, 194, 448
 Francija — 179, 393, 412
 Frata — 37
 Fridrihštajn — 414
 Furlan Drago — 397
 Furlan Jože — 398
- G
- Gaber — 282
 Gabrijelska gora — 336
 Gabrovec Alojz — 37, 179, 448
 Gabrje pri Novem mestu — 66, 170, 175, 192, 196, 197, 198, 262, 323, 375, 398
 Gabrje pri Ilovi gori — 136, 141
 Gabrovčec — • 231, 232
 Gabrska gora (Gabrje pri Novem mestu) — 31, 187

- Gabrska gora pri Gabrovki — 311
 Gačansko selo — 75
 Gaj na Gorjancih — 62, 183, 192, 194
 Galič Ivan-Jovo Gorjanc — 16, 22, 24
 Gambara Gastone — 25
 Gatina — 167
 Generalski Stol — 75
 Gerovo — 51, 77
 Glavan Ciril — 49
 Glavni trg v Novem mestu — 195
 Glavnjača — 265
 Globoko na Krki — 257, 271
 Globoko pri Šentrupertu — 336
 Gmajna — 120, 124, 126
 Godič pri Kamniku — 420
 Golek — 334
 Golo — 36
 Golo brdo — 138
 Golob — 196
 Golob Alojz-Bogo — 386, 387, 448
 Golob Ivan — 386
 Golob Jože — 227
 Golob Milan — 387
 Golobinjek — 279, 281, 294, 295, 300, 310
 Golomberk — 352
 Golovec pri Ljubljani — 419
 Gombišče — 247, 308, 309, 310, 342, 356
 Gomila pri Šentjanžu — 338
 Gomila pri Šentjerneju — 323
 Gomila pri Trebnjem — 353
 Gonars — 278
 Goreljek na Pokljuki — 162
 Gorenja Brezovica pri Trebnjem — 350
 Gorenja Nemška vas — 350
 Gorenja Straža — 294, 299
 Gorenja vas pri Čatežu — 293, 334
 Gorenja vas pri Stični — 237, 238, 270
 Gorenja vas pri Trebnjem — 243
 Gorenje Jesenice — 332
 Gorenje Kamenje — 308, 342
 Gorenje Lakovnice — 170, 171, 172, 176, 182, 183, 199
 Gorenje Mraševo — 369
 Gorenje Sušice — 170, 200
 Gorenje Vrhpolje — 183
 Gorenje Zabukovje — 334
 Gorenji Ajdovec — 294, 295, 310, 313
 Gorenji Globodol — 294
 Gorenji Logatec — 417
 Gorenji Maharovec — 368
 Gorenjska — 111, 179, 204, 265, 401
 Gorica — 42, 46, 76, 412, 418
 Gorišek Stanko — 183
 Goriška vas — 294, 295, 310
 Gorjanci — 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 31, 48, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 68, 74, 77, 97, 168, 169, 170, 174, 175, 179, 180, 181, 183, 185, 186, 189, 190, 191, 193, 194, 197, 200, 204, 225, 244, 268, 278, 318, 320, 326, 356, 363, 365, 367, 369, 372, 375, 376, 377, 378, 422
 Gorjup Drago — 38, 46, 51, 52, 55, 57, 67, 100, 104, 126, 450, 451
 Gornja Kučevica — 84
 Gornja Lokvica — 79
 Gornja Slivnica — 158
 Gornja Težka voda — 170, 195, 366, 372, 373
 Gornje Brezovo — 230
 Gornje Gradišče — 102, 103
 Gornje Laze pri Semiču — 17
 Gornje Pokuplje — 48, 49, 83
 Gornje Ravne — 293
 Gornje Stranice — 89
 Gornje Trebelno — 289
 Gornji Butoraj — 278
 Gornji Lovič — 52, 55, 56
 Gornji Slatnik — 368
 Gornji vrh pri Primskovem — 282, 292, 300
 Gorski kotar — 50, 51, 78, 81, 101, 127, 139, 142, 407
 Gospodična — 60, 183
 Gosenca Franc — 451
 Gotenica — 415, 416, 421
 Gotna vas — 78, 172, 195, 356, 367, 373, 375
 Govednik Anton — 262, 341

Gozd pri Kamniku — 386
 Grabljevec Ciril — 450, 451
 Gradac v Beli krajini — 33, 55
 Gradenc — 250, 303, 314, 379,
 380, 382, 383, 393
 Gradiček — 120, 124
 Gradišče pri Dolenjskih Toplicah
 — 369
 Gradišče pri Primskovem — 282,
 292
 Gradišče pri Šentjerneju — 197,
 366, 368
 Gradnik pri Semiču — 24
 Grahovo pri Cerknici — 78
 Grandic Brijeg — 50, 81
 Gravina — 407
 Grčarice — 42, 415, 416, 417, 421
 Grčija — 303
 Griblje — 278
 Grič pri Smuki — 391, 392
 Grič pri Šmarjeti — 198, 199
 Grič pri Trebnjem — 359
 Grič pri Zabrdju — 332
 Gričar, Maslivčev kurir — 252
 Grintovec — 257
 Grivec Alojzij — 227
 Griže pri Celju — 80
 Grm pri Novem mestu — 195,
 367, 370, 373, 375
 Grm pri Trebnjem — 307
 Grmada pri Trebnjem — 295, 299,
 300, 342, 343, 346, 347, 348, 349,
 350, 358, 359, 364
 Groblje pri Šentjerneju — 244, 398
 Grosuplje — 93, 94, 95, 98, 99,
 100, 109, 111, 112, 113, 114, 115,
 116, 117, 118, 119, 120, 122, 126,
 127, 128, 129, 132, 133, 134, 135,
 136, 138, 139, 140, 141, 142, 144,
 145, 148, 150, 152, 157, 158, 159,
 160, 161, 162, 163, 165, 166, 167,
 169, 182, 213, 215, 216, 218, 219,
 220, 222, 223, 226, 229, 230, 231,
 233, 235, 236, 237, 238, 239, 240,
 241, 245, 252, 274, 300, 305, 322,
 328, 335, 418, 421, 440
 Grošelj Anton-Jesen — 392, 395,
 448
 Groznik Ivan-Vane — 38, 105,
 107, 109, 123, 431, 449, 450

grupe odredov:
 Južna — 32, 36, 37, 40
 II. — 12, 234, 265, 288, 401
 III. — 18
 V. — 18, 37
 Gruden Marija — 340
 Guce — 50
 Guček Milan — 254
 Gumberk — 372
 Gunte pri Kostanjevici — 19

H

Harb Branko — 133, 134, 140
 Heinig, nemški poročnik — 128,
 145, 146, 150, 152
 Hercegovina — 303
 Hinje — 93, 103, 104, 136, 202,
 232, 237, 238, 241, 259, 260, 267,
 271, 272, 273, 274, 276, 304, 315,
 354, 356, 378, 379, 383, 384, 385,
 388, 389, 390, 391, 393, 398, 400,
 417
 Hinje pri Šentjanžu — 336, 338,
 340
 Hitler Adolf — 54, 346, 417
 Hmeljnik — 20, 332
 Hlebec Srečko — 449
 Hoče pri Mariboru — 46
 Hočevje — 118, 120, 122, 123, 124,
 125, 128, 129, 132, 137, 146, 147,
 214, 236, 237, 238, 239, 240, 256,
 257, 258, 259, 260, 261, 266, 267,
 268, 270, 271, 272, 417
 Hom pri Šentrupertu — 286
 Horužij Nikolaj Semjonovič — 29
 Horvat Samuel-Samo — 78, 449
 Hostnik Alojz — 50
 Hotemež — 348
 Hrastje — 279
 Hrastov dol — 124, 245, 305, 306,
 307, 309
 Hrastovica — 332
 Hrib pri Hinjah — 258, 388, 390
 Hrib pri Hočevju — 122, 124, 232,
 233, 238, 262
 Hrib pri Mirni — 347, 348
 Hrib pri Žužemberku — 304, 305,
 361, 331, 342, 343, 354

Hribar Janez — 227, 284, 286, 346, 399, 442
 Hrušica pri Ljubljani — 234
 Hrvaška — 20, 23, 28, 33, 38, 39, 49, 53, 68, 73, 76, 82, 90, 92, 127, 242
 Hrvaško Primorje — 115
 Hrvaško Zagorje — 46
 Hubajnica — 286
 Huda polica — 266
 Hude Ravne — 283
 Hudi klanec pri Sv. Gregorju — 99
 Hudo pri Višnji gori — 258
 Hudoklin Anton-Borut — 24, 38, 45, 183, 450
 Hudorovac Janko — 177

I

Idrija — 264, 418
 Ilirska Bistrica — 32, 43, 115, 205, 213, 378
 Ilova gora — 98, 118, 120, 124, 129, 132, 139, 140, 158, 214, 232, 235, 236, 239, 240, 242, 257, 258, 262, 271
 IOOF — 33
 Istra — 12, 42, 50, 54, 115, 176, 178, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 213, 214, 320, 411, 412, 436
 Iška — 213
 Italija — 25, 32, 34, 42, 46, 169, 206, 223, 264, 267, 278, 313, 348, 378, 392, 407
 Ivančna gorica — 238, 270
 izvidniški oddelek 44 (nemški) — 51, 58

J

Jablanski Lazi — 311
 Jadř — 78, 431
 Jagodnik — 279
 Jakič Ivan-Jerin — 31, 33, 37, 40, 41, 48, 74, 94, 448
 Jakac Božidar — 277
 Jakljevič Franc-Cigula — 55

Jakomin Jože-Crni — 157, 159, 216, 365, 448
 Jakoš Alojzij — 289
 Jakoš Marko — 288, 289
 Jama pri Dvoru — 94, 104, 202, 276, 278, 298, 303, 304, 314, 315, 316, 332, 335, 363, 364, 368, 379, 380, 401, 402
 Janežovci — 178
 Janhuba Rudi — 179
 Jankovič Niko — 362, 450
 Jarc Janko — 327
 Jasenovac — 46, 49
 Jasnica — 328, 329, 330, 364
 Jastrebarsko — 43, 62, 77
 Jaškovo — 49
 Javorje — 43
 Javorniki — 42, 207
 Javorovica — 162, 175, 185, 278, 365
 Javorški Pil — 291
 Jelendol — 415, 417
 Jelenič Polde — 79
 Jelnikar Ivan-Janče — 451
 Jelovec — 136
 Jelovica — 29
 Jeras Janez-Džule — 38, 62, 67, 450
 Jerič Vid — 392, 398
 Jerman Janez — 197, 198, 199, 450
 Jerman Polde — 399, 448, 449
 Jerova vas — 418
 Jesenice na Gorenjskem — 365, 407, 418, 431
 Jezero pri Trebnjem — 353
 Jovanovič Arsa — 22
 Jordan Janko-Pilat — 35
 Jordan kal — 279, 295, 301, 310, 353
 Jugorje v Beli krajini — 27, 31, 55, 79, 194, 278, 316, 323, 326, 363
 Jugorje pri Gabrju — 176, 182, 194, 196
 Jurajevčič Olga — 41, 72, 131
 Jurjeviča pri Brusnicah — 26, 196
 Jurka vas — 369, 370, 371
 Jurna vas — 183, 194, 326

K

Kaj — 78
 Kal pri Ambrusu — 262, 263, 264, 266, 272, 385
 Kal pri Dobrniču — 344, 360
 Kal pri Krmelju — 283, 286
 Kališe nad Kamnikom — 387
 Kalvarija pri Karlovcu — 89
 Kambič Anton-Dušan — 24, 25, 27, 37
 Kambič Marija — 24
 Kamenica — 45
 Kamenjak v Gorskem Kotarju — 51
 Kamenjak na Kočevskem Rogu — 407
 Kamenje — 299, 300, 342
 Kamhe Moric-Bojan — 288, 289
 Kamni vrh — 262, 263, 264, 266, 272, 293
 Kamnik — 7, 414, 419, 420, 421, 434
 Kamniške planine — 220
 Kamnje — ■ 336
 Kanižarica — 322
 Kant hrib — 383, 387, 389, 390, 391, 393
 Karadordevič Peter — 412
 Karlovac — 23, 32, 35, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 62, 63, 64, 67, 75, 76, 77, 79, 83, 84, 87, 89, 90, 91, 92, 115, 276, 411
 Karlovica — 99
 Karavanke — 29
 Karteljevo — 281, 286
 Kepic Vinko-Pavle — 40, 91, 119, 123, 125
 Kerin Ivan — 227
 Kidrič Boris — 312, 427
 Kij pri Šentjanžu — 283
 Kitni vrh — 245, 253, 257, 268, 270, 342, 354
 Klad je pri Krmelju — 285, 286
 Kleče pri Starem logu — 261, 328
 Klemenčič Stane — 78
 Klepec Franc — 104
 Klevevž — 20
 Klinja vas — 101
 Knežja njiva v Loški dolini — 36

Knežja vas pri Trebnjem — 344, 345, 355, 356
 Knjaževac — 226
 Kobe Franc — 262, 402
 Koblarji — 260, 329
 Kobilščica — 189
 Kocjančič Franc-Stari — 35, 37, 38
 Koče — 416
 Kočevar Franc-Ciril — 162
 Kočevje — 32, 35, 36, 58, 60, 70, 71, 73, 74, 79, 80, 81, 82, 88, 94, 95, 96, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 118, 119, 127, 128, 135, 142, 145, 148, 166, 167, 182, 202, 213, 216, 232, 242, 257, 260, 261, 266, 268, 273, 299, 316, 318, 320, 321, 322, 328, 329, 330, 363, 378, 383, 390, 391, 393, 400, 401, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 417, 418, 421, 432, 440
 Kočevska — 29, 32, 60, 179
 Kočevsko polje — 114
 Kočevska Reka — 88, 416
 Kočevski Rog — 15, 22, 24, 58, 59, 101, 103, 104, 112, 231, 243, 254, 328, 352, 368, 383, 389, 390, 392, 394, 400, 401, 410, 411, 412, 413
 Kogej Jože-Rasto — 267, 438
 Kolar Ilija — 191
 Kolman Alojz-Marok — 48, 50, 61
 Kolpa — 22, 28, 34, 35, 39, 41, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 66, 75, 76, 77, 79, 83, 84, 87, 91, 92, 276, 278, 320, 411, 412, 413, 415
 komande mest:
 Ambrus — 264
 Grosuplje — 241
 Trebnje — 351
 Velike Lašče — 198
 Žužemberk — 248
 Komel Franta — 398, 401, 448
 komiteji:
 okrožni KPH za Zumberak in Pokuplje — 31
 okrajni KPS Stična — 427
 Komolc — 403

- Kompolje v dobrepolski dolini — 94, 103, 157, 202, 240, 241, 379
- Kompolje pri Stični — 268, 270
- Konec — 201, 366
- Konvalinka Savo — 83, 84, 87, 91
- Kopanjanj — 135, 136, 137, 138, 144
- Koprivnik — 18, 71, 101
- Kordun — 28, 76, 77, 78, 84, 92, 203, 411, 430
- Korenitka — 308, 345, 356
- Korinj — 118, 120, 124, 238, 257, 259, 263, 264, 271, 273
- Korita pri Dobrničju — 295, 296, 298, 301, 311, 344, 347, 353
- Korošec Drago — 430, 431, 433, 434
- Koroška — 24, 401, 418, 419, 433
- Koroška vas — 326
- korpusi:
1. NOVJ — 48
 4. NOVJ — 46, 83, 84, 91
 7. NOVJ — 50, 54, 73, 76, 94, 112, 115, 135, 142, 145, 155, 156, 157, 176, 186, 195, 196, 198, 215, 216, 230, 243, 268, 282, 284, 297, 298, 305, 311, 312, 354, 355, 358, 368, 378, 392, 401, 407, 412, 413, 414, 415, 417, 425, 439
 9. NOVJ — 182, 378, 401, 412, 413, 414
 2. SS tankovski — 51, 54
 3. SS tankovski — 46, 75
- Kosec Jakob — 297, 346, 354, 384, 399, 448, 450, 451
- Kostanjevica — 18, 19, 20, 21, 22, 24, 26, 28, 30, 31, 42, 43, 47, 48, 49, 50, 55, 58, 71, 73, 148, 158, 168, 170, 175, 180, 185, 186, 189, 190, 192, 323, 324, 327, 397
- Kostanjevica pri Šentrupertu — 283
- Košele — 184
- Kotar Karel — 111
- Kotar Martin — 111
- Kovač Jože — 265
- Kozjek — 342, 356
- Kožar Janez — 390, 399, 449, 450
- Koželj ing. — 134
- Koželj Martin — 197
- Koži jek — 205
- Kraljevi kamen — 407, 410
- Kramarič Anton — 109, 130, 449
- Kranjc Viktor — 451
- Kranjska gora — 278, 418, 419
- Krapina — 76
- Kras — 42, 418
- Krasinc — 33, 39, 52, 55, 57, 58, 66, 84, 90
- Krasnij Sulin v SZ — 29
- Krasnodar v SZ — 97
- Krašič — 26, 43, 62, 82
- Kremenica — 116
- Krese Franc-Čoban — 16
- Krhin Ivan-Faruk — 449
- Kristan, gestapovski agent — 123
- Križ pri Žužemberku — 253
- Križka reber — 334
- Križka vas — 116, 124, 132, 135, 139, 141, 142, 147, 215, 216, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 229, 231, 233, 234, 235, 245, 258, 262, 272, 274, 305, 367, 398
- Krka (skupina vasi) — 100, 118, 119, 120, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 132, 136, 141, 169, 214, 219, 223, 231, 232, 236, 237, 238, 240, 242, 243, 256, 257, 258, 259, 262, 268, 270, 271, 272, 273, 387
- Krka (reka) — 17, 18, 19, 20, 22, 30, 31, 32, 71, 73, 102, 103, 120, 123, 125, 143, 144, 169, 175, 180, 185, 186, 189, 190, 192, 198, 216, 232, 241, 246, 249, 250, 252, 253, 255, 256, 257, 261, 268, 273, 279, 298, 302, 303, 304, 305, 311, 314, 315, 317, 323, 330, 362, 363, 368, 371, 373, 376, 378, 379, 380, 384, 385, 386, 392, 395, 400, 401, 402
- Krmelj — 42, 336, 338, 340
- Kronovo — 180, 198, 279, 280, 291
- Krška vas pri Brežicah — 24
- Krška vas pri Zagradcu — 120, 122, 124, 128, 232
- Krško — 24
- Krumberger Lojze — 431, 433, 434
- Krupa — 79
- Krušni vrh — 342
- Kržan, obveščevalec — 313

Kuljaji v Žumberku — 61
 Kulovo selo — 313
 Kunaver Drago-Zmago — 451
 Kunč — 405, 406, 408, 410, 413
 Kuret Franc-Kos — 80, 436
 Kursk v SZ — 29
 Kurja vas pri Šentvidu — ■ 306
 Kušar Ivo — 177, 450
 Kuželjevec — 257, 268, 386
 Kvarner — 320
 Kveder Dušan-Tomaž — 312

L

Lacko, narodni heroj — 179
 Lačen hrib — 294, 314
 Lačni vrh — 293
 Ladešič Draga — 87
 Lahinja — 35
 Laknice — 286
 Lakovnice — 171, 172, 174, 200,
 326, 365, 373, 378, 392, 394
 Lamut Anica — 441
 Lanišče — 158
 Lapinje — 16
 Laško — 46
 Lavrica — 167, 335
 Laze nad Krko — 118, 120, 123,
 124, 129, 237, 238, 239, 240, 256,
 258, 259, 264, 268, 271, 272, 276
 Laze pri Rožnem dolu — 398
 Lazina pri Hinjah — 257, 259,
 385, 388, 389, 390, 391
 Leban Viktor — 189
 Ledenik — 415
 Legan Matija — 227
 Les — 416
 Lese — 120, 232, 237, 265
 Leskošek Franc-Luka — 198
 Leskovec pri Novem mestu — 176
 Leskovec pri Šentjanžu — 283, 285
 Leskovec pri Višnji gori — 160,
 161, 283
 Lešče — 83, 84
 Lešnica — 279, 280, 281, 317
 Lešnica (potok) 280
 Levec Franc — 38, 60, 80, 433
 Levičnik Jurij-Jurče — 38, 62, 67
 Levstik Franc-Miloš — 451
 Liberga — 311
 Lika — 76, 78
 Likar Anton-Smrekar — 183, 189,
 190, 191, 192
 Limberk — 136
 Lipoglav — 418
 Lipovec pri Žužemberku — 102,
 294, 295, 296, 304, 316, 362
 Lipovec pri Ribnici — 329
 Lisec — 295, 305, 342, 358, 361,
 364
 Litija — 47, 49, 226, 279, 282,
 284, 291, 294, 310, 311, 312, 358,
 392
 Ljotič Jakob — 412
 Ljuben — 183, 194, 322
 Ljubljana — 10, 23, 24, 32, 35, 37,
 42, 43, 46, 54, 55, 57, 68, 70, 71,
 77, 78, 80, 91, 94, 95, 96, 97, 98,
 100, 101, 104, 105, 106, 108, 110,
 112, 113, 114, 115, 132, 135, 138,
 145, 148, 155, 156, 158, 159, 166,
 179, 182, 183, 190, 194, 196, 205,
 208, 210, 212, 215, 216, 220, 226,
 229, 236, 237, 245, 252, 257, 258,
 265, 267, 278, 281, 282, 288, 294,
 300, 303, 305, 306, 320, 334, 335,
 346, 347, 349, 352, 355, 356, 358,
 364, 365, 378, 386, 397, 401, 407,
 411, 414, 417, 418, 419, 420, 421,
 430, 431, 432, 433, 434, 440
 Ljubljanska pokrajina — 33, 54,
 104
 ljubljansko vojno področje — 38
 Lobček — 167, 169, 230, 231
 Log pri Šentjanžu — 348
 Logatec ■ — 206, 208
 Lokvice — 26
 London — 226
 Lopata — 94, 241
 Loška dolina — 101, 207, 433
 Lovič Prekriški — 44, 61, 81, 82
 Lovnik — 78
 Lučarjev kal — 243, 245, 257, 268,
 270
 Luče — 120, 132, 141, 215, 233,
 236, 258
 Luizijana — 75, 78, 87
 Lukovk — 353
 Lunder Milovan — 46, 61, 70, 431,
 434

Luška gorica — 403, 404, 413
 Lužar, spremljevalec brigadnega
 orožarja — 326
 Luže pri Jugorju v Beli krajini —
 316
 Luža pri Trebnjem — 344, 345

M

Macarol Mirko — 227
 Maconi Rudi — 260, 261
 Mačkin hrib (Žužemberk) — 279,
 296, 299, 300, 330, 362
 Mačkov hrib (Žužemberk) — 298,
 299
 Mačkov vrh (Hočevje) — 272
 Mačkovec pri Suhorju — 316, 323
 Mačkovec pri Žužemberku — 298,
 300, 314, 315, 316, 362, 380
 Madžarska — 234, 320, 335, 354
 Magister Zan — 398
 Maharovec — 323
 Mahično — 49
 Mahovnik — 417
 Majcen Nace-Taras Tržan — 16,
 22, 24
 Majeršič Albin-Robi — 94, 234,
 448
 Majnik Ivan-Džems — ■ 18
 Majur pri Netretiču — 84
 Majzelj Vid-Dodo — 450
 Makedonija — 303
 Makoše — 328, 329
 Mala gora — 101, 261, 328, 330,
 417
 Mala Illova gora — 116, 117, 128,
 132, 134, 136, 139, 140, 141, 158,
 214, 216, 231, 235, 236, 237
 Mala Loka — 293
 Mala Račna — 135, 136, 137, 138,
 140, 144, 158
 Mala Stara vas — 161
 Mala vas v dobrepoljski dolini —
 146, 147, 149, 152
 Male Kopolje pri Stični — 162
 Male Lašče — 94, 103, 111, 202,
 298, 303, 304, 314, 316, 368, 376,
 379, 394, 400, 401, 402
 Male Lipljene — 112, 117, 118
 Male Pece — 243, 245, 270

Male Vrhe — 117, 122, 132, 133
 142, 158, 231, 258
 Mali Ban — 398
 Mali Debenc ■ — ■ 292
 Mali Erjavec pri Ribniku — 49
 Mali Gaber — 308
 Mali hrib pri Zdenski vasi — 138
 Mali Jadrc — 77
 Mali Korinj — 238, 239, 240, 241
 242
 Mali Lipovec — 314, 400
 Mali Ločnik — 130
 Mali Modruš potok pri Netretiču
 — 84, 87
 Mali Osolnik — 99, 111
 Mali Slatnik — 366, 372
 Mali vrh pri Grosupljem — 120,
 128, 136, 139
 Mali vrh pri Mirni peči — 296
 Malo Črnelo — 270
 Malo Globoko — 124
 Malo Lipje — 202, 250, 380
 Malnarič Jože-Križevski — 24
 Malta — 407
 Maribor — 46, 234, 265, 346
 Marinča vas — 120, 233, 237
 Marinčič Jože — 78
 Marinčiči — 81
 Marinič Janko — 433, 434
 Marjanovič Aleksandar-Leko — 53,
 237
 Marinšek Ivo-Pavle — 40, 109, 451
 Martinski vrh pri Ribniku — 45,
 50, 52
 Mašun — 36, 50
 Materija — • 264
 Mateško selo — • 75
 Matjašič Drago — 346
 Mavrlen — 22, 55, 61, 71
 Mavsar Alojz — 38, 450, 451
 Mavsar Anton — 225, 227
 Mečence pri Prevolah — 383, 390
 Medvedjek — 355
 Megušar Borut — 35
 Meničanin Dušan — 230, 345
 Meniška vas — 94, 376, 410
 Merlak Jože — 312
 Mestni hrib — 414, 415
 Metlika — 10, 21, 22, 23, 24, 26,
 29, 31, 32, 33, 34, 35, 39, 40, 41,

50, 51, 52, 55, 56, 57, 62, 63, 66,
67, 68, 70, 71, 73, 74, 80, 81, 83,
88, 127, 131, 170, 186, 192, 202,
234, 242, 243, 251, 278, 318, 326,
340, 341, 365, 369, 376, 398, 401,
411, 431, 434
metliška mestna godba — 40, 41
Metnaj — 281, 282
Mevče — 235
Mevlja, stražar — 264
Mežaklja — 29
Mežnar Jože — 196, 450, 451
Migolica — 348, 349
Migolska gora — 351, 352
Mihailovič Draža — 378, 412
Mihelčič Jože — 17, 55
Mihelčič Viktor — 434
Mihevc Edo-Dore Trdina — 82
Mihovec — 194, 376
Mihovica — 183, 323, 397
Mihovo — 31, 71, 187, 324
Miklarji — 58, 59, 322
Milano — 46
Milčinovič Mile — 88, 98, 402
Miler Rudi — 197, 198, 210, 241
Mirje (Ljubljana) — 54
Mirna — 20, 21, 30, 281, 286, 288,
291, 292, 299, 332, 335, 340, 341,
342, 343, 344, 345, 347, 348, 349,
351, 352, 353, 354, 363, 364
Mirna peč — 103, 176, 186, 195,
196, 216, 281, 292, 295, 297, 300,
301, 305, 310, 331, 332, 335, 346,
355, 356, 358, 363
Mišji dol — 282
Mlačevo — 222, 226
Mleščevo — 270
Močile pri Starem trgu ob Kolpi
— 77
Močile pri Velikih Laščah — 97
Močilno pri Svibnem — 285
Mojškrč Vinko-Jesen — 234, 244,
448
Mokorel Gabrijel — 222, 228,
230
Mokre — 16
Mokronog — 36, 267, 286, 288,
290, 291, 346, 348, 430
Mokro polje pri Šentjerneju — 198,
265

Molnik — 418, 419,
Mondekar pri Netretiču ■ — ■ 84
Morava pri Ajdovcu — 296
Moravče — 293, 311, 334
Moravska gora — 161
Most pri Mokronogu — 332
Mozelj — 414
Mrak Franc — 187, 191
Mrak Ivan — 66
Mraševo — 321, 371, 378, 394, 397
Mrežnica — 75, 76, 203
Mrzlaki — 278
Mrzla luža — 334, 349, 350
Mrzlo polje — 243, 268, 272
Muljava — 231, 232, 245, 263, 387
Murgelj Franc — 189, 190, 449
Muzej revolucije SR Slovenije v
Ljubljani — ■ 277
München — 412

N

Nadlesk — 268,
Nadu Ivan — ■ 78, 79
Nemčija — 42, 111, 167, 169,
265, 318, 320, 341, 348, 378,
393
Nemška vas — ■ 349
Netretič — 44, 82, 83, 84, 86, 87,
89, 90, 91, 92, 168, 432
Nevečny Vida, rojena Nemanič —
38, 62, 67
Nezavisna država Hrvatska — 25
Nieckel, nemški polkovnik — 322
Novaki pri Ribniku — 45, 50
Novaki pri Ozlju — 81
Nova gora — 279
Nova Lipa — 79
Nova sela — 50
Nova vas pri Višnji gori — 132,
133, 135, 140, 142, 158, 223, 227,
258, 272
Nova vas pri Ptuj — 178
Novak Štefan — 210, 326, 449
Novo mesto — 15, 18, 19, 22, 26
31, 32, 35, 36, 37, 41, 42,
55, 56, 57, 60, 62, 66, 67,
73, 74, 81, 94, 104, 114, 127, 128,
136, 142, 148, 158, 170, 171, 172,
174, 175, 182, 185, 186, 187, 192,

51, 52,
70, 71

193, 194, 195, 196, 197, 206, 213,
215, 216, 218, 279, 280, 281, 291,
294, 295, 296, 297, 303, 305, 306,
310, 312, 313, 314, 318, 320, 321,
326, 334, 335, 346, 347, 349, 352,
355, 356, 363, 364, 365, 366, 367,
368, 369, 370, 371, 372, 373, 374,
375, 376, 377, 378, 386, 394, 395,
396, 397, 398, 400, 401, 407, 411,
413, 418, 419, 430
Normandija — 201, 206
Notranjska — 15, 16, 29, 32, 37,
42, 43, 53, 54, 74, 114, 127, 176,
192, 200, 201, 205, 206, 213, 214,
218, 233, 245, 257, 261, 265, 268,
273, 274, 378

O

Občice — 277
Občine pri Trebnjem — 282, 295,
300, 311, 335, 342, 344, 345, 346,
354, 355, 356, 358, 360, 364, 385,
393
Obla gorica — 161
Obrež — 45
Obrh — 58
odredi:
Belokranjski — 17, 18, 19, 57, 80,
83, 86, 181, 197, 399
Dolenjski — 17, 97, 116, 117, 120,
122, 124, 126, 127, 136, 138, 139,
140, 148, 157, 163, 281, 282, 292,
293, 311, 332, 334, 338, 356, 358,
361, 363, 378, 379, 384, 388, 389,
399
Dolomitski — 179
Gorenjski — 29, 190
Istrski — 148, 176, 182
Jeseniško-bohinjski — 419
Karlovački — 44, 48, 58, 83, 84,
86, 87, 89, 90, 91
Kočevski — 32, 36, 40
Koroški — 401
Kozjanski — 284, 286
Krški — 17, 18, 366
motorizirani 4. armade — 417, 419
Notranjski — 38, 97, 148, 166, 208,
213, 356, 378
Pohorski — 401

Primorsko-goranski — 24
tankovski glavnega štaba Slovenije
— 123, 305, 307
Vzhodno-dolenjski — 12, 15, 17, 18,
19, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 32, 33,
35, 36, 37, 38, 40, 46, 57, 88, 105,
123, 265, 366, 431, 433, 434, 440
Zapadno-dolenjski — 15, 16, 18,
112, 194, 234
Zumberački — 19, 20
Žumberačko-pokupski — 43, 44, 45,
50, 61, 62
Ograjenšek Slavko-Iztok — 38, 57,
449
Ogulin — 23, 43, 46, 50, 76, 77,
78, 83, 86, 411
Okič — 63
Opčine pri Trstu — 54, 433
Orehovica — 26, 182, 197, 199, 283
Oreščansko selo — 75
Orešje — 331, 364
Orl j e — 418, 419, 421
Orlaka — 244, 245, 246, 255, 268,
331, 342, 354
Ortnek — 96, 97, 98, 114, 202, 205,
432
Oslica — 258
Osojnik — 77
Osredek — 284, 285, 348
Osredje — 331, 348
Ostrež — 351
Ostri vrh — 296, 301, 310, 354, 360,
361, 364
Ostrog — 397
Oštri vrh — 45
Otočec ob Krki — 17
Otok — 77
Otovec — 34
Oven, domobranski narednik — 225
Ozalj — 26, 38, 39, 40, 43, 44, 45,
46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 61,
77, 79, 80, 81, 82, 83, 86, 90, 91,
92, 318, 430

P

Padež — 209, 211
Pakiž Oton-Koki — 194, 277, 448
Papež Jožef — 202, 205
Pare Matija — 412

- Pavlin Ivan-Rukelj — 94
 Pavlin Jernej — 171, 450
 Pavlin Mile — 27, 29, 31, 40, 50,
 52, 55, 56, 61, 66, 74, 77, 79, 80,
 82, 84, 90, 93, 95, 97, 100, 119
 134, 138, 140, 141, 142, 162, 164,
 166, 167, 170, 177, 184, 199, 206,
 211, 215, 242, 254, 265, 271, 274,
 277, 283, 286, 291, 295, 303, 304,
 310, 316, 327, 330, 334, 358
 Pavšič Štefan-Jur — 177, 234, 256,
 257, 265, 267, 427, 448, 450
 Pavučnjak — 63
 Paternu Marija — 284
 Pece — 247
 Peč — 162
 Pečar — 49
 Pečice — 334
 Pekel pri Trebnjem — 349, 350
 Pekolj Alojzij — 227
 Pekolj Anton — 227
 Penca Janez — 196
 Perovo — 160
 Peščenik — 124, 219, 220, 222, 223,
 224, 230, 237, 245
 Petelin Stanko — 211
 Petrina — 50
 Petrova gora — 43
 Petruš vrh — 82
 Pezdirc Ivan-Slavo — 291, 324, 449
 Pijava gorica — 104, 112, 113, 117,
 129, 148, 155, 166, 167
 Pikovnik — 211
 Pirc Jože-Soso — 35, 38, 50, 62,
 67, 451
 Pireneji — 179
 Pirjevec Dušan-Ahac — 18
 Pirnat Franc — 218, 226
 Pirnat Ivan — 226, 432
 Pirš Karel — 91, 227, 438, 449
 Pisarovina — 97
 Plana — 312
 Planina na Kočevskem — 18, 102
 Plemberk — 366, 367
 Pleš — 383, 385, 386, 387, 388, 389,
 390, 391
 Pleše pri Grosupljem — 418
 Plešivica (grič) pri Metliki — 74
 Plešivica pri Grosupljem — 136,
 157, 158, 166, 167, 230, 231
 Pleterje — 23
 Plješevica pri Samoboru — 43, 63,
 64
 Plos Franc-Lado — 38, 450, 451
 Pluska — 283
 Plut, trgovec — 433
 Podbočje — 176
 Podboršt — 336, 360
 Podbukovje — 231, 237, 263, 264,
 272
 Podgora — 202, 204
 Podgorje — 26, 165
 Podgozd — 302, 303
 Podgrad — 170, 174, 182, 192, 199,
 202, 326, 365, 398
 Podhosta — 94, 170, 202, 277, 278,
 303, 316, 328, 363, 364, 376, 410
 Podlipa — 294, 295, 297, 299, 300,
 301, 310, 311, 314
 Podlipoglav — 94, 265
 Podljuben — 392
 Podmolnik — 418, 419
 Podstenice — 408
 Podtabor — 241
 Podturn — 80, 102, 103, 202, 277,
 316, 327, 328, 363, 394, 410
 Počakovo — 285
 Poganik — 282
 Poganjci — 367, 372, 374, 375
 Poglajen Franc-Kranjc — 398, 202
 203, 204, 205
 Pohorje — 36, 46
 Pokoj išče — 209
 Pokupje — ■ 31
 Polhograjski Dolomiti — 179
 Polica pri Grosupljem — 158, 160,
 161, 162, 163, 165, 166, 230, 283
 Poljak Niko — 199, 262, 435, 445,
 451
 Poljane pri Dolenjskih Toplicah —
 23, 102, 277, 316
 Poljane pri Primskovem — 161,
 281, 282, 283, 292, 311
 Polje pri Straži — 395
 polki:
 11. hrvaški domobranski — 46
 24. pehotni divizije »Isonzo« (itali-
 janski) — 17

11. SS tankovski grenadirski (nemški) — 54, 55, 57
14. SS policijski — (nemški) — 54, 59, 118, 119, 124, 128, 135, 138, 139, 143, 145, 154, 171, 173, 174, 182, 300, 301, 321, 322, 324, 358, 387, 392, 425
17. SS policijski (nemški) — 413
19. SS policijski (nemški) — 54, 95, 101, 118, 119, 379, 387, 392, 425
25. SS policijski (nemški) — 413
28. SS policijski (nemški) — 413
122. topniški (nemški) — 54
132. pehotni (nemški) — 51
194. pehotni (nemški) — 51
303. grenadirski (nemški) — 56
314. grenadirski (nemški) — 55, **101, 102**
371. topniški (nemški) — 84
669. pehotni (nemški) — 84
670. pehotni (nemški) — 84
671. pehotni (nemški) — 84
901. tankovski grenadirski (nemški) — 51, 54, 57
- planinski lovski »Admont« (nemški) — 61
- SS »Varjag« (nemški) — 392, 396, 397, 412, 413
- Pokljuka — 29, 162
- Polom — 36, 100, 104, 240, 328, 384, 387, 388, 389, 390
- Polšnik — 282
- Polževo — 117, 132, 144, 219, 223, 227, 230, 231, 235, 237, 238, 254, 257, 258, 266, 272, 305
- Ponikvar Boris — 362
- Ponikve pri Trebnjem — 295, 299, 300, 353, 356
- Ponikve pri Velikih Laščah — 105, 106, 128, 138, 139, 144, 152, 239, 273
- Ponova vas — 157, 166
- Popivoda Pero — 80, 436
- Popoviči — 57, 61, 66
- Posavje — 17, 42, 47
- Poskočina — 290
- Postojna — 32, 42, 101, 115, 205, 411, 417
- Potočar — 58
- Potok pri Muljavi — 258
- Potok pri Novem mestu — 370
- Potov vrh — 367, 372, 374
- Povše Anton — 346
- Prapreče pri Gorenji Straži — 371
- Prapreče pri Trebnjem — 350
- Prapreče pri Žužemberku — 253
- Praproče pri Grosupljem — 418
- Praprotnica — 292
- Praprotno — 348
- Predole — 112, 113, 116, 117, 118, 128, 130, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 157, 158, 167
- Predtržje pri Moravčah — 311
- Prekmurje — 234
- Prekopa — 19, 397
- Prekrižje — 53, 55
- Preserje — 49, 207
- Preska pri Dobrniču — 344, 359
- Preska pri Litiji — 282, 311
- Prevole — 94, 240, 383, 384, 387, 388, 389, 391
- Prežganje — 282
- Pribišje — 321
- Prijatelj Jože-Slobodan — 16, 22, 23
- Prilozje — 56, 57
- Primorje — 412
- Primorska — 42, 297
- Primož — 303, 400, 401, 402
- Primskovo — 281, 282, 292, 293, 386, 387, 395
- Pristava pri Novem mestu — 201, 326, 376
- Pristava pri Stični — 281
- Pristava pri Šentjerneju — 323
- Pristava pri Višnji gori — 245
- Pristavica — 247
- Prizren — 37, 226
- Prudof — 350
- Ptuj — 178, 401, 433
- Ptujski muzej — 179
- Pucelj Miha — 297, 354, 384, 448
- Pudob — 433
- Pulj — 42, 264
- Pušenjak Rudi-Uragan — 10, 35, 56, 57, 59, 60, 61, 66, 76, 105, 106, 111, 113, 163, 164, 167, 265, 269, 287, 288, 289, 291, 297, 303, 448, 450

R

Rab — 79, 194, 237
 Račje selo — 299, 346, 349, 350, 352
 Račna — 114, 117, 118, 124, 128,
 129, 132, 134, 138, 141, 231, 273,
 418
 Radatoviči — 61, 64
 Radeče — 49, 283, 285, 340, 348,
 364
 Radman Ivan-Bosanec — 450
 Radna pri Sevnici — 24
 Radohova vas — 112, 282, 306
 Radoš Martin — 77, 78
 Radovljica — 284, 431
 Radoviča — 19, 61, 62, 67, 340
 Radulja — 77
 Rajhenau — 410
 Rajhenburg — 179
 rajonski odbor OF Žužemberk —
 248
 Rakek — 43, 148, 207, 208, 313
 Rakitnica — 95, 329, 415, 417, 421
 Rakovnik pri Mirni — 353
 Rašica pri Ljubljani — 190
 Rašica (potok) — 106, 118
 Rašica pri Velikih Laščah — 95,
 99, 100, 104, 105, 106, 108, 109,
 110, 111, 112, 113, 116, 117, 128,
 129, 135, 136, 138, 139, 142, 144,
 145, 213, 214, 273
 Ratež — 372
 Ratje — 94, 257, 389
 Ravni dol — 132, 133, 219, 236,
 239, 270
 Razborje — 292, 293,
 Razdrto pri Šmarju — 245
 Rdeči kal — 243, 244, 246, 270,
 300, 301, 309, 310, 347, 360
 Rdeči kamen — 402, 403, 404, 405,
 406
 Reber na Kočevskem Rogu — 404,
 405, 406, 407, 408, 410, 413
 Reber pri Žužemberku — 246, 247,
 249, 250, 251, 253, 268, 304, 305,
 331, 342, 343, 354, 361, 373
 Regerča vas — 367
 Reka — 27, 42, 44, 50, 51, 75, 76,
 77, 91, 96, 115, 276, 303, 411,
 412, 414

Remus Janez — 24
 Repar Stanko — 352
 Repče — 158, 281, 295, 299, 300
 Rešetič Peter-Dako — 187, 227
 Ribnica — 71, 82, 91, 92, 93, 95,
 97, 98, 99, 101, 103, 104, 115,
 127, 148, 157, 166, 168, 182,
 197, 203, 213, 257, 260, 261,
 273, 316, 328, 329, 330, 363,
 364, 378, 401, 417, 433
 Ribniška dolina — 114
 Ribnik — 50, 52, 83, 84
 Rihpovec — 292, 331
 Rob — 106, 213
 Robič Vekoslav — 277, 278, 407,
 448
 Rodine — 350, 353
 Rogati hrib — 100, 414
 Rogovila — 243
 Roje pri Šentjerneju — 397
 Role Jošt — 40, 431, 432, 434
 Romunija — 265
 Rosalnice — 19
 Rostov na Donu — 123
 Rovšek Jaka — 62, 67, 90
 Rozman Franc-Stane — 179, 312,
 321
 Roženberk pri Šentrupertu — 289
 Rožemplje — 308
 Rožni dol — 80, 102
 Rožnik pri Grosupljem — 112,
 117, 118, 129, 136, 138, 141, 158
 Rugelj, poročnik — 191
 Runčec — 279
 Rumanja vas — 369, 370, 371
 Ruperč vrh — 171, 172, 174, 368,
 394, 396
 Rupnik Leon — 345, 412, 432
 Rupnik Vuk — 53, 322

S

Sad — 243, 244, 246, 270, 308,
 309
 Sadinja vas — 311, 314, 316, 362,
 380
 Saje Franček — 289
 Samobor — 43
 Sarajevo — 46, 288

- Sava — 49, 282, 284, 290, 298,
 302, 305, 312, 335, 355, 364, 378,
 387, 395, 411
 Savinjska dolina — 179
 Sažnjev Ivan — 29
 Schumacher, nemški kapetan —
 368
 Seč — 389, 390
 Sejenice — 341, 349, 351
 Sela pri Ajdovcu — 294, 310,
 313
 Sela pri Hinjah — 330, 376, 379,
 400, 401
 Sela pri Semiču — 277
 Sela pri Sobračah — 351
 Sela pri Šumberku — 246, 247,
 248, 252, 255, 268, 295, 305, 342
 Sela pri Višnji gori — 230, 258
 Selce pri Žužemberku — 308
 Seljane pri Strugah — 273
 Selo pri Mirni — 341, 351, 352
 Selo pri Radohovi vasi — 283, 360
 Selo pri Zagorici — 331
 Semenič Edvard — 404, 451
 Semič — 22, 23, 31, 32, 33, 34, 39,
 55, 56, 57, 59, 79, 80, 90, 93,
 102, 198, 203, 277, 278, 316, 320,
 321, 326, 327, 328, 363, 394, 410,
 411
 Severin pri Bosiljevem — 77
 Sevnica — 49, 340, 353
 Sidorov Leonid — 29
 Simčič Rudi — 251
 Sivec Jože-Maslivec — 38, 60, 110,
 111, 189, 227, 244, 251, 252,
 254, 448, 450
 Skopice — 300
 Slavonija — 28, 46, 88, 97
 Slak Franc — 24
 Slatnik — 367
 Slevce pri Šentrupertu — ■ 286
 Slinovce — 19
 Slivnica pri Grosupljem — 129
 136, 138, 158, 166
 Sloka gora — 130
 Slovensko Primorje — 15
 Slunj — 75, 76
 Smuk nad Semičem — 321
 Smuka — 298, 299, 305, 316, 383,
 384, 385, 387, 391, 392
 Smolenja vas — 372
 Smrjene — 158
 Snežnik na Notranjskem — 28, 32
 42
 Sobračce — 283
 Soča — 418
 Sokol (telovadno društvo) — ■ 37
 Soteska pri Novem mestu — 18,
 22, 102, 103, 104, 170, 296, 302,
 373
 Sovjetska zveza — 46, 97, 123,
 179, 193, 215, 265, 335, 393,
 Spodnja Slivnica ■ — 137, 139, 141,
 157
 Spodnje Brezovo — 160, 230
 Spodnje Laze nad Krko — 259
 Spodnji Kašelj pri Ljubljani — 94,
 265
 Spolenjak Ivan — 178
 Sraček — 84
 Srbija — 24, 46, 294, 434
 Srebotnica — ■ 244, 309
 Srebotnik — 281
 Srebrniče — 371
 Srednik — 286, 348
 Srednji Lipovec — 294, 347
 Srem — 46, 294, 320
 Stahovica — 420
 Stan — 292, 332, 348
 Stara cerkev — 260, 320
 Stara cesta pri Ljutomeru — 265
 Stara gora pri Hinjah — 104, 379
 Stara gora pri Mirni — 332, 348
 Stara gora pri Žužemberku — 383,
 393, 401, 402
 Stare Zage — 60, 93, 102, 277
 Starešinič — 196
 Stari breg — 101
 Stari grad pri Čušperku — 147,
 157
 Stari grad pri Lešnici — 279
 Stari grad pri Šentpetru pri Novem
 mestu — 20
 Stari grad (Šumberk) — 245
 Stari grad pri Višnji gori — 218,
 220, 222, 228
 Stari log — 102, 103, 257, 259,
 299, 312, 316, 328, 400, 404, 406,
 407, 410, 417

Stari pisker v Celju — 46
 Stari trg (Trebnje) — 299, 350
 Stavča vas — 362, 380, 401, 402
 Stehanja vas — 248, 311, 342, 356
 Stična — 93, 141, 161, 162, 175,
 190, 216, 218, 219, 226, 229, 230,
 231, 232, 233, 235, 237, 242, 243,
 244, 245, 246, 247, 255, 257,
 258, 261, 263, 266, 268, 270,
 272, 274, 281, 282, 283, 292,
 293, 300, 304, 305, 306, 308,
 335, 356, 387
 Stojdraga — 43, 44
 Strah Josip-Osip — 38, 105, 450
 Stranska vas pri Novem mestu —
 171, 172, 396
 Stranska vas pri Žužemberku —
 169, 250, 252, 278, 279, 304, 305,
 368, 378, 379, 380, 382, 383, 401
 Straža pri Šentrupertu — 353
 Straža pri Novem mestu — 102,
 195, 295, 296, 297, 310, 313, 368
 Stražišče pri Cerknici — 183, 204,
 205
 Strmec — 164, 283
 Strnad Henrik — 264
 Struga, grad — 375
 Struge — 94, 202, 240, 241, 257,
 260, 264, 273, 329, 375, 385, 400
 Suha krajina — 18, 93, 103, 169,
 171, 173, 192, 205, 231, 242,
 243, 256, 257, 260, 261, 267,
 268, 271, 279, 300, 302, 303,
 304, 313, 314, 315, 317, 322, 330,
 334, 352, 356, 363, 368, 370,
 376, 378, 379, 383, 393, 401,
 402, 410
 Suhadol — 170, 175, 196, 197,
 198, 323, 375
 Suhi hrib — 414
 Suhor pri Dolenjskih Toplicah —
 94, 202
 Suhor pri Metliki — 21, 22, 26,
 27, 33, 55, 56, 68, 78, 79, 82, 90,
 262, 326, 341
 Sušak — 51
 Sušica pri Krki — 245
 Sušice pri Novem mestu — 376
 Sv. Ana (Struge) — 273

Sv. Ana (Mirna peč) — 279, 281,
 306, 307, 335, 346, 313, 355,
 356, 359
 Sv. Helena (Mirna) — 346, 347,
 348
 Sveta Jana pri Krašiču — 63
 Sv. Marjeta (Žužemberk) — 268
 Sveta Nedelja v Kordunu — 75
 Sv. Ahac (Turjak) — 112, 129, 155
 Sv. Anton (Zdenska vas) — 116,
 146, 147, 148, 149, 150, 152, 158
 Sv. Duh (Polževo) — 219, 235,
 237, 254, 258, 272
 Sv. Florijan (Lakovnice) — 171,
 172, 174, 199, 396, 397
 Sv. Gregor (Velike Lašče) — 95,
 96, 97, 98, 99, 202, 203, 205, 432
 Sv. Jakob (Šentjernej) — 397
 Sv. Jurij (Karteljevo) — 279
 Sv. Križ (Kostanjevica) — 21
 Sv. Križ (Moravče) — 334, 341,
 349, 356
 Sv. Križ (Vrhovci pri Ozlju) — 50
 Sv. Lenart (Kočevje) — 416
 Sv. Peter (Trebelno) — 290
 Sv. Peter (Turjak) — 112, 129
 Sv. Peter (Ukrog) — 351, 352, 364
 Sv. Rok (Novo mesto) — 172, 195,
 373, 374, 375, 394
 Sv. Rok (Šentvid pri Stični) —
 247, 270
 Sv. Rok (Tržišče) — 332
 Sv. Štefan (Trebnje) — 306, 350
 Sv. Vid na Notranjskem — 203,
 204, 205, 211, 213, 273
 Sv. Urh (Dobrunje pri Ljubljani)
 — 365
 Svetice pri Ribniku — 45
 Svetinja pri Dobriču — 344
 Svibno — 284, 285, 317
 Svinjski hrib — 101
 Svinjsko — 286, 348, 349

š

Šahovec — 300, 360
 Šakič Ivo — 309
 Šalka vas — 329
 Šemberk — 406
 Šentilj — 46

- Šentlovrenc — 293
- Šentjanž — 18, 19, 22, 279, 283, 284, 285, 317, 328, 334, 335, 336, 338, 340, 341, 342, 348, 354, 363, 364, 430
- Šentjernej — 21, 26, 27, 31, 42, 111, 175, 176, 180, 182, 183, 185, 186, 187, 190, 191, 192, 193, 196, 197, 198, 200, 225, 254, 323, 324, 327, 372, 373, 376, 397
- šentojš — 374
- Šentjurij — 281
- Šentjurje — 111, 117, 129, 136, 138, 139, 141, 143, 144
- Šentpavel pri Ljubljani — 418, 419
- Šentpavel pri Šentvidu — 306
- Šentpeter na Krasu — 148
- Šentpeter pri Novem mestu — 279, 280
- Šentrumar — 117
- Šentrupert — 286, 289, 332, 336, 348, 351, 353, 363
- Šentvid pri Ljubljani — 190
- Šentvid pri Stični — 175, 195, 216, 218, 219, 229, 230, 231, 233, 235, 237, 242, 243, 244, 246, 247, 250, 252, 261, 270, 271, 274, 281, 282, 283, 292, 293, 299, 300, 305, 306, 307, 308, 314, 315, 317, 335, 342, 345, 355, 356, 358, 361
- Šikonjsko selo — 278
- Šilih Niko-Boris Nikič — 37, 39, 40, 74, 108, 112, 430, 448
- šiški vrh — 120, 232, 238, 386
- Škemljevec — 79
- Škocjan — 286, 354
- Škofja Loka — 97, 345
- Škofije — 306
- Škofljica — 71, 95, 99, 104, 106, 108, 113, 115, 129, 135, 136, 148, 266, 335
- Škrilje — 49
- Škrjance pri Novem mestu — 368
- Škrjanče pri Stični — 268, 270
- Škrjanče pri Trebnjem — 352
- Škrlova — 97
- Škufca Ivanka — 227
- Šlezija — 17
- Šmalčja vas — 397
- Šmarje pri Brezovici — 24
- Šmarje pri Grosupljem — 139, 140, 148, 158, 159, 160, 161, 245, 257, 418
- Šmarjeta — 20, 170, 286, 328, 331, 332, 363
- Šmartno pri Litiji — 311
- Šmartno ob Savi — 419
- Šmaver — 344
- Šmihel pri Novem mestu — 182, 367, 368, 373
- Šmihel pri Žužemberku — 253, 268, 270, 373
- šole:
- oficirska šola glavnega štaba — 55, 60, 234
- partijski tečaj pri štabu 15. divizije — 105
- podoficirska pri štabu 7. korpusa — 38, 97, 232
- SS podoficirska šola iz Ljubljane — 300, 322, 358
- višji oficirski tečaj pri glavnem štabu — 94, 265
- Šoštanj — 57, 179
- Španija — 179
- Špilarjeva špica — 182, 398
- štabi:
- vrhovni štab — 23, 127, 190, 212
- glavni štab NOV in PO Slovenije — 16, 18, 23, 27, 33, 35, 36, 37, 38, 40, 49, 53, 55, 68, 71, 80, 81, 82, 91, 114, 120, 127, 138, 179, 190, 198, 211, 234, 277, 283, 305, 315, 321, 326, 387, 398, 401, 412, 423, 430, 434
4. korpusa — 84
7. korpusa — 37, 38, 47, 50, 70, 71, 84, 91, 96, 105, 114, 138, 142, 176, 179, 230, 254, 265, 294, 398
9. korpusa — 433
14. divizije — 102
15. divizije — 76, 134, 135, 223, 248, 249, 250, 252, 255, 304, 316, 358, 283, 400
18. divizije — 179, 240, 241, 303, 433
- operativni 6. in 11. brigade — 306
- organizacijski slovenskega domobranstva — 215

Štajerska — 28, 42, 71, 77, 81, 90,
127, 179, 193, 249, 251, 257, 259,
305, 307, 335, 350, 352, 354, 355,
395, 401
Štalcerji — 100
Štalcerski hrib — 414
Štampetov most — 49, 50, 205,
206, 207, 208, 209, 210, 212, 215,
216, 231, 278, 282
Štatenberk — 286, 289
Štatenberška dolina — 331
Štraus Alojzij — 227
Štrubelj Vladimir — 189, 190, 191,
192
Šubic Miran-Janez — 199, 451
Šuklje — 196
Šumberk — 300, 310, 331, 342,
354
Šušteršič Anton-Tine Železnik —
18
Šušteršič Janez — 450

T

Tajčbirt — 93
Tanasković Rajko — 71, 73
Tancik Dušan — 431
Tancik Miloš — 431
Tanča gora — 31, 55
Teličar — 49
Temenica — 281, 292, 293, 306,
307, 308, 347, 350
Težak Anton — 89, 432
Težka voda — 326, 366, 367
Tihaboj — 334, 341, 349, 356
Tisovec — 238, 241, 259, 264, 273
Tlake — 266
Točak — 75
Tolmin — 167, 430
Tolminske Ravne — 189
Tolsti vrh pri Šentjerneju — 26,
31, 180, 182, 197, 198, 323, 324,
326, 398
Tolsti vrh nad Vrhniko — 205,
206, 208
Tomašević dr. — 79
Tomič Leopold — 397
Tominc Milan — 327
Tomšič Anton-Kostja — 24
Topla Reber — 402

Trbinc — 332
Trebanjski vrh — 77, 334
Trebča vas — 362
Trebelno — 16, 20, 40, 77, 127,
281, 286, 288, 289, 290, 291, 292,
317, 363
Trebinje — 351
Trebnje — 18, 19, 20, 22, 32, 37,
176, 186, 195, 196, 216, 281, 282,
294, 295, 298, 299, 300, 304, 305,
315, 317, 324, 331, 332, 334, 335,
342, 343, 346, 347, 348, 349, 350,
351, 352, 353, 354, 355, 358, 361,
364
Treviso — 278, 401
Trbiž — 418
Tribuče — 32, 40, 278
Triglav — 220
Trnovica — 224, 309
Trošmarija — 77
Trst — 42, 54, 71, 76, 115, 148,
166, 191, 205, 216, 282, 320, 355,
411, 412, 414, 433
Trstenik — 336, 353
Trška gora — 136, 158, 160, 170,
175, 279, 280, 286, 291
Tržič v dobropoljski dolini — 273
Tržič na Gorenjskem — 179, 265
Tržišče pri Mokronogu — 176,
198, 199, 216, 284, 286, 288, 290,
291, 335, 336, 340, 363
Tuhinj — 420
Tuhinjska dolina — 420
Tunis — 37
Turjak — 41, 104, 108, 109, 110,
112, 113, 126, 129, 136, 148, 152,
155, 202, 418
Turk Janez — 227
Turk Jože — 184
Turner Franc-Kostja — 112, 157,
448
Tutin Marija — 196
Tuzla — 74

U

Učakovci — 74, 75, 76, 433
Ukmar Vinko — 236, 237, 242,
247, 450
Ukrajina — 123

Ukrog — 293, 334, 251, 252, 353
Urašče — 44
Uršna sela — 55, 60, 80, 111, 168,
170, 174, 176, 192, 199, 202, 321,
322, 323, 363, 364, 376, 394
Usenik Franc — 398, 399, 449
Ušivec — 394, 396

V

Vahta — 26, 31, 32, 55, 60, 61,
68, 77, 79, 80, 102, 174, 200,
323, 326
Valična vas — 342, 354, 373
Valpčja vas — 345
Varnostno-obveščevalna služba —
71
Vavta vas — 102, 365, 368, 369,
370, 371, 372, 377, 394, 395
Velenje — 57
Velika Dobrava — 162
Velika Ilova gora — 122, 128, 129,
132, 134
Velika Kladuša — 46
Velika Lahinja — 278
Velika Lipa — 77
Velika Loka — 282, 292, 293, 298,
311, 356
Velika Račna — 135, 136, 137,
138, 144
Velika Slevica — 97
Velike Lašče — 70, 71, 79, 82, 95,
96, 97, 98, 99, 100, 104, 105,
106, 108, 109, 114, 116, 117, 118,
119, 127, 128, 135, 138, 142, 145,
146, 148, 150, 152, 155, 156, 157,
158, 166, 182, 193, 195, 213, 214,
218, 231, 232, 233, 236, 238, 239,
241, 257, 261, 266, 271, 273, 300,
322, 383, 391, 401, 417, 432
Velike Lese — 233, 386, 393
Velike Lipljene — 117, 118, 129,
130
Velike Otave — 205
Velike Poljane — 202, 204, 273,
417
Velike Vodenice — 24
Velike Vrhe — 117, 122, 124, 132,
133, 135, 140, 141, 142, 231, 233,
235, 258

Veliki Ban — 111
Veliki Cerovec — 176, 278, 373,
374, 378
Veliki Debenc — 292
Veliki Dol — 308
Veliki Gaber — 292, 293, 306, 308,
310, 355, 359
Veliki Jadrc — 77
Veliki Korinj — 122, 128
Veliki Lipovec — 400
Veliki Ločnik — 129
Veliki Osolnik — 99, 109, 111,
213
Veliki Podljuben — 170, 321, 369,
370, 394, 395, 396
Veliki Slatnik — 372, 374
Veliki vrh pri Grosupljem — 128
Veliko Črnelo — 270
Veliko Lipje — 103, 203, 247, 250,
368, 376, 379, 383, 398
Veliko Mlačevo — 418
Verd — 206, 208, 209, 210
Vergot Tonček — 55
Vesela gora — 336, 346, 351, 353
Vevče pri Ljubljani — 234
Videm v dobropoljski dolini —
103, 122, 128, 146, 147, 152, 157,
271, 391, 398, 418
Videm na Krki — 118, 119, 120,
122, 123, 124, 125, 126, 127, 128,
143, 168, 231, 232, 233, 238
Videm v Italiji (Udine) — 76
Vider Ludvik — 406, 449
Vidic Franc — 191
Viher — 286
Vilfan Hinko — 109, 431, 434
Vilfan Pavle-Pero — 451
Vinica — 21, 23, 33, 34, 39, 51,
52, 53, 55, 57, 58, 74, 76, 77, 79,
278, 411, 413, 433
Vinja gorica — 349, 350, 355
Vinja vas — 174, 177, 192, 324,
326, 365, 366, 378
Vinji vrh — 161
Vinkov vrh — 170, 294, 295, 296,
298, 299, 300, 311, 314, 316, 317,
362, 364, 373, 379, 380, 400
Vinkšelj Ivan-Sin — 254, 258, 265,
448, 449
Vinska pot — 407, 408

- Vinski vrh — 84, 87
 Vipavska dolina — 42, 378
 Vipotnik Janez — 48
 Vir pri Stični — 270
 Vis — 46, 407
 Visoki hrib — 416
 Visoko — 99
 Višnja gora — 42, 105, 132, 142,
 160, 161, 163, 164, 175, 215, 216,
 218, 219, 220, 222, 224, 225, 226,
 228, 229, 230, 231, 232, 235, 237,
 238, 240, 245, 246, 257, 258, 266,
 270, 274, 282, 300, 305, 308, 335,
 417
 Višnjica — 207
 Vivodina — 52, 79, 80, 81, 82, 90,
 91, 102
 Vlasov, general — 412
 Vnanje Gorice — 157
 vodi:
 1. samostojni posadni vod (domo-
 branski) — 288, 289
 Vodenice — 398
 Vodice pri Ponikvah — 155
 Vodice pri Primskovem — 293
 Vodušek Božo — 431
 Volavče — 371
 Volčje jame — 247, 300, 331, 342
 Volf Ivan — 62, 67, 436
 Volf Milan — 449
 Volokanovsk v SZ — 29
 Voronež v SZ — 29
 Vouk Avgust-Jurče — 22
 Vrančič Miran — 278, 401, 402,
 448
 Vranešič na Bočki pri Metliki —
 9, 39, 40
 Vranešiči — 430
 Vraničar Martin — 339, 341, 451
 Vrbičje — 112, 129, 158
 Vrbovec pri Dobrniču — 300, 360
 Vrbovec pri Kočevju — 100, 103,
 257, 328
 Vrbovsko — 51, 77, 78, 79, 92
 Vrčice — 277
 Vrezec Milan — 86, 451
 Vrh pri Dobrniču — 300
 Vrh pri Hinjah — 330, 376, 379
 Vrh pri Mraševem — 394
 Vrh pri Trebelnem — 331
 Vrh pri Velikih Laščah — 417
 Vrhe — 230, 258, 270
 Vrhnika — 38, 156, 207, 208, 209,
 210, 258, 417, 418
 Vrhnjak Vinko — 289
 Vrhovci — 44, 45
 Vrhovec Lojze — 234
 Vrhovnik Majda — 433
 Vrhovnik Vladimir-Volodja —
 432, 433, 434
 Vrhovo — 348
 Vrhpolje — 374
 Vrhtrbnje — 295, 296, 299, 300,
 301, 358, 359, 360, 364
 Vršič pri Kočevju — 415, 416
 Vršič pri Kranjski gori — 418,
 419
 Vršiček — 240, 354, 365, 383, 384,
 387, 388, 389, 390, 391, 393, 398,
 400
 Vrtačič Jože — 79
 Vrtar Tone — 260
 Vuksani — 45

W

- Winkler Julijana — 125
 Winkler Venceslav — 125

Z

- Zabrdje — 332, 347, 348
 Zabukovec, hiša na Vidmu na Kr-
 ki — 126
 Zabukovje — 288, 351, 352, 353
 Zafara — 247, 248, 249, 253, 279,
 295, 296, 298, 299, 300, 330, 342,
 343, 347, 353, 362, 373, 380
 Zagorica pri Dobrniču — 245, 247,
 346, 352
 Zagorica v dobrepolski dolini —
 120, 126
 Zagorica pri Velikem Gabru —
 306, 308, 309
 Zagorje ob Savi — 197, 430
 Zagradec — 167, 234, 237, 254,
 256, 257, 263, 264, 268, 271, 274,
 314, 331, 342, 354, 356
 Zagreb — 23, 27, 43, 45, 46, 50,
 51, 54, 57, 62, 63, 64, 88, 91,

92, 115, 179, 216, 242, 265, 281,
282, 288, 294, 303, 305, 320, 355
Zahosta — 379
Zajčji vrh — 170, 182, 183, 374
Zalisec — 247, 250, 251, 253, 299,
300, 305, 308, 342, 354, 361
Zalog pri Lavrici — 167
Zalog pri Ljubljani — 265
Zaloka — 334, 341, 351
Zalokar Ferdo — 431, 432, 434
Založnik Alojz-Nikola — 22
Zameško — 42
Zaplana pri Zdenski vasi — 117,
136, 141, 147, 148, 149, 150, 152,
154, 157, 158, 214, 237, 259, 271,
272, 273, 274
Zaplaz — 292, 293
Zapotok — 99, 155
Zarigeljc — 102
Zavrtače — 132, 158, 219, 227,
258
Zavrh — 268, 342
Zelena Jama — 278
Zgonc Anton-Vasja — 11, 26, 27,
31, 32, 33, 36, 37, 39, 40, 41, 43,
44, 45, 46, 56, 61, 62, 64, 67, 72,
74, 76, 90, 91, 125, 126, 164,
178, 448
Zgonc Dane — 164
Zgornja Draga — 237, 238
Zgornja Savska dolina — 418
Zgornje Duplice — 160
Zdenska vas — 29, 94, 100, 103,
112, 116, 117, 118, 119, 120, 122,
123, 124, 125, 127, 128, 129, 130,
132, 134, 135, 136, 138, 139, 140,
141, 142, 144, 145, 146, 147, 148,
150, 152, 154, 155, 156, 157, 158,
168, 214, 236, 237, 238, 242, 243,
256, 257, 258, 259, 262, 271, 272,
273, 274, 398
Zdihovo — 77
Združene države Amerike — 393,
412
Znojile — 126, 231, 233, 237, 245,
237, 263
Zorenci — 278
Zorko Alojz — 228
Zorkovac — 83

Zrnec, posestnik na Vidmu na Kr-
ki — 126
Zrimšek, domobranski nadporoč-
nik — 163
Zupančič Leopold — 451
Zupančič Karel — 98
Zupančič, domobranski mitraljezec
— 224, 227

2

Žabja vas — 195, 367, 373, 374
žaga Gorjanci — 326
žaga Rog — 410
Zakanjsko selo — 29
Žalna — 105, 218, 220, 231, 238
Žalovče — 331
Železno — 342, 354
Želimlje — 37
Željne — 101
Žerjavin — 176
žeželj Milan — 48
Zibert Franc-Lev — 38
Žigovo selo — 375
Žlebič — 96, 98
Žnidarič Anton-Štefan (Martin) —
178, 179, 181, 193, 212, 216, 234,
427, 448
Žnidaršič Anton — 164, 171, 402,
450
Zugljeva gorica — 48
Zukovo — 417
Zumberk — 23, 24, 26, 27, 29, 31,
34, 57, 60, 61, 63, 64, 77, 82, 318
Županje njive — 420
Žužemberk — 26, 93, 103, 120,
169, 176, 186, 192, 193, 216, 231,
233, 237, 240, 241, 242, 243, 244,
245, 247, 248, 249, 250, 251, 252,
254, 255, 256, 257, 259, 273, 278,
293, 294, 295, 296, 298, 300, 301,
303, 304, 312, 313, 314, 315, 317,
330, 332, 334, 341, 342, 347, 349,
352, 353, 354, 356, 358, 360, 361,
362, 363, 364, 368, 373, 377, 378,
379, 384, 393
Zvirče — 94, 103, 120, 128, 238,
240, 271, 313, 379, 383, 384, 385,
388, 389, 390, 391

VSEBINA

Stran

UVODNA BESEDA.....	7
PRED USTANOVITVIJO BRIGADE.....	15
Vzhodno-dolenjski odred.....	15
PO BELI KRAJINI IN HRVAŠKEM.....	36
Ustanovitev brigade.....	36
Ognjeni krst.....	42
Znova čez Kolpo.....	47
Huda preizkušnja.....	54
Reorganizacija in protiofenziva.....	66
Napad na Novo mesto in pot v Kordun.....	72
Ves mesec samo en spopad.....	80
Napad na Netretič.....	83
Ocena razdobja.....	91
V TRIKOTNIKU GROSUPLJE—RIBNICA—STIČNA.....	93
Pohod proti novemu sektorju.....	93
Boji ob cesti Ljubljana—Škofljica—Kočevje.....	95
Samostojna dejavnost 3. bataljona.....	100
Napad na Rašico.....	104
Nadaljnji boji ob cesti Ljubljana—Škofljica—Kočevje	108
Boji ob železnici Grosuplje—Kočevje.....	114
Napad na Videm na Krki.....	119
Nadaljevanje bojov ob železnici Grosuplje—Kočevje	128
Napad na Zdensko vas.....	145
Okoli Grosupljega.....	157
Ocena razdobja.....	168
SEKTOR »POD GORJANCI«.....	169
Pohod in prvi spopad.....	169
Mesec reorganizacij, počitka in demonstrativnih napadov .	174
Neuspeh pri Šentjerneju.....	185
Brigada je postala šola.....	193
Ocena razdobja.....	200

SKOK NA NOTRANJSKO.....	201
Pohod v neznanu.....	201
Spopad pri Štampetovem mostu.....	207
Ocena razdobja.....	212
V TRIKOTNIKU KOČEVJE—NOVO MESTO—GROSUPLJE . . .	213
Nazaj na Dolenjsko.....	213
Napad na Križko vas.....	215
Nadaljevanje ofenzive in sovražnikova protiofenziva	229
Obrambni boji okoli Krke.....	235
Med Stično, Šentvidom in Žužemberkom.....	243
Spet v Suhi krajini.....	256
Demonstrativni napad na Stično.....	268
Tretjič v Suhi krajini.....	271
Ocena razdobja.....	274
V BELI KRAJINI.....	276
Kratek dopust.....	276
OD SUHE KRAJINE DO NOVEGA MESTA, ŠENTJANŽA IN	
LITIJE.....	279
Brigada opravlja pomožne naloge.....	279
Pohod čez razmejitveno črto.....	283
Dva domobranska napada na Trebelno.....	286
V petnajstih dneh samo trije patroljni spopadi.....	292
Med Žužemberkom in Trebnjem.....	295
V Suhi krajini.....	303
Znova med Žužemberkom, Trebnjem in Stično.....	304
Pohod k Litiji.....	310
V pričakovanju novih nalog.....	312
Ocena razdobja.....	316
OBRAMBA BELE KRAJINE.....	318
Znova samo pomožna naloga.....	318
Ocena razdobja.....	327
MED RIBNICO, ŠENTJANŽEM IN ŠMARJETO.....	328
Pri Ribnici.....	328
Boj za hrano.....	330
Napad na Šentjanž.....	335
Med Mirno in Žužemberkom.....	341
Boji pri Trebnjem in Ostrem vrhu.....	354
Obramba Žužemberka.....	361
Ocena razdobja.....	363
DRUGIČ NA SEKTORJU »POD GORJANCI«.....	365
Ob gorjanski cesti in pri Vavti vasi.....	365
Ocena razdobja.....	376
NA SUHOKRANJSKI FRONTI.....	378
Na »žužemberški fronti«.....	378
Boji okoli Vršička in Hinj.....	383
Ocena razdobja.....	392

NA NOVOMEŠKI FRONTI.....	394
Brigada postane udarna.....	^
Ocena razdobja.....	^
V SUHI KRAJINI IN NA ROGU.....	400
Najhujši boji v vsej vojni.....	400
Ocena razdobja.....	413
POHOD PROTI LJUBLJANI IN KAMNIKU.....	414
Okoli Kočevja.....	4*4
Pohod proti Ljubljani.....	417
Okoli Kamnika.....	419
Ocena razdobja.....	421
OPIS DEJAVNOSTI, ZVRSTI IN SLUŽB.....	422
Moralno-politično delo.....	422
Kulturno prosvetna dejavnost.....	429
Oddelek zaščite naroda (OZNA).....	434
Sodstvo.....	434
Obveščevalna služba.....	436
Operativna služba in administracija.....	437
Služba zveze.....	438
Inženirsko-tehnična služba.....	439
Sanitetna in veterinarska služba.....	440
Intendanca in orožarska služba.....	441
SEZNAM KOMANDANTOV BRIGADE IN NAMESTNIKOV, POLITIČNIH KOMISARJEV BRIGADE TER NJIHOVIH NAMESTNIKOV OZIROMA POMOČNIKOV, NAČELNI- KOV BRIGADNEGA ŠTABA TER KOMANDANTOV IN POLITIČNIHKOMISARJEV BATALJONOV.....	445
Poveljniški kader 15. brigade.....	447
1. bataljon.....	448
2. bataljon.....	449
3. bataljon.....	449
4. bataljon.....	450
REGISTER.....	473
VSEBINA.....	499

Knjižnica NOV in POS 18
Ureja komisija za zgodovino
sveta za razvijanje tradicij NOB
pri republiškem odboru ZZB NOV Slovenije
v Ljubljani
Predsednik Zdravko Klanjšček

*

Mile Pavlin
PETNAJSTA BRIGADA
Rokopis je odobrila komisija za
zgodovino sveta za razvijanje tradicij NOB pri republiškem odboru
ZZB NOV Slovenije na svoji seji
dne 27. junija 1969

Strokovna recenzenta
dr. Tone Ferenc in prof. Ivan Križnar
Lektor Peter Breščak
Opremil akademski slikar
Vladimir Lakovič

Izdal in založil odbor 15. brigade v sodelovanju
s »Partizansko knjigo« v Ljubljani. Predsednik
odbora generalni major Tone Zgonc-Vasja
Tisk in vezava ČGP »Delo« v Ljubljani
januarja 1970 v 2500 izvodih
Klišeji ČGP »Delo« v Ljubljani

OPERATIVNO PODROČJE 15. BRIGADE

